

**Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Министерство просвещения Республики Казахстан
Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования им. И. Алтынсарина**

**Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын
педагогикалық қамтамасыз ету бойынша әдістемелік ұсынымдар**

**Методические рекомендации по педагогическому обеспечению
преемственности поколений в воспитательной работе организаций
образования**

Астана, 2023

БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2023 жылғы 08 желтоқсандағы №9 хаттама)

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол №9 от 08 декабря 2023 года)

Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын педагогикалық қамтамасыз ету бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана: БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – 202 б.

Методические рекомендации по педагогическому обеспечению преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования. Методические рекомендации. – Астана: Национальная академия образования им. И.Алтынсарина, 2023. – 203 стр.

Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын нығайтуға бағытталған әдістемелік ұсыныстар. Материал мәдени, адамгершілік және әлеуметтік құндылықтарды аға ұрпақтан жас ұрпаққа жеткізудің маңыздылығын қамтиды, бұл процестің білім алушының жеке тұлғасын қалыптастырудағы рөлін атап өтеді.

Бұл ұсынымдарды оқу-тәрбие іс-әрекетінің әртүрлі нысандарында, соның ішінде жобалық жұмыстар мен сыныптан тыс жұмыстарда іс жүзінде қолдануға ерекше назар аударылады. Ұсынылған тәсілдерді жүзеге асыру студенттердің өз тарихы мен мәдениетіне құрметпен қарауды қалыптастыруға, сонымен қатар жауапкершілік пен патриоттық сезімді дамытуға ықпал етеді.

Методические рекомендации, направленные на усиление преемственности поколений в воспитательной работе образовательных организаций. Материал охватывает важность передачи культурных, нравственных и социальных ценностей от старшего поколения к младшему, подчеркивая роль этого процесса в формировании личности обучающихся.

Особое внимание уделяется практическому применению этих рекомендаций в разнообразных формах учебно-воспитательной деятельности, включая проектную работу и внеклассные мероприятия. Реализация предложенных подходов способствует формированию у обучающихся уважения к своей истории и культуре, а также развитию чувства ответственности и патриотизма.

© БІ. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2023

© Национальная академия
образования им. И. Алтынсарина, 2023

Кіріспе

Ұрпақтар сабақтастығы – қазіргі заманның ең толғандыратын әлеуметтік мәселелерінің бірі, өйткені ол болашақ әлемнің проблемасы болып табылады. Ал адамзаттың болашағы, оның тағдыры, одан арғы дамуының сипаты мен қарқыны өскелең ұрпақтың бағдарына байланысты болады. Әрбір ұрпақ өзінен кейін материалдық және рухани құндылықтар түріндегі мұра қалдырады.

Әлеуметтік прогресс әрбір ұрпақтың осы мұраны қандай дәрежеде қабылдай алатынына, сақтап, дамытып, келесі ұрпаққа тапсыра алатындығына байланысты. Әлеуметтік өмір – адам өмірінің материалдық және рухани жағдайларының өзгеруімен және дамуымен сипатталатын өте серпімді процесс болып табылады.

Ұрпақтардың өзгеріп отыруы үздіксіз жүретін процесс болып саналады, яғни бір ұрпақтың орнына келесі ұрпақ келіп отырады. Сондықтан, өскелең ұрпақтардың үлкен өмірге кіруі, қоғамның алдында жаңа проблемалар мен міндеттер туындатады. Ұрпақтар арасындағы проблемаларды ескеру, оларды ой елегінен өткізіп түсіну, шешу жолдарын табу, тәрбиенің түрлері мен әдістерін әзірлеу – тек педагогиканың ғана емес, әлеуметтанудың да міндеттерінің бірі болып табылады. Сонымен қатар ол проблемалар бірден шешіледі және қайталанбайды деп айту қиын. Сондықтан бұл тақырыпты үздіксіз немесе «мәңгілік» проблемалардың бірі деп айту дұрыс болады.

Ұрпақаралық сабақтастық мәселесі күн тәртібінен түспейтін, толғамы терең дүние. Өткен тарихи жадыны сақтай отырып, ұтымды инновацияларды, жақсы озық идеяларды сіңіріп, болашақ ұрпаққа мирас етіп қалдыру ұрпақ үшін, халықтың даму тарихы үшін, болмысы үшін қажетті терең мәселе. Ұрпақ сабақтастығы арқылы тарихтың үздіксіз сабақтастығы көрініс табады. Жаһандану кезеңінде, әлемдік саясатта өзіндік ықпалы бар Азия және Африка елдерінен Еуропа елдеріне жаппай қоныс аудару түрінде орын алып отырған этникалық миграция барысында дәстүрлер мен ғасырлар бойы қалыптасқан тарихи үдерістер өзгеріске ұшырауда. Осы орайда тәуелсіз мемлекет ретінде әлемдік саясаттан өзіндік орын алған еліміз үшін ұрпақтар сабақтастығы бойынша зерттеулер өзекті мәселелердің қатарына енеді.

Ұрпақтар сабақтастығы – өткен, қазіргі және болашақ ұрпақтар арасындағы байланысты қамтамасыз етеді. Отбасының тарихы мен салт-дәстүрін білу сенімділік сезімін тудырады, сондықтан балалардың ата-әжелерімен қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ету маңызды рөл атқарады.

Отбасылық дәстүрлердің болуы ұрпақтар сабақтастығын тәрбиелеуге көмектеседі, ата-бабалық ұрпақтар арасындағы үздіксіз байланысты жалғастырады. Отбасының әдет-ғұрпы, өмір салты, әдеттері – ата-анадан балаға беріледі, ал бала оның бәрін өз балаларына беру үшін өзімен бірге үлкен өмірге әкететін мұра. Отбасында қалыптасқан дәстүрлер баланың бойында өз отбасына деген мақтаныш сезімін оятады.

Ұрпақтар сабақтастығы – үзуге және тоқтатуға болмайтын, шегі жоқ байланыс. Бұл өткеннің элементтері бүгінгі күнге дейін құндылығын жоймай

сақталып, өзгерулердің көшбасшылары болатын болашақ ұрпаққа рухани мұра ретінде берілетін болса өткен, қазіргі және болашақ өмір арасындағы ажырамас байланыс болары сөзсіз.

Ұрпақтар арасындағы байланыс – ең алдымен, адамзаттың дамуындағы сабақтастықты қамтамасыз ететін процесс. Ұрпақтар арасындағы нақты осы байланыс адамдар үшін өте маңызды. Бейбітшілікте өмір сүру, гүлденген азаматтық қоғам құру үшін халқымыздың басынан өткен тарихты есте сақтау қажет.

Бұл әдістемелік нұсқаулықтың мақсаты – ғасырлар бойы ұрпақтар сабақтастығы жолымен атадан өскелең ұрпақ бойында жалғасын тауып келе жатқан жалпыадамзаттық, ұлтжандылық пен толеранттылық қасиеттерін қазіргі еліміздің даму сатысында жүзеге асыру, сақтау және одан әрі дамыту болып табылады.

Сонымен қатар аталған нұсқаулықтың басты міндеттері:

- білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысындағы ұрпақтар сабақтастығының педагогикалық аспектілерін зерттеу;
- отандық білім беру жүйесіндегі тәрбие жұмыстарындағы ұрпақтар сабақтастығының үздік тәжірибесін сараптау;
- шетелдік білім беру ұйымдарындағы ұрпақ сабақтастығы категориясының жалпы табиғатына шолу жасау;
- білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмыстары арқылы Қазақстандық қоғамды мультимәдениетті, әлеуметтік, толерантты және бейбітсүйгіш ортаға синтездеу және бейімдеу;
- білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысына жауапты тұлғаларға әдістемелік қолдау көрсету болып табылады.

1 Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысындағы ұрпақтар сабақтастығының педагогикалық негіздері

Қазіргі ғылымда сабақтастық құбылысын қарастыратын негізгі бес тәсілді атауға болады, олар: философиялық, әлеуметтік-мәдени, әлеуметтанушылық, психологиялық және педагогикалық.

Ежелгі грек ойшылдары (Аристотель, Гераклит, Пифагор, Платон, Сократ және т.б.) даму процестерін талдау жөніндегі еңбектерінде сабақтастыққа назар аударған. Ол негізінен қоршаған дүниені танып білу үшін қажет табиғаттың, қоғамның, адамның, адам танымының өмір сүру құбылысы ретінде қарастырылған [1].

Орта ғасырларда философиялық ғылыми ой да сабақтастық құбылысына қызығушылық танытқан. Мысалы, XIII ғасырда өмір сүрген италияндық философ Фома Аквинский мен ағылшын философы Роджер Бэконның еңбектерінде «қайта туу және ыдырау» пікірталасы сабақтастық тақырыбына арналған. Қазіргі заман Декарттың математикалық еңбектері мен Спинозаның философиялық трактаттарын тудырды. Бұл еңбектерде де өмірдің үздіксіздігі және оның әрдайым өзгеріп тұратындығы туралы айтылған [2].

Неміс классикалық философия мектебінің өкілдері диалектикалық заңдар (*теріске шығаруды теріске шығару және сандық өзгерістердің сапалық өзгерістерге ауысуы*) арқылы сабақтастық құбылысының жалғасуы және жұмыс істеуі принциптерін түсіндіруге талпыныс жасады. Олар сабақтастық құбылысын әлеуметтік категория ретінде түсіндіре келіп, оның шығу тегін анықтауды көздеді [2].

Сабақтастық ұғымының философиялық түсіндірмесінде «мәні тұтастай жүйені өзгерту кезінде оны ұйымдастырудың тұтас немесе жекелеген аспектілерінің жекелеген элементтерінің сақталуы болып табылатын дамудың әртүрлі кезеңдері немесе сатылары арасындағы байланыс» көрініс табады.

Философия тұрғысынан сабақтастық ұғымына келесідей анықтамалар беріледі:

- «сабақтастықтың мәні тұтас жүйені өзгерту кезінде оны ұйымдастырудың бүтін немесе жекелеген тетіктерінің кейбір элементтерін сақтап қалудан тұратын, дамудың түрлі кезеңдері мен сатылары арасындағы байланыс» [3];

- сабақтастық – тарихи-мәдени тәжірибе үдерісіндегі жаңа мен көненің арасындағы объективті қажетті байланыс, мәдениеттің үдемелі дамуының алғышарты – бір күйден екінші күйге ауысу барысындағы өзгерістермен қатар бастапқы тұтастықтың жүйелі сақталуы [4].

Сөйтіп, философиялық көзқарастағы сабақтастық әдіснамалық принцип ретінде қарастырылады.

Қоғамдық өмір мәнмәтінінде сабақтастық – әлеуметтік-мәдени құндылықтардың берілуі және оларды кейінгі ұрпақтардың меңгеруі немесе қабылдауы деп түсіндіріледі.

Сабақтастықты түсінудегі әлеуметтік-мәдени тәсіл келер ұрпақтың әлеуметтенуі дәстүрлер мен жаңалықтардың өзара әрекеттесуі арқылы іске

асырылатын үлкендер мен өскелең ұрпақтардың арасындағы өзара қарым-қатынас арқылы жүзеге асуына негізделеді.

Философия бойынша әдебиеттерде сабақтастық даму кезеңі ретінде қарастырылады (Э.А. Баллер, З.А. Мұқашев және т. б.), даму процесінде ескі мен жаңаның объективті байланысы (А.И. Зеленков, А.О. Стерия және т. б.), дамудың кез келген түрінің қажетті шарты (Г.Ф. Гегель, П.В. Копнин және т.б.), функционалдық сәйкестік ретінде дамудың трансляциялық белгісін сипаттайтын қажетті қасиет ретінде [5] және т. б.

Тарих саласының және мәдениет тарихының маманы, философия ғылымдарының докторы, ресейлік ғалым Э.А. Баллер ұрпақтар сабақтастығына келесі анықтама береді: «Сабақтастық – болмыстың да, білімнің де әртүрлі кезеңдері мен кезеңдер арасындағы байланыс, оның мәні бүтіннің немесе оның ұйымының жекелеген элементтерін бүтін жүйе ретінде өзгерген кезде, яғни бір күйден екінші күйге ауысқан кезде сақтаудан тұрады» [6]. Ол әрі қарай «сабақтастық, бүгінді өткенмен және болашақпен байланыстыра отырып, бүтіннің тұрақтылығын қалыптастырады» деп атап көрсетеді. Ал Л.П. Депенчук сабақтастық диалектикасы өткенді түрлендірілген түрде сақтаудан және оны компонент ретінде қосудан тұрады деп атап өтті. Ол «сабақтастық – адамның өткеніне, тарихына деген көзқарасы» деп тұжырымдайды [7].

Энциклопедиялық басылымдарда сабақтастық келесідей анықталады. «Табиғаттағы, қоғамдағы және танымдағы даму үдерісіндегі құбылыстар арасындағы объективті және әмбебап байланыс, жаңа, ескісін алып тастағанда, оның кейбір элементтерін сақтайды» [8].

Үлкен энциклопедиялық сөздікте «алдын ала қабілеттілік – «бұл табиғаттағы даму процесінде құбылыстар арасындағы объективті және әмбебап байланыс», оның мәні жаңа күйге көшу кезінде бүтін немесе жеке сипаттамалардың элементтерін сақтауда қорытындыланатын әртүрлі жеке кезеңдер немесе даму кезеңдері арасындағы байланысты, үздіксіздікті білдіретін ұғым» деп баса айтылады, қоғам, таным, қашан жаңа, ескісін алмастыра отырып, оның кейбір элементтерін сақтайды» [9].

Философия ғылымдарының докторы А.И. Зеленковтың зерттеуі «үздіксіздік – бұл дамып келе жатқан шындықтың әртүрлі сапалық күйлері арасындағы байланыстардың маңызды түрін көрсететін философиялық тұжырымдама, оның мәні теріс жүйеден шекті күйді сақтау, көбейту және өзгерту бірлігінде» [10]. Бұл сабақтастықты тұрақтылық пен өзгергіштік, құру мен ыдырау, тұтастық пен теріске шығару арақатынасының призмасы арқылы қарастыру керек дегенді білдіреді. Бұл тәсіл сабақтастықтың құрылымдық-мазмұндық және функционалдық сипаттамаларын және оның құбылысының механизмдерін сараланған талдауды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Әдістемелік тұрғыдан алғанда, сабақтастық жалпы ғылыми сипатқа ие және бас тарту заңының, сондай-ақ байланыстардың әмбебаптығы, сандық өзгерістердің сапалық өзгерістерге ауысуы, эволюциялық және революциялық процестердің арақатынасы және т.б. сияқты диалектиканың заңдары мен процестерінің маңызды көріністерінің бірі болып табылады.

Гегель диалектикалық даму тұжырымдамасына байланысты сабақтастықты теориялық талдауға айтарлықтай үлес қосты. Ол дамудағы сабақтастықтың объективті қажеттілігін негіздеді, диалект теріске шығарудың рөлін анықтады, бұл тек жойылуды, алып тастауды ғана емес, сонымен бірге дамудың алдыңғы сатысында қол жеткізілгенді сақтауды, сақтауды және дамытуды көздейді. Гегель «түсірілгеннің бір түрі бар, сонымен бірге үнемделген, ол тек өзінің жеделдігін жоғалтты, бірақ нәтижесінде жойылмайды» деп көрсетті [5]. Ол былай деп жазды «...басқа нәрсе – бұл бос теріске шығару емес, бір нәрсе ... ал бірінші, теріс тікелей; демек, ол делдал ретінде анықталады – тұтастай алғанда оның ішінде біріншінің анықтамасы бар. Осылайша, біріншісі де өз мәні бойынша сақталады және басқаша сақталады. – Оңды оның теріс жағында ұстау, алғышарттың мазмұны – оның нәтижесі, бұл ақылға қонымды танымның ең маңыздысы ...» [5]. Гегельді түсінудегі сабақтастық – бұл қалыптасу процесінде және диалектикалық теріске шығару процесінде бір сапалық жағдайдан екіншісіне өту процесінде маңызды байланыс.

Сабақтастықтың философиялық түсіндіру диалектикалық теріске шығарумен байланысты. Диалектикалық теріске шығару бастапқы және нәтижені, бүтін және бөлікті, үзіліссіз және үздіксіз біріктіреді. Диалектикалық теріске шығарудың ерекшелігі - дамудың үзіліссіздігі мен үздіксіздігі, инновациялық және кумулятивті процестердің үйлесімділігі, жаңа сапалық күйлерге көшу кезінде үйлесімділікке ұмтылу.

А.И. Зеленковтың пайымдауынша, диалектикалық теріске шығарудың мәні – ескірген болмыстың жойылу сәті ретінде ғана емес, сонымен бірге объектінің дамуындағы үздіксіздік сәті, жаңаның ескімен байланыс сәті ретінде де әрекет етеді. Демек, теріске шығарылған жүйенің элементтерін сақтау, ұйымның жаңа деңгейлерінің құрылымында үйлесімділікті қамтамасыз ету арқылы жүзеге асырылады [10].

Сабақтастықтың мазмұны мен тетіктері практикалық қызметте, тарихта, мәдениетте және ғылыми танымда қайшылықты және оның шешілуін талдау кезінде ашылады. Ол біртұтастық заңымен және қарама-қайшылықтардың күресімен және сандық өзгерістердің сапалық өзгерістерге өту заңымен, жүйенің күйінің кез келген өзгеруімен үйлесімділікті сақтаумен тығыз байланысты. Демек, ұрпақтар сабақтастығы кездейсоқ үрдіс емес, ол – даму. Осы ерекшелігі ұрпақ сабақтастығының табиғи құбылыс ретінде танытады.

«Жаңа нәрсе бос жерде пайда болмайды, ештеңеден пайда болмайды. Ол дамудың өткен кезеңінде терең тамырларға ие, өткенде пайда болады, тұқымнан шыққан ағаш сияқты өсіп шығады және өз кезегінде болашақ ұрығы бар. Сондықтан кез келген затты немесе құбылыстың сабақтастығы өзгерістер басы, даму процесі. Сабақтастық – бұл даму сипатын сипаттайтын қажетті қасиет» деп жазды М.П. Завьялова [11].

Ескі мен жаңа ауысқанда, өткен қазіргі болашақ мүддесі үшін қызмет жасайды. Сол себепті кез келген сақтау сабақтастықты білдірмейді, тек жаңасында дами түседі.

Салт-дәстүрлерді бірнеше ұрпақ бойы өмір сүрудің тиімді құралына айналған мінез-құлықты қабылдаудың бір түрі деп түсіндіруге болады. Олар қоршаған ортадағы болатын өзгерістерге назар аудармайтын қоғамдарға тән болып келеді.

Ал, салт-дәстүрлер қоршаған ортаның өзгерістеріне қарама-қайшы келетін жерде, керісінше инновациялар пайда болады. Бұл жағдайда олар дәлелденбеген қағидаға, яғни іске асыруға міндетті, бірақ белгілі бір мағыналық жүктемені көтермейтін ережеге айналады. Кейбір жағдайларда жаңа ұрпақ бұрынғы тәжірибені жоққа шығарады, бірақ олар өз өмір жолында өмір сүрудің өзіндік тәжірибесін жинақтайды, ол біраз уақыттан кейін жаңа ұрпаққа берілетін дәстүрге айналады. Осылайша, сабақтастықты ұрпақтар арасындағы байланыстың мағыналық негізі ретінде қарастыруға болады.

Қоғам дамуының қазіргі «постиндустриалды дәуірі» сабақтастық құбылысының алдына жаңа міндеттер қояды. Ғылыми-техникалық прогресс адамзат қоғамының алдыңғы буындарының жинақталған тәжірибесі мен өскелең ұрпақтың тәжірибесі әртүрлі әлеуметтік кеңістікте болуына әкелді.

Қазіргі жағдайда балалар құрдастарымен қарым-қатынас жасау, ақпарат берудің жаңа құралдарын игеру тәжірибесімен бөлісу арқылы үйренеді. Өз кезегінде ересектер техникалық жаңалықтарға қолдануға болмайтын өзекті емес білімнің жақтаушысына айналады.

Бұл жағдайда адамзат қоғамының тіршілік етуі мүмкін болатын принциптер сол күйінде қалады. Бұл құндылықтар белгілі бір әдістерді қолдана отырып, оларды өскелең ұрпаққа беруден тұратын әлеуметтік-мәдени сабақтастықты жүзеге асыруға негіз болады.

Көптеген шетелдік ғалымдар:

- аға буын мысал арқылы немесе өз іс-әрекеті үлгісінің көмегімен мәдени бағдарларды келесі ұрпаққа қалдыра алады;

- аға буынның жазып қалдырғандары және белгілі бір нормаларды өскелең ұрпақтың қабылдауы;

- одан кейін аға буыннан алған құндылықтарды қайта құру, осы құндылықтарды іріктеу және түсіндіру арқылы жаңа тарихи және әлеуметтік-экономикалық жағдайларға сәйкес келетін жаңа қағидаттар мен идеалдарды әзірлеу құндылық бағдарларының ұрпақтан ұрпаққа берілу жолдары деп есептейді [12].

Әлеуметтанушылық тәсіл – қоғам дамуының факторы ретінде жағдайлар сабақтастығының болуын алдын ала болжайды, яғни:

- қоғамдық прогресс жағдайында адамның және жалпы адамзаттың үйлесімді дамуына ықпал ететін бұрыннан келе жатқан мәдени құндылық мұраларын іріктеуді жүзеге асыру үшін қоғамда ғылыми дәлелденген өлшемдер (критерилер) болуы тиіс;

- алдыңғы қатарлы дәстүрлерді пайдаланудың идеологиялық және әлеуметтік-экономикалық алғышарттары, мәдени мұраға ашық қол жеткізуі, оны дамыту процесіне барлық қатысушылардың құқықтарының теңдігі болуы тиіс;

әр қатысушы мәдени мұраға ашық қол жеткізе алуы және оны дамытуға тең құқылы болуы тиіс;

- қоғам мәдени мұрасын қабылдауға және әлеуметтік рефлексияға, яғни бұрынғы мен қазіргіні сәйкестендіруге дайын екенін көрсетеді [1].

Әлеуметтік тәсіл аясындағы білім беру оның басқа элементтерімен өзара әрекеттесетін әлеуметтік жүйенің элементі ретінде қарастырылады. Сондай-ақ, білім беру басқа әлеуметтік мекемелер мен білім беру ұйымдарына жататын әлеуметтік мекеме болып табылады. Осылайша, әлеуметтік тәсіл білім беру қызметі субъектілерін және білім берумен байланысты әлеуметтік қауымдастықтарды зерделеуге мүмкіндік береді.

Ұрпақтар сабақтастық мәселесі күн тәртібінен түспейтін, толғамы терең дүние. Өткен тарихи жадыны сақтай отырып, жаңа инновацияларды сіңіріп, болашақ ұрпаққа мирас етіп қалдыру, ол ұрпақ үшін, халықтың даму тарихы үшін өте қажетті және терең дүние. Ұрпақтар сабақтастығы арқылы тарихымыздың үздіксіз байланысы көрініс табады. Ұрпақтар сабақтастығы ретінде атадан өскелең ұрпаққа мирас ретінде жалғасын тауып келе жатқан ұлтжандылық, отансүйгіштік және толеранттылық қасиеттер қазіргі еліміздің даму сатысында жалғасын тауып, Қазақстандық қоғам мультимәдениетті әлеуметтік ортаға айналыды дей аламыз. Себебі мультимәдениеттілік халықты көптілді ортаға, бейбітсүйгіш әлемге бейімдейді.

Бұл сабақтастық адамның өмірлік іс-әрекеттілігі, дүниені түйсінудегі шынайылық пен идеалдықтың арақатынасын уақыт дәнекерлері негізінде қарастыруды көздейді. Себебі уақыт сырғып аққан бір сәттік көріністен тұрғанымен, адамның оны мәнмен толықтыруының негізінде тарихи жадқа, естеліктерге айналады. Осылайша уақытпен өткен оқиғалар халықтың ұлттық мақтанышының әрі рухани тектілігінің сипаттарын айқындайды. Бар болушы болмыс ұрпақтар қызметі арқылы тарихтағы мәніне ие болады. Алайда уақыт шексіздік арқылы баяндалатын категория ретінде мәнді уақыттың спектрінде дәлелдейді.

Дәстүрлі мәдениетті жаңғырту, өз халқының тарих тәжірибесіне жүгіну тәуелсіздікке ие болған елдің өмірінен алатын заңды құбылысы болып табылады. Мұның арғы жағында қоғамдық сананың қалыптасуы, ұрпақ тәрбиесі сияқты үлкен міндеттер тұр. Яғни жаһандану жағдайында өмір сүріп жатқан жас ұрпақты қоғам талаптарына сай қалыптастыру жүгі ауыр мәселе. Әсіресе, батыстық бағыттағы үлгіні ұстанған жас ұрпақтың бойына ұлттық сана қалыптастыру өте қиын. Бұл ретте халқымыздың ғасырлар бойы жинақтап, уақыт тізгінінен өткен бай тәжірибиелік қазынасын қолдану кезек күттірмейтін дүние екені айдан анық. Ата-бабамыз салып кеткен сара жолды таңдап, өскелең ұрпақты салт-дәстүріміз бен әдет-ғұрпымызға сай қалыптастырсақ, ұтарымыз көп. Ұлттық сана біздің идеялогиямыздың және қазіргі қоғам дамуының негізі екені айқын. Оны іске асырудың жолдары: халықтар достығын нығайту мақсатындағы жұмыстар, Отандық тарихты терең оқыту, мемлекеттік тілді және ұлттық психологияны меңгерту. Нәтижесінде біз білімді және бәсекеге қабілетті ұрпақ қатарынан табыламыз.

Сабақтастық дегенді қарапайым сөздермен айтатын болсақ, ол:

- бір нәрсені мұраға қалдыру құқығы;

- биліктің сабақтастығы. Бір нәрсенің бір адамнан екіншісіне бірізділікпен берілуі;

- мәдени дәстүр сабақтастығы, яғни құқықтық мирасқорлық тәртібімен.

Демек, ұрпақтар сабақтастығы – әрдайым қолдау көрсетуді қажетсінетін байланыс әрі үзуге болмайтын шексіз тізбек. Ата-бабалар салып, көрсетіп кеткен дәстүрді сақтап қалу қажет. Себебі, ол кез келген халықтың адамгершілік тәрбиесі үшін зор маңызға ие.

Ұрпақтар сабақтастығы – материалдық және рухани құндылықтарды, әлеуметтік ақпарат пен бұрынғы және қазіргі ұрпақтардың тәжірибесін өзара, яғни атадан балаға мирас етіп қалдыру, меңгеру, сақтау және дұрыс пайдалану процесі.

Барлық дәуірде ұрпақтар арасындағы қарым-қатынас мәселесіне әртүрлі ғылымдардың, соның ішінде педагогика мен психологияның өкілдері жүгінді.

Мәселенің маңыздылығы – халық мәдениетінің өміршеңдігі оның іргелі принциптерін ұрпақтан-ұрпаққа берудің үздіксіз процесіне және оларды осы мәдениет өкілдері түсінуіне байланысты еді. Егер бірқатар ұрпақтар бір-бірімен сәйкестендірілмесе немесе мәдени-тарихи тәжірибенің «трансляциясы» жүзеге асырылмаса, онда тарих қоғамның ұрпақаралық тарихы ретінде дамымайды деп болжанады. Ұрпақтардың ауысуы және сонымен бірге мәдени-тарихи тәжірибенің сақталуы кең және терең әлеуметтік өзгерістердің маңызды факторларының бірі болып көрінеді.

Жалпы «ұрпақ» ұғымы көпқырлы термин. Ол әртүрлі сипаттамалар арқылы түсіндірілетін бірнеше мағыналық анықтамаларға ие:

- демографиялық ұрпақ – бұл шамамен бір уақытта туылған және халықтың жас қабатын құрайтын құрдастар қауымдастығы;

- антропологиялық ұрпақ – ортақ ата-бабалары бар адамдар жиынтығы;

- тарихи ұрпақ – ата-ананың тууы мен баланың тууы арасындағы уақыт аралығын қамтиды;

- белгілі бір уақыт кезеңінде жұмыс істейтін хронологиялық ұрпақ;

- символдық ұрпақ – өмірі белгілі бір оқиғаларға қатысушы бола отырып, тарихтың ерекше кезеңімен сәйкес келген замандастарының қауымдастығы [13].

Ұрпақ типологиялық белгілермен сипатталады: қалыптасудың әлеуметтік жағдайлары мен өмірлік тәжірибенің ортақтығы; шешілетін міндеттердің, іске асырылатын әлеуметтік рөлдер мен функциялардың ортақтығы; үстем жас ерекшелік әлеуметтік-психологиялық белгілердің ортақтығы; ортақ құндылықтар мен құндылық бағдарлары арқылы көрінетін ұрпақтық сананың ортақтығы. Біз келесі анықтаманы ең жалпыланған деп санаймыз: ұрпақ – бұл белгілі бір тарихи оқиғалардың, экономикалық және мәдени жағдайлардың әсерінен пайда болатын адамдардың жас тобы, бұл белгілі бір ұрпақтың өкілдері үшін ұқсас әлеуметтік тәжірибенің нәтижесінде кейбір жеке сипаттамалардың ортақтығы мен ұқсастығын анықтайды [14].

Ұрпақтар сабақтастығы саналы және бейсаналық сипатқа ие және сабақтастықпен, дәйектілікпен, прогрессивтілікпен, салыстырмалы тұрақтылықпен, бір мәнді реледен ауытқумен, шығармашылықпен және инновациямен сипатталатын күрделі құрылымға ие. Отбасындағы да, жалпы қоғамдағы да қазіргі ұрпақтар арасындағы қарым-қатынастың ерекшеліктері Қазақстан тарихы және қоғамның жай-күйіне тікелей байланысты дей аламыз.

Қазіргі дәуірде еліміздің ғасырлар бойғы тәжірибесі үшін ұрпақтар арасындағы қарым-қатынастың өзіндік көрінісі байқалады. Ол келесі қайшылықтармен сипатталады. Бір жағынан, тұрақсыз қоғамда аға буынның алдында кіші ұрпаққа құндылықтарды тарату проблемасы тұр, екінші жағынан, аға буын адамдар үшін ішкі ақпараттық – семантикалық саланы деструктуризациялау тән. Аға буын – бұл қоғамның идеологиялық негіздерін бұзумен өзінің жеке іске асырылуының шыңында жарақат алған ұрпақ. Жарақат, ең алдымен, әлеуметтік шындықтың құндылық негіздерінің, рәміздерінің, мағыналары мен мағыналарының бұзылуына байланысты. Қоғамдағы құндылық дағдарысы жеке тұлға деңгейінде де көрініс тапты.

Бүгінгі күннің проблемасы – жастарға мәдени маңызы бар құндылықтарды таратуға шақырылған аға буынның өзі құндылықтарды қайта қарастырудың қиын жағдайына тап болды. Нәтижесінде, аға буын өкілдері әлеуметтік-экономикалық жағдайларға сәйкес келетін тұрақты иерархияда орналасқан белгілі бір құндылықтары бар адамның қалыптасқан моделін өзгертті. Сонымен қатар, бұл процесс ұрпақтар мен саяси, экономикалық және әлеуметтік құрылымдардың бір мезгілде өзгеруі жағдайында болды [15]. Алдыңғы ұрпақтардың тәжірибесін жоққа шығару қақтығыстар мен ұрпақтар арасындағы алшақтыққа әкеледі. Алдыңғы ұрпақтардың рухани құндылықтары мен нормаларының құнсыздануы оларды жас ұрпаққа таратуды қиындатады, сәйкесінше жастардың әлеуметтену процесін бұрмалайды. Заңдылық бұзылады, онда жас ұрпақ қалыптасқан адамдарға жаңа білім, Дағдылар, құндылықтар мен дәстүрлерді қоса отырып, аға буынның қол жеткізген жетістіктерінен бастауға мүмкіндік алады.

Сонымен қатар, қарама-қайшылық жас ұрпақ үшін өткен шартсыз маңыздылығын жоғалтады, бұл оған деген көзқарас және оның тәжірибесіне сенімсіздік түрінде аға буынға тікелей ауысады. Нәтижесінде жас ұрпақ қазіргі жағдайды жүйелеу критерийлерін қалыптастырмайды, бұл көбінесе тұлғаишілік дағдарыстың себебі болып табылады.

Қарама-қайшылықтардың детерминанттарын іздеу қазіргі ұрпақ қатынастары туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл үрдіс өзін жалпы қоғам деңгейінде де, шағын әлеуметтік топ ретінде отбасы деңгейінде де көрінеді. Бұл жерде 8-10 жас аралығындағы кезеңділікпен кезектесетін соңғы әлеуметтік-экономикалық дағдарыстар үшін де жастар аға, ата-ана және ата-баба ұрпағына жауапкершілік жүктейтінін атап өткен абзал. Аталған қайшылықтар олардың шешілуін талап етеді. Олар әдетте дәстүрлі, көптеген мәдениеттерде, пікірі күмән тудырмайтын аға буынға құрметпен қарауға рұқсат етіледі. Бұл

жағдайда мәдени-тарихи тәжірибенің ұрпақаралық сабақтастығы жас ұрпақтың аға буынның да, ұрпақтың да құндылық тәжірибесін «қабылдауын» қажет етеді.

Мәдениетті, бірегейлікті, құндылық саласының сабақтастығын және тұтастай алғанда мәдени-тарихи тәжірибені сақтау, бір жағынан, қазіргі жас ұрпақтың санасында білім беру құралы ретінде қарастырылуы мүмкін аға буынның тарихи позитивті бейнесін мақсатты түрде құруға байланысты деп ойлайды. Сонымен қатар еліміздің қоғамында әлеуметтік-мәдени, құндылық тәжірибесін аға ұрпақтан кіші ұрпаққа дәстүрлі түрде беру туралы ғана емес, сонымен бірге ұрпақтардың осы үрдіске көп бағытты қатысуы туралы да айту керек. Қазіргі мәдениет негізінен өзгерістерге бағдарланған, сондықтан жас ұрпақ үлкендерден үйреніп қана қоймай, аға ұрпақ жастарды тыңдауға еріксіз мәжбүр екені сөзсіз.

Тарихи заңдылықтарды талдау мәдени-тарихи тәжірибенің сабақтастығының шарттары ретінде өнімді ұрпақаралық қатынастарды құру принциптерін, атап айтқанда, дәстүр, «өзара түсіністік» және қарым-қатынас құрудағы әлеуметтік жауапкершілік принциптерін ұсынады [16].

Мәңгілік құндылықтар мен болашақ ұрпақтың болашағы туралы туындайтын ойлар сөзсіз әртүрлі дәуірлер мен халықтардың өмірлік тәжірибесіне, халықтық философияның негізгі принциптеріне және дәстүрлі дүниетанымның даналығына жүгінуге әкеледі. Мұны заманауи растау халқымыздың этникалық өзін-өзі тануының жандануында және мәдени мұраға көбірек көңіл бөлуде байқалады. Ата-бабаларының тарихы мен мәдениетін білмейтін адамдар рухани азғындауға ұшырайды. Біз білетін бұл шындық бүгінде ерекше күшті естіледі, сондықтан дәстүрлі халықтық мәдениеттің негіздерін білу өте қажет.

Өз тарихы мен мәдениетін білу адамның болашаққа деген үміті мен сенімін оятады. Әлемнің азаматы болу үшін, ең алдымен, өз елінің, өз Отанының «азаматтығын» сезіну керек. Сондықтан бүгінгі таңда қосымша білім беру шеңберінде этномәдениет негізінде патриотизмді қалыптастыру ерекше өзекті болып табылады. Бұған өз Отанының және жергілікті өлкенің тарихына деген қызығушылықты арттыру, ата-бабалардың өткеніне, мәдениеті мен дәстүрлеріне саналы және құрметпен қарауды дамыту арқылы қол жеткізіледі [17].

Технологиялық өзгерістер, әлеуметтік-мәдени өзгерістер және экономикалық өзгерістер сияқты заманауи сын-қатерлер сабақтастықтың маңыздылығын көрсетеді. Өзгерістерге бейімделу және алдыңғы буындардың озық тәжірибелерін пайдалану қабілеті жастарды тез өзгертін әлемге сәтті интеграциялаудың маңызды факторына айналуда. Алайда, маңыздылығына қарамастан, білім берудегі сабақтастықты сақтау әрдайым оңай бола бермейді. Қиындықтардың бірі – тәжірибені тиімді жеткізе алатын және оқушылардың қызығушылығын оята алатын оқу кадрларының жетіспеушілігі. Бұл мәселенің шешімі құндылықтарды сақтауға және беруге бағытталған мұғалімдерді даярлау бағдарламаларын әзірлеу болуы мүмкін.

Ұрпақтар сабақтастығы қоғамның тұрақты дамуының ажырамас элементі болып табылады. Ол мәдени мұраны сақтауды, жеке тұлғаны дамытуды және жаңа ұрпақты қазіргі әлемнің күрделілігіне дайындауды қамтамасыз етеді. Бүгінгі білім берудің осы аспектісіне назар аудару ертеңгі қоғамның тұрақты және табысты болуына кепілдік береді.

Сынып сағаттары, оқу пәндерінің тақырыптарына тәрбие құндылықтарын кіріктіру, элективті курстар, білім алушылардың қызығушылығы бойынша үйірме жұмыстары, ардагерлердің қоғамдық бірлестіктері мүшелерімен, белгілі тұлғалармен, өнер қайраткерлерімен және т.б. кездесулер; дарынды тұлғалар және замандастары кездесу-сұхбаттасулар, шығармашылық кештер, білім алушылар жұмыстарының көрмелері, байқаулар, дебаттық турнирлер, балалармен және жастармен бірлескен жобалық жұмыстар, сабақтан тыс қызметтер, балалар мен жастар бірлестіктері жұмысы, зияткерлік ойындар, байқаулар, тренингтер, викториналар, олимпиадалар, ғылыми-практикалық конференциялар және т.б. мақсатқа жетудің тетіктері болып табылады.

Қазіргі таңда тәрбие үрдісіндегі ұрпақтар сабақтастығы мәселесі ұлттық тәрбие бағдарламасымен тығыз байланысты екені бегілі. Ұлттық қайнардан нәр алған жастар өз ұлтының, халқының лайықты өкілі, өз тілін, тарихын, адамгершілік, рухани, отбасылық, еңбек дәстүрлерін тасымалдаушы ретінде қалыптастырады, өзге халықтардың мәдениетін білетін және құрметтейтін, басқа ұлт өкілдерімен диалог жүргізуге және өзара әрекет етуге даяр адамды, өскелең ұрпақты туған жеріне сүйіспеншілік рухында, үлкендерді сыйлауға, табиғатқа құнттылықпен қарауға тәрбиелеуге ықпал етеді. Осы ретте келесі міндеттерді жүзеге асыру қажет. Атап айтқанда, олар: мектептер, колледждер, лицейлер, жоғары оқу орындары және біліктілікті арттыру институттары жанындағы ғылыми-зерттеу зертханалары, орталықтар, этнопедагогика кабинеттері жұмыстарын жетілдіру; мектепке дейінгі мекемелер мен білім беру ұйымдарының тәрбие жүйесіне этнопедагогика идеяларын енгізу бойынша әдістемелік қолдау көрсету; мектептерде халықтық педагогика идеяларын жаңарту бойынша эксперименттік алаңдар ашу; студент жастармен жүргізілетін тәрбие жұмысында этномәдениет орталықтарының іс-тәжірибесін қолдану; Абай, Алаш орда қайраткерлері және басқа да көрнекті ағартушылардың, сол сияқты Қазақстанның қазіргі таңдағы жазушылары еңбектерін зерттеу арқылы ұлттық санаға серпіліс беру; республикалық деңгейде білім беру ұйымдарының тәрбие бағдарламалары мен тәрбие жүйесінің байқауын өткізу.

Ұлттың рухани көсемі – Ахмет Байтұрсынұлы «бала білімді, тәрбиені өз бетімен алуы керек. Ал мұндағы мұғалімнің қызметі – балаға орындалатын жұмыс түрлерін шағындап беру және қойылған мақсатқа жету үшін бағыт-бағдар беріп отыру қажет» - деп жазады. Осы орайда тәрбие үрдісіндегі ұрпақтар сабақтастығын жүзеге асырушы әрі оны үйлестіруші тұлға – педагог.

«Сабақтастық» – қоғам негізіндегі жетістіктерді қамтамасыз ету және оны сақтаудың негізгі әлеуметтік заңдылықтарының бірі болып табылады. Ол өмірдің, өмірлік тәжірибенің атадан балаға жалғасуы, қандай да бір әдет-ғұрыпты сақтаудағы сабақтастық, ұрпақтардың ұлттық құндылықты сақтаудағы

сабақтастық, тәрбие берудегі сабақтастық – ол ұлттық педагогика, ұлттық құндылықтағы сабақтастық т.с.с. [18].

Сабақтастықтың әлеуметтік сипаты қандай да бір құбылыстардың дамуы, материалдық, қоғамдық және рухани өмір жағдайларының даму үдерісін бейнелейді. Ал әдістемелік, ол – сол құбылыстың себебін анықтап білу болып табылады.

Сабақтастық дегеніміз – екі жүйе арасындағы ортақ мақсат-міндеттер, ортақ мазмұндық жүйе, білім берудің әдістемелік жүйесінің әрбір компонентінің үйлесімділігі.

Жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды сақтау мен дамытуда «сабақтастық» категориясының алатын рөлі өте маңызды. Құндылықтар сабақтастығы кез келген ұлт пен ұлыстың өмір сүру, тарих сахнасынан жойлып кетпеу, ұлттық бірегейлігін сақтау мен қорғаудың басты құралы да болып табылады. Осы ретте халықтың жаны: дәстүрі, ділі, діні мен тілін сабақтастық табиғаты арқылы ғасырлар қойнауынан жаңа ұрпаққа трансформациялаудың ұйытқысы болады.

Сабақтастықтағы ең басты ұғым – ел бірлігі. Мәңгілік Ел болу үшін елдің бірлігі керек. Ел бірлігінің негізгі өзегі ұрпақтар сабақтығында. Мәңгілік ел өзгерістегі ұғым, сондықтан сабақтастықта да үнемі өзгеріс болып жатады. Сабақтастық – мәңгілік ел идеясының өзегі. Осы бағытта отандық ғылымда жаңа түсініктер, ұғымдар пайда болды. Олар: қаны бір қазақ, қазақтың алтын ғасыры, қазақ мемлекеті, мәңгілік ел, қасиетті қазақ даласы, қазақ халқы ұлы тарих иесі, ұлттың генетикалық коды, ел бірлігі, қазақтың бірлігі – шежіре бірлігі [19].

Ұрпақтар сабақтастығын қалыптастыруда білім, ғылым, дәстүрлі құндылықтардың, мәдениеттің маңызы зор. Адамзат баласының тарихы үздіксіз сабақтастықтың арқасында мәдени-тарихи құрылымды түзеді. Себебі сабақтастық дәуірлер, ғасырлар, жылдар, күндер арасын жалғастырушы дәнекер. Сабақтастық әлсіреген тұста өткен тарихқа, дәстүрге қайта жүгіну үрдісі өте қарқынды түрде жүреді. Дәстүр сабақтастыққа қарағанда салмақты, тұрақты жүйе. Сондықтан дәстүрге деген құрметпен ықылас халық арасында өте зор мәнге ие. Дәстүр адамдар арасында жазылмаған заң, ол еш қадағалаусыз, ешкімнің әмірінсіз өз бетінше орындалады. Дәстүр – ауқымды ұғым, қоғам, тіл, тарих, мәдениет, дін және діл – оның құрамдас бөліктері. Халық дәстүрінің мәңгілігі ұлттық кодтың сақталуының бірден бір шарты болып табылады. Әрбір дәстүрдің түпкі мағынасының өзгеріссіз жетуіне сабақтастық тікелей міндетті. Демек, сабақтастық дәстүрдің кезеңнен-кезеңге өту қызметі.

Ғалым Мұхтар Әуезов пікіріне сүйенсек: «Сабақтастық негізінен уақыттағы тұтас өмір. Сондықтан, қоғам саналы түрде өткенімен байланысты белгілі бір тұтастықты игеруге және болашаққа талпыныста сабақтастық заңдарының мәнін түсінуге ұмтылады» [20].

Сабақтастық сақталмайынша, өмір салтының тұрақтылығы, қоғам тіршілігінің реттелуі болмайды және ұрпақтар қарым-қатынасының мән-мағынасы, заңдылығы жойылады. Жоғарыда айтқанымыздай, адамзат даму үдерісінде жинақтаған тәжірибесі тұрақтылыққа ие. Жаңа ұрпақ сол тәжірибеге

сүйене отырып, оны кеңейтеді, көркейтеді, дамытады. Дәстүр сабақтастық арқылы жүзеге асады. Сабақтастық – қоғам дамуының барлық сатыларында кездесетін заңды құбылыс. Өйткені, ол ұрпақтан-ұрпаққа жетістіктер мен құндылықтарды мұрагерлікпен қалдырып, тәжірибе мен дағдыны жалғастырып отырады. Адамдар мәдениетке қандай да бір жаңалық енгізетін болса, сол дәстүр көлемінде енгізеді. Дәстүрлі мәдениет адамдардың қарым-қатынас кодексін құрады. Дәстүрлі мәдениет туралы Абай өзінің 39-сөзінде былай дейді: «Рас, бұрынғы біздің ата-бабаларымыздың бұл замандағылардан білімі, күтімі, сыпайылығы, тазалығы төмен болған. Бірақ бұл замандағылардан артық екі мінезі бар екен. Ендігі жұрт ата-бабаларымыздың мінді ісін бір-бірлеп тастап келеміз, әлгі екі ғана тәуірді біржола жоғалтып алдық. Осы күндегілер өзге мінезге осы өрмелеп ілгері бара жатқанына қарай сол аталарымыздың екі ғана мінезін жоғалтпай тұрсақ, біз де ел қатарына кірер едік» [21]. Бұл жерде екі мінез деп Абай елдік намысты, бірлікті, өзара дау-жанжалдан аулақ болуды айтады. Яғни, дәстүрлі мәдениетте адамшылық өлшемдері қалыптасты. Қазақ халқында аманатқа қиянат жасамайтын, керісінше, адалдық танытып, ар-намыстың биік шыңына бағалайтын тамаша дәстүр қалыптасқан. Дәстүрдің позициясы, әсіресе алғашқы қауымдық мәдениетте мықты. Жазудың болмаған жағдайында мәдени сабақтастық әдет, ғұрыптарға сүйенеді.

Американдық этнограф Маргарет Мид дәстүрлі мәдениеттің осы ерекшеліктеріне көңіл аударады және оны постфигуративті деп атайды. Бұл мәдениетте дәстүрлер басымдылық маңызға ие болады, байланыс үлкеннен кішіге қарай жүріп, өткен шақ біржақты түрде болашақты айқындайды [22].

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті ғалымдары А.Ө. Тұрсынбаева мен Б.Ә. Оразалиев, «Сабақтастық құндылықтар жүйесі» атты мақалада «сабақтастық» категориясына кең мағынада ғылыми талдау жасап, ұрпақтар сабақтастығын сипаттап жазады [23].

Ұрпақтар сабақтастығы аға буын, орта буын, кіші буын арасында байланыс, ұрпақтар арасындағы дискурс мәселесі. Ұрпақтардың сабақтастығы бұл қозғалмалы әрі өзгермелі құбылыс болып табылады. Сол себепті сабақтастық мәселесін үш ұрпақтың немесе буындардың арасында қарастыру өте маңызды екені түсінікті. «Үш ұрпақ дегеніміз не? Бұл ұрпақтардың бағыты қандай?» - деген сұрақтарға жауап бере отырып, әр ұрпақтың өз құндылықтар жүйесімен бағытын айқындаймыз. Буын жасын бөлу – ұрпақтар сабақтастығы, демек бұл құндылықтар жүйесі болып табылады. Үш құндылықтар жүйесі дегеніміз, аға буын – бір құндылықтар жүйесін өзінің бойына жиған буын. Орта буын, демек әке – ол да бір құндылықтар жүйесі. Жас немесе кіші буын - өзінің бойына құндылықтарды жиып келе жатқан буын. Өмірінің өн бойына жинаған құндылықтар жүйесін, аға буын өзінен кейінгі орта және кіші буынға береді. Ең басты мәселе осы сабақтастықты сақтау. Сабақтастық дегеніміз бір ұрпақтың құндылығын екінші ұрпаққа беру деген сөз, бұл бір жай ғана міндет емес. Бір ұрпақ құндылығын келесі ұрпаққа беру әлеуметтік институттар, балабақша, мектеп, жоғары оқу орны, пікірлес, ақпараттық ортадан басталады.

Құндылықтар жүйесін келесі ұрпаққа беруде отбасы, ағайын-туыс, жора-жолдастар ортасы маңызды рөл атқарады. Басты ұғынуға тиісті нәрсе жинақталған құндылықтар жүйесін бір ұрпақтан келесі ұрпаққа беру нәтижесінде құндылықтардың түрленуіне, ауысуы мен қайта бағалануына мән беру. Құндылықтар қалай ауысады, ауысады ма, ауысса не болады, ауыспаса не болады? Ауысу заңдылық. Бұл сұрақтарға жауап беру үшін, аға буын қазіргі немере өмір сүріп отырған заманын анықтап және осы заманға қарай бейімделуі қажет. Ауысу, өзгеру қажеттілік, оны түсіну керек. Бұның ортасында орта буын тұр. Осы жерде қазақтарда толық тұрған ата менен немере буын. Неге үш ұрпақты бірге айтып отырмыз. Өйткені, қай заманда болмасын бір дастархан басында отыратындар үш ұрпақты қамтыған. Бұл сабақтастық деген сөз. Үшеуі дискурс жасайды. Ұрпақтар дискурсы. Аға буын кіші немере буын үшін маңызы өте зор. Үш буынның дискурсында ортақ түсінік, ортақ ұғым, ортақ тіл болуы шарт. Сонда ғана құндылықтар жүйесі бір ұрпақтан екінші ұрпаққа өтеді.

Ұрпақтар сабақтастығы құндылықтар арқылы жалғасады. Әр буын өзіне дейінгі ұлт тәжірибесін бойына сіңіріп, ары қарай дамыта білмесе, тарихын екшеп-саралау арқылы болашағына бағдар жасамаса – ол қоғам керітартпа қоғамға айналады. Өткенді мансұқтап, тарихты өзінен бастаған, құндылықтарды құнсыздандырған буын мемлекетті рухани дағдарысқа ұшыратады. Құндылықтардың ұрпақтан ұрпаққа берілу барысында тарихи жады басты рөл атқарады. Адамзат баласы тарихи санасын, тарихи жадын жоғалтпай, ғасырлар бойы жинақталған руханиятын бір ұрпақтан келесі ұрпаққа беріп отырса, сол елдің өшпестігі осымен өлшенеді. академик Ғарифолла Есімнің тарихи жадыға байланысты майя халқы туралы келтірген мысалы тыңдаған қауымға өте әсерлі. Бұрынғы тарихында керемет өркениет иесі болған майя халқы қазіргі кезде өзінің сол кереметтігі туралы ешбір мәлімет білмейді, яғни тарихи жады жойылған. Бірде-бір құндылық сақталмаған, ұрпақтар сабақтастығы жоқ. Ал қазақтар он ғасырдан артық бұрын тарихтан өткен Қорқыт туралы «қайда барсаң Қорқыттың көрі» сөзі қаншама ғасыр бойы ең басты дүниетанымдық құндылық ретінде ұрпақтан ұрпаққа беріліп отырғандығы таңғажайып нәрсе. Құндылықты тарихи жадыда сақтау халықтың ұлылығы. Алдыңғы дамуымен сабақтастық жойылған жағдайда, сабақтастықтың жаңа жағдайларға бейімделе алмаған тұстарында тарихи байланыс үзіліп, тарихи ұмыту тетігі іске қосылады. Бұл ұмыту анағұрлым әлеуметтік маңызды ақпаратқа орын беруі тиіс. Алайда ұмытушылық идеологиялық догмалар мен саяси күштердің араласуынсыз, табиғи түрде жүзеге асуы керек. Олай болмаған жағдайда әлеуметтік жады зорлықпен тазартылып, жасанды, формалданған тарихи сана бекітіледі [24].

Академик Ғарифолла Есім айтқандай, бұл іргесі берік жүйелердің ішінде ақсақалдар институтының маңызы керемет болды. Сондықтан да ақсақалдар институтының да болашақтан алатын орны ерекше. Абайдың «Алдыңғы толқын ағалар, кейінгі толқын інілер» деген өлең жолдары да аға ұрпақ пен жас ұрпақтың арасындағы мәдени сабақтастықтың маңызын аңғартады. Сонымен, аға ұрпақ ұғымы дәстүрлі рулық-туыстық қатынастар жүйесінде үйлестіруші және реттеуші сияқты аса маңызды институционалдық функция атқарды [24]. Демек,

болашағымызды бағдарлау үшін, келшекке нық қадам басу үшін аға ұрпақ құндылықтарын игеріп, дәстүрімізді меңгеруіміз қажет.

Аға ұрпағымыз ол қарттар. Қазақта қайсібір үйде қарт болса, сол үйде береке бар дейді. Қарт бар жерде тоқтау бар, қарт бар жерде береке бар, қарт бар жерде тынысыңда, ырысыңда кең. Мұның барлығы қоғамда ғасырдан ғасырға қалыптасқан және бастапқы құндылық ретінде ұрпақтан ұрпаққа беріліп отырған дүние. Қазақтың бүкіл болмысын, бітімін, құндылығын, ерекшелігін алақанда ұстап, мұрагерлікпен ұрпағына жеткізіп отырған бұл – қарттар. Қазақта қарттың қайраты тілінде, жастың қайраты білімде дейді. Осындай аға буын қарттарымыздың бойындағы жинақтаған бүкіл құндылықтарымыз келесі ұрпаққа өтіп отырса, ұрпақтар сабақтастығы еш уақытта үзілмек емес. Елбасымыз «Кешеге дейін өткеніміз бен бүгінгіміз жалғастырған нәзік жіп үзілмей, ұрпақ пен ұрпақты байланыстырып келеді. Сәби кезімізден анамыздың әлдіі мен әжеміздің ертегісін тыңдадық.

Демек, ұрпақтар сабақтастығы үзілген жоқ. Мәдениетіміз тірі, оған серпін мен ырғақ керек. Ғасырлар бойы екшеленген мұраларды бір сәт те естен шығармаған абзал здің мақсатымыз айқын. Біріншіден, аға ұрпақпен немере ұрпақ арасындағы мәдени тарихи кеңістікті жақындату. Екіншіден, құндылықтар сабақтастығының трансформациясын үзбеу. Ол үшін аға ұрпаққа үздіксіз білім қажет, ал немере ұрпаққа дәстүрлі мәдениеттен қол үзбеу керек. Ұрпақтардың ауысуы барысында, аға ұрпақ уақыт өтседе қасиеттілігін жоғалтпаған әмбебап құндылықтарды немере ұрпаққа беру керек. Мәңгілік ел арбасына күні өтпеген әмбебап құндылықтарды салуы қажет. Ол дәстүр. Қазақ болу, халық болу сабақтастықтың нәтижесі. Әкем, шешем қазақ деп айтудың өзі құндылық. Қазақ деген құндылық. Сол құндылықты сақтап тұрмыз. Қандай ұрпақ өсіріп шығарсақ, болашақта сондай ұрпақпен тағдырлас боламыз. Сол себепті бұл істе таңдампаздық, көрегендік керек. Ата-бабадан келе жатқан дәстүрлерді бойға сіндіре отырып, жаңа заман сұраныстарымен сабақтастыра алсақ, елдің жарқын болашағы баянды болары анық [23].

Білім беру ұйымдарының тәрбие үрдісін ұйымдастыруда ата-аналармен жұмыс жасау дәстүрі ертеден қалыптасқан. Мектеп пен ата-аналар арасында сабақтастықта жұмыс жасау аға ұрпақтың ата-аналық құндылықтарды таратудың тиімді жолы болып табылады. Осы ретте ата-ананың ұрпағына деген қамқорлығының ерекшелігі сабақтастық үрдісінде жатыр дей аламыз. Ата-ана қамқорлығына деген патерналистік көзқарас – бұл ата-ананың мінез-құлқын бақылау және ол үшін маңызды шешімдер қабылдау арқылы баланың өміріне белсенді және басым қатысатын ата-аналық стиль. Бұл тәсіл арқылы ата-аналар баласына не қажет екенін жақсы біледі және олардың шешімдері баланың игілігіне бағытталған деген болжамға негізделген.

Патерналистік (патернализм терминінің этимологиясы латынның «pater» (әке) сөзінен тұрады, ол ең алдымен әке мен бала арасындағы қарым-қатынасты көрсетеді) тәсілдің негізгі сипаттамалары:

- бақылаудың жоғары деңгейі: ата-аналар баланың іс-әрекетін, таңдауын және мінез-құлқын қатаң реттейді, көбінесе баланың тәуелсіздігі үшін мүмкіндігі шектеулі;

- бала туралы шешім қабылдау: ата-аналар көбінесе баланың білімі, бос уақыты, достары және тіпті мансаптық сайлауы туралы шешім қабылдайды, олардың осы процестерге қатысуын азайтады.

- қорғау және қамқоршылық: ата-аналар баланы сыртқы қауіптер мен қиындықтардан қорғауға тырысады, кейде тіпті баланың өз бетінше шешім қабылдау және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға зиян келтіреді.

- мойынсұнушылық пен құрметке баса назар аудару: мұндай отбасыларда үлкендерді құрметтеудің маңыздылығы және ата-аналардың ережелері мен нұсқауларын даусыз орындау жиі атап өтіледі.

Патерналистік көзқарас балаға тұрақтылық пен қорғауды қамтамасыз ете алады, сонымен қатар оның тәуелсіздігі мен сыни ойлау мен шешім қабылдау дағдыларын дамыту қабілетін шектей алады. Ата-ананың басшылығы мен бақылауы мен баланың тәуелсіздігі мен жауапкершілігін дамыту арасындағы тепе-теңдікті табу маңызды.

Ұрпақтар сабақтастығы – өткен, қазіргі және болашақ ұрпақтар арасындағы байланысты қамтамасыз етеді. Отбасының тарихы мен салт-дәстүрін білу сенімділік сезімін тудырады, сондықтан балалардың ата-әжелерімен қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ету маңызды рөл атқарады. Отбасылық дәстүрлердің болуы ұрпақтар сабақтастығын тәрбиелеуге көмектеседі, ата-бабалық ұрпақтар арасындағы үздіксіз байланысты жалғастырады. Отбасының әдет-ғұрпы, өмір салты, әдеттері – ата-анадан балаға беріледі, ал бала оның бәрін өз балаларына беру үшін өзімен бірге үлкен өмірге әкететін мұра. Отбасында қалыптасқан дәстүрлер баланың бойында өз отбасына деген мақтаныш сезімін оятады. Өз отбасының тарихы мен салт-дәстүрлерін білу, әр адамның бойында, санасында сенімділік сезімін қалыптастырады, сондықтан балалардың ата-әжелерімен, басқа да туысқандарымен, яғни үлкендермен байланыста болуы соншалықты маңызды.

Сонымен қатар ұрпақтар сабақтастығы – әртүрлі жас өкілдерінің әлеуметтік, тарихи және табиғи өзара байланысы. Бұл байланысты отбасылық қарым-қатынас үлгісінен, яғни ұлы әкесінің кәсібін, немере қызы әжесінің шеберлік өнерін жалғастыруынан көруге болады. Уақыт оларды бөліп, жастардың құндылықтары мен басымдықтарын өзгертеді, бірақ ол әкесі мен ұлы, атасы мен немересі арасындағы қарым-қатынасты жоюға қол жеткізе алмайды, өйткені сабақтастық деп аталатын тәжірибе мен пайдалы ақпарат алмасу жүріп жатыр және біздің арамызда жалғаса береді.

Қазіргі бізге жеткен тарихымыз, ұлттық салт-дәстүріміз бен әдет-ғұрыптарымыз сабақтастық арқылы жетіп отыр. Өткеніміз бен бүгінгімізді жалғастыратын, ұрпақ пен ұрпақты байланыстыратын сабақтастық. Сабақтастық қоғамның барлық саласында аса қажеттілікті туындататын категория. Сабақтастық тұрақтылықтың белгісі. Сабақтастық дегеніміз, жаңа ұрпаққа нақты мәдениет беру [23].

Ұрпақтар арасындағы рухани тәжірибені беру тақырыбы қоғам, мемлекет және академиялық қоғамдастық үшін өте өзекті екені белгілі. Бұл – ұлттық қауіпсіздік пен тарихи-мәдени және әлеуметтік бірегейлікті сақтаудың кілті болып табылатын жас ұрпақты тәрбиелеу, сананы қалыптастыру және құндылық таңдау мәселесі. Бұл саладағы трансформация үрдістері 30 жылдан астам уақыт бойы жалғасып келеді.

Ресей ғалымдары мәдениеттердің үш түрін ұрпақтар арасындағы сабақтастық сипаттамалары бойынша анықтады. Атап айтқанда, олар: постфигуративті, бұл ұғымда сабақтастықтың негізі дәстүр болып табылады; кофигуративті, бұл ұғымда назар қазіргі уақытқа бағытталған; префигуративті, бұл ұғымда болашақ үлгі ретінде қабылданады. Зерттеушілер отбасы мен білім беруді көбінесе әлеуметтік сабақтастыққа жауап беретін негізгі институттар ретінде қарастырады. Атақты орыс ғалымы Воскресенская білім беру институтын рухани құндылықтарды берудің негізгі арнасы ретінде қарастырады, ал Ярычев оны әлеуметтік тәжірибенің ресми аудармашысы ретінде зерделейді.

Әлеуметтік тәжірибені беру – қоғамдағы құндылықтарды сақтаудың негізгі тетігі. Әлеуметтік тәжірибенің маңызды компоненттерінің бірі – тәжірибені отбасы ішінде бір ұрпақтан екінші ұрпаққа беру.

Отбасылық сабақтастықта тәжірибені беру моделін талқылау кезінде келесі сипаттамаларды бөліп көрсету керек. Жастарға тәуелсіздік пен тәуелсіздікке қол жеткізу тетігін қамтамасыз ету маңызды болып табылады. А.Т. Ростова екі модельді ажыратады. Біріншісі – индивидуалистік, ол алдыңғы ұрпақтың құндылықтары мен дәстүрлерінен алшақтаумен және жеке тұлғаның мүдделеріне басымдық берумен сипатталады. Бұл модельде тұлға өзін әлеуметтік ортадан бөлуге тырысады және алдыңғы буынмен байланысты тәуелділік немесе жетілмегендік ретінде қарастырады. Бұл модель тәжірибені бір ұрпақтан келесі ұрпаққа беру кезінде құндылықтарды сақтауға ықпал етпейді, өйткені ол қоғамдық шындыққа сыни көзқарасқа бағытталған. Сабақтастықты бұзу мәселесі әсіресе батыс типтегі қоғамдарда өткір болып табылады. Екінші модель дәстүрлі болып табылады, мұнда ұжымдық құндылықтарға айтарлықтай мән беріледі, ал қоғамның мүдделері жеке адамдардан басым болады. Мұндай қоғамда ақсақалдардың отбасы, пікірлері мен жетістіктері басымдыққа ие және иерархияны сақтау маңызды болып саналады. Бұл модельде адамның өзін-өзі анықтауы және өзін-өзі жүзеге асыруы өзін қоғаммен, оның дәстүрлері мен құндылықтарымен байланыстыру арқылы жүзеге асырылады. Мұндай модель көбінесе Шығыс типтегі қоғамдарда байқалады, мұнда ұрпақтар арасындағы сабақтастықты бұзу мәселесі аз көрінеді.

Маргарет Турнхер, Джордж Спенс және Майкл Фридман Лоуенталь жастар мен аға буындар арасындағы шиеленістің негізгі себептері құндылықтардың айырмашылығынан гөрі мақсаттарға жетудің әртүрлі тәсілдері деп санайды. Мария Шидлик ересек балалар мен олардың ата-аналары бір-біріне жақындап келе жатқанын, жанжал азайып, ынтымақтастық артып келе жатқанын

атап өтті.

Алайда, кіші және аға буын құндылықтарының негізгі жиынтығы әлі де сәйкес келеді, дегенмен бұл құндылықтарды берудің механизмдері мен құралдары өзгеруде. Сайып келгенде, ұрпақтар арасындағы қақтығыстар мақсаттарға емес, қаражатқа байланысты туындайды. Екі модель де қоғамдық көзқарастар мен мәдениеттің ішкі өзгерістерін атап өтеді, жас ұрпақ осы өзгерістердің қозғаушы күші болып табылады. Кез келген өзгерістер, олардың жылдамдығына қарамастан, аға және кіші буын арасындағы қайшылықтарды тереңдетеді.

Прогресс, әдетте, белсенді әлеуметтік әрекеттерді аға буын үшін, әсіресе процестерді цифрландыру аясында аз қолжетімді етеді. Қоғамның дамуы мен ұрпақтар сабақтастығын сақтау процестері тығыз байланыста. Қоғам неғұрлым тез өзгерсе, ұрпақтар арасындағы алшақтық соғұрлым көп болады, бұл рухани және әлеуметтік тәжірибені беру механизмдерінің бұзылуына әкеледі. Екінші жағынан, егер дәстүр мен тәжірибені сақтаудың маңызы зор болса, әлеуметтік динамика соғұрлым аз белсенді болады. Егер қоғам өзінің ішкі құндылықтар жүйесіне қарағанда тезірек дамитын болса, жас ұрпақтың құндылықтарын алмастыру мәселесі өткір болуы мүмкін. Бұл сыртқы идеалдардың қоғамға әсеріне және ұрпақтар арасындағы терең алшақтыққа әкелуі мүмкін. Мұндай өзгерістер әлеуметтік және ұлттық бірегейлікті қалыптастыру процесін бұзып, мәселені мемлекеттік мүдделер өрісіне аударуы мүмкін.

А.Д. Андреева ұрпақтар арасындағы әлеуметтік және рухани тәжірибенің берілуіне кедергі келтіретін бірнеше факторларды көрсетеді. Олардың бірі – отбасындағы балалар санының азаюы және ата-анасының кешіктірілуі, бұл аға буын мен немерелер арасындағы жас айырмашылығына әкеледі. Бұл өз кезегінде аға буын тәжірибесінің құнсыздануына әкеледі. Сондай-ақ, қазіргі уақытта ұрпақтар арасындағы қарым-қатынас олардың бір-бірінен алыстауы нәтижесінде өзгеретінін атап өту қызықты. Бұл халықтың қартаюына, қоғамның қарқынды дамуына және ғылыми-техникалық прогреске, сондай-ақ отбасы институты мен әлеуметтік-мәдени құндылықтардың өзгеруіне байланысты болуы мүмкін. Осы факторлардың барлығы аға буынның беделі мен тәжірибесінің төмендеуіне әкеледі.

Күнделікті өмірде «ұрпақ» термині кіші және үлкен жас топтарымен бөліседі. Бұл дифференциация жас когорттарын сипаттайды және ұрпақ терминін нақты түсінуді ұсынбайды. Неміс әлеуметтік ғылымдар дискурсында ұрпақ ұғымы үш түрлі жолмен түсініледі (қараңыз) Либау, 1997). Ұрпақ ұғымдарының бірі – генеалогиялық. Бұл отбасы мүшелерінің генетикалық сабақтастығын білдіреді. Оның мағынасы латынның *generare* сөзінен шыққан, ол туу немесе туу дегенді білдіреді. Бұл тұжырымдамада кіші социологиялық перспективаға артықшылық беріледі. Осы тұрғыдан алғанда, ұрпақтар бір-бірімен байланысты отбасы мүшелері: ата-әжелер, балалар мен немерелер. Екінші тұжырымдама – педагогикалық. Бұл тұжырымдама ұрпақтарды оқу байланысы ретінде сипаттайды. Ұрпақтар оқу мақсатында жиналады. Бір ұрпақ мұғалім рөлін алады, ал екіншісі шәкірт рөлін атқарады. Бұл идеяны неміс

философы Фридрих Шлейермахер дәлелдеді. Білім туралы дәрісінде ол келесі сұрақ қойды: «аға буын кіші ұрпақтан нені қалайды?» (Schleiermacher, 1966, p. 9). Бұл сұрақ ұрпақтар арасындағы бір бағытты оқыту процесін білдіреді. Аға буын білім мен тәжірибені кішіге береді. Динамикалық және постмодерндік қоғамдар үшін (Lyotard, 1979 қараңыз) жас пен білім арасындағы берік байланыс енді жеткіліксіз. Бүгінгі таңда әр ұрпақ екіншісінен үйрене алады. Үшінші тұжырымдама – тарихи-элеуметтанулық. Мұнда қоғамдағы әртүрлі топтар ұрпақ деп аталады. XX ғасырдың басында осы теориялық перспективаны дамытқан Карл Мангейм (1928, 1964) ұрпақтар өздерінің ортақ саяси және мәдени тәжірибелері бойынша санаттарға бөлінеді деп тұжырымдады.

Ұрпақаралық оқыту әртүрлі ұрпақтар арасындағы оқу процесіне тұжырымдамалық тәсілдерді қамтиды (Meese, 2005 қараңыз). Біріншіден, ұрпақтар бір-бірінен үйренуі мүмкін. Бұл тәсіл бір ұрпақтың екінші ұрпақты ақпараттандыруға және қолдауға қабілетті екендігін көрсетеді. Екіншіден, ұрпақтар бір-бірінен үйрене алады. Қатысушылар бүкіл топ үшін жаңа тақырыптар бойынша бірге жұмыс істейді және үйренеді. Үшіншіден, ұрпақтар бір-бірінен үйрене алады. Бір - біріңіз туралы білу – өмірдің тарихи және өмірбаяндық жағдайларына және басқа ұрпақтың тәжірибесіне назар аудару болып табылады.

Шетелдік тәжірибеде ұрпақтар сабақтастығы ұғымы «шежірелік оқыту» (генеалогиялық оқыту) мысалымен түсіндіріледі. Бұл комбинация отбасылардағы ұрпақтар арасындағы оқытудың кең таралған жағдайын сипаттайды. Бір ұрпақ білім мен тәжірибені екіншісіне береді. Дәстүр бойынша жас ұрпақ үлкеннен үйренеді. Постмодерндік уақытта отбасыларда кері бағыт байқалады. Мысалы, аға буын кішіден компьютерді немесе смартфонды қалай пайдалану керектігін үйренеді. Жақсы тәжірибенің мысалдарын отбасылық білім беру орталықтарынан табуға болады, ата-әжелер немерелеріне серуендеу кезінде немесе әжелер мен немерелер бірге тамақ дайындаған кезде табиғаттың ерекшеліктері туралы айтады. Отбасылық оқытудан басқа, генеалогиялық перспектива аға және кіші әріптестердің қарым-қатынасы отбасылық рөлдердің құрылымына сәйкес болған кезде, мысалы, аға әріптестер «әкелік кеңес» берген кезде жұмыс орнында оқытуға әсер етуі мүмкін. Сонымен қатар аталған комбинацияда отбасы мүшелері бір-бірімен жаңа тақырыптарды зерттейді. Отбасылық оқыту орталықтары ұйымдастырған немерелері мен олардың ата-әжелері үшін демалыс күндері бір-бірімен шежірелік оқытудың мысалы бола алады. Озық тәжірибенің заманауи мысалдарының бірі – Ұлыбританиядағы оқыту науқаны жүзеге асыратын «цифрлық отбасылар» бастамасы. Отбасыларға онлайн әдістер арқылы цифрлық әлемге үйренуге және бірге «Цифрлық отбасыларға» айналуға көмектеседі.

Жалпы, аталған «шежірелік оқытудың» мақсаты – бір ұрпақтың тәжірибесі, көзқарасы және өмірлік тәжірибесі туралы бір нәрсе білу. Мәселен, «Мектептегі ата-әжелер күні» халықаралық бастамасы осы сөзімізге дәлел болмақ. Немерелері ата-әжелерінің тарихи тәжірибесімен танысады, олардан сұхбат алады немесе эссе жазады. Немерелер осы процестердің нәтижелерін арнайы

мектеп іс-шарасында ұсынады. Бір-бірінің генеалогиялық танымының тағы бір көрінісі ұрпақтар арасындағы оқу процестерін ынталандыру үшін қолданылатын әртүрлі құралдар болуы мүмкін. Бұған мысал – Дублин қалалық университетінің ұрпақтар арасындағы оқу бағдарламасында отбасылық фотосуреттерді пайдалану.

Шетелдегі ұрпақтар сабақтастығының педагогикалық қыр-сырын талдасақ. Бұл комбинация бір ұрпақтың өмірбаяндық және тарихи тәжірибесін екіншісіне беруге бағытталған. Бұл саладағы кең таралған мысал – егде жастағы адамдар заманауи куәгерлер ретінде әрекет етіп, Екінші дүниежүзілік соғыс немесе қырғи қабақ соғыс сияқты тарихи оқиғаларға өздерінің субъективті көзқарастары туралы айтады. Мұндай идеяларды қоғамдастыққа үйрету үшін пайдалануға болады: егде жастағы адамдар қауымдастықтың ішіндегі ерекше орындар туралы әңгімелерімен бөлісе алады, ал қоғамдастықтың жас мүшелері бір жер туралы өз әңгімелерін айта алады. Осылайша, интеграциялық және өмірбаяндық зерттеу процесі жүреді және қауымдастықтың аға және кіші мүшелері бір-бірін біледі. Бұл идея жұмыс орнында оқыту үшін де пайдалы болуы мүмкін, мұнда аға және кіші әріптестер өздерінің жұмыс орындарын дамыту туралы көзқарастары туралы айтады.

Ұрпақ сабақтастығының шетелдік тағы бір түрі – тарихи-әлеуметтанулық оқыту. Бұл жағдайда әр түрлі ұрпақтың өкілдері бір-бірінен үйренеді. Ұрпақтың тарихи-әлеуметтанулық тұжырымдамасымен педагогикалық жұмыс көбінесе өмірбаянға бағытталған әдістермен жұмыс істеуді білдіреді. Мұны кез келген жобада оңай жасауға болады: «сіздің ұжымдық болмысыңызға қандай тарихи оқиғалар әсер етті?». Тарихи айырмашылықтар әртүрлі ұрпақтардың өмір сүру жағдайлары туралы пікірталастарды қайта қарайды және құрылымдайды.

Бұл комбинацияда генеративті тақырыптарды зерттеу үшін ұрпақтардың әртүрлі бөлімшелері біріктіріледі (ср. Фрейр, 1970). Бір мысал – «ұрпақтар әндері». Жылына 6 күн, 20-99 жас аралығындағы поляк және неміс қатысушылары өздерінің сүйікті әндерінің саяси, тарихи және өмірбаяндық маңыздылығын талқылау үшін Крайзауда кездеседі. Осылайша, олар қоғамға ұрпаққа тән көзқарасты көрсете алады. Сонымен қатар осы салада мұражай басқа ұрпақтар туралы білуге мүмкіндік беретін мекеме болып табылады, өйткені онда бұрынғы ұрпақтардың рәміздерін бейнелейтін заттар бар. Бұл идея қоғамдастықта және жұмыс орнында оқытуға бейімделуі мүмкін, мұнда әртүрлі ұрпақтар тобы өздерінің өмірбаянында маңызды болып табылатын өз қауымдастығының немесе жұмыс орнының объектісін немесе артефактісін ұсынады. Бұл комбинацияның артықшылығы – ол ұрпақтар арасындағы оқуды ойластыру және жоспарлау үшін құрылымды қамтамасыз етеді. Бұл ұрпақтар арасындағы оқытудың отбасылардағы, қауымдастықтардағы және жұмыс орнындағы оқу процестеріне ашатын мүмкіндіктерін жүйелі түрде көруге мүмкіндік береді. Мұндай қатаң демаркация әртүрлі ұрпақтарға арналған жобаларды жоспарлау немесе ойластыру кезінде пайдалы. Ұрпақтар арасындағы оқытудың нақты тәжірибесінде бұл қатаң саралау бұлыңғыр болады: жоба басқа

ұрпақпен оқыту тұжырымдамасына бағытталған болса да, көп жағдайда қатысушы басқа ұрпақтан және ол туралы да үйренеді.

Ақпараттық технологиялардың дамуы да маңызды рөл атқарады. Интернеттің пайда болуымен балаларды тәрбиелеу мен тәрбиелеудің кез келген сұрақтарына жауап табуға, сондай-ақ басқа пайдаланушылармен тәжірибе алмасуға мүмкіндік пайда болды. Нәтижесінде, кеңес алу үшін аға буынға жүгінудің қажеті жоқ, сонымен қатар дәстүрлі тәрбие әдістерін ұстану қажет емес. Интернет әр ата-ана үшін ең қолайлы нәрсені таңдауға мүмкіндік беретін ақпараттың үлкен көлемін ұсынады.

Жас ұрпақ туралы да солай айтуға болады. Желідегі ақпаратқа қолжетімділіктің арқасында балалар енді аға буындардан тәжірибе алмасуды қажет етпейді, бірақ өз құндылықтары мен мінез-құлық үлгілерін қалыптастыра отырып, ақпаратты өз бетінше таңдап, игере алады. Нәтижесінде ұрпақтар арасындағы айырмашылықтар мен әлеуметтік қақтығыстар, сондай-ақ ұрпақтардың бір-бірінің өмірінен ығыстыру пайда болады.

Отбасылық тәжірибе білім мен құндылықтарды ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуде маңызды рөл атқарады. Бұл балаларға әлеуметтік нормаларды, отбасылық дәстүрлерді және жалпы қабылданған мінез-құлық ережелерін үйренуге мүмкіндік береді. Отбасылық тәжірибенің тәрбиелік-реттеуші функциясы – бұл отбасы балаға өзінің шекаралары мен қоғамдағы мінез-құлық ережелерін білуге көмектесетін белгілі бір шектеулер мен шектеулер жасайды. Отбасылық тәжірибенің қалыптастырушы функциясы құндылықтар мен көзқарастарды ата-анадан балаларға берумен байланысты. Отбасылық тәжірибе арқылы балалар әлемге, өзіне және басқа адамдарға деген көзқарастарын, моральдық нормалар мен мінез-құлық ережелерін қалыптастыратын құндылықтар жүйесін үйренеді.

Ұрпақтар арасындағы трансляция отбасылық тәжірибенің негізгі функцияларының бірі болып табылады. Ата-аналар өз тәжірибелерін, білімдері мен дағдыларын балаларына жеткізеді, бұл оларға қоғамға сәтті бейімделуге және табысқа жетуге көмектеседі. Мысалы, ата-аналар өздерінің жеке әңгімелерімен, жетістіктері мен сәтсіздіктері туралы әңгімелерімен бөлісе алады, бұл балаларға осы тәжірибелерден сабақ алуға және қателіктердің қайталануын болдырмауға мүмкіндік береді. Отбасылық жүйені тұрақтандыру – бұл отбасылық тәжірибенің тағы бір функциясы. Ұрпақтар арасындағы білім мен тәжірибені беру отбасына өзгермелі қоғамда өзінің жеке басы мен тұрақтылығын сақтауға жол ашады. Дегенмен, отбасылық тәжірибе, әсіресе отбасылық жанжалдар, зорлық-зомбылық немесе басқа да қолайсыз жағдайлар кезінде де ауыр болуы мүмкін екенін атап өткен жөн. Мұндай жағдайларда тәжірибені беру жағымсыз салдарға, отбасылық жүйенің бұзылуына және балаларға ауыр зардаптарға әкелуі ықтимал.

Осылайша, отбасылық тәжірибе балалардың жеке басын қалыптастыруда және әлеуметтенуде маңызды рөл атқарады. Бұл олардың дамуына, қоғамға бейімделуіне және ұрпақтар арасындағы өзара әрекеттесуге белсенді қатысушылардың рөлін қабылдауға көмектеседі.

Отбасылық сабақтастық моделінде ұрпақтар арасындағы байланыс сапасы маңызды рөл атқарады. Е.В. Куфтяк отбасылық тұтастыққа әсер ететін бірнеше компоненттерді зерттейді: трансгенерация, құрылымдық, динамикалық және кеңістіктік. Алайда, ұрпақтар арасындағы байланыстың сапасын анықтайтын және отбасындағы тік байланысты көрсететін трансгенерациялық компонент ерекше қызығушылық тудырады. М.А. Сизова трансгенерациялық компонентке кіретін үш элементті ажыратады: когнитивті, эмоционалды және мінез-құлық. Когнитивті элемент отбасылық мифті, отбасылық тарихты, отбасылық сценарийді, отбасылық құндылықтарды және отбасылық нормалар мен ережелерді қамтиды. Эмоционалды элемент эмоционалды коммуникациямен және отбасылық қарым-қатынастағы жағымды және жағымсыз қатынастармен байланысты. Мінез-құлық элементі отбасында қабылданған өзара әрекеттесу үлгілерін, дәстүрлер мен рәсімдерді қамтиды.

Ұрпақтар арасындағы туыстық байланыстардың үш түрін ажырату ұсынылады: 1) аға және кіші ұрпақтар арасындағы дәстүрлі құндылықтар жиынтығының сақталуы мен берілуін қамтамасыз ететін тұрақты сабақтастық, бұл ең саналы форма; 2) бір жақты немесе бұрмаланған беріліс, мұнда құндылықтардың үлкендерден кішіге бір бағытты берілуі орын алады, бұл аз саналы форма; 3) бұзылған сабақтастық, мұнда сабақтастық танылмайды, бірақ әлі де ұрпақтардан ата-бабаларға белгілі бір хабар тарайды. Зерттеу барысында анықталған ұрпақтар арасындағы қақтығыстарды шешудің қызықты стратегиялары.

Тұрақты сабақтастығы бар отбасыларда аға буынның тәжірибесін ескере отырып, қиын өмірлік жағдайларды шешуде қисынға келу тәсілі жиі қолданылады. Құндылықтарды біржақты аударатын отбасылар қақтығысқа бейім және тек үлкендердің тәжірибесіне сүйенеді. Сабақтастығы бұзылған отбасылар өзін-өзі кінәлау стратегиясын жиі қолданады және үлкендердің тәжірибесіне сүйенбейді, олардың назары жас ұрпақтың мүдделеріне аударылады [25].

Қазіргі таңда интернетке қосылу мүмкіндігінің және заманға сай техникалық құралдардың болмауы, білімнің адамдар арасында тез таралмауы, интернет жылдамдығының төмен болуы т.б. экономикалық және әлеуметтік мәселелер ұрпақтар арасындағы сабақтастық дәстүріне сызат түсіре бастады. Ата-баба мен өскелең ұрпақ бойындағы құндылықтардың өмір талабына сәйкес келмеуі «әкелер мен балалар» мәселесін өзекті ете түсті.

Яғни белгілі бір тәртіппен өмір сүріп, ақпарат пен білімді алу жолдары мен тәсілдерін бойына сіңірген адамдар оңайлықпен жаңаны қабылдай бермейді. Қаласа да оған тез бейімделу, өз бойында жаңа әдетті қалыптастыру оңай емес. Осыдан келіп тәрбие үрдісіндегі ұрпақтар сабақтастығы мәселесінің маңызы алға шығады.

«Ұрпақтар теориясының» негізін қалаушы ғалымдар Уильям Штраус пен Нейл Хоув ұрпақтар арасындағы ерекшеліктер мен айырмашылықтар түрлі ұрпақтар ұстанатын құндылықтардың өзгеше болуы және оларды тудыратын себептер, атап айтқанда, саяси-әлеуметтік жағдайларға, қоғамның техникалық

даму деңгейіне және сол заманның маңызды оқиғаларына байланысты екенін жазады. Аталған зерттеуде тарихта әр 20 жыл аралығында дүниеге келген ұрпақтың өзіне тән атауы мен ерекшеліктері бар екені айтылған.

Демек, әр ұрпақтың кәсіби деңгейі, өзіне тән құндылықтары мен ерекшеліктері бар екені сөзсіз. Бұл мәселе аға буын мен жас ұрпақ арасындағы ата-бабалардың игі құндылықтары мен қастерлі қасиеттері туралы білімі, білік, дағды мен құзыреттерді одан әрі жалғастыру үшін өте өзекті екені айқын. Әсіресе, орта білім ұйымдарында тәрбие жұмыстары арқылы ата-бабаның игі құндылықтарын жас ұрпақ бойына сіңіру өте маңызды болып табылады [26].

Шетелдерде «ұрпақтар сабақтастығы» ұғымы әртүрлі қоғамдық институт мысалында сынақтан өтіп, зерттеу нәтижесі көрсеткен ғылыми болжамдар мен тұжырымдар жасалды. Шетелде сабақтастық отбасы, бала тәрбиесі, білім беру саласы, мамандық тандау, кәсіби қалыптасу категориялары төңірегінде жиі зерделенген. Оы мәселелерге жеке қарастырып, тарқатып талдайық.

Көп деңгейлі модельдер ұрпақтар сабақтастығы балалық шақтағы әлеуметтік тапқа қатысты ерекше тұрақты болғанын, бірақ ерте өмірлік тәжірибенің басқа факторларына қатысты маңызды емес екенін көрсетті. Сонымен қатар, ұрпақтар сабақтастығы бірнеше отбасылық деңгейдегі факторлармен басқарылды: осылайша, әкесінің білімі/ұтқырлығы жоғары және неке тұрақтылығы бар отбасыларда, әдетте, әкесінің ерте өмірінде бастан кешкен қиындықтарына қарамастан, ең оңтайлы ерте өмір тәжірибесі бар балалар дүниеге келді. Біз отбасылық жүйелер үшін кеңірек теориялық салдарларды, сондай-ақ жеке және отбасылық деңгейдегі араласудың практикалық салдарын талқылаймыз [27].

Әртүрлі медициналық және әлеуметтік қызметтерді теңгерімді түрде көп пайдаланған ересектерде, әртүрлі медициналық және әлеуметтік қызметтерді теңгерімді түрде көп пайдаланатын ата-аналары болды және әдетте өмірдің басында бұзылу қаупі бар балалары болды. Бұл әлеуметтік қамтамасыз ету саласының ресми жазбаларымен расталады. Ұрпақтар арасындағы білім алуды салыстыру нәтижесі сапасы білім алу болашақта тұлғаның табысты болуына әсер ететінін дәлелдеді. Отбасы ішінде көбірек білім алған балалар ортақ отбасылық тегіне қарамастан, аз білім алған бауырларымен салыстырғанда кейінгі өмірде сәтсіздікке ұшырау қаупі аз екен. Ең осал азаматтардың білім беру әлеуетін қолдау көптеген қолайсыз факторлардың ұрпақтан-ұрпаққа берілуін азайтып, медициналық және әлеуметтік теңгерімсіздіктерді азайтуы мүмкін [28].

Швециядағы ұрпақтар сабақтастығының білім сапасына ықпалы туралы қызықты зерттеуін талдасақ, Швед және математика пәндерінен жоғары баға алған қазіргі тоғызыншы сынып оқушыларының осы мектеп пәндерін жақсы меңгерген ата-әжелерінен мұрагерлікке бейімділік қасиетін алады. Швед ғалымдары мұрагерліктің белгілі бір салаға қаншалықты тән екенін және алдыңғы екі ұрпақтың білім деңгейі арқылы жұмыс істейтінін жан-жақты зерттеген. Зерттеу 1915-1929 жылдары Уппсалада дүниеге келген ұрпаққа (N = 6 110) және олардың қазіргі дәуірдегі немерелеріне (N = 5 658) негізделген. Нәтижелер қазіргі білім алушылардың математика және швед тілдерінен жоғары

баға алу ықтималдығы олардың аталары мен әжелері осы пәндер бойынша жоғары баға алғанын көрсетеді. Дегенмен, қауымдастықтар мектептің нақты пәндері бойынша және гендерлік ұрпақтан-ұрпаққа білім беру желісіне байланысты өзгереді. Демек, ата мен әженің балалық шақтағы математикалық және лингвистикалық қабілеттері олардың немерелерінің қазіргі білім алу үрдісінде маңызды рөл атқаратынын көрсетеді. Алайда, әжелер өздерінің немерелеріне лингвистикалық қабілеттерді беруді қоспағанда, басқа қабілеттерді беруде аз рөл атқарады екен. Осы ретте ата-әженің білімі алу қабілетін зерттеу арқылы генетикалық берілудің қарапайым моделіне емес, тарихи контекст пен оқу жағдайларына жүгіну қажет екенін де аңғарамыз. Себебі ұрпақаралық берілетін қабілеттіліктің гендерлік ерекшеліктері бары анықталды [29].

Ата-аналық мінез-құлық ұрпақтар арасындағы қалыпты сабақтастықты сақтайды. Баланың жылулық, дұшпандық және мінез-құлықты бақылауы ата-ананың мінез-құлқына тікелей байланысты. Балалар өз отбасында көріп өскен ата-аналық мінез-құлықты, қалыптасқан ішкі және сыртқы мінез-құлық өз отбасыларын құрған кезде сақталады және сол үлгіде жалғасады. Жас ұрпақ ата-ана мінез-құлығының ұқсас үлгілерін сақтап, оны өз өмір тәжірибесінде пайдаға жарады. Серіктестің психопатологиясы мен ата-ана стильдері – әртүрлі ұрпақтардағы сабақтастықтың сыртқы және ішкі жолдарына әсер етуі мүмкін [30].

Ұрпақтар сабақтастығында ұрпақтан-ұрпаққа беру – генеративтілік ұғымы маңызды қызмет атқарады. Генеративтілік – бір ұрпақ өзінің генеративті әлеуетінің құндылықтары мен мінез-құлық үлгілері сияқты элементтерін екіншісіне беру процесі. Осы уақытқа дейін генеративтілікті ұрпақтан-ұрпаққа беру туралы зерттеулердің көпшілігі салыстырмалы түрде тұрақты қоғамдарда жүргізілді, мұнда берілу процесі көрші ұрпақтардың салыстырмалы түрде ұқсас әлеуметтік-экономикалық мәселелерге тап болуымен жеңілдетілді. Генеративтілікті ғылыми негізде зерттеу соңғы бірнеше онжылдықта коммунистік режимнің құлдырауымен және кейіннен негізгі саяси, мәдени және әлеуметтік құрылымдар мен нормалардың өзгеруімен байланысты үлкен макроәлеуметтік өзгерістерге ұшыраған қоғам жағдайындағы ата-ана мен ұрпақтың сипаттамалары арасындағы байланысты зерттеуге бағытталған. Тоқыраудағы ұрпақаралық ұқсастықтарды, ата-ана мен баланың генеративті күтімі және іс-әрекеті арасындағы қатынастарды зерттеген ғалымдар генеративтіліктен ішінара бөлінген құрылымдар барын анықтады [31]. АҚШ ғалымдары әйелдер басым университеттің жүзден аса студенті және олардың ата-аналары қатысқан сауалнама жүргізіп, екі ұрпақ арасында іс-әрекет генеративтілігі, тоқырауы және жеке қасиеттер көрсеткіштерін анықтады. Сауалнаманы талдау нәтижесінде генеративтілік, тоқырау және жеке қасиеттер арасындағы қатынастардың құрылымында ата-аналар мен ұрпақтар арасында айтарлықтай айырмашылықтар жоқ екенін анықтады. Осы зерттеуді одан әрі жалғастырған ғалымдар ата-аналық генеративтілік ұрпақтың генеративтілігімен байланысты еместігін, алайда аналық генеративтілік ұрпақтың генеративтілігімен, ал аналық тоқырау ұрпақтың тоқырауымен айтарлықтай

байланысты екенін дәлелдеді. Ұрпақ сабақтастығында ата-аналардың білім деңгейі ұрпақтардың генеративтілігімен немесе тоқырауымен байланысты емес екен. Екі ұрпақ әртүрлі әлеуметтік-мәдени жағдайларда тәрбиеленсе де, генеративтілік, тоқырау мен мінез-құлық компоненттерінің ұрпақаралық сабақтастығының белгілі бір дәрежесін сақталғанын көрсетті [32].

Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынастың сапасы жеке адамдардың өмір бойы психологиялық бейімделуіне әсер етеді. Сол сияқты отбасылық жүйе ұрпақтар арасындағы қарым-қатынастың қайталанатын модельдерін қамтиды. Шетелдік психолог ғалымдар тобы бір отбасының үш ұрпағында ұрпақаралық берілуін-қабылдамауды және психологиялық бейімделуді зерттеген. Зерттеу деректері 246 отбасы мүшесінің үш ұрпағынан алынған. Нәтижелер көрсеткендей, әкелік көзқарасты қабылдаудағы оң өзгерістер аналық қатынасты қабылдаумен салыстырғанда бір ұрпақтың уақыты артта қалуымен көрінді. Модель ұрпақтар арасындағы қарым-қатынастың жанама берілуін қамтамасыз етті, екінші ұрпақтың аналық қарым-қатынасы әжелер мен немерелер арасында берілуге делдал болды. Ұрпақтардың ауысуы алдыңғы ұрпақтарда қалыптасқан балалар мен ата-аналар қарым-қатынасының сапасын қабылдауды қайта құру үшін қолайлы жағдай жасайды [33].

Ұрпақ сабақтастығы білім капиталы және білімді тиімді басқаруда ұйымдардың ең үлкен бәсекелестік артықшылығы қызметін атқарады. Себебі білімнің үздіксіздігін басқару жалпы оқу-тәрбие үрдісінің сапасын жақсартуға ықпал етеді. Бұл әсіресе біліммен жұмыс істейтін процестерге қатысты. осы тақырыпты зерттеуші ғалымдар Чехия ұйымдарының орта және жоғары буын менеджерлерімен әңгіме негізінде сауалнама жүргізіп, деректер жинады. Зерттеу нәтижесінде ғалымдар келесі тұжырымға келді: білімнің үздіксіздігін қамтамасыз етуге қызмет ететін ұрпақ сабақтастығы ұйымдардың негізгі қызметкерлерінің сыни білімдерін толықтырып, осы қызметкерлер жұмыстан кеткеннен кейін де ұйымның бәсекелестігі артықшылықтарға ие болған [34].

Таиландтағы отбасылық фирмалардағы білім беру тәжірибесінде ұрпақтар сабақтастығының рөлі маңызды екенін зерттеуші ғалымдар дәлелдеген. Ғалымдар зерттеу жұмыстарын соңғы бес жыл ішінде басшылық ауысқан шағын, орта және ірі Тай фирмаларының мұрагерлерімен және тәлімгерлерімен жүргізді. Ғалымдардың болжамы бойынша фирма мұрагері қолданатын білім алудың 16 түрлі тәсілі бар. Осы тәсілдер ресми және бейресми, ішкі және сыртқы білім беру үрдістері арқылы жүзеге асқан. Аталған он алты тәсілдің көпшілігі сабақтастыққа негізделген екен. Тай елінің отбасылық фирмалардағы білім тәсілдері сабақтастығында білім беру процесінің моделі жасалған. Осы сабақтастықтың кезеңдік моделін және анықталған білім беру процестерін қамтитын модель сабақтастықтың маңызын арттыра түскен [35].

Шетелдік ғалымдар бумерлер, X ұрпағы, миллениалдар мен Z ұрпағы ұстанатын құндылықтар, ұқсастықтар мен ерекшеліктер сол дәуірдегі саяси-экономикалық, әлеуметтік жағдаймен және технологияның дамуымен тығыз байланысты деп жазады. Әрбір жиырма жылда дүниеге келген ұрпақтың өзіне тән ерекшеліктері болады. Оларды белгілі бір кезең мен сол кезде қалыптасқан

тарихи жағдайлар біріктіреді. Көп жағдайда бұл топтардың құндылықтары, өмірге деген көзқарасы, мінез-құлқы мен дүниетанымы ұқсас келеді. Кезінде бәріне түсініксіз болған миллениалдардың алды бүгінде ел ағасы болатын жасқа келді. Олардың орнына технологияның қыр-сырын жетік білетін, смартфон мен интернетсіз өмірді елестете алмайтын Z ұрпағы келді. Олар қазір шамамен 9 бен 24 жас аралығында. Олар технологияның нағыз қарыштап дамыған заманында өмірге келді. Олардың дүниетанымы бөлек. Бүкіл әлемде Z ұрпағының қатарында 2 миллиардтан астам адам бар, олар –1997-2009 жылдар аралығында туғандар. Жер тұрғындарының шамамен 30 пайызын құрайды және 2025 жылға қарай Z буынының 27 пайызы басты жұмыс күшіне айналады. Ол буынның медиамен таныстығы ерте басталды. Бұл ұрпақ өкілі өзінің алғашқы ұялы телефонын шамамен 10 жасында алды. Олардың көпшілігі ата-аналарының ұялы телефондарымен немесе планшеттерімен ойнап өскен. Олардың әлемінде байланысқа шектеу жоқ, қарым-қатынас құралы ретінде смартфонды көбірек қолданады. Жекелеген елдердің тұрғындары болмаса, көбісі соғыс көрмеген. Ата-анасының қаржылық қиындықтарын көріп өскен олардың өз капиталын дамыту, қаржылық сауаттылыққа деген ұмтылысы жоғары. Олардың басты ерекшеліктерінің бірі – тарихтағы ең білімді ұрпақ атануға жақын.

Дәстүрлі медиадан алыстап бара жатқандар да – осы зумерлер. Оның себебі де түсінікті. Айналасын тани бастағанда интернеттің не екенін үйренген бала үшін теледидар мен радио ескіліктің қалдығы секілді көрінеді. Қазір әркімнің үйінде кемінде бір зумер бар. Олардың қандай ортада дүниеге келгенін білгенімізбен, олардың күнде немен айналысатынын, не ойлайтынын, қалай әрекет ететінінен бейхабармыз. Отбасындағы, қоғамдағы түсінбеушілік көбіне осы ұрпақтар арасындағы алшақтықтан туындап жатады. Алайда оны назарға алатындар аз. Әзірге аудиторияға сай стратегия құру дамыған елдер мен бизнес саласында кеңінен қолданылады. Саудаға келгенде мамандар әр ұрпақтың өзіне тән ерекшеліктерін зерттеп, соларға сай байланыс орнатып, өнімін ұсынады.

Қазақстандағы көптеген ұйымдардың жастармен байланыс орната алмауының себебі осыдан шықса керек. Басшылықта отырған жасы үлкен басшы өзінен кейінгі ұрпақтың сұранысын түсінбейді немесе мүлдем елемей жатады. Технологияда өзін суда жүзген балықтай сезінетін жас ұрпақ өзіне бағытталған хабарламаны қабылдай алмайды. Өйткені хабар таратушы оның тілінде сөйлеп тұрған жоқ. Оған ең қарапайым мысал ретінде әлеуметтік желідегі коммуникацияны алуға болады. Жанадан мектеп бітірген жас тұлғаны оқуға шақырған университеттердің тарататын кітапшалары мен әлеуметтік желідегі баннерлерінің дизайны сын көтермейді. Компьютердің құлағында ойнайтын ұрпақ айқыш-ұйқыш жасалған суретке мән берсін бе? Осылай бүкіл бір ұрпақпен байланыс жоғалады. Осы алшақтық одан сайын еселенбей тұрғанда Z ұрпақтың «тілін» қазірден табу керек. Ертең олар оқу бітіріп, жұмысқа орналасып, қоғамның басты қозғалтқышына айналғанда алдыңғы ұрпақпен сабақтастығы үзілмейтін жол іздеу парыз. Өмір заңымен бір буын екіншісін алмастыра береді, ал ұрпақтар сабақтастығын қалыптастыру – басты назарда болуы керек [36].

Кез келген халықтың бала тәрбиесіндегі ұрпақтан-ұрпаққа беріліп, дамып келе жатқан негізгі идеялары, формалары, құралдары, әдіс-тәсілдерінің өзара байланысын қамтамасыз ететін сабақтастық халық педагогикасы мәдениетіне тән басты ерекшелік деп атап көрсетуге болады. Сабақтастықтың негізгі мәні отбасы мүшелерінен, қоғамның барлық мүшелері тарапынан ешқандайда күштеуге негізделмеген, үздіксіз ықпалдардың болуымен түсіндіріледі.

Сабақтастық – бір түрден екіншісіне өтудің, негізін қалаушыдан немесе атадан балаға берілудің бірізділігі, белгілі бір тәртібі деп те айтуға болады. Кез келген саладағы дамудағы сабақтастық біркелкі үдемелі қозғалысты төменнен жоғары формаға, не кідірісті, не циклділік пен қайталауды жоққа шығармайды.

Ұрпақтар сабақтастығы тұлғаның әлеуметтік дамуының және халықтың рухани ілгерілеуінің факторы болып табылатын тәрбиемен қамтамасыз етіледі.

Тәрбиедегі сабақтастық ұрпақтар сабақтастығының негізгі аспектілерінің бірі бола тұра, тәрбиешілердің арасында балаларға деген көзқарастың біркелкілігін, үй мен қоғамдық білім арасындағы дәйектілікті, сонымен қатар педагогикалық оптимизм – тәрбиеленушілердің мінез-құлқының белгілі бір жағымсыз ерекшеліктерінің алдын алу үшін білім беруде қол жеткізген нәтижелерге сүйену, білім беру мақсаттары арасындағы дұрыс арақатынасты қамтамасыз етуді болжайды.

Сабақтастық уақыт пен кеңістікте іске асырылады. Физикалық немесе табиғи сабақтастық табиғатпен, тұқымқуалаушылықпен, генотиптікпен; материалдық-экономикалық – мұрагерлікпен, рухани – тәрбиемен қамтамасыз етіледі. Сабақтастыққа кедергі келтіретін немесе жеңілдететін табиғат, әлеуметтік жағдайлар, педагогикалық факторлар өзара әрекеттеседі. Сабақтастық жоқ жерде тәрбие сабақтастықты күшейтеді. Кейде ешқандай іспен негізделмеген, еліктеу шегінде атқарылған аяқасты жүргізілген тәрбие процесі сабақтастықты қамтамасыз етеді. Балалар ата-аналарының қимылдарын, мінез-құлық үлгілерін, ыммен түсіндіруін қайталайды, бұл балалардың мінез-құлқының, мінез-құлық мәнерінің қалыптасуына әсер етеді. Еңбек мүдделері саласындағы сабақтастық та кейде қарапайым қызығушылықтан оларға еліктеуге дейін өсуі мүмкін. Халық шығармашылығы саласында да осылай болуы мүмкін [37].

Педагогика ғылымдарының докторы К.Ж. Қожахметова қазақ халқының тәрбиесіне тән сабақтастық тақырыбын этнопедагогика тұрғысынан зерттеп, дәстүрлі педагогикалық мәдениетінің өзіне тән ерекшеліктерін ажыратып көрсеткен.

Ұлттық тәрбиенің ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан негізгі идеялары мен формаларының өзара байланыстылығын қамтамасыз ететін сабақтастық кез келген ұлттың педагогикалық мәдениетіне де тән басты ерекшелік деуге болады. Сабақтастықтың негізгі мәні адамның отбасы ортасынан ғана емес, қоғамның барлық мүшелері тарапынан ешқандайда күштеуге негізделмеген, үздіксіз ықпалдардың болуымен түсіндіріледі [38].

К.Ж. Қожахметова өз зерттеуінде кеңестік және ресейлік ғалым-педагог, этнопедагогиканың негізін салушы Г.Н. Волковтың еңбегін негізге ала отырып,

сабақтастықтың қазақ халық педагогикасына тән уақыт пен кеңістікте орын алатын бірнеше түрлерін ажыратып берді. Олар: физикалық сабақтастық, рухани сабақтастық, еңбек және өнер саласындағы сабақтастық, материалдық-экономикалық сабақтастық (1-сурет).

1-сурет – Сабақтастықтың түрлері

Физикалық сабақтастық. Ол – халық педагогикасындағы тұқым қуалаушылық, генотип, табиғат арқылы қамтамасыз етіледі. Яғни, сабақтастың бұл түрі әр адамның шығу тегінен хабардар ететін «тектілік», «жеті ата», «шежіре» ұғымдары негізінде көрініс табады. Әр қазақ баласы ақыл-есін тоқтатқан сәттен бастап, өзінің шыққан ата тегі, елі, өз жұрты, руы бар екендігін саналы түрде ұғынып, өзінің ата-бабасымен тарихи байланысын мойындап өседі. Қазақ халқында мұндай сабақтастық адамның өз жұрты, нағашы жұрты, әлеуметтік ролінің өзгеруіне орай адам өмірінің белгілі кезеңінде анықталатын қайын жұртына байланысты болады. Физикалық сабақтастықтың табиғи мәнінің сақталуы біздің халқымыздың ұрпақ тәрбиесіндегі басты ұстанымын айқындайтын ерекшелігі, әрі халықтық педагогикалық мәдениеттің жоғары көрсеткіші деп түсіндіруге болады [38].

Рухани сабақтастық білім және тәрбие берумен қатар тұлғаның өзін-өзі тәрбиелеуі арқылы жүзеге асады. Жеке тұлғаға мақсатты түрде бағытталмаған тәрбие процесі немесе көпшілік жағдайда еліктеу арқылы жүрген тәрбиенің өзі де сабақтастықтың қамтамасыз етілуіне үлкен ықпал етеді. Жеке тұлғалар арасындағы рухани байланыстардан да ұрпақтар арасындағы сабақтастықтың ізін көруге болады. Ата-бабаларымыз ұрпақтары жадында сақтайтын даналыққа толы небір керемет ойларды, тұжырымдарды айтып қалдырған. Әсіресе қазақ отбасында көбіне бір-біріне жақын үш ұрпақ (ата, әке, немере) физикалық байланыста бірге өмір сүріп, еңбек етеді. Бұндай үш ұрпақты өзара сабақтастыратын байланыс тек рухани қарым-қатынас арқылы күшейіп, дами түседі.

Еңбек және өнер саласындағы сабақтастық қарапайым қызығушылық пен еліктеушілікке негізделеді, сонымен қатар сабақтастықтың бұл түрі жергілікті ерекшеліктерге орай өзіндік мәнге ие болады. Мысалы, қазақ халқының географиялық аймақтарға қарай орналасуына байланысты жергілікті тұрғындардың (мал шаруашылығы, диқаншылық, қол еңбегінің түрлері т.б.) атадан-балаға жалғасын тауып келе жатқан дәстүрлі кәсіп түрлерінен көрінеді.

Материалдық-экономикалық сабақтастық атадан-балаға жалғасын тауып келе жатқан халық өміріндегі мұрагерлік (ата-ананың тіршілікте жинаған бар материалдық дәулеті оның ұрпақтары үшін мұра) негізінде жүзеге асады. Дегенмен, халық педагогикасының талабы бойынша қазақ отбасындағы бұл сабақтастық ата-ананың ұлға «енші», қызға «жасау» беруі арқылы шешімін тапса, ал кенже ұл бала қара шаңырақтың иесі болуының тәрбиелік мәні де, маңызы да өте зор [38].

Сонымен қатар сабақтастық дегенді – үздіксіз дамудың шарты деп те түсіндіруге болады. Сонымен қатар дамудың өзінде үздіксіздік өткенмен болашақтың қазіргі заман арқылы сабақтастығының нақты көрінісі болып табылады.

Сабақтастық көріністері өте алуан түрлі болады. Ол жеке тұлғалық тұрғыда да, сонымен қатар отбасылық дәстүрді жалғастыру және нығайту түрінде де, ұрпақтар бірлігінің рухани байланысы ретінде де жүзеге асырылады. Сабақтастық жалпыұлттық, жалпыхалықтық, жалпыадамзаттық сипатқа ие бола отырып, тұтас бір халықтың тағдырына әсер етуі де мүмкін. Сабақтастықтың жалпыадамзаттық сәттерінің нығаюы әлеуметтік дамуды тездетеді. Сабақтастық неғұрлым кеңірек және тереңірек болса, жеке тұлғаның да, қоғамның да ілгерілеуіне жағдай соғұрлым қолайлы болады. Сабақтастық адамгершілік саласын қозғауы және отбасының кіші мүшелерінің жағымсыз тұлғалық белгілерін қалыптастыруға ықпал етуі де мүмкін. Мысалы, өзіне «жылы жер» тапқан адам басқа адамдардың, тіпті тұтас бір ұлттың мүддесі есебінен жеке табысқа жетуге дайын туыстарының бірқатар ұрпағына жігерлендіретін үлгі болады.

Ата-аналардың өз балаларының жақсы өмір сүруіне саналы ұмтылысында сабақтастықтың педагогикалық аспектісі де көрініс тапты. Жас жұбайларға берілетін баталарда, той салт-жораларында, жаңа туған нәрестелерге арналған ізгі тілектерде ұрпақтар сабақтастығына үнемі қамқорлық жасалады. Бұл қамқорлық тәрбие мәселелеріне жоғары көңіл бөлінуден көрініс табады. ХІХ ғасырдың басында өмір сүрген орыс әдебиет сыншысы, теоретигі, жазушысы В.Г. Белинский ұлт ұрпағының сабақтастығын ең алдымен ұлттың өзіндік ерекшелігінде деп жазған. Ол халық өзінің салт-дәстүрлерін ең қасиетті игілігі ретінде бағалайды, сонымен қатар олардың келісімінсіз және кенеттен жүргізілген реформаларды, жаңашылдықтарды елдің өміріне қол сұғушылық деп есептейді. Бұл жағдайда мұндай қол сұғушылық ұрпақтардың рухани сабақтастығының жойылуын білдіреді және осыған байланысты халықтың қарсылығын, қатаң қарсылығын тудырады.

Ұрпақтар сабақтастығы туралы халық идеялары шын мәнінде педагогикалық сипатқа ие. «Ата көрген – оқ жонар ...» мақалының мағынасына көңіл аударатын болсақ, бұл жерде үш ұрпақтың сабақтастығын айқын байқалады, яғни ұл баланы тәрбиелеуде ата-бабаларын үлгіге алуға шақырады. Әкесінің өміріндегі жетістіктерге баласының қатысы жоқ, бірақ өз ұлына жақсы тәрбие беру арқылы ол өз әкесінің, ата-бабаларының аттарын дәріптей алады.

«Отан үшін балалар әкелерінен жақсы болуы керек», - дейді грузин мақал-мәтелінде. Шынында да, сабақтастық алдыңғы ұрпақтың тәрбиесінің нәтижелері келесі ұрпақтың мінез-құлқынан көрініс табатындығынан да байқалады, онда жамандық одан әрі нашарлай түседі, ал жақсылық одан да жақсы болады. Ұзақ уақыт бойы адамдар туыстық қатынасты ұрпақтар сабақтастығының бір жағы ретінде де қарастырған. Жандардың туыстығы белсенділік пен мінез-құлықта сыналады. Халық мүддесіне қызмет ететін тәрбие ғана шынайы болып табылады. Бұл талаптарға сай келмейтін тәрбие ұлтқа қарсы және адам тұлғасын қалыптастыруға кедергі жасайтын, кері тәрбие ретінде сипатталуы мүмкін.

Ата-бабалардың рухани қазынасы әңгімелерде, ертегілерде, аңыздарда, мақал-мәтелдерде, нақыл сөздерде сақталған және келесі ұрпаққа беріліп отырады. Ата-бабалардың ұрпақтарына қалдырған нақыл сөздері ана тілі арқылы ғасырдан-ғасырға сақталып қала береді. Қазақтың көрнекті жазушысы, драматург, публицист, қазақ әдебиетін қалыптастырушылардың бірі – Жүсіпбек Аймауытов «Ана тілі – жүректің терең сырларын, басынан кешкен дәуірлерін, қысқасы, жанның барлық толқындарын ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп сақтап отыратын қазына» - деген. Яғни, ұрпақтар сабақтастығын нығайтуға аға буын өз балалары, немерелері арқылы, өздері сақтаған рухани қазына арқылы тікелей де, жанама да қатысады. Алайда ауыз әдебиеті, жазу болмаған жағдайда уақыт өте келе ата-бабалардың мұрасы алысқа уақыт еншісінде кетіп, мән-мағынасы көмескіленеді.

Мұнда халық педагогикасына мемлекеттік деңгейде шын мәнінде танымал білім беру көмек көрсетуі, ол барлық үздік тәжірибені бақылау және сақтау арқылы білім беру мен тәрбиенің бірыңғай үдерісінде ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етуі тиіс [39].

Педагогикалық мәдениеттің жай-күйін талдау кезінде оның пайда болуын, дамуы мен өркендеуін дайындаған орта – халықты әрдайым есте сақтау керек. Кез келген педагогтің жеке шығармашылығы әрқашан халық пен жалпы адамзаттың жеткен жетістіктері негізінде дамиды. Өз халқының мәдениетін дамытпас бұрын, ол өз халқының ғасырлар бойы жасаған еңбектері мен күресін, басқа халықтардың, өзіне дейінгі барлық адамзаттың жасағанын меңгеруі тиіс. Халық пен адамзаттың рухани байлығының жиынтығы ғана нақты мәдениет қайраткерлерінің шығармашылығының шынайы іргетасы бола алады.

Неміс ақыны, драматургы, энциклопедиялық ғалымы, философы, педагогі, қоғамдық тәрбиешісі Иоганн Воольфганг фон Гёте: «Мен өз қолыммен не істедім? Мен не істедім? Мен көргенімнің, естігенімнің, байқағанымның бәрін жинақтадым, пайдаландым.

Менің шығармаларым менен бұрын өмір сүрген ата-бабаларымның балалық шағы, кәмелеттік жасы, қартайған шағы туралы ойларын, қабілеттері, үміттері, өмір сүру салты туралы ойларымен бөліскен тәжірибеден алынды. Мен басқалардың екен өнімін жиі жинадым, менің еңбегім – ұжымның жұмысы, ата-бабалардың ұрпақтарына қалдырған өсиеті және ол Гетенің есімін жоғары көтереді» деп жазды.

Я.А. Коменский, К.Д. Ушинский, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский және басқа да көптеген ұлы педагогтер де өздері туралы осылай айта алар еді. Ұстаздардың кез келгенінің кемеңгерлігі мен ұлылығы халықтың педагогикалық мәдениетіне жақындығымен, оның рухани қазынасының тереңдігіне барынша терең ену қабілетімен өлшенеді.

Халық педагогикасы тәрбие туралы ғылымды тереңдетеді, оның тірлігі мен іргетасы болып табылады, педагогикалық ғылымның дамуы үшін маңызды қызмет атқарады. Ол әр халықтың болмысы мен бірегейлігін білу негізінде этностық мәдениеттердің шығу тегіне оралу, белгілі бір адамдардың білімі жинақтаған педагогикалық тәжірибені балалармен жұмыс істеу тәжірибесіне енгізу.

Бұл әр халықтың өзіндік ерекшелігі мен бірегейлігі туралы білім негізінде этникалық мәдениеттердің бастауларына оралу, белгілі бір халықтың білімімен жинақталған педагогикалық тәжірибені балалармен жұмыс тәжірибесіне енгізу.

Халықтық педагогика – бұл халықтық әдет-ғұрыптарда, білімдерде, өсиеттерде, фольклор бейнелерінде, қолданбалы өнерде, шындықты бейнелеудің және өзгертудің басқа түрлерінде бекітілген білімдері, принциптері, мұраттары, үлгілері бар халық үшін дәстүрлі білім беру практикасы [40].

Жазу пайда болғанға дейін педагогикалық идеялар ұрпақтан-ұрпаққа халық ауыз әдебиетінің шығармалары арқылы беріліп отырды. Ертегілер, мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар, айтыстар, аңыздар, жыр-дастандар мен әндер халық педагогикасының тамаша ескерткіштері, педагогикалық даналықтың сарқылмас қоймасы болып табылады. Рухани мәдениетті дамытуда ұлт шығармашылығының рөлі зор.

Ұлы ақын-жазушылардың, жыршылардың, композиторлардың және т.б. шығармаларын зерттеушілер халықтың ауызшы шығармашылығының оларға қандай әсер еткенін сенімді көрсетеді. Ауыз әдебиеті – талай ғасырлар жемісі. Халық жыраулары, жыршылары, ертектілері осы сонау ықылым заманнан рухани асыл қазына ретінде сақтап, ұрпақтан-ұрпаққа мұра етіп, бүгінгі біздің дәуірімізге жеткізген. Ұлы өнердің негізі мен тамыры әрқашан халықтық болып саналады.

Адамзат өзінің сонау балаң кезінде, табиғаттың жұмбақ, тұңғыық сырына ойы жете алмаған кезінде сол табиғаттың сиқырлы алуан жұмбағын шешсем, оны өз игілігіме жаратсам, бағындырсам деген арманын өзінің ауыз әдебиетімен бейнелеген. Адамның табиғаттың дүлей, мылқау күшімен арпалысы да сол ауыз әдебиетінде өрнектелген. Қоғамдық, әлеуметтік, экономикалық өмірдің ілгерілеуіне, адамның ой-санасының өсуіне, өзін қоршаған табиғаттың сырына

терең болауына байланысты ауыз әдебиеті де мазмұны, формасы жағынан байып, дамып отырған.

Әлеуметтік жікке бөлінген қоғамдық өмірдегі қайшылықтар, байлар мен соған тәуелділер, кедей-кепшіктер арасындағы күрес, тартыс ауыз әдебиетінің мұнан былайғы даму өрісінде кең қамтылған. Халық ауыз әдебиетінің өлең-жыр, ертегі, мақал мәтелдері, лиро-эпостық жырларында қарапайым адамдардың, еңбек адамдарының жасампаз күшіне, ақыл-парасатпен сенген, соларды мадақтаған.

Халық ауыз әдебиеті әр салада, әр түрлі жанрда дамыған. Тұрмыс-салт жырларынан бастап, эпостық жырларға дейінгі бай мұра халық ауыз әдебиетінің жанрлық өрісін танытады. Халық ең асыл өнері – бай ауыз әдебиеті арқылы өзінің тарихын, халықтық рухын бейнелеген. Қорыта келгенде, ауыз әдебиетінің толып жатқан түрлерін эпостық, драмалық және лирикалық жанрдың маңына топтауға болады. Бұлардың бәрін ұрпақтар сабақтастығының педагогикалық негіздеріне жатқызуға болады [41].

«Кемелденген, жан-жақты дамыған тұлға тәрбиелеу» – кез келген ұлттың халық педагогикасының мақсаты болып табылады. Адам тұлғасының жетілдіру идеясы ұлттық білім беру жүйесінде іске асырылады. «Кемелденген адам» – физикалық, ақыл-ой, моральдық, эстетикалық тұрғыдан үйлесімді әрі жан-жақты дамыған адам.

Педагогикалық мәдениет, жалпы мәдениет тәрізді әрдайым халықтың өмір салтынан нәр алып отырған. Табиғатқа сәйкес болу және табиғи салдар принципі сияқты педагогикалық талаптар неғұрлым қарапайым түрде болса да, халық ауыз әдебиеті шығармаларында педагогикалық ғылымда негіз болғанға дейін де көрініс тапты.

Халық ауыз әдебиеті шығармаларында ата-анаға деген сүйіспеншілік, адалдық пен әділеттілікке, еңбекке деген сүйіспеншілік, жалқауларды жақтырмау, жау мен табиғаттың қауіпті апаттары алдындағы ержүректілік, білуге құмарлылық, өзінен үлкендер мен қарттарға деген сыпайы және мейірімді қарым-қатынас және т.б. туралы айтады. Осыдан жүздеген, тіпті, мыңдаған жыл бұрын құрылған халық педагогикасы ескерткіштерінде оқыту мен тәрбиелеудің әдістері мен тәсілдері, педагогиканың бастауыш талаптары айқындалған. Олар балаларды еңбекке үйрету, балаларға арналған еңбек құралдары, балалар мерекелері, әндері мен музыкалық аспаптар, балалар ортасының адамгершілік кодексі, жастардың эстетикалық мүдделері және т.б. туралы баяндайды. К.Д. Ушинский «алғашқы тәрбиеші – халық» деген, демек, халық – жалпыға ортақ педагогикалық мәдениетті жасаушы болып табылады деп айтуға болады.

Халық рухани құндылықтардың бірден-бір және сарқылмайтын көзі болып табылады. Белгілі суретшілер, ақындар, композиторлар халықтан, халық шығармашылығынан шабыт алды. Сондықтан олардың барлық дәуірлердегі туындылары қол жетімді әрі халыққа жақын болды. Халық үшін еңбек әрдайым руханилық пен эстетикалық құндылықтың басты шарасы болып саналады. Эстетикалық тәрбие еңбек тәрбиесімен тығыз байланысты жүзеге асырылады. Халықтың эпостық өнерінде еңбек тақырыптары басым болғаны кездейсоқ емес.

Еңбек тәрбиесі мен эстетикалық тәрбиенің үйлесімі жұмысшылардың еңбек құралдарын шебер әрі нәзік безендіріп, сүйіспеншілікпен әзірлегендігінен де көрініс табады. Еңбек құрал-саймандары тек ыңғайлы ғана емес, сонымен қатар соншалықты әдемі болуы да тиіс. Ат әбзелдері, шаналар, арбалар, ұршықтар, дөңгелектер, тарак, диірмен және т.б. құрал-саймандардың әшекейлері ұлттық көркем шығармашылықтың сипатын тудырады.

Еңбек адамдары өз өмірі мен іс-әрекетінің кез келген саласында сұлулық туғызды. Алаша тоқу, оюлы сырмақтар басу, әр түрлі кестелі өрнектер тігу немесе тоқу, киіз үйдің ішкі әшекейлері, терезе жақтауларын өрнектеу – бұның бәрі көптеген ғасырлар барысында ұрпақтардың бойында көркемдік талғам қалыптастырған. Демек, педагогикалық мәдениеттің қайнар көздерін білім беру процесінің өзінде ғана емес, халықтың бүкіл өмір салтынан да іздестіруге болады.

Халық педагогикасы да балалардың психикалық даму міндеттерін жүзеге асыруды көздегені сөзсіз. Халық шығармашылығындағы балалар ертегілері, жұмбақтары, жаңылтпаштары педагогикалық мақсаттарды көздейтіні белгілі және солардың бірі – балалардың психикалық қалыпты дамуы.

Халық педагогикасы балалардың дене тәрбиесі мәселелерін де назардан тыс қалдырған емес. Қазіргі кездегі гимнастика мен басқа да көптеген спорт түрлерінің халыққа қолжетімсіз болғаны белгілі. Алайда, таза ауда ұйымдастыруға болатын ойындардың, атап айтқанда ұлттық күрес, ат жарыс түрлері, орыс халқының тығылмақ, қаздар, ормандағы аюда, соқыртеке; армян халқының гүлдер мен жел, бақташы, таяқ тартыс және басқа да көптеген спорт ойындары ұрпақтан ұрпаққа мұра ретінде беріліп келді. Көптеген халықтар жыл сайын өздерінің ұлттық мерекелерінің бағдарламасына міндетті түрде өз халқының ұлттық ойындарын енгізе отырып өткізді.

Барлық халықтардың педагогикалық шығармашылығының еңбектерінде еңбек адамдарының өскелең ұрпақ денсаулығына деген қамқорлығы, сонымен қатар дене күшін, шыдамдылықты, табандылықты тәрбиелеу көрініс табады [39].

Жалпы кез келген ұлттың педагогикасы ежелден келе жатқан ұлттық мәдениеттің көрінісі болып табылады. Ерте замандарда қалыптасып уақыт талабына сәйкес өзгеріске ұшыраған, алайда өзінің түп нұсқасын, мағынасын жоғалтпаған, ұрпақтан-ұрпаққа ұласып келе жатқан салт-дәстүрлердің озық үлгілері жеке тұлғаның жан-жақты қалыптасуына септігін тигізеді. Ал халықтық педагогика тағылымдарының жемісті болуы – жалпы білім беретін мектеп мұғалімдерінің шығармашылық іскерлігіне байланысты.

Қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан әдет-ғұрыптары, салт-дәстүрлері, ұлттық ойындары мен тәлімдік мұралары немесе халық педагогикасы, ұрпақтар сабақтастығын сақтау және жалғастыру туралы қазақтың ағартушы-педагогтері Ахмет Байтұрсынов, Мағжан Жұмабаев, Жүсіпбек Аймауытов, Міржақып Дулатов, Халел Досмұхамедов және т.б. оқулықтарынан, оқу құралдары мен әдеби шығармаларынан көруге болады.

Ұрпақ тәрбиесі – келешек қоғам мұрагерлерін тәрбиелеу ісі. Ол мемлекеттік маңызы зор, аса жауапты іс. Дені сау, сезімі сергек, ақыл-ойы

жетілген «сегіз қырлы, бір сырлы» абзал азамат өсіру ісі халқымыздың ғасырлар бойғы ой-арманы болып келді. Осы арман дене, ақыл-ой, адамгершілік, кәсіптік және эстетикалық тәрбиенің түрлері арқылы ұрпақтан-ұрпаққа заманалар бойы халықтық салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарда марапатталып, сіңіріліп, іске асырылып отыр.

Қазіргі ғылымдағы зерттеудің негізгі әдістерінің бірі – құбылыстарды, процестерді және зерттелетін объектілерді жан-жақты талдау қажеттілігіне негізделген жүйелі тәсіл.

Жүйе – біртұтас бірлікті құрайтын өзара байланысты элементтердің реттелген жиынтығы. Әр жүйенің өзіндік компоненттік құрамы және компоненттер арасындағы байланыстарды анықтайтын белгілі бір құрылымы бар. Жүйені зерттеу оның құрылымын және компоненттер мен элементтер арасындағы ең маңызды байланыстарды зерттеуден тұрады.

Тәрбие үрлісіндегі ұрпақ сабақтастығы – салыстырмалы түрде тәуелсіз аспектілерді біріктіретін күрделі құбылыс. Дамушы объектілердің әртүрлі кезеңдері мен сапалық күйлері арасындағы сабақтастық күрделі ұйымдастырылған жүйелердегі өзгерістерді теориялық тұрғыдан қайталауға тырысатын тұжырымдамалық жүйенің негізгі ерекшелігі ретінде әрекет етеді. Тәрбиедегі ұрпақ сабақтастығы идеясын қолданбау табиғаттың, қоғамның және адам ойлауының материалдық және идеалды объектілеріндегі өзгерістердің өзегі, дәйектілігі, қайтымсыздығы және заңдылығы сияқты дамудың маңызды сипаттамаларын ұтымды түсінуді қиындатады.

Осы әдістемелік нұсқаудағы тәрбиенің ұрпақ сабақтастығының мәні осы құбылыстың ішкі заңдылықтарын анықтауды ескере отырып, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді және орта және жоғары мектептегі жұмыс тәжірибесін салыстырмалы талдау негізінде анықталды. Әдістемелік нұсқау аясында зерттеу көрсеткендей, білім беру ұйымдарындағы тәрбие сабақтастығы бір («горизонтальді» сабақтастық) және әртүрлі («вертикальді» сабақтастық) деңгейлерде жүзеге асырылатын күрделі және көп қырлы құбылыс болып табылады. Бұл зерттеудегі сабақтастықтың негізі оқушылардың даму аймақтарын кезең-кезеңімен өзгертудің психологиялық теориясын да ашты.

Педагогикада ұрпақтар сабақтастығы жеке тұлғаның маңызды элементі ретінде білім алушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін қалыптастыру мақсатында алдыңғы кезеңдерге сүйене отырып, кейінгі кезеңдерде оқу-тәрбие процесін өрістетуді білдіреді. Бұл тұрғыда сабақтастық оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың күрделілігінің қарапайым өсуі ретінде емес, сандық өзгерістерді сапалық өзгерістерге айналдыратын үздіксіз процесс ретінде қарастырылады. Бұл процесс оқу тапсырмаларының дәйекті күрделенуін және оқу деңгейінің мақсатты өзгеруін қамтамасыз етеді. Даму аймақтары арасындағы ауысу жеке тұлғаны қалыптастыру кезеңдерінің өзгеруі ғана емес, сонымен қатар үздіксіз білім беру жүйесінің келесі сатысында жеке тұлғаның білім беру процесіне белсенді қатысуы үшін жағдай жасайды.

Психологиялық тұрғыдан алғанда, сабақтастық таным мен өзін-өзі тану, даму және өзін-өзі дамыту, сонымен қатар өзін-өзі тану және жеке тұлғаны

жетілдіру қажеттілігінің көрінісі ретінде көрінеді. Ол тұлғаның дамуының жас және психологиялық заңдылықтарына негізделген, мұнда сабақтастық идеясы өзінің табиғи және психологиялық тамырларын табады.

Тәрбиедегі ұрпақ сабақтастығы туралы бұл түсінік оны кейінгі бағыттарда зерттеуге негіз болды.

Біздің білім беру саласындағы тәрбие үрдісінің сабақтастығы туралы зерттеуіміз оқытудағы сабақтастықтың сыртқы аспектілеріне емес, оның ішкі табиғатына, әсіресе мектеп оқушылары мен студенттердің оқу-танымдық сабақтастығы контекстіне назар аудару қажеттілігін атап өтті. Бұл сабақтастықты білім беру процесінде динамикалық тепе-теңдікті орнатуға ықпал ететін күрделі көп деңгейлі жүйе ретінде қарастыруға және оқытудағы сабақтастық жүйесінің дидактикалық моделін жасауға мүмкіндік береді.

Білім беру ұйымдарының тәрбие үрдісіндегі ұрпақ сабақтастығы жүйесінің дидактикалық моделі екі ішкі жүйені қамтиды: оқу-танымдық және процессуалдық-оқыту сабақтастығы. Оқу-танымдық кіші жүйеге мотивациялық-мақсатты, мазмұнды-ақпараттық, бағалау-рефлексивті және ұйымдастырушылық-жоспарлау компоненттері кіреді. Процессуалдық-оқыту ішкі жүйесі нормативтік, ұйымдастырушылық-әдістемелік, реттеуші-ынталандырушы және бақылау-бағалау компоненттерін қамтиды. Бұл компоненттердің әрқайсысының өз элементтері бар. Оқытудағы сабақтастық жүйесінің ұсынылған дидактикалық моделі оқушылар мен студенттерді оқытуда оқу-танымдық сабақтастықтың барлық компоненттерін іске асыру мүмкіндіктері туралы толық түсінік береді. Сондай-ақ, ол үздіксіз білім беру жүйесінің әрбір келесі сатысында мұғалімдердің іс жүргізу және оқыту іс-әрекетіндегі өзгерістер туралы түсінік береді. Модель сонымен қатар үздіксіз білім берудің әр сатысында да, келесі сатыларға көшу кезінде де оқушылар мен студенттерді оқытудағы толыққанды сабақтастықты болжауға мүмкіндік береді.

2 Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етудегі халықаралық және отандық тәжірибе

Біртұтас педагогикалық процесте жүзеге асырылатын педагогикалық қызметтің негізгі түрлері оқыту және тәрбие жұмысы болып табылады.

Тәрбие жұмысы – бұл тұлғаның үйлесімді даму міндеттерін шешу мақсатында тәрбиелік органы ұйымдастыруға және оқушылардың әртүрлі іс-әрекеттерін басқаруға бағытталған педагогикалық қызмет.

Оқу-тәрбие жұмысы дегеніміз:

- мектепте рухани-адамгершілік, азаматтық-құқықтық тәрбие беруді ұйымдастыру;

- білім алушыларды туған өлкенің өміріне, дәстүрлеріне, тұрмысына тартуды жалғастыру;

- мектептің, отбасы мен қоғамның бірлескен жұмысын ұйымдастыру;

- әртүрлі жастағы білім алушыларға оларды жасампаз еңбекке қосудың түрлері мен нысандарын кең таңдау мүмкіндігін қамтамасыз ету [65].

Білім беру ұйымындағы тәрбие процесі мұғалімдер мен оқушылардың өзара әрекеттесуінің келесі *принциптеріне* негізделген:

- отбасы мен баланың заңдылығы мен құқықтарын мүлтіксіз сақтау, бала мен отбасы туралы ақпараттың құпиялылығын сақтау, білім беру ұйымында болған кезде баланың қауіпсіздігінің басымдығы;

- білім беру ұйымында білім алушылар мен мұғалімдердің сындарлы өзара іс-қимылы мүмкін болмайтын әрбір бала мен ересек адам үшін психологиялық қолайлы орта құруға бағдарлау;

- тәрбие процесін негізінен мектепте балалар мен мұғалімдерді жарқын және мазмұнды оқиғалармен, ортақ жағымды эмоциялармен және бір-біріне деген сенімді қатынастармен біріктіретін балалар мен ересектер қауымдастығын құру арқылы жүзеге асыру;

- ересектер мен балалардың бірлескен қамқорлығының пәні ретінде оқушылар мен мұғалімдердің негізгі бірлескен істерін ұйымдастыру;

- оның тиімділігінің шарты ретінде тәрбиенің жүйелілігі, орындылығы.

Білім беру ұйымындағы тәрбиенің *негізгі дәстүрлері*:

- мектептің тәрбие жұмысының жылдық циклінің өзегі мұғалімдердің тәрбиелік күш-жігерін интеграциялау жүзеге асырылатын негізгі жалпы мектептік істер болып табылады;

- мұғалімдер мен оқушылардың басқа бірлескен істерін тәрбиелеу үшін қолданылатын әрбір негізгі істің және көпшілігінің маңызды ерекшелігі – ұжымдық даму, ұжымдық жоспарлау, ұжымдық жүргізу және олардың нәтижелерін ұжымдық талдау;

- мектепте бала есейген сайын оның осындай бірлескен істердегі рөлі (пассивті бақылаушыдан ұйымдастырушыға дейін) артуы үшін жағдай жасалады, бұл білім берудің әр сатысында байқалады;

- мектеп педагогтері мектеп сыныптары, үйірмелер, секциялар және өзге де балалар бірлестіктері шеңберінде ұжымдарды қалыптастыруға, оларда достық және жолдастық қатынастар орнатуға бағдарланған;

- мектептегі тәрбиені, сонымен бірге балаларға қатысты қорғаныс, жеке тұлғаны дамыту, ұйымдастырушылық, делдалдық (жанжалдарды шешуде) және басқа функцияларды жүзеге асыратын сынып жетекшісі және жалпы мектеп ұжымы.

Қазіргі мектеп оқушысының білім беру кеңістігі бүгінде оны білім беру ұйымының өзінде де, сыртында да қоршап тұрған барлық нәрсе. Мектептің елде болып жатқан нақты әлеуметтік процестерге ашықтығы, қаланың білім беру, мәдени, діни ұйымдарымен өзара байланысын жандандыру, білім беру қызметінің мақсаттарының қоршаған ортаның қажеттіліктері мен мүмкіндіктерімен үйлесімділігіне қол жеткізу оқушының субъективтілігі мен жеке өзін-өзі анықтауының маңызды шарты болып табылады. Ашық, жоғары технологиялық білім беру ортасын құру – білім беру ұйымының барлық ресурстарын ғана емес, сонымен бірге барлық білім беру және әлеуметтік-мәдени әлеуетті пайдалануды талап ететін міндет.

Білім беру процесінің белсенді қатысушылары тек оқушылар мен мұғалімдер ғана емес, сонымен қатар мектептің ата-аналары мен әлеуметтік серіктестері болып табылады.

Жалпы білім беретін мектептің әлеуметтік субъектілермен өзара іс-қимылын ұйымдастыру мынадай кезеңдерді дәйекті іске асыруды көздейді:

- мектеп әкімшілігінің оқушыларды, ата-аналарды, жұртшылықты тарта отырып, жалпы білім беретін ұйымның әртүрлі әлеуметтік субъектілермен өзара іс-қимылын модельдеу (мектеп педагогтерінің әлеуметтік ортаның әлеуметтік-педагогикалық әлеуетін талдауы негізінде);

- мектептің әртүрлі әлеуметтік субъектілермен серіктестігін жобалау (әкімшіліктің келіссөздері нәтижесінде кәсіпорындармен, қоғамдық бірлестіктермен, қосымша білім беру ұйымдарымен және басқа да субъектілермен шарттық қатынастарды қалыптастыру);

- мектептің әлеуметтік әріптестермен шарттарын іске асыру процесінде әлеуметтік қызметті жүзеге асыру;

- мектепте және қоршаған әлеуметтік ортада білім алушылардың жасампаз әлеуметтік тәжірибесін қолдайтын, сындарлы күтулер мен мінез-құлықтың оң үлгілерін қалыптастыратын атмосфераны қалыптастыру;

- әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі әртүрлі субъектілермен әлеуметтік өзара әрекеттесулер мен қарым-қатынастардың рефлексиясын ұйымдастыру, оның ішінде өзін-өзі бақылау күнделіктері мен Интернет желісіндегі электрондық күнделіктерді пайдалану;

- мазмұны (қарым-қатынас, таным, ойын, спорт, еңбек), ұйымдастыру нысандары, қатысудың ықтимал сипаты (хобби (хобби), әлеуметтік белсенділік, әлеуметтік көшбасшылық) бойынша әлеуметтік қызметтің әртүрлілігін қамтамасыз ету;

- жалпы білім беретін мектеп оқушыларының қоғамдық өзін-өзі ұйымдастыруын ынталандыру, оқушылардың қоғамдық бастамаларын қолдау [42].

Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етудегі Германия тәжірибесі

XIX ғасырдың ортасында оқу-тәрбие процесінде ұрпақтар сабақтастығына неміс гуманистік педагогы А. Дистервег үлкен назар аударды. Ол алдыңғы және кейінгі тәжірибе арасындағы байланыстың маңыздылығын атап өтіп, оқушылар белгілі бір дәрежеде тәуелсіздікке ие болуы керек деген идеяны қолдады. Дистервег келесі материалға өтпес бұрын алдыңғы материалды толық түсіну қажеттілігін талап етті және оқушының даму деңгейін ескеретін, жіберіп алмастан үздіксіз және мұқият тәсілді ұсынатын оқытуды ұсынды. Сондай-ақ, Дистервег әр балаға жеке көзқарастың маңыздылығы туралы айтты, өйткені бір оқушы үшін үздіксіз болып көрінетін нәрсе екіншісіне өтуге толық болуы мүмкін. Ол әр түрлі оқушылар әр түрлі қарқынмен дамиды және бұл білім беру процесінде ескерілуі керек деп тұжырымдады.

Мұғалім сонымен қатар біртіндеп және дәйекті оқыту қажеттілігі туралы идеяны білдіріп, мұғалімге оқушылардың қызығушылығын толығымен қанағаттандырмай ынталандыру үшін әр кезеңде кейінгі материалдың жеке бөліктерін көрсетуді ұсынды. Ол оқыту белгісізден белгісізге ауысу ережесін ұстануы керек деп есептеді, табиғат пен ойлауды дамыту сол принципке бағынады. Оның тағы бір ережесі – оқу материалын әр жаңа кезеңде қайталанатындай етіп бөлу керек.

А. Дистервег өз еңбектерінде адамды тәрбиелеу мен оқыту бүкіл адамзаттың дамуына ұқсас тәртіпті сақтау керек деген пікір айтты. Ол бұл тәсілді сынға алды, бірақ сонымен бірге тарихи ұрпақтар тізбегі идеясын қарастырды. Ол сондай-ақ мәдени тәрбие тұжырымдамасын алға тартты, білім беруде адам өмір сүретін мәдени және уақытша жағдайларды, әсіресе оның Отанының мәдениетін ескеру қажеттілігін атап өтті.

Дистервег білім берудегі сабақтастық дамушы оқыту мен оқушылардың тәуелсіздігі негізінде қалыптасатын білімнің тұрақтылығы мен хабардарлығынан туындайды деп сенді. Ол мұны бұрыннан үйренген материал мен кейінгі білім арасындағы байланысты көрді, бұл сабақтастықтың негізі оқушылардың жасын ескере отырып, өз бетінше игеруі керек жинақталған білім жүйесі деп болжайды. Оқушылардың дербестігіне негізделген бұл сабақтастық тұжырымдамасы орта және жоғары білім берудің қазіргі педагогикасында да өзекті болып қала береді.

Қазіргі кезде Германияда ұрпақ тәрбиесінде құндылыққа ерекше мән береді. Құндылықтар қоғамда бірге өмір сүрудің негіздерін реттейді. Құндылықтар балалар мен ата-аналарға қолдау көрсетеді. Ата-аналардың басым көпшілігі жақсы ата-ана болғысы келеді және балаларын құндылықтар рухында тәрбиелейді. Бірақ көптеген ата-аналық отбасыларда құндылықтар талап етілуі мүмкін бе, оларды қалай тәрбиелеуге болады, кім жауап береді деген белгісіздік бар. Құндылықтарды беру әр түрлі мәдениеттер мен діндердегі адамдардың қатар өмір сүруіне байланысты маңызды бола түсуде. Бұл жерде қоғамның жауапкершілігі көрінеді.

Германияда елге қоныс аударған және азаматтық алған адамдардың көптігінің арқасында көптеген түрлі мәдениеттер бар. Тәжірибелердің алуан түрлілігіне қарамастан, көптеген адамдар немістерден үйрену арқылы мықты неміс мәдени дәстүрлерін қабылдайды.

Немістер өте суық және қатал деген әсер жиі кездеседі, бірақ ата-ана ретінде бала тәрбиесінде олар өте сабырлы. Sara Zaske айтқандай, неміс аналары балалардағы тәуелсіздік пен жауапкершілікті жоғары бағалайды [43]. Сондықтан Германиядағы балалар көбінесе мектепке өздері барады және бес жасынан бастап саябақтарда қараусыз ойнайды. Германия балалар үшін жұмақ болып саналады, өйткені мектепке дейінгі білім беру жүйесі академиялық сабақтарға емес, еркін ойынға негізделген (the German Way & More, <http://www.german-way.com/history-and-culture/education/>). Осылайша, балалар нұсқауларды күтудің орнына өз бетінше сабақ табуға дағдыланады. Германияның балабақшаларында оқуға және жазуға, сандар мен әріптерге емес, ойынға баса назар аударылады.

Германияда балалар бірінші сыныпты бастаған кезде әріптер мен сандарды біледі деп күтілмейді. Бірінші сыныпқа түсу критерийлері-элеуметтік дайындық және қалам немесе қарындаш ұстай білу, бұл көптеген басқа елдерден мүлдем өзгеше. Немістер күн сайын балаларымен бірге, тіпті суық ауа райында да шығады. Ойын алаңдары барлық жерде бар және олар қарапайым ойын алаңдары ғана емес, сонымен қатар үлкен ойын құрылымдары, аспалы жолдар, шығармашылық аттракциондар, тоғандар мен құмсалғыштар. Баланы сыртқа шығарғанда, немістер табиғатта ойнау физикалық және когнитивті дамуға ықпал етеді деп санайды.

Неміс тәрбиесінің стилі индивидуалистік мәдениеттерге негізделгені анық, мұнда тәуелсіздік пен жауапкершілік балаларға өздігінен жүруге және ойнауға мүмкіндік береді. Бұл ата-аналар оларға қамқорлық жасамайды, керісінше балалардың жауапкершілікпен әрекет ете алатынына сенеді дегенді білдірмейді. Сонымен қатар, балалар не істеу керектігін немесе басқа адамдардың айтқанын емес, өздерінің қажеттіліктеріне, қалаулары мен құқықтарына негізделген. Олар өздері қалаған нәрсені жасай алады және өз сезімдері мен ойларын еркін жеткізе алады [44].

Сингапур тәжірибесі

Ұрпақтар сабақтастығы Сингапурда құндылыққа негізделген. Құндылыққа бағытталған тәрбие алғаш рет Сингапур мектептерінде 1950 жылдардың аяғында азаматану, этика және дінтану сабақтарында енгізілді. Құндылыққа тәрбиелеудің мақсаты – адамгершілік құндылықтарды сіңіру және оқушыларға өз отбасылары мен қауымдастықтарының жауапты мүшелері, сондай-ақ жақсы азаматтар болуға көмектесу. Білім беру саясатындағы, ұлттық қажеттіліктердегі және педагогикалық тәсілдердегі өзгерістерге жауап ретінде құндылықтарды тәрбиелеудің оқу бағдарламасы «Азаматтану» (1958), «Діни білім» (1958) және «Этика» (1959) сияқты алғашқы бағдарламалардан «Мінез бен азаматтықты тәрбиелеуге» (2014) дейін дамыды.

Міндетті құндылық тәрбиесі 1950 жылдардың аяғында білім беруде орталықтандырылған білім беру жүйесі мен Малай оқу бағдарламасын құруға бағытталған ауқымды реформалар болған кезде енгізілді. Құндылық тәрбиесі туралы алғашқы маңызды ескерту 1956 жылғы білім беру саясаты кітабында болды, онда үкімет «Жалпы малайлық адалдықты» қалыптастыру және діни немесе этикалық оқытуға мүмкіндік беру үшін барлық мектептерде азаматтық

тәрбиені енгізу ниетін жариялады. Үкімет моральдық және діни тәрбиені жасөспірімдер қылмысын ауыздықтау және жастарды коммунизмнен және басқа да диверсиялық әсерлерден қорғау тәсілі ретінде қарастырды.

1956 жылы «Этика және дін» комитеті құрылды, оның құрамына Білім министрлігінің қызметкерлері мен Будда, Христиан, Конфуций, Индуизм, Мұсылман және Сикх қауымдастықтарының жетекшілері мектептерде дінді немесе этиканы зерттеудің құндылығы туралы есеп беру үшін кірді. Комитеттің ұсыныстарына сәйкес 1959 жылы «Этика» бағдарламасы барлық миссиясыз және Малай емес мектептерге таратылды. Әр мектептің ресурстарына байланысты оқушылар этиканың орнына өз діндерін зерттеуді таңдай алады.

«Этика» бағдарламасының мақсаты адамгершілік қасиеттерді тәрбиелеу, жақсы әдеттерді тәрбиелеу және азаматтық сананы тәрбиелеу болды. Осы бағдарламаны оқытуды қолдау үшін бірқатар оқулықтар мен бағдарламалар дайындалды: бастауыш мектептің «дұрыс мінез-құлық» бағдарламасы, орта мектеп бағдарламасы, мұғалімдерге арналған нұсқаулық, төрт томдық дұрыс мінез-құлық туралы әңгімелер. Орта мектеп оқушыларын тарту үшін мұғалімдерге оларды мемлекеттік органдармен таныстыру үшін соттар мен заң шығарушы органға әкелу ұсынылды.

Діни білім сабақтарын енгізу білікті мұғалімдер мен оқу материалдарының жетіспеушілігінен үлкен қиындықтарға тап болды. 1958 жылы қыркүйекте Малай мемлекеттік мектептерінде ислам дінінің алғашқы сабақтары эксперименттік негізде басталды. 1959 жылы Білім министрлігі оқу жоспарларын жоспарлауға және сабақ өткізуге әртүрлі діни ұйымдарды тартқаннан кейін бағдарлама басқа діндерге таратылды. Егер сыныптағы сабақтар қол жетімді болмаса, оқушылар ғибадат орындарында сабақ ала алады.

1958 жылы қарашада енгізілген орта мектептерге арналған «Азаматтану» бағдарламасы қоғамдастық, қоғамдық және әлеуметтік қызметтер, мемлекеттік органдар, Үкімет, заң және тәртіп, қорғаныс, азаматтық құқықтар және нәсілдік келісім сияқты тақырыптарды қамтыды. 1966 жылы Білім министрлігі бастауыш және орта мектептер үшін адамгершілік тәрбие мен азаматтық дайындықтың кешенді бағдарламасын іске қосты. Бастауыш мектептерге арналған азаматтық тәрбие бағдарламасында мінезді қалыптастыруға, жақсы әдеттерге, адамгершілік дамуға және азаматтық міндеттерге ерекше назар аударылды. Орта мектеп бағдарламасы асыл мінезді, дені сау, жақсы әдеттерді, өз еліне және қоғамына деген сүйіспеншілікті ояту мақсатында ұқсас принцип бойынша әзірленді. Бұл тақырыптар жеке тұлға, отбасы, мектеп, қоғам, ұлт және әлем контекстінде қарастырылды.

1973 жылы бастауыш мектепте «Азаматтық тәрбие» бағдарламасын қайта қарағаннан кейін, бастауыш мектептерде азаматтық тәрбие, тарих және географияны біріктіретін жаңа пәнаралық бағдарлама пайда болды. «Өмір үшін білім» деп аталатын бағдарлама ана тілінде (қытай, малай немесе тамил) оқытылды және 1974 жылы 1 және 2 бастауыш мектептерден бастап кезең-кезеңімен жүзеге асырылды. Орта мектептерде азаматтық тілді оқытуды жалғастырды.

1977 жылы Білім министрлігі мектептерде адамгершілік тәрбиесін енгізу мүмкіндіктерін зерттеу үшін комитет құрған кезде құндылық тәрбиесі қайтадан басты назарда болды. Сыныптағы ресми сабақтардың орнына комитет адамгершілік тәрбиесін, дене тәрбиесін және сыныптан тыс жұмыстарды біріктіруді ұсынды. Комитет сонымен қатар ағылшын тілін ана тілінің орнына оқыту құралы ретінде қолдануды жақтады. Алайда, бұл ұсыныстар 1978 жылғы Білім министрлігінің қызметі туралы есеп пен 1979 жылғы адамгершілік тәрбиесі туралы бұйрық шығарумен жойылды.

Ұсыныстардың ішіндегі ең бастысы – қолданыстағы «Өмірге білім беру» және «азаматтық білім беру» бағдарламаларын алмастыратын жаңа бағдарламаны әзірлеу болды. Комитет дәстүрлі құндылықтарды жеткізу және азиялық мәдени дәстүрлерді түсіну үшін оқытудың неғұрлым қолайлы құралы болып саналатын ана тілін қолдануды жақтады. Оқыту әдісі ретінде әңгімелерді, әсіресе азиялық ертегілерді айту ұсынылды. Комитет азаматтануды орта мектептерде базалық деңгейде оқытуды және оны бастауыш мектеп бағдарламасынан толығымен алып тастауды ұсынды, өйткені оның тұжырымдамалары балалар үшін өте қиын болды.

1978 жылы Мәдениет министрінің міндетін атқарушы Онг Тенг Чеонгқа адамгершілік тәрбиесінің қолданыстағы бағдарламаларын бағалау үшін топ құру тапсырылды. Комитет өзінің 1979 жылғы адамгершілік тәрбиесі туралы есебінде «Өмірге білім беру» және «Азаматтық білім» бағдарламалары тиімсіз деген қорытындыға келді, өйткені олардың мазмұны тым кең, тіл деңгейі оқушылардың ағылшын ағымын түсінуі үшін тым күрделі. Олар бұл курстарды жеке мінез-құлыққа, әлеуметтік жауапкершілікке және елге деген адалдыққа бағытталған «Адамгершілік тәрбиесі» деп аталатын бірыңғай бағдарламамен ауыстыруды ұсынды. Жаңа бағдарлама азиялық құндылықтарды оқытуды да қамтиды. Оқыту құралына келетін болсақ, комитет Ана тілі тиімдірек құрал болады деп есептеді.

1980 жылдар құнды білім беру үшін эксперимент кезеңі болды. «Өмірге арналған білім» және «Азаматтық білім» бағдарламалары біртіндеп тоқтатылып, олардың орнына екі адамгершілік білім беру бағдарламасы келді: «Жақсы азамат» және «Өсу және өркендеу». «Жақсы азамат» Білім министрлігінің кеңесшісі доктор Роберт Балхетч ұсынған адамгершілік білім беру бағдарламасына негізделген. Бастапқыда «Жақсы азамат» оқулықтары тек қытай тілінде қол жетімді болды, бірақ 1981 жылы олар 1 және 2 бастауыш сынып оқушыларына арналған «Өмірге арналған білім» бағдарламасының орнына шығарылды. Бағдарлама кейінірек кеңейтіліп, басқа ана тілдері мен бастауыш мектептің басқа деңгейлерін қамтиды.

Сонымен қатар, 1984 жылы діни білім мен конфуцийлік этика үшінші және төртінші орта мектеп оқушылары үшін міндетті және емтихан пәндері ретінде енгізілді. Кейінірек, 1989 жылы Үкімет Сингапурдағы діни жаңғыруға байланысты бұл саясатты жойды. Бұл ретте Үкімет діни мәселелерде өзінің бейтарап ұстанымын және діни білім ата-аналардың басты міндеті, ал мектептер екінші рөл атқарады деп мәлімдеді. 1992 жылы Білім министрлігі «Азаматтық

және адамгершілік тәрбие» атты адамгершілік тәрбиесінің жаңа бағдарламасын енгізді. Ол бастапқыда орта мектеп оқушыларына дінді оқығаннан кейін пайда болған олқылықтың орнын толтыру үшін жасалған, бірақ содан кейін бастауыш және орта мектептерде қолданыла бастады. Жаңа бағдарлама азаматтықты тәрбиелеуге көбірек көңіл бөлді, мысалы, бес ортақ құндылық: қоғамды өзінен жоғары қою; отбасын қоғамның негізгі негізі ретінде қолдау; жеке адамдардың құқықтарын құрметтеу және қоғамға қолдау көрсету; мәселелерді жанжал емес, консенсус арқылы шешу; нәсілдік және діни келісімді сақтау.

1997 жылы «Ұлттық білім» бағдарламасы іске қосылды, ол құндылықтарды тәрбиелеуге тағы бір өлшем қосты. Бұл бастаманың мақсаты – сингапурлық бірегейлік сезімін тәрбиелеу арқылы оқушылардың бойында ұлттық бірлікті дамыту, Сингапурдың мемлекет ретіндегі жолы туралы айту, оқушыларға Сингапурдың бірегей проблемалары мен осалдықтарын түсінуге көмектесу, сондай-ақ меритократия және нәсілдік үйлесімділік сияқты негізгі құндылықтарды сіңіру. Ұлттық білім жеке пән ретінде оқытылмайды, бірақ мектеп бағдарламасына енгізілген.

2011 жылы сол кездегі Білім министрі құндылық тәрбиесінің әртүрлі бағыттары – азаматтық және адамгершілік тәрбие, ұлттық тәрбие және мектептен тыс іс-шаралар реттеліп, «Мінез және азаматтық» деп аталатын интеграцияланған бағдарлама түрінде ұсынылатынын мәлімдеді. Оқу бағдарламасы жас сингапурлықтарды өзгермелі жаһандық әлем мәселелерін шешуге дайындайтын жеке, моральдық және азаматтық құндылықтарды тәрбиелеуге бағытталған. «Мінез және азаматтық» бағдарламасы 2014 жылы бастауыш және орта мектеп оқушыларына, ал университетке дейінгі курс студенттеріне енгізілді. 2016 жылы «Мінез және азаматтық» бағдарламасы «Қоғам өміріне қатысу» бағдарламасының орнына келген «Іс-әрекеттегі құндылықтар» және «Тәжірибедегі құндылықтар» сияқты қоғам өміріне қатысу арқылы құндылықтарды сіңіретін басқа бағдарламалармен толықтырылды [45].

Сингапурда тәрбие процесіне егде жастағы адамдардың тәжірибесі жиі байқалмайды және қолданылмайды. Соңғы екі онжылдықта егде жастағы адамдардың мүмкіндіктерін кеңейту және олардың жаңа мақсат сезімін қалыптастыру үшін ұрпақаралық бағдарламалар қолданылады. Бұл күш-жігерді жыл сайын 1 қазанда Халықаралық қарттар күнін мерекелеу, қарттардың қоғам мен олардың қауымдастықтарының дамуына қосқан үлесі атап өтіледі. «Ұрпақ: келесі ұрпақты құру және тәрбиелеу» кітабында (Journal of Intergenerational Relations, 2019) балалар мен қарттардың ұрпақтары арасындағы серіктестік егде жастағы адамдарға мүмкіндік беріп, олардың әл-ауқатын қалай жақсарту алатынын зерттеді.

Бұл зерттеуде балалар деменциясы бар және онсыз егде жастағы адамдармен ынтымақтастықта болды. Зерттеудің бірінші кезеңіндегі іс-шаралар мәдени мерекелер мен дәстүрлерді ескере отырып жоспарланған. Бұл іс-шаралар Сингапурдың жас буыны арасында бұл дәстүрлер жойылып бара жатқандықтан, ұрпақтар арасындағы мәдениет пен білімді жеткізуге ықпал етуге бағытталған.

Зерттеу басталғаннан кейін алты ай өткен соң, ғалымдар іс-шаралардың жеңілдетілуі мен сипаты толыққанды өзара әрекеттесуді құру үшін «іргелі» екенін анықтады. Егде жастағы адамдардың даму қажеттіліктерін түсінуге тырысқанымен, іс-шаралар әртүрлілікпен ерекшеленбеді немесе қатысушылар үшін жарамсыз деп танылды. Басқа кедергілердің қатарында артық аударма бар, өйткені тіл мандарин тілінде сөйлейтін қарт адамдар мен ағылшын тілінде сөйлейтін балалар арасында кедергі болды.

Бұл мәселелер зерттеудің екінші кезеңінде шешілді. Фасилитаторлар жақсы дайындықтан өтіп, балалар мен қарттар арасындағы байланыс болу тапсырмасын алды. Олардың бақылаулары бағдарламаларға өзгерістер енгізу қажет болған жағдайда да шешуші рөл атқарды. «Бинго» сияқты егде жастағы адамдар арасында танымал ойын-сауық білім беру нұсқасына айналды. Бұл егде жастағы адамдарға танымал ойынды құмар ойындармен байланыстырмай-ақ ағылшын терминдерін үйренуге мүмкіндік берді.

Зерттеудің соңында егде жастағы адамдардың әл-ауқатының деңгейі өзгеріссіз қалатыны анықталды. Сонымен қатар, егде жастағы адамдар өз тәжірибелері мен түсініктерін балалармен бөлісе отырып, өздерін мақсатты сезіне бастады. Зерттеушілер ұрпақтардың мұндай өзара әрекеттесуі егде жастағы адамдарға қатысты қамқор және жанашыр қоғам жасайды деп санайды. Ұрпақтардың өзара әрекеттесуінің осындай бағдарламалары кейіннен басқа қарт адамдарға күтім жасау орталықтары қабылдай алатын құрылымдық бағдарлама түрінде жасалуы мүмкін [46].

Швейцария тәжірибесі

Ата-әжелер әрқашан қоғамдық жүйенің маңызды буындары болды. Тарихи талдау көрсеткендей, әжелер белсенді қатысқан ауылдық отбасыларда сәбилер мен балалар өлімі олардың қатысуынсыз отбасыларға қарағанда төмен болды. Жақында ата-әжелердің тегін бала күтімі бойынша көмекші ретіндегі маңыздылығы, әсіресе мектеп демалысы кезінде, кеңінен танылып, баспасөзде жарияланды. Швейцарияда мұндай қызметтердің жылдық көлемі 8 миллиард швейцариялық франктан асады деп бағаланады.

Еуропа елдерінде ата-әжелер мен немерелер арасындағы байланыстың күшеюі, сондай-ақ аға ұрпақтың бала тәрбиесіне қосқан үлесін жоғары бағалау үрдісі байқалады. Алайда, әр түрлі елдерде ата-әжелердің бала күтімі мен немерелеріне қаржылық қолдау көрсетудегі рөлі әр түрлі. Швейцарияда Оңтүстік және Шығыс Еуропамен салыстырғанда немерелерімен бір шаңырақ астында тұратын ата-әжелер аз, ал көптеген балалардың шетелде тұратын ата-әжелері бар.

Мұның екі негізгі себебі – соңғы онжылдықтардағы экономикалық белгісіздік, соның ішінде 2008-2010 жылдардағы қаржылық дағдарыс және «коронакризис» ұрпақтар ынтымақтастығының маңыздылығын атап өтті. Бұл әсіресе жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі жоғары елдерде байқалады, мұнда ата-әжелердің зейнетақысы кейде немерелер үшін жалғыз табыс көзі болып табылады. Екіншіден, зейнеткерлікке шыққаннан кейін де егде жастағы адамдар дені сау және белсенді болып қалады, бұл олардың жастармен қарым-қатынасын жақсартады. Зерттеулер көрсеткендей, белсенді және дені сау егде

жастағы адамдар ұзақ уақыт бойы сау болып қана қоймайды, сонымен қатар белсенді емес құрдастарынан жас сезінеді.

Швейцариядағы аға буынның әлеуметтік белсенділігі мен жақсы физикалық жағдайын ескере отырып, байланыстарды ұзақ мерзімді шектеу тиімді болмайды. Отбасылық өмірге Үкіметтің араласуы мәселе болып табылады және тәжірибе көрсеткендей, ұзақ мерзімді перспективада тиімсіз болуы мүмкін.

Сонымен қатар, Швейцарияда, басқа елдердегідей, отбасы жас және қарт адамдар үшін құнды әлеуметтік институт болып қала береді, бұл қалалық және ауылдық жерлерде жиі кездеседі. Ата-әжелермен қарым-қатынас осы отбасылық құрылымның негізгі элементі болып табылады.

Көптеген Еуропа елдерінде, соның ішінде Швейцарияда аға буын жас отбасыларға әлеуметтік және эмоционалды қолдау көрсетуде маңызды рөл атқарады. Бұл, әсіресе, қазіргі заманғы әлеуметтік және экономикалық қиындықтар жағдайында, жас ата-аналар көбінесе жұмыс пен бала күтімін үйлестіруде қиындықтарға тап болады. Ата-әжелер көбінесе немерелеріне қамқорлық көрсетіп қана қоймай, құнды білім мен өмірлік тәжірибені жеткізетін сенімді тірек ретінде әрекет етеді.

Бір қызығы, соңғы жылдары ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтуға бағытталған ұрпақаралық бағдарламалар санының артуы байқалады. Мұндай бағдарламалар жастар мен қарттар арасындағы түсіністік пен құрметке ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар білім мен дағдылармен алмасу платформасын ұсынады.

Сондай-ақ, ата-әжелердің немерелерінің әл-ауқатына әсерін зерттейтін зерттеулер санының арту үрдісі байқалады. Бұл зерттеулер белсенді және қамқор ата-әжелердің болуы балалардың эмоционалды және әлеуметтік дамуына оң әсер ететінін жиі көрсетеді [47].

Түркия тәжірибесі

Түркиядағы ұрпақтар арасындағы байланыс, әсіресе мектептердегі тәрбие процесі аясында, түрік білімі мен қоғамдық өмірдің ерекше және маңызды аспектісі болып табылады. Түрік мәдениеті ақсақалдардың құрмет пен құндылық дәстүрлеріне терең енген, бұл білім беру жүйесінде де көрініс табады.

Түркия мектептері әртүрлі ұрпақтар арасындағы өзара іс-қимылға ерекше назар аударады. Көбінесе екінші ата-ана ретінде қабылданатын мұғалімдер білім мен мәдени дәстүрлерді жас ұрпаққа жеткізуде шешуші рөл атқарады. Бұл тек академиялық пәндерді оқыту ғана емес, сонымен қатар қарттарды құрметтеуге, отбасылық құндылықтар мен ұлттық мұраның маңыздылығын түсінуге тәрбиелеу.

Түркиядағы мектеп бағдарламалары көбінесе ұрпақтар арасындағы байланысты дамытатын іс-шараларды қамтиды. Мысалы, оқушылар ата-әжелерінің тарихы мен тәжірибесін жинайтын жобалар оларды сыныптарда талқылайды, осылайша аға ұрпақтың тарихы мен тәжірибесін бағалауды үйренеді. Мұндай жобалар білім беру мақсаттарына ғана емес, отбасылық және қоғамдық байланыстарды нығайтуға да ықпал етеді.

Сонымен қатар, түрік мектептері әртүрлі ұрпақтардың қатысуымен жиі атап өтілетін ұлттық және діни мерекелерге көп көңіл бөледі. Бұл іс-шаралар қоғамдағы үйлесімділік пен түсіністікке ықпал ететін аға және жас ұрпақ арасындағы тәжірибе мен дәстүрлермен алмасу алаңы ретінде қызмет етеді.

Бұл әсіресе ауылдық жерлерде байқалады, мұнда мектептер көбінесе қоғамдық өмірдің орталығы ретінде қызмет етеді, ал мұғалімдер тек оқушылар үшін ғана емес, олардың отбасылары үшін де кеңесшілер мен тәлімгерлер ролін атқарады. Мұнда ұрпақтар арасындағы байланыс одан да айқын көрінеді, өйткені мектеп оқушылардың отбасыларымен белсенді қарым-қатынас жасайды, түрлі бірлескен іс-шаралар ұйымдастырады.

Түркиядағы ұрпақтар арасындағы байланысын бейнелейтін бірнеше нақты іс-шараларды атап өтуге болады:

Ауызша тарихты жинау жобалары – көптеген түрік мектептерінде оқушыларға ата-әжелерінің өмірінен, әсіресе Түркиядағы Республикалық реформа немесе тарихи оқиғалармен байланысты оқиғаларды жинау тапсырмасы ұсынылады. Бұл оқушыларға ұлттық тарих пен мәдениет туралы көбірек білуге көмектеседі және өз отбасыларымен байланысты нығайтады.

Мектеп мерекелері мен іс-шаралары – Түркиядағы мектептер көбінесе Республика күні (29 қазан) сияқты мерекелік іс-шараларды ұйымдастырады, онда оқушылар өз отбасылары мен жергілікті қоғамдастықтың алдында өнер көрсетеді. Осы іс-шаралар кезінде ата-әжелер белсенді қатысады, бұл ұрпақтар арасында білім мен тәжірибе алмасуға ықпал етеді.

Мәдени мұраны сақтау жобалары – кейбір мектептер жергілікті дәстүрлер мен қолөнерді зерттеуге және сақтауға бағытталған арнайы жобаларды жүзеге асырады, оған оқушыларда да, қоғамдастықтың қарт мүшелері де қатысады. Мысалы, кілем тоқудағы дәстүрлі түрік үлгілерін зерттеу жобасы немесе дәстүрлі тағамдарды дайындау бойынша мастер-класстар.

Сыныпта аға буынмен өзара әрекеттесу – мұғалімдер ата-әжелерді әлеуметтік ғылымдар, тарих немесе әдебиет сабақтарында білімдері мен тәжірибелерімен бөлісу үшін сыныпқа шақыра алады. Мұндай кездесулер оқушыларға аға буыннан жанды тәжірибе алуға және олардың мәдени және тарихи мұралары туралы көбірек білуге мүмкіндік береді.

Мектеп кітапханалары – кейбір мектептерде кітапханалар оқушылар мен қарттар арасындағы кездесу орны ретінде жұмыс істейді. Мұндай кітапханаларда оқушыларға өз елі мен отбасының өткені туралы көбірек білуге көмектесетін ұрпақтан-ұрпаққа берілетін кітаптар мен материалдарды табуға болады.

Түркиядағы ұрпақтар арасындағы байланыс мектептегі білім беру контекстінде қоғамдық құндылықтарды нығайтуға, мәдени мұраны беруге және қоғамдағы үйлесімділікті сақтауға ықпал ететін маңызды элемент болып табылады.

Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етудегі отандық тәжірибе

Қазақстандық мектептерде тәрбие жұмысы біртұтас тәрбие бағдарламасы негізінде жүзеге асырылады.

Біртұтас тәрбие бағдарламасында тәрбие мақсаты – жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген еңбекқор, адал, саналы, жасампаз азаматты тәрбиелеу.

Міндеттері:

- ата-ананың өсиетін тыңдауға, перзенттік парызын түсінуге, отбасы татулығы мен берекесін қадірлеуге тәрбиелеу;

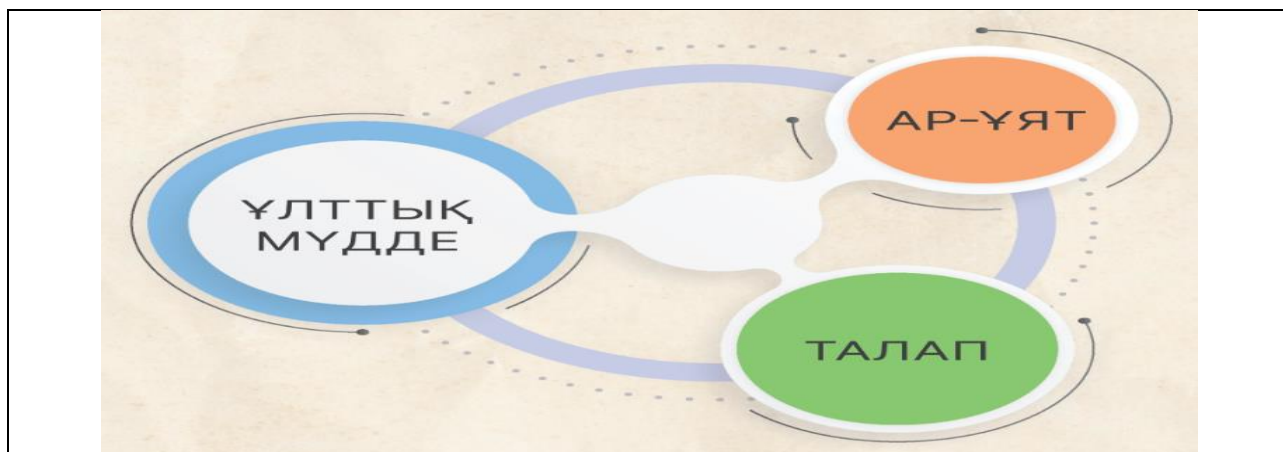
- ұлттық мұраны қастерлеуге; қазақ тілін, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, татулық, келісім, ынтымақ және ел бірлігін сақтауға, отаншылдық пен мемлекетшілдікке тәрбиелеу;

- жақсылыққа, игілікке бой түзеуге, абыройлы болуға, ар-ұждан, намыс, жауапкершілік, мейірімділік, қамқорлық пен әділдік қасиеттерін жоғары ұстауға баулу және құқықтық мәдениетін қалыптастыру;

- денсаулықты қадірлеуге, салауатты өмір салтын ұстануға, ой тазалығына және эмоционалды тұрақтылыққа баулу;

- табиғатқа, табиғи мұраға ұқыптылықпен қарауға және табиғи ресурстарды үнемді әрі тиімді қолдануға тәрбиелеу және еңбекқорлыққа баулу.

Тәрбие үрдісі 3 құндылық негізінде жүзеге асырылады: ұлттық мүдде, ар-ұят, талап (2-сурет).

2-сурет – Тәрбие үрдісінде жүзеге асырылатын құндылықтар

Ұлттық мүдде құндылығы Қазақстанның мемлекеттілігін нығайтуға атсалысуға, оңтайлы имиджін қалыптастыруға, еліміздің мүддесіне, қоғам игілігіне адал қызмет етуге, ұлттық мұраға ұқыптылықпен қарауға және оны дәріптеуге, қазақ тілінің аясын кеңейтуге үлес қосатын, құқықтық, экологиялық мәдениеті жоғары ұрпақ тәрбиелеуге тұғыр болады.

Ұлттық мүдде құндылығын дарыту арқылы отаншыл, мемлекетшіл және намысшыл, мемлекеттік рәміздерді қадірлейтін, елінің тарихын құрметтейтін, ұлттық мұраны, мәдениетті дәріптейтін, құқықтық және экологиялық мәдениеті жоғары тұлға тәрбиелеуді көздейді [48].

Ар-ұят құндылығы этикалық принциптерді қалыптастыруға, өзін және өзгелерді құрметтеуге, өз ісіне жауапкершілікпен қарауға, мінез-құлықты нығайтуға және жауапты азамат болуға ынталандырады және мейірімділікке, еңбекқорлыққа баулуды көздейді. Өйткені білім де, ғылым да ерен еңбекпен

келеді. Еңбек адам өмірінде маңызды. Адамның рухани дамуына, кәсіби әлеуетінің жетілуіне, қоғамдық сананы жаңғыртуға, ел экономикасын көркейтуге тұғыр болады. Ар-ұят құндылығы академиялық адалдық қағидатын қолдау, адал еңбекті құрметтеу, сөзіне берік, ісіне адал болу, отбасының, өз ортасының абыройын асыру, әдеп нормаларын ұстану, шешім қабылдай білу және жауапкершілікті сезіну, достарына, сыныптастарына, отбасы мүшелеріне қамқор болу, өзін отбасының, сыныптың, мектептің, қоғамның, Отанның бір мүшесі екенін сезіну, мейірімділік таныту арқылы қалыптасады.

Ар-ұят құндылығы арқылы адалдықты жоғары бағалайтын, сөзіне берік, ісіне жауапкершілік танытатын, ата-анасына сүйіспеншілікпен қарайтын, достарын, сыныптастарын сыйлайтын, кішіге ізет, үлкенге құрмет көрсететін тұлға тәрбиелеуді көздейді.

Талап құндылығы өскелең ұрпақ бойында мәдениеттілік, табандылық, үнемшілдік, қанағат, ерік-жігер, таза ой мен адал ниетке тұғыр болады. Сол себепті талап құндылығы білім алушылардың сыни және креативті ойлау, жеке және командамен жұмыс істей білу, білуге, жаңаны тануға құштар болу, физикалық белсенді болу, салауатты өмір салтын ұстану, технологиялық және цифрлық дағдыларды ілгерілету, дұрыс қарым-қатынас орната білу, уақыт пен қаржыны тиімді жоспарлау дағдыларын дамытуға бағытталады. Талап құндылығы құндылығы арқылы жан мен тән тазалығын сақтайтын, дұрыс тамақтану мәдениетін түсінетін, қоршаған орта тазалығын сақтайтын, ақпараттық, медиа және қаржылық сауаттылығы жоғары, ізденімпаз, жасампаз тұлға тәрбиелеуді көздейді [49].

Жас ұрпақ адамзат өмірінің жалғастырушысы ғана емес, еліміздің тірегі, жарқын болашағы. Әр адамның өмірдегі ең қымбаттысы, үміті мен үкілі арманы – бала. Бала – дербес тұлға. Баланың бойында табиғи ақыл-парасат, ізгілік, биік адамгершілік қасиеттер отбасында қалыптасады, мектепте, әлеуметтік ортада қабілеттері мен қасиеттері дамиды, нәрленеді. Ата-ананы қадірлеуге қалыптасқан бала Отанды сүйеге, адал еңбек етуге, ұлттық қадір-қасиетін, болмысын сақтауға, білім алуға, жақсылыққа құштар болады.

Тәрбие үрдісінің бір тарауы отбасымен жұмыс десек, отбасынан басталатын тәрбие мектеп өмірінен жалғасын табады. Өйткені бала дүниеге келген күннен бастап, алғашқы ұстазы – ата-анасының аялы алақанында болады. Атадан балаға мирас болған ата аманатын, отбасы тәрбиесін алады. Ұяда ілгенін мектепте, қатар-құрбысымен араласа жүріп дамытады, білім нәрімен қоса тәлім-тәрбие алады, сан түрлі қабілеттері ашылады. Сондықтан ата-аналар мектеп ұстаздарымен қанаттаса отырып, балаларының мектептегі барлық мүмкіндіктерін пайдаланып білім алу мен тәрбие жұмыстарына оларды қатыстырып, өзін-өзі басқаратын азамат болуына ат салысу қажет.

Мектеп қоғамдық тапсырысқа, заман талабына сай оқушыға толыққанды білім бере отырып, болашақтың қажетті дағдыларымен қаруландырып, жан-жақты дамуына материалды-техникалық және әлеуметтік қолайлы жағдай жасап, әрбір жас ұрпақтың үйлесімді дамуын оның ата-анасымен бірге қамтамасыз етуі тиіс.

Қазақстандағы білім беру ұйымдарының тәрбие үрдісінде ұрпақтар сабақтастығының тұжырымдамалық негіздері білім беру саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру шеңберінде қазақстандық қоғамдағы заманауи әлеуметтік мәдени трансформацияны ескеріп әзірленуі қажет. Оқу-тәрбие үрдісіндегі ұрпақтар сабақтастығының өзегі жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар, адам өмірі мен денсаулығы, тұлғаның еркін дамуының басымдықтарын, патриотизмді, еңбексүйгіштікті, адам құқықтары мен бостандығын құрметтеуге негізделеді. Сонымен қатар тәрбие үрдісіндегі ұрпақтар сабақтастығы «Мәңгілік ел» жалпыұлттық идеясы, «Біртұтас тәрбие бағдарламасы», отбасылық тәрбие құндылықтары, оқыту мен тәрбиені кіріктіру, тәрбие әдіснамасы, мазмұны мен құрылымын жаңартуға бағдарланады. Бұған қоса әдістемелік нұсқаулықтың басты зерттеу нысаны жаһандану дәуірінде қазіргі адамда қоршаған әлемге технократтық және тұтынушылық көзқарас үстем болатын заманауи қоғам дамуының ерекшеліктерін ескере отырып, өскелең ұрпақты ұлттың тұрақты дамуының, рухани әлеуетінің артуына кепіл болатын прогрестің рухани-адамгершілік құндылықтарына, ана тілі мен ұлттық менталитеттің маңыздылығын нығайтуға қайта бағдарлау мақсатын да көздейді.

Бүгінгі таңда егеменді еліміздің білім беру ұйымдарының тәрбие үрдісінде ұрпақтар сабақтастығы мәселесін шешудің басты мақсаты – қазақ халқының ділдік ерекшеліктері: туған жерін, халқын сүйу және құрметтеу, отбасылық құндылықтарды қастерлеу, үлкенді сыйлау, кең пейілділік, бауырмалдық, ашықтық, қонақжайлылық, толеранттылық қасиеттерін ата-ана, ата мен әже, аға буын өкілдері, қоғамда танымал тұлғалар, қаламгерлер мен еңбек ардагерлерімен тығыз байланыста жұмыс жасау, коммуникацияға түсу және тағы басқа тәсілдер арқылы жас ұрпақ бойына сіңіру болып табылады. Бұл барша қазақстандықтарды біріктіретін және ел болашағының іргетасын берік қалайтын басты стратегиялық мақсатымыз да болады.

Ұрпақтар жады деген сөз – баға жетпес қазына. Сонда бір кезде осы адамзаттың жады жойылып кетеді, не жойылмайды. Жойылмауға дәстүр әсер етеді. Егер елде ұрпақтан ұрпаққа беріліп отыратын дәстүр болса, дәстүрді жүргізетін адамдар болса, сол мемлекет, сол халықтың басшылары мен көсемдері дәстүрге мүдделі болатын болса, құндылықтар жүйесі бір ұрпақтан келесі ұрпаққа беріліп отырады. Ал егер ондай мүдделілік болмаған кезде, әр ұрпақтың құндылығы келесі ұрпаққа дейін жойылып кетеді. Енді осы жерде бір нәрсеге назар аударайықшы. Әр буынның, әр ұрпақтың құндылығы деген сөз – ол адамзаттың сол ұрпаққа дейінгі жады. Бұл құндылық ретінде ары қарай берілмесе, сол жерде барлығы жойылады. Сол жерде апат болады. Егер тарихи жадыны бір ұрпақ ары қарай келесі ұрпаққа бере алмаса, бұл ұрпақ қарғыс атқан, бағытынан адасқан ұрпақ болып қала береді. Демек сабақтастық үзіледі. Аға ұрпақтан келе жатқан қасиеттілігін жоғалтпаған тағы бір құндылық жеті аталық ұстаным, қазақи шежірелік жүйе. Мақтанышпен айта алатын дәстүріміз.

Шежіре бұл – ұрпақ дамуы, ата-баба даналығы мен олардың өмірлік тәжірибесінің заңдылықтары туралы көп ғасырлық ғылым. Ертеде ата-бабаларымыз ата текті білмеу ана тілге, ұрпақтың денсаулығына, ұрпақтың

генеологиясына кері әсері бар екенін білген. Аталарымыздың ру, ұрпақ мәселесіндегі білгірлігін, даналығы мен даралығын жеті атаға дейін қыз алысып, қыз бермегенінен байқауға болады. Бұл ұлттың генетикалық коды. Сондықтан бүгінгі жастарға тек тарихын үйрету арқылы кез келген адамның өмірі өткенімен тығыз байланысты екенін және болашақ ұрпағы өзінен бастау алатынын білдіру қажет. Мұны барлық адам білетін болса, өз ана тілін, мәдениеті мен ұлттық салт-дәстүрін білуге ұмтылыс жасайтын болады. Бұл тұрақтылықтың кепілі болар еді. Академик Ғарифолла Есім айтқандай, ұлттық дәстүр, әдет-ғұрып, салт-дәстүрдің сақталуын, ұрпақ сабақтастығын көргіміз келсе, кеше кеңес кезінде теріске шығарылған құндылықтарымызды қайта аршып алуымыз керек. Соның бірі – Аға буынғы қатысты айтылып отырған Ақсақалдар институты. Қазақ ұғымында «ақсақал» қоғамның ерік берген тұлғасы. Қоғамдық мәселені реттеп, тепе-теңдігін сақтап отырған биі. Бұл жасанды болып көрінеді. Ақсақалы бар елді жау ала алмайды. Мұнда дәстүр де бар, сабақтастық та бар. Өйткені, жетімнің тойын, жесірдің қажеттілігін өтеп, кедейдің мұңын шешуді сол елдің ақсақалдары реттеп отырған. Сондықтан Ақсақалдар институты өмірге қайта оралса, қоғамда берік орнын тапса, ұтарымыз көп болар еді» [24] дейді ғалым. Ақсақалдар институты – имандылық мектебінен басталады. Қазақтың сақталуының бірден-бір себепшісі ауыл ақсақалдары екендігі анық. Дәсүрлі қазақ қоғамында ауыл ақсақалдарының арнайы қоғамдық-құрылымдық жүйесі болды. Ауыл ақсақалдары мен ру басылары өз руының шежіресін жете меңгерген ақылгөй дана адамдар болды. Ақсақал – ауыл-аймақтың жасы егде тартқан құрметті адамы. Өзінің өмірлік тәлім-тәжірибесін, салт-сананы үйретуші, үлгі-өнеге көрсетуші. Әрқашан туыстықты, бірлікті, елдікті сақтау жолындағы уағызшы. Қазақы ортадағы ақсақалдың беделінің жоғарылығы соншалықты олар халық арасында туындаған барлық мәселеге қатысты шешім қабылдап отырды. Ақсақал айтқан аталы сөз ешқашан аяққа басылмаған. Аталы сөзден аттаған – жүгенсіздік, тәрбиесіздік деп есептеледі.

Еліміздің орта білім беру жүйесіндегі тәрбие үрдісінде ұрпақтар сабақтастығы мәселесі қалай шешімін табуда? Қандай жұмыстар жасалуда? Мысал ретінде осы тақырыпта Түркістан өңірінде атқарылған бірнеше жұмысты атап өтуге болады. Аталған өңірде «Ата-баба дәстүрі – ұрпаққа аманат» бағдарламасы аясында көптеген жылдар бойы әртүрлі іс-шаралар өткізілген. Атап айтқанда, өңірде «Әжелер алқасы», «Әкелер мектебі» құрылды. Өңірде ұрпақтар сабақтастығы тақырыбы бойынша конференция, «Дөңгелек үстел», семинарлар, пікір алмасу іс-шаралары ұйымдастырылды. Әртүрлі кездесулерде «Әже өсиеті – ұрпаққа үлгі, болашаққа бағдар», «Қыз көркі – мінезінде», «Анамнан көрген қолөнер» тәрізді түрлі тақырыптар ұсынылды. «Әкелер мектебінде» де білім ордаларындағы келеңсіз жайттар мен оларды шешу жолдары талқыланды. Осы іс-шаралар ұрпақ тәрбиесінде аз да болса, өз нәтижесін беруде. Дәл осы аталған жұмыстар Қазақстанның басқа да өңірлерінде жүргізілді. Жоғарыда аталған қоғамдық бірлестіктер еліміздің барлық өңірлерінде жұмыс жасайтыны жасырын емес.

Ұрпақтардың өзара достығы, олардың бір-біріне деген пейілі мен көңілі, үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсетуі – ертеден келген, қанымызға сіңген игі қасиет. Бүгінгі күні өнегелі ұрпақ тәрбиелеуде заманауи білім берумен қатар, баланың рухани мәдениетін арттырып, дүниетанымын қалыптастыруда мектептің үлесі орасан зор. Назарбаев Зияткерлік мектері (бұдан әрі – NIS) жүйесіндегі «Ұрпақтар сабақтастығы» жобасы тәрбие жұмысында осындай мәселенің түйінін тарқатуға бағытталған. 2019 жылдан бері әр өңірдегі Назарбаев Зияткерлік мектептері қолға алған «Ұрпақтар сабақтастығы» жобасы аясында көптеген іс-шаралар үздіксіз жүзеге асырылып келеді. Жоба жұмысының жылдық жоспарына сәйкес Шаңырақ қауымдастығы әр аптаның сенбі күні қариялармен түрлі форматтағы кездесулер өткізеді: жаңа технологиялармен жұмыс, арт-терапия, гимнастика сағаты, музыкалық кештер, оқырмандар клубы, кездесу-сұхбаттар, қолөнер шеберлік сыныптары және аспаздық сағаттары. Көне көз қарияларымыз бен жас буын арасында татулық қарым-қатынас қалыптастырып, зейнеткерлерді мектеп өміріне қатысуға ықпал ету және олардың бос уақытын ұйымдастыру – басты мақсат. Ол – ғасырлар бойы ата-бабамыз бен бүгінгі баланың арасын, аға буын мен жас ұрпақтың өзара байланысын жалғастырып келе жатқан өріс жібі. Бір тіні үзілсе, үлкен мәселелердің туындауына әкеліп соғуы мүмкін. Ұрпақ тәрбиесіне отбасында ғана емес, қоршаған ортада, қоғамда да аса көңіл бөліп, сөзден алшақ, көңілден жырақ, көзден таса ұстауға болмайды. Мұндағы әрбір шара өзіндік ерекшелігімен ұрпақтар арасын жақындатуға, сол арқылы аға буын мен кейінгі толқын арасындағы ізгілік тінін бекемдеуге жол ашары анық [50].

Сол сияқты Қызылорда қаласындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінде «Ұрпақтар сабақтастығы» жобасы аясында білім алушылар алдыңғы буын өкілдерімен кездесу өткізіп, қазақтың қолөнерін насихаттауға бағытталған арнайы шеберлік сабақтарына қатысады. Оқушылардың ардагерлермен осындай кездесулері мектепте үздіксіз ұйымдастырылып келеді екен. Зияткерлік мектеп оқушылары өздерінің әжелерін шақырып, олар жас ұрпаққа өмірлік жолдарынан тәрбиелік мәні бар әңгімелер айтады. Кеште әжелер ұмытылып бара жатқан әндерді шырқап, балаларға қолөнердің құндылығы жайлы айтып, ұршық иіріп, текемет басу тәсілдерін көрсетті [51].

Педагогикалық үрдіс барысында қоршаған орта тәжірибесін сақтау және кейінгі ұрпаққа беру жазылмаған заңдылық. Бұл заңдылықты ұрпақ сабақтастығы деп қабылдау керек. Демек, оқу-тәрбие үрдісіндегі ұрпақ сабақтастығы материалдық және рухани құндылықтарды көбейту, сонымен қатар адамзат ұрпағын жалғастыру болып табылады. Бұл жағдайда сабақтастықтың педагогикалық контекстін білім беру құралдары арқылы өткеннен бүгінге өзгермеген немесе түрлендірілген түрде сақталған құндылықтарды қосу ретінде түсіну де керек.

Түйіндей келе, білім берудің тәрбие үрдісіндегі сабақтастық – әлеуметтік, философиялық, әлеуметтік-мәдени, әлеуметтанулық институт және педагогикалық ұстанымнан алынған үрдіс пен нәтиже деп қабылдау қажет. Демек, білім берудің тәрбие үрдісіндегі сабақтастық көпфункционалды, көп

аспектілі, ұтқыр, жеке және әлеуметтік маңыздылығы жоғары екенін айқындай түседі.

Шынайы өмірде, біздің қазіргі қоғамда ата-ана мен мектеп баланың болашағы үшін бірлесе әрекет жасап жатыр ма? Әлде ата-ананың ойы баласының материалдық қамтамасыз етілуімен шектеліп, ұстаздың ойы түрлі межелік тест нәтижелерімен шырмалып, ұрпақ тәрбиесі сырттап қалмады ма? Қоғамдағы бала өміріне қауіп төндірген сан түрлі келеңсіз оқиғалардың туындау себебі неде? Осындай күрмеуі қиын сұрақтардың шешімін ата-ана мен ұстаздар қауымы және қоғам мен мүдделі мемлекеттік органдар бірлесе отырып талқылап, ортақ шешімді ойласуға бағытталған тәуелсіз еліміздің тарихында ең алғаш рет «Ұрпақтар сабақтастығы» атты республикалық ата-аналар форумы ұйымдастырды және 2023 жылдың 15 мамырында Халықаралық отбасы күні мерекесі қарсаңында Астана қаласындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің қабырғасында өтті.

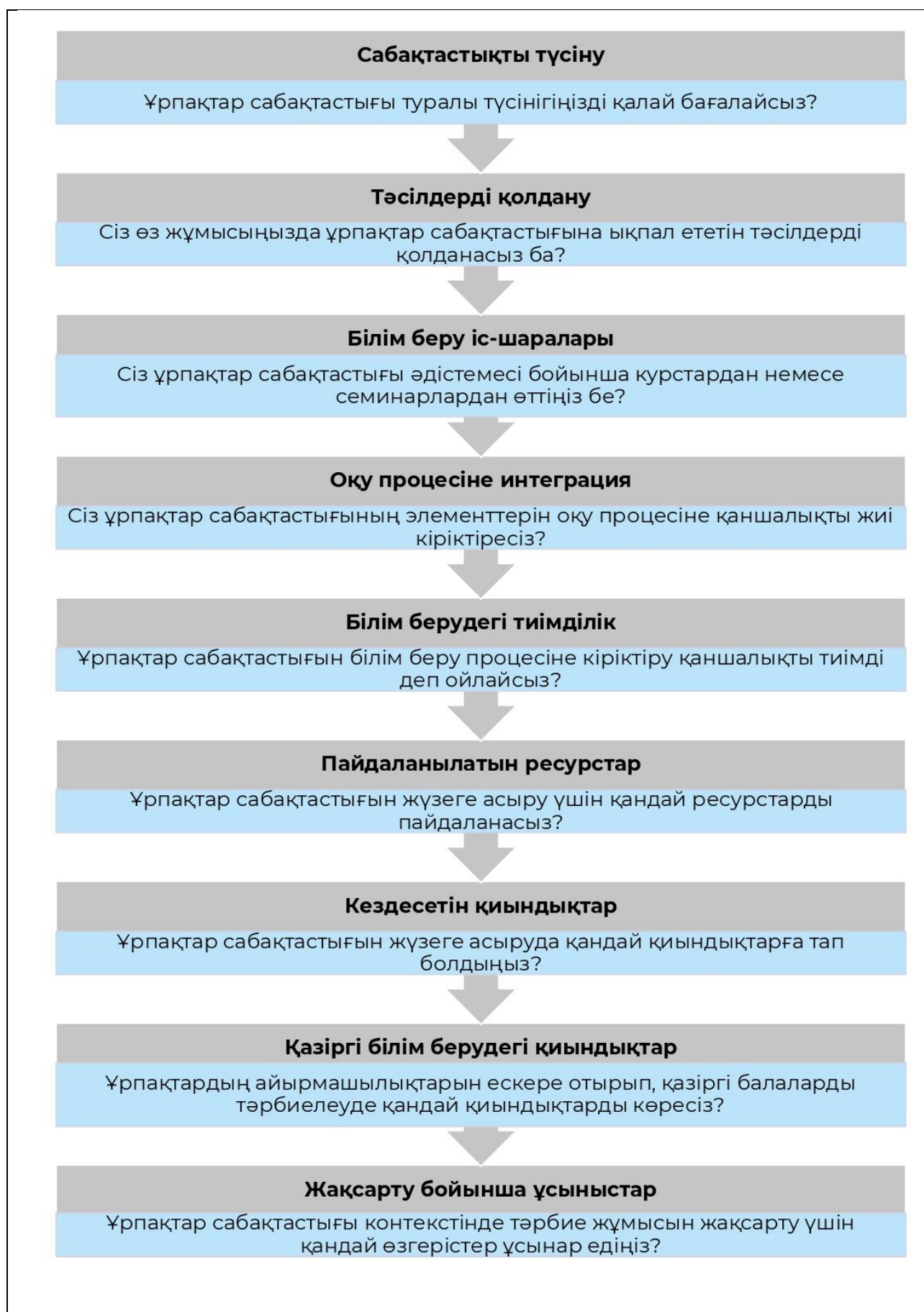
«Ұрпақтар сабақтастығы» республикалық ата-аналар форумында бала тәрбиесіндегі толғандырған мәселелер «Ата-ана және мектеп», «Ата-ана және қоғам», «Ата-ана және бала саулығы», «Ата-ана және бала қауіпсіздігі», «Ата-ана мен баланы әлеуметтік қолдау», «Ата-ана мен баланың цифрлық мәдениеті» деп аталған секция жұмыстарында және пленарлық мәжілісте талқыланды. Келелі ойлар ортаға салынып, баланың жан-жақты үйлесімді дамуына, ұрпақ тәрбиесіне мүдделі мемлекеттік органдардың өкілдері мен ұрпақ тәрбиесімен ықтиярлы түрде үздіксіз айналысып жүрген қоғамдық ұйымдардың өкілдер және мектеп ұстаздары мен ата-аналар қатысқан форумда қабылданған шешімдер, аталған форум материалдары осы жинаққа топтастырылды. Форумның материалдары 1-қосымшада ұсынылған.

Зерттеу жүргізу

Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын педагогикалық қамтамасыз ету бойынша педагогтер арасында зерттеу жүргізілді.

Зерттеу мақсаты: педагогтер арасындағы білім беру процесінде ұрпақтар сабақтастығын қабылдау мен қатынасты зерттеу.

Зерттеу дизайны. Зерттеу білім беру процесінде ұрпақтар сабақтастығын бағалаудың кешенді әдісін қолданды, зерттеуге 10 сұрақтан тұратын құрылымдық сауалнаманы пайдаланылды. Сауалнама ұрпақтар сабақтастығы тұжырымдамасы туралы хабардар болуға, білім беру практикасында тиісті тәсілдерді қолдануға, курстар мен семинарлар сияқты тиісті білім беру іс-шараларына қатысуға қатысты мәселелерді қамтыды. Сондай-ақ сабақтастық элементтерін оқу процесіне біріктіру жиілігі, білім берудегі осы тәсілдердің тиімділігін бағалау, пайдаланылатын ресурстар, осы тәсілдерді іске асыруда кездесетін қиындықтар, сондай-ақ ұрпақтар арасындағы айырмашылықтарға байланысты қазіргі заманғы тәрбиенің нақты сын-қатерлері зерттелді. Қатысушылардан ұрпақтар сабақтастығы контекстінде тәрбие жұмысын жақсарту үшін идеялар мен стратегияларды ұсыну сұралды. Зерттеу сұрақтарының дизайны 3-суретте берілді.

3-сурет – Зерттеу сұрақтары

Мәліметтерді жинау және талдау

Бұл зерттеуде деректер Google Forms көмегімен жиналды, бұл құрылымдық сауалнаманы тиімді құруға және таратуға мүмкіндік берді. Бұл әдіс респонденттерге оңай қол жетімділікті, анонимді қатысу мүмкіндігін және деректерді бұлтты қоймада автоматты түрде сақтауды қамтамасыз етті. Сауалнаманы тарату электрондық пошта және WhatsApp мессенджері арқылы жүзеге асырылды, бұл аудиторияның кең таралуына ықпал етті. Алынған деректер кейінгі статистикалық талдау үшін автоматты түрде экспортталды, зерттеу нәтижелері IBM SPSS Statistics 22 бағдарламалық қамтамасыз ету құралы арқылы талданды.

Зерттеу этикасының сақталуы

Зерттеу барысында этикалық нормалар мұқият сақталды. Қатысушыларға зерттеудің мақсаттары мен әдістері туралы толық ақпарат алдын ала берілді, жеке деректерді қорғау үшін жауаптарының толық анонимділігі мен құпиялылығына кепілдік берілді. Сондай-ақ қатысушылардың зерттеуге қатысуға ешқандай қысым немесе мәжбүрлеусіз ерікті келісімі қамтамасыз етілді. Қазақстандағы білім беру саласындағы зерттеушілердің этика кодексіне сәйкес, зерттеулерді бірнеше тілде әзірлеу кезінде қатысушылардың тақырыпты түсінуіне аударма мен түсіндірудің әсерін ескеру қажет (KERA, 2020). Осылайша, барлық ақпарат оның дәлдігі мен қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін екі тілде, қазақ және орыс тілдерінде ұсынылды. Деректерді жинау және талдау процесінде зерттеудің объективтілігі мен сенімділігін, сондай-ақ ғылыми жұмыстың этикалық принциптерін құрметтеуді қамтамасыз ете отырып, кез келген біржақтылықтың немесе нәтижелердің бұрмалануының алдын алу үшін шаралар қабылданды.

Демографиялық деректер

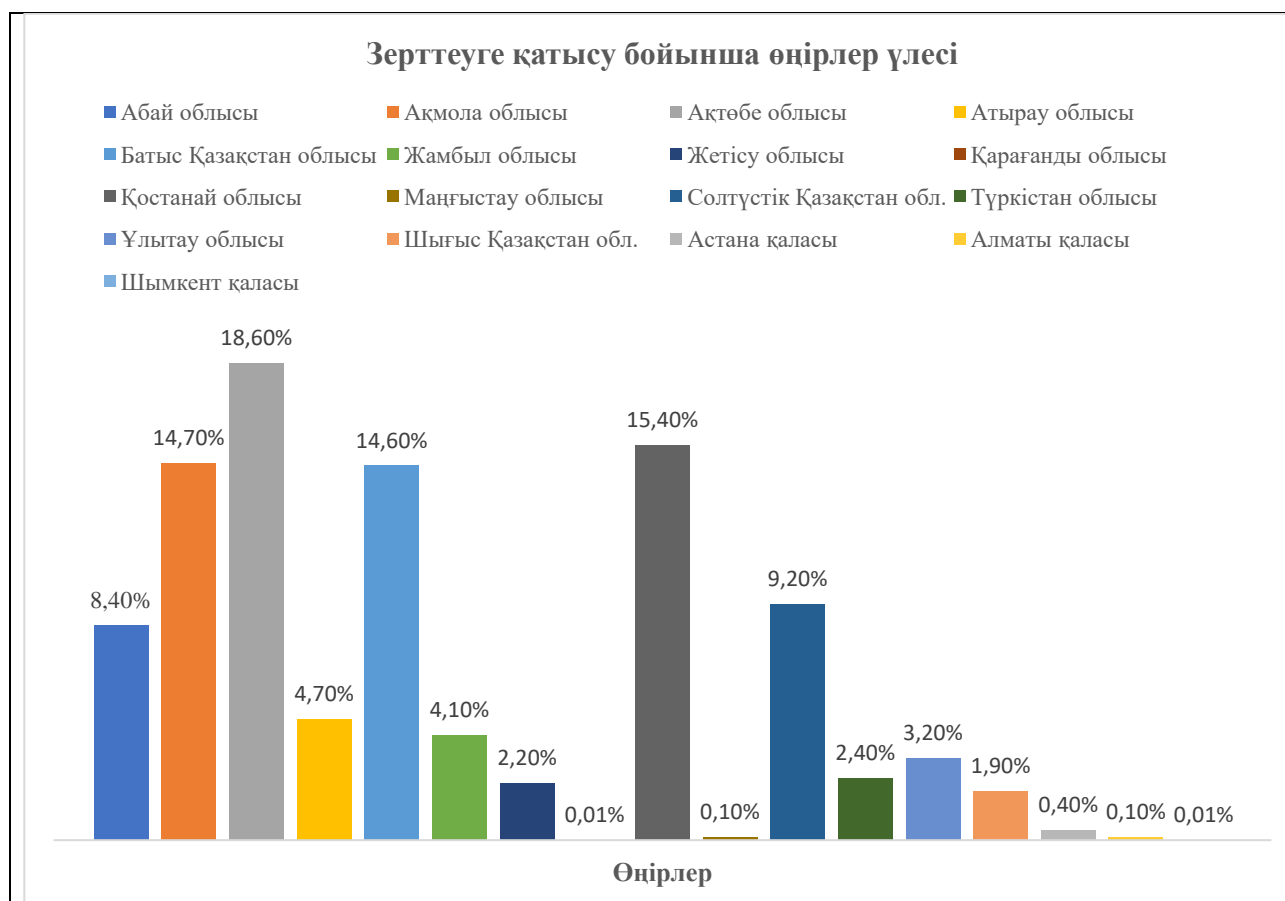
Зерттеуге қатысушылар кездейсоқ үлгі бойынша таңдалып алынып, Қазақстан Республикасы бойынша жалпы орта білім беретін мектептердің (N = 15559) педагогтері қатысты.

Зерттеу аумағы: Қазақстанның 17 өңірі (Астана қаласы (N = 67), Алматы қаласы (N = 17), Шымкент қаласы (N = 2), Абай облысы (N = 1315), Ақмола облысы (N = 2287), Ақтөбе облысы (N = 2902), Атырау облысы (N = 736), Батыс Қазақстан облысы (N = 2268), Жамбыл облысы (N = 633), Жетісу облысы (N = 344), Қарағанды облысы (N = 4), Қостанай облысы (N = 2392), Маңғыстау облысы (N = 9), Солтүстік Қазақстан облысы (N = 1430), Түркістан облысы (N = 366), Ұлытау облысы (N = 491), Шығыс Қазақстан облысы (N = 296)) қатысты (1-кесте, 4-сурет).

1-кесте – Зерттеуге қатысу бойынша өңірлер үлесі

№	Өңірлер	Қатысқандар саны	% есебінде
1	Абай облысы	1315	8,4
2	Ақмола облысы	2287	14,7
3	Ақтөбе облысы	2902	18,6
4	Атырау облысы	736	4,7

5	Батыс Қазақстан облысы	2268	14,6
6	Жамбыл облысы	633	4,1
7	Жетісу облысы	344	2,2
8	Қарағанды облысы	4	-
9	Қостанай облысы	2392	15,4
10	Маңғыстау облысы	9	0,1
11	Солтүстік Қазақстан обл.	1430	9,2
12	Түркістан облысы	366	2,4
13	Ұлытау облысы	491	3,2
14	Шығыс Қазақстан обл.	296	1,9
15	Астана қаласы	67	0,4
16	Алматы қаласы	17	0,1
17	Шымкент қаласы	2	
	<i>Барлығы</i>	<i>15599</i>	

4-сурет. Зерттеуге қатысу бойынша өңірлер үлесі (%)

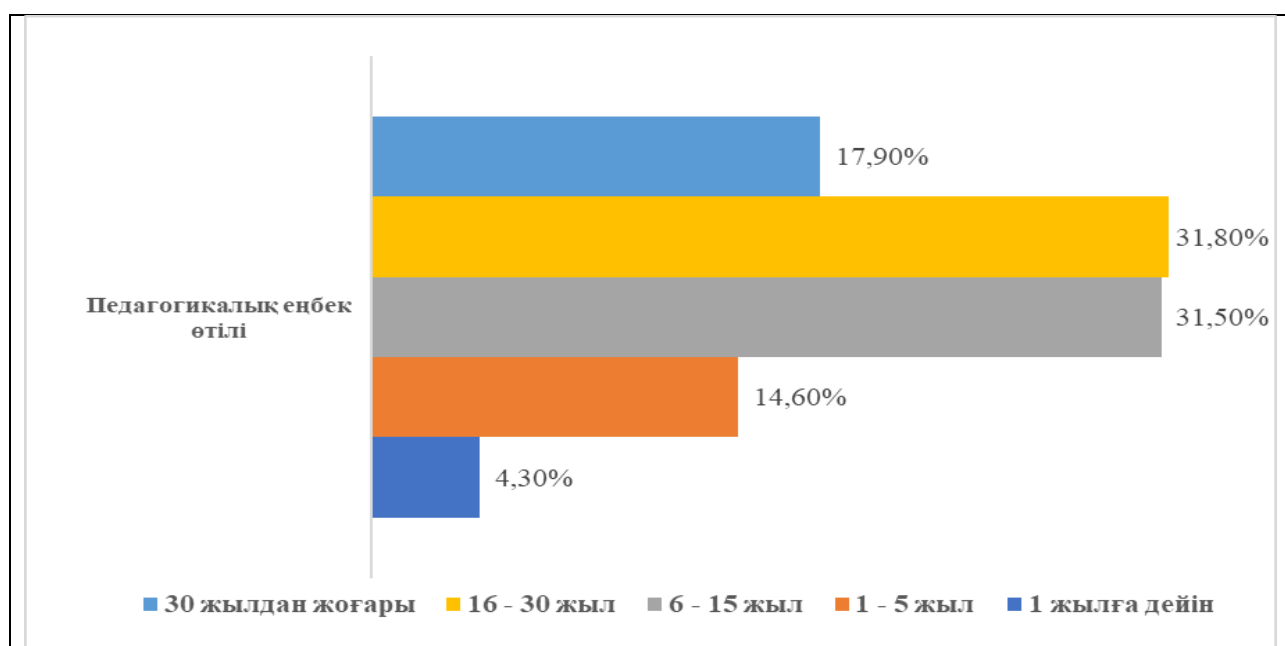
Зерттеу мақсатына сәйкес, педагогтердің педагогикалық еңбек өтілдері де ескерілді. Ол 5 санатқа (1 жылға дейін / до 1 года (N = 670), 1-5 жыл / 1-5 лет (N = 2268), 6-15 жыл / 6-15 лет (N = 4901), 16-30 жыл / 16-30 лет (N = 4943), 30

жылдан жоғары / свыше 30 лет (N = 2783)) бөлініп қарастырылды (2-кесте, 5-сурет).

2-кесте – Респонденттердің педагогикалық еңбек өтілі туралы

№	Өңірлер	Саны	% есебінде
1	1 жылға дейін	670	4,3
2	1 - 5 жыл	2268	14,6
3	6 - 15 жыл	490	31,5
4	16 - 30 жыл	4943	31,8
5	30 жылдан жоғары	2783	17,9
6	Барлығы	15565	100

5-сурет. Респонденттердің педагогикалық еңбек өтілі

Респонденттердің пәнді жүргізу тіліне арналған зерттеуде қатысушылардың көпшілігі (66,9% немесе 10417 жауап) қазақ тілінде, ал 33,1% (5148 жауап) орыс тілінде оқытатынын анықтады. Сауалнамаға қатысушылардың жалпы саны 15565 құрады, бір қабылданбаған жауап, бұл респонденттер арасында білім беру ортасында қазақ тілінің басым екендігін көрсетеді (3-кесте, 6-сурет).

3-кесте – Респонденттердің тілдік білімі

№	Оқыту тілі	Саны	% есебінде
Сұрақ – Пәнді қай тілде жүргізесіз?			
1	Қазақ тілінде	10417	66,9
2	Орыс тілінде	5148	33,1
	Барлығы	15565	

Респонденттердің тілдік білімі

6-сурет. Оқыту тілі

Ұрпақтар сабақтастығы – қазіргі қоғамға үлкен мәні мен ықпалы бар құбылыс. Ол құндылықтарды, мәдениетті, білім мен дәстүрді сақтауға және дамытуға ықпал ететін әртүрлі ұрпақтар арасындағы тәжірибенің байланысы мен берілуін сипаттайды. Ұрпақтар сабақтастығы – тек ақпарат беру ғана емес, сонымен қатар адам бойында болмысты, тәрбие мен сананы қалыптастыру.

Зерттеу нәтижелері

Зерттеу қатысушылардың ұрпақтар сабақтастығы тұжырымдамасын түсінуін бағалау мәселесін қарастырды. Рұқсат етілген жауаптардың жалпы санынан (15565) қатысушылардың көпшілігі өздерінің түсініктерін «өте жақсы түсінемін» (40%, 6224 жауап) немесе «жақсы түсінемін» (50,3%, 7833 жауап) деп бағалады. Жауаптар «қанағаттанарлық» 8,7% (1356 жауап) құрады, ал респонденттердің елеусіз бөлігі «нашар түсінемін» (0,6%, 100 жауап) және «мүлдем түсінбеймін» (0,3%, 52 жауап) деп көрсетті. Бұл нәтижелер қатысушылардың көпшілігінің ұрпақтар сабақтастығы тұжырымдамасын сенімді немесе жақсы түсінетіндігін көрсетеді, бұл мәселеде қиындықтарға тап болған қатысушылардың пайызы аз. Барлығы 15566 жауап алынды (4-кесте, 7-сурет).

4-кесте – «Ұрпақтар сабақтастығы» ұғымын түсіну

№	Оқыту тілі	Саны	% есебінде
Сұрақ – «Ұрпақтар сабақтастығы» туралы түсінігіңізді қалай бағалайсыз?			
1	Өте жақсы түсінемін	6224	40
2	Жақсы түсінемін	7833	50,3
3	Қанағаттанарлық	1356	8,7
4	Нашар түсінемін	100	0,6
5	Мүлдем түсінбеймін	52	0,3
	Барлығы	15565	

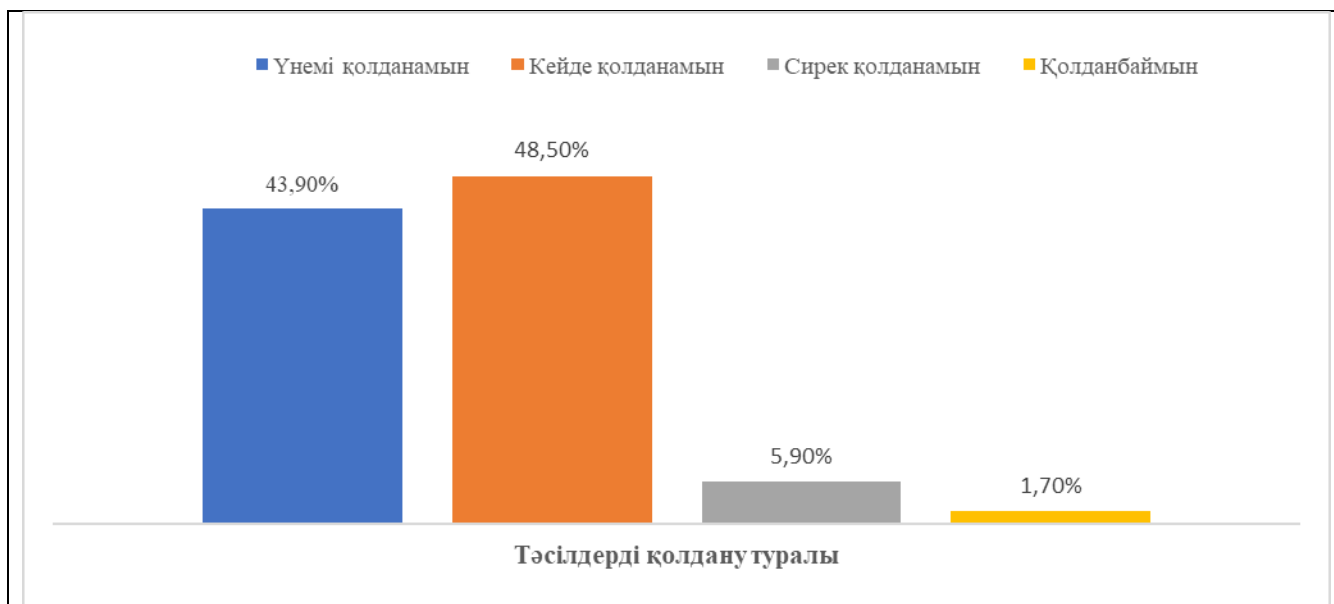
7-сурет. «Ұрпақтар сабақтастығы» ұғымын түсіну

Мәдени құндылықтардың, тәжірибе мен дағдылардың ұрпақтан-ұрпаққа үздіксіз берілуін қалпына келтіру, шын мәнінде, адамның шығармашылық қызметінің сабақтастығын сақтайтын процесс. Бұл процесс білім мен тәжірибені беруді және әрбір кейінгі ұрпақ жинақталған тәжірибені пайдаланып қана қоймай, жаңа нәрсе жасай отырып, алға жылжуға ұмтылуы қажеттігін қамтиды.

Зерттеуде қатысушыларға өз жұмысында ұрпақтар сабақтастығына ықпал ететін тәсілдерді қолдану туралы сұрақ қойылды. Рұқсат етілген жауаптардың жалпы санынан (15565) респонденттердің едәуір бөлігі (43,9% немесе 6837 адам) мұндай тәсілдерді үнемі қолданатындығын көрсетті. Қатысушылардың жартысына жуығы (48,5% немесе 7550 адам) бұл әдістерді кейде өз жұмыстарында қолданатынын хабарлады. Қатысушылардың аз саны (5,9% немесе 915 адам) ұрпақтар сабақтастығына ықпал ететін тәсілдерді сирек қолданады, ал 1,7% (263 адам) мұндай әдістерді мүлдем қолданбайды. Бұл нәтижелер қатысушылардың көпшілігі ұрпақтар сабақтастығы тұжырымдамасын белгілі бір дәрежеде өздерінің кәсіби қызметіне түсінетінін және біріктіретінін көрсетеді. Жауаптардың жалпы саны 15566 болды, бір жауап жоқ (5-кесте, 8-сурет).

5-кесте – Тәсілдерді қолдану туралы

№	Жауаптың нұсқасы	Жауап бергендер саны	% есебінде
Сіз өз жұмысыңызда ұрпақтар сабақтастығына ықпал ететін тәсілдерді қолданасыз ба?			
1	Үнемі қолданамын	6837	43,9
2	Кейде қолданамын	7550	48,5
3	Сирек қолданамын	915	5,9
4	Қолданбаймын	263	1,7

8-сурет. Ұрпақтар сабақтастығына ықпал ететін тәсілдердің қолданылуы

Біліктілікті арттыру – теориялық білімдерін жетілдіру және практикалық біліктері мен дағдыларды жетілдіру мақсатында білім беру ұйымдары педагогтерін кәсіби даярлаудың бір түрі. Бұл ұйымдағы қызметкерлердің кәсіби құзыреттілігіне үнемі өсіп келе жатқан талаптарға байланысты қажет.

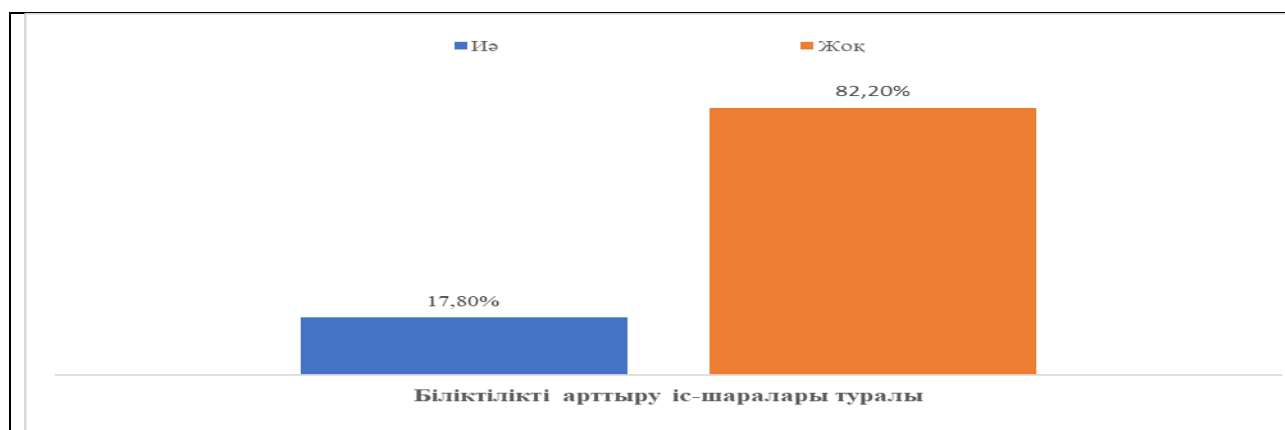
Зерттеудің осы аспектісінде қатысушыларға ұрпақтар сабақтастығы әдістемелеріне арналған курстардан немесе семинарлардан өту туралы сұрақ қойылды. Барлық рұқсат етілген жауаптардың ішінен (15565) қатысушылардың тек 17,8%-ы (2772 адам) осындай курстардан немесе семинарлардан өткенін растады. Алайда, басым көпшілігі, атап айтқанда 82,2% (12793 адам) теріс жауап берді, бұл олардың мұндай білім беру іс-шараларына қатыспағанын көрсетті. Бұл деректер зерттеуге қатысушылардың көпшілігінің ұрпақтар сабақтастығы саласында ресми білімі немесе арнайы дайындығы жоқ екенін көрсетеді. Жауаптардың жалпы саны 15566 болды, оның ішінде бір жауап жоқ (6-кесте, 9-сурет).

6-кесте – Біліктілікті арттыру іс-шаралары туралы

№	Жауаптың нұсқасы	Жауап бергендер саны	% есебінде
Сіз ұрпақтар сабақтастығы бойынша курстардан немесе семинарлардан өттіңіз бе?			
1	Иә	2772	17,8
2	Жоқ	12793	82,2
	Барлығы	15565	

Зерттеудің бұл бөлімі қатысушылардың ұрпақтар сабақтастығының элементтерін оқу процесіне қаншалықты жиі біріктіретінін қарастырды. Барлық жарамды жауаптардың ішінде (15565) қатысушылардың 9,6%-ы (1489 адам) мұны өте жиі жасайтындықтарын көрсетті. Респонденттердің үштен бірінен

астамы (35,7% немесе 5556) бұл элементтерді жиі біріктіреді, ал ең үлкен топ (43,8% немесе 6818) оларды кейде қолданады.

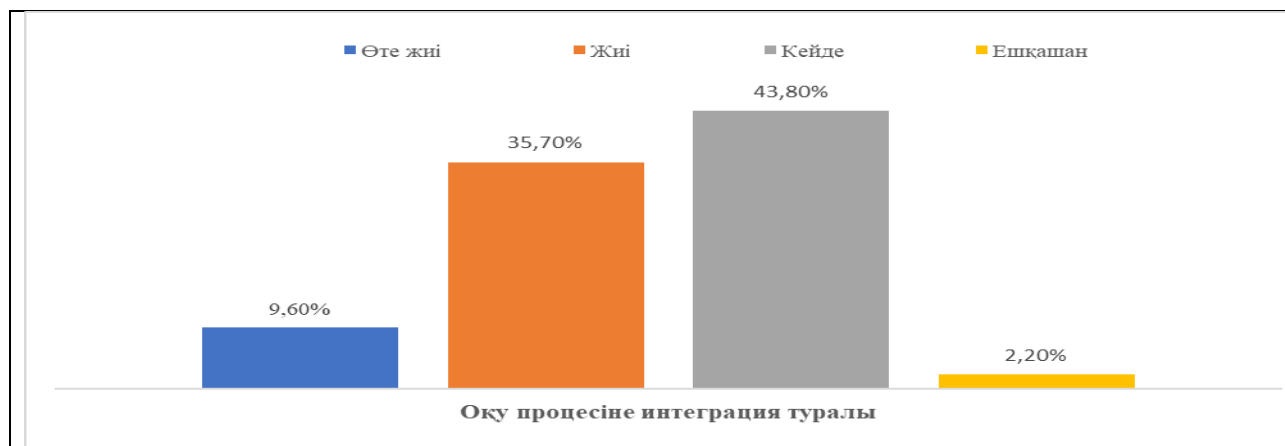

9-сурет. Ұрпақтар сабақтастығы бойынша курстардан өту

Қатысушылардың аз бөлігі (8,8% немесе 1367 адам) сабақтастық тәсілдерін сирек қолданады және тек 2,2% (335 адам) бұл элементтерді оқу процесіне мүлдем қоспайды. Бұл нәтижелер қатысушылардың көпшілігі кем дегенде кейде білім беру тәжірибесінде ұрпақтар сабақтастығы тұжырымдамасын қолданатынын көрсетеді. Жауаптардың жалпы саны 15566 болды, оның ішінде біреуі жоқ (7-кесте, 10-сурет).

7-кесте – Оқу процесіне интеграция туралы

№	Жауаптың нұсқасы	Жауап бергендер саны	% есебінде
Сіз ұрпақтар сабақтастығының элементтерін оқу процесіне қаншалықты жиі кіріктіресіз?			
1	Өте жиі	1489	9,6
2	Жиі	5556	35,7
3	Кейде	6818	43,8
4	Ешқашан	335	2,2

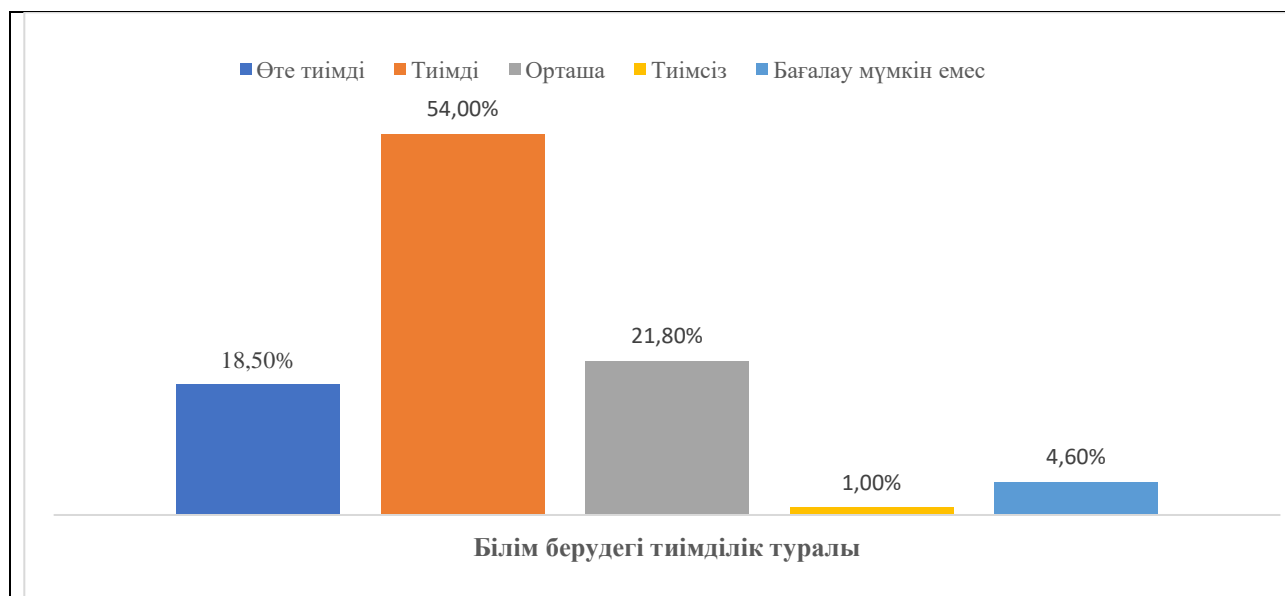

10-сурет. Ұрпақтар сабақтастығы элементтерін оқу процесіне кіріктіру

Зерттеудің осы бөлігінде қатысушыларға ұрпақтар сабақтастығын білім беру процесіне кіріктірудің тиімділігін бағалау ұсынылды. Рұқсат етілген жауаптардың жалпы санынан (15,565) қатысушылардың 18,5% - ы (2,883 адам) интеграцияны өте тиімді деп санайды. Көпшілігі, атап айтқанда 54% (8,410 адам) оны тиімді деп бағалады. Бұл интеграцияны респонденттердің 21,8% - ы (3,393 адам) орташа тиімді деп санайды. Қатысушылардың аз бөлігі (1% немесе 160 адам) интеграцияны тиімсіз деп санайды, ал 4,6% (719 адам) оның тиімділігін бағалай алмады. Бұл деректер зерттеуге қатысушылардың көпшілігі білім беру процесіне ұрпақтар сабақтастығы элементтерінің қосылуын оң бағалайтынын көрсетеді. Жауаптардың жалпы саны 15,566 болды, оның ішінде біреуі жоқ (8-кесте, 11-сурет).

8-кесте – Ұрпақтар сабақтастығын білім беру процесіне кіріктірудің тиімділігі

№	Жауаптың нұсқасы	Жауап бергендер саны	% есебінде
Ұрпақтар сабақтастығын білім беру процесіне кіріктіру қаншалықты тиімді деп ойлайсыз?			
1	Өте тиімді	2883	18,5
2	Тиімді	8410	54,0
3	Орташа	3393	21,8
4	Тиімсіз	160	1,0
5	Бағалау мүмкін емес	719	4,6
	Барлығы	15565	

11-сурет. Ұрпақтар сабақтастығын білім беру процесіне кіріктірудің тиімділігі туралы

Зерттеудің бұл бөлігі ұрпақтар сабақтастығын жүзеге асыру үшін әртүрлі ресурстарды пайдалануды қарастырды. Рұқсат етілген 15565 жауаптың ішінде қатысушылардың 36,9%-ы (5744 адам) қолданатын баспа және цифрлық оқу

материалдары ең танымал болды. Технологиялық құралдарды респонденттердің 18,9% (2942 адам), ал кездесулер мен іс-шараларды 23,1% (3599 адам) таңдады. Қатысушылардың 14,2%-ы (2214 адам) ресурс ретінде отбасылық өзара әрекеттесуді атап өтті, ал 6,8%-ы (1066 адам) бұл мақсат үшін арнайы ресурстарды пайдаланбайтындықтарын айтты. Бұл деректер білім беру процесінде ұрпақтар сабақтастығы тұжырымдамасын енгізу үшін қолданылатын тәсілдер мен құралдардың әртүрлілігін көрсетеді. Алынған жауаптардың жалпы саны 15566 құрады, оның ішінде біреуі жоқ (9-кесте, 12-сурет).

9-кесте – Пайдаланылатын ресурстар туралы

№	Жауаптың нұсқасы	Жауап бергендер саны	% есебінде
Ұрпақтар сабақтастығын жүзеге асыру үшін қандай ресурстарды пайдаланасыз?			
1	Технологиялық құралдар	2942	18,9
2	Баспа және цифрлық оқу материалдары	5744	36,9
3	Кездесулер мен іс-шаралар	3599	23,1
4	Отбасылық өзара әрекеттесу	2214	14,2
5	Арнайы ресурстарды қолданбаймын	1066	6,8
	Барлығы	15565	

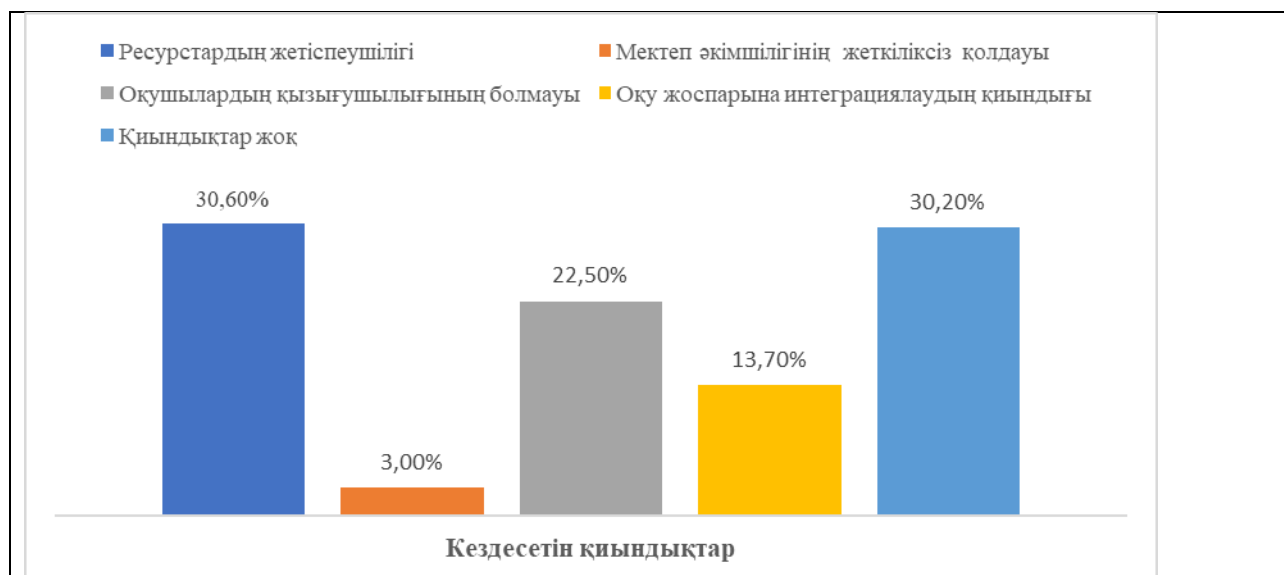
12-сурет. Қолданылатын ресурстар

Зерттеудің бұл бөлігінде қатысушылар ұрпақтар сабақтастығын жүзеге асыру тәжірибесімен және сонымен бірге қиындықтармен бөлісті. Рұқсат етілген 15565 жауаптың ішінде ең көп айтылған мәселе қатысушылардың 30,6%-ы (4761 адам) көрсеткен ресурстардың жетіспеушілігі болды. Оқушылардың

қызығушылығының жоқтығын респонденттердің 22,5%-ы (3496 адам), ал сабақтастықты оқу жоспарына біріктірудің қиындығын қатысушылардың 13,7%-ы (2136 адам) атап өтті. Мектеп әкімшілігінің жеткіліксіз қолдауын респонденттердің 3%-ы (468 адам) көрсетті. Алайда, қатысушылардың 30,2%-ы (4704 адам) ұрпақтар сабақтастығын жүзеге асыруда қиындықтарға тап болмайтынын хабарлады. Бұл деректер зерттеуге қатысушылардың білім беру тәжірибесіне ұрпақтар сабақтастығы тұжырымдамасын енгізу кезінде әртүрлі қиындықтарға тап болатынын көрсетеді (10-кесте, 13-сурет).

10-кесте – Кездесетін қиындықтар

№	Жауаптың нұсқасы	Жауап бергендер саны	% есебінде
Ұрпақтар сабақтастығын жүзеге асыруда қандай қиындықтарға тап болдыңыз?			
1	Ресурстардың жетіспеушілігі	4761	30,6
2	Мектеп әкімшілігінің жеткіліксіз қолдауы	468	3,0
3	Оқушылардың қызығушылығының болмауы	3496	22,5
4	Оқу жоспарына интеграциялаудың қиындығы	2136	13,7
5	Қиындықтар жоқ	4704	30,2
	Барлығы	15565	

13-сурет. Ұрпақтар сабақтастығын жүзеге асырудағы қиындықтар

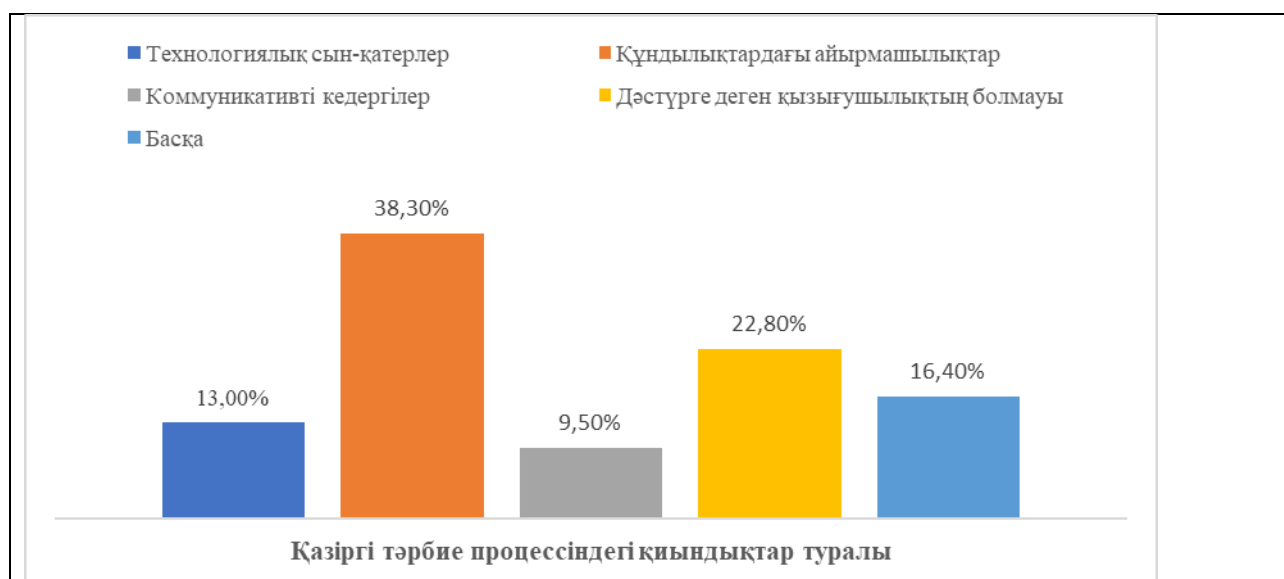
№ 8 зерттеу сұрағында ұрпақтар арасындағы айырмашылықтарды ескере отырып, қазіргі балаларды тәрбиелеудегі қиындықтар қарастырылды. Рұқсат етілген 15565 жауаптың ішінде ең үлкен үлесті құндылықтардағы айырмашылықтарды басты сынақ ретінде атап өткен қатысушылар құрады (38,3% немесе 5954 адам). Технологиялық сын-қатерлерді қатысушылардың

13%-ы (2031 адам), ал дәстүрлерге қызығушылықтың болмауы және коммуникативті кедергілер респонденттердің сәйкесінше 22,8% (3551 адам) және 9,5% (1479 адам) бөлді. Сонымен қатар, қатысушылардың 16,4%-ы (2550 адам) қазіргі балаларды тәрбиелеуде кездесетін басқа да қиындықтарды атап өтті. Бұл нәтижелер тез өзгертін әлеуметтік-мәдени шындық пен технологиялық орта жағдайында тәрбие жұмысының күрделілігін көрсетеді (11-кесте, 14-сурет).

11 – кесте – Қазіргі тәрбие процессіндегі қиындықтар туралы

№	Жауаптың нұсқасы	Жауап бергендер саны	% есебінде
Ұрпақтардың айырмашылықтарын ескере отырып, қазіргі балаларды тәрбиелеуде қандай қиындықтарды көресіз?			
1	Технологиялық сын-қатерлер	2031	13,0
2	Құндылықтардағы айырмашылықтар	5954	38,3
3	Коммуникативті кедергілер	1479	9,5
4	Дәстүрге деген қызығушылықтың болмауы	3551	22,8
5	Басқа	2550	16,4
	барлығы	15565	

14-сурет. Балаларды тәрбиелеудегі қиындықтар

Зерттеудің бұл сұрағында қатысушылар ұрпақтар сабақтастығы контекстінде тәрбие жұмысын жақсарту үшін өзгерістер ұсынды. Рұқсат етілген 15565 жауаптың ішінде қатысушылардың көпшілігі (51,1% немесе 7952 адам) мектеп пен отбасы арасындағы байланысты жақсарту маңызды деп санайды. Қатысушылардың едәуір бөлігі (16,5% немесе 2575 адам) жаңа білім беру технологияларын енгізу қажеттілігін көреді. Оқу бағдарламаларын жаңартуды 13% қатысушылар (2031 адам), ал педагогтердің біліктілігін арттыруды 9,4% (1470 адам) ұсынды. Сонымен қатар, қатысушылардың 9,9%-ы (1537 адам) басқа

өзгерістерді ұсынды. Бұл деректер зерттеуге қатысушылар білім беру мекемелері мен отбасылар арасындағы байланысты нығайтуды, оқу процесін жаңартуды және мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыруды қоса алғанда, тәрбие жұмысын жақсартудың кешенді тәсілдерінің қажеттілігін көретінін көрсетеді (12-кесте, 15-сурет).

12-кесте – Тәрбие жұмысын жақсарту бойынша ұсыныстар

№	Жауаптың нұсқасы	Жауап бергендер саны	% есебінде
Ұрпақтар сабақтастығы контекстінде тәрбие жұмысын жақсарту үшін қандай өзгерістер ұсынар едіңіз?			
1	Мектеп пен отбасы	7952	51,1
2	арасындағы байланысты жақсарту		
3	Жаңа білім беру технологияларын енгізу	2575	16,5
4	Оқу бағдарламаларын жаңарту	2031	13,0
5	Педагогтердің біліктілігін арттыру	1470	9,4
6	Басқа	1537	9,9

15-сурет. Тәрбие жұмысын жақсарту бойынша ұсыныстар

Зерттеу көрсеткендей, қатысушылардың көпшілігі ұрпақтар сабақтастығы тұжырымдамасын жақсы түсінеді, олардың жартысына жуығы өз жұмысында үнемі тиісті тәсілдерді қолданады, дегенмен аз бөлігі ғана осы тақырып бойынша арнайы курстардан немесе семинарлардан өткен. Сабақтастықты жүзеге асырудағы негізгі проблемалар ресурстардың жетіспеушілігі және оқушылардың қызығушылығының болмауы болып табылады, ал қазіргі заманғы балаларды тәрбиелеуде құндылықтардағы айырмашылықтар мен технологиялық өзгерістер

негізгі міндеттер болып табылады. Қатысушылар мектеп пен отбасы арасындағы байланысты нығайту, жаңа технологияларды енгізу, оқу бағдарламаларын жаңарту және педагогтардың біліктілігін арттыру арқылы тәрбие жұмысын жақсартуды ұсынады, бұл ұрпақтар сабақтастығы контекстінде білім беру процесіне кешенді көзқарастың қажеттілігін көрсетеді.

Кейс әдісі. «Тәрбие процесінде ұрпақтар сабақтастығын жүзеге асырудағы сәтті кейс» тақырыбындағы зерттеу аясында мектептер ұрпақтар сабақтастығы тұжырымдамасын білім беру ортасына біріктіру үшін қолданатын тиімді тәжірибелер мен стратегияларды зерттеп, талдауға тырыстық. Негізгі мақсат қоғамдағы динамикалық өзгерістер мен ұрпақтар арасындағы айырмашылықтарды ескере отырып, оқу үдерісін жақсарту үшін білім беру мекемелерінде қолдануға болатын сәтті әдістер мен тәсілдерді анықтау болды.

Әдістеме. Деректерді жинау үшін біз білім беру мекемелері арасында кең таралған «Білім беру процесінде ұрпақтар сабақтастығын жүзеге асырудағы сәтті кейс» үлгісін жасадық. Үлгі ұрпақтар сабақтастығын енгізу және қолдау үшін мектептер қолданатын нақты стратегияларды, әдістер мен тәжірибелерді анықтауға бағытталған мәселелерді қамтыды. Үлгіні тарату электрондық пошта және Whatsapp мессенджері арқылы жүзеге асырылды, бұл зерттеуге қатысушылар үшін ыңғайлы және жылдам қол жеткізуге мүмкіндік берді.

Жауаптар 13 мектептен жиналды, бұл бізге талдау үшін әртүрлі деректер спектрін берді. Алынған әрбір іс білім беру процесінде қолданылатын табыстың негізгі факторлары мен инновациялық тәсілдерді анықтау мақсатында мұқият зерттелді. Бұл мектептегі білім берудегі ұрпақтар сабақтастығы саласындағы қазіргі тенденциялар мен тиімді тәжірибелер туралы жалпы түсінік қалыптастыруға мүмкіндік берді.

3 Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын педагогикалық қамтамасыз ету бойынша әдістемелік ұсынымдар

Ұрпақтардың өзара достығы, олардың бір-біріне деген пейілі мен көңілі, үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсетуі – ертеден келген, қанымызға сіңген игі қасиет. Бүгінгі күні өнегелі ұрпақ тәрбиелеуде заманауи білім берумен қатар, баланың рухани мәдениетін арттырып, дүниетанымын қалыптастыруда мектептің үлесі орасан зор.

Әлеуметтік және мәдени параметрлер тез өзгереді қазіргі қоғамда білім беру саласындағы ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етудің өзектілігі ерекше маңызды. Бұл өзгерістер білім беру жүйелерін ұрпақтар арасындағы байланысты сақтау және құндылықтар мен білімді беру шешуші рөл атқаратын жаңа жағдайларға бейімдеу қажеттілігін тудырады. Технологиялық прогресс сонымен қатар әртүрлі ұрпақтардың жаңа технологияларды қабылдауы мен пайдалануында алшақтық тудыратын түзетулер енгізеді. Бұл білім беру ұйымдарының алдына заманауи технологияларды оқу процесіне интеграциялау міндетін қояды, осылайша олар білім беру процесінің барлық қатысушыларына қолжетімді және түсінікті болады.

Сонымен қатар, қазіргі әлемдегі отбасылық құрылымдар мен рөлдерді өзгерту тәрбие мен білім беру тәсілдерін қайта қарауды және жаңартуды қажет етеді. Жаһандану және қоғамның көпмәдениеттілігінің артуы жағдайында жастардың өзара әрекеттесу және әртүрлі мәдени контексттерді түсіну қабілетін қалыптастыру маңызды. Бұл үйлесімді және инклюзивті қоғамның қалыптасуына ықпал ететін білім беру ортасында ұрпақтар арасындағы өзара әрекеттесуді нығайтудың маңыздылығын көрсетеді.

Білім берудегі ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етудегі негізгі проблемалардың бірі оқу бағдарламалары шеңберінде әртүрлі ұрпақтар арасындағы өзара іс-қимылдың жеткіліксіздігі болып табылады. Аға және кіші буын арасында тиімді диалог пен тәжірибе алмасудың болмауы тәрбие мен оқытудың маңызды аспектілерін жіберіп алуы мүмкін. Ұрпақтар арасындағы технологиялық алшақтық қарым-қатынас пен оқу материалын қабылдауда кедергілер тудыратын үлкен проблемаға айналуға.

Әр түрлі ұрпақтар арасындағы стереотиптер мен алалаушылықтар тиімді оқыту мен түсіністікке кедергі келтіруі мүмкін, бұл білім беру мен тәрбиелеу процесін қиындатады. Сонымен қатар, қоғамның білім беру стандарттары мен талаптарындағы өзгерістер оқу бағдарламалары мен әдістемелерін үнемі жаңартып отыруды талап етеді, бұл білім беру мекемелері үшін қосымша сынақ болып табылады. Ата-аналарды білім беру процесіне және тәрбие жұмысына тарту мәселесі өте маңызды, өйткені отбасының белсенді қатысуы ұрпақтар арасындағы білім мен құндылықтардың тығыз сабақтастығы мен берілуіне ықпал етеді. Осы мәселелерді шешу үшін, білім беру ұйымының педагогтеріне арналған әдістемелік ұсынымдар әзірленді.

Мақсаты: ұрпақтар арасындағы өзара түсіністік пен ынтымақтастықты қалыптастыру үшін білім беру ортасында аға буыннан келешек ұрпаққа білім, құндылықтар мен дәстүрлерді беру үшін жағдай жасау.

Міндеттері:

1) оқу-тәрбие процесіне қоғамның мәдени және тарихи мұрасын көрсететін элементтердің енгізілуін қамтамасыз ету;

2) білім беру мекемелерінде әр түрлі ұрпақтар арасындағы байланыс пен тәжірибе алмасу үшін платформалар құруға ықпал ету;

3) ұрпақаралық байланысты нығайту үшін заманауи білім беру әдістері мен технологияларын пайдалануды ынталандыру;

4) оқушылар мен аға буынды бірлескен іс-шараларға тартатын іс-шараларды жоспарлау және өткізу.

Жалпы білім беретін ұйымдардың педагогтері, басшылары өз іс-әрекетін жүзеге асыру барысында педагогикалық іс-әрекеттің өзара байланысты ұғымдары, идеялары мен әдістерінің белгілі бір жиынтығын пайдалануға ынталандыратын бағыттылық – тәсіл деп аталады.

Тәрбие жұмысындағы ұрпақтар сабақтастығын педагогикалық қамтамасыз етуде қолданылатын *тәсілдер*:

- тұлғаға бағытталған тәсіл – өзара байланысты ұғымдар, идеялар мен іс-әрекет әдістері жүйесіне сүйене отырып, білім алушы тұлғасының өзін-өзі тану, өзін-өзі құру, өзін-өзі жүзеге асыру процестерін және оның қайталанбас даралығын қамтамасыз етуге және қолдауға мүмкіндік береді;

- іс-әрекеттік тәсіл – білім берудегі белсенділік көзқарасы жеке тұлғаның құрылымдарындағы өзгерістерге тікелей және жанама әсер ететін оның қызметімен бірлігі идеясына негізделген; жеке тұлға, өз кезегінде, тұлғалық даму қажеттіліктерін қанағаттандыратын, өзіне адекватты қызмет түрлері мен нысандарын таңдауды жүзеге асырады;

- кешенді тәсіл – білім берудің бірлігі мен тұтастығын қамтамасыз етеді және түпкілікті нәтиже – жеке тұлғаның жан-жақты үйлесімді дамуын анықтайтын оқу-тәрбие процесінің негізгі, маңызды жақтарын көрсетеді;

- аксиологиялық тәсіл – санамен «игерілген» және тұлғаның әлемге, адамдарға және өзіне деген қатынасының жеке мағынасына айналатын жалпы адамзаттық құндылықтарды қамтиды; білім алушылардың оқу, өмірінің мәнін меңгеруіне жағдай жасауға және олардың табиғатпен, қоғаммен, мәдениетпен қарым-қатынасында болып жатқан барлық процестердің жеке мағынасын тәрбиелеуге бағытталған;

- жүйелік тәсіл – құрылымдық компоненттерді, олардың функцияларын анықтауды, функционалдық-иерархиялық байланыстарды орнатуды, жүйе құраушы факторды анықтауды және сыртқы байланыстарды талдауды қамтиды;

- интегративті тәсіл – оқу бағдарламалары мен білім беру іс-шараларын әзірлеу кезінде ұрпақтар сабақтастығы мен ынтымақтастыққа ықпал ететін элементтерді біріктіру маңызды. Бұл тарих пен мәдениетті қазіргі заманмен байланыстыратын жобаларды, сондай-ақ аға буынды белсенді түрде тартуды

қамтуы мүмкін (мысалы, ата-әжелерді өмірлік тәжірибелері туралы әңгімелеу үшін сабаққа шақыру);

- диалогтық тәсіл – әр түрлі жастағы оқушылар мен мұғалімдер еркін пікір алмасатын орта құру. Бұған дөңгелек үстелдер, пікірталастар, дебат клубтары кіруі мүмкін, мұнда оқушылар барлық ұрпаққа қатысты әртүрлі тақырыптарды талқылай алады;

- жобаға бағытталған тәсіл – әр түрлі жастағы оқушылар бірлесіп жұмыс істей алатын білім беру жобаларын әзірлеу және жүзеге асыру. Бұл ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтуға бағытталған ғылыми жобалар, әлеуметтік бастамалар, көркемдік және мәдени іс-шаралар;

- отбасылық-бағдарланған тәсіл – оқушылардың отбасыларын білім беру процесіне тарту. Бұған оқушылар мен олардың ата-аналары үшін бірлескен іс-шаралар, ата-аналар жиналыстарын өткізу, тәрбие мен білім беру мәселелерін талқылау, отбасылық жобалар мен тапсырмаларды ұйымдастыру кіруі мүмкін;

- мәдени-тарихи тәсіл – мәдени және тарихи мұраны зерттеуге және сақтауға бағытталған іс-шараларды ұйымдастыру. Бұған экскурсиялар, мұражайларға бару, жергілікті тарихты зерттеу, оқушылар өз аймағының немесе елінің тарихы мен мәдениетін зерттеп, ұсына алатын тақырыптық көрмелер мен презентациялар ұйымдастыру жатады;

- пәнаралық тәсіл – оқушылардың жан-жақты дамуына және білімнің әртүрлі салалары арасындағы байланыстарды түсінуге ықпал ететін біртұтас білім беру бағдарламасын құру үшін әртүрлі оқу пәндерін біріктіру;

- үздіксіз білім беруді қолдау тәсілі – барлық ұрпақтар арасында үздіксіз білім беру идеясын ынталандыру. Оқушылар мен олардың ата-аналарына бірге оқуға немесе білім мен дағдылармен алмасуға мүмкіндік беретін бағдарламаларды әзірлеу.

Бұл тәсілдерді білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында қолдану әр түрлі ұрпақтың оқушылары қолдауды, түсіністік пен құрметті сезінетін, сондай-ақ білім мен тәжірибе алмасуға мүмкіндік алатын білім беру ортасын құруға ықпал етеді.

Тәрбие жұмысындағы ұрпақтар сабақтастығын педагогикалық қамтамасыз ету *принциптері*:

- ұрпақтар арасындағы құрмет принципі. Тиімді білім беру процесінің негізі ретінде әр түрлі ұрпақтар арасында өзара сыйластық пен түсіністік қалыптастыру. Бұған үлкендерді құрметтеу және жастарды қолдау, сондай-ақ пікірлер мен тәжірибелердің әртүрлілігін тану және құрметтеу кіреді;

- өзара іс-қимыл және ынтымақтастық принципі. Әр түрлі жастағы оқушылар, сондай-ақ оқушылар, тәрбиешілер мен ата-аналар арасындағы белсенді өзара іс-қимыл мен ынтымақтастыққа ықпал ету. Бұл ұрпақтар арасында білім мен тәжірибе алмасу қалыпты жағдай болатын органы құруды білдіреді;

- мәдени және тарихи мұраны интеграциялау принципі. Оқу процесіне мәдени және тарихи мұраны бейнелейтін элементтерді қосу. Бұл оқушыларға өз

тамырларын жақсы түсінуге және өткен ұрпақтармен сабақтастық сезімін дамытуға көмектеседі;

- икемділік және жеке көзқарас принципі. Әртүрлі жастағы оқушылардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне білім беру әдістері мен тәсілдерін бейімдеу. Әр оқушының жеке қызығушылықтарын, қабілеттерін және оқу қарқынын есепке алу,

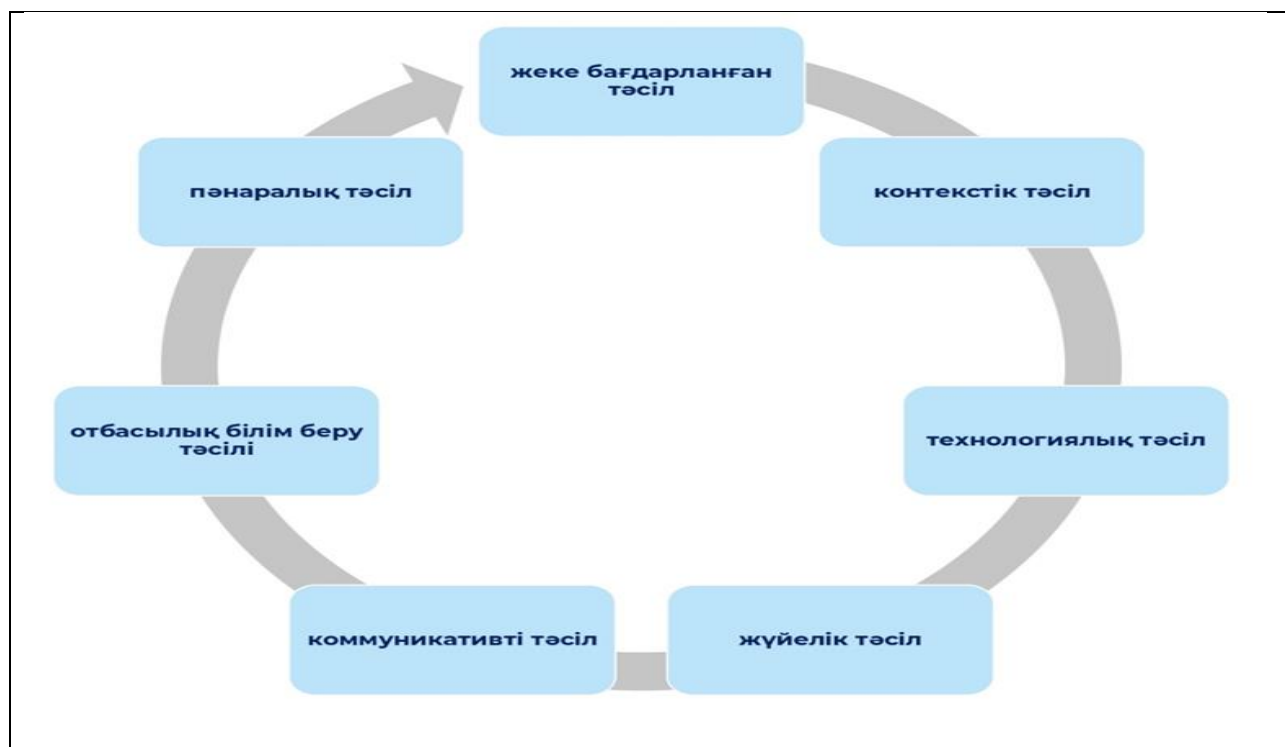
- жаңашылдық принципі. Инновациялық білім беру технологиялары мен әдістемелерін қолдану. Динамикалық және заманауи білім беру ортасын құруға ықпал ететін білім берудегі жаңа идеялар мен тәсілдерге ашық болу;

- толеранттылықты тәрбиелеу және әртүрлілікті құрметтеу принципі. Оқушылардың бойында толеранттылықты қалыптастыру және әртүрлі мәдени және әлеуметтік топтарды құрметтеу. Айырмашылықтарды түсіну және қабылдау қабілетін дамыту;

- ашықтық пен өзара көмек принципі. Әркім өз ойлары мен идеяларын білдіруге ыңғайлы және өзара көмек пен қолдау негізгі құндылықтар болып табылатын ашықтық атмосферасын құру.

Бұл принциптер ұрпақтар сабақтастығына ықпал ететін, әлеуметтік байланыстарды нығайтатын және оқушылардың әртүрлі ұрпақтар мен мәдениеттерге құрметпен және жауапкершілікпен қарауын қалыптастыратын білім беру ортасын құрудың негізін құрайды.

Қазіргі мектеп педагогикасында тәрбие үдересінде ұрпақтар сабақтастығын ұйымдастырудың әртүрлі *тәсілдері* бар: жеке бағдарланған тәсіл, контекстік тәсіл, технологиялық тәсіл, жүйелік тәсіл, коммуникативті тәсіл, отбасылық білім беру тәсілі, пәнаралық тәсіл (16-сурет).

16-сурет – Тәрбие үдерісінде ұрпақтар сабақтастығын ұйымдастыру тәсілдері

Жеке бағдарланған тәсіл – бұл тәрбие жүйесі шеңберіндегі әр адамның ерекше қажеттіліктеріне, ерекшеліктері мен мүдделеріне назар аударатын стратегия. Бұл тәсіл адамның жеке ерекшеліктері мен құндылықтарды, мораль мен әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыру контекстіндегі қажеттіліктерін ескере отырып, оның үйлесімді дамуына жағдай жасауға бағытталған.

Жеке бағдарланған тәрбие принциптері әр оқушының сипаттамаларын мұқият зерделеуді және түсінуді қамтиды. Бұған жеке құндылықтарды, моральдық даму деңгейін, әр адам өсетін әлеуметтік ортаны талдау, сондай-ақ оның темпераменті, оқу стилі және әлемді қабылдау тәсілдері сияқты жеке ерекшеліктерін ескеру кіреді.

Ұрпақтар сабақтастығын ұйымдастыру контекстінде жеке бағдарланған тәсіл әр түрлі ұрпақтар арасындағы белсенді өзара әрекеттесуді де білдіреді. Бұған тәжірибелі педагогтер мен тәлімгерлердің жас ұрпақтармен білім мен тәжірибе алмасуға қатысуы, тәлімгерлік пен қолдау тетіктерін құру кіреді.

Бұл тәсілдің маңызды құрамдас бөлігі сонымен қатар ұжымдық тәрбие ортасы шеңберінде әрбір тәрбиеленушіге жеке көзқарастарды қалыптастыруға ұмтылу болып табылады. Әртүрлі тұлғалармен жұмыс істеудің түрлі әдістерін, тәрбие мен дамудың әртүрлі тәсілдерін ескеруді қамтуы мүмкін.

Сонымен қатар мұғалімдер, ата-аналар және оқушылардың өздері арасындағы үнемі өзара әрекеттесуді білдіреді. Бұл жеке даму жоспарлары мен мақсаттарын талқылауға, сондай-ақ білім беру процесіне қатысушылардың әрқайсысының өзгеретін қажеттіліктеріне сәйкес тәсілге түзетулер енгізуге жағдай жасайды.

Тәрбие жұмысындағы ұрпақтар сабақтастығын ұйымдастырудағы жеке бағдарланған тәсіл білім беру жүйесінің ортақ құндылықтары мен мақсаттары контекстінде әр адамның бірегей ерекшеліктерін ескере отырып, тұлғаның үйлесімді және тұтас дамуын қалыптастырудың тиімді құралы болып табылады.

Жеке бағдарланған тәсіл бойынша тәрбие үдерісінде ұрпақтар сабақтастығын ұйымдастыру бойынша *ұсынымдар*:

1) педагогтер әр білім алушының жеке ерекшеліктерін, оның ішінде қызығушылықтарын, қажеттіліктері мен оқу стилдерін белсенді түрде зерттеп, жеке әңгімелер мен сауалнамалар жүргізгені жөн;

2) білім алушылар мен мұғалімдердің жұптарын ортақ мүдделер негізінде қалыптастыру ұсынылады, онда білім алушылар өздерінің хоббиі мен өмірлік жоспарларын ұсынатын сынып сағаттарын өткізеді;

3) білім алушылармен олардың қызығушылықтарын, мақсаттарын және оқу үдерісінен күтулерін талқылауға бағытталған жеке әңгімелер ұйымдастыру оқушылардың жеке қажеттіліктерін жақсырақ түсінуге ықпал етуі мүмкін;

4) мұғалімдер менторлық бағдарламалар, тәжірибе алмасу, бірлескен жобалар сияқты бірлескен іс-шаралар бағдарламаларын жасай алады, бұл мектеп қауымдастығындағы әртүрлі ұрпақтардың жақындасуына ықпал етеді;

5) оқытудың әртүрлі әдістерін қолдану және білім беру процесін әртүрлі оқушылардың оқу стиліне бейімдеу үшін әртүрлі тапсырмаларды ұсыну ұсынылады;

б) педагогтер білім алушылардың өзара әрекеттесуіне ықпал ету үшін шығармашылық жобалар немесе әлеуметтік зерттеулер сияқты бірлескен іс-шараларды жоспарлай алады;

7) ашық диалогты және өзара түсіністікті арттыруды ынталандыра отырып, оқушылар мен педагогтар арасында пікір алмасу және кері байланыс үшін тұрақты әңгімелер мен кездесулер өткізу ұсынылады;

8) білім алушылардың өз мақсаттарын, ілгерілеуін және оқу қажеттіліктерін білуге көмектесу арқылы өзін-өзі көрсету дағдыларын дамытуға ықпал ету ұсынылады, бұл маңызды болуы мүмкін.

Білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын ұйымдастырудағы *контекстік тәсіл* – әлеуметтік-мәдени ортамен терең өзара әрекеттесуге бағытталған стратегиялар жүйесі. Қоғамдық контекстің ерекшеліктерін талдай отырып, мұғалімдер оқу бағдарламаларын құрады, мәдени аспектілерді білім беру процесіне біріктіреді, сонымен қатар қоғамдастықпен және сыртқы стейкхолдерлермен белсенді өзара әрекеттеседі. Бұл тәсіл ұрпақтар сабақтастығы қазіргі қоғамның талаптарымен және алдыңғы ұрпақтарда қалыптасқан құндылықтармен үйлесімде жүзеге асырылатын икемді білім беру кеңістігін құруды ынталандыру арқылы заманауи сын-қатерлер мен өзгерістерді есепке алуды қолдайды. Контекстік тәсілдің маңызды аспектісі сонымен қатар ата-аналарды, қоғамдық ұйымдарды және бизнес-сектор өкілдерін әртүрлі ұрпақтар арасындағы тәрбиелік күш-жігердің дәйектілігін қамтамасыз ету және әрбір оқушының толыққанды дамуына ықпал ететін қолайлы білім беру қауымдастығын құру болып табылады.

Өзге халықтардың ұлттық дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары сияқты қазақ халқының да ұлттық дәстүрі, мәдениеті, өнері, салты мен ғұрыптары ерекше және жас ұрпақтың тәрбиесінде алатын орны маңызды. Кез келген халықтың салт-дәстүрлер жүйесі оның ғасырлар бойғы тәрбиелік күш-жігерінің нәтижесі болып табылады. Осы жүйе арқылы әр халық өзін-өзі, рухани мәдениетін, мінез-құлқы мен психологиясын бір-бірін алмастыратын ұрпақтар қатарында жаңғыртады. Сондықтан дәстүрлер сабақтастығы – қоғамдық өмір заңы.

«Сабақтастық» деген не? «Сабақтастық – даму процесінде жаңа мен ескінің арасындағы объективті қажетті байланыс. Дәстүрлер автоматты түрде бір ұрпақтан екінші ұрпаққа өтпейді, оларды сақтау керек, шынайылықпен байланыстыру керек, содан кейін ғана олар жеке тұлғаны қалыптастырудың тиімді құралына айналады. Олар өздерінің әлеуметтік және өзіндік маңыздылығын бірнеше рет растаған қызмет түрлерінің негізінде қалыптасады.

Дәстүрлер ұрпақтар сабақтастығын біріктіреді, сондықтан халықтардың рухани-адамгершілік өмірі осыған байланысты. Өткен және келер ұрпақтың сабақтастығы дәстүрлерге негізделген. Халықты дәстүр ғана шынайы біріктіреді. Дәстүр мен қазіргі заман арасындағы келісімге қол жеткізу ғылымның өзекті мәселесіне айналады. Дәстүр қазір жоғалған мұраны қалпына келтіруге ықпал етеді, мұндай ескі мұраны қалпына келтіру адамзат үшін нағыз тәрбие құралы болып табылады. Ата-бабадан жалғасып келе жатқан дәстүрлерге деген көзқарас жас ұрпақтың бойына рухани құндылықтар мен оларды жылдам өзгеріп жатқан

бүгінгі әлемге ене алу мүмкіндіктерін ашады. Бұл ғылыми-техникалық прогрестің қазіргі сатысына жеткен халықтың іргелі капиталы болып табылатын ұлттық сананың ішкі тарихи тереңдігінен шыққан дәстүрлер. Осы дәстүрлер арқылы қазақ халқының ұлттық-моральдық талаптарын атауға болады:

- туған жерге, халыққа, Отанға деген сүйіспеншілік талабы.
- әділеттілікке, адалдыққа, мейірімділікке, сүйіспеншілік пен жомарттыққа, ар-намыс пен өзін-өзі бағалауға, шындықты қорғауға, әлсіздерді қорғауға, қиыншылықта жанқиярлық көмек көрсетуге, жанашырлық танытуға деген талап.
- еңбексүйгіштік пен бейбітшілік, достыққа адалдық, қонақжайлылық, жомарттық, үнемділік, еңбек адамдарына, үлкендерге, кішілерге, әйелдерге деген құрмет талаптары [52].

Жалпы білім беру ұйымдарының оқу-тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын:

- пән сабақтары тақырыптарының мазмұнына кіріктіру арқылы;
- ұрпақтар сабақтастығы тақырыбындағы сынып сағаттары;
- жалпы білім беру ұйымдарында жүргізілетін тәрбиелік іс-шаралар;
- ата-аналармен жұмыс барысында жүзеге асыру жолдары.

I. Ұрпақтар сабақтастығын пән сабақтары тақырыптарының мазмұнына кіріктіру

Зерттелетін объектілерді немесе олардың үлгілерін көрсетумен жүретін сабақ – пән сабағы деп аталады. Пән сабақтарының түрлері:

- аралас сабақ;
- жаңа білімді меңгеру сабағы;
- оқытылатын материалды бекіту сабағы;
- қайталау сабағы;
- жаңа материалды жүйелеу және жалпылау сабағы;
- білімді тексеру және бағалау сабағы деп бөлінеді.

Негізгі орта білім беру деңгейінің *5-9-сыныптарына арналған «Қазақстан тарихы»* оқу пәнінің мақсаты – білім алушылардың бойында тарихи сана, қазақстандық патриотизм, өз елінің тарихы мен мәдениетіне құрмет, өз ата-бабаларының жетістіктеріне деген мақтанышсезімін қалыптастыру, ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды дарыту, зерттеушілік, ойлау, коммуникативті дағдыларды дамыту болып табылады [53].

«Қазақстан тарихы» оқу пәнінің мазмұнына ұрпақтар сабақтастығы мәселелерін кіріктірудің жолдарын ұсынамыз. Мысалы: 5-сынып.

1) «Қазақстандағы ежелгі адамдардың өмірі» бөлімі «Адамдардың шаруашылық өміріндегі өзгерістер және еңбек құралдарының жетілдірілуі» тақырыбында ежелгі адамдардың кәсібін және еңбек құралдары мен қару түрлерін сипаттау мақсатын жүзеге асыруда қолдануға болатын әдістер мен тәсілдердің үлгілері:

- тарих қойнауынан алынған әңгімелер. Тайпаның үлкен мүшелерінің өздерінің тәжірибесі мен білімін кішілерге беруі бойынша шағын монологтар немесе әңгімелер құрастыру. Бұл әңгімелер олардың өмірінің аң аулау, тамақ жинау, баспана салу тәрізді маңызды сәттерін қамтуы мүмкін;

- шежіре ағашын құрастыру. Әр ұрпақтың маңызды тұлғаларын атап өтіп, руға арналған шежіре құру. Ата-бабадан ұрпаққа қандай дағдылар мен білімдер қалғанын көрсету. Бұл олардың өмірінің әртүрлі аспектілеріндегі сабақтастықты елестетуге көмектеседі;

- дәстүрлі әдет-ғұрыптар. Ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан аңшылар қатарына қабылдау ғұрыптары, жаңа маусымды қарсы алу рәсімдері немесе аң аулау және азық-түлік жинау кезіндегі ерекше әдет-ғұрыптар туралы әңгімелеу;

- рөлдік ойындар. Білім алушылар алғашқы адамдардың өмірін сезіне алатын рөлдік ойындар өткізу. Бұл аң аулау, азық-түлік жинау, баспана салу және тайпа ішінде араласу сияқты жағдайларды қамтуы мүмкін;

- шығармашылық жобалар. Алғашқы адамдардың өмірін суреттейтін коллаждар, сызбалар немесе модельдер тәрізді өнер жобаларын жасау. Бұл жұмыстар ұрпақтардың өмір салтындағы өзгерістерді көрсететін үздіксіздік элементтерін қамтуы мүмкін.

Тәжірибе мен білімнің үлкендерден кішіге қалай жеткеніне және бұл білімнің алғашқы адамдардың өмір сүруіне және дамуына қалай әсер еткеніне тоқталу қажет.

2) «Ботай мәдениеті» тақырыбы. Зерттеу сұрағы: Не себепті ботайлықтарды жылқыны алғашқы қолға үйретушілер деп атайды?

Жүргізілетін жұмыс түрлері:

- салт-дәстүрлер мен дағдылар. Ботай мәдениетіне қандай дәстүр, қолөнер, тән болғанын анықтау. Яғни Есілдің жағасын мекендеп, жылқыны қолға үйретіп, оның етін тұтынып, қымызын ішіп күнелткендері туралы айта отырып, қазіргі кезбен және балалардың өмірімен (атқа отырғызу мәдениеті, ат жарыстарына балаларды қатыстыру себептері) байланыстыру;

- жартылай отырықшы өмір салты. Күз бен қыс айларында ботайлықтар негізгі елді мекендерге жиналып, ал көктемде және жазда отарларымен көшпенді өмір сүргені туралы айта отырып, халқымыздың өмір сүру салтымен нақты мысалдар арқылы байланыстыру;

- материалдық мәдениет. Ботай мәдениетінде қолданылған технологияларды, еңбек құралдары мен әшекейлер пайда болғанын зерттеу. Бұл өзгерістердің ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан дамуымен байланыстырып суреттеу.

Ботай мәдениетінің символдарына назар аудару. Түрлі жасанды көріністерде қандай ою-өрнектер қолданылған? Бұл элементтер ботайлықтардың дәстүрі мен тарихын жеткізудің жолы бола алар еді сұрағына жауап іздеу.

3) «Ежелгі көшпелілер өмірі» бөлімі «Қазақстан аумағында темірдің игерілуі» тақырыбын қазіргі кезбен байланыстыру:

- экономика және өнеркәсіп. Темір өндірудің тарихи жағдайда дамуы қазіргі Қазақстандағы металлургия өнеркәсібінің дамуымен байланысты болуы мүмкін. Металлургия экономиканың маңызды саласы болып қала береді, ал темірді өндіру және өңдеу технологиясы металды өндіру мен пайдаланудың заманауи әдістеріне әсер ете алады;

- технологиялық прогресс. Темір өндіру адамзаттың технологиялық прогресінің шешуші кезеңі болып табылады. Металлургиямен және темір бұйымдарын өндірумен байланысты заманауи технологияларды осы процестердің тарихи тамыры тұрғысынан қарастыруға болады;

- мәдени дәстүрлер. Темір өндіру тарихын қазіргі Қазақстандағы мәдени дәстүрлердің қалыптасуымен байланыстыру. Мысалы, дәстүрлі еңбек құралдарын, қару-жарақтар немесе зергерлік бұйымдар жасау технологиялары қазіргі мәдениетте сақталып, ата-бабадан ұрпаққа берілуі жолдарын талқылау.

Темірдің дамуы мен қазақтардың қазіргі өмірі арасындағы байланысты талқылау тарихи оқиғалардың қазіргі қоғамға әсері мен оның ерекшеліктерін түсіну үшін қызықты және нәтижелі болуы мүмкін.

б-сынып. «VI – IX ғасырлардағы Қазақстан» бөлімі «Халықаралық байланыстардың дамуындағы Ұлы Жібек жолының рөлі» тақырыбы.

Көп ғасырлар бойы Шығыс пен Батысты байланыстыратын сауда жолдарының желісі қызметін атқарған Ұлы Жібек жолы халықаралық қатынастарды дамытуда, мәдениет, білім және тауар алмасуда шешуші рөл атқарды. Ұрпақ сабақтастығы аясындағы қазіргі заманмен байланысты көрсетудің келесідей жолдарын ұсынамыз:

- сауда және экономикалық қатынастар. Ұлы Жібек жолы жібек, дәмдеуіштер, асыл тастар, металдар және басқа да тауарлар саудасының орталығы болды. Қазіргі кезде бұл сауда ағындары жаһандық нарықтарда да жалғасуда. Бұл тұрғыдағы ұрпақтар сабақтастығын әртүрлі аймақтар арасындағы сауда байланыстары мен тауар алмасу дәстүрлерінің сақталуын зерттеу;

- мәдени алмасу. Ұлы Жібек жолы мәдени алмасу жолы қызметін де атқарды. Осы жолдардың бойымен сәулет, өнер, дін, тіл және ғылыми білім тарады. Бүгінде мәдениет, білім және өнер салаларындағы халықаралық алмасулар осы дәстүрдің жалғасы ретінде қарастырылуы мүмкін;

- технологиялық прогресс және инновациялар. Ұлы Жібек жолының тарихыда сол кездегі озық технологиялар саудада, жібек өңдеуде және құрылыста пайдаланылды. Бүгінгі таңда технологиялық прогресс пен инновациялар әлемдік экономика мен өзара әрекеттесуді қалыптастыруды жалғастыруда. Бұл тұрғыда ұрпақтар сабақтастығы дегеніміз – білім мен технологияның атадан ұрпаққа берілуі мен дамуы мәселелері арқылы қарастырылуы мүмкін;

- экологиялық және әлеуметтік әсер. Ұлы Жібек жолы қоршаған ортаға және әлеуметтік құрылымдарға әсер етті. Қазіргі жағдайда тұрақты даму, экологиялық жауапкершілік және әлеуметтік мәселелері өзекті болып отыр.

Мұндағы ұрпақтар сабақтастығы даму мен табиғат пен қоғамды құрметтеу арасындағы тепе-теңдікті сақтауға ұмтылудан көрінеді.

Осылайша, Ұлы Жібек жолы тек тарихи маңызы бар қайнар көз ретінде ғана емес, сонымен қатар халықаралық байланыстарды, сауданы, мәдени алмасуды және технологиялық прогресті сақтау мен дамытуда ұрпақтарды алға тартатын рөл атқарады.

2) «XIII – XV ғасырдың бірінші жартысындағы Қазақстан» бөлімі «Қазақстандағы моңғол шапқыншылығы» тақырыбы.

Зерттеу сұрағы: Неліктен Шыңғыс хан әскерлері Отырарды алты ай бойы ала алмады?

Орталық Азия тарихындағы X ғасырдағы Отырар қаласын қорғауға байланысты қала тұрғындары ерлігінің әсерлі үлгісін ұрпақтар сабақтастығымен байланыстыруға болады. Бұл тұрғыда бірнеше жолды қарастырайық:

- табандылық пен қайсарлық. Отырар қаласының тұрғындары өз қаласын Түріксун хан әскерлерінен қорғауда ерекше төзімділік пен жанқиярлық танытты. Олар өз үйлері мен отбасыларын қорғап, ақырына дейін соғысуға дайын болды. Бұл табандылық рухын ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан мұра мен дәстүрдің жемісі деп қарастыру;

- туған жерге деген сүйіспеншілік. Отырар қаласы тұрғындарының ержүректілігін де туған жерге деген терең сүйіспеншілік пен өз халқы алдындағы парызының көрінісі деп түсінуге болады. Бұл сезімдер ұрпақтан-ұрпаққа беріліп, өз тарихы мен жеріне қатыстылық пен жауапкершілік сезімін тудыратындығы тұрғысынан қарастыру;

- оқыту және тәжірибе алмасу. Ұрпақтар сабақтастығы жағдайында Отырар қаласының тұрғындары ата-бабаларынан тәлім-тәрбие алып, өз жерін қорғаудың маңыздылығын үйреген. Тарихи оқиғалар туралы тәжірибе мен білім беру арқылы, қазіргі өскелең ұрпақты өздерінің ұлттық мұрасын сақтауға, отанын сүйуге тәрбиелеу.

Олайша, Отырарды қорғаудағы қала тұрғындарының ерлігін ұрпақтар сабақтастығы ретінде түсінуге болады, онда өткеннің дәстүрлері, құндылықтары мен тағылымдары, мәдениеті мен тарихы жаңа ұрпаққа беріліп, оларды адалдық рухында әрекет етуге бағыттайды.

7-сыныпта «Қазақстан тарихы» оқу пәнінің мазмұнына ұрпақтар сабақтастығын кіріктіру үлгілерін 2-қосымшада ұсынамыз.

Негізгі орта білім беру деңгейінің 7-9-сыныптарына арналған «География» оқу пәнінің мақсаты – дүниенің географиялық бейнесін тұтас қабылдайтын, географиялық ойлау қабілеті дамыған, географияның әдістері мен тілін білетін және қолданатын, географиялық мәдениеті бар тұлға тәрбиелеу болып табылады [54].

«География» оқу пәнінің мазмұнына ұрпақтар сабақтастығы элементтерін кіріктірудің жолдарын ұсынамыз. Мысалы: 7-сынып.

Физикалық географияның «Атмосфера» бөлімінің «Қолайсыз атмосфералық құбылыстар» тақырыбында жергілікті компонентті қосымша

қамту негізінде қолайсыз атмосфералық құбылыстарды талдай отырып, сақтану шараларын ұсыну мақсатын жүзеге асыру барысында көшпелі қазақтардың ежелден түрлі табиғат құбылыстарына қарап ауа райын болжап, осы болжамдар бойынша шаруашылығын құрғандығы туралы ақпарат бере отырып, ұрпақтар сабақтастығын кіріктірудің үлгілік әдіс-тәсілдерін ұсынамыз:

- табиғат құбылыстарының кезеңділігін бақылау. Көшпелі мал шаруашылығы уақытты білуді және табиғат құбылыстарының кезеңділігін түсінуді талап етеді. Қазақтар аспан денелерінің қозғалысын бақылаған. Шексіз далада бір жерден екінші жерге қоныс аудару оларды бағытты, құдықтардың, жайылымдардың орнын дәл анықтауға, жұлдыздар арқылы жол табуға үйретті. Аспан денелері арқылы бағытты анықтау жолдарын ұсыну;

- қазіргі күнтізбе бойынша жыл мезгілдері төрт кезеңге бөлінеді. Халқымыз ежелден ауа райының өзгеруін бақылаудың қарапайым әдістері мен құралдарын білген. Ауа райын болжауға шебер адамдар әр түрлі климаттық жағдайларда қойлардың мінез-құлқын байқады. Қазіргі уақытта қойлардың мінез-құлқына негізделген ауа-райын болжаудың көптеген белгілері бар екеніне қарағанда, қойлар басқа жануарларға қарағанда климаттық өзгерістерді ерте сезінеді деп болжауға болады. Әртүрлі дереккөздерді пайдаланып, үй жануарларының мінез-құлқындағы өзгерістер арқылы ауа райын болжаудың түрлерін ұсыну;

- далалық бақылаулар. Табиғатқа немесе мал шаруашылығы бар жерлерге саяхаттар ұйымдастыру. Оқушыларға жануарларды, олардың мінез-құлқын және қоршаған ортамен қарым-қатынасын бақылауға мүмкіндік беру. Маусымдық өзгерісінің жануарлардың азық ресурстарына әсері туралы деректер жинау.

Ауа райын болжаудың кейбір түрлері:

Жыл басы көктемгі күн мен түннің теңелуіне сәйкес келіп, Наурыз мейрамымен (21 наурыз) басталады, наурызға байланысты болжаулар:

- егер 21 наурыз күні таңертең күн бұлыңғыр болып көрінсе, сол жылы жауын-шашын мол, өсімдік қалың болады;

- егер бұл күні күн сары-қызыл болып көтерілсе, жарқырап тұрса, сол жылы құрғақшылық болады;

- егер бұл күні күн сәулелерін жан-жаққа таратып көтерілсе, онда биылғы жыл мол өнімді және жағымды болады;

- кешке қарай барлық қойлар шөпті бір бағытқа қарап шайнап тұрса, келесі күні сол жақта қарлы боран соғады;

- қойдың құмалақтары қарға әбден жабысып қалса, көктем ерте, жаз тез келеді;

- егер құмалақтар қар үстінде қалса, көктем 40 күнге кешігіп;

- егер кешке қой жайылымнан тез оралса, көктем ерте;

- қыстың соңғы күндерінде жылқы қыбырлап, құлындары қарындарына ауа жұтса, көктем ерте келеді деп күтілген.

Оларды бүгінгі күннің ой-өрісіне, білім мазмұнына, тәлім тәрбиесіне икемдеп пайдалану – қазіргі күн талаптарының бірі.

II. Ұрпақтар сабақтастығы тақырыбындағы сынып сағаттары

Сынып сағаты – мектеп оқушыларының мұғалімнің жетекшілігімен қоршаған әлемге қарым-қатынас жүйесін қалыптастыруға ықпал ететін арнайы ұйымдастырылған іс-әрекеттерге тартылатын тәрбие жұмысының түрі.

Сынып сағаты – жалпы сынып ұжымын және оның әрбір қатысушысын жеке қалыптастыру мен дамытуға бағытталған тәрбие жұмысының сыныптан тыс жүйелі түрі.

Мектептегі жұмыстың бұл түрі әлеуметтік бағыттылыққа ие, өйткені оның мақсаты балаларды әлеуметтік, саяси және экономикалық өмірде бағдарлауға үйрету. Мақсатқа байланысты сынып сағатының міндеттері:

- мектеп оқушыларының ой-өрісін кеңейту;
- белсенді азаматтық, моральдық және құқықтық ұстанымын қалыптастыру;
- қоғам өміріне қызығушылықты дамыту;
- ақпараттық мәдениетке тәрбиелеу;
- коммуникативті қасиеттерді және өзін-өзі көрсету қабілетін дамыту;
- әлеуметтік маңызды тақырыптар негізінде адамгершілік қасиеттері мен құндылық бағдарларын дамыту болып табылады.

Сынып сағатының мазмұны мерекелерге, маңызды тарихи немесе өзекті оқиғаларға, ғылым, мәдениет, спорт, экология немесе экономика жаңалықтарына және т.б.

Мұғалімдер барлық қатысушылар үшін әртүрлі және қызықты тақырыптарды таңдап, олардың көмегімен балалардың санасы мен сезіміне әсер ету мүмкіндігіне ие болады.

Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етуге бағытталған сынып сағаттарының тақырыптарын, сынып сағатында қолдануға болатын ақпараттардың және жүргізілетін жұмыс түрлерінің үлгілерін ұсынамыз:

- «Қазақ халқының салт-дәстүрлері» (3-қосымша).
- «Ұрпақтар сабақтастығы. Отбасы және отбасы құндылықтары». Ата-бабамыздан жалғасын тауып келе жатқан отбасы құндылықтары:

Мейірімділік – бұл әлсізге, қорғансызға көмектесуге ұмтылу, оған қолдау көрсету, пайдалы болу қажеттілігі. Мұндай қарым-қатынастар отбасын үйлесімді етеді.

Құрмет – отбасының әрбір мүшесінің даралығын құрметтеуден, ата-ананың балаларының пікірін тыңдауынан, балалардың үлкендерді сыйлауынан көрінеді.

Сенім – отбасы мүшелерінің бір-біріне сенуді үйренуі және балаларын да осыған үйрету маңызды. Кез келген қиындықты, сәтсіздікті және кез келген тәжірибені отбасымен бөлісу маңызды.

Өзара түсіністік – отбасы мүшелерінің бір-бірін жақсы түсінуі, кез келген адамның және балалардың мүдделері мен ұмтылыстарын құрметтеу маңызды. Қолдау сезінген адам рухани жағынан ғана дамып қоймай, кез келген салада биікке көтеріліп, үлкен жетістіктерге жетеді.

Адалдық – бұл қасиет адам бойында сөзге, іске, достыққа адалдық сияқты қасиеттерді бала кезінен қалыптастырады.

Сүйіспеншілік – отбасының ең басты құндылықтарының бірі. Ол жақын адамдарға деген нәзіктіктен, оларға қамқорлық жасауға, қорғауға және үнемі жақын болуға ұмтылу арқылы көрінеді

- «Адамгершілік құндылықтары: ұрпақтар арасындағы диалог» атты сынып сағаты негізгі адамгершілік құндылықтарды талқылауға және түсінуге, сондай-ақ әртүрлі ұрпақтар арасындағы диалогты ынталандыруға бағытталған әр түрлі әрекеттерді қамтуы мүмкін. Сынып сағатына арналған жұмыс түрлерінің үлгілері:

- топтық талқылаулар. Сыныпты бірнеше топқа бөлу және әр топқа олар маңызды деп санайтын негізгі адамгершілік құндылықтарын талқылауды және көрсетуді ұсыну. Содан кейін әр топтан өз нәтижелерін сыныппен бөлісу және әртүрлі көзқарастар арасындағы айырмашылықтар мен ұқсастықтарды талқылау;

- құндылықтар ағашын құру. Тақтаға «Құндылықтар ағашының» суретін салу. Сыныптың әр оқушысы бір құндылық, оның маңызы туралы және оны ата-бабаларымыздың өмірімен байланыстырып әңгімелеуі тиіс.

Ағашты толтырғаннан кейін біздің ата-бабаларымыз үшін маңызды болған құндылықтарды анықтау, себебін ашу;

- болашақ ұрпақтарға хат жазу. Балаларға олар болашақ ұрпаққа (өздерінің немерелеріне, шөберелеріне) қандай өсиет қалдырғылары келетінін елестетуді ұсыну. Өз ойларын хат түрінде ұсыну.

Ұрпақтар сабақтастығы жалғасын табуы үшін қандай құндылықты әрдайым есте сақтау қажеттігі туралы өз ойларымен бөлісу;

- көпкем құралдарды қолдану. Ұрпақтан ұрпаққа жалғасын тауып келе жатқан құндылықтар туралы өз ойларын суретпен, өлеңмен, музыкамен, мақал-мәтелдермен білдіру және неліктен шығармашылықтың бұл түрін таңдағанын дәлелдеу. Жұмыс соңында шығармашылық көрмесін ұйымдастыру.

III. Ұрпақтар сабақтастығы бағытында ата-аналармен жүргізілетін жұмыстардың үлгілері

Ата-аналар жиналысы тақырыптары:

- «Отбасының дәстүрлі құндылықтары»;
- Ұрпақтар сабақтастығы – ұлт ұйытқысы;
- «Ұлттық тәрбие – ұрпақтар сабақтастығы»;
- «Қарты бардың – қазынасы бар»;
- Ата-әжелер – шаңырақ шырайы»;
- «Саналы ұрпақ – ұлт болашағы»

Жақсылық пен жамандықтың бәрі адам бойында бала кезінен қалыптасады. Бала барлық мінез-құлық нормалары мен ережелерін ата-анасынан, ата-әжесінен алады. Олардың мысалдарынан ол тәжірибені, мінез-

құлық үлгілерін және басқаларға деген көзқарасты үйренеді, қабылдайды. Сондықтан балаларды кішкентайынан тәрбиелеп, олардың бойына отбасы құндылықтарын сіңіру маңызды болып табылады. Мұны табиғи және оңай жасаудың ең қолжетімді тәсілдерінің бірі – дәстүр. Әр отбасында олар мүлдем басқаша болуы мүмкін, бірақ олар – отбасын біріктіру және нығайту тәрізді маңызды мәселені шешеді.

Отбасылық дәстүр түрлері (ата-аналарға ұсыныстар):

- *әр түрлі тәтті дәмдері бар бірлескен шай ішу кештері*. Жақын адамдармен айына бір немесе бірнеше рет бір үстелге жиналу өте пайдалы. Ыңғайлы ортада күнделікті істерді, қызықты жаңалықтарды талқылап, балалармен немерелеріңіздің жетістіктері туралы баяндай аласыз. Бұл дәстүр үлкенді сыйлау, сүйіспеншілік пен мейірімділік сияқты құндылықтарды дамытуға ықпал етеді.

Отбасылық шай ішуді пайдалы дәстүрге айналдыру үшін, үстел мәзіріне арналған тағамдарды әзірлеу процесіне балаларды тарту. Торт, печенье пісіруге балаларды қатыстыру қызықты отбасылық іс-әрекетке болуы мүмкін.

Үстелге ыдыс-аяқтарды, гүлдер мен шамдарды пайдаланып дастарханның әдемі жасалуына назар аудару. Ыңғайлы атмосфера көңілді уақыт өткізуге ықпал етеді.

Шай ішу кезінде әңгімелесуге көңіл аудару. Талқыланатын тақырыпты алдын ала ойластыру, отбасы мүшелерінің күнді немесе аптаны қалай өткізгені, қандай қызықты оқиғалардың болғаны туралы әңгіме қозғау. Бұл уақыт отбасылық байланысты нығайтуға тамаша мүмкіндік болуы мүмкін.

Ыңғайлы ортада күнделікті істерді, қызықты жаңалықтарды талқылап, балалардың жетістіктері туралы білу мүмкіндігі болады. Бұл дәстүр үлкенді сыйлау, сүйіспеншілік пен мейірімділік сияқты құндылықтарды дамытуға ықпал етеді;

- *бірлескен кешкі демалыс* – домино, шахмат, лото немесе басқа да үстел ойындары. Бала бұл дәстүрді кейін өз отбасында да қолданатын болады;

- басқа қалаларға, есте қаларлық орындарға, мұражайларға, саябақтарға, хайуанаттар бақтарына саяхат жасау;

- *салауатты өмір салты* да дәстүрге айналуы тиіс. Әр демалыс күндері жыл мезгіліне байланысты саябаққа велосипедпен, роликті конькимен, конькимен немесе шамамен баруға болады. Бұл балаларға қуаныш пен көп әсер қалдырады. Мұндай естеліктер өмір бойы сақталады;

- *бірге саяхаттау*. Орманға, өзенге, тауға – бір сөзбен айтқанда табиғат аясына шатыр, шәйнекпен бару, ұйықтау қапшықтарында ұйықтау, балық аулау, отта балық сорпасын пісіру, кешке гитарамен ән айту тәрізді демалыстарды отбасылық дәстүрге айналдыру бала тәрбиесінде өзіндік орны болары сөзсіз.

Ата-әжелер, ата-аналар, отбасының ересек мүшелері ұлтымыздың қанындағы ізгілік – дөрекілікке, қайырымдылық – қатыгездікке, жомарттық – тоғышарлыққа, адалдық – арамдыққа, парасаттылық – парықсыздыққа ауыспас үшін, ұл-қыздарымыздың саналы тәрбие мен нақты білім алуына күш салу қажет.

Балаға жауапкершілікпен қарап, адамгершілікке тәрбиелеуде отбасының басым ролін мойындап, ересектер өздерінен бастап әрекет етулері қажет.

Ұрпақтар сабақтастығы жүйесін жандандырудың басты бағытының бірі – ата-аналар, мектеп ұжымы және білім алушылардың бірлескен (педконсилиум) жиналыстарын, іс-шараларын өткізу болып табылады.

Мақсаты – балалар тәрбиесіндегі ата-ана мен мектеп арасындағы қарым-қатынасты нығайту, үштік одақ қызметін өзара байланыстыра отырып, жұмыс жасау болып саналады.

Бірлесіп жүргізілген жұмыстардың нәтижесінде:

- ата-аналар баласы туралы толық ақпарат алады;
- ата-аналар баласының тәрбиесіндегі әлсіз тұстарына көзжеткізеді;
- ата-аналар мұғалімдердің көмегімен баласының сабақ үлгерімінің төмендеуінің себептерін анықтай алады;

• пән мұғалімдерімен жеке кездесу, сөйлесу арқылы баласының пәнге деген қызығушылығына, қабілеттеріне көз жеткізеді;

• мектеп психологымен сұхбаттасу арқылы баланың психологиялық ахуалымен сыр шертісе алады;

• мектеп дәрігерімен кездесу арқылы баласының денсаулығына бағыт-бағдар ала алады;

• өзге де ата-аналармен тәжірибе бөлісіп, ақыл-кеңес ала алады.

Отбасылық қатынасты материалдық мүдделерден гөрі адамгершілік-психологиялық және адамгершілік-эстетикалық жаққа ауыстыру арқылы ұрпақтар сабақтастығын жалғастыру бойынша ата-аналар жиналыстарында қолдануға болатын кеңестерді 4-5 қосымшаларда ұсынамыз.

IV. Жалпы білім беру ұйымдарында сыныптан тыс жүргізілетін тәрбиелік іс-шаралар

Ұрпақтар сабақтастығын жүзеге асыруда сыныптан тыс жұмыстардың алар оны ерекше болып табылады. Сыныптан тыс жұмыстар тек оқу дағдыларын бекітіп қана қоймай, білім алушылардың ой-өрісін кеңейтуге, ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді

Сыныптан тыс жұмыс дегеніміз – мақсаты, мазмұны, өткізу әдістемесі, сабақты басқару нысандары мен тәсілдері бойынша әр түрлі болып табылатын кең ұғым. Сабақтан тыс жұмыс – бұл өзін-өзі басқару, сынып жетекшілерінің бағыттаушы рөлі бар балалардың белсенділігі негізінде өткізілетін жұмыстар.

Мақсаты, мазмұны және әдістері бойынша сабақтан тыс жұмыс оқу процесіне жақын, бұл оның сабақтан тыс уақыттағы жалғасы. Оны жоспарлау мен ұйымдастырудағы шешуші рөл мұғалімдерге тиесілі болады. Пән мұғалімдерінің білім алушылардың бағдарламалық материал туралы білімдерін кеңейту және тереңдету бойынша жүргізетін жұмыс бұған мысал бола алады.

Тәрбие жұмысы – тұлғаның үйлесімді дамуы мәселелерін шешу мақсатында білім беру ортасын ұйымдастыруға және білім алушылардың әртүрлі іс-әрекеттерін басқаруға бағытталған педагогикалық іс-әрекет.

Тәрбие жұмысы – жеке тұлғаның жан-жақты дамуына жағдай жасау мақсатын көздейтін, балалардың өмірін ұйымдастырудың мақсатты әрекеті болып табылады. Білім – педагогикадағы ең маңызды категориялық ұғымдардың бірі. Адамға қоғамның тигізетін ықпалын да тәрбие деп айтуға болады.

Мектептің тәрбие жұмысы оқу іс-әрекетін, білім алушылардың сабақтан тыс өмірін, қарым-қатынасын, әлеуметтік, табиғи, пәндік-эстетикалық ортаның ықпалын біріктіретін бүкіл педагогикалық процесті қамтиды.

Қазіргі көзқарастар бойынша тәрбиенің бірлігі мен тұтастығы, педагогикалық оптимизм принципі, білім алушылардың белсенділігі, тәрбиенің шынайы өмірмен байланысы, ұжымдық қарым-қатынас пен бірлескен іс-әрекеттердің дамуы, рухани-адамгершілік қасиеттердің қалыптастыру, өзін-өзі тәрбиелеуге үйрену тәрбие принциптеріне жатады.

✓ Тәрбиенің бірлігі мен тұтастығы принципі:

- мұғалімдердің өздерінің педагогикалық ұстанымдарының бірлігі (мысалы, мектеп мұғалімдері мен ата-аналар, отбасындағы ұрпақтар сабақтастығы);

- білім алушыны дамыту мақсатында оқу іс-әрекетінде және сабақтан кейін бос уақыттағы іс-әрекетте баламен тәрбиелік өзара әрекеттестіктің бірлігі;

- әр түрлі іс-әрекет арқылы баланың жалпы және жеке дамуының бірлігі;

- жеке тұлғаның адамгершілік, физикалық, еңбек, интеллектуалдық, эстетикалық, саяси, экономикалық тәрізді негізгі мәдениетінің негізгі бағыттарының бірлігі.

✓ Педагогикалық оптимизм принципі – бұл принциптің авторлығы Макаренкоға тиесілі, бірақ қандай да бір дәрежеде педагогикалық оптимизм барлық гуманистік білім беру жүйелерінің негізінде жатыр деп айтуға болады.

- біріншіден, әр білім алушының қателіктеріне, теріс қылықтарына, жағымсыз әдеттері мен мінез-құлқына қарамастан оған сеніммен қарау;

- екіншіден, бұл принцип әрқашан баланың бойындағы жақсы қасиеттерге сүйенуді, оның барлық кемшіліктерін «қайта тәрбиелеу» үшін қатаң есепке алмауды, керісінше қадір-қасиетін іздеуді, балаға аз да болса табыс қуанышын сезіну, табысқа жету, өзі үшін мақтаныш және өз-өзіне қанағаттану сезімін қалыптастыруға ұмтылуды қарастырады, яғни нағыз тәрбие – кемшіліктерді «тамырларын жұлу» емес, ізгі қасиеттерді «тәрбиелеу» болып табылады;

- үшіншіден, бұл қағиданың мәні тәрбие процесінде қуаныш, шаттық, өмірге деген сүйіспеншілік, сонымен бірге, жақсы көңіл-күй, әзіл мен ынта тәрізді ерекше оптимистік ахуал туғызу қажеттігін көрсетеді.

✓ Білім алушылардың белсенділігі принципі – білім алудағы белсенділік өздігінен ойлау жәгн жағдайға байланысты іс-әрекет жасау, шешім қабылдай білу дағдысы, өз көзқарасын қорғаумен тығыз байланыста болады.

Принципті жүзеге асыру үшін қажетті қасиеттер:

- өздігінен білім алу және өзін-өзі реттеу дағдысы;

- саналы ой әрекеті;

- тұлғаның танымдық белсенділігі.

✓ Тәрбиенің шынайы өмірмен байланысы принципі – оқу-тәрбие процесінде тиімді әдістер мен тәсілдерді түсіну және қолдану үшін негіз болып табылады.

Аталған қағида бала өзінің қабілеті мен дарындылығын көрсете алатын жағдайларды жасауды көздейді. Мысалы, егер баланың шығармашылық қабілеті дамыған болса, онда оған сурет салумен, музыкамен немесе басқа шығармашылық әрекеттермен айналысуға мүмкіндік беру керек. Мұғалім баланың өз мүмкіндіктерін жүзеге асырып, таңдаған саласында табысты болуына жағдай жасауы тиіс.

Әрбір баланың өзіне ғана тән дарындары мен қабілеттері болады, олар сәйкес оқу жағдаяттарын ұйымдастыру арқылы дамытылуы тиіс. Жеке тұлғаның қабілеттерін есепке алу тұлғалық және өмірлік дағдыларды қалыптастыруға, баланы табысты және бақытты өмірге дайындауға көмектеседі.

✓ Ұжымдық қарым-қатынас пен бірлескен іс-әрекеттерді дамыту принципі – білім алушының басқа балалармен қарым-қатынаста дамуына жағдай жасауды қарастырады. Сонымен қатар, оқушының өзін-өзі анықтауы мен өзін-өзі дамытуының ішкі процестеріне, оның жеке бастамасы мен жауапкершілігін сезінуіне және көрінісіне әсер ететін сыртқы жағдайларды жасауды қамтиды.

Принциптің негізгі талаптары:

- ұжымның алдына нақты мақсаттар мен міндеттер қою және олардың сапалы орындалуына оның мүшелерін тарту;
- ұжымның дамуын шебер басқару, оның даму процесінде туындауы мүмкін мәселелерді дер кезінде шешу;
- ұжымның жақсы бастамалары мен оны дәстүрге айналдыруы үшін барлық қолдау мен ынталандыру [55].

Әрбір адамның өмірі әлеуметтік ортада, яғни ұжымда өтетіндіктен ұжым қоғамдағы тәрбиелік міндеттерді жүзеге асырудың маңызды құралы болып табылады және болады.

✓ Рухани-адамгершілік қасиеттердің қалыптастыру принципі – баланың жеке басын, оның құқықтары мен қадір-қасиетін құрметтеуді көздейді. Тәрбие өзін-өзі бағалауды, эмоционалдық және әлеуметтік құзыреттілігін дамытуға, сондай-ақ өзіне және басқаларға деген оң көзқарасты дамытуға бағытталуы тиіс.

Әңгімесулер, дөңгелек үстелдер, пікірталастар, кездесулер, кештер, экскурсиялар тәрізді тәрбие жұмысының іс-шаралары немесе формалары, білім алушылардың іс-әрекетінің түрлеріне жататын – оқу сабақтары, пәндік үйірмелер, конкурстар, олимпиадалар, семинарлар, конференциялар және көрнекі құралдар, презентациялар, суреттер тәрбие құралдары болып табылады.

Ұлттың ұлт болып ұйысуы қашан да оның тілі мен ділінің, салт-дәстүрінің бекемдігіне байланысты. Осы құндылықтарды қалыптастырып, негіздеуші рухани бастаулар ұрпақтар сабақтастығында, отбасылық тәрбиеде жатыр. Отбасылық тәрбие адам өміріне әсер етіп қана қоймай, дүниетанымын да қалыптастырады. Өнегелі шаңырақтан шыққан жанның қоғамдағы орны да биікте болмақ. Осы ретте отбасындағы ата мен әженің ролі ерекше. Өйткені, бала

да, немере-шөбере де алдымен ата-анасының, сосын атасы мен әжесінің қасқабағына қарап өседі. Солардың берген тәлім-тәрбиесін бойына сіңіріп, ержетеді [56].

Ата-бабамыз ұл-қыздарын халық дәстүрінің негізінде жатқан және ғасырлар бойы қалыптасқан ар-ождан, ұят болады, обал болады ұғымдарымен тәрбиелеген. Қазақ халқының ұлы ақыны – Мағжан Жұмабаев «Жас бала – жас шыбық. Жас күнінде қалай иіп тастасаң, солай өседі» деген. Халқымыздың мыңдаған жылдық тарихына көз жүгіртетін болсақ, ата-әжелеріміз сәбиін бесік жырымен жұбатып, әнмен әлдилеп, ертегімен елітіп, жыр-дастанмен құлақ құрышын қандырып тәрбиелегенін естен шығармауымыз керек. Осындай тәрбиенің жемісі болар, қазақ халқында ержүректі, наркескен, хас батырлар мен тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін айтқан, қара сөздің жілігін шағып, майын ішкен, қара қылды қақ жарған, от ауызды, орақ тілді дана, дара кемеңгерлер көп болған. Ұлы ойшыл әл-Фараби «Тәрбиенің негізі – еңбекте» дегендей, атам қазақ ұрпағына ұлағатты тәрбие беру үшін еңбектенді, тер төкті. Таңды таңға ұрып, жыр-дастан айтты, қиялына қанат бітіріп, ертегі шығарды. Мұның әрқайсысы тәрбиенің діңгегі қатты болуына септігін тигізді.

Осыған сәйкес, ұрпақтар сабақтастығы аясында мектеп пен отбасының байланысы ретінде «Әке мектебі», «Ана мектебі», «Әже мектебі» жұмыстарын жандандыруымыз қажет.

«Әке көрген оқ жонар», «Әкеге қарап ұл өсер», «Бір әкенің тәрбиесін жүз мектеп бере алмайды» деген нақыл сөздер қоғамдағы, әрбір отбасындағы әкенің қадір-қасиетін бір ауыз сөзбен түсіндіреді.

Әр отбасы – бір кіші-гірім жеке мемлекет. Осы мемлекеттің іргетасын қалаушы, басқарушы – отағасы, әке болып табылады. Отбасының рухани, материалдық жағынан құлдырамай, мықты болуы әкеге байланысты. Әке – отбасының темірқазығы, ұйытқысы, қорғаушысы және тірегі. Сондықтан әкенің қадірін түсінген адам ғана бағалай біледі.

Мектептегі «Әкелер кеңесі» және «Әкелер мектебі» жоспарларының үлгісін 6-шы және 7-қосымшаларда ұсынамыз

«Әже мектебі»

Ұрпақ тәрбиесінде, ұрпақтар сабақтастығында әжелер мектебінің орны бөлек. Әжелер образы қазақ халқының салт-дәстүрімен, тәлім-тәрбиесімен тығыз байланысты. Бесікке салу, бесік жырын айту, шілдеhana секілді салт-дәстүрге әже тікелей қатысты болған. Қазақ қоғамында әулетті тура жолдан тайдырмай, дұрыс жолға салуда, балаларды жастайынан адамгершілік қасиеттерге тәрбиелеуде ақ жаулықты «әжелер мектебінің» алар орны қашан да биік болған. Әжелер – барлық тәрбиенің, барлық құндылықтың бастауында тұрды. Әже өнегесі – ұрпақтан-ұрпаққа ұласып, ғасырдан-ғасырға жалғасатын тәрбиенің таусылмас қайнар көзі болып саналады. Бұл – ұлттық болмысымызға тән қасиет әрі құндылық.

Бесіктен тамыр тартқан тәрбие келе-келе әже мен немере арасындағы көзге көрінбейтін нәзік бір байланысқа, екеуі жазбай түсінетін ортақ психологияның

қалыптасуына алып келген. Обал, сауап, ынсап, парыз, аманат, борыш, қанағат секілді ұғымдар маңызының айқындалып, бала санасына тереңнен сіңуіне де әже ықпалының айрықша болғаны да айдан анық. Яғни әрбір отбасындағы әже тұлғасы – ұлы өнеге бұлағы. Қазақ қоғамының сүт бетіндегі қаймағындай болған азаматтарының, тарих парағына есімі өшпестей етіп жазылған тұлғалардың қалыптасуында да әжелердің сіңірген еңбегі зор болған [57].

Ұлттық тәрбие мектептерін («Ата» мектебі, «Әже» мектебі, «Аға» мектебі, «Жеңге» мектебі) ұйымдастырудың мақсаты – салт-дәстүрлерді талдап түсіндіру және оны дәріптеу;

- халқымыздың сан ғасырлық мәдени жәдігерлері мен ұлттық құндылықтарын тәрбиенің негізгі өзегіне айналдыру;

- отбасы тәрбиесінің үздіксіздігі мен сабақтастығын қамтамасыз ету.

Осы орайда «Әжелер мектебі» жұмысының аясында «Шебер қолдар» үйірмесі жоспарының үлгісін 8-қосымшада ұсынамыз.

Сонымен қатар, қарапайым математикалық білім беретін, математикалық түсініктерді қалыптастыруда ерекше рөл атқаратын санамақтарды «Әжелер мектебі» жұмысының бір бағыты ретінде қарастыруға болады. Кез келген жастағы балалар арасында танымал болған бұл жанрдың тәлімдік мәні де өте зор. Ең алдымен, ұйқасты өлеңдер баланың поэзияға деген құмарлығын арттырып, әдемі сөйлеуге дағдыландырса, санамақты көп жаттауға деген құлшыныс олардың жаттау қабілеттерін, танымдық ой-өрісін дамытады, ал санамақты ырғағымен айта білу мәнерлеп сөйлеуге үйретсе, санамақ тәртібін бұзбай айту баланы сергектікке, байқампаздыққа, турашылдыққа баулиды.

Қазақтың халық санамақтары, ең алдымен, жас балаға сан үйретудің дидактикалық құралы, әсіресе он көлеміндегі сандардың нумерациясын игерудің әдіс-тәсілдері ретінде қолданылған. Қазақ арасында өлең түрінде айтылатын санамақтардың сан алуан түрлері бар. Олардың барлығы дерлік мазмұн жағынан бір - біріне жақын, көпшілігі онға дейін немесе беске дейінгі санау мәселеріне байланысты болып келеді. Сондай-ақ алтыға, жетіге дейінгі сандарды қамтитын санамақтар да бар. Ұйымдастарылу сипатына қарай оларды ойын-санамақтар, жұмбақ-санамақтар, т.б. деп те бөлуге болады [58].

Отбасында баланың тілі енді шыға, былдырлап сөйлей бастаған кезінде, отбасындағы үлкендер, әсіресе ата-әжесі бүлдіршіннің алақанын қытықтап немесе саусақтарын бүгіп-жазып, саусақ ойындарын ойната бастайды. Мектепке келмей тұрып-ақ бала сандық ұғым туралы мағлұмат ала бастайды.

Сан ұғымын есептер арқылы, ауыз екі әңгіме арқылы немесе нақыл сөздер, мақал-мәтелдер арқылы да жеткізген. Сан ұғымын заттың негізінде, сол заттың бейнелі суреті арқылы беру бала зердесінде өзіндік із қалдырыры сөзсіз. «Аз», «көп» деген ұғымдарды баланың зердесіне ұялату оңай емес. Халық ойындары арқылы сандардың жиынтық ұғымын да оңай түсіндіруге болады. Осының бәрін қазақ халқының бір ғана ойынының бойынан табуға болады десек артық емес.

Қазақ халқы санамақтарының үлгісін 9-қосымшада ұсынамыз.

Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын педагогикалық қамтамасыз етуге бағытталған сыныптан тыс іс-шара түрлерін

білім алушыларды тәрбиелеуде құндылыққа бағытталған тәсілді жүзеге асыру бағдарламасымен, «Қазақстанның киелі орындары – Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасымен, «Оқуға құштар мектеп» жобасымен байланыстырып өткізуге болады.

Сыныптан тыс іс-шаралар:

- «Шілдехана – бесік той, Тұсау кесер – сүндет той» мерекелік іс-шара;
  - «Жеті ата – тәрбие көзі» танымдық сайыс;
  - «Ашамайға мінгізу» ата-аналармен бірге өткізілетін тәрбие сағаты;
  - «Қазақтың ұлттық дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары» мектеп өмірінің бір күнін ұйымдастыру;
  - «Ата-баба дәстүрін зерттеу» (ұлттық кітаптар қорын зерттеу, оқу, талдау, ой бөлісу) еріктілер қоғамын құру;
  - «Қазақтың ұлттық дәстүрлері» мектеп мұражайын құру;
  - «Ұлттық дәстүр мен ғұрып» вертуалды мұражай жұмысын ұйымдастыру;
  - «Оқуға құштар бала» әдеби-шығармалар (халық ертегілері мен аңыздары, дастандары мен өлең-жырлары) сайысы;
  - «Отбасында баланың ата-анасына, отбасындағы үлкендерге сыйласымдық қарым-қатынасы» конференция;
  - «Халқымыздың бірегей тағамдары» фестивалі;
  - Ата-бабаларымыз дайындаған «Өрметас», «Үлпершек», «Қарын бөртпе», «Бұжы», «Жаужүрек», «Қарын көмбе» тәрізді ежелгі тағамдарды жандандыру;
  - «Әке көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» дебат;
  - Отбасылық спорттық мерекелік іс-шаралар (спорттық жарыстар, олимпиадалар, викториналар т.б.);
  - «Ұлттық ойындар» эстафеталық жарысы;
  - «Спорттық туризм» экскурсиясы;
  - «Ұлттық спорт түрлері» тақырыбында өлеңдер, шығармалар, суреттер байқауы;
  - «Атқа міну мәдениеті» ат әбзелдерімен танысу, атқа отыру және ат жарыстарын ұйымдастырып, өткізу;
  - Білім алушыларды ептілік пен мергендік өнерге баулу мақсатында «Садақ тарту», «Белдесу» «Асық» ойындарын өткізу;
  - «Ата-бабамыздың аңшылық дәстүрі» сынып сағаттары, танымдық зерттеулер мен бейне-роликтер дайындау;
  - «Тоғызқұмалақ» интеллектуалды ойыны;
  - «Атам мен әжемнің даналығы» сыр-сандық интеллектуалды ойыны [57];
  - «Қазақ тарихындағы әйелдер» рубрикасы (Тұмар патшайым, Зарина ханым, Жаған бегім, Бопай ханым және т.б. өмірбаянымен таныстыру);
  - «Күйлер сыр шертеді», «Әдеби саяхат немесе әдеби керуен» ойыны.
- «Бабалар Үні» акциясы үлгі жоспарын 10-қосымшада;
- «Ұлы дала өркениеттері» сыныптан тыс іс-шара 11-қосымша
  - «Халық бастауларына саяхат» атты этнографиялық квест ойынының үлгісін 12-қосымшада;

- Қазақтың ұмытылған дәстүрлері туралы қысқаша ақпараттарды 13-қосымшада;

- Ұмытыла бастаған ұлттық тағамдар туралы қысқаша ақпараттарды 14-қосымшада;

- жұмыс барысында қолдануға ұсынылатын әдебиеттер тізімін 15-қосымшада оқуға болады.

- ата-аналармен бірге (Айгөйлек, Белбеу лақтыру, Саққұлақ, Тымпи, Ақсүйек, Алтыбақан, Тоғыз құмалақ, Көкпар Аударыспақ, Тенге алу, Тымақ ұру, Бәйге, Жамбы ату, Қыз қуу т.б.) ойын-сауық спорттық іс-шаралар;

- Қазақтың ұмытылып бара жатқан ұлттық ойындары туралы ақпаратты 16-қосымшада;

- Қазақ халқының қасиеттері сандары туралы ақпаратты 17-қосымшада оқуға болады.

Бала тәрбиесі – бүкіл қоғамның міндеті. Еліміздің болашағы – өскелең ұрпаққа ерекше көңіл бөліп, оларды игі істерге бағыттау ата-ананың, білім беру ұйымдарының, кез келген азаматтың міндеті болып саналады. Жалпы орта білім беретін ұйымдарда оқу-тәрбие процесін тиімді ұйымдастыру, білім алушылардың бойына адами құндылықтарды дарыту, мектеп пен отбасының өзара байланысын нығайту өте маңызды болып саналады.

Тәрбие – ұрпақты биік мұратқа жетелейтін сапалы білімнің тұғыры. Адам жанын игілікпен, ізгілікпен қуаттандырып, адами құнды қасиеттермен қанаттандырады. Ал, қазіргі уақыт – өзгермелі әлемдегі жасампаз ұрпақтың дәуірі. Ұлттық құндылықтармен сусындап өскен ұрпақ ұлағатты болмақ. Ұлағатты ұрпақ ұлттың сапасын құрайды. Ал ар-ұят, намыс, адалдық, отаншылдық, жауапкершілік, әдептілік пен инабаттылық, мейірімділік пен бауырмалдық, отбасына сүйіспеншілік, үлкенге құрмет, кішіге ізетті болу қасиеттері берік қалыптасқан жасампаз азаматты тәрбиелеу маңызды. Еліміздің өркендеп дамуы үшін халқын сүйетін, мемлекет мүддесін жоғары ұстайтын, білімді де адал ұрпақ тәрбиелеу аса өзекті мәселелердің бірі ретінде үнемі назарда ұстауды қажет етеді. Аталған мәселелерді шешуде тәрбие мазмұнын айқындау жоғары оқу орындарынан басқа білім беру ұйымдарына арналған білім беру ұйымдарына арналған «Біртұтас тәрбие бағдарламасы» (бұдан әрі – Бағдарлама) әзірлеудің өзектілігіне негіз болды [48].

2023-2024 оқу жылында қолданысқа енгізілген білім беру ұйымдарына арналған «Біртұтас тәрбие бағдарламасы» – жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген еңбекқор, адал, саналы, жасампаз азаматты тәрбиелеу мақсатын жүзеге асырудың тиімді құралдарының біріне айналады.

Бағдарламаның міндеттері:

- ата-ананың өсиетін тыңдауға, перзенттік парызын түсінуге, отбасы татулығы мен берекесін қадірлеуге тәрбиелеу;

- ұлттық мұраны қастерлеуге; қазақ тілін, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, татулық, келісім, ынтымақ және ел бірлігін сақтауға, отаншылдық пен мемлекетшілдікке тәрбиелеу;

- жақсылыққа, игілікке бой түзеуге, абыройлы болуға, ар-ұждан, намыс, жауапкершілік, мейірімділік, қамқорлық пен әділдік қасиеттерін жоғары ұстауға баулу және құқықтық мәдениетін қалыптастыру;

- денсаулықты қадірлеуге, салауатты өмір салтын ұстануға, ой тазалығына және эмоционалды тұрақтылыққа баулу;

- табиғатқа, табиғи мұраға ұқыптылықпен қарауға және табиғи ресурстарды үнемді әрі тиімді қолдануға тәрбиелеу және еңбекқорлыққа баулу.

Осы орайда Ақмола облысы Қосшы қаласы білім бөлімі Р.Қошқарбай атындағы №1 жалпы орта білім беретін мектебінің «Біртұтас тәрбие бағдарламасын» іске асыру бойынша 2023-2024 оқу жылына арналған тәрбие жоспарын үлгі ретінде ұсынамыз (18-қосымша)

Қорытынды

Ұрпақтар, олардың қарым-қатынасы және сабақтастығы мәселесі ең күрделі және «мәңгілік өзекті» мәселелердің бірі болып табылады. Қоғамның даму процесінде ұрпақтар мәдениет жасаушы (жаңашылдық), мәдениетті сақтаушы (үздіксіздік) және мәдениетті жеткізуші (таратушы) қызметін орындайды.

Ұрпақтар сабақтастығы мәдениетті сақтаушы функцияны атқаратын ұрпақтардың өзара әрекеттесуінің орталық буыны, яғни жаңа нәрсе жасап, оны мұраға қалдырмас бұрын, бұрын қол жеткенді сақтаушы болып шығады. Ал бұл ұғымның кең мағынасында ұрпақтар сабақтастығы осы үш функцияның барлығын қамтиды – мәдениетті сақтаушы, мәдениет жасаушы және мәдениетті жеткізуші. Ұрпақтар сабақтастығы белгілі бір әлеуметтік институттың қасиеттерінің арқасында осы функциялардың барлығын орындауға қабілетті болып шығады.

Ғылыми әдебиеттерде қоғам дамуындағы тұрақты жұмыс істейтін «белгілі бір жаңғыртушы құрылымдардың» рөлі дұрыс көрсетілген. Әрбір ұрпақ өзінің барлық ұқсас және әртекті қасиеттерімен және элементтерімен институционалдық сипаттағы қоғамның әртүрлі «қайта өндіруші құрылымдарының» бірегей бөлігі деп санауға болатын тәрізді.

Барлық «жалпы» әлеуметтік институттарды қамтитын ұрпақтар сабақтастығын қоғамның биоәлеуметтік-мәдени ұдайы өндірісі мен дамуының «ең жалпы» – «мега» – әлеуметтік институты (мегаәлеуметтік институт ретінде) деп санауға болады.

Заманауи әлеуметтік мемлекет жолында шешуді қажет ететін негізгі мәселелерге әлеуметтік басқарудың ғылыми негіздерін ұстану, бүкіл қоғамның шынайы әл-ауқатын қамтамасыз ету және сабақтастық принципін дәйектілікпен жүзеге асыру қажет. Заманауи ұрпақтар сабақтастығын дамытудағы үйлесімділік дәрежесі де жүзеге асырудың сәттілігіне байланысты.

Қазақстан халқының ұрпақтар сабақтастығы арқылы мәдениетін, ана тілін, ұлттық дәстүрлерін сақтау, дамыту, жаңғырту және ілгерілету мәселесіне, ұлттық және мәдени бірегейлікті сақтауға, сондай-ақ жастарды өз халқының мәдениетіне, халық шығармашылығын қайта жаңғыртуға тарту, білім алушылар мен педагогтер арасында ұлттық идеялогияны арттыру қажет.

Халық даналығында «Ұрпақ болашағы – ұстаздан» – деп атап көрсетілгендей, жас ұрпақ тәрбиесін жетілдіруде қазіргі мектептерге үлкен жауапкершілік артылуда. Әр мектеп білім алушыларының әлеуметтік жетілген тұлғасын қалыптастыруға үлкен әсер ететін маңызды әлеуметтік институт, ал мұғалім – білім алушыларды тәрбиелеудегі жетекші тұлға, мәдениеттің қайнар көзі, ұлттық құндылықтардың жанашыр жаршысы болуы керек.

Ұрпақтар сабақтастығы тетіктері арқылы мәдениет пен қоғамның прогрессивті дамуы жүзеге асырылады. Дегенмен, ұрпақтар өткеннің материалдық және рухани құндылықтарын игеру арқылы ғана жаңа мәдени формаларды жасай алады, бұл ұрпақтар арасындағы өзара әрекеттесу

процестерінде белгілі бір үйлесімділіксіз мүмкін емес. Сонымен қатар, біздің ойымызша, өмір көрсетіп отырғандай, аға ұрпақтар өмір бойы, оның ішінде жас ұрпақпен бірге өткеннің құндылықтарын бойына сіңіруі қажет.

Осылайша, мегаәлеуметтік институт ретінде ұрпақтар сабақтастығы жана тарихи жағдайды ескере отырып, әртүрлі ұрпақтардың өзара іс-қимылын жетілдіруді талап етеді. Бірақ сонымен бірге қоғамда адамға лайықты құндылық бағдарлар жүйесін құруға және қалыптастыруға бағытталған әлеуметтік күштер мен ұйымдардың неғұрлым белсенді саналы қызметі мен өзара әрекеті қажет. Ұрпақтар сабақтастығына септігін тигізетін құндылық бағдары бар жастарды дәріптеп, тәрбиелеу кезек күттірмейтін мәселе және бұл қызметте барлық ұрпақтың саналы өкілдері мен топтарына орын бар.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі

1. Попов А. А. Различные подходы к изучению понятия преемственности / А. А. Попов. — Текст : непосредственный // Педагогическое мастерство : материалы VII Междунар. науч. конф. (г. Москва, ноябрь 2015 г.). — Москва : Буки-Веди, 2015. — С. 20-22. — URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/184/9125/>
2. Орешкина А. К. Методологические основы преемственности образовательного процесса в системе непрерывного образования [Текст]. Автореф. дисс. ... д-ра пед.наук. — М., 2009. — 45 с.
3. Баллер Э. Преемственность / Э. А. Баллер // Философская энциклопедия; Гл. ред. Ф. В. Константинов. — Т.4. — М.: Сов. Энциклопедия, 1967. — С. 360.
4. <https://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder17928/%D0%90%D2%A3%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BF%D0%B0%20%D2%9A%D0%B0%D0%B1%D1%83%D0%BB%20%D0%9E.%D2%9A%20pdf.pdf>
5. Гегель Г.Ф. Наука логики / Г. Ф. Гегель. — М.: Изд-во «Мысль», 1998. — 1072 б.
6. Баллер Э.А. Преемственность в развитии культуры / Э. А. Баллер. — М.: Наука, 1969. — 249 б.
7. Депенчук Л. П. Преемственность в развитии естествознания / Л. П. Деменчук. — Киев: Наукова думка, 1988. — 127 с.
8. Новейший энциклопедический словарь: 20 000 статей. — М.: АСТ: Астрель: Транзиткнига, 2004. — 1424 б.
9. Большой энциклопедический словарь: философия, социология, религия, эзотеризм, политэкономия / Главн. науч. ред. и состав. С. Ю. Солодовников. — Минск: МФЦП, 2002.— 1008 с.
10. Зеленков А.И. Философско-методологический анализ проблемы преемственности в научном познании: автореф. дис. дра филос. наук / А. И. Зеленков. Минск, 1986. — 40 с.
11. Завьялова М. П., Расторгуев В. Н. Единство и преемственность сознания. — Томск: Том. ун-т, 1988.
12. Шнуренко Т. И. Динамика ценностных ориентаций студенческой молодежи в условиях межпоколенной преемственности, автореферат канд. психол. наук, Курс, 2009. С. 10–11.
13. Бочаров В. В. Антропология возраста / В. В. Бочаров. — СПб., 2000. — 197 с.
14. Боброва Е. Ю. Основы исторической психологии / Е. Ю. Боброва. — СПб. : Изд. СПбГУ, 1997. — 273 с.
15. Шнуренко Т. И. Психология межпоколенной преемственности и трансформации ценностных ориентаций: монография / Т. И. Шнуренко, Г. С. Степанова. — Воронеж : Воронежский госпедуниверситет, 2011. — 186 с.
16. Степанова Г.С. Психолого-педагогические проблемы поколенной преемственности культурно-исторического опыта //Педагогика & Психология. Теория и практика Международный научный журнал, № 6 (8), 2016.

17. Кольцова Л. М. (2021). Этнокультурное образование и воспитание учащихся через преемственность поколений. Наука и образование: новое время, (4), 25-32.
18. Джанбубекова М. З., Тусипжанова–Шагирова, А. Т. (2021). Преемственность дошкольного и начального образования. Вестник Alikhan Bokeikhan University, 50(2), 84-84.
19. Жаксығалиев Ж. Тектілік феномені. - URL: <http://old.abai.kz/content/zhanabek-zhaksygaliev-tektilik-fenomenizhalsy>. – 2014. – URL:
20. Әуезов М. Қазақ философиясындағы Еуразиялық рухани дәстүр мен сабақтастық // Қазақстан мәдениеті: дәстүр, шынайылық, іздеу. – Алматы. – 1998. – 38 бет.
21. Абай шығармалары - энциклопедия 93 Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ХАБАРШЫСЫ. 1(122)/2018 BULLETIN of the L.N. Gumilyov Eurasian National University
22. Рассел Б. Батыс философиясының тарихы/ Б. Рассел. - М: Миф, 1993. - 444 б.
23. Тұрсынбаева А. Ә., & Оразалиев, Б. Ә. (2018). Сабақтастық құндылықтар жүйесі - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ХАБАРШЫСЫ, Астана, 2018. – 22 б. <https://dspace.enu.kz/handle/data/17292>
24. Есім Ғарифолла. Тұлға философиясы. Астана: Егемен Қазақстан. 2010. <https://egemen.kz/article/3063-tulgha-filosofiyasy>
25. Свинцова М.Н. К вопросу о моделях преемственности духовного опыта между поколениями в семье // Общество: философия, история, культура. 2023. № 6. С. 61–65. <https://doi.org/10.24158/fik.2023.6.8>.
26. <https://egemen.kz/article/160601-x-y-dgane-z-nemese-urpaqtar-sabaqtastyghy> Бақытгүл Салыхова, X, Y және Z немесе ұрпақтар сабақтастығы, // «Егемен Қазақстан» газеті, 01.11.2017ж.
27. Атертон, О.Э., Грэм, Э.К., Дорам, А.Н., Хорган, Д., Луо, Дж., Неварес, МД, Ферри, Дж.П., Спиро, А.Ш, Шульц, М.С., Уолдингер, Р.Дж., Мрочек, Д.К. и Ли, ЛЮ (2023). Существует ли преемственность между поколениями в опыте ранней жизни? Результаты Гарвардского исследования развития взрослых. Журнал семейной психологии. Предварительная онлайн-публикация. <https://doi.org/10.1037/fam0001144>
28. Andersen, S. H., Richmond-Rakerd, L. S., Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2021). Nationwide evidence that education disrupts the intergenerational transmission of disadvantage. Proceedings of the National Academy of Sciences, 118(31), e2103896118.
29. Modin, B., Erikson, R., & Vågerö, D. (2013). Intergenerational continuity in school performance: do grandparents matter?. European Sociological Review, 29(4), 858-870.
30. Rothenberg, W. A. (2019). Intergenerational continuity in parenting: A review and theoretical integration. Marriage & Family Review, 55(8), 701-736.
31. Ван Хил және басқалар. Journal of Personality, 74(2), 543-574, 2006

32. Millová K., Malatinová T., & Blatný, M. (2021). Intergenerational transmission of generativity and stagnation within families in a society after a macrosocial change: A two-generation study. *Current Psychology*, 1-15.
33. Туркдоган Т. Межпоколенческая передача воспринимаемого родительского принятия-отвержения и психологической адаптации: бабушки, матери и взрослые внуки //Журнал исследований ребенка и семьи. – 2021. – Т. 30. – С. 1327-1341.
34. Урбанцова Х. (2012). Процесс обеспечения непрерывности знаний. *Журнал конкурентоспособности*, 4 (2).
35. Pipatanantakorn K, Ractham VV. The Role of Knowledge Creation and Transfer in Family Firm Succession. *Sustainability*. 2022; 14(10):5845. <https://doi.org/10.3390/su14105845>
36. Меруерт Бүркітбаева. Ұрпақтар сабақтастығы қалай сақталады?// <https://egemen.kz/article/283022-urpaqtar-sabaqtastyghy-qalay-saqtalady>
37. <https://studizba.com/lectures/psihologiya/etnopsihopedagogika/18524-narodnoe-vospitanie-i-preemstvennost-pokoleniy.html>
38. <https://articlekz.com/kk/article/32629>
39. https://chimitaf.ucoz.ru/narodnoe_vospitanie_i_preemstvennost_pokolenij.pdf
40. <https://nsportal.ru/detskiy-sad/materialy-dlya-roditeley/2021/02/05/narodnoe-vospitanie>
41. <https://adebiportal.kz/kz/authors/view/1093>
42. https://nekrschool.edu.yar.ru/plan_vospitatelnoy_raboti.html
43. <https://culturalparenting2016.blogspot.com/2016/07/german-parenting-style-we-often-have.html>
44. <https://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder20149/treatise166126.pdf>
45. <https://www.nlb.gov.sg/main/article-detail?cmsuuiid=99663443-930d-418e-b010-4718d0ad7543>
46. <https://www.moe.gov.sg/education-in-sg/21st-century-competencies>
47. https://www.csuchico.edu/futurepossibilities/_assets/documents/singapore-nurturing-our-young.pdf
48. Біртұтас тәрбие бағдарламасы [Мәтін] / Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі. – Астана, 2023. – 52 б.
49. Танирбергенова, А. Ш. Біртұтас тәрбие бағдарламасы: зерттеулер мен іске асыру тетіктері [Мәтін] // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – №3. – Б. 143-156.
50. <https://bilimdinews.kz/?p=166360> // Ұрпақтар сабақтастығы: Ұлттық мұра жақындастырады 31.08.2021 ж.
51. <https://egemen.kz/article/223363-qyzylorda-urpaqtar-sabaqtastyghynynh-ulaghaty> //Мұрат Жетпісбаев, Қызылорда: Ұрпақтар сабақтастығының ұлағаты. 05.03.2020 ж.
52. Ұзақбаева С.А. Халықтық педагогикадағы эстетикалық тәрбие: пед. ғыл. докт. ...дисс. автореф. – Алматы, 1993.

53. Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім деңгейлерінің жалпы білім беретін пәндері мен таңдау курстары бойынша үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі № 399 бұйрығына 61-қосымша. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақстан тарихы» оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы

<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029767#z207>

54. Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім деңгейлерінің жалпы білім беретін пәндері мен таңдау курстары бойынша үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі № 399 бұйрығына 60-қосымша. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «География» оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы.

<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029767#z207>

55.

https://spravochnick.ru/pedagogika/principy_i_metody_vospitaniya/osnovnye_principy_vospitaniya/

56. <https://okg.kz/post?id=28078&slug=azheler-mektebi-ol-qandai>

57. Білім алушыларды тәрбиелеуде құндылыққа бағытталған тәсілді жүзеге асыру бағдарламасы. Бағдарлама. – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2021. – 567 б.

58. <https://emirsaba.org/ltti-mazmndi-esepti-sirin-ashu-shin-oni-rilimin-dabilu.html?page=10>

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің ұйымдастыруымен өткізілген «Ұрпақтар сабақтастығы» республикалық ата-аналар форумы материалдар (15 мамыр 2023 жыл)

«Ұрпақтар сабақтастығы» республикалық ата-аналар форумының мазмұны жалпы, қосымша білім беру, мәдениет және спорт ұйымдарының өзара іс-қимылы жағдайында білім алушылардың білім алуы мен тәрбие іс-әрекетін ұйымдастырудың түрлі ғылыми-зерттеулерге, тәжірибелерге бағдарланған аспектілерін ұсынады, білімді де білікті және тәрбиелі болашақтағы ұлағатты ұрпақ тұлғасын қалыптастырудың ұлттық тәжірибесін, педагогикалық шарттарын, ақпараттық-мониторингтік зерттеулерін және қоғамдық пікірлерді қамтиды. Баланың тұлға ретінде қалыптасып, қоғамның белсенді мүшесі ретінде өз орнын табуы үшін отбасы аясында, мектепке дейінгі қарым-қатынас құрған ортасында, бастауыш, орта негізгі білім беру ұйымдарында қызмет ететін әкімшілік пен педагогтерге және көпшілік оқырман қауымға арналады.

1. Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау вице-министрі Е.Д. Оспановтың баяндамасы тыңдалды.

2. Астана қ. Сырбай Мәуленов атындағы № 37 мектеп-лицейінің әлеуметтік педагогі – А.Мырзағұлдың «Баланы қоғамдағы өмірге бейімдеуде әлеуметтік қолдаудың маңыздылығы» атты баяндамасы

Қайырлы күн, құрметті ата-аналар және жиынға қатысушылар!

Республика мектептерінде жұмыс жасайтын 5000-дай әлеуметтік педагогтің бірі – мен, Мырзағұл Айнұр Русланқызы, Астана қ. Сырбай Мәуленов атындағы №37 мектеп-лицейінде жұмыс жасаймын.

Осы мамандықта атқарып жүрген жұмысым өзіме қатты ұнайды.

Әлеуметтік педагог ретінде алға қойған мақсатым анық және басты міндеттерімді балалармен бірге атқару мен үшін өте қызықты. Олай дейтін себебім, оқу-тәрбие процесіне қатысушы және ұрпақ тәрбиесіне жауапты басты үш тұлғаның бірімін.

Әлеуметтік педагог ретінде баланың шағын ортасы мен өмірлік жағдайын зерттеп, оның мүддесін, қажеттілігін, мінез-құлық ауытқуын анықтауға және жан-жақты қолдау көрсетуге дайынмын деп санаймын. Себебі, әлеуметтік педагогтің басты мақсатының өзі осы.

Осы мақсатыма жету жолында күнделікті жұмысымда ең алдымен, мектебіміздегі материалдық көмек, қолдау көрсетілуге тиіс әлеуметтік осал топқа жататын оқушыларға қамқорлығымды сездіргім келеді.

Мектебімізде әлеуметтік қорғалмаған, күнкөрісі төмен отбасыдан шыққан балаларға қаржылай, материалдық көмек көрсету Үкіметіміздің арнайы қаулысының негізінде жүзеге асырылады. Онымен қоса, аталған санаттағы

балалардың құқықтарын қорғау мақсатында өзімді бала жанын түсінгісі келетін педагог ретінде мектеп пен отбасы арасындағы серіктестік қарым-қатынасты тығыз орнатуға бар күшімді салудамын.

Сыныптарды зерттеу және жетекшілерімен тығыз қарым-қатынас-та болу арқылы өзінің тұрмыстық жағдайын қоғамнан жасыратын, бірақ көмекке мұқтаж оқушыларды анықтауда да жүйелі жұмыстарымыз бар.

Атап айтқанда, мектеп әкімшілігі мен сынып жетекшіден құралған комиссия анықталған отбасының үйіне тұрғын үй актісін жасайды және Қамқоршылық кеңесіне ұсынады. Ұсынылған отбасыға алқалы басқару органы шешім қабылдап, тиісті көмектерді көрсете алады.

Бүгінгі таңда осы бағытта қол жеткізген жетістіктеріміз де аз емес.

Өткен оқу жылынан бастап ата-аналардың ұсыныстары негізінде мектеп формасы мен оқу құралдарына берілетін материалдық көмек ата-анамен немесе заңды өкілінің жеке есеп шотына қаржылай аударылуда.

Ата-ана немесе оқушының заңды өкілі қаражаттың мақсатты жұмсалғандығы жөнінде сатып алынған күннен бастап 15 жұмыс күні ішінде мектебімізге міндетті түрде растайтын құжаттама (*төлем туралы түбіртектер, чектер, фото*) тапсырып отырады.

Жалпыға бірдей білім беру қорынан бөлінетін көмектің басым бағытының бірі – мектепте балаларды бір реттік ыстық тамақтандыру.

Елорданың 96 мектебінде 1-4 сынып оқушыларының барлығы тегін тамақпен қамтамасыз етілген. Онымен қоса, жалпы тегін ыстық тамақпен қамтамасыз етілген 95 мыңға жуық оқушының 12 404-і әлеуметтік осал топқа жататын 5-11- сынып оқушылары.

Бұл дегеніміз, әлеуметтік осал топтағы оқушылардың өздерін қолайсыз сезінбеуіне, қатарынан оқшауланбауына ықпалын тигізуде.

Менің түсінігімше, әлеуметтік педагог тек материалдық тұрғыдан көмек көрсетіп қана қоймай, кәсіби білімі бар маман ретінде барлық балаларға мейірім мен сүйіспеншілік сыйлай алатын, әрбір өскелең жас ұрпаққа ақылшы, тәрбиелеуші, заңдық құқығын қорғаушы болуы тиіс.

Нақты айтқанда, жұмысты сырттан бақылаушы емес, балалар мен ересектердің бірлескен қызметінің тікелей қатысушысы, ұйымдастырушы.

Аталған міндеттерді атқаруда *бірнеше мәселелер* туындайды.

1) Әлеуметтік көмектің кез-келген түрін көрсету барысында ата-аналар арасында бейресми жалған ақпараттың тез таралуы;

2) Қаржылай көрсетілген көмекті ата-ананың мақсатсыз жұмсауы;

3) Баланың ата-анасы немесе заңды өкілінің ата-аналық міндетін дұрыс орындамауы.

Жұмыс барысында кездесіп отыратын осындай жайларды:

- қаржылық көмекті ұйымдастыруда ата-аналарға бірыңғай қалалық деңгейде ақпараттық түсіндірме жұмыстарын жүргізу және де,

- қаржылай көрсетілген көмекті мақсатты жұмсауда ата-ана жауапкершілігін заң аясында арттыру арқылы шешіп отырамыз.

Осындай нәтижелерге жету мектеп пен отбасы арасындағы серіктестік қарым-қатынастың тығыз орнауынан деп ойлаймын.

«Еліміздің ертеңі бүгінгі ұрпақтың қолында, ал ұрпақтың тағдыры ұстаздың қолында» деген нақыл сөз бар.

Қазіргі заман ағымының қарқынды өзгеруіне байланысты кез-келген жағдайда жеке тұлғаның, яғни баланың өзін жақсы сезінуі, қоршаған ортаға бейімделе алуы өте маңызды.

Осы орайда, ата-ана мен мектеп әкімшілігінің бірлескен қызметінде, яғни оқушыларды әлеуметтендіруде біздер ұстаз болып, сіздер – отбасы болып жұмыс жасаудың маңызы өте зор екендігін айтқым келеді.

Назар қойып тыңдағандарыңызға рақмет!

3. Қарағанды облысы білім басқармасының басшысы Г.Қожахметованың баяндамасы.

Білім берудің өзекті мәселесінің бірі – жас ұрпаққа адамгершілік-рухани тәрбие беру. Рухани бай адамды қалыптастыру оның туған кезінен, отбасынан басталады. Сондықтан облысымызда мектеп пен отбасы ынтымақтастығын нығайтуға үлкен көңіл бөлінеді. Отбасымен жұмыс жасауда мектеп алдында үш негізгі міндет тұр: білім беру, көмектесу және ата-аналарды өзара бірлескен әрекетке тарту.

Отбасылардың әлеуметтік жағдайына жасалған талдау нәтижесі облысымызда оқушылардың 40 пайызы толық емес отбасында, олардың 33 пайызы жалғыз басты аналар тәрбиесінде, 0,02 пайызы әлеуметтік жағдайы төмен отбасында тәрбиеленіп жатқанын көрсетті.

Бала тәрбиесіндегі отбасы рөлін арттыру мақсатында мектептер мен ата-аналардың өзара іс-әрекетінің жаңа формалары енгізілді.

Жалпы алғанда бұл бағытта 21 жоба жүзеге асырылуда.

Соның ішінде ата-аналардың өздері жетекшілік ететін «Аналар мектебі» – 365 мектепте, «Әкелер мектебі» – 323 мектепте, «Әжелер мектебі» – 165 мектепте жұмыс істеуде.

Балаларды әлеуметтендірудегі әкенің, ананың, әженің рөлін арттыру және отбасы институтын нығайту, рухани-адамгершілік дәстүрлер мен отбасылық қатынастарды жаңғырту, сақтау және балалар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу мақсатында түрлі шаралар өткізіледі.

Мысалы, «Аналар мектебінде» қыздар аналарымен бірге ұлттық тағамдар дайындап, дастархан жасау, қонақ күту мәдениетімен танысады, тоқыма, іс тігудің қыр-сырларын үйренеді, ата-аналарымен мәдени ошақтар мен табиғат аясына саяхаттар жасайды.

Әкелер институтын дамыту мақсатында облыста «Сенімен болашақ» республикалық қоғамдық бірлестігімен бірге «Әкелер форумы» өткізілді. Форумға 500-ге жуық әкелер қатысты.

Балалар жылы аясында алғаш рет «Өмірлік дағдылар. Навыки жизни» тақырыбында облыстық ата-аналар форумы өткізілді.

Форумда ата-аналар үшін әлеуметтік өзара іс-қимыл проблемаларын шешу дағдыларын дамыту бойынша интерактивті форум-театрлар, диалогтік алаңдар, ата-аналар мен оқушылар үшін жеке психологиялық консультациялар, «*Кәсіптік бағдарлау*» жәрмеңкесі, «*Өмірлік дағдылар және жаһандық құзыреттер*» тақырыбында көрме өткізілді.

Қазақ халқы қыз баланың тәрбиесіне аса мән берген. «Қыз баланы тәрбиелей отырып, ұлтты тәрбиелейміз» дегендей біз де өз жұмысымызда осы қағиданы башылыққа алып, жаңа жобаны жүзеге асырудамыз.

Биылғы жылдан бастап барлық мектептерде болашақ ұрпақтың анасын тәрбиелеуге, жасөспірім қыздардың өзін-өзі тұлға ретінде дамытуға, ұлттық салт-дәстүр мен мәдениетті дәріптеуге бағытталған «*Тұмар*» қыздар клубы жұмыс атқарады.

«Ұлтыңды тәрбиелеймін десең, ұлыңа, халқыңды тәрбиелеймін десең, қызыңа тәлім бер» деген сөз бекер айтылмаған. Бұл сөздің астарында үлкен мәселе жатыр. Өйткені қыз – болашақ ұрпақтың анасы.

Балалардың бойында кітап оқу дағдысын қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінуде.

Оқу сауаттылығы – табысты тұлғаны қалыптастырудың негізгі дағдыларының бірі. Дамыған елдер қатарында терезесін тең ететін күш – білім және білімді ұрпақ, табысты тұлға. Адам табысты болу үшін кітап оқуы керек. Баланы кітапқа қызықтырудың басты бір жолы - ата-аналардың өздерінің кітапты биік талғаммен оқып, кітап оқуды отбасылық құндылыққа айналдыру.

Осы орайда, республикалық «*Оқуға құштар мектеп*» жобасы аясында «Бір отбасы – бір кітап» акциясы тәжірибеге енгізілген. Негізгі мақсат – отбасымен кітап оқу дәстүрін қайта жаңғырту.

2020 жылдың қазан айынан басталған акция *Абай Құнанбайұлының* 175 жылдығына арналды. Акцияға барлығы – 780 отбасы қатысты.

2021 жылы Акция аясында Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің 30 жылдығына – 30 кітап оқу арқылы оқырман отбасын анықтау мақсатында «*Оқырман отбасы*» байқауы жарияланды.

Ақтық кезеңге шыққан 30 отбасына ақшалай және бағалы сыйлықтар табысталды. Ата-аналар тарапынан қызығушылық жоғары болғандықтан, 2022 жылы «*Оқырман отбасы*» байқауы жалғасын тапты.

Алғашқы жылы байқауға – 1800 отбасы қатысса, 2022 жылы бұл көрсеткіш 2 300-ге өсті. Жалпы үш жылда акция аясында барлығы – 4 мыңға жуық шара ұйымдастырылып, 12 мыңға жуық ата-ана қатысты.

Ерте жастан бастап оқуға тарту – біздің маңызды міндеттеріміздің бірі. Балабақшалардағы «*Жас оқырман*», «*Әжемнің ертегісі*» сияқты жобалардың көмегімен олардың ата-аналарын ғана емес, ата-әжелерін де көптеп тартудамыз, 80 пайыздан астам ата-ана бұл жобаларға белсенді қатысады.

Облыста «*Әжемнің ертегісі*» жобасына ерекше назар аударылады. Жоба аясындағы «Менің әжем ең мықты ертегіші» акциясында бүлдіршіндер мен олардың әжелері театрландырылған қойылымдарға қатысады, әлеуметтік желілерде бейнероликтермен бөліседі, қолөнер және сурет көрмелерін

ұйымдастырады. Осы Акция аясында 500-ден астам бейнеролик әлеуметтік желілердегі арнайы парақшаларға жарияланды. Сонымен қатар, жоба аясында мемлекеттік тілді дамытуға бағытталған «Алғашқы ұстаз-ата-ана» атты жас ата-аналар мектебі жұмыс жасайды. Ата-аналарға күнделікті қарым-қатынас тілін үйрету арқылы баласына тіл үйретудегі мәселелерді шешуге көмек көрсетіледі.

Биылғы оқу жылында біз «Ертегілер әлеміне ата-анамен бірге» жобасын жүзеге асыруға кірістік. Балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, ертегілер тізімін жасадық. Ұсынылған ертегілер тәрбиелену-шілердің ата-аналарына кейбір мәселелерді шешуге көмектеседі. Мысалы, баланы ұйықтату, өзара қарым-қатынас жасау, сөйлеу мәдениетін дамыту.

Біз балалар арасында құқық бұзушылық пен буллингтің алдын алуға үлкен мән береміз. Сол үшін «*Оқушыларды әлеуметтік-психологиялық сүйемелдеу*» зертханасын аштық және «Форум-театр» элементтері бар диалогтік алаң арқылы аутодеструктивті және асоциалдық мінез-құлықтың алдын алудың жаңа нысанын енгізіп жатырмыз.

Ағымдағы жылы облыстың барлық өңірлеріндегі білім беру ұйымдарында психологиялық қызметінің жаңа қағидаларын түсіндіру бойынша диалогтік алаңдар жұмысын ойдағыдай өткіздік. Бұл іс-шараларға мектептер мен колледждердің психологтері, сондай-ақ ата-аналар комитетінің өкілдері қатысты.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ата-аналарымен жұмыс істеуге де ерекше көңіл бөлінеді. Аутизм спектрінің бұзылуынан зардап шегетін балалармен жұмыс істеу үшін «Болашақ» корпоративтік қоры мінездемелік талдау әдістемелері бойынша арнайы оқыту курстарын жүргізеді. Сонымен қатар, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарына уақтылы және білікті көмек пен қолдау көрсету мақсатында ай сайын кездесулер өткізіледі.

Өмірлік қиын жағдайға тап болған және әлеуметтік, медициналық көмекке мұқтаж балалары бар отбасыларды анықтау үшін «*Қамқор*» облыстық рейдін өткізуге бастамашылық еттік. Полиция департаментімен, мемлекеттік ұйымдармен, қоғамдық бірлестіктермен бірге жүргізілген рейдтер барысында көмекке мұқтаж 56 бала тәрбиелеп отырған 28 отбасы анықталды.

Қазіргі уақытта барлық балалар жалпыға бірдей білім беру қорынан көмек алады және мектепте тегін ыстық тамақпен қамтылған. Отбасылар үшін учаскелік полиция инспекторлары тағайындалды, ал кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі комиссиялар оларды бақылауға алып, әлеуметтік қолдау көрсетеді, құжаттарды рәсімдеуге көмек береді.

Отбасылардың негізгі проблемалары – ата-аналардың жеке басын қуәландыратын құжаттарының, Қазақстан азаматтығының болмауы, авариялық тұрғын үй-жайларда тұру және материалдық жағдайдың төмендігі болып табылады.

Жалпы облыста балаларды әлеуметтік тұрғыдан *қолдау жүйелі түрде* жүзеге асырылуда.

Облыста балаларға әлеуметтік қолдау көрсету жұмыстары жүргізілуде. Жалпыға бірдей білім беру қорынан әлеуметтік осал отбасылардан шыққан 11

мың бала көмек алады, оның 5 мыңнан астамы (5 761) көп балалы отбасы балалары.

Үш жыл бойы барлық бастауыш сынып оқушылары (71 825) тегін ыстық тамақпен қамтылды, ал ағымдағы жылдың мамыр айынан бастап атаулы әлеуметтік көмек алатын отбасылардағы мектепке дейінгі ұйымдардың тәрбиеленушілеріне де қолдау көрсету кеңейтілді.

Сонымен қатар, биыл 7-18 жас аралығындағы балаларды Қарағанды қаласының қоғамдық көліктерінде тегін жүрумен толық қамтамасыз етілді.

Мектеп пен отбасының өзара іс-қимылының тағы бір бағыты – ата-ана арасындағы ақпараттық-түсіндіру жұмысы. Осы мақсатта 2020 жылдан бастап біз ZOOM және Instagram платформаларында онлайн-кездесулер мен тікелей эфирлер арқылы ата-аналарға ақпараттық және құқықтық қолдау көрсететін «Отбасы сағаты» жобасын іске асырып келеміз.

Аталған жоба шеңберінде біз «Қауіпсіз балалық шақ», «Жыныстық жетілу», «Өзімізге қалай қауіп төндірмеу керек», «Балалардың жыныстық тәрбиесіндегі отбасының рөлі» және басқа да өзекті тақырыптар бойынша 32-ден астам онлайн-кездесулер өткіздік. Бұл іс-шараларға мемлекеттік және үкіметтік емес ұйымдардың спикерлері қатысты.

Мысалы, полиция департаментінің өкілдері ата-аналарға соңғы жергілікті телефон қоңыраулары, синтетикалық есірткінің жаңа түрлері, сондай-ақ білім беру ұйымдарына енгізуге тыйым салынған заттар туралы түсініктеме берді. Интернет кеңістігінде қауіпсіз жұмыс істеу және әлеуметтік медианы қолдану бойынша ұсыныстармен бөлістік.

Директордың тәрбие жөніндегі орынбасарлары тәрбие үрдісіне тікелей жауап беретін болғандықтан, ағымдағы жылы «Кәсіби өсу мектебі» жобасы аясында проблемалық оқыту курсы ұйымдастырдық. Курста дәріс беруге үздік психолог-практиктер, үкіметтік емес ұйымдардың өкілдері, кәсіби жаттықтырушылар мен медиаторлар спикер ретінде тартылды. Курстың негізгі тақырыптарының бірі-отбасылық тәрбие жұмысы болды.

Биылғы жылы «Құндылықтарға негізделген отбасы» фестивалінде жобаларды іске асыру қорытындылары қаралады және бағаланатын болады. Бұл отбасылық құндылықтарды қолдау және дамыту жөніндегі күш-жігеріміздің тиімділігі мен әсерін бағалауға мүмкіндік береді.

Нәтижелер үздік тәжірибелерді ерекшелеуге және отбасылармен жұмыстарды дамытудың одан әрі бағыттарын айқындау мақсатында талданатын болады.

Педагогтер мен ата-аналардың бірлескен күш-жігерімен ғана балалар үшін жарқын болашақты қамтамасыз етуге болатынына сенімдіміз.

Сондықтан да біз, білім берудегі жаңа және тиімді бастамаларды іске асыру жөніндегі жұмыстарымызды жалғастыратын боламыз.

Назар қойып тыңдағандарыңызға рахмет.

4. «Сеніммен болашақ» Республикалық қоғамдық бірлестігінің төрағасы Ж. Бердімұратқызының «Саналы ата-ана – бақытты бала» атты баяндамасы.

Құрметті ата-аналар, армысыздар!

Бүгін мен қозғайтын тақырып: «Саналы ата-ана – бақытты бала».

Неге? Себебі барлығымыз ата-анамыз.

Бәріміздің басымызды қосып отырған кім?

Әлбетте – бала! Біз сол баламыз үшін жауапкершілік алатын болсақ, оның қауіпсіздігін ойласақ, келешекте мамандық таңдауына дұрыс бағыт берсек, тұлға болып қалыптасуына күш сала білсек. Әрбіріміз саналы ата-ана болып қалыптасамыз.

Саналы ата-ана деп ешкімге төсбелгі берілмейді. Алайда, баланың өміріне жауапкершілік алуымыз саналы ата-ана мәдениетіне жеткізеді.

Қазіргі таңда еліміздің әрбір өңірінде «Сенімен Болашақтың» 18 филиалы ашылды.

Бірлестікте әрбір ата-анаға бала тәрбиесінде кеңес беретін, ата-аналармен бірге жұмыс атқаратын, түрлі мәселелердің алдын алатын 60-тан астам психолог маман, менеджер маман, педагог мамандар қызмет атқарады.

Бірлестік мүшелігіне тіркелген 101 000-нан астам ата-ананың қатысуымен екі жыл ішінде 15 000 іс-шара, 110 000 ата-анамен кездесулер, республикалық және аймақтық 35 форум ұйымдастырылды.

«2022 - Балалар жылына» орай республика көлемінде «FAMILY STEAM CHALLENGE – 2022» отбасылық сайысы өткізілді.

Жобаның мақсаты: ата-ана мен бала біріге отырып, олардың бос уақытын тиімді пайдалануға үйрету. Іс-шараға 444 отбасы қамтылып, әр өңірден 16 отбасы екінші кезеңге жолдама алды.

Бірінші кезеңнің барлық финалистері 100 000 теңге көлемінде ақшалай сыйлықпен марапатталып, бас жүлде 500 000 теңге болды.

Сонымен бірге Жамбыл облысында отбасылық мәдениетін арттыру мақсатында «Салауатты ата-ана мәдениеті» атты 7 апталық Отбасылық марафон өтті. Марафонға 400-ге жуық отбасы қамтылды.

Өңірдегі ата-аналармен кездесу барысында түрлі мәселелер қозғалып, бала тәрбиесіне қатысты ең өзекті деген мәселелердің ішінен қазіргі таңда 6 облыста ата-аналар мен жергілікті мекемелердің сұранысымен келесі жобалар жүзеге асырылуда.

1) Түркістан облысында «Ұлт ұстазы» жобасы. Мақсаты – Ізгілік педагогикасын дәріптеп, «Мектеп-Ата-ана-Оқушы» үштігінің ынтымағын арттыру үшін ұстаздың бойындағы сезімталдылығын, ұрпақ алдындағы жауапкершілігі мен мейірімділігін арттыру.

Нәтижесінде: ұлт ұстазы болмысындағы мұғалімдеріміз оқушыларға мейіріммен сабақ беретін болса – бақытты бала болады.

2) Павлодарда «Болашақ жеңімпаз» жобасы.

Мақсаты – баланың өмірге ынтасын арттыру, үмітсіздікке жол бермеу.

Нәтижесінде: баланың өмірге ынтасын арттырып, үмітін оятсақ – елім дейтін ұрпақ болады.

3) Шымкент қаласында «Отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу» жобасы.

Мақсаты – отбасындағы бақытты ерлі-зайыптылар жарасымдылығын арттыру.

Нәтижесінде: отбасында зорлық-зомбылық болмайтын болса, ана бақытты болады. Ана бақытты болса, бала бақытты болады.

4) Қызылорда облысында «Тазалық – өмір айнасы» жобасы.

Мақсаты – кәмелеттік жасқа толмағандардың және олардың ата-аналарын репродуктивті тәрбие тақырыбында сауаттандыру, ерте жүктіліктің алдын алу.

Нәтижесінде: ата-аналар репродуктивті тәрбие тақырыбында сауатты болып, ерте жүктіліктің алдын-ала алсақ – салауатты ұрпақ болады.

5) Қарағандыда «Өмірің өз қолыңда» медиа жобасы.

Мақсаты – балалар арасында салауатты өмір салтын қалыптастыру, оларды зиянды әрекеттерден алшақтату.

Нәтижесінде: салауатты өмір салтын ұстанған бала – дені сау ұрпақ.

6) Абай облысында «Оқуға құштар отбасы» жобасы.

Мақсаты – отбасылық және ата-аналарды бірлесіп кітап оқуға тарту және шығармашылық, танымдық қабілеттерін дамыту.

Нәтижесінде: балаға кітап оқу үшін ата-ана өзіміз кітап оқуды әдетке айналдырсақ, гаджетке тәуелді балалар болмасы анық.

Бұл пилоттық жобалар қазіргі уақытта аймақтарда іске асырылуда. Алдағы уақытта Республика көлемінде жүзеге асатын болады.

Бірлестік жыл сайын ата-аналар форумын өткізеді.

Ағымдағы жылғы 11 тамызда Астана қаласында «Жалпы ұлттық ата-аналар форумы» ата-аналар үшін үшінші рет ұйымдастырылады.

Бұл форумға 17 облыстан ата-ана мектеп жасындағы баласымен бірге қатысатын болады.

Саналы ата-ана дегеніміз – мінсіз ата-ана емес.

Баланың жарқын болашағы үшін жауапкершілік алатын ата-ана.

Саналы ата-ана мәдениетін бірге қалыптастырайық!

Назар қойып тыңдағандарыңызға рахмет!

5. Қисымова А.Қ. «Ұрпақтар сабақтастығының маңызы» атты баяндамасы

Президентіміз Қ.Ж.Тоқаев айтқандай: «Қоғамдағы әр адам қолынан келетін мүмкіндігіне қарай, болашағына үлес қосуы керек» ...

Олай болса, біз білім ордасын мемлекет алдымызға қойып отырған «Сапалы білім мен тәрбие берумен» қатар болашақ осы елдің тағдырына жауап беретін, қызмет ететін болашақ ұрпақты тәрбиелеу қоғамдағы тек білім мен тәрбие беру орталығы ғана емес, ағарту орталығына үйлестіретін, ұйымдастыратын, пікір таластыратын, пікір алмасатын, кеңес құратын, болашақты болжайтын қоғамның болашақ азаматтарын дайындайтын орталыққа айналдыру.

ҰРПАҚТАР ТЕОРИЯСЫ БОЙЫНША...

- Барлық ұрпақтар өз уақытында өмір сүреді.
- Әрбір ұрпақ үшін маңызды құндылықтар жүйесі бар.
- Ғалымдар: «Ұрпақтар теориясы» бойынша бір ұрпақ екінші ұрпақты 15-25 жыл арасында ауыстырады деп түсіндіреді.
- 15-25 жыл арасында ұрпақтың құндылықтар жүйесі ұқсас, себебі, олардың қалыптасуына ұқсас жағдайлар әсер етеді деп тұжырымдайды.

Егер осы өзгерістерді ескермесек, алдыңғы ұрпақтың келесі ұрпаққа көңілі толмайды...

БҮЛ ТҰЖЫРЫМ ОСЫЛАЙША ЖАЛҒАСЫП КЕЛЕ ЖАТЫР ...

Мысыр патшасының қабіріндегі жазба. (б.з.д.35 ғ.): Жастар – үлкендерге құрмет көрсетпейді. Олар әдет-ғұрыпты түсінбейді. Оларды ешкім түсінбейді және олар ешкімнің түсінгенін қаламайды.

Вавилондағы жазба (б.з.д. 30 ғ.): Бүгінгі жастар бұзылған. Жастар қатыгез және немқұрайлы. Олар ешқашан бұрынғы жастарға ұқсамайды. Бүгінгі жас ұрпақ біздің мәдениетімізді сақтай алмайды.

Ежелгі Египет. Діни қызметкердің сөзі (б. з. д. 20 ғ.): Біздің әлем сыни кезеңге жетті. Балалар енді ата-аналарына бағынбайды. Ақыр заман енді алыс емес сияқты.

ОСЫ ТҰЖЫРЫМДЫ ТҮСІНУ ҮШІН, ҰРПАҚТАР ТЕОРИЯСЫН ТАЛДАП КӨРЕЙІК

ҰРПАҚТАРДЫ СӘЙКЕСТЕНДІРУ КРИТЕРИЙЛЕРІ:

Бір ұрпақтың өкілдері:

1. Бір уақыт аралығында туғандар (шамамен 20 жыл)
2. Бір тарихи кезеңде өмір сүргендіктен, оларға әсер ететін негізгі құбылыстарды бірдей қабылдайды. Олар:
  - балалық шақ;
  - жастық шақ;
  - орта жас;
  - қарттық.
3. Олардың көзқарастары мен мінездерінде белгілі бір ұқсастықтар болады.
4. Осы ұрпаққа тән сезімдері, тәжірибелері мен ерекшеліктері де ұқсас болады.

ҰРПАҚТАРҒА ӘСЕР ЕТЕТІН ЖАҒДАЙЛАР:

...тек олардың жас шамасы ғана емес...

Адамда қалыптасатын құндылықтарға әсер ететін жағдайлар:

- қоғамдық құбылыстар
- саяси жағдайлар
- экономикадағы өзгерістер
- әлеуметтік жағдайлар
- технологиядағы жаңалықтар
- отбасындағы тәрбие

Белгілі бір тарихи уақытта өмірге келіп, қоғамдағы өзгерістер негізінде өмір сүргендіктен, оларда белгілі бір ортақ сипаттамалар болады

Ұрпақтар сипаттамасы:

1. *Үнсіз ұрпақ 1928-1945.* Олар үшін «отбасы» бірінші орында. Туыстарымен ғана кез-келген тақырып бойынша өз пікірімен бөлісе алады. Өйткені тек отбасы мүшелері опасыздық жасамайды. Қоғамдық орындарда мұндай адамдар көбінесе үнсіз қалады.

2. *Соғыстан кейінгі ұрпақ 1945-1964.* Бұл ұрпақ оптимизммен ерекшеленді, олардың барлығы дерлік командада жұмыс істей алды және командалық ойындарды, жақсы көреді. Олардың денсаулығы өте мықты және төзімді, өз қолдарымен жұмыс жасауды жақсы көреді.

3. *X ұрпақ 1965-1980.* X ұрпақтың ата-аналары Ұлы Отан соғысынан өтті немесе ол аяқталғаннан кейін бірден дүниеге келді. Олар әлемде болып жатқан оқиғалардан үнемі хабардар болуға тырысады. Олар тұрақтылықты ұнатады. Олар ақылды, практикалық, шешім қабылдағанға дейін ұзақ уақыт бойы жақсы және жаман жақтарын ұзақ ойланады.

4. *Y ұрпақ / миллениум 1981-1996.* Мыңжылдықтардың тоғысында дүниеге келген ұрпақ. олар қайта құру кезеңде өсті. Жағымды жағы: ақпараттық технологиялар, жаһандық прогресс дәл келді. Олар – оптимистер, өмірдің керемет және ерекше екендігіне сенеді. олардың айырмашылығы жұмыстан батыл түрде кете алады.

5. *Z ұрпақ / хоум-лэндер 1997-2012.* Олар телефонмен дүниеге бірге келгендер. Оларға өз ата-аналарына сұрақ қойғаннан Google-ден сұраған оңайырақ. Олар инновациялық технологияларға деген қызығушылығы жоғары. Сондықтан болашақта олардың көпшілігі өз өмірін биоинженериямен, IT-технологиялармен және жаңа және олар өздерінің болашағын белгісіз нәрсені зерттеумен байланыстырады деп болжауға болады.

6. *Альфа ұрпақ 2010-2020.* Олар интернеттің белсенді пайдаланушылары. Шамамен 2 жаста сәбилердің шамамен 80%-ы смартфондар мен планшеттерде белсенді ойын ойнайды. Жас кезінен бастап өзін-өзі жоғары бағалайды және үлкендермен бір деңгейде қарым қатынас жасайды. Бұл біздің әлемді алға жылжытатын өте перспективті ұрпақ.

Слайдтар:

Әр ұрпақ өзіне артылған жүкті жетер жеріне апарып тастағаны дұрыс, әйтпегенде болашақ ұрпағымызға аса көп жүк қалдырып кетеміз. (Ә.Бөкейхан)
--

Ұрпақтар теориясы бойынша алдыңғы ұрпақтан келесі ұрпақ сол өмір талаптарына бейімделгендірек болып келеді
--

Ақсақалы елдің болмаса, Жастары болар дуана. (Махамбет Өтемісұлы)
Қазыналы қарттарым... Әр адам: ұрпағына құнды мұра қалдыруы маңызды.
Сақалыңнан айналдым, қарт – бабалар, Ұрпағыңа не айтасың артта қалар? О, тірі шежірелер, қалдырыңдар, Қанеки, нелерің бар салтқа жарар? (М.Мақатаев)
Қалдырған мұрамыз болашақ ұрпаққа пайдалы болу үшін өмірмен байланыстыруға тырысу қажет «Мен жастарға сенемін» Мағжан Жұмабаев
Мұғалім – ата-ана – қоғам Ұрпақтар ерекшелігін ескере отырып, оларға қажетті құндылықтармен қаруландыра алсақ, қазіргі жас ұрпақ ЕЛДІҢ ДАМУЫНА әсер етуге толық мүмкіндігі бар.
Жаңартылған мазмұнындағы БІЛІМ оған негіз береді, осы ретте: «Білімді басқалардан үйренуге болады, тәрбие ұлттық болуы керек», - деген ұлылар ойын ескеру маңызды.
Ұлттық құндылықты жас ұрпаққа дарыту – алдыңғы ұрпақтың міндеті.
Ұрпақтар сабақтастығының маңызы ұрпақтар арасындағы қарсылық емес үйлесімділік болуы қажет

6. ҚР ОАМ Балаларды ерте дамыту институтының директоры М. Адамова
«Бала дамуы: отбасындағы әлеуметтік жайлы ортаның ықпалы»

Құрметті ата-аналар форумына қатысушылар!

Бүгінгі таңда Сіздермен мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу мен оқытудағы өзекті мәселелер мен ата-ананы, баланы әлеуметтік қолдау бағыттары бойынша пікірлесу мүмкіндігі туғанына қуаныштымын.

Балаларды ерте дамыту институты мектепке дейінгі ұйымдардың балаларды тәрбиелеу – білім беру процесінде көрсететін қызметін әдістемелік тұрғыдан қамтамасыз етеді.

Осы орайда, баланың жақсы тәрбиеленуі мен дамуы үшін мектепке дейінгі ұйымдар мен отбасының ықпалын біріктірудің маңызы ерекше екенін айтқым келеді.

«Бала дамуы: отбасындағы әлеуметтік жайлы ортаның ықпалы» тақырыбында баяндауға рұқсат етіңіздер.

«Баланың өмір сапасының көрсеткіші қалай анықталады және кімге байланысты?» деген сұрақтан бастасақ, Қазақстанда баланың әл-ауқаты 4 бағытта 56 индексті қамтитын көрсеткішпен өлшенеді. 2021 жылы қабылданған осы құжатта «баланың әл-ауқатының» анықтамасы берілген және ол бір-бірімен байланысты келесі факторларға тәуелді:

- физикалық және психологиялық денсаулығын сақтау және жақсарту
- сапалы біліммен қамтамасыз ету
- дамуына жағдай жасау

- қауіпсіздікті қамтамасыз ету
- тіршілік үшін жағдай жасау

Соның ішінде әлеуметтік әл-ауқаты – баланың денсаулығы, отбасындағы қарым-қатынас, қолайлы жағдай жасалуымен тікелей байланысты.

Баланың әлеуметтік әл-ауқаты – баланың өмір сапасының интегралды көрсеткіші болып табылады.

2022 жылы анықталған мәселелі көрсеткіштердің ішінде «отбасындағы қарым-қатынастағы қиындықтар», отбасының материалдық қиындықтарының әсері көрініс тапқан.

Мемлекеттік деңгейде, бұл бағытта, 2023-2029 жылдарға арналған білім беруді дамыту Концепциясында тиісті шаралар қолға алынған. Дегенмен, қандай жағдайда болмасын, біз баланы отбасының жылуы мен мейірімінен ажыратпауымыз керек.

Балалық шақты әлеуметтік қамтамасыз ету бағыттары 2-ге бөлінеді. Соның ішінде, «ішкі» – ол отбасында қамтамасыз етілетін қажеттіліктер.

Бұл бағытта, біз отбасының, ата-аналардың тексерілген қажетті ақпаратқа қолжетімділігін қамтамасыз етуіміз керек.

Біз баланың толыққанды дамуы үшін әлеуметтік әл-ауқатының артуына қалай ықпал ете аламыз ?

Қалыптасқан жаңсақ пікір, бізді баланы жан-жақтан тәрбиелеу нәтиже береді деген болжамға жетелейді. Бұл дұрыс емес. Ғылыми зерттеу нәтижелеріне сүйенер болсақ, баланың ең жақын ортасы – ол оның отбасы. Мұны, сарапшылардың пікірінен де көруге болады. Сондықтан, мектеп жасына дейінгі баланың толыққанды тәрбиесі мен дамуын қамтамасыз ету үшін бірінші кезекте отбасымен ынтымақтастықта жұмыс жасау қажет.

Ата-аналармен жұмыс нысандарының жаңа форматтарын қолдану ұсынылады, себебі зерттеу нәтижелері біздегі жұмыстың 90 пайызы көрнекі іс-шаралардың аясында қалып қоятынын көрсетеді. Ол бала үшін пайдалы дамыту әрекеттерін жетілдіруге, алға жылжытуға ықпал етпейді.

МДҰ бағдарламасында:

- әлеуметтік-мәдени нормаларға
- отбасы, қоғам және мемлекет дәстүрлеріне
- ҚР мемлекеттік рәміздерімен, құндылықтарымен таныстыру
- ұлттық мәдениетке
- толеранттылық пен ынтымақтастықты қалыптастыруға баулу

қарастырылады.

Жас топтары бойынша, баланың жасына сәйкес күрделенеді және күтілетін нәтижелерімен өлшенеді.

МДҰ тәрбие жұмыстарындағы ата-ананың орны, міндеттері туралы МДТО дамыту моделінің келесі тармақтарында көрсетілген.

50. Педагогикалық процеске ата-аналарды белсенді қатысушы ретінде тарту. Осы мақсатқа жету үшін мыналар көзделеді:

- 1) отбасымен ынтымақтастық орнату;
- 2) отбасы мен мектепке дейінгі ұйымның күш-жігерін біріктіру;

3) өзара түсіністік атмосферасын қалыптастыру, мүдделер ортақтығына бірігу;

4) отбасымен конструктивті (сындарлы) ынтымақтастық орнату үшін педагогтерді даярлау.

51. Ата-аналармен ынтымақтастықтың жаңа форматтарын пайдалану.

52. Ұлттық мәдениет пен дәстүр арқылы рухани-адамгершілік құндылықтар негізінде баланың жеке қасиеттерін қалыптастыру.

Отбасымен ынтымақтастық нысандарын кеңейту.

Наурыз айында 11 000 отбасы балаларымен бірге «Шымырлық пен шеберлік күні», «Әжем, анам және мен» байқауларына қатысып, өнегелі әже, тәрбиелі немере, шебер ана, еңбекқор бала өнегесін көрсетті. Қатысқан балабақшалар саны 850 (МББ 30%, ЖББ 2%). Республикалық кезеңге 350 балабақшадан 6000 отбасы балаларымен қатысты. Үлгілі отбасы идеясын насихаттау мақсатында әдістемелік кабинеттерге аймақтық кезеңді өз дәрежесінде, барынша жеке және мемлекеттік балабақшаларды қамтып өткізуге мән беру туралы ұсыныс берілді. Оған қоса, «Шымырлық пен шеберлік» және «Мен зерттеушімін» байқаулары сараптамадан өтіп, 514 бұйрыққа енгізуге алынды. Қыркүйек айына «Қазақшаң қалай, балақай?» байқауы жоспарланған.

Қазір өңірлерде балабақшалардың жанында «әжелер мектебі», «аналар мектебі», «әкелер мектебінің» үлгілері бар. Осы тәжірибені тарату мақсатында Институттың ютуб каналына және Институт сайтына бейнебаян, байқау материалдары салынған.

Отбасымен ықпалдастықта сапалы деңгейде жұмыс жасау үшін Институт бірнеше ғылыми жобалармен айналысуда:

- 2021-2023 – «Білім және ғылым жүйесін жаңғыртудың ғылыми негіздері» ПЦФ (МБК) шеңберінде *«мектепке дейінгі білім беру сапасын зерттеу және бағалау критерийлерін әзірлеу»*.

- 2023-2025 – *«Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды дамыту моделін іске асыру контекстінде баланың сөйлеуін дамытудың ғылыми-педагогикалық негіздері»* жобасы қолға алынуда.

- 2023-2024 – *Minderoo қорымен (Австралия)* бірге дәстүрлі ата ана тәрбиесі мен ерте жастағы балаларды дамытуға нейробиологиялық көзқарасты біріктіретін ата-аналарға арналған *«Thrive by five»* бағдарламасын дайындау. Зерттеу тобы 15-26 мамыр аралығында осы бағыттағы жұмыстарды ата-аналармен бірге талдауды жоспарлап отыр («Жұлдыз», «Алматы», «Мұнарарат», «Мерей» бб базасында).

Анықтама үшін.

Тарихи, мәдени құндылықтарымыздың негізіндегі халқымыздың ерекшелігінен ақпарат беретін алғашқы зерделеу және дәстүрлі тәрбиеге нейробиология тұрғысынан көзқарас Сидней Университетінің зерттеулерінің негізінде ұсынылған. Осы материалға талдау жасау үшін эксперттік топ мүшелері жасақталды. Оған Байтұрсынов атындағы Тіл білімі институтының лингвист ғалымдары, ҰБА, «Талдау» орталығының мамандары, мектепке дейінгі білім саласына зерттеу жасап жүрген жас ғалымдар, Денсаулық сақтау

министрлігі мамандары және ғалымдары, МДББ саласындағы Ассоциация мүшелерінің ішінен көп балалы аналар, балалары балабақшаға баратын әртүрлі жастағы ата-ана өкілдері қосылды.

Ғалымдардан құрылған топтың отырысы өтті.

• 2023-2025 – ЮНИСЕФ пен ҚР Үкіметі арасындағы ынтымақтастықтың 2025 жылға дейінгі Халықаралық Бағдарламасы шеңберінде Институт 0-6/7 жас аралығындағы балалардың даму және мониторинг кезеңдеріне қатысты ата-аналар (қамқоршылар) мен мамандардың хабардарлығын арттыру және практикалық білімін арттыру жөніндегі стратегияны әзірлеу жөніндегі ведомствоаралық жұмыс тобына қатысуда.

Мониторинг қорытындысы бойынша балалардың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларының дамуын талдау нәтижесі ата-аналардың ықпалын арттырудың қажеттілігін көрсетеді. Себебі, баланың өмірлік дағдыларының қалыптасуы, ортаға бейімделуі мен әлеуметтенуі, қарым-қатынас орнату қабілетінің дамуы, отбасы құндылықтарын ұғынуы мен дәріптей алуының динамикасы кіші жас тобы мен мектепалды топ/сыныптарында қатты өсімді көрсетпеген. Ата-аналармен жүргізілген сауалнама қорытындысы да мұны дәлелдейді. Олай болса, әрқайсымыз бұл жайлы баланың дүние есігін ашқан уақытынан бастап ойланып, қолға алмасақ, оның кейінгі өмірінің сапасына әсер ететін болады (мектептегі үлгерімі, құрдастарымен қарым-қатынасы, өз денсаулығын күте алуы, қауіпті сезінуі, алдына мақсат қоя алуы, т.б.).

МДҰ тәрбиелеу мен білім беру бағдарламасында жасына сәйкес бала бойында қалыптасуы тиіс дағдылары мен оның дамуынан күтілетін нәтижелері берілген. Яғни, педагогпен бірге осы бағытта бірлескен жұмыс жасауға, үнемі кеңес алып отыруға болады.

Мысалы, аралық мониторинг қорытындысының ұсыныстары бар, олармен ата-аналарды таныстырып, кеңес беруге болады.

Барлық айтылғандардың негізінде, отбасының әлеуметтік қал-ақуалының көрсеткіштер матрицасын құратын болсақ, ол келесілерді қамтиды:

- отбасы құрамы;
- отбасының тұрмыстық-санитариялық жағдайы;
- отбасының табысы;
- отбасының педагогикалық мәдениеті;
- отбасының әлеуметтік ахуалы;
- отбасы үшін баланың құндылығы;
- отбасының МДҰ қарым-қатынасы;

Халықаралық тәжірибеде МДҰ-дардың баланың отбасымен ынтымақтастығы, тиімді практика түрлерін қолдану жақсы жолға қойылған. Бұл ата-ананың жауапкершілігін арттыруға өте үлкен ықпал етеді. Өз тәжірибемізге қарасақ та, ғасырлар бойы бала тәрбиесімен айналысатын тұтастай отбасы институтының жүйесі қалыптасқан. Ол жерде әркімнің өз орны және рөлі бар. Қазір біз одан ажырап барамыз. Отбасы институтын жандандыру, «әжелер мен аналар мектебінің», «әкелер мектебінің» дәстүрін жалғастыру, біздің ұлт ретінде сақталып қалуымызға кепіл болады.

Ата-ана болуға саналы қадам – баланы отбасының басты құндылығы ретінде қарап, оны басты орынға қоюды меңзейді.

Мұндай қадамның негізгі талаптары:

- отбасындағы жайлы атмосфера, жағымды қарым-қатынас
- ата-ана болудағы қажетті құзыреттіліктерді игеру (күтім, тамақтандыру)
- балаға көңіл бөлу, қызығушылығына назар аудару
- баланың дамыту, МДҰ ынтымақтасу, педагогикалық процеске қатысу

Назарларыңызға рахмет!

7. Қызылорда облысының «Аналар академиясы» төрайымы, педагогика ғылымдарының кандидаты Ә. Ж. Әбдіхалықова.

«Ана әлдиі мен мейірімі – бала тәрбиесінің иммунитеті»

Қадірлі форумға қатысушылар!

Иммунитет – медициналық термин, оның негізгі атқаратын қызметі – адам ағзасын қорғау, оның саулығын, өзге жүйелермен тығыз байланыста бола отырып, бүкіл организмнің біртұтас орнықты жұмыс істеуін қамтамасыз ету.

Ал біздің тақырыптың кілттік сөзі ретінде алынып отырған «тәрбиенің иммунитеті» ұғымы адам бойында рухани иммунитетті қалыптастыруды қарастырады. Яғни, бұл педагогикалық философия ұғымы және ол қоғамдағы түрлі рухани азғындауға, жағымсыз, қауіпті факторларға саналы түрде тойтарыс бере алатын адамның аса маңызды қабілеті, рухани мәдениетінің дәрежесі, көрсеткіші.

Бала тәрбиесінің рухани иммунитеті – тұтас ұлттың рухани иммунитеті. Екеуінің қарым-қатынасы өте тығыз байланыста, екеуінің де басты мақсаты – ұлттың, халықтың рухани бірлігін, жан саулығын, ұл-қыздардың жеке бас құндылықтары мен ұлттың құндылықтарының сәйкестігін, үндестігін, бірізділігін қалыптастыру, сақтау.

Демек, бүгінгі жаһандану жағдайында әрбір тәрбиешінің (ата-ана, мұғалім, азаматтық қоғам, т.б.) алдында тұрған ерекше парыз, міндет – мәселеге тікелей қатысы бар білім мен тәлім-тәрбие арқылы балалық шақтан бастап тәрбиеленушілердің рухани иммунитетін күшейту.

Ғылым мен дәстүрлі педагогиканың пайымдауынша, аталған мақсатқа жетудің бір құралы – ана әлдиі. «Мәңгілікті ойлаған ел ұрпағының жүрегіне ізгіліктің дәнін егеді» – дейді халық даналығы. Осыған орай, білім мен тәрбие саласындағы белгілі ғалым-педагог Советхан Ғаббасовтың «Ұрпақ тәрбиесінің жаңа ілімі» атты оқу құралында сапталған ана құрсағындағы тәрбие туралы тың ойларын аудиторияға жеткізуді жөн көрдім.

Құрсаққа біткен жан иесінің бір жарым айдан кейін-ақ бармақтай жүрегі мен қан тамырлары жүйесі қалыптасып, анасының түйсігі мен сезімдері арқылы жүрек тәрбиесі қалыптаса бастайды. Бұл – күллі тәрбие атаулының алтын арқауы болып саналатын жүрек тәрбиесінің мәні мен мазмұны тек қана ана құрсағында қалыптасады деген сөз.

Біз ұсынып отырған жүрек тәрбиесінің жүйесі адам бойындағы күллі имандылық пен инабатты мінез-құлық, табиғи қабілеттің негіздерін жаратылыс заңдылықтарымен үндестіре, дамыта қалыптастырып, жарық дүниеге іштен жетілдіріп тудырады. Бір ерекше таң қалатын нәрсе: осы құбылысты біздің ата-бабаларымыз білген. Сондықтан да олар «Алып анадан туады» деп ұрпағына тұжырымды бағдарлама қалдырған. Демек, жан дүниені тәрбиелеп жетілдіретін де – ананың парасаты.

Ұлы Абайдың «Жүрек тербеп оятар баста миды» деуінде де телегей-теңіз ғұламалық жатыр. Яғни, жүрек тәрбиесі – адам тәрбиесінің іргетасы.

Бұған қоса, жанның он екі арнасы – түйсік, сүю, ұят, мінез, жігер, зерде, табиғи қабілет және ішкі бес сезім де осы ана құрсағында ашылатынын ұғынған жөн.

«Бала дүниеге келген соң, ішкі сезімдермен бірге сыртқы сезімдерді де тәрбие қылу керек» – дейді Мағжан Жұмабаев өзінің «Педагогика» атты оқулығында. «Сыртқы сезім адамның жан тұрмысы үшін аса қымбат болғандықтан, баланың бұл сезімдерін аса жақсы тәрбие қылу керек. Бірінші, бұл сезімдердің сау һәм берік болуына, екінші, бұл сезімдердің өткір, терең, дұрыс болуына ыждаһат қылу керек. Және бұл сезімдерді тең тәрбие қылу керек. Бұлардың біреулері жақсы тәрбие қылынып, біреулері нашар тәрбие қылынса, жан-тұрмысы да тегіс, бүтін болмақ емес», – дейді Мағжан Жұмабаев.

Сыртқы сезімдерге нелер жатады?

Мысалы, көру, есту, сипау, ет сезімі, иіскеу және тату сезімдері.

Бір мысал тоқталайын: баланың есту сезіміне аса көп әсер беретін – бесік жыры. Бұл жырдың күйі де, сөзі де тәтті. Бала сөзін ұқпаса да, күйінен әсерленеді.

Күнім айым,
Еркетайым,
Бөлейін енді,
Ұйқың да келді.
Жұмсақ бесік,
Жылы төсек,
Жата ғой, қозым,
Әлди, бөпем, әлди-ай.
Соқсын дауыл, жел,
Болма алаң.
Сүйген анаң
Сақтар, анық біл!

Алмас қылыш,
Найза құрыш,
Белге буарсың.
Сен, сырттаным,
Арыстаным,
Жауды қуарсың.

Туған жерден,
Өткен елден
Ерге не қымбат?
Жаным да сен,
Тәнім де сен,
Қарашығым-ай!
Әлди, әлди, әлди-ай!
Бесік жыры

Әже мен ананың әлдиі, ізгі ойдың мөлдір тамшылары, рухани дүниенің алғашқы есігі, жан тәрбиесінің құралы, сәбидің өнер әлеміне жасаған бастапқы қадамы.

Бесік жыры арқылы ана әлдиі ананың балаға деген мейірімін, махаббатын, ой-арманын, ізгі ниетін, халықтық педагогикада орын алған халықтың ақыл-өсиеттерін, сәбиінің болашағына деген ата-аналық тілегін білдіреді.

Ата-аналардың отбасы тәрбиесі мен психологиясына қатысты мәселелерді дұрыс шешіп, ойдағыдай мақсатқа жетулері олардың педагогикалық мәдениетіне байланысты.

Адамзат ата-аналарға бала тәрбиесі туралы арнайы дайындықтың қажет екендігін ежелден-ақ түсінген. Бұл мәселе ұлы ойшылдар мен педагогтардың еңбектерінде негізделген. Алғаш рет бала тәрбиесі мен оларды оқыту туралы аналарға арналған бағдарламаны Я. А. Коменский «Аналар мектебі» атты еңбегінде ұсынды. Ал, аналарға практикалық көмек көрсетуге талпыныс жасаған Ф. Фребель болды. Ол аналардың педагогикалық мәдениетін көтеру мақсатында балаларға дұрыс тәрбие беру тәсілдерін үлгі ретінде көрсететін балалар бақшасын құрды. Осылайша әр елде ата-аналардың педагогикалық мәдениетін көтеретін өзіндік жүйесі қалыптаса бастады.

Қазіргі кезде де бұл мәселе өзінің өзектілігін жойған жоқ. Бұл тәрбие үдерісі мен отбасының тәрбиелік міндеттерінің күрделенуіне байланысты болып отыр. Педагогикалық мәдениет тәрбие мәселелерін ұтымды шешуге мүмкіндік береді.

Ата-аналардың педагогикалық мәдениеті – олардың тәрбиелік қызметтерінің негізі. Отбасындағы бала тәрбиесінің сәтті болуы мен нәтижелелігі ата-аналардың педагогикалық мәдениетінің деңгейіне де байланысты. Ата-аналардың педагогикалық мәдениеті – тәрбие үдерісін қоғамдық талаптарға сәйкес ұйымдастыруға мүмкіндік беретін арнайы механизмдер мен құралдардың жиынтығы.

Бұл механизмдер мен құралдарға ата-аналардың нақты тәрбие мақсаттары мен оған жету амалдарын ұғынуы, тәрбиелеу туралы ғылыми білімдері (психологиялық-педагогикалық, этикалық, физиологиялық, гигиеналық), педагогикалық біліктері мен дағдылары жатады. Алайда, бұлар туралы барлық ата-аналардың білімі жеткілікті деп айта алмаймыз

Шетелдердің отбасының педагогикалық мәдениетін көтеру тәжірибесі

Отбасындағы бала тәрбиесі мәселесі қоғам мен көптеген елдердің ғалымдарын да ойландырып отыр. Осыған байланысты ата-аналардың

педагогикалық мәдениетін көтеруге бағытталған арнайы бағдарламалар ата-аналарды тәрбиелеу бағдарламалары, ата-аналарға педагогикалық білім беру бағдарламалары дайындалған.

Европа елдерінде ата-аналарды тәрбиелеу бағдарламалары әртүрлі модельдер арқылы жүзеге асады. Мысалы адлерлік, оқытушы-теориялық модель, сезімдік қарым қатынас моделі, т.б.

Сонымен қатар, кейбір мемлекеттерде ер адамдарды бала тәрбиесіне, балабақшалар мен мектептерде жұмыс жасауға тарту үшін арнайы курстар бағдарламалары жасалынған. Онда ер адамдарға балалар күтімі туралы білімдер мен практикалық білімдер береді.

Бірнеше елдердің мектептерінде ата-аналар, білім алушылар, оқытушылар, түрлі әлеуметтік бағытта зерттеу жұмыстарымен айналысатын ғалымдар ассоциациясының жалпыхалықтық филиалдары бар. Қонақтар ретінде дәрігерлер, программистер, спортсмендер, әртістер, т.б. мамандар шақырылады.

1. Ата-аналар, жастар, жалпы халықтың рухани иммунитетін күшейту дәлірек айтқанда, психологиялық-педагогикалық ағарту ісін жандандыру, басқа ұлттардың осы бағыттағы нәтижелі мазмұнды, бай, қалыптасқан оң тәжірибесін оқып үйрену, пайдалану, педагогика ғылымдарының жаңашыл, заманауи ізденістерін, ғылыми зерттеулерін күнделікті педагогикалық процеске енгізу, түрлі ақпарат құралдары арқылы насихаттау жұмыстарын орындаудың сапасын, жауапкершілігін арттыру қажет деп ойлаймыз.

2. Мүдделі институттар, қоғамдық ғылым академиялары (мысалы, педагогикалық, әлеуметтік ғылым, т.б) жеке адамның, қоғамның, мемлекеттің дамуына пайдалы ортақ ұстанымдарға негізделген зерттеу, сараптаудан өткен халыққа тәрбиелік-ағартушылық жобалар, бағдарламалар, концепциялар мен нұсқаулықтарды ұсынуы маңызды роль атқарары ақиқат.

3. Тағы да Мағжан Жұмабаевтың ойларын ортаға салғанды жөн көрдім. Ол былай дейді: «Балаға тәрбие бергенде, әрбір тәрбиешінің алдымен қолданатын жолы – өз тәжірибесі. Әрине, бұл жолды тіпті қисық жол деуге болмайды. Адамның өз тәжірибесі – жүріп кеткен жол. Бір адамның тәжірибесі тым тар, тым бірбеткей тәжірибе. Тәрбиеден мақсұт – баланы тәрбиешінің дәл өзіндей қылып шығару емес. Келешек өз заманына лайық қылып шығару ғой».

Екінші, әрбір тәрбиешінің қолданатын жолы – ұлт тәрбиесі. Әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті. Бірақ балаға шын дұрыс тәрбие беру үшін, тәрбиешінің өз тәжірибесі һәм ұлт тәжірибесімен таныс болуы жетпейді екен.

Бұлардың арасынан жақсы-жаманын, алтын мен мысын тізіп ала білу үшін тәрбие майданында шабылап ысылған тарландардың тәжірибелерімен, түрлі ұлттан түрлі заманда шыққан тәрбие ғалымдарының ойларымен, қысқасы, тәрбие туралы дұрыс жолға түсіретін шын тәрбие дәнімен, яғни педагогикамен жақсы таныс болу керек.

Иә, бүгінгі қоғам талабы әрбір отбасы тәрбиесіне қатысты мәселелерді, ұрпақтар сабақтастығын парасатпен, махабатпен, кіршіксіз мейіріммен орындауда кәсіби сауаттылықты, жалпыадамзаттық мәдениетті талап етуде.

Ұрпақ тәрбиелеу – жалпыхалықтық іс, ата- бабаларымыздың аманаттаған руханият мұрасы.

Отанымыздың келешегі үшін бір кісідей еңбек етейік, ісіміз оңынан болсын!

Тыңдағандарыңызға рахмет!

8. С.С. Тулекова. «Мұғалімдер мен ата-аналардың педагогикалық одағын қуатты тәрбие күшіне қалай айналдырамыз?»

Баланы бұзуға, түзеуге себеп болатын бір шарт – жас күнде көрген өнеге.
Жүсіпбек Аймауытов

Құрметті, форумға қатысушылар!

Өздеріңіз байқағандай, менің сіздерге ұсынып отырған тақырыбым сұрақ ретінде таңдалып отыр. Сұрақ – шешімге, жаңа ойға түрткі. Сұрақ – деректер жинауға, зерттеуге, зерттеу негізінде өзгеріс жасауға негіз.

Біз Жүсіпбек Аймауытов айтқандай баланы бұзуға немесе түзеуге қандай өнеге көрсетіп келеміз? Балаға жас күнінде өнеге көзі болып табылатын екі әлеуметтік институт – мектеп пен мұғалімнің, сол екі институттағы негізгі екі субъект - мұғалім мен ата-ананың серіктестігін тиімді ұйымдастыра алып жүрміз бе?

2022 жылдың тамыз кеңесінде Ұлытау облысының білім жүйесіндегі негізгі 7 сұрақ анықталған болатын. Сол сұрақтардың бірі – мен сіздердің назарларыңызға ұсынып тұрған сұрақ.

«Мұғалімдер мен ата-аналардың педагогикалық одағын қуатты тәрбие күшіне қалай айналдырамыз?» сұрағы оқу жылы барысында облыстың барлық мектептерінде талқыланды, талқылау арқылы бірқатар ұсыныстар болды, ұсыныстар негізінде жүйелі шаралар ұйымдастырылды, жобалар қолға алынды.

Педагогикалық ұжымдарда талқылау барысында «ата-аналар мұғалімге, мектепке толық сенбейді» деген проблема анықталды. Ата-аналарға балаларының оқудағы жетістіктері мен кедергілері туралы ақпараттарды жеткізу, балаларының оқу әрекетін көздерімен көруге жағдай жасау, ата-аналарды мектеп өміріне араластыру - проблеманы шешудің тетіктері бола алады. Осы бағытта ата-аналар үшін тоқсанның басында өтетін кемінде 10 күндік ашық есік күндерін жоспарладық. *Ашық есік күндері* мақсатына жетуі үшін, оқушының оқудағы жетістігін арттыруға бағытталуы үшін мектеп әкімшілігі ашық есік күндерінің регламентін әзірлеуі және ата-аналардың кері байланыстары маңызды.

Сонымен қатар, оқушылар үшін сыныптан тыс шараларды өткізуге ата-аналарды тарту да ата-ана мен мектеп арасындағы сенімді нығайтады. Осы мақсатта «*Ата-ана сағаты*» жобасы іске асырылып жатыр. Әрбір ата-ана баласы оқитын сынып оқушыларына тәрбиелік шара ұйымдастыру үшін дайындалады,

баласының ерекшеліктері арқылы оның сыныптастарын тануға да мән береді, шара барысында баласының достарын, құрдастарын тани түседі. Сондай-ақ, әр сала өкілдерінің тәрбие сағатын өткізуі – балалар үшін де қызықты болады. Мұндай шаралар өз кезегінде ұжымдық сенімді қалыптастырады.

Мектеп тәжірибесінде отбасылық құндылықтардың қалыптасуына ықпал ету бағытында бірқатар шешімдер ұсынуға болады. Менің тәжірибемде сәтті іске асырылған «*Отбасымен тал егейік*», «*Менің атаулы гүлім*» дәстүрлі акцияларын атап өтуге болады. Күзгі, көктемгі маусымдарда мектеп ауласына отбасымен тал егіп, оны отбасымен баптап, күтіп өсіру – отбасы үшін құндылық, бала үшін өнеге, еңбек. Ал мектеп үшін – қаржылық және адами ресурсты үнемдеу. Оқушылардың аналарының (кейбір жағдайда әкелерінің) қолдауымен гүл сабақтарын өндіріп, оны топыраққа отырғызып, оқу кабинетінде баптап өсіруі де өнеге әрі еңбек. Бұл жобаларды облыстың жекелеген мектептері іске асырып жатыр, алдағы уақытта масштабы ұлғаятынына сенемін.

Мектеп пен отбасының сәтті, табысты одағын орнатудың тағы бір жолы – еркін, ашық коммуникация. Әр ата-ана үшін тек сынып жетекшісі ғана емес, пән мұғалімдері де, әкімшілік мүшелері де, директор да қолжетімді болуы тиіс. Сондықтан да педагогтердің оқушы немесе *ата-анамен кездесуге ыңғайлы уақыттары* сабақтарына кедергі келтірмейтіндей (*аптасына 2 сағаттан артық емес*) белгіленіп, мектеп қауымдастығына тиімді форматта қолжетімді болғаны маңызды.

Менің тәжірибемде тиімділігін анық көрген және әлемдік тәжірибеде тиімділігі дәлелденген әдістердің бірі – *дамытушы сұхбаттар*. Мұндай сұхбат оқушы, ата-ана және мұғалім үшеуінің қатысуымен өтеді. Дамытушы сұхбат барысында оқшының нақты қадамдары, жетістігі мен кедергісі бағаланады, даму маршруты, қадамдар айқындалады. Келесі сұхбатта қадамдардың нәтижесі қаралып, келесі қадамдар қарастырылады, түзету жүргізіледі. Мұндай сұхбат шеңберінде тек академиялық жетістіктер емес, тұлғалық дамуға, функционалдық дағдыларға қатысты да кеңестер беріледі.

Мектеп тәжірибесінде «ата-аналар жиналысы» деген ұғымнан алыстап, ата-анамен серіктестіктің тиімді формаларын енгізу бойынша министрлік бірқатар ұсыныстар беріп келеді. Шынымен де, біз ата-ананы тапсырыс беруші деп емес, серіктес деп қабылдауымыз керек. Сенімді серіктестік болуы үшін ата-аналарды қызықтыру, оларды да педагогикалық тұрғыдан қолдау маңызды. Ата-ананың барлығы педагог емес. Балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты өзгерістер, ұрпақтар теориясы негізінде қазіргі балалармен коммуникацияға түсудің жолдары, бала тәрбиесіне қатысты тақырыптар бойынша ата-аналарды оқыту, үйрету алаңдарын ұйымдастыру керек.

«Баланың өзіне, өзі өмір сүретін ортаға, қоғамға пайдалы адам болуына бірге жауаптымыз» деген ой әрбір педагог үшін де, әрбір ата-ана үшін аксиома болғанда біз бірге жеңіске жетеміз! Баршаңызды баланы бұзатын емес, түзейтін үлгі болуға шақырамын!

Назарларыңызға рақмет!

9. Алматы қаласы №1 Алматы қазақ мемлекеттік гуманитарлық-педагогикалық колледжі директорының оқу-тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары – Байтекеева Айгул Аталықовна

«Отбасы тәрбиесі- қоғам негізінің бастауы»

Қайырлы күн құрметті әріптестер мен ата-аналар!

Республикамыздың әр жерінен бас қосып, бүгінгі форумға қатысып отырғанымызға қуаныштымын!

Ұлы Абай: «Бір ғана қуанышым бар ол-менің балаларым» - деген екен.

Әрбір ата-ана баласының денсаулығы мықты, ең жақсы болуын, талапты болып өсуін арман етеді. Сол үшін *әрбір ата-ана қоғамға үлес қосқан кезде гана тәрбиелі, жақсы, жайлы орта қалыптасады.* Бала тәрбиесінде ата-ана белсенділігі-қоғам дамуының негізгі факторы. *Ұл мен қызымыздың тұлға болып қалыптасуының сексен пайызы ата-ананың отбасылық тәрбиесіне тікелей байланысты.* Қоғамда ата-ананың рөлі өте маңызды.

Қоғамсыз отбасы – жанұясыз қоғам дамымайды. Бүгінгі қоғам алдындағы басты мақсат өмірдің барлық саласында белсенді, шығармашылық іс әрекетке қабілетті, еркін тұлға тәрбиелеу. Ол үшін бала тәрбиесімен айналысатын отбасы, оқу орны, қоғам және жұртшылықтың тәрбие ісі кіріктіріліп жүзеге асуы тиіс. Халқымыздың сан ғасырдан бергі даналығына құлақ ассақ, «Адамның бақыты – балада» деген екен. Кез келген адам өзі өмір бойы қуып жете алмайтын бақыт деген құдыретті сөздің өлшемі өмірінің жалғасы ұрпағымен келетініне мән бермеуі де мүмкін. Біреу бақытын байлықтан тапқысы келсе, екінші біреуі даңқ пен атақтан, мансап пен қызметтен іздестіреді. Адамға нағыз бақытты - тәрбиелі ұрпағы ғана сыйлай алады. «Адам ұрпағымен мың жасайды» деген сөз тегін айтылмаса керек. *Баласынан «Бақыт деген не?» деп сұрағанда, «Бақыт деген – сізбен сөйлескен уақыт» депті.* Балаларға керегі – ата-ананың көңіл бөлуі. Қазір барлығымыз жұмыста отырмыз, ал балаларымыз болса әрине телефон, теледидарға телміріп, уақыт өткізіп жатыр. Олай болса адам өмірінің мәні - өз ұрпағы. «біз балаларға ұқсаймыз, балалар бізге ұқсайды» дейтін белгілі тәсіл бар. Ал баланың сізге ұқсау үшін, сіздің қасиеттерін алу үшін сіз не істедіңіз?

Қане, осы орайда тәжірибе алмасайық. Өз отбастарыңызда қалыптасқан, баланың онды қасиеттерін жетілдіруге бағытталған қандай дәстүрлер бар? Сол туралы әңгімелесейік.

Абайдың «Адамның адамшылығы – ақыл, ғылым, жақсы ата, жақсы ана, жақсы құрбы, жақсы ұстаздан болады», - деген.

1. Отбасы татулығы (аңыз әңгіме)

Баяғыда бір үлкен отбасы өмір сүріпті. Отбасындағы адамдар саны өте көп екен, бір қауым ел болып, бірге тұрыпты. Ол отбасы ерекше екен, әрқайсысы өзара келісімде, татулықта өмір сүруі елді таң қалдырады. Оларда ұрыс-керіс, дау-жанжал деген атымен болмайды екен.

Бұл отбасы жайлы патшаның құлағына да жетеді. Патша естігеннің ақ-қарасын білгісі келіп ауылға келеді. Ауылда тап-таза, барлығы да жеткілікті, тыныштық пен береке қонған. Патшаның көңілі толып, ерекше бір шаттықа бөленеді. Сыйластығы жарасқан бақытты отбасында қариялардың орны төрде,

уайым-қайғысыз, балалары бақытты, мәз-майрам екен. Бұған патша таң-тамаша болады. Отбасының қалайша бақытты, тату-тәтті өмір сүруінің мәнісін білгісі келеді. Ауыл ақсақалына келіп отбасындағы татулық пен бірлікке қалай жеткендерін айтуын өтінеді.

Сіздер қалай ойлайсыздар? Ауыл ақсақалы патшаға қандай жауап берді? Отбасындағы татулық пен бірліктің болуы үшін қандай қасиеттер қажет деп ойлайсындар?

Қарт үнсіз ғана жүз рет «сүйіспеншілік», «жүз рет» «кешірім», жүз рет «бірлік» деп қағазға мұқият жазып шығады.

Үш сөзді оқыған патша таң қалып:

Осы-ақ па?

- Иә,-деді ақсақал. Барлық жақсы отбасылары тек осы қасиеттерден құралады-деді де сәл ойланып «және шыдамдылық» деген сөзді қосып қойды.

Босағасы берік,шаңырағы биік болуы, тату-тәтті өмір сүруі, бақытқа, қуанышқа бөлінуі отбасы мүшелерінің бір-біріне жағымды қарым-қатынасына байланысты екен.

Құрметті ата-аналар сіздердің де отбасыларыңызға татулық пен бірліктің болуы үшін жүз рет «сүйіспеншілік», «жүз рет» «кешірім», жүз рет «бірлік» және шыдамдылық тілеймін.

2. *Эдвард де Боно. «Алты ойшыл қалпақ» әдісі арқылы «Әлем елдеріндегі бала тәрбиесі» тақырыбында шығармашылық жұмыс орындау.* Қазақ, еврей, неміс халықтарының бала тәрбиесіндегі басты ерекшеліктері.

3. «Сөйлемді аяқта» әдістемесі.

- Мен өз отбасымды жақсы көрем, себебі....
- Отбасы бұл – ...
- Отбасым бақытты болу үшін, ...
- Отбасымда зорлық-зомбылыққа жол жоқ, себебі ...
- Мен отбасымның ... .. қалар едім.
- Мен үшін бақытты отбасы, ол – ...
- Өз отбасыңа көңілің тола ма?
- Отбасының ұйытқысы кім?
- Отбасының бүкіл міндеті кімдерге негізделген?

Қорытынды бөлім:

4. «10+5+1» әдісі.

Алдарыңыздағы ақ қағаздарға сіз үшін өміріңізге қажетті құндылықтарды жазыңыздар. Саны-ы – 10. Мысалы, ақша, денсаулық, білім ...

Енді бесеуін сызып тастаңыздар, тағы төреуін сызыңыздар. Қолдарыңызда біреуі қалды, соны оқысаңыздар. Ол көбіңізде «Бала» сөзі болар. Олай болуы заңдылық. Өйткені «Бала – ата-ананың бауыр еті», ұрпағын жалғастырар жалғасы. Әр ата-ана баласы үшін өмір сүреді.

Халқымыздың аяулы ұлы зиялы азаматы Б.Момышұлы: «Жаудан да, даудан да қорықпаған қазақ едім. Енді, қорқынышым көбейіп жүр. Балаларын бесікке бөлемеген, бесігі жоқ елден қорқам. Дәмді, дәстүрді сыйламайтын балалар өсіп келеді, оның қолына қылыш берсең, кімді де болса шауып тастауға

даяр. Қолына кітап алмайды. Үйреніп жатқан бала жоқ, үйретіп жатқан әке, шеше жоқ» - деген. «Жұмыла көтерген жүк жеңіл» демекші, баланы бірлесе отырып тәрбиелейік дей келе бүгінгі тренингімізді аяқтайық.

«Ертең өсіп келеді, ертеңмен бірге адам өсіп келеді. Бізде қазір жаңа қоғам ғана жасалып жатқан жоқ, жаңа адам жасалып келеді», деген екен, академик З.Қабдолов.

Олай болса ертеңіміз жарқын болуы үшін қоғам, ата-ана, оқу орны болып бірлесе жұмыс жасайық.

Бүгінгі тренингке қатысқандарыңыз үшін көп рахмет.

10. Адамның үйлесімді дамуы ұлттық институтының Стратегия және әлеуметтік зерттеулер бөлімінің бастығы – Әлиев Бақыт Шалабайұлы

«Білім алушылардың қауіпсіз мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру» тақырыбындағы баяндама тезисі

Қазіргі таңда білім беру саласында балалардың әл-ауқатын қамтамасыз етудің жолдарын, тәсілдерін, әдістерін іздеу жүріп жатыр. Балалардың психологиялық хал-ахуалы, физикалық денсаулығы, өміршеңдік құзыреттілігі, қарым-қатынас дағдылары, кең әлеуметтік байланыстар құру мүмкіндіктері жіті назарда. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К.Тоқаев атап өткендей, маңызды мәселенің бірі – балалардың қауіпсіздігі. Балаларға қатысты зорлық-зомбылық жағдайлары елді дүр сілкіндіруде. Бұл оқу орындарында, қоғамдық орындарда және тіпті үйде де болады. Көбінесе бұл оқушылар арасында суицидтің себебі болады.

Балалардың қауіпсіздігі мәселесін шешудің өзектілігі Қазақстан Республикасындағы балалардың жағдайы туралы баяндаманың деректерімен расталады, онда мынадай өткір проблемалар көрсетілген:

- өз-өзіне қол жұмсауға әкелетін балалардың психоэмоционалды жағдайының бұзылуы;
- балаларға қатысты қылмыстар, физикалық және психологиялық зорлық-зомбылық (қорқыту, кибербуллинг және т. б.);
- көбінесе отбасылардың қолайсыздығынан туындаған балалар қылмысы;
- электрондық кеңістіктің теріс әсері (интернет, әлеуметтік желілер).

Білім алушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және білім беру ұйымдарында қолайлы орта құруға кешенді бағыттың болмауы білім беру ұйымдарындағы ұйымдастырушылық қызмет деңгейінің төмендегімен, әдістемелік қамтамасыз етудің жетіспеушілігімен, әлеуметтік-психологиялық ахуалдық күрделілігімен, сондай-ақ, кейбір ұйымдардағы техникалық қауіпсіздіктің толық қамтамасыз етілмеумен байланысты.

Білім беру процесінің қауіпсіздік саласындағы маңызды мақсаты оқушылардың кез-келген міндеттерді шешуде қауіпсіздік қағидаттарын терең түсінуге негізделген саналы ойды қалыптастыру болып табылады.

Қауіпсіз мінез-құлық мәдениеті – бұл:

Біріншіден, өмірлік қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы жинақталған білім, білік және дағдылар жүйесі;

екіншіде, әртүрлі сипаттағы төтенше жағдайлардың алдын алуға бағытталған және күнделікті іс-әрекетте адам қауіпсіздігінің жоғары деңгейін қамтамасыз ететін жеке қасиеттер жиынтығы;

үшіншіден, өзінің, басқалардың және қоршаған ортаның қауіпсіздігіне, сондай-ақ, басқалардың өміріне, денсаулығына, ұстанымы мен көзқарасына деген құндылықтық қатынас пен дүниетанымдық ұстаным.

Білім беру ұйымдарында оқушылардың қауіпсіз мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру келесі кезеңдерден тұрады:

- *профилактикалық* (салауатты өмір салтын насихаттау, қауіпсіздік ережелерімен таныстыру, құқық бұзушылықтың алдын алу, мектеп оқушыларының жұмыспен қамтылуын, бос уақытын ұйымдастыру, ата-аналардың педагогикалық сауаттылығын арттыру, сынып ұжымдарында қолайлы әлеуметтік-психологиялық климат құру, қиын өмірлік жағдайда балаларды оқытуға және тәрбиелеуге көмек көрсету);

- *диагностикалық* (балалардың дамуына жағымсыз әсер ететін факторларды, мінез-құлқындағы ауытқулардың себептерін анықтау);

- *коррекциялық-дамытушылық* (жанжалдарды шешуге көмектесу және отбасындағы балалар, жасөспірімдер мен ересектер арасындағы қарым-қатынасты тұрақтандыру, ата-аналарға балалар мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынас мәселелерін шешуге көмектесу, отбасылық қатынастарды, отбасылық тәрбие стилін қайта құру, алдын алу процесіне ата-аналарды қосуды іске асыру, отбасының тәрбиелік әлеуетін қалпына келтіру және күшейту, сынып ұжымын біріктіру);

- *сауықтыру* (оқушылар мен ата-аналардың мәселелеріне кеңес беру, оқушылардың оқуын бақылау, проблемаларды шешу үшін мүдделі ведомстволармен өзара іс-қимыл жасау);

- *қорытынды* (өткізілген іс-шаралардың тиімділігін бағалау, одан әрі жұмысты жоспарлау, ұсынымдар әзірлеу, оқушылардың мектеп өміріне қанағаттануын, қарым-қатынасын зерттеу, ата-аналардың білім беру қызметіне және мектеп ұжымындағы баланың жағдайына қанағаттануын зерттеу).

Мектеп пен үй әр бала үшін оны жақсы көретін, қабылдайтын және бағалайтын, жаңа нәрселерді үйренетін, дамитын, бірлескен қызметте қарым-қатынас қуанышын сезінетін, қауіпсіз, жайлы орынға айналуы тиіс.

Білім алушылардың қауіпсіз мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру – мектеп пен ата-ананың бірлескен жұмысының жемісі!

11. Абай облысының білім басқармасының басшысы – Н.Н. Ахметкалиев

Құрметті форумға қатысушылар!

Қазақ халқының ұлы перзенті, педагог-ағартушы Ахмет Байтұрсынов: «Бала тәрбиесін, оқытуын жақсы білейін деген адам әуелі үйрететін нәрселерді өзі жақсы білуі керек, екінші баланың табиғатын біліп, көңіл-сарайын танитын

адам болуы керек» - деген өсиеті өзектілігін жоғалтқан жоқ, жас ұрпаққа білім мен тәрбие беруге жауапты адамдардың замануи талаптарына сай құзыреттілігі жоғары болуы шарт. Ұлы данышпан Абай: *«Адамның адамшылығы – ақыл, ғылым, жақсы ата, жақсы құрбы, жақсы ұстаздан болады»* - демекші баланың тәрбиесі өскен, білім алған ортасына байланысты. *Жақсы ортада бала бақытты, сәтсіз ортада қатыгез болып өседі.*

Великий педагог современности Шалва Амонашвили сказал: *«Грубость унижает человека. Дети не жестоки, пока они не столкнутся с первой жестокостью по отношению к себе».*

Жестокое обращение между детьми и подростками, а также по отношению к ним стало серьезной проблемой общества. Об актуальности данной проблемы говорят результаты исследований. *По данным ЮНИСЕФ, в 2020 году в Казахстане 63% детей стали свидетелями насилия и дискриминации, 44% – стали жертвами и 24% – совершили акты насилия и дискриминации в отношении других детей в школе.* Распространяется кибербуллинг: дети выкладывают в социальные сети видео травли или избиения своих сверстников. Резонансным стали недавние случаи с участием девочек, как в нашей, так и в других регионах. Печальным является как *сам факт жестокости подростков, так и стремление журналистов, блогеров поднять рейтинг за счет таких случаев.*

Психологи отмечают, что дети начинают травить других не от счастливой жизни. Они становятся агрессором для других, если дома у него *нет поддержки, принятия, права голоса и выбора.* *Прослеживается прямая связь между буллингом в школе и насилием в семье.* Исследования о насилии в отношении детей, проведенное Национальным центром по правам человека в партнерстве с ЮНИСЕФ показало, что 67% представителей взрослого населения применяют насилие в целях дисциплинирования детей дома.

Ребёнок должен расти в свободной доброй обстановке. Поэтому важно в условиях не всегда приветливого мира и постоянных вызовов создавать *сотрудничающую, открытую, дружелюбную к детям школу.*

Абай облысының білім басқармасы тәрбие мәселесін бүкіл қоғам, ата-аналар қауымдастығы, білім беру мекемелері мен ұйымдарының жұмысын үйлестіру арқылы қарастырып отыр.

Кәмелетке толмағандарға тәрбие мен білім беруде *бұқаралық ақпарат құралдарының да рөлі зор.* Ақпараттық қауіпсіздіктің әлсіздігі балалардың мінез-құлқын қалыптасуына кедергі келтіруде. *(Мысалы: теледидар арқылы адам өлтіру, қатыгездік, қанқұйлы оқиғалар, алдап-арбау мағынадағы журналдар, фотосуреттер, жарнамалар мұның өзі келешек ұрпақтың мінез құлқының қалыптасуы мен даму процестеріне зиян келтіретіндігі айтпаса да түсінікті).* Жалпы республика көлемінде элеуметтік желілерді, бұқаралық ақпарат құралдарын бала мен жасөспірімдер тәрбиесіне кері әсер ететін материалдар көрсетуді мейлінше азайтуға және шектеуге заң жүзінде нормалар көзделуі тиіс деп ойлаймын.

Облыстық қоғамдық кеңес отырысында осы мәселе көтеріліп, өңірдің әлеуметтік желілердің әкімшілігіне кәмілет жасқа дейінгі балаларға тиісті емес, негативті контенттерді жарияламау ұсынылды.

БАҚ және интернет желісінде ата-аналарға арналған салалық бағдарламалардың аздығы немесе тартылымдығының төмендігі байқалады. Ата-аналарға, оқушылар мен мұғалімдерге психологиялық көмек көрсету мақсатында апта сайын облыстық «Қазақстан-Семей» телеарнасының «Алдаспан» және «Сәлем Семей» бағдарламаларында психологтармен кездесулер жүйелі түрде өткізіледі. Қазіргі уақытта әртүрлі тақырыпта 19 кездесу өтті, отбасыларға жеке көмек көрсетілді. (Мысалы, «Ата-ананың бала тәрбиесіндегі рөлі», «Буллинг, кибербуллингтің алдын-алу», «Аутодеструктивті мінез құлықтың алдын алу» т.б. тақырыптар алынды.)

Жасөспірімдер арасындағы зорлық–зомбылықтың профилактикасын жүргізу, психологтар арасында кәсіби қарым-қатынас қамтамасыз ету мақсатында Абай облысы бойынша психологтар қауымдастығы құрылды. Ассоциация қазіргі таңдағы қоғамның өзекті мәселелерін терең зерттеу өзара тәжірибе алмасу және ата-аналар мен балаларға кәсіби көмек көрсету үшін келесі бағыттар бойынша жұмыс жүргізуде: аутодеструктивті мінез-құлықтың алдын алу (47 маман – 13%); инклюзивті білім беру (53 маман – 15%); жыныстық қол сұғылмаушылықтың алдын алу (42 маман – 12%); интернетке тәуелділіктің алдын алу және әлеуметтік желідегі буллинг (50 маман – 14%); ғылыми-әдістемелік зертхана (38 маман – 11%).

Келесі ұтымды әлеуметтік-психологиялық жоба – «Мобильді көмек қызметі». Миссиясы: тәуекел тобындағы оқушыларды ерте анықтау, хабарлау, тіркеу, дер кезінде әрекет ету, оларға көмек көрсету және қолдау. Бұл жобаның ерекшелігі: білім беру ұйымдарында әлеуметтік педагог, психолог, тәлімгер, медбике, кәсіби бағдарламашы, сынып жетекші, кіші қызметкерлерден (еден жуушы, вахтер, күзетші) тұратын мобильді топ бірлесіп мектеп ішіндегі зорлық-зомбылықтың, жәбірлеудің алдын-алу бойынша жұмыс атқару.

«Мобильді көмек қызметі» жобасының мобильді топ құрамында мектепшілік инспекторлары жетіспейтіні анық. Мектептерге бекітілген полиция инспекторы құқықтық тәрбие беруде үлкен жұмыс атқарғаны бәрімізге мәлім. Зорлық-зомбылыққа, қатыгездікке қарсы іс-әрекеттердің бірі қоғамдық ортада «Ұлттық ұлан» патрульдік кезекшілігі ұйымдастырылып отыр. Білім басқармасының ұсынысымен балалар мен жасөспірімдердің қауіпсіздігін сақтау мақсатында білім беру мекемелерінің жанында «Ұлттық ұлан» патрульдік кезекшілігін енгізу мәселесі көтеріліп, қазір шешімін табуда.

Көптеген ата-ана «баламның жоғын түгендеп берсем, қатарынан кем болмай жүрсе болды» деп ойлайды. Бала тәрбиесіндегі үлкен қателік те осы тұста басталады. Себебі, ата-ана тынымсыз жұмыс істейді де, баланың материалдық жағдайын жасайды немесе жұмыс істемей, ішімдікке үйір болып, сәтсіз отбасына айналады. Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас біртіндеп алшақтай береді. Отбасы екі әлемге айналуының да себебі осы. *Ересектер әлемі* – той-домалақпен, демалыспен немесе қоғамға жат өмір

сүрумен уақыт өткізеді. Ал *бала өз әлемін құрып*, дос ретінде жақсы кеңесші, ақылшы таба алмай ерте жастан жат қылықтарға әуестеніп, бұзақылық жасайды. Сонымен қатар, балалар ақылға көнбейтін кезеңді кешіп отырмыз, өйткені жылдан жылға ересектердің беделі төмендеуіне куәміз. Балалар мен жастар бүгінгі күнмен өмір сүріп, келешекке жоспар құру, арманына жету деген қасиеттерін жоғалтып барады. Арман-көкейімдегі ізгі ниет, болашағымнан күтер үміт, алға қойған мақсатым, соған жетемін дейтін жастар аз. Бұл қоғамның түйінді мәселесіне айналып отыр.

Сондықтан, бала тәрбиесінде ата-аналардың көзқарасын өзгерту - бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Олардың педагогикалық және психологиялық мәдениетін, жауапкершілігін арттыру, медиасауаттылығын жетілдіру үшін «Толық адам» ілімін қалыптастырудағы ата-аналар институты» жобасы облыста бастау алды.

«Бақытты адамға тек бақытты адам ғана тәрбие бере алады» деген белгілі ұғым бар. Отбасында бақытсыз балаға назар аударып, мейірімділік танытып және онымен жақсы қарым-қатынас жасайтын орта болу керек. Бұл мәселені шешу үшін ересектерге де, балаларға да эмоционалды сауаттылыққа, балалар мен жасөспірімдер үшін қауіпсіз ортаны құруды үйрету, әлеуметтік дағдыларды дамыту, яғни ұлттық педагогика негізінде педагогтардың замануи тұлғасын қалыптастыру мақсатында облысымызда «*Мерейлі ұстаз*» инновациялық жобасы іске асуда. Бұл жобаның білім беру жүйесінде педагогиканың замануи өзгерістеріне сай педагогтардың тәрбие бағытында медиақұзыреттілігі мен медиамәдениетін де дамытудың маңызы жоғары.

Сонымен, зорлық-зомбылық пен қатыгездік түрлерінен жасөспірімдерді сақтау үшін республика көлемінде кешенді бағдарлама керек екенін уақыт көрсетті.

Уважаемые участники Форума!

Исходя из выше перечисленных проблем и в целях дальнейшего развития диалога, направленного на предупреждение буллинга и насилия в отношении детей, а также формулирования ключевых посылов в рамках данного форума предлагаю:

1. Обучать журналистов и новостных репортеров вопросам освещения насилия в отношении детей;

2. Для более эффективного реагирования на насилие в отношении детей и буллинга необходимо проведение *совместного обучения* социальных работников, специалистов служб защиты детей, здравоохранения, образования, общественной реабилитации, полиции и органов юстиции;

3. С целью осуществления семейного воспитания и тесного общения родителей и детей, эффективного использования их свободного времени, развития индивидуальных способностей с учетом интересов **использовать субботные дни в стенах школ** для дополнительного образования, проведения мероприятий (как показывает практика, дети часто остаются без присмотра родителей в выходные дни).

4. Ввести ограничения на негативный контент в социальных сетях, влияющих на воспитание детей, приводящих к депрессии и другим психическим расстройствам и вреде здоровью.

5. Обеспечить размещение национальной телефонной линии доверия (телеграмм-канал, ватсап, Call-центр правоохранительных органов), работающей круглосуточно на видных местах в городах, районных центрах, в социальных сетях, чтобы дети, молодежь и взрослые могли бесплатно обратиться за помощью.

6. Решить на государственном уровне создание центров психологической помощи в городах и районах для поддержки матерей и детей, ставших жертвами насилия, оказавшихся в сложной жизненной ситуации.

7. Возвратить единицу школьных инспекторов в каждое образовательное учреждение.

8. Увеличить штат школьных психологов.

9. Ввести освобожденные штатные единицы института классных руководителей (кураторов).

Сөзімнің соңында дана халқымыздың бір керемет сөзіне көңіл бөлемін: «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзетуге болмайды», яғни барлық ресурсты балаға жұмсау керек, өйткені уақыт ресурсы қайтып келмейді.

Назарларыңызға рахмет!

12. Білім-инновация» лицей-интернатының Психология бөлімінің басшысы Ж.Т. Жүбекешева

Жаңа ғасыр ұрпағының әлеуеті үшін қауіпсіз орта қалыптастыру

Сәлеметсіздер ме құрметті тыңдаушы қауым, ата-аналар! Жаңа ұрпақ әлеуеті деп қазіргі таңда баланың жан-жақты дамуы, оның қауіпсіздігі мен өзін бақытты ортада сезінуін яғни ағылшын тілінде «well-being» деп айтады. Себебі өзін бақытты сезінген бала ғана алдына қойған мақсатына жетіп, бойына толыққанды білім мен тәрбие сіңіре алады. Жаңа ғасыр ұрпағын қаншалықты танимыз? Зерттеулер не дейді? Оларға қауіпсіз орта қалыптастыру үшін қандай қауіп түрлері бар екенін білеміз бе? Біз тәжірибелі ересек ретінде оларға не бере аламыз?

З ұрпағы қандай:

- *8 секундтық назар.* Яғни жасөспірімдерге білім беру жолында, диалог құру жолында нақты жинақталып, алдын ала дайындалған ақпаратпен бару. Бұл жағдай кейде олардың ұзақ мерзімді мақсаттарға немесе міндеттерге назар аударуын қиындатады.

- *Технологияға тәуелді.* Қазіргі таңдағы әрбір ата ана мен тәрбиелеушінің ең өзекті проблемасы деп айтсақ артық болмас. Бұл бетпе-бет қарым-қатынас пен әлеуметтік дағдылардың болмауына әкелуі мүмкін.

- *Шығармашыл:* З ұрпағы үнемі ынталандыру әлемінде өсті және көбінесе ойлау мен проблемаларды шешуде шығармашылықпен айналысады.

Олар көбінесе дизайн, өнер және технология сияқты салалардағы мансапқа тартылады.

- *Мамандық таңдаудағы қиыншылық.* Z буынының көптеген мүшелері экономикалық тұрақсыздық кезеңінде өсті және алдыңғы ұрпақтарға қарағанда өздерінің болашақ жұмыс мүмкіндіктері туралы көбірек алаңдауы мүмкін. Технологияның дамуымен қатар мамандықтардың түрлері де күрт өзгеруде. Өз ата аналарының экономикалық дағдарыстан, Ковид эпидемиясынан кейінгі хал жағдайын көрген бұл ұрпақ өте жас кезінен бастап қаражат табу жолдарын қарастырады. Алайда Z буынының көптеген мүшелері өз бизнесін ашуға немесе шығармашылық мансапқа ұмтылуға қызығушылық танытады. Олар көбінесе өздігінен бастайды және тәуелсіздік пен автономияға қатты ұмтылады.

- *Психикалық денсаулыққа қатысты қиындықтар:* Z ұрпағы алдыңғы ұрпақтарға қарағанда алаңдаушылық пен депрессияның жоғары қарқынына ие, бұл әлеуметтік медианы пайдалану, экономикалық тұрақсыздық сияқты факторлардың жиынтығына байланысты болуы мүмкін.

Біз қалай қауіпсіз орта бере аламыз?

- Z буынының назарын және зейінін жақсартуға көмектесу үшін нақты және қысқа нұсқаулар беру, нақты мақсаттар мен мерзімдерді белгілеу және мүмкіндігінше көп тапсырмадан аулақ болу маңызды. Оған қоса, тапсырмаларды кішігірім, басқарылатын бөліктерге бөлу және тұрақты кері байланыс пен ынталандыруды қамтамасыз ету пайдалы болуы мүмкін.

- *Бетпе-бет қарым-қатынас:* технология заманауи өмірдің маңызды бөлігі болғанымен, Z буынының жеке қарым-қатынас пен әлеуметтік дағдыларды дамытуға ынталандыру маңызды. Бұл команда құру жаттығулары, көпшілік алдында сөйлеу мүмкіндіктері және желілік іс-шаралар сияқты әрекеттерді қамтуы мүмкін.

- *Жұмыс қауіпсіздігі мен тұрақтылығын* қамтамасыз етіңіз: Z буынының көптеген мүшелері өскен экономикалық белгісіздікті ескере отырып, оларға тұрақты жұмыс мүмкіндіктері мен нақты мансап жолдарымен қамтамасыз ету маңызды. Бұған оқыту мен даму мүмкіндіктерін, тәлімгерлік пен коучингті және ілгерілеу мүмкіндіктерін ұсынуға болады.

- *Диалогқа ашық болу. Қабылдау.* Z ұрпағына психикалық денсаулық мәселелерін шешуге көмектесу үшін оларға кеңес беру және терапия, зейінді сақтау және стрессті азайту әдістері және қолдау көрсететін әлеуметтік желілер сияқты ресурстарға қолжетімділікті қамтамасыз ету маңызды. Сондай-ақ психикалық денсаулыққа қатысты стигманы азайту және ашықтық пен қабылдау ортасын алға жылжыту маңызды.

Джордж Оруэлл жазғандай: «Әр ұрпақ өзін келесі ұрпаққа қарағанда ақылдырақ және дана сезінеді» екен. Біз бірлесіп ата ана және білім мекемесі болып алдымыздағы бүлдіршіндерді танып, оларды жаңа әлемге ұшуға мүмкіншіліктерін арттырып қауіпсіз ортамен қамтамасыз етуіміз қажет. Бірақ бұл тәжірибелі мамансыз болмайды, ата анасыз болмайды, өздігінен болмайды.

13. Жетісу облысы Сарқан политехникалық колледжінің оқу-тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары А. Омирбекова

Субмәдениет: Жасөспірімдер мен жастардың мінез-құлығына ықпалы

Субмәдениет дегеніміз не? және жасөспірімдер мен жастардың субмәдениеті дегеніміз не? Қазіргі жасөспірімдер мен жастардың субмәдениеттері. Қазіргі заманғы жасөспірімдер мен жастар тенденцияларының айрықша ерекшеліктері. Жасөспірімдер мен жастардың субмәдениетінің негізгі сипаттамалары.

Қазіргі жасөспірімдер мен жастар үшін демалыс пен бос уақыт өмірдің жетекші түрі болып табылады. Жалпы өмірге қанағаттану қазір бос уақытты қанағаттандыруға байланысты. Жасөспірімдер мен жастардың субмәдениетінде мәдени мінез-құлықта селективтілік жоқ, стереотиптер мен топтық конформизм (келісім) басым. Жасөспірімдер мен жастардың субмәдениетінің өзіндік тілі, ерекше сәні, өнері және өзін-өзі ұстау стилі бар. Барған сайын бұл бейресми жасөспірімдер топтары жүргізетін бейресми мәдениетке айналуда. Жасөспірімдер мен жастардың субмәдениеті негізінен суррогат сипатына ие – ол нақты құндылықтардың жасанды алмастырғыштарына толы. Мәселен, педагогтар мен социологтардың бүгінгі күндегі дабыл қағудағы жанайғайлары: жастар арасында беделді ақпарат көздерінің арасында бірінші орында – смартфондар мен компьютердің, екінші орында – теледидардың, тек содан кейін ғана – оқу орнының, сонымен қатар, байланыс орны емес, тіршілік ету ортасы ретіне айналған тізімнің соңындағы – отбасы.

Субмәдениет дегеніміз – сенімдері, өмірге және мінез-құлыққа деген көзқарастары жалпы қабылданғаннан өзгеше немесе қарапайым бұқарадан жасырылатын, оларды өздері бұтақ болып табылатын мәдениеттің кеңірек тұжырымдамасынан ажырататын адамдар қауымдастығы. Жастар субмәдениеті ХХ ғасырдың 50-жылдарының ортасында ғылымда пайда болды. Дәстүрлі қоғамдар біртіндеп баяу қарқынмен, негізінен аға буындардың тәжірибесіне сүйене отырып дамып келе жатқандықтан, жастар мәдениеті феномені негізінен динамикалық қоғамдарға жатады және «техногендік өркениетке» байланысты байқалды. Егер бұрын мәдениет «ересек» және «жас» деп онша айқын бөлінбесе (жасына қарамастан барлығы бірдей ән шырқады, бірдей музыка тыңдады, бірдей би биледі және т.б.), енді «әкелер» мен «балалар» «құндылық бағдарларында, сәнде, қарым-қатынас әдістерінде, тіпті жалпы өмір салтында айтарлықтай айырмашылықтар бар.

Жастар мәдениеті нақты құбылыс ретінде жастардың физиологиялық үдеуі олардың әлеуметтену кезеңінің (кейде 30 жасқа дейін) күрт өсуімен қатар жүретіндігімен де туындайды, бұл қажеттіліктен туындайды дәуір талабына сай білім беру және кәсіби дайындық уақытын көбейту. Бүгінгі күні жас бала бала болуды ерте тоқтатады (өзінің психофизиологиялық дамуы тұрғысынан), бірақ әлеуметтік мәртебесі тұрғысынан ұзақ уақыт бойы ол ересектер әлеміне жатпайды. Егер білімге қанығу тұрғысынан адам әлдеқайда ертерек жетілсе, онда оның қоғамдағы жағдайы, өз сөзін айту мүмкіндігі тұрғысынан оның жетілуі

артқа ығыстырылады. «Жастар» индустриалды қоғамда пайда болған құбылыс және социологиялық категория ретінде ересектер институттарына айтарлықтай қатысу болмаған кезде психологиялық жетілуімен сипатталады.

Динамикалық қоғамдарда отбасы жеке тұлғаны әлеуметтендірудің данасы ретіндегі функциясын ішінара немесе толықтай жоғалтады, өйткені әлеуметтік өмірдегі өзгерістер қарқыны аға буын мен жаңа дәуірдің өзгерген міндеттері арасында тарихи алшақтық туғызады. Жасөспірім кезеңіне аяқ басқан кезде, жасөспірім отбасынан алшақтап, оны әлі де жат қоғамнан сақтайтын әлеуметтік байланыстарды іздейді. Жоғалған отбасы мен әлі табылмаған қоғам арасында жасөспірім өзінің «түріне» қосылуға ұмтылады. Осылайша құрылған бейресми топтар жас адамға белгілі бір әлеуметтік мәртебе береді. Мұның бағасы көбінесе даралықтан бас тарту және топтың нормаларына, құндылықтары мен мүдделеріне толық бағыну болып табылады. Бұл бейресми топтар өздерінің субмәдениетін шығарады, бұл ересектердікінен өзгеше. Ол ішкі біртектілікпен және жалпы қабылданған принциптерге сыртқы наразылықпен сипатталады. Өз мәдениеттерінің болуына байланысты бұл топтар қоғамға қатысты шекті болып табылады, сондықтан әрқашан әлеуметтік дезорганизация элементтерін қамтиды, жалпы қабылданған нормалардан ауытқып жүретін мінез-құлыққа тартылады.

Жастар мәдениетінің бір көрінісі бейресми жастар бірлестіктері, жасөспірімдердің, қоғамның, қызығушылықтарымен, құндылықтарымен, жанашырлығымен біріктірілген құрдастар тобының қарым-қатынасы мен өмірінің ерекше түрі. Бейресми топтар, әдетте, сыныпта емес, іскерлік қатынастарда емес, олармен бірге және оқу орнынан тыс жерлерде пайда болады. Олар жасөспірімдердің өмірінде маңызды рөл атқарады, олардың ақпараттық, эмоционалды және әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандырады: олар ересектермен сөйлесу оңай емес нәрсені білуге, психологиялық жайлылықты қамтамасыз етуге және әлеуметтік рөлдерді қалай орындауға болатындығын үйретуге мүмкіндік береді.

Жастар мәдениеті жастар тілінің болуымен де ерекшеленеді – жаргон, сонымен қатар жасөспірімдерге білім беруде екі ұшты рөл атқарады, олар мен ересектер арасында кедергі жасайды.

Көптеген жасөспірімдер үшін бейресми топтарда бірігу және асоциалды өмір салты әдеттегі өмір салтына, ақсақалдарының қамқорлығына наразылық білдірудің бір түрі болып табылады. Жасөспірімдер тобы отбасында мүмкін емес эмоционалды байланыстың жаңа спецификалық түрін ұсынады.

Бейресми топтардың саны негізінен аз, әртүрлі жастағы, жынысы мен әлеуметтік жағдайындағы жасөспірімдерді біріктіреді және әдетте ересектердің бақылауынан тыс жұмыс істейді. Олардың құрылымы көптеген факторларға тәуелді, бірақ негізінен тұрақтылыққа, функционалды бағытқа және мүшелер арасындағы қатынастарға байланысты. Сондай-ақ, жастар қозғалыстарын келесі топтарға бөлуге болады:

Музыкаға қатысты (рокерлер, металлқолдар, панкалар, готтар, рэперлер, транс мәдениеті).

Белгілі бір дүниетаным мен өмір салтынан ерекшелену (готтар, хиппилер, үндістер, панкалар, растамандар).

Спортпен байланысты (спорт жанкүйерлері, коньки тебушілер, коньки тебушілер, көше байкерлері, байкерлер).

Ойындармен байланысты, басқа шындыққа кету (рөлдік ойындар, толкинистер, ойыншылар).

Компьютерлік технологиялармен байланысты (хакерлер).

Дұшпандық немесе антисоциалды топтар (панк, скинхедтер, РНУ, гопниктер, любер, нацистер).

Діни бірлестіктер (сатанистер, секталар, кришналар, үндістер т.б).

Қазіргі заманғы өнер топтары (графиттер, брейк-бишілер, заманауи суретшілер, мүсіншілер, музыкалық топтар).

Жасы ұлғайған сайын жасөспірім сәйкестігі төмендейді, топтың авторитарлық әсері төмендейді, содан кейін өмір жолын таңдау жасөспірімнің жеке басына және топтан тыс әлеуметтік ортаға байланысты болады.

Қарым-қатынастар субмәдениетте ұнату немесе ұнатпау негізінде емес, оның жүйеде оның мүшелері алатын белгілі бір позиция негізінде құрылады. Айналасындағылардың жағымды бағалау қажеттілігі жасөспірім кезіндегі басты қажеттілік екенін атап өткен жөн. Сондықтан жасөспірім өзінің жеке басына оң баға беруді өте қажет етеді. Бұл жасөспірімнің құрдастар тобындағы лайықты позициясын танудың өткір қажеттілігін түсіндіреді. Осыған байланысты, «жақсы» отбасылардан шыққан, айтарлықтай гүлденген жасөспірімдердің девиантты және тіпті заңсыз мінез-құлық фактілері айқын көрінеді.

Жастар субмәдениетінің ерекше ерекшеліктерінің бірі - *«мәдени қажеттіліктер мен мүдделерді батыстандыру (америкаландыру)»*. Ұлттық мәдениеттің құндылықтарын батыстың бұқаралық мәдениетінің үлгілері ығыстырып жатыр. Тиісінше, жасөспірімдер санасының құндылық палитрасы өзгеруде, мұнда прагматизм, қатыгездік және материалдық жетістікке деген шексіз ұмтылыс басты рөлдерді ойнайды. Сәйкесінше, жастардың құндылықтар жиынтығынан жоғары құрметке ие құндылықтар, мысалы, сыпайылық, айналасындағыларды құрметтеу тәрізді. Мәдени пұттарды таңдауда қазіргі жастар көбінесе өздерінің таңдауы немесе ата-аналарының кеңесі емес, топтық ортаның талаптарын (hangout) және сән үрдістерін ұстанады. Топпен келіспейтіндер «ескірген», «қызық емес», «беделді емес» адамдардың қатарына қосылу қаупін тудырады.

Осылайша, *жастар субмәдениеті* – бұл белгілі бір жас ұрпақтың жалпы өмір салты, мінез-құлқы, топтық нормалары, құндылықтары мен стереотиптері бар мәдениеті.

Негізінен жастар қатысатын субмәдениет – бұл қандай киім кию, қандай музыка тыңдау, қандай құндылықтарға сену және ең алдымен қай топқа ену керектігін таңдау. Үлкен қалада жастар осы топтардың көпшілігін таңдай алады. Олар тіпті ұлттық қауымдастықтардың ішінде пайда болады. Жастар бірлестіктерінің алуан түрлілігі жекелеген қақтығыстарға алып келеді, олар

негізінен жеке сипатта болады және өздерін әртүрлі субмәдени бірлестіктер деп санайтын жастардың қарама-қайшылығына алып келеді.

Кез-келген жас субмәдениеттің белгілі ережелері бар, кейде «жазылмаған» дәстүрлер, құндылықтар, тіпті бірнеше субмәдениеттердегі бір жағдайларға немесе оқиғаларға деген көзқарастар түбегейлі әр түрлі болуы мүмкін және әр субмәдениет өз пікірін ең дұрыс, дәл және өзекті деп санайды. Жастардың субмәдениеттерінің қақтығыстары мен ересектер арасындағы қақтығыстардың басты айырмашылығы – аға буын бөгде пікірлерге төзімділікті және дұрыс болуды біледі, немесе, ең болмағанда, кез-келген айқын қайшылықтар мен айырмашылықтарды анықтауға ауызша жауап береді. көзқарастар (полемизация және ымыраға келу). Жастар, керісінше, біреудің өз әлеуметтік тобына «ұқсастығының» мұндай көріністеріне мейлінше темпераменттілікпен қарайды және мұны өзгертуге бар күштерімен тырысады, бірақ қарама-қарсы жақтың қарсылықтары мен бағынғысы келмеуіне тап болып, олар жас эгоцентризмнің арқасында осындай мәселені дене күшімен шешуге тырысыңыз ... Дәл осындай жағдайлардан жастар арасындағы қақтығыстар, топтар арасындағы қатынастарды нақтылау, дұрыс, бұрыс, кінәлі және құрбандар анықтамасы шығады. Мәдениет ішіндегі қақтығыс әрқашан бағынышты орынға ие, өйткені ол өзін-өзі сақтау мен тұрақты дамудың дәстүрлі тетіктерін бұзады. Мұнда әр түрлі әлеуметтік топтар ұсынған қоғамның мәдени және өркениеттік негіздерінің қақтығысы да мүмкін. Атап айтқанда, әртүрлі субмәдениеттер арасында.

Субмәдениеттердің жастардың рухани-адамгершілік дамуына әсері.

Жасөспірім кезеңі, әсіресе 13-15 жастан бастап, жасөспірім өзінің мінез-құлқында басшылыққа ала бастайтын, адамгершілік сенімнің қалыптасу жасына келеді. Осы жаста дүниеде көзқарас мәселелеріне қызығушылық пайда болады, мысалы, жер бетінде тіршіліктің пайда болуы, адамның пайда болуы, өмірдің мәні. Жасөспірімнің шындыққа, тұрақты сенімге деген дұрыс қатынасын қалыптастыруға бірінші кезектегі мән беру керек, өйткені дәл осы жаста қоғамдағы саналы, принципті мінез-құлықтың негіздері қаланады, олар болашақта өздерін сезінеді.

Жасөспірімнің адамгершілік сенімдері қоршаған шындықтың әсерінен қалыптасады. Олар қате, бұрыс, бұрмаланған болуы мүмкін. Бұл кездейсоқ жағдайлар, көшенің жаман әсері, ұнамсыз әрекеттер әсерінен пайда болған жағдайларда орын алады.

Жастардың адамгершілік сенімдерін қалыптастырумен тығыз байланыста олардың адамгершілік мұраттары қалыптасады. Олардың кіші оқушылардан айырмашылығы осында. Зерттеулер көрсеткендей, жасөспірімдердегі идеалдар екі негізгі формада көрінеді. Жас жеткіншек үшін идеал дегеніміз – ол жоғары бағалайтын қасиеттерінің іске асуын көретін белгілі бір адамның бейнесі. Жасы ұлғайған сайын, жас адамда жақын адамдар бейнелерінен тікелей байланысқа түспейтін адамдардың бейнелеріне дейін байқалатын «қозғалыс» болады. Ересек жасөспірімдер өздерінің идеалына жоғары талаптар қоя бастайды. Осыған байланысты, олар айналасындағылардың, тіпті оларды өте жақсы көретін және құрметтейтіндердің, негізінен қарапайым адамдар, жақсы және құрметке лайық

адамдар екенін, бірақ олар адамның идеалды бейнесі емес екенін түсіне бастайды.

14. «Рухани қоғам әлемі» қоғамдық қор басшысы Койшиева Л.К.

Отбасы институты бала мен қоғам арасындағы маңызды байланыс ретінде

Адамзатты тәрбиелеу өте ұзақ және күрделі процесс. Жеке бастың қалыптасуы, оның рухани жағынан дамуы бала кезден бастау алады. Жас шыбық иілуге қандай икем болса, бала да тәрбиені қабылдауға сондай бейім. Отбасы тұлға қалыптастырушы бесік. «Азамат қалыптастырамын десең, бесігіңді түзе» – деп, ұлы ғұлама М. Әуезов бекер айтпаған.

Қазіргі отбасы тәрбиесіндегі басты нысана баламен рухани үндестік пен үйлесімділікке ұмтылу, ата-баба мұрасын сақтауға ұмтылу, халықтың тәлімдік мұрасын сақтауға көңіл бөлу, туыстық, отбасылық қатынастарды бала кезінен қалыптастыру. Адам қарым-қатынас арқылы айналасындағы дүние жайлы мәлімет алады, еңбек пен тұрмыс дағдыларына машықтанады, адамзат жасап шығарған түрлі құндылықтарды меңгереді. Әрине, қарым-қатынас ақпарат алумен ғана шектелмейді, оның шебері аса кең, көп қырлы. Спектакль көрсек те, лекция тыңдасақ та, достармен сөйлессек те, осының бәрі – қарым-қатынастың сан алуан қырлары болып есептеледі.

Адам қоғамнан тыс өмір сүре алмайды. Өйткені оның психикасы тек айналасындағылармен қарым-қатынас жасау процесінде ғана қалыптасады. Кез келген адам дүниеге келісімен екінші бір адаммен қарым-қатынасқа түсуді қажетсінеді. Мәселен, нәрестенің анасымен «тілдесу» қажетін қанағаттандырмау – біртіндеп оның қатаң сезімді, мейірімсіз болып өсуіне, кішкентайынан айналасына деген сезімнің азаюына әкеліп соқтыратыны байқалып жүр. Сөйтіп, басқалармен қарым-қатынасқа түсу – қай жастағыларға болмасын, оған киім-кешек, баспана қалай қажет болса, айналадағы жұртпен араласып, дұрыс қарым-қатынас жасай білу де сондай қажет. Мәселен, адамды қамап, басқалармен араластырмай ұстау – жазаның ең ауыр түрі екендігіне шүбә келтіруге болмайды. Өзгелермен қарым-қатынас жасау – бұл тіршілікке аса маңызды ақпарат алмасу деген сөз.

Отбасындағы тәрбиенің тиімді болуы ондағы қарым-қатынас түрлерінің орнығуына байланысты. Отбасында түрлі қарым-қатынастар орын алады.

- ынтымақтастық қарым-қатынас, яғни отбасы мүшелерінің өзара қарым-қатынасы түсіністік пен көмекке бағытталған;
- ортақ мүддеге негізделген бірінғай қарым-қатынас;
- өзара жетістікке жетуді көздеген қарым-қатынас;
- бәсекелестік, яғни барлық жағдайда өзінің бәсекеде ұтуын көздеген қарым-қатынас;
- түрлі себептермен туындаған отбасындағы қайшылықты қарым-қатынас.

Әр отбасында жоғарыдағыдай түрлі қарым-қатынастың орнығуынан баланың жеке тұлғалық қасиеті қалыптасады. Кейбір отбасында отбасы

мүшелерін бетімен жіберіп жатады. Мұндай жағдайда ешқандай қарым-қатынас болмайды. Ал кейбір отбасында бедел орын алған қарым-қатынас орнайды.

Ата-ана – бала» жұбындағы кез келген қарым-қатынас түрінің тәрбиелік маңызы бар. Тұлғаны қалыптастырудың маңызды факторы бола отырып, қарым-қатынас үлкен педагогикалық мүмкіндіктерге ие. Тәрбие мақсатына жету үшін ата-аналар әр түрлі әсерлерге жүгінеді: мадақтау және жазалау. Балаларды саналы түрде мадақтау нәтижесінде баланың тұлға ретінде дамуын жеделдетуге болады. Егерде жазалау қажеттілігі туындаса, онда оны тек қана қажетті жағдайда ғана қолдану керек. Өте қатал жаза нәтижесінде балада қорқыныш немесе өшпенділік болуы мүмкін. Кез келген физикалық әсер нәтижесінде балада өзіне ұнамаған жағдайды күшпен шешуге болады деген ұстанымды туындатады.

Қарым-қатынас барысындағы қиыншылықтар эмоционалды қарым-қатынас бұзылуының нәтижесі болып табылады. Мектеп жасына дейінгі баланың сөзі мимика, жест және поза көмегімен жүзеге асырылады. Бала ата-анасы және жақындарының қарым-қатынас стиліне еліктей отырып, санасыз түрде соған бейімделіп кетеді. Сөйлеу мәдениетіне ие отбасы баласының бойына қолданылып жүрген қарым-қатынас стилін бейімдейді. Эмоционалды қатынастың бұзылуы нәтижесінде бала бойында үрейлілік дамиды. Жоғары үрейлілік тұрақты сипатқа ие болады. Егер оның бойындағы уақытша қиындықтарды ересектер тітіркендірсе, бір нәрсені қате жасап қою қорқынышы, үрейлілік туындайды.

Мұндай жағдай ата-аналар тым жоғары талап қойғанда да туындайды. Үрей мен оған байланысты төмен өзіндік бағалаудың өсуі нәтижесінде баланың танымдық жетістіктері төмендеп, сәтсіздік сезімі беки түседі. Өзіне деген сенімсіздік нәтижесінде келесідей ерекшеліктер де туындайды. Ересектердің нұсқауын орындау, үлгі бойынша ғана әрекет ету, өз ойын білдіруге қорқу, білімдер мен әрекет тәсілдерін ресми түрде меңгеру. Өз баласының оқу әрекетінің нәтижелілігінің төмендеуіне көңілі толмаған ересектер қарым-қатынас барысында аса үлкен көңіл бөле отырып, бала бойындағы эмоционалды дискомфортты үдете түседі. Балаға жақын ересек адамдар бала жетістіктерін байқап, оны қателіктері үшін аса қатал жазаламау арқылы оның үрейлілік деңгейін төмендетеді және сол арқылы оқу тапсырмасының сәтті орындалуын қамтамасыз етеді.

Қатынасты сақтаудың негізі – бұл бала өміріндегі оқиғалардың барлығына да қызығушылық таныту, оны түсінуге, оның өміріндегі өзгерістерге көңіл бөлу. Балалар мен ата-аналар арасындағы эмоционалды қатынас өзара түсіністік жайлы айтқанда бала мен ересек адамның арасындағы әрекеттестік, диалог жайында ой қозғалады. Зерттелініп отырған жас кезеңінде эмоционалды қатынас, дыбыстық қатынас өте маңызды болып табылады.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, ересектердің балалармен қарым-қатынасының мынадай принциптерін көрсете аламыз: баланы қаз қалпында қабылдау; эмпатия – ересек адам бала позициясын қабылдайды,

туындаған мәселеге бала көзімен қарайды; конгрэнттілік – болған оқиғаға ересек адамның адекватты қатынасы.

Қорыта келе, отбасында орныққан қарым-қатынас түрі мен қалыптарына сәйкес баланың тұлғалық қасиеттері қаланады. Бала әрқашанда ата-анадан жүрек жылуын, мейірімділікті қажет етеді, ол ата-ананы өмірдің тірегі санайды. Бала үшін ата-ана игілік жасаушы, үлгі-өнеге көрсетуші және ақыл-кеңес айтушы болып танылады.

15. Алматы облысы Кеген ауданының мәслихатының төрағасы Нұғман Алмасбек Нөкербанұлы

Баланы қоғамда өмір сүруге бейімдеудегі ата-ананың ролі

Ассалаумағалейкүм, құрметті жиналған жаны сайсаң, тағлымы көп, Елдің ертеңіне бей-жай қарамайтын, берері мол зиялы қауым, ұстаздар мен ата-аналар!

Баланың азамат болып қалыптасуы әлмисақтан ата-анаға тікелей байланысты. Бала тәрбиесіне бей-жай қарамайтын ата-ана, әуелі баланы жоспарламас бұрын өздерін тәрбиелейтін болған. Бұл дегеніміз, отбасын құрмас бұрын сол отбасының келінінің қандай отбасында тәрбие көргендігіне ерекше көңіл бөлінген. Осы арқылы ұрпақты жарық дүниеге әкелетін келіннің тәрбиесіне мән беру. Тура осылай, қызына жар болатын азаматты да түрлі сынақтардан өткізген. Себебі, ертеңгі күнгі өмір сынағына төзу арқылы өзінің отбасына ие бола білуі керек. Осындай қағидаларға басымдық берген ұлы бабаларымыздың ақылдылығының арқасында дана ұрпақтар өмірге келген. Бүгінгі жиынның қорытындысы арқылы Бабалар қалыптастырған «Даналық» мектебі қайта жаңғырады деген үміттеміз.

Ал енді өз тақырыбыма көшер болсам, балалардың қоғамда өз орнын табуы үшін ата-ананың тәрбиесінің ролі өте жоғары. Ата-ана – ұрпаққа тәрбие мен білім, рухани азық пен бағыт беретін қасиетті тұлғалар. Отбасында атқарылып жатқан тәрбиелік жұмыстар Ел болашағының алғы шарттары десек артық айтқандық емес. «Балапан ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі!» - деген мақалдың болмысына көз жүгіртер болсақ, ұрпағымыздың бала күніндегі алған тәрбиесі мен білімі үлкен өмірдегі атқарар еңбегінің негізін қалары сөзсіз. «Ана баланы туғанша құрсағында, жүргенше алақанында, өскесін жүрегінде көтереді!» дейді дана халқымыз. Тура осы қағидадағы ата-аналар институты қалыптасса, сол кезде ғана айбыны асқан, жігерлі, отанын сүйетін ұрпақтар тәрбиеленеді. Ал біздің қазіргі таңда баласымен егжей-тегжейлі күнделікті әңгімелесіп отырған ата-ана өте аз десек болады. Оған себеп, сол ұрпақ елден қалмай өссін деп тек материалдық жағдайға, қаржы табуға бейімделіп кеткендігіміз.

Қазіргі таңда тәрбие барысында өте кенжелеп тұрған тәрбие бағыттарының бірі, ұлттық тәрбие. Себебі түрлі бағыттағы керегі бар, керегі жоқ тәрбиені балалар ғаламтордан-ақ алып жатыр. Ал ата мен әже, әке мен ана тарапынан болатын ұлттық тәрбие жоқтың қасы. Бауыржан Момышұлының «Ертегі айпаған әжеден қорқам, бесік жырын жырламаған анадан қорқамын...» деген сөзі бар емеспе. Қазір сол Бауыржан атамның қорқынышы қоғамда үлкен белең алып

отыр. Айтпасада көзімізбен көріп жүрміз. Ал «Әке тұрып ұлы сөйлегеннен без, Ана тұрып қызы сөйлегеннен без...» ұстанымына жүгінер болсақ, ата-ананың «Бетінен алып, төсінен шауып тұрған...» балаларды көргенде балаларды кінәлап жатамыз. Керісінше сол балаларға бейімді бағыт бермеген, тірбиенің тал бесігі отбасынан екендігін ұғындырмаған ата-ананың өзі екендігіне мән бермейміз.

Қоғам қойнына кіріп, үлкен қалаға келген балалар қаланың қарқынына бірден ілесіп кете алмайды. Себебі, осы тұста түрлі еліктеушіліктер, қызығушылықтар бала көңілін арбай бастайды. «Қызға қырық үйден тиым...» қазақи қағидасының орындалуы арқылы ғана білімалушылардың үлкен өмірде жұтылып кетпеуін қалыптастыра аламыз. Егер осы тұста ата-ананың берген тәлімі болмаса, бағыты өзгерген жастар көбейе түседі. Негізгі тәрбиелік өзегі болмағандықтан, қоғамда бұзақылар саны да көбейе бермек. Бұндай жағдайда баланың санасы қалай жетелейді, сол бағытта ойысады. «Бала деген бауыр ет...» дейтін қазағымның әр қайсысына баладан артық бақыт жоқ. Сол үшін ата-аналардың ұрпағымен етене араласуы қоғамдағы негізгі тірегі болады.

Қазақ болмысында, балаға қандай тәрбие берілсе, тағдыры соған байланысты болады. Сонымен қатар, ұлттық тәрбиенің негізін қалау баланың ұлылыққа жетелеуі бек мүмкін. Жетістіктің шыңында боламыз десек, әр кез балалардың ұлттық болмыста, салт пен дәстүрді жетік білетін етіп тәрбиелеу арқылы, ұлттық кодтарын анықтап беруіміз керек. Үш «И» қағидасын нәсихаттағанмыз жөн. Олар: Идеология, Идея және Идеал. «Дұрыс қанаттанған түзу ұшар» деген дана халқымыз. Ұлт болашағын тәрбиелейтін ата-ана екендігін ұмытпаған жағдайда ғана, біздің ұрпақтарымыз қоғамда өз орындарын анықтай алады және Елдің өркендеуіне лайықты еңбек ететін болады.

Ертеңгі күні ұрпақтарымыз өз ұрпағына ерекше қамқорлықта болсын десек, бүгін балаларымызға деген қамқорлығымызды аямағанмыз жөн.

Назарларыңызға рақмет!

16. Тарих ғылымдарының докторы, профессор профессор Озғанбаев Өмірзақ Озғанбайұлы

«Тәлімдік өнеге: ұрпаққа сәулелі жол» тақырыбында сөйлеген сөзінің тезистері

Қариясы бар ел – қазынасы бар ел

Абылай ханның заманынан келе жатқан «бұтаққа – су, ұрпаққа – рух бермесең, көгермейді» деген аталы сөз бар. Біздің бүгінгі бас қосуымыз да осы ұрпаққа рух беру, тәрбие жұмысын жетілдіру бағытында жүргізіліп жатқан үлкен шаруа.

Қай заманда да қазақ төрінің иесі де, киесі де ақсақалдар – ел ағалары болған. «Ауылыңда қартың болса, жазылып қалған хатпен тең», «қариясы бар елдің қазынасы бар», батыр Махамбет Өтемісұлының «кімнің қарты жоқ болса, жастары болар диуана», Мұқағали Мақатаевтың «ауылда бір қария болмаса егер, ағайын араздасып кетер еді» сондықтан да болар осы айтылған ұғымдар ғасырлар бойы сақталып қалған, үлгі ретінде айтылып жүрген ойлар.

Қазақ халқы ұрпағын «ұят болады», «обал болады», «жаман болады» деп тәрбиелеген. Ұятқа ұрынбай, обалға соқпай, жаманға жоламай ұрпақ тәрбиелеу бабалардың арманы еді. Осы тезистерге байланысты бір-екі мысалдарға орала кетейік. Бүгінгі таңда Қазақстанда 45 қарттар үйі бар. Оларда 4500-дей адам тұрады. Негізінен олар өзіміздің қаракөз бауырларымыз. Халықтың арасында мынандай бір күлкілі әңгіме бар: Бір сыған қарттар үйіне келеді, содан біраз аралап шыққаннан кейін «Құдайға шүкір!» деп қайталай береді. Бұған түсінбеген қасында тұрған қарттар үйінің қызметкері «Неге шүкіршілік етіп тұрсыз?» деп сұрайды. Сонда ол «қарттар үйіндегі осыншама қарттардың ішінде бір сығанның жоқтығына шүкір деп тұрмын» деген екен.

Төрт қабырғаға телмірген, немересін сағынып мұңайып отырған жанды көз алдыңызға елестетіңіз. Олардың бауыр еті өз балалары айына қарттар үйіне бір рет соғады. Бұл қай күн десеңіз, қарттардың зейнетақысын алатын күні. Олардың ақшасын қалтасына салған, астындағы джип машинасын қамшылап, радиосын күшентіп, қалаға тартып бара жатқан жігіттерді көруге болады. Олар қарт ата-аналарын жағдайы жетпегендіктен, мекен-жайдың тарлығынан емес, пейілдің тарлығынан, қатыгездіктен қарттар үйіне тапсырғандар.

Қазіргі жаңа түскен келін күйеуін ертіп, оның әке-шешелерінен бөлек тұруға асығады. Олар ата-ана өздерін тәрбиелеген және ертең олардың балаларын тәрбиелейтін қамқоршы, өмірлік тәжірибесі мол шебер тәрбиеші екендігін еске де алмайды. Ата мен әженің бауырында өскен баланың жаны жомарт, ата-анаға, адамдарға мейірімі мол болатының естен шығарады. Қазақ, үйінде қариясы мен баласы бар отбасын бақытты санайды. Бабалардың: «әйелдің бір бақыты сол емес пе, қасында ақ некелі жары болса, етегінен өнген бала болса» деп бекерге айтпаған.

Жетім балалар

Еліміздегі халықтың саны 20 миллиондай дейміз. Сол бір жылдары қазақтың біраз қаракөз балалары шетелдіктерге беріліп кеткені бәріміздің жадымызда. Бұл ата-бабадан келе жатқан дәстүрге қайшы қадам. Халқымыз жетімін тентіреткен, жесірін қаңғытқан елді тексіз ел деп атаған. Бұл қасиетті, қастерлі қазақ деген халықтың дүниетанымына қайшы келетін қадамдар.

Балалылық көрсеткіші

Соңғы социологиялық деректерге сүйенсек әрбір қазақ отбасына 1,5 баладан келеді дейді. Қазір жастар отбасын құруға құлықсыз, олардың айтатын әңгімесі «мен университетімді бітірдім, енді кәсіби бағдарымды анықтап, мансабымды өсіріп танылуым керек» дейді. Машина алуым керек, үй алуым керек т.б. керектер бар. Ал дүниедегі ең басты байлық ұрпақ, «балалы үй – базар» екендігі еске де алынбайды. Бойдақтар қатары көбейіп, отбасы деген ұлы қасиеттен арылып, Еуропа халықтарына орынсыз еліктеу басым.

Соғыстан оралған батыр да батыл Бауыржан Момышұлы елге келгеннен кейін «менің қорқынышым көбейді» деген екен. Батырды қорқытқан қандай қорқыныштар десек: *біріншіден*, бесіктегі сәбиіне бесік жырын айтатын келіндердің азайғандығынан қорқамын, *екіншіден*, немерелеріне ертегі айтып

беретін әжелердің азайғандығынан қорқамын, үшіншіден, мейірімі азайған қатыгез ұрпақтың өсіп келе жатқандығынан қорқамын деген екен.

«Малым жанымның садақасы, жаным арымның садақасы» деген теңдесі жоқ ұғым ұмыт қалып, ата анасын сыйламайтын, үлкенге - құрмет, кішіге - ізет жасамайтын ұрпақ өсіп келеді.

Батырды қорқытқан осы көрсеткіштер қазір көбеймесе азайған жоқ.

Ана тілің – арың бұл

Біздің ұлттық бет бейнемізді анықтайтын негізгі белгі – ол сүйікті ана тіліміз. Ана тілін сәбидің бойына егетін қасиетті тұлға – ол оның анасы. Ол баласына «мой ангелочек», «мой цветочек» деп «қошақаным», «ботақаным», «бауыр етім балам» деген сөзді естімей өскен бала ана тілін қайдан меңгерсін? Ана тілі деген сөз - ананың тілі деген сөз. Халқымыздың көрнекті тұлғасы Халел Досмұхамбетов «Өз тілінді жақсы біліп, өзге тілде сөйлесең – ол қасиетің, егер өз тілінді білмей тұрып, өзге тілде сайрасаң – ол қасіретің» деген екен. Сондықтан біздің көптеген азаматтарымыз, балаларымыз өздерінің ана тілін меңгермей, өзге тілге құмарлығы күшейді.

Ақ неке

Қоғамды толғандыратын және бір мәселе, некенің тұрақсыздығы. Кеше ғана «сүйдім», «күйдім» деп қосылған жастар, «біздің мінездеріміз үйлеспеді» деп бүгін ажырасып жатады. Бұл көрсеткіштер некеге тұрған жастардың 30 пайызынан 50 пайызына дейін жеткен өңірлер де бар. Отбасының беріктігі – ол елдің тұтастығы. Азаматтық некеде тұрған жастар, бірін бірі ұнатпаса екеуі екі жаққа бөлініп кете береді. Ешқандай жауапкершілікті мойындарына алмайды. Осы орайда мұсылмандық неке туралы айта кетсем. Ал, мұсылмандық неке тану, танысу, жұртшылықтың, Құранның алдында өздеріне үлкен жауапкершілік алып, Алланың жер бетіндегі үйінде мешітте, қасиетті Құран сөздерімен бекітеді. Тану этапы болашақ жары туралы, шығу тегі, немен шұғылданады, қандай белгілі тұлғалардың ұрпақтары деген сұрақтарға жауап іздейді. Бұдан кейін екінші этап танысу басталады. Бірімен бірі сөйлесіп, пікірлесіп өмірге деген көзқарастарының сәйкестігін байқап уәделеседі. Жастар бірімен бірі қанша кездесемін десе де өздері біледі. Бірақ, бұл кездесулер қыз баланың жақындарының көзінше болуы керек.

Бүгінгі таңда әлемге үлгі болған, дамудың, білім берудің жоғарғы сатысына жеткен Финляндия елінде шіркеуде некеге тұрмас бұрын, міндетті оқу сынағын тапсыру ұсынылады. Ал сауатсыздарға шаңырақ көтеруге рұқсат етілмейді. Қазір осы елдің үкімет басшыларының 30 пайызынан астамы профессорлар, ғылым докторлары. Олар негізгі жұмыстарымен қатар, жастармен кездесіп, лекция оқу, тәрбие жұмысына белсене араласуды міндетіміз деп санайды.

Отанын ардақтау

Ұлттық идеологиямыз бен ұлттық тәрбиеде көп нәрсені жоғалтып алдық. «Менің елім», «менің Отаным» дейтін қасиетті ұғымдардың орнына ақша табуды, баюды нысана еттік. Жас ұрпақ бабалардың «Ала жіпті аттама», «Бүлінгеннен бүлдіргі алма» деген сияқты халқымыздың адалдыққа, инабатқа тәрбиелейтін 500-ден астам тыйырым сөздерін ұмытты.

Бүгінгі өмірдің ажырамас бір көрінісі – екі құлағы тығындаулы, екі көзі тағалаулы компьютерге не қалта телефонына телміріп еңкейген бала көрінісі біздің пейзажымыздың ажырамас бөлігіне айналды. Әрине, теледидардан, компьютерден жастар қашып құтыла алмайды. Тек оны ретімен белгілі уақытпенен пайдалану дүниенің көптеген елдерінде бар практика. Біздің ойымыз жастарға арналған теледидар хабарлары көбейсе және шеберлік деңгейлері өссе, интеллектуалдық ойындар, мемлекеттік тілде білім беру бағдарламалары, батырлар жыры, отанын сүйген ұлы тұлғалардың өмір жолдары көбірек беріліп насихатталса деген ұсыныс.

Бабалардан қалған бір-екі сөзге назар аударайық:

Жал, құйрығы қаба деп,
Жабыдан айғыр салмаңыз.
Қалың малы арзан деп,
Жаман қатын алмаңыз.
Жабыдан айғыр салсаңыз,
Жауға мінер ат тумас.
Жаман қатын алсаңыз,

Топқа кірер ұл тумас, - деп Бұқар жырау жырлағандай, ер-азаматтың беделі күрт төмендеп, әкелер балаға идеал болудан қалып барады.

Бабалар қыз таңдауға, келін таңдауға қатты мән берген. Баласын ертіп, қызды ауылды бетке алып, бойжеткен қыздың қолынан шай ішіп, керегесінің басына қамшысын іліп кететін ақсақалдар өмірдің мән-мағынасын терең түсінген.

Халқымыздың дәстүрінде отырып қалған қыздарды, жігіттермен таныстырып, оның жолын ашып беретін жеңгелер институты да болған. Бұның бәрі ұрпақтың болашағы үшін қызмет жасаған. Қазір елімізде 400 мыңның үстінде тұрмысқа шықпаған, жеке дара, нағыз балалы болар дер шағында отбасын құрмаған қыз-келіншектер бар. Бұл әрісі еліміздің демографиясын, берісі өзінің ертеңгі қарттығын ойлайтын кез.

Отбасы

Жасыратыны жоқ, қазіргі таңда әкенің беделі төмен түсті. Оған себеп, Кеңес Одағы тұсында еркек пен әйел тең құқылы деген бағытқа еріп, ұлттық дәстүрімізден алшақтасақ, егемен ел атанғанда нарықтық экономика, гендерлік саясат отбасында әкенің абырой-беделін одан сайын құлдылатып жіберді. Қазақ қоғамында бұрын әкенің беделіне ешқашан сызат түспеген. Қай кезде де әкенің айтқаны, тапсырмасы бір демде орындалып отырған беделді тұлға болатын.

Қазір қазақ әйелінің ерін сыйлауы кемігендігі жиі айтылады. Нәтижесінде ынжық ұл, аузынан сөзі, қойнынан бөзі түскен бозөкпе балалар пайда болды. Балаларының болашағын ойлаған әйел, балаларының әкесі, өзінің жарын қадірлейді. Ендігі мақсат – әкелер статусын қазақ шаңырағына қайтару ләзім.

Жазушы-педагог Жүсіпбек Аймауытов: «Баланы тәрбиелеу үшін әрбір тәрбиешінің (ата-аналардың да) өзі тәрбиелі болуы керек. Себебі бала айтып ұқтырғаннан гөрі көргеніне көп еліктегіш келеді. Солай болған соң балаға не

жақсы мінез болсын, іспен көрсету керек» дейді. Бұл ұлы азаматтың біздің бәрімізге ой салар пікірі.

Өткен ғасырдың 70-ші жылдары Мәскеу қаласында Кеңестер Одағының Педагогикалық академиясының Тәрбиенің жалпы мәселелері ғылыми-зерттеу институтында жұмыс жасаған кезімде әртүрлі елдердегі жастар тәрбиесін ұлттық мәселе деп қарайтын ақпараттарды ақтарып, біздің елімізде де осындай ұстаным қашан болар екен деп армандайтын едім.

Бүгінгі өтіп жатқан ата-аналар форумы, ел Президентінің арнайы құттықтауы, тәрбие жұмысына қатысы бар министрлерді бастап келіп, ел Президенті әкімшілігі басшыларының бірі Балаева Аида Ғалымқызы ханым сөз сөйлеп, мектеп, ата-аналар, жұртшылық өкілдеріне бағыт беріп, алда тұрған мақсат-мұраттарға кеңінен тоқталуы біздің осы саладағы жұмыстарымызға жаңаша екпін түсіретін қадам болды деп есептеймін.

Сөз соңында, арнайы айтайын дегенім, қоғамдық, елдік жұмыстарға өздерінің жүрек қалауымен «Әкелер одағын» құрып, бастамалар көтеріп жүрген Мақсұтбек Айтмағанбет, аналар кеңесінің төрайымы Шанай Назина Ыдырысқызы, «Сенімен болашақ» ұйымын құрып, жұмысын өрістетіп жатқан Нұркен Асанов сияқты т.б. азаматтардың бастамалары қолдауға тұрарлық. Бұл бастамалардың мәні: бөтен жастар жоқ, бәрі қазақ елінің жастары, олар халқымыздың болашағы. Болашақ жарқын болсын, - деп еңбек етіп жатқандар. Бәріміздің де тілегіміз – Болашақ жарқын болсын!

«Қазақстан тарихы» оқу пәнінің мазмұнына ұрпақтар сабақтастығы мәселерін кіріктіру бойынша үлгі-ұсыныстар

7-сынып. «Қазақ-жоңғар соғыстары» бөлімі «Жоңғар басқыншылығына қарсы Отан соғысының басталуы» тақырыбы

1) ХҮІІІ ғасырдағы жоңғар шапқыншылығына қарсы Отан соғысы Қазақстан тарихындағы маңызды оқиға болып табылады және бұл тақырыпты ұрпақтар сабақтастығымен, тәрбиемен бірнеше тұрғыдан байланыстыруға болады:

- салт-дәстүрлер мен патриоттық рухта тәрбиелеу.

Отан соғысы сияқты тарихи оқиғаларға негізделген тәрбие өскелең ұрпақтың бойында патриотизм мен азаматтық жауапкершілікті қалыптастыруға мүмкіндік береді. Отанды жоңғар шапқыншылығынан ерлікпен қорғаған ата-бабаларымыздың батылдығы туралы білім беру арқылы туған жерге деген сүйіспеншілікті арттыру;

- еліктеуге арналған үлгі.

Соғыс жылдарындағы ата-бабаларымыздың көрсеткен жанқиярлық ерліктері өскелең ұрпаққа үлгі боларлықтай. Жоңғар басқыншылығы кезіндегі қазақ халқының батылдық істері негізінде патриоттық тәрбие беру;

- тарихи білім беру.

Тарихты, жоңғар басқыншылығы кезеңін оқыту өткенді тану және түсіну мәдениетін қалыптастыруға ықпал ете алады. Батырлық оқиғаларды білу тәрбиелік бағдарламалар мен отбасы тәрбиесі арқылы ұрпақтан-ұрпаққа берілуін қамтамасыз ету;

- ұлттық мақтаныш сезімін қалыптастыру.

Жоңғарларға қарсы күрес қазақтың халқының қиын-қыстау кезеңде ауызбіршілікте әрекет ете білгендігі туралы ақпарат бере отырып, өз халқына деген мақтаныш сезімін қалыптастыру;

- бейбітшілік пен ынтымақтастық сабақтары.

Жоңғар шапқыншылығы туралы алынған білім бейбітшілік пен ынтымақтастыққа сабақ бола алады. Қиын кезеңдерді басынан өткерген ата-бабалар өмірін үлгі ете отырып, өскелең ұрпақтың бойында бейбітшілік пен өзара көмек құндылықтарын және ынтымақтастыққа саналы көзқарас қалыптастыру.

Осылайша, жоңғар шапқыншылығына қарсы күрес білім мен тәрбиенің бір бөлшегіне айналып, білім алушылардың азаматтық ұстанымын, болашақта елін қорғауға дайындығын қалыптастыруға ықпал ете алады. Ол өткеннен бүгінге және болашаққа құндылықты көзқарас қалыптастыруға ықпал ету арқылы ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтады.

2) «XVIII ғасырдағы Қазақстанның мәдениеті» бөлімі «XVIII ғасырдағы халық ауыз әдебиеті» тақырыбында халық ауыз әдебиеті мен музыка өнері

туындыларының тарихи дереккөзі ретінде құндылығын бағалау және салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың құндылықтары мен маңыздылығын анықтау мақсаттарын жүзеге асырудың жолдары:

- фольклорлық материалдарды жинақтау және талдау.

Әртүрлі дереккөздердің көмегімен Қазақстан халықтарының ауызша шығармаларын (ертегілер, аңыздар, эпостар, жырлар, т.б.) жинау жұмысын ұйымдастыру. Шығармалардың құрылымын, стильдік ерекшеліктерін, тақырыптарын ескере отырып, жинақталған материалдарды жан-жақты талдау және қазіргі күнмен сәйкестігін анықтау;

- этнографиялық зерттеулер.

Халық шығармаларында суреттелген салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарды зерттеу. Ауызша шығармалардың күнделікті өмірде және маңызды қоғамдық оқиғаларда қалай қолданылғаны туралы ауызша тарихты жинау және құжаттау;

- лингвистикалық талдау.

Ауызша шығармалардың тілдік ерекшеліктерін және олардың уақыт аралығында өзгеруін зерттеу. Тілдегі өзгерістер мәдени, әлеуметтік және тарихи өзгерістерді қалай көрсете алатынын анықтау;

- тарихи контекст. Халық шығармаларында айтылған оқиғаларды XVIII ғасырдағы Қазақстан тарихы контекстінде талдау. Сол кездегі ауыз әдебиетіндегі тақырыптар мен образдардың қалыптасуына қандай тарихи оқиғалар әсер еткенін анықтау;

- мұрағаттар мен мәліметтер қорын құру. Халық шығармалары мен музыкалық шығармалардың жазбалары мен мәтіндерін қамтитын мұрағат құру. Ақпаратты жүйелеу және зерттеушілер мен жұртшылыққа қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін мәліметтер қорын әзірлеу.

Жұмыстың бұл түрлері Қазақстанның ХУІІІ ғасырдағы халық ауыз әдебиеті мен музыкасындағы құндылықтарды, олардың мәдени дәстүрлер мен тарихи құндылықтар сабақтастығы контекстіндегі маңызын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

3) «XVIII ғасырдағы қазақтардың материалдық мәдениеті» тақырыбында қолданбалы өнердің жетістіктерін бағалау мақсатын жүзеге асыруды ұрпақтар сабақтастығымен байланыстырудың әдіс-тәсілдерінің үлгісі:

- зерттеушілік жобалар. Сыныпты бірнеше топқа бөлу, әр топқа қазақ халқының материалдық мәдениетіне белгілі бір саласын (киіз үй, ұлттық киімдер, зергерлік бұйымдар, тұрмыстық ыдыс-аяқ, еңбек құралдары және т.б.) зерттеу. Материалдық мәдениет элементтері қазақ халқының сол кездегі тұрмыс-тіршілігін қалай көрсететінін талдап, қазіргі мәдениетте қандай элементтер сақталғанын және қалай қолданылатынын қарастыру;

- мұражай жобалары. ХУІІІ ғасырдағы қазақтардың материалдық мәдениетін көрсететін репродукциялар немесе жобаларды ұсынатын көрме ұйымдастыру немесе мұражайға бару. Білім алушылардың әр зағтың егжей-тегжейлі сипаттамасын жасауларына және күнделікті өмірде қалай

пайдаланылғанын түсіндірулеріне көмектесу. Қазіргі кезде қалай қолданылатыны туралы ақпарат беру;

№	Материалдық мәдениеттің түрі	Сипаттамасы, қолданылу түрлері	Қазіргі кездегі қолданылу салалары
1	Қазақ халқының тұрғын үйі – киіз үй	<p>Киіз үйлер:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) қонақтарды қабылдауға арналған салтанатты үйлер. Олар кем дегенде он екі қанат керегеден тұрғызылып, үстіне ақ киіз бен жібек маталар жабылған; 2) үйлену тойы өтетін – отау үй жасаулары жөнінен неғұрлым бай болған; 3) тұрғын үйлер шағын көлемде жасалған; 4) кішкентай жорықтық үйлер бір түйеге, тіпті бір атқа тиеліп тасымалданған; 5) қоймалар ретінде және басқа шаруашылық қажеттерге пайдаланылатын үйлер; 6) жорықтық үйлер – жорықтарда немесе бақташылар мен жылқышыларға әдейі арналып жасалған 	
2	Мал шаруашылығымен, егіншілікпен, кәсіпшілікпен және қолөнерімен байланысты еңбек құралдары	<ul style="list-style-type: none"> - жылқы ұстау үшін: құрық, арқан пайдаланылды; - қайыстан немесе жылқының жал-құйрығынан тұсау мен шілдер жасалды; - құлындар мен боталарды байлау үшін жуан арқандар, ноқталар пайдаланылды және т.б. 	

3	Қазақ ұлттық киімдері	<p>Іштік киімдер: бешпент, жейде, көйлек, камзол, күртке (желетке), шалбар.</p> <p>Сыртқы (өң) киімдер: жадағай шапан, жарғақ, күпі, сырмалы шапан, тайжақы, тон, шапан, шидем, ішік.</p> <p>Сулық киімдер: аба, кебенек, кенеп, сырттық, шекпен.</p> <p>Ерлердің бас киімдері: башлық, бөрік, далбай, жалбағай, жекей тымақ, күлапара, қалпақ, құлақшын, малақай, мұрақ, тақия, тымақ, шалма.</p> <p>Әйелдердің бас киімдері: бергек, бөрік, жаулық, желек, кимешек, күндік, орамал, қарқара, сәукеле, тақия, шәлі.</p> <p>Аяқ киімдер: кебіс, көк етік, мәсі, мықшима, саптама етік, шоңқайма</p>	
4	Ыдыс-аяқ	<p>Ыдыс-аяқ атаулары:</p> <ul style="list-style-type: none"> - аяқ – ағаштан жасалған көлемі шұңғыл табақтан кіші, әсем, сырлы ас құятын ыдыс; - аяққап – киізден, былғарыдан істелген, кереге басына ілетін ыдыс; - астау – ет салатын, көлемі табақтан үлкен, ұзынша ағаш ыдыс; - жанторсық – жолаушы жанында жүретін, 	

		<p>сусын құятын шағын тері ыдыс;</p> <ul style="list-style-type: none"> - зерен – шара тәріздес, беті қақпақты, күміспен, сүйекпен шекетулеген кәделі ағаш ыдыс; - керсен – ағаштан жасалған шұңғыл табақтың үлкені; - кесекқап – кесе сақтайтын аяққап тәріздес ыдыс; - саба – жылқы терісінен тігілетін, қымыз құятын кәделі ыдыс және т.б. 	
5	Зергерлік бұйымдар	<p>Зергерлік бұйым түрлері:</p> <ul style="list-style-type: none"> - өңіржиек – кеудеге тағылатын әшекей зат; - тұмарша – ою-өрнегі үшбұрыш болып келетін тылсым күші бар әрі сұлулық үшін тағылатын әшекей; - шолпы – қыздардың бұрымға тағатын әшекейі; - шашбау – қыз-келіншектер шашына тағатын сәндік әшекей бұйым; - қапсырма – әйелдердің сыртқы киімінің екі өңірін бір-біріне қаусырып тұратын ою-өрнекті, сіркелі, асыл тасты, асты ілгекті күміс әшекей. 	
<p>ХҮІ-ХҮІІІ ғасырларда жазғы және қысқы ауылдарда темір соғатын орын – темірхана, темір өңдейтін орын – ұсталық, зергерлердің жұмыс істейтін орны – шеберхана болған.</p>			

- тарихи дереккөздерді зерттеу. ХҮІІІ ғасырдағы қазақтардың материалдық мәдениетіне қатысты тарихи дереккөздерді (суреттер, сипаттамалар, мұрағат материалдары) зерттеуге арналған сабақ өткіз. Білім алушыларды дереккөздерді талдауға, уақыт өте келе материалдық мәдениеттегі өзгерістерді анықтауға және бүгінгі таңда қандай элементтер сақталғанын талқылауға ынталандыру;

- қайта құрастыру арқылы өткізілетін интерактивті сабақтар. Қазақ халқының материалдық мәдениеті бұйымдарының (мысалы, зергерлік бұйымдар, киімдер, ыдыстар, ойыншықтар) репродукцияларын жасау бойынша шеберлік сабағын немесе практикалық іс-әрекет ұйымдастыру. Бұл заттардың қазақтардың тұрмыс-тіршілігінде қалай қолданылғанын және олардың қайсысы халық дәстүрінде сақталғанын, қазіргі кездегі қолданылу аясын талқылау;

- бабалармен сұхбат. Материалдық мәдениеттің қандай элементтері ата-бабалары үшін маңызды болғанын білу үшін білім алушылардың ата-бабаларымен немесе олардың отбасы мүшелерімен сұхбаттасу кешін ұйымдастыру. Отбасында қандай дәстүрлер сақталғанын және олардың қайсысы қазақ халқының мәдениетімен байланысты екенін талқылау;

- экскурсиялар немесе виртуалды турлар. Мұражайларға немесе өткен ғасырлардағы қазақтардың материалдық мәдениетіне қатысты нақты жәдігерлер мен экспонаттарды көруге болатын жерлерге экскурсиялар ұйымдастыру. Бұл мүмкін болмаса, виртуалды турлар немесе онлайн ресурстарды пайдалану арқылы халқымыздың өткен өміріне шолу жасау.

Бұл әдістерді қолдану мұғалімдерге ұрпақтар сабақтастығын атап өтуге, материалдық мәдениеттің қандай элементтері сақталып, қазіргі қоғамға әсер еткенін жақсы түсінуге мүмкіндік береді.

«Қазақ халқының салт-дәстүрлері» тақырыбындағы сынып сағаты

Мақсаты: Оқушылардың қазақ дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары туралы білімдерін қалыптастыру» тақырыбының

Міндеттері:

- оқушылардың қазақ халқының мәдениетіне деген қызығушылығын ояту;
- оқушылардың өз елінің, өз халқының адамгершілік-рухани мәдениетін құрметтеуге тәрбиелеу;
- мерекелерді, дәстүрлерді зерттеу арқылы балалардың қазақ халқының тарихы мен мәдениеті туралы білімдерін кеңейту.

Әдістері: әңгіме, әңгімелеу, түсіндіру, ойын, жаттығу, практикалық жұмыс.

Құрал-жабдықтар: интерактивті тақта, қазақ халқының салт-дәстүрлері фото-суреттер, музыкалық фонограмма, бейнеролик, киіз үй бейнесі, «Шаңырақ» макеті, дәстүр атаулары бар карточкалар, А4 парақтары.

Сабақтың барысы

1. Ұйымдастыру сәті

(тәрбие сағатын оқушылар ҚР Әнұранын айтумен бастайды).

2. Сыныпты топтарға бөлу.

Бірінші топ – «Алтын бесік»

Екінші топ – «Шаңырақ»

Үшінші топ – «Бәйге»

Төртінші топ «Дастархан»

3. Сабақ тақырыбы бойынша жұмыс

Әр топ өздерінің топтарын қорғап шығады (топ атауы, эмблема, ұстанымдары).

Әр топқа сөз берілді. Топтардың атауына сәйкес тәрбие сағатының тақырыбы ашылады. *«Қазақ халқының салт-дәстүрлері»*

Сынып сағаты қазақ ауылдарына саяхаттаудан басталады.

Бірінші ауыл «Салт-дәстүр» ауылы

4. Сұрақ: Салт-дәстүрлер дегеніміз не?

- Оқушылар «Дәстүрлер» және «Әдет-ғұрыптар» туралы жазылған анықтамалар мен ұғымдармен танысады және мұғалімнің сұрағына жауап береді.

Дәстүрлер – бұл ұрпақтан-ұрпаққа жинақталып, берілетін тәжірибелік және әлеуметтік іс-әрекеттің идеялары, рәсімдері, әдеттері мен дағдылары.

Ғұрып – бұл кез келген халықтың, кез келген әлеуметтік топтың күнделікті өмірінде бұрыннан қалыптасқан дәстүрлі тәртібі. Дәстүрлі түрде қалыптасқан қоғамдық мінез-құлық ережелері.

«Қазақ халқының салт-дәстүрлері» атты бейнероликті тамашалау.

- Сіз бұл бейнероликтен не білдіңіз?

- Қазақ халқының қандай салт-дәстүрлерімен таныстыңыз.

- Адам өз халқының салт-дәстүрлерімен қай кезден бастап таныса бастайды? (балалық шақ).

Қазақстанда жүзден астам ұлт пен ұлыс өкілдері тұрады. Олардың барлығы біздің жерімізді Туған жер деп санайды. Республикада әрбір халықтың өз тіліне, мәдениетіне, дініне деген өзіндік құқығы бар.

Қазақстанда тұратын барлық халықтардың салт-дәстүрлері бар. Олар халықтың өмір салтын, оның әдеттерін, ұлттық ерекшеліктерін көрсетеді.

Қонақжайлылық, үлкендерге құрмет, қариялар мен әйелдерге деген құрмет, үлкендерге орын беру қазақ халқының бойына сіңген құндылықтары.

Бүгін біз қазақ халқының салт-дәстүрлері туралы ойымызды толықтырдық. Қазақтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрпы, мерекелері өзінің әсемдігімен, бай мағынасымен таң қалдырады және ашық, қонақжай, қоршаған әлеммен келісімде өмір сүруге ұмтылатын қазақтың ұлттық мінезін көрсетеді. «Қазақ» сөзінің өзі түркі тілінен аударғанда «еркін адам» дегенді білдіреді. Қазақтар еркіндікті сүйетін көшпелі халық болған, орасан зор жер аумақтарына бай жайылымдарға және тау бөктері мен өзен аңғарларында құнарлы жерлерге ие болған. Егер қазақ халқының салт-дәстүрлері туралы айтатын болсақ, онда тұтас тарих шығады. Әр мереке немесе қандай да бір оқиға баланың тууы, үйлену тойы, Наурыз, айт ұлттық және мемлекеттік т.б мерекелері ұлттық нақышта аталып өтіледі.

Тойың-тойға ұлассын, ұлы халқым!

Өрлей берсін қияға атақ-даңқың.

Аялайық, қастерлеп, ұлы күнді,

Жеткізейік ұрпаққа Ата салтын!

Сұлу дала! Менің сүйген еркемсің,

Жаным сенен жаратылған өлкемсің.

Қандай жақсы Қазақстанда туғаным!

О, туған жер! Тамашасың, көркемсің!

5. Қазақ халқының қандай салт-дәстүрлерін білесіздер? (әр топ дәстүрлер, олардың қазіргі кездегі қолданылуы туралы әңгімелейді және болашақта қалай қолданылуы мүмкін екендігіне болжам жасайды).

Шілдеhana – сәби дүниеге келгендегі алғашқы той. Кешке жиналғандар көңіл көтеріп, ән айтып, домбыра ойнап, қызықты думан-тойға жалғасады.

Көрімдік – жаңа туған сәбиді, үйге алғаш түскен келінді көргенде берілетін сыйлық. Байғазы мен көрімдік әртүрлі ұғымдар. Байғазы – жаңа затқа, киімге берілсе, ал көрімдік – адамдар немесе жануарлар үшін беріледі.

Ат қою – қазақтар бұл салтанатты рәсімге ерекше мән береді. Олар әйгілі адамдардың, палуандардың, ақын-жыраулардың, батырлардың есімдерін беруге тырысады, нәресте осы адамға ұқсасын деген ырым.

Бесікке салар – халықтың қасиетті бесігі және бала үшін өте ыңғайлы ұя. Баланы бесікке бөлегеннен кейін дәстүрлі «Бесік жыры» әнімен тербетіледі. Баланы бесікке саларда ауыл-аймақтың апа-әжелері жөн-жоралғысымен, сыйлығымен келіп, баланы бесікке салады, оларға үй иесі бесікке салар деп

ырымдап сыйлықбереді. Бесікке бөлегеннен кейін «Тыштырма» ырымы жасалады, онда балаларға тәттілер мен қант-кәмпит таратылады.

«Отпен аластау» ежелден қазақтарда баланы бесікке жатқызар алдында немесе жас жұбайларды жаңа үйге орналастырар алдында үлкендер отпен аластап тазартқан.

Тойбастар – үйлену тойының басталуы. Той әрдайым «Тойбастар» әнмен басталады. Мереке иесі міндетті түрде бірінші әнді орындаған әншіге алғыс айтып, сыйлық беруі керек.

Қырқыннан шығару – бала туылғаннан 40 күн өткен соң, жиналған әйелдер баланы жуындырып, шашы мен тырнағын алып, «балаң енді есейді» деген тілектерін айтады. Ал айтулы рәсімге қатысқандардың барлығын дастархан жайылып, сыйлық беріліп, той жасайды.

Тұсаукесер – бұл рәсім нәресте алғашқы қадамдарын жасаған кезде жасалады. Баланың тұсауын ала жіппен кесіп, қадамына нұр бітсін, қадамың құтты болсын деп тілектер айтылып, артынан ұлаңасыр той тойланады.

Шашу-шашу. Өте әдемі және қуанышты рәсім. Бұл «үлкен қуанышқа, үйлену тойында жас келінге, жаңа құдаларға, Наурыз т.б. ұлттық мерекелерде тәттілер, кәмпиттер шашады. Мұны «Шашу» деп атайды.

Сүндеттеу – бала 3, 5, 7 жасқа толғанда сүндеттеу рәсімінен өтуі керек. Әдет-ғұрып мұсылмандарда діни болып саналады. Қазақ ата-аналары оған борыш, отбасылық мереке ретінде қарайды. Қонақтар шақырылады, сыйлықтар дайындалады, ән айтылып, күй шертіліп той тойланады.

Тілашар – әрбір отбасы баласы 7 жасқа толғанда оны медресеге, мектепке берген. Бұл күн – бала үшін ең маңызды күн. Мұндай күні бала әсіресе талғампаз киінеді, мектеп керек-жарақтарымен жабдықталған және тілашар той жасалады.

«*Бата*» (ауызша бата) – әр қазақ үшін өте құнды рухани тілек. Бұл поэтикалық шығармашылықтың ерекше түрі. Батаны әдетте жасы үлкен ақсақалдар береді. Бата түрлері әртүрлі. *Дастархан батасы* – қонақжайлық көрсеткені үшін ризашылық білдіру. *Алғыс бата* – қайырымдылық, мейірімділік үшін беріледі. Бата тәрбие әдісі ретінде мейірімділік, сүйіспеншілік, адамгершілік үшін қызмет етеді. Ол үшін арнайы өлеңдер, әндер жазылады. Батаны әрдайым құрметті, қадірлі ақсақалдар береді.

Қонақ – қашан да қазақ халқы қонақжайлылығымен танымал. Олар қонақтарға ең дәмдісін сақтайды. Қонақтарды 3 түрге бөледі: арнайы қонақ – арнайы шақырылған қонақ, құдайы қонақ – кездейсоқ, жолаушы келген қонақ, қыдырма қонақ – арнайы қыдырып келген қонақ.

(Оқушылар осы аталған дәстүрлерді толықтырып және ұмыт болып бара жатқан дәстүрлерді зерттеп, топтарда талдап, баяндап айтады).

6. «Ұлттық ойындар» атты келесі ауылға саяхатқа барамыз

Қазақ халқының көптеген ұлттық ойындары бар. Қазіргі уақытта тәуелсіздік алғаннан кейін олар Қазақстанда қайтадан танымал бола бастады. Командаларға ата-бабаларымызға жақсы таныс болған, ұлттық қазақ ойындарының суреттері салынған ашық хаттар таратылады

1. Асық

2. Арқантартыс

3. Қыз қуу

Топтарға сахналық қойлым көрсетіліп, түсіндіру тапсырылады.

Асық – қойдың немесе қошқардың тізе буынының сүйегі. Алдын ала пісірілген немесе тұтынылған қой етінен алынады. Қарапайым асық кейде әртүрлі түстермен боялған, олар мөлшері мен салмағына қарай бағаланады және түрлі атауларға ие. Сонымен қатар, әр қатысушының өз атар сақасы болуы керек (оқушылар сахналық қойылымда асық ойнаудың ережесін көрсетеді).

Арқан тарту – ойын барысында әрқайсысы 5-6 адамнан тұратын екі команда таңдалады және олардың арасындағы бір-біріне қарама-қарсы сызықтан бөлінеді.

Команданың әр мүшесі ұзын арқанды мықтап ұстайды. Жүргізушінің бұйрығы бойынша олар қарсыластар командасын өз жағына тартуға тырысады. Бұл командалық күш сынасу.

«Қыз қуу» – қызды қуып жету. Дәстүрге айналған ұлттық ойын. Ойын шарты бойынша атқа мінген қыз бен жігіт. Жігіт қызды қуып жетсе, бетінен сүйеді, ал жете алмаса қыз жігітті қамшымен ұрады.

Қазақ биі – әр бидің шығу тарихы айтылады және оқушылардың орындалуында би билейді.

7. Келесі ауыл «Ұлттық тағамдар» ауылы

Қазақтың ұлттық тағамдарымен танысады. Бүгінгі күнге дейін сақталған өткеннің керемет дәстүрлерінің бірі – жалпыадамзаттық нормаларға жататын және өркениетті қоғамның жағымды қасиеті болып табылатын қонақжайлылық.

Қазақтар қонақжайлылығымен танылған. Қазақтың ұлттық асханасында халықтың жаны, оның тарихы, салт-дәстүрлері айқын көрініс тапқан. Қазақ халқының ең басты ерекшелігі қонақжайлылық. Құрметті қонақты қуана қарсы алып, ең құрметті орынға жайғастырып, үйдегі ең жақсысын берген. Бірінші кезекте қонаққа қымыз, шұбат немесе айран, содан кейін сүт немесе кілегей, бауырсақ, мейіз, ірімшік, құрт қосылған шай ұсынылды. Кез келген үстелде бидай ұнынан жасалған тағамдар болуы керек. Қазақ дастарханында әрқашан нанға құрмет көрсетілген оны жоғары бағалады. Қазақтардың түсінігіндегі нан-қасиетті тағам.

Топтарға арналған тапсырма: қазақтың ұлттық тағамдарын атаңыз?

Кез келген дастарханның сәні және қазақтардың ең сүйікті тағамы болып әрқашан асылған ет тағамы бесбармақ саналған. Қазақтың ұлттық тағамдары халықтың мәнін, оның тарихын, мәдениеті мен дәстүрін толық көрсетеді. Ежелгі заманнан бері қонақжайлылық қазақ халқының ерекшелігі болған, үйдегі қонақтарға қарсы алып, құрметті орын берілген. Қазақтар дастархан басында жиналған. Қазақтар арасында ең танымал тағам – бесбармақ (ет), бауырсақ. Бұл ұлттық тағамдардың басты тағамы. Бесбармақ мағынасы «бес саусақ» дегенді білдіреді, өйткені бұл тағамды қолмен жеу керек. Бесбармақ қой, жылқы немесе сиыр етінен дайындалады. Хош иісті ет жұқа иленген және сорпаға қайнатылған қамырмен дайындалады. Тамақтың соңында қымыз беріледі, содан кейін шай рәсімі жүреді.

Наурыз көже – 7 немесе 11 міндетті элементтен (су, ет, тұз, май, ұн, тары күріш, бидай, жүгері және сүт, айран) тұратын дәстүрлі көктемгі көже. Бұл компоненттер бақытты, даналықты, салауаттылықты, денсаулықты, байлықты, қорғанды бейнелейді. Келесі жылы жемісті болу үшін көжені толық тауысып ішеді. Егер сіз жеті үйден Наурыз көжеден дәм татсаңыз, онда сіз үшін жыл сәтті болады деген сенім бар.

Бауырсақ – әрбір қазақ отбасында міндетті тағам. Оларды шайға, тамақ алдында, қымызға, тәбетке, сорпаға береді. Бұл кішкентайлардан бастап үлкендерге дейін сүйіп жейтін, мерекелік және күнделікті тағам.

Ұлттық сусындар – қымыз, шұбат, қымыран. Қымыз (бие сүті) емдік сусынының емдік қасиеті мен сергіткіш әсері бар және өкпе мен асқазан-ішек жолдары ауруларын емдеу үшін қолданылады. Шұбат сүт өнімдерінің ішінде қымыздан кейінгі аса құнды сусын болып табылады, түйе сүтінен дайындалады.

8. «Қазақ халқының салт-дәстүрін кім жақсы біледі?» сайысы.

Сайыс сұрақтары:

1. Қазақтардың көшпелі тұрмысына бейімделген тұрғын үй қалай аталады? (Киіз үй)

2. Кез келген мерекеге дайындалатын қазақтардың басты ұлттық тағамы? (Бесбармақ)

3. Бие сүті қалай аталады? (Қымыз)

4. Түйе сүтінен жасалған сусын қалай аталады? (Шұбат)

5. Ерлер мен әйелдер киімінің негізгі түрі қандай болды? (Шапан)

6. «Наурыз» сөзі нені білдіреді? (Жаңа күн)

7. Наурыз көже неше компоненттен дайындалады? (7-11)

8. Қуанышты хабар үшін сыйлық қалай аталады? (Сүйінші)

9. Қазақтың ұлттық күресі? (Қазақша-күрес)

10. Спорттық интеллектуалды ойындар? (Асық, тоғызқұмалақ)

9. Қорытынды:

Дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарға бай еліміздің ұлттық құндылықтарын сақтап, дәріштеп жүруіміз керек. Біздің республикамызда басқа ұлт өкілдері тұрады, олардың өз дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары бар. Біздің елімізде халықтар арасында достық пен келісім орнаған.

Шаңырақ бейнесі – бұл ортақ үйдің, Қазақстанда тұратын барлық адамдардың бейнесі. Егер шаңырақ – бұл үй, ал уықтар – халықтар болса, онда ондағы береке әрқайсымызға байланысты, өйткені біз бәріміз – Қазақстан халқымыз.

Біз бір шаңырақ астында және қасиетті ұлттық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптары бар, көпұлтты, тату ел екенімізді құрметтейміз.

«Бір шаңырақ астында» биі орындалады.

Дереккөз: Білім алушыларды тәрбиелеуде құндылыққа бағытталған тәсілді жүзеге асыру бағдарламасы. Бағдарлама. – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2021. – 567 б. <https://uba.edu.kz/ru/metodology/3>

Ата-аналарға кеңес

Құрмет көрсету

Құрмет – жеке бастың да, тұлғааралық қатынастардың да маңызды құрамдас бөлігі. Құрметті сезіну – бұл адамның негізгі құқығы. Адамды құрметтемеу – қарым-қатынастың бұзылуына және тіпті зорлық-зомбылыққа әкелуі мүмкін. Отбасында ата-аналар балаларын өзін-өзі, ата-анасын, ересектерді құрметтеуге үйретуі тиіс.

Отбасында баңызды құрметтеуге бірнеше кеңес түрлерін ұсынамыз:

1. Сабырлы болыңыз және ешқашан да дауыс көтермеңіз.

Егер сіз балаңызды құрметтеуге үйреткіңіз келсе, онда онымен қарым-қатынаста үлгі келтіре отырып, әрдайым ақырын сөйлесу маңызды. Адамға дауыс көтеру де құрметтемеушілік болып табылады. Белгілі бір уақытта балаңыздың әрекеті, мінез-құлқы сізді ренжіткен болса, дауыс көтермеуге тырысыңыз.

2. Қорлау мен теріс пікірлерді қолданбаңыз

Балаға «сен жамансың» немесе «сен ақымақсың» деп айту оның өзін-өзі бағалауына зиян тигізіп қана қоймайды, сонымен қатар сізді сыйламауға жетелейді. Сондықтан да, бала бір нәрсені дұрыс жасамаса, «сен дұрыс жасамадың» деп, оны кіналамай қателігін түсіндіріңіз. Бұл жағдайда баланы сөгіп, кінәлай бермей, іс-әрекетіне назар аударып, бағыт-бағдар беріңіз.

3. Балаңызды құрметтеңіз

Баланың талғамы мен қалауын құрметтеңіз. Сіз оны ересек адамды мәжбүрлемейтін сияқты, оны жасағысы келмейтін нәрсеге мәжбүрлеменіз. Ұсыныс білдіріңіз, жігерлендіріңіз, кеңес беріңіз, бірақ мәжбүрлеменіз. Егер балаңыз сіз ойлағаннан басқаша әрекет етсе, оған рұқсат етіңіз.

Балаларыңыздың мінез-құлқын немесе оның қалауын, ниетін толық бақылауға тырыспаңыз. Балаңыздың пікірін құрметтеңіз және өзінің шешім шығаруына мүмкіндік беріңіз.

4. Егер сіз қателессеңіз, кешірім сұраңыз

Балаларды құрметтеуге қалай үйрету керек? Егер сіз қателескен болсаңыз немесе уәде еткен нәрсені орындамасаңыз немесе балаға тым қатал болсаңыз, одан кешірім сұрау өте маңызды. Осылайша, біз оған қарапайымдылық пен кешірім сұраудың маңыздылығын үйретіп қана қоймай, құрмет көрсетуді де бойына сіңіре аламыз.

5. Егер бала құрмет көрсетсе, оны мадақтаңыз. Баланың қарым-қатынаста өзінің жақсы және құрметпен әрекет еткенін түсінуі өте маңызды. Бұл үшін оны мадақтап отырыңыз, сонда ғана бала болашақта үнемі құрмет пен сенімге ие болады.

Дереккөз: Білім алушыларды тәрбиелеуде құндылыққа бағытталған тәсілді жүзеге асыру бағдарламасы. Бағдарлама. – Нұр-Сұлтан: БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2021. – 567 б. <https://uba.edu.kz/ru/metodology/3>

Бала тәрбиесінде ата-анаға берілетін 10 өсиет:

✓ егер баланызды үнемі сынға алсаңыз, ол жек көруді үйренеді;

✓ егер бала үнемі араздықта өмір сүрсе, ол агрессивті болып өседі;

✓ егер баланы үнемі мазақ етіп, келемеждесе, ол тұйық, өзін шеттетіп өсетін болады;

✓ егер бала үнемі сөгіс алатын болса, ол кінәлі өмір сүруді үйренеді;

✓ егер бала үнемі жігерленсе, ол өзіне сенуге үйренеді;

✓ егер бала үнемі мадақталса, ол ризашылық білдіруді үйренеді;

✓ егер бала үнемі адалдықты көріп өссе, ол әділ болуды үйренеді;

✓ егер бала үнемі қауіпсіз өмір сүрсе, ол адамдарға сенуді үйренеді;

✓ егер балаға үнемі қолдау көрсетсе, ол өзін бағалауды үйренеді;

✓ егер бала үнемі түсіністік пен достықта өмір сүрсе, ол айналасындағы әлемнен сүйіспеншілік табуды үйренеді.

Отбасында балаға айтылатын өсиеттер:

✓ Ойынды арамдық пен зұлымдықтан қорғасаң – әлемнің рухани тазалығын нығайтасың;

✓ Көзінді жамандық, зұлымдық және қызғаншақтықтан қорғасаң – әлемнің ғажап сұлулығын көресің;

✓ Құлағыңды өсек, өтірік, лақап сөзден қорға-саң – әлемнің шынайы дауысын естисің;

✓ Қолыңды адал, таза ұстасаң – әлемге әділдік орнатасың;

✓ Бойыңды ластан қорғасаң – әлемнің тазалығын қорғайсың;

✓ Пейілің мен ниетің ақ болса – әлемге сүйіспеншілік нұрын төгесің.

Дереккөз: «Ұлттық және отбасылық құндылықтарды қалыптастыру» Әдістемелік ұсынымдар.– Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2022. – 85 бет.

<https://uba.edu.kz/ru/metodology/3>

Отбасылық қатынастардың айырықша белгісі ретінде ұрпақтардың рухани жақтан жалғасуы, аға ұрпақтың кейінгі ұрпаққа рухани құндылықтарды жеткізіп отыруы болып саналады.

Отбасының негізгі құндылықтары:

1. Отбасындағы сенімділік. Бір-бірімен қарым-қатынаста сенімділік ұялаған отбасыларында отбасылық мәселелерді бөлісу және оларды тыңдап өсу, балаға дұрыс кеңес беру және бірін-бірі қолдау жоғары болады.

Отбасындағы сенімділік – баланың өзіндік іс-әрекеттерін ұйымдастыра білуіне, өмірінде кездесетін мәселелер мен кедергілерді өзі шеше алуына үйретеді.

2. Үлкенге құрмет, кішіге ізет. Отбасындағы шынайы сыйластық, бұл отбасыларында жазадан қорыққандықтан сыйлау немесе құрметтеу мүлдем қабылданбайды. Отбасы мүшелері «Сыйлау» ол – қорқуды білдірмейтіндігін жақсы түсінеді. Сыйласымдық пен құрмет шынайы, адал жүректен туындайды.

Отбасында өтірік айту, бірін-бірі алдау сияқты жағымсыз қасиеттерге мүлдем жол берілмейді. Отбасы – ешқашан жалған сөйлемейтін орын. Бұл отбасылары адалдық пен шынайылықтың туын биік ұстайды. Кейде салмақты сын мен ашық шындық қатаң естіледі, дегенімен отбасында баланы адалдық пен шынайылыққа тәрбиелеу, екіжүзділік пен өтіріктің болмауы отбасылық құндылықтардың негізі болып табылады.

3. Дәстүрлерді сақтау. Отбасылық құндылықтар мен дәстүрлер бір-бірімен тығыз байланысты. Туыстық шеңбердің аясында әрбір отбасының өз дәстүрлері бар: Мысалы, отбасылық мерекелерді атап өту (туған күн, наурыз мерекесі, аналар мерекесі сияқты ұлттық мерекелер және діни мерекелер, сонымен қатар отбасымен бірге серуенге шығу, кино, театрларға, саяхатқа бару, демалыс күндері мерекелік дастарханда бас қосу т.б.). Отбасында неғұрлым берік дәстүрлер болса, соғұрлым «іргетасы» мықты болады.

5. Кешіру. Қандай жағдай болмасын, қандай кемшіліктер мен реніштер болмасын, отбасы әрқашан кешірім жасайтын алтын ұя. Қатты ашуланып, жанжалдасып, есікті қатты жауып кетсең де, отбасы кез келген уақытта қайтып оралатын, жағымсыз әрекеттеріңіз бен сөздеріңізді түсініп, кешіретін орын.

Сыйласымдығы жоғары отбасында бұндай жағымсыз әрекеттерге жол берілмейді, реніштер болған жағдайда дереу түсіністікпен шешіп, бір-біріне көмек қолын созады, кешіріммен қарайды. Отбасында ата-ана мен балалар, отбасының басқа да мүшелері бір-біріне кешіріммен қараған жағдайда ғана береке-бірлік орнайтыны сөзсіз. Ең бастысы отбасындағы түсіністік пен кешірімнің болуы отбасының басты құндылықтарының бірі.

6. Туысқандық қатынастағы отбасы. Осындай отбасында бала отбасының әр мүшесінің, жақын адамдарының, туған-туыстарының өз өмірінде маңызды рөл атқаратынын түсінеді. Балаға туысқандық сезімді сіңіруде ата-ананың ықпалы зор. Туыстық қатынасты сақтау бала өмірінде маңызды миссия. Бұл

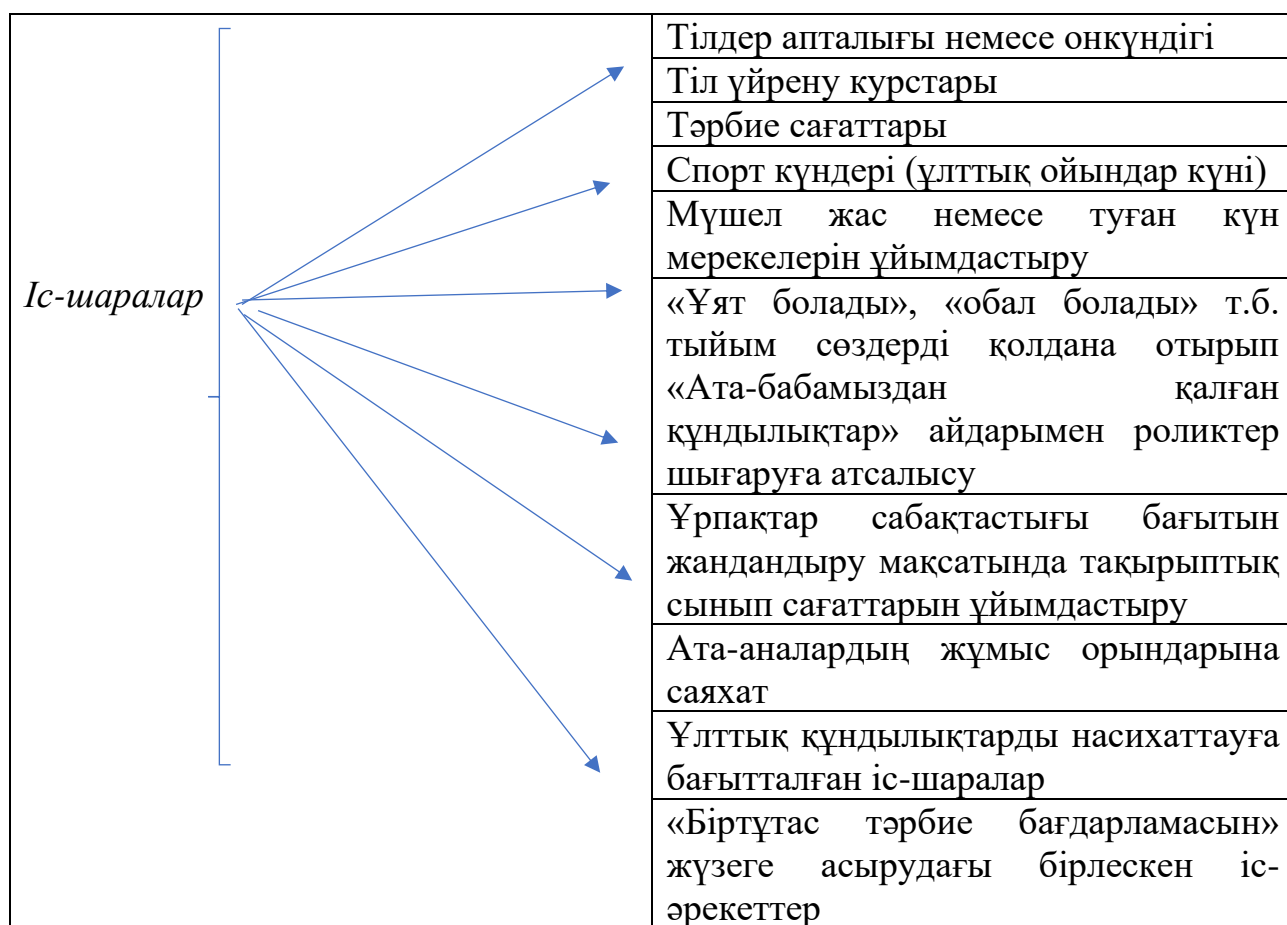
отбасыларында бала бауырмалдық пен жанашырлық сезімдерді бойына сіңіріп өседі.

7. Жомарттық. Бұл жерде тек материалдық ғана емес, рухани даму, рухани қолдау, сезімталдықты айтамыз. Әр отбасы мүшелерінің өздерінің өнерімен, шығармашылығымен бөлісуде білдіретін жомарттық. Отбасы мүшелерінің бір-біріне қол ұшын беруі, көсектесуі, рухани және материалдық қолдауы баланы өмірге бейімдей отырып, оның бойында қамқорлық, парасаттылық сезімдерін оятады.

8. Сүйіспеншілік – бұл отбасындағы ең құнды қасиет. Қазақ отбасында туған-туыстарына, ағайын-туыстарына сүйіспеншілік көрсету – ата-бабамыздан келе жатқан ұлттық қасиет. Бүгінгі таңда көптеген отбасыларында осы қасиеттің сақталуы төмендеп бара жатуы қынжылтады. Отбасында риясыз сүйіспеншілік, бір-біріне деген құрметті сезімдер, сүйіспеншілікке толы әрекеттер жасау, нәзік, сыпайы сөздерді қолдану, қамқорлық таныту, бір-біріне көңіл аудару білу және көмектесуге деген ұмтылыс – бұл отбасының нығаюына, баланы сүйкімді мінезге, мейірімділікке тәрбиелеуге жетелейді.

Дереккөз: Білім алушыларды тәрбиелеуде құндылыққа бағытталған тәсілді жүзеге асыру бағдарламасы. Бағдарлама. – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2021. – 567 б. <https://uba.edu.kz/ru/metodology/3>

Мектеп ұжымы, ата-аналар және білім алушылар үштігімен бірлесіп жүргізілетін жұмыс түрлері

Ата-анамен тиімді жұмыс жасаудың 5 тиімді қағидасы

<i>Қағидалар</i>	→	Өзара сенімділік арқылы ынтымақты орта қалыптастыру
	→	Ортақ түсінік қалыптастыру
	→	Қысқа әрі түсінікті мақсат қойып, қисынды нәтиже күту
	→	Ата-ана пікірімен санасу, ақылдасу, қолдау көрсету
	→	Қоғамдық-мәдени шараларға қатыстыру

Тағылымды тәрбие – бала болашағының іргетасы. Еліміздің балалары әлемдік деңгейде ел мерейін асыруда, сонымен қатар кез келген баланың жұлдызы жанып, қабілетімен дарындылар қатарына қосылды.

«Бала – бауыр етің», «Балалы үй – базар» деп ұрпағын байлық санаған халқымыз бала тәрбиесіне ерекше мән берген. Биылғы жыл біздің мемлекетіміз үшін үлкен мүмкіндіктер мен табыс жылы болмақ. Ел ертеңіне сапалы білім мен саналы тәрбие беру – мемлекеттің, әр адамның парызы. Мағжан Жұмабаев «Жас бала – жас шыбық. Жас күнінде қалай иіп тастасаң, солай өседі» дейді. Ұрпақ тәрбиесі қай кезде де маңызды болып табылады.

Әкелер кеңесінің жұмыс жоспары (үлгі)

№	Жұмыстың түрі	Уақыты	Жауаптылар	Нәтижесі
1	Әкелер кеңесінің жиналысы. Кеңес жұмысының жылдық жоспарын талқылау, бекіту	Қыркүйек	Әкелер кеңесінің төрағасы	Хаттама
2	Тәрбие мәселесі бойынша мектеп әкімшілігінің жиналыстарына, отырыстарына қатысу	Тоқсан сайын	Мектеп әкімшілігі, әкелер кеңесінің мүшелері	Ақпарат
	Мектептегі демалыс кештерінде кезекшілік	Мектептің тәрбие жоспарына сәйкес	Әкелер кеңесінің мүшелері	Ақпарат
3	Ата-аналар жиналыстарына, мектептің қоғамдық өміріне қатысу	Тоқсан сайын	Әкелер кеңесінің мүшелері	Ақпарат
4	«Жасөспірімдер» рейдтеріне қатысу	Сұранысқа байланысты	Әкелер кеңесінің мүшелері	Ақпарат
5	5-11 сынып білім алушылары арасында құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша әңгімелесулер, құқық бұзушылықтың алдын алу кеңестер	Нақты жағдайларға байланысты	Әкелер кеңесінің мүшелері	Ақпарат
6	Мектеп Жарғысын бұзатын білім алушылармен және олардың ата-аналарымен әңгімелесу	Нақты жағдайларға байланысты	Әкелер кеңесінің мүшелері	Ақпарат
7	Нашақорлықтың, темекі шегудің, алкогольизмнің денсаулыққа зияны туралы әңгімелесу	Желтоқсан, сәуір	Әкелер кеңесінің мүшелері, медицина қызметкері	Ақпарат
8	Әкелер жиналысы	Желтоқсан	Әкелер кеңесінің төрағасы	Хаттама
9	Ауған соғысының ардагерлерімен кездесулер	Ақпан	Әкелер кеңесінің	Әлеуметтік желілерге

			мүшелері, әкімшілік	ақпарат, суреттер орналастыру
10	Мектепті абаттандыру жұмыстарына қатысу	Жыл бойы	Әкелер кеңесінің мүшелері	Ақпарат, суреттер
11	Спорттық сайыстар ұйымдастыру	Жоспар бойынша	Әкімшілік, әкелер кеңесінің мүшелері	Ақпарат
12	Сыныптармен табиғатқа, мұражайларға саяхат ұйымдастыру	Сыныптардың тәрбие жоспарына сәйкес	Сынып жетекшілері, әкелер кеңесінің мүшелері	Әлеуметтік желілерге ақпарат, суреттер орналастыру
13	Еңбек ардагерлерімен, әртүрлі мамандық иелерімен кездесулер ұйымдастыру	Сыныптардың тәрбие жоспарына сәйкес	Сынып жетекшілері, әкелер кеңесінің мүшелері	Әлеуметтік желілерге ақпарат, суреттер орналастыру
14	«Ұрпақтар сабақтастығы», «Ұлт болашағы – ұлағатты отбасы» тақырыптарында сынып сағаттарын, іс-шаралар ұйымдастыруға және өткізуге қатысу	Сыныптардың тәрбие жоспарына сәйкес	Сынып жетекшілері, әкелер кеңесінің мүшелері	Әлеуметтік желілерге ақпарат, суреттер орналастыру
15	«Жігіттің сұлтаны» атты конкурс ұйымдастыруға және өткізуге қатысу	Сыныптардың тәрбие жоспарына сәйкес	Сынып жетекшілері, әкелер кеңесінің мүшелері	Әлеуметтік желілерге ақпарат, суреттер орналастыру
16	Әкелер кеңесінің қорытынды және білім алушылардың жазғы демалыс уақытын жоспарлау жиналысы	Мамыр	келер кеңесінің мүшелері	Хаттама

«Әкелер мектебінің» жұмыс жоспары (үлгі)

№	Іс-шаралар	Уақыты	Жауаптылар
	Әкелер кеңесі мүшелерін бекіту, әкелер мектебінің жұмыс жоспарын әзірлеу, талқылау бойынша ұйымдастыру жиналысы	Қыркүйек	
1	«Әкелер мен балалар» атты ата-аналар жиналысы (дөңгелек үстелдер, конференциялар) (бала тәрбиесіндегі әкелердің ролі)	Жыл бойы	Әкелер кеңесінің мүшелері, сынып жетекшілер
2	«Дені саудың жаны сау!» Бірыңғай денсаулық күнін ұйымдастыру және өткізу.	Қыркүйек	Әкелер кеңесінің мүшелері, әкелер
3	Білім алушылармен жол қозғалысы тәртібі туралы әңгімелесу, практикалық жолмен таныстыру шаралары	Жыл бойы	Әкелер кеңесінің мүшелері
4	Әр түрлі спорттық сайыстар ұйымдастыру және сайыстарға әкелердің қатысуын қамтамасыз ету	Жыл бойы	Әкелер кеңесінің мүшелері
5	Дүниежүзілік футбол күніне орай сыныптар арасында әкелердің қатысуымен жолдастық кездесулер ұйымдастыру	Желтоқсан	Әкелер кеңесінің мүшелері, дене шынықтыру мұғалімі
6	Жаңа жылдық мерекелік кештерді ұйымдастыруға көмектесу	Желтоқсан	Әкелер кеңесінің мүшелері, сынып жетекшілері
7	«Қысқы көңіл көтеру» ашық ауада спорттық жарыстар ұйымдастыру	Қаңтар	Әкелер кеңесінің мүшелері, ата-аналар
8	Тақырыптық пікірталастар, дөңгелек үстелдер, әкелердің ұйымдастыруымен «Батыр болып тумайды...», «Ер адам болу оңай емес» тақырыптарында кездесулер мен әңгімелер	Ақпан	Әкелер кеңесінің мүшелері, әкелер
9	Әкелердің қатысуымен «Мықты, батыл,	Ақпан	Әкелер

	епті, өнерлі» спорттық іс-шаралары		кеңесінің мүшелері, әкелер
10	Ер балалар мен әкелер арасында «Батырлар жекпе-жегі» атты жалпы мектептік мереке	Ақпан	Әкелер кеңесінің мүшелері, әкелер, дене шынықтыру мұғалімі
11	8-наурыз – Халықаралық әйелдер күніне арналған мерекелік шаралар	Наурыз	Әкелер кеңесінің мүшелері, әкелер
12	«22-наурыз жыл басы» тақырыбында мерекелік іс-шаралар	Наурыз	Әкелер кеңесінің мүшелері, әкелер
13	«Дені саудың жаны сау!» мектепшілік денсаулық күнін ұйымдастыру және өткізу	Сәуір	Әкелер кеңесінің мүшелері, әкелер
14	Білім алушылармен жол қозғалысы тәртібі туралы әңгімелесу, практикалық жолмен таныстыру шаралары	Сәуір-мамыр	Әкелер кеңесінің мүшелері
15	Мектепті жөндеу және абаттандыру жұмыстарын ұйымдастыруға жан-жақты көмек көрсету	Жазғы демалыс уақытда	Әкелер кеңесінің мүшелері, әкелер
16	Әкелер кеңесі отырыстарына қатысу	Жоспар бойынша	Әкелер кеңесінің мүшелері, әкелер
17	Білім алушылардың жазғы демалысын ұйымдастыру шараларына қатысу (экскурсиялар, сайыстар ұйымдастыру)	Маусым-тамыз	Әкелер кеңесінің мүшелері, әкелер

Құрақ көрпе тарихынан

Халқымыздың барлық ұлттық құндылығы сияқты қазақтың қол-өнер бұйымдары да – ұрпаққа мұра және мақтаныш. Адам қиялының шексіздігін қолының ісмерлігі-ұсынақтылығымен көркем өнерге айналдырып, тұрмыстық қажеттілікке тұты-натын мүлік әзірлеу – бабадан жалғасқан асыл өнер. Қарасаң көздің жауын алатын, тұтынсаң қажетінді өтейтін бұйымдардың бірі – құрақ көрпе. Ол, біріншіден – өнер, екіншіден – тұрмыстық бұйым, үшіншіден – ертеректе мата-материал қат кезде қолданылған маталардың қиындылары рәсуа болмасын деген оймен оны да пайдаға жарату ойынан туған, яғни ысырапшылдыққа жол бермеудің керемет әдісі.

Құрақ – «адамның басы құралсын» деген ырыммен тігі-ле-тін көрпе. Мақсатымыз – ұлттық қол өнерімізді жаңғыртып, ұрпақ-тан-ұрпаққа мұра ету. Үйде отырып іс тігіп, оны онлайн түрде саудаға шығарып отыр-ған облыс-тың әр түкпіріндегі нәзік жанды-лардың басын қосу, бір-бірінен тәжірибе алмастыру.

Құрақ көрпе – үйдің сәні, нәсі-бі мол кәсіп, ұлттық өнер. Оған жас-тардың қызығушылығы да жоғары. Демек, қызығушылық бар жерде көрпе құрау сан қырлы идеялармен жаңара жетіліп жалғаса түседі деуге болады.

Дереккөз: <https://egemen.kz/article/217719-quraq-korpe-%E2%80%93-qundylyq>

«Шебер қолдар» үйірмесінің жоспары (үлгі)

№	Тақырыбы	Қалыптасатын дағдылар
1	Ұйымдастыру жұмыстары, жұмыс жоспарымен, құрақ құрауға қажетті құралдармен таныстыру Құрақтың шығу тарихымен таныстыру	Жұмысқа қажетті құралдарды әзірлеу
2	Құрақ құрауда жиі қолданылатын мата түрлері. Құрақтағы бояулар сыры	Маталардың түрлерін ажырату. Түстерді сәйкестендіру
3	Қолөнердегі ұлттық символдар; түрлері, пайдаланылу аясы	Ұлттық ою-өрнек түрлерін ажырату
4	Құрақ тігу технологиясы: құрақ құрау кезінде қойылатын талаптар, мата таңдау, үлгу әзірлеу (мақсаты)	Үлгі әзірлеу
5	Матаны құрақ үлгісі бойынша қию	Үлгі бойынша қию
6	Құрақты көктеу жұмысы	Инемен тігу
7	Құрақты іс машинасымен тігу (тігістерді бекіту)	Машинамен тігу
8	Құрақтарды бір-біріне құрап біріктіріп тігу	Инемен көктеп және машинамен тігу

9	Құрақтағы ақауларды түзету жолдары	Тігу
10	Құрақты сәндеу жолдары	Сәндеу
11	Қой жүні: қасиеті, түрлері, жуу	Қой жүнінің қасиетін білу
12	Құрақ көрпенің ішіне салынатын жүнді тазалау, түту	Жүнмен жұмыс істеудегі ережелер
13	Матаға жүн салып тігу	Көрпе жасау
14	Көрпені қаптау	Көрпе жасау

Сабаққа қажетті ақпараттар

2-сабақ. Халқымыздың ұғымында:

- көгілдір түс – аспанның символы. Қазақ ұғымында көк – тыныштық пен бірліктің, берекенің белгісі. Ол аспанмен, тәңірмен қуатталады. Сондықтан ол мықтылықты, жеңімпаздықты, рухы жоғарылықты, үстемдікті, паңдықты білдіреді. Соған сай көк түрік, көк ту, көк бөрі, көк төбе, көк суыт, көк найза, көк сүңгі, көк болат, көк мылтық, көк қаршыға т.с.с. тіркестер бар;

- қызыл түс – оттың, қанның, өмірдің, жасыл түс - өсімдіктің, көктемнің, бастаудың, ақ түс – биіктіктің, аспанилықтың, сары түс – даналықтың, білімнің белгісі. Сол себепті, қиықта бұл түстер бір-бірімен тығыз бірлікте тұрғанында ғарыштың, әлемнің бейнесін бедерлеп, философиялық мағынасы да мән-маңызға, құпия сырға толы екенін байқатады.

Түстер гаммасын топтау немесе түстер үйлесімділігі. Матаны түстеріне қарай таңдаудың маңызы зор:

- сұр түс – кез келген гамманы жақсартады;

- ақ түсті фон ретінде пайдалану композицияға нәзіктік береді

Бір бұйымға өте көп материал қолданудың қажеті жоқ, 3- 5 түрі жеткілікті. Құрақпен жұмыс істеу үшін матаға суреттің қандай тәсілмен түсірілгенін білу керек. Мата түстерін таңдағанда – ашық түс пен күңгірт түстерді, матаның реңіне қарай қарама-қарсы түстерді, топтық түстер гаммасын жасауды басты назарда ұстау қажет.

Дереккөз: <https://arqau.kz/kz/article/quraq-qurau-onerdin-sarqilamas-qaynar-kozi.html#gsc.tab=0>

3-сабақ. Ою-өрнектердің түрлері

«Мүйіз» – қазақ оюының ең көне мәнері. Ою-өрнектің бұл элементі мүйізді мегзеуден шыққан. Мүйіз элементтері «аймүйіз», «қосмүйіз», «сыңармүйіз», «сынықмүйіз», «қырықмүйіз», «маралмүйіз», «еркешмүйіз», «қошқармүйіз» т.б. түрлерге бөлінеді.

«Қосмүйіз» ою-өрнегі қойдың, ешкінің, сиырдың екі мүйізін ғана бейнелейді және кейде «ырғақ», кейде «ілмек» деп аталатын оюларды «қосмүйіз» дейді.

«Арқармүйіз» деп аталатын ою-өрнек қойдың мүйізін бейнелейтін оюдың түрі.

«Қошқармүйіз» ою-өрнегі қойдың төбесі мен екі жаққа иіріле түскен мүйіз бейнесінде келіп, оның қолтық тұсынан қойдың құлағын долбарлайтын тағы бір шолақ мүйіз тәрізді екі буын шығып тұрады.

«Қырықмүйіз» ою-өрнегі біріне-бірі жалғаса, тармақтала қосылған, кеп мүйізден құралған ою-өрнектің бір түрі.

«Сынықмүйіз» морт сынған тік төртбұрыш жасап, төрт рет ішке қарай иіледі, сырт көрінісі малдың сынған мүйізіне ұқсайды.

«Өркеш» ою-өрнегі түйенің қос өркешін бейнелейді, сонымен қатар береке-бірліктің, көбеюдің символын білдіреді.

«Түйетабан» ою-өрнегі түйенің басқан ізін бейнелейтін күрделі ою-өрнек.

«Сыңарөкеш» ою-өрнегі мүйіздің бір сыңары етіктің басына ұқсап, қайқып, қайталанып, шексіздікке ұласа береді.

«Қосалқа» ою-өрнегі әшекейлі тізілген мойынға салатын моншаққа ұқсас болып келеді және т.б..

Дереккөз: <https://arqau.kz/kz/article/qazaqtin-ulttiq-oyu-ornegi.html#gsc.tab=0>

4-сабақ. Құрақ маталары:

Қамқа – алтындатқан немесе күмістеткен зерделі жіптен тоқылған жібек мата.

Қатипа – жол-жолы бар, жұқа жібек мата. Барқыт, шыт.

Торқа – ең қымбат жібек мата.

Батсайы – қалың жібек кездеме.

Торғын – қымбат бағалы жібек матаның бір түрі.

Мақпал – тығыз тоқылған, жұмсақ, түкті барқыттың бір түрі.

Қыжым – сапалы жүнен тоқылған түкті мата, плюш.

Парша – алтын мен күмісті араластыра отырып тығыз тоқылған жылтырақ жібек мата және т.б.

Дереккөз: <https://arqau.kz/kz/article/quraq-qurau-onerdin-sarqilamas-qaynar-kozi.html#gsc.tab=0>

11-сабақ.

Қой жүнінің қасиеті:

- қой жүні мейлінше мықты; оның мықтылығын өзінің жіңішкелігіндегі сымтемірдің беріктігімен салыстыруға болады;

- жіңішкелігі дәл өзіндей заттардың бәрінен қой жүні жеңіл;

- қой жүні жылуды жақсы сақтайды;

- қой жүні созылғыш; қой жүнінен жасалған киімнің және т.б. бұйымдардың (тоқым, алаша, кілем, дорба) су мен дымқылдан иленбейтіні соған байланысты;

- қой жүні бояуды жақсы сіңіреді, ұзақ уақыт бойы бояуын жоғалтпайды.

Қой жүнінің түрлері: қой денесінің өскен жеріне қарай жүн бас жүн, жабын жүн, бауыр жүн, мойын жүн, пұшпақ жүн, тірсек жүн деп аталады. Көктемдегі жүнді – жабағы, күзгі жүнін күзем жүн деп бөледі.

Дереккөздер: https://el.kz/oy_zh-ni_21098/

https://massaget.kz/mangilik_el/shanyirak/62195/

Қазақ халқының санамақтары

Заттан санды дербестеу арқылы дерексіз санау туғандығы белгілі. Бала бір десе түсінбейді, бір жылқы десе түсінеді. Мұны қазақ ерте байқап, баланы дерексіз санға үйрету үшін, мына жолдарды ойлап тапқан:

Бір дегенім – білеу,
 Екі дегенім – егеу,
 Үш дегенім – үскі,
 Төрт дегенім – төсек,
 Бес дегенім – бесік,
 Алты дегенім – асық,
 Жеті дегенім – желке,
 Сегіз дегенім – серке,
 Тоғыз дегенім – торқа,
 Он дегенім – оймақ,
 Он бір – қара жұмбақ.

Жаңа санамақ

Бір – таңертең тұр.
 Екі – шынығып, бекі.
 Үш – тазала тіс.
 Төрт – сабындап жу бет.
 Бес – сүртін тез.
 Алты – үйді жина жалпы.
 Жеті – киін енді.
 Сегіз – асыңды жеп, іш.
 Тоғыз – ыдысты жу тегіс.
 Он – сабақ оқы.
 Осыдан соң,
 Бұл санамақ жаңа
 Күнде өстіп сана.

Дереккөз: <https://emirsaba.org/ltti-mazmndi-esepti-sirin-ashu-shin-oni-rilimin-da-bilu.html?page=11>

Саусақ санау

Басбармағым – бақаным,
 Бас мұрасы атаның!
 Сұқ саусағым – керегем,
 Шаңырақты демеген!
 Ортан саусақ – шаңырақ,
 Кең жайылған тамыр ап!
 Аты жоғы – түндігім,
 Түсіретін күн нұрын!

Ең соңғысын сұрасақ,
Уық болсын шынашақ!

Ал, санаңдар!

Ал, санаңдар, санаңдар,
Бізде қанша адам бар?

Алдымда:

Атам, әжем,

Алдымда:

Әкем, анам.

Білмесеңдер, біліңдер,
Тағы саусақ бүгіндер.

Алдыма:

әпкем, көкем,

«Аман жүрсін інім», - дер.

Өзім барамын, інім бар.

Кіп-кішкентай күнім бар.

Қанша болдық бәріміз?

Шұнақ құлақ бес ешкі,

Қос лақты қос ешкі,

Төрт қозылы екі қой

Бәрі нешеу, айта ғой?

(Он тоғыз).

Бір дегенің – бесігінді түзедің

Бір дегенің – бесігінді түзедің,

Екі дегенің – Егеменді ел дедің.

Үш дегенің – ана тілім асылым,

Басқа тілден мәртебесін асырдың.

Төртіншіңіз төреліктен таймаған,

Нұрсұлтанدى хан тағына сайлаған.

Бес дегенің – берекелі болғаны.

Алты дегенің – ұраның айбының асырған

Жеті дегенің – ту ұстадық жасылдан

Сегізінші салт-дәстүрін оралған.

Тоғызыншы атың кетті алысқа,

Тоқтар бастап қазақ ұшты ғарышқа

Он дегенің – орындалып ойдағың

Наурызыңды өз мәнінде тойладың.

Ал санайық, санайық

Ал санайық, санайық,

Сан сырына қанайық!

Бір саусақты жұмайық,

«Бір саны», - деп ұғайық!
Екі саусақ жұмайық
«Екі сан» - деп тынайық!
Үшіншісін жұмайық,
«Үш саны» - деп шығайық!
Тағы бірін жұмайық,
Төрт санына ылайық.
Жұдырықты жұмайық,
«Бес болды» - деп ұғайық.
Оң қолдың енді біреуін,
Тағы да ептеп жұмайық,
«Алты сан», - деп ұғайық,
Екіншісін жұмайық,
«Жеті сан» - деп ұғайық!
Үшіншісін жұмайық,
«Сегіз ғой» - деп тынайық!
Тағы бәрін жұмайық,
Тоғыз санға ылайық.
Жұдырықты жұмайық,
«Он болды» - деп ұғайық.

Онға дейін санау

Бір дегенім – бесік,
Шықтық содан өсіп,
Екі деген – Елім,
Далам, тауым, көгім.
Үш дегенім – Үміт,
Үміт аптар жігіт.
Төрт дегенім – төзім,
Төзе білем өзім.
Бес дегенім – Бақыт,
Бағалайтын уақыт.
Алты деген – Ақыл,
Тыңдағаның мақұл.
Жеті деген – жалау,
Жүректегі алау.
Сегіз деген – сөзің,
Серт беретін кезің.
Тоғыз деген – тоқтау,
Елдің жоғын жоқтау.
Он дегенім – Отан,
Қорға оны, ботам!

Дереккөз: <https://bilim-all.kz/article/20112-Balalarga-arnalghan-sanamaqtar->

[zhinagy](#)

Сыныптан тыс іс-шаралар

«Күйлер сыр шертеді» іс-шарасының мақсаты – білім алушылардың қазақ халқының күйлеріне, музыка өнеріне және кітап оқуға деген қызығушылықтарын, сүйіспеншіліктерін арттыру.

Құрманғазы Сағырбайұлының өмірімен және күйлерімен таныстыру арқылы ұрпақтар сабақтастығын жалғастыру және іс-шараны «Оқуға құштар мектеп» жобасымен байланыстыру.

Жүргізілетін жұмыс түрлері:

- Құрманғазы Сағырбайұлының өмірімен таныстыру:

- Күй атасы Құрманғазының «Сарыарқа» күйі;

- «Балбырауын» күйін тыңдау күйі;

- «Ақсақ киік» күйі;

- «Адай» күйі;

«Көбік шашқан» күйі;

- «Қайран шешем» және т.б. күйлерін тыңдау, сонынан күйдің шығу тарихы туралы оқу.

«Әдеби саяхат немесе әдеби керуен» ойыны. Бұл ойын өлкетану, географиялық, тарихи, ғылыми-көпшілік және көркем әдебиет тақырыптары бойынша да өткізіледі.

Саяхаттың міндетті элементі – бағыттың аялдамалары, жолдары, ормандар-таулар, жер-су атаулары белгіленген карта немесе схеманың болуы.

Ұсынылған іс-шара түрін Білім алушыларды тәрбиелеуде құндылыққа бағытталған тәсілді жүзеге асыру бағдарламасының «Дәстүр және ғұрып», «Ерте жастан бастап экологиялық мәдениет» бағыттарымен, «Қазақстанның киелі орындары – Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасымен, «Оқуға құштар мектеп» жобасымен байланыстырып өткізуге болады.

Қазақстанның жалпыұлттық маңызы бар сакралды нысандарының Ерекше бағаланатын табиғи мұра ескерткіштерін таныстыруды оқуға құштарлықты қалыптастырумен ұштастыру жолында аталған ойынды қолдануға болады.

Мысалы: Қарағанды облысы бойынша саяхатқа шығайық. Қарағанды облысының картасына Әулиетау (Ақмешіт), Едіге тауы, Алтын Шоқы, Бектау ата тауы және үңгірі және олардың арасындағы жол мен жол бойында кездесетін елді мекендер белгіленеді.

Бірінші аялдаманы «Қарағанды облысының әдеби өмірі» деп атауға және облыстың ақын-жазушыларымен таныстырып өтуге болады.

Екінші аялдама Әулиетау (Ақмешіт) – Ұлытаудың ең биік шыңы (Ақмешіт үңгірі туралы аңыз-әңгімелерді оқу).

Үшінші аялдама – Едіге тауы туралы аңыз.

Төртінші аялдама – Алтын Шоқы Ұлытау жотасында Әмір Темір (1336 – 1405) белгі қалдырған тау.

Бесінші аялдама – Бектау ата. «Жерұйықты» іздеп, жаһанды кезген Асан Қайғының аңызы.

Осы жерде «Мәдени мұра» бағдарламасы аясында «Бабалар сөзі» айдарымен шыққан 100 томдық ауыз әдебиетінің жыр-толғаулары, қисса-дастандары туралы айтып, таныстырылым жасауға болады.

«Бабалар Үні» акциясы. Мақсаты: эпостық жырларды насихаттау.

Ауызша шығарылып, ұрпақтан-ұрпаққа ауызша тараған көркем-әдеби туындылар, яғни қазақ халқының ауыз әдебиеті эпостарындағы оқиғалар ел, халық өмірінен алынған, негізінен батырлықты, ерлікті дәріптеу арқылы жастарды елін-жерін қорғауға, сүйеге тәрбиелейлі, сонымен қатар махаббат тақырыбын және өмірде болған нақты оқиғаларды да жырлайды. Білім алушылардың қазақ халқының ауыз әдебиетін оқуға деген қызығушылығын тудыру мақсатында ұйымдастырылатын іс-шаралар «Бабалар Үні», «Батырлар жыры – ұрпаққа мұра», «Тұлпар мініп ту алған» атауларымен жүзеге асырылуы мүмкін.

Аталған іс-шаралардың мақсаты: халық ауыз әдебиеті мұраларының мәуелі бәйтерегі болып табылатын эпос жырларды насихаттау.

Іс-шараға қамтылатын аудитория: 5-11 сынып білім алушылары, ата-аналар, педагогтер.

Іс-шара түрлері: эпостық жырларды мәнерлеп оқу сайысы; эпостар желісі бойынша сурет салу конкурсы; ортақ шешіммен бір эпосты таңдап үзілістерде, сынып сағаттарында рольдерге бөліп дауыстап оқу; бір эпос желісімен шағын көрсетілім әзірлеу.

Оқуға ұсынылатын эпостар:

Батырлық жырлар: «Қобыланды батыр», «Алпамыс батыр», «Қамбар батыр», «Көлұғлы», «Ер Тарғын», «Құбығұл» және т.б.

Ғашықтық жырлар: «Қозы Көрпеш-Баян сұлу», «Қыз Жібек», «Айман-Шолпан», «Мақпал қыз», «Сұлушаш», «Есім сері-Зылиқа» т.б.

Эпостарды насихаттау мақсатында мектеп дәліздерінде, мектеп сайтында, әлеуметтік желілерде шағын жарнамалық ақпараттар орналастыруға болады.

Мысалы, Құбығұл эпосы, Айман-Шолпан жыры.

Эпос Уәли ханның және оның ұлы Құбығұл батырдың хикаялары туралы баяндайды. Батырдың балалық шағы, шын махаббатын тапқан кезі, ханның кәрілігі туралы әңгімелейді.

Құбығұл – өмірді сүйетін батыр. Жігіт жасынан бостандыққа, саяхатқа ұмтылады. Жасы жеткенде ғажайып орманды аралап қызға ғашық болады.

«Айман-Шолпан» – лиро-эпостық жыры.

Жыр оқиғасы, 19 ғасырдың бірінші жартысындағы қазақ елінің әлеуметтік-қоғамдық тіршілігін, тұрмыс-салтын сипаттайды. Айман – ел тыныштығын, қауым ынтымағын ойлаған ақылды да айлалы, өжет мінезді қыз.

«Бабалар Үні» акциясына орай 2016 жылы «ҚазАқпарат» баспа корпорациясының баспаханасынан «Ұлы даланың дара тұлғалары» атты ортақ айдармен «Қазақ хандары», «Қазақ би-шешендері», «Қазақ батырлары», «Қазақ тарихындағы әйелдер» атты танымдық жинақтар жарық көргенін айта кету қажет. Бұл жинақтарда – осынау тарих көшінде қазақ топырағында өз заманының биік тұлғасы болып қалыптасқан ұлағатты адамдардың өмір-тарихын қамтитын, қысқаша мәліметтер берілген.

Қазақ хандары: танымдық жинақ /Құраст. Талас Омарбеков/. – Алматы, «Айғаным» баспа үйі, 2016. – 148 б.

Қазақ би-шешендері: танымдық жинақ /Құраст. Серікқазы Қорабай/. – Алматы, «Айғаным» баспа үйі, 2016. – 204 б.

Қазақ батырлары: танымдық жинақ /Құраст. Серікқазы Қорабай/. – Алматы, «Айғаным» баспа үйі, 2016. – 148 б.

Қазақ тарихындағы әйелдер: танымдық жинақ /Құраст. Серікқазы Қорабай/. – Алматы, «Айғаным» баспа үйі, 2016. – 148 б.

Дереккөз: <http://blog.karlib.kz/kz/node/1091>

«Ұлы дала өркениеттері» сыныптан тыс іс-шара (үлгі)

Мақсаты – аға буын мен жасөспірімдер арасында ұрпақтар сабақтастығын, Қазақстан халқының мәдениетін, ана тілін, ұлттық дәстүрлерін сақтауға және дамытуға, дәстүрді жаңғырту және дамыту мәселелеріне, ұлттық және мәдени бірегейлікті сақтауға, сондай-ақ жастарды өз халқының мәдениетіне, халық шығармашылығына жанашыр болуға тарту.

Жүргізілетін жұмыс түрлері:

Дәрістер және презентациялар.

Ұлы дала өркениеттері туралы дәріс оқу үшін мамандарды, зерттеушілерді немесе дала мәдениеттерінің өкілдерін шақыру. Бұл білім алушылар мен олардың ата-аналары үшін қызықты оқиға болуы мүмкін.

Музей көрмесі.

Ұлы дала өркениеттеріне қатысты жәдігерлер, фотосуреттер және басқа да материалдардан көрме ұйымдастыру. Жобалар кезінде білім алушылар дайындаған жұмыстарды қосу.

Мәдени шеберлік сыныптары.

Кілем жасау, тоқу немесе дәстүрлі киім жасау сияқты дәстүрлі дала өнері бойынша семинарлар өткізу. Бұл балалардың назарын аударып, аға ұрпақтың дағдыларын беру мүмкіндігі болуы мүмкін.

Этнографиялық квест.

Білім алушылар мен олардың ата-аналарына ұлы дала өркениеттерінің этнографиялық ерекшеліктерін зерттеуге мүмкіндік беретін интерактивті квест жасау. Тапсырмалар белгілі бір жерлерге баруды, сұрақтарға жауап беруді және шығармашылық тапсырмаларды қамтуы мүмкін.

Ғылыми жобалар.

Білім алушылардың ұлы дала өркениеттері туралы ғылыми жобалар жасауы. Бұған эссе жазу, презентациялар жасау немесе дала мәдениеттерінің өкілдерімен сұхбат жүргізу жатады.

Тақырыптық кештер.

Презентациялары бар дәстүрлі дала тағамдары, өнері, салт-дәстүрлері бойынша тақырыптық кештер ұйымдастыру. Ата-аналарды шақырып, бейресми жағдайда ұлы дала өркениеттерін талқылау.

Отбасы күндері.

Дала халықтарының салт-дәстүрлерін оқып-үйренуге арналған отбасы күндерін ұйымдастыру. Бұл бірлескен іс-шараларды, шеберханаларды және ойындарды қамтуы мүмкін.

Аға ұрпақ өз тәжірибесімен бөлісетін, ал жас ұрпақ үйреніп, шабыттана алатын өзара түсіністік атмосферасын құру маңызды. Мұндай шаралар ұрпақтар арасындағы байланысты нығайтып, дала халықтарының мәдени мұрасын сақтауға көмектеседі.

«Халық бастауларына саяхат» атты этнографиялық квест ойыны (үлгі).

Мақсаты: білім алушылардың туған жері туралы түсініктерін жаңарту және кеңейту, квест ұйымдастыру арқылы мектеп ішінде дамып келе жатқан пәндік-кеңістіктік ортаны құру, білім алушылардың рухани-адамгершілік дамуы және оларды ана тілінің маңызды әлеуметтік-мәдени құндылықтарымен таныстыру.

Міндеттері:

- білім алушылардың танымдық қызығушылығын, танымдық белсенділігін, сыни тұрғыдан ойлауын, ақпаратты салыстыру, талдау қабілеттерін дамыту;

- балаларды топта жұмыс істеуге, мазмұнды диалог жүргізуге, ортақ мақсатқа жету үшін бірігіп жұмыс істеуге үйрету;

- балалардың сөздік қорын молайту; сөйлеу дағдыларын, ойлау, есте сақтау, шығармашылық қабілеттерін дамыту, ой-өрістерін кеңейту;

- аймақтық және әлеуметтік-мәдени құзыреттілік негізін құрайтын тілдік білім, білік, зейін, қиял, бақылау және өзін-өзі бақылау дағдыларын дамыту;

- Отанына деген мақтаныш сезімін, елдің тарихи өткені мен бүгінін, өз халқының салт-дәстүрін құрметтеу сияқты тұлғалық қасиеттерді қалыптастыруға ықпал ету; Отанға деген сүйіспеншілік сезімін ояту.

Өзін мәдениетті санайтын әрбір адам өз елінің тарихын, шыққан тегін білуге, өз Отанының өткенін есте сақтауға міндетті. Зияткерлік сайыс Қазақстанның өткеніне арналған, онда ұйымдастырушылар қатысушыларды тарих сабақтарында оқығандары мен танысқандарының барлығын есте сақтауға шақырады. Жарыс барысында әрбір команда аялдамаларды аралай отырып, тапсырмаларды кезекпен орындаулары тиіс.

Ойынды өткізудің дайындық кезеңі:

1. Әр аялдамаға арналған тапсырмалар алдын ала дайындалады және әр станцияда кеңесші мұғалім болады.

2. Тапсырмаларды бағалаудың дұрыстығы туралы мұғалімдерге алдын ала нұсқау беріледі.

3. Ойын ойналатын күні қатысушылар станцияның орналасқан жерін білуі үшін кабинеттердің есігіне бекеттердің аттары ілінеді.

4. Командалар (әрқайсысы 5 адам) бір команда екіншісімен кездеспеу үшін алдын ала әзірленген бағдар бойынша жүреді.

Ойынның барысы

Ұйымдастыру кезеңі

Мақсаты – команда мүшелерін ойынға психологиялық тұрғыдан дайындау – оң көзқарас қалыптастыру, жеңіске деген құштарлықты тудыру.

Жетістік тәсілі: ойын ережесін нақтылау, проблемалық жағдаят құру.

Жүргізушінің кіріспе сөзі. Ойынның мақсатымен, шарттарымен таныстыру.

Ойын – Қазақстанғаның салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарына, ауыз әдебиеті, мәдениеті мен өнеріне ауызша саяхат жасауға бағытталған. Себебі кез келген адам өзінің түп тамырын, халқының тарихын, әдебиетін, салт-дәстүрін білуі тиіс.

Қазақ жері дегеніміз не? Оның ертедегі өмірі қандай болған? Қазақ халқы өзінің салт-дәстүрлерін неліктен қадірлеп сақтап келеді?

Бүгінгі зияткерлік сайысымызды осы тақырыпқа арнаймыз. Бүгін біз зерттеу тобының бөлігі ретінде өзара әрекеттесу және бірлесіп жұмыс істеу арқылы проблемаларды шешу қабілеттеріңізді тексеруге шақырамыз.

Ойынның шарттарымен таныстыру:

Квест – бұл шытырман оқиғалы ойын, оның барысында қатысушылар кедергілерді жеңіп, ойын тақырыбы бойынша әртүрлі жарыстарда күштерін сынайды.

Келесі ережелер қатаң сақталуы тиіс:

- бағдарды қатаң сақтай отырып, ойынды бастауға рұқсат (команда) берілгенде ғана бастау;

- аялдамада (аялдамада) қойылған сұрақтарды мұқият тыңдау;

- тапсырмаларды мүмкіндігінше байсалды және мұқият қабылдау;

- басқа команда тұрса аялдамаға кірмеу (олар шыққаннан кейін ғана кіруге болады);

- әр аялдамада квестін тақырыбы бойынша берілген тапсырманы орындау;

- бағдар парағына кеңесші мұғалімнің бағасын қойғызу;

- сөз жазылған немесе тыныс белгісі бар текше картаны алу;

- бағдарды өтіп болып бастапқы жерге келгесін, жиналған текше карталардан тыныс белгілерін дұрыс қойып, сөйлем құрастру.

Барлық аялдамаларды аяқтағаннан кейін қатысушылар нәтижелерді қорытындылау үшін бағдар парағын ұйымдастырушыларға берулері тиіс.

1. «Аңыздар» аялдмасы немесе (мифология аялдмасы). Қатысушылар аңызды оқып шығып, сұраққа жауап берулері тиіс.

Тапсырмалар:

1) Баяғыда бір байдың Сұлушаш деген қызы болыпты. Байдың есігінде жүрген Тезек деген құлы Шұнақ деген күңімен қосылып, одан Алтай туады. Ол ер жетіп, Сұлушаш екеуі бір- бірін сүйеді. Бірақ бай қарсы болады. Алтайдың Қайсар деген досы, Сұлушаш үшеуі елден қашады. Олар Қарқаралының маңайындағы Жиренсақал деген жерді мекендейді. Сол жерде аң аулап, құс ұстап, күндерін көреді. Бір күні Алтай құс аулап жүріп, құзға кездеседі. Сол құзға бүркіт ұя салған екен. Алтай одан бүркіттің балапанын алмақшы болады. Бірақ жолы бол-май шыңырауға құлайды. Сұлушаш Тескен таста сырнай тар-тып отырады. Біраздан соң артынан ырылдаған дауыс естіледі, қараса артында арыстан тұр екен. Содан қорыққаннан көлге құлап өледі. Қайсар Сұлушашты

іздеп осы жерге келсе, көлдің бетінде қыздың көйлегі, тақиясы жүзіп жүреді. Ол да сол көлге құлап өледі.

Содан кейін бұл көл *қалай* аталған (Шайтанкөл).

Дереккөз: https://kaz.inform.kz/news/babalar-sozi-shaytankol-atauy-turaly-anyz_a2816071/

2) Ойсыл қараның ұрпағы киелі жануар жаугершілік заманда көл маңына тұрақтаған ежелгі қазақ жұртының қорғаушысы һәм хабаршысы болыпты. Қилы кезеңде дұшпанның таянғанын алыстан сезетін ақбас бура буырқанған бақсыдай аузынан ақ көбік шашып, еңіреп-боздап, тау-тасты кезіп, халыққа жаудың жақындағандығы туралы белгі береді екен. Содан елдің етек-жеңін жинаған ерлері бес қаруын қамданып, жауға қарсы аттанса, қариялары мен бала-шағасы осы өңірдің тау-тасына тығылып-паналап, аман қалып отырған.

Ақбас бура бейбіт күнде жайбарақат күйге түсіп, мамыражай жайылып жүре берген. Әккі жаудың айласы таусылған мергендері аңдып жүріп, ақыры, ақбас бураны атып өлтіреді. Қасиетті Ойсыл қара тізерлеп шөккен бойы құлаған жерінде қара тасқа айналып қатып қалған деседі.

Ол жер *қалай* аталады? (Бурабай).

Дереккөз: <https://ult.kz/post/burabay-anyz-ben-akikat>

3) Ерте заманда Тарбағатайда алып кемпір өмір сүріпті. Ол осы мидай далаға отар қой-ешкісін жаюға келеді екен. Күндердің бір күнінде тосыннан бөрілер шауып, кемпір мен оның қойларына маза бермей қойса керек. Ашуланған алып әжей ұршығының тасын алып, қасқырлар ентелеген тұсқа лақтырып жібереді. Өзі үлкен кемпірдің ұршығының да тасы сондай үлкен болса керек. Айдаладағы алып тас сол ұршықтың тасы деседі жұрт.

Тас *қалай* аталады? (Бөрітостаған).

Дереккөз: https://el.kz/shigis_tabigati_zhaili_5_aniz_25196/

4) Бір замандарда Шығыс өңірінде керемет сұлу ару өмір сүріпті. Оның есімі – Аяу екен. Тал бойында бір міні жоқ Аяудың сыртынан қызығатын ер адамдардың саны шексіз болыпты. Бірақ, оның ынтасы көрші ауылдағы Жайсаң есімді жігітке ауады. Екеуі көңіл қосып, мәңгілік бірге болуға сөз байласады. Дегенмен, көп ұзамай Аяудың ауылына оған құда түсіп, Нойыс атты жігіт келеді. Қалайда сұлуды өзіне жар қылуға тырысқан Нойыс Жайсаң жайлы естіп, қызғаныштан көзі байланып, қыздың сүйіктісін өлтіріп тынады.

Ауыр қайғы қабырғасын қайыстырған Аяу ешкімге тіл қатпай, нәр татпай, көз жасын көл етіп жата береді. Ақыры, жігітінің ажалы аруды ана дүниеге алып кетеді. Оның көзінен аққан жас осындай үлкен өзенге айналған деседі.

Өзен *қалай* аталады? (Аягөз).

Дереккөз: https://el.kz/shigis_tabigati_zhaili_5_aniz_25196/

2. «Математикалық» аялдамасы (қатысушылар тапсырма парағында байырғы қазақ өлшемдері бойынша берілген сипаттамалдың немесе сұрақтардың жауаптарын жазулары тиіс), (қазақ халқының өлшем бірліктеріне қатысты есептер құрастыруға болады. Мысалдарын төменде ұсынамыз).

Тапсырмалар:

1-команда.

- 1) Сұқ саусақтың еніне тең ұзындық бірлігі, шамамен 2 см тең өлшем (елі).
- 2) Салт атпен түске дейін жүріп өтетін қашықтықты білдіретін өлшем.

Шамамен 40-50 км болады (Түстік жер).

3) Қазақ халқының ұзындық өлшемдеріне 3 мысал жазыңдар.

Ақпарат: Қазақ ұзындық өлшемдерін – бір елі, бір сүйем, сынық сүйем, бір қарыс (кере қарыс), бір қадам, бір құлаш, әудем жер, айғай жетер жер, көз көрім жер, бір шақырым жер, қозыкөш жер, көш жер, тай шаптырым, құнан шаптырым, атшаптырым жер т.б. деп атайды. Бұдан сырт биіктік өлшемдерін «кісі бойы», «арқан бойы», «құрық бойы» деп атайтыны да бар. Бұл ұзындық өлшемдердің ең қысқасы – елі. Саусақтың көлденеңін «елі» деп атайды. Сонда бір елі дегені – 1,5см, екі елі дегені – 4-5 см, төрт елі дегені – 8-9 см, бес елі дегені 10-11 см-ға тура келетін көрінеді. Әдетте, жылқы сойғанда жылқының семізарығы қазысының қанша елі шыққандығымен өлшенеді.

2-команда.

- 1) Адамның бір адымына тең ұзындық (шамамен 60-70 см) бірлігі (Қадам).
- 2) Атпен бір күнде жүріп өтетін қашықтық – 60-80 км-ге тең болған

(Күншілік жол).

3) Қазақ халқының шамалық өлшемдеріне 3 мысал жазыңдар.

Ақпарат. Шамалық өлшем – бір шымшым, бір атым, бір шөкім, бір түйір, бір шыны, бір қасық, бір шөміш, бір табақ, бір астау, бір шелек, бір қазан, бір тұлып, бір асым, бір күрек, бір таба, бір шара, бір жұтым, бір ұрттам, бір тістем, бір кесек, бір жапырақ, бір тамшы, бір дағар, бір мөшек, бір үйір, бір топ, бір қора, бір үзім, бір буда, бір ошар, бір көжелік, бір шайлық, бір уыс, бір жайым, т.б. сөздерімен аталады.

3-команда.

- 1) Иық деңгейіне сәйкес кере созылған екі қол ұшының арасына тең ұзындық бірлігі (Құлаш).

2) Көш кезінде қозылардың өз жүрісімен жүріп өтетін аралығы, шамамен 5-6 км болады (Қозы көш жер).

3) Қазақ халқының ауырлық өлшемдеріне 3 мысал жазыңдар.

Ақпарат. Бір көтерем – әдетте, арқалы азаматтар бір көтергенде 100-150 килолық астық көтереді екен, қарулы әйелдер 50-100 килограмдық жүк көтере алатын көрінеді. Ауырлықты білдіретін «шойындай ауыр», «түйенің теңіндей ауыр», «қазандай қара тасты қозғалтты», «зіл батпан» деген сияқты сөздер де кезігеді.

4-команда.

- 1) Таяқ немесе арқанды ұстап жұмылған жұдырықтың ені, шамамен 8-см-ге тең ұзындық, төрт еліден сәл үлкен (тұтам)

2) Көштің бір күнде жүріп өтетін қашықтығы, шамамен 20-30 км. (Көш жер).

3) Қазақ халқының көлемдік өлшемдеріне 3 мысал жазыңдар.

Ақпарат. Халық арасындағы көлемдік, аумақтық өлшемге жататын сөздерден – от орнындай, үй орнындай, бір қора қойдың орнындай, тышқан інінің аузындай, шынының аузындай, шелектің аузындай, жерошақтай, даладай, есіктей, оймақтай, иненің жасуындай, түймедей, тулақтай, сырмақтай, шаңырақтай, аюдың апанындай, түйенің табанындай, шөншіктің аузындай, т.б. деген атаулар кездеседі.

Дереккөздер:

https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%B9%D1%8B%D1%80%D2%93%D1%8B_%D2%9B%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D2%9B_%D3%A9%D0%BB%D1%88%D0%B5%D0%BC%D0%B4%D0%B5%D1%80%D1%96

<https://tugurulhan.kz/dunietyanym/4069/azaktyn-ulttyk-olshemderi/>

Қазақ халқының өлшем бірліктеріне қатысты есептердің үлгілері:

1. Құнанға күніне 2 қадақтан жем береді. Бір аптада құнан қанша жем жейді? (1 қадақ – 200 г)

$$2 \times 200 = 400 \text{ (г)}$$

$$7 \times 400 = 2800 \text{ (г)} = 2 \text{ кг.} 800 \text{ г.}$$

2. Балықтың ұзындығы 3 қарыс. Балықтың ұзындығы қанша?

1 қарыс – 23 см. Болса

$$23 \times 3 = 69 \text{ см.}$$

3. «Лингвистикалық» аялдамасы «Бабалар сөз» айдары (қатысушылар тапсырма парағында берілген қазақ тіліндегі ескі мақал-мәтелдердің жалғасын немесе мақал-мәтелдің мағынасына түсіндірме жазулары тиіс).

1-команда.

1) Алыстан келген бұл жігіт, ... (Әдепсіз қыз деп жүрмесін).

Шашы ұзын әйелдің ... .. (Ақылы қысқа демесін).

2) «Асыл пышақ қап түбінде жатпайды» деген бабалар сөзінің мағынасын түсіндіріңдер. (Келінім ақылды болса, балам дана болады. Ердің бақыты – әйел деген).

2-команда.

1) Жақсы жолдас – ... (шарапат), жаман жолдас – ... (кесапат).

Жолдасың жақсы болғанда, ... (ақыл табар қат-қабат).

2) «Ер сыйлаған есікте қалмас» деген бабалар сөзінің мағынасын түсіндіріңдер. (Әлі-ақ бәріміз де бір-бір үйдің иесі боламыз. Шарапат, жақсылығы тиер, үлкен кісілердің батасын алып, алғысына бөленейік).

3-команда.

1) Өңгіме бұзау емізер, ... (бұзау таяқ жегізер).

Қой жамырап, ... (қозы емер)!

2) «Салмай жортқан ерден салмай құлындаған бие артық табады» деген бабалар сөзінің мағынасын түсіндіріңдер. (Таза, адал еңбек істесеңдер, қарның тояды, біреуді жылатып, тартып алғанның берекесі болмайды).

4-команда.

1) Надан адам ... . (ырымшыл болар), жаман жылқы ... ... (арыншыл болар).

2) «Таудағы түлкіні табындағы тазы алар, тозғындаған аққуды шалғындаған қаз алар» деген бабалар сөзінің мағынасын түсіндіріңдер. (Бірліктерің берік болсын, үлкендеріңді сыйлаңдар, орынды жерде кішінің де сөзін тыңдаңдар).

Дереккөз: https://massaget.kz/mangilik_el/tup_tamyir/asyil_soz/63280/

4. Қазақ халқының ұлттық баспанасы – киіз үй (қатысушылар тапсырма парағында берілген қазақтың байырғы баспана атаулары бойынша берілген срақтардың жауаптарын немесе мағынасына түсіндірме жазулары тиіс).

1-команда.

1) Көшіп-қонғанда, жорыққа шыққанда тез құруға, тігуге ықшамдалған, шанышқан уыққа киіз жапқан шаңырақсыз шошақ үй (Жолым үй).

2-команда.

1) Уақытша мекендеу үшін тұтас немесе дені жерден қазылып жасалған тұрғын жер үй (Жеркепе (жертөле)).

3-команда.

1) Ауыз үйден оң жақ пен сол жаққа бөлектеніп, тартылған екі (қоржын) бөлмелі тас үй (Қоржын үй).

4-команда.

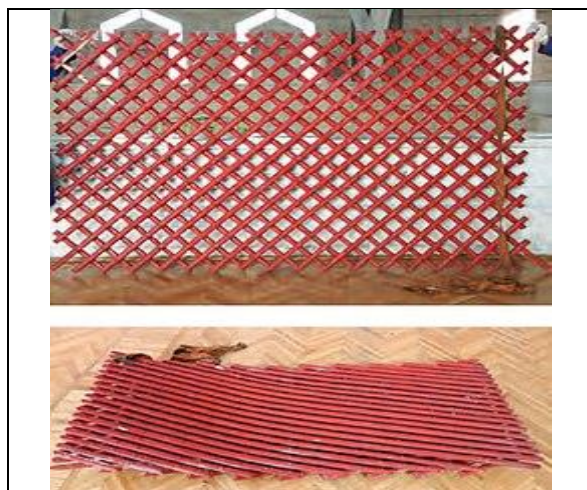
1) Төрт бұрышты, не қоржынды қарсы есікті (есігі түстікке қараған), биіктігі әртүрлі үй (Тасболат).

4-кезеңнің 2-тапсырмасы «Киіз үйді тігу» деп аталады. Әр команда «аялдама» бөлмесіне кезекпен кіріп (кезек жеребе тарту арқылы анықталуы мүмкін), киіз үй тігуге қажетті заттардың суретін таңдап, атын атап, түсіндірулері тиіс. Киіз үй тігудің реті сақталуы тиіс.

Мысалы:

1) Кереге – жас қайың мен талдан тор көздеп жасалған киіз үйдің жиналмалы қабырғасы, туырлық жабылатын бөлігінің қаңқасы. Бір кереге бір қанат болып саналады. Киіз үйдің көлемінің үлкен-кішілігіне қарай 6, 8, 10 қанат етіп дайындалады. Кереге биіктігі 1,5 м, ені жазылғанда 2-2,5 м, жиналғанда 70-80 см болады. Кереге, негізінен, тор көзді, жел көзді деп аталатын екі түрге бөлінеді.

Керегенің жерге тірелетін жағын аяғы, кереге ағаштарын көзелген жерінен бір-біріне кіріктіріп бекітетін түйенің мойын немесе өгіз терісінен дайындалған таспасын көк, көктелген керегенің тор-тор болып көрінетін тесігін көз, кереге желісінің жоғарғы, уық байлайтын жерін бас, құлақ деп атайды.

Сурет. Кереге.

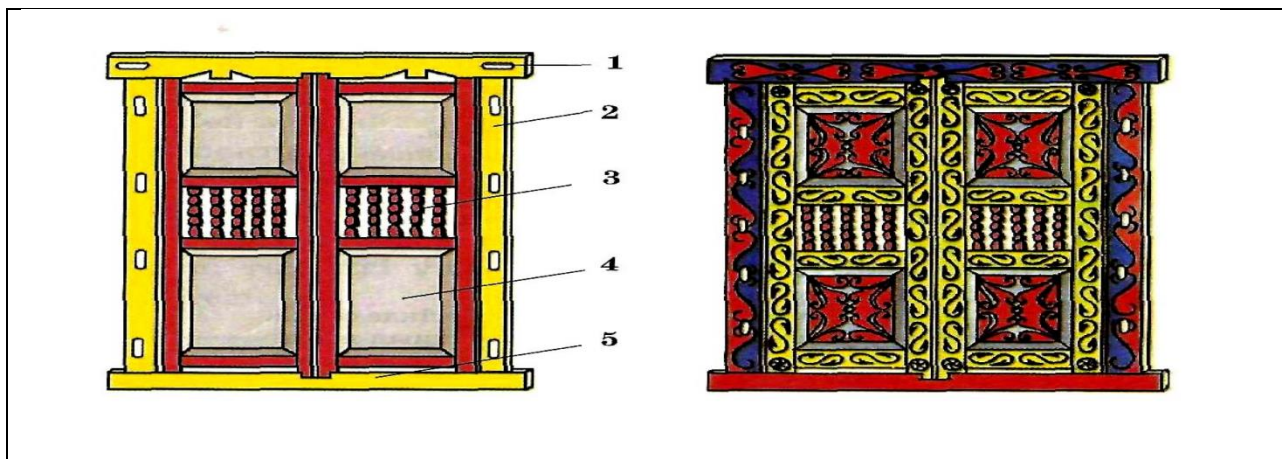
2) Киіз үйдің есігі – табалдырық пен маңдайша және екі жақ босағадан тұрады. Босаға түзу ағаштан жасалады. Маңдайша мен табалдырық жуан қайыңнан шабылып, сүргіленеді. Артынша ою-өрнекпен әшекейленеді.

Киіз үйдің есігі – сықырлауық деп аталады. Ол киіз үйдің ішіне қарай ашылатын есік.

Киіз үй есігінің құрылысы:

1-маңдайша; 2-босаға; 3-сықырлауық; 4-жақтау; 5-табалдырық.

Сықырлауықты әшекейлеуге «қошқар мүйіз», «түйемойын», «түйетабан» тәрізді бедер өрнектер қолданылады.

Сурет. Киіз үйдің есігі.

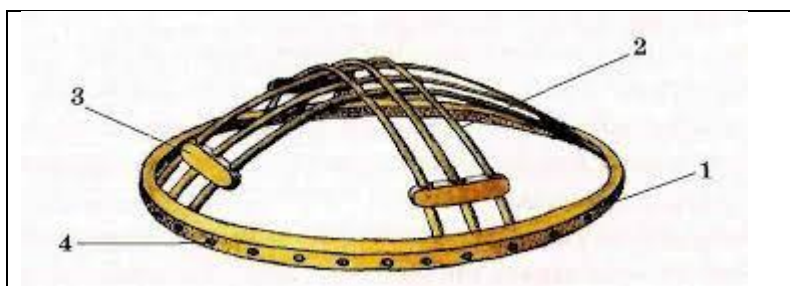
3) Шаңырақ – киіз үйдің ең жоғарғы бөлігі. Оның пішіні күмбездес, шаңырақ уықтардың ұштарын біріктіріп ұстап тұрады. Киіз үйдің үстіндегі дөңгелек шеңбер осылай аталады.

Шаңырақ бірнеше бөлшектерден тұрады:

- тоғын – шаңырақтың негізі. Қатты ағаштан жасалып, өрнектеледі;
- күлдіреуіш – сәмбі талынан иіліп жасалады. Әр иінде 3 күлдіреуіштен 8-ге дейін болады;

- беріктік – ол күлдіреуіштер ыдырап кетпеу үшін орнатылады, өрнектеледі;

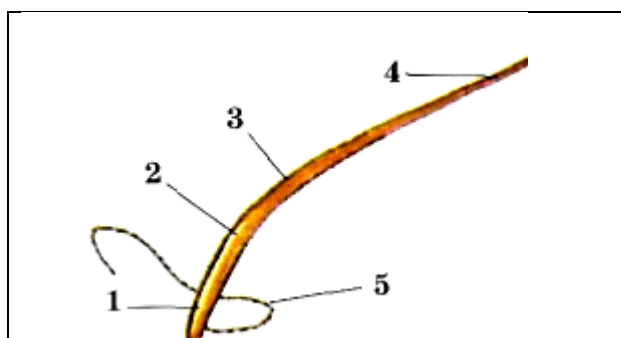
- шаңырақтың көзі – оған уықтың қаламы кіріп тұрады. Тоғын мен беріктікті шаңырақтың ішкі жағынан өрнектейді.

Сурет. Шаңырақ.

4) Уық – кереге басы мен шаңырақты ұстастыратын ағаш. Ол сәмбі талдан (сыр талынан) жасалады. Уықтың кереге басына байланатын жағы жалпақтау, имектеу болып келеді, мұны уықтың иіні дейді. Уықтың жоғарғы түзу жағын қары, шаңырақ көзіне сұғынатын төрт қырлы ұшын қаламы дейді. Уықтың кереге басына байланатын жағын тесіл, бау өткізеді, оны уық бау (балақ бау) деп атайды. Қазіргі үйлер уықтарының ұзындығы 2 м – 2 м 20 см.

Маңдай уықтар – қанат саны онша көп емес үйлердің есігі керегеден биік болады. Соған байланысты маңдайшаға қарының ұзындығы басқа уықтармен бірдей, бірақ иіні қысқалау уықтар қадалады. Ол уықтар «маңдай уықтар» деп аталады. Маңдай уықтар саны 5-7 жобасында болады.

Сурет. Уық.

5) Туырлық – киіз үй жабдығы. Уықтың қарынан асырып, үзіктің етегін ала керегенің аяғына дейін жабылады. Туырлықтың Жоғарғы ішкі шетіне кейде жалпақтығы 70 – 80 см-дей өрнектеп жиектеме (қас) тігіледі. Ол шұғадан (қызыл, көк, т.б.) ойып жапсырылып, шеті түрлі түсті жіппен кестеленеді. Туырлықтың қасы үзікпен астасып, үй ішіне әсем көрік беріп тұрады. Туырлықтың үстіңгі екі шетіне термелеп тоқылған бау тағылады да, уық сол бау арқылы үстінен айқастырыла тартылып байланады.

Туырлық киізден жасалады. Суреттен туырлықты, үзікті көрсету.

б) Үзік – киіз үй жабдығы. Ол туырлықтан жоғары уықтың өне бойын жауып тұратын алты баулы киіз. Оның жоғарғы шетін үзік қасы, төменгі іргесін үзік жабдығы (дөдегесі) дейді.

Дереккөз: https://massaget.kz/mangilik_el/tup_tamyir/asyil_soz/63525/

<https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%B5>

<https://multiurok.ru/files/kiiz-ui-koshpendiler-baspanasy.html>

https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B0%D2%A3%D1%8B%D1%80%D0%B0%

[D2%9B](#)

<https://kk.encyclopedia.kz/index.php/%D0%A3%D1%8B%D2%9B>

https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%83%D1%8B%D1%80%D0%BB%D1%8B%

[D2%9B](#)

Ойынды «Фольклор аялдамасы», «Тарихқа үңілсек», «Ұлттық киімдер», «Ұлттық тағамдар», «Ұлттық ойындар», «Туыстық атаулар», «Төрт түлік», «Киелі жерлер географиясы» және т.б. атаулармен жалғастыруға болады. Сондай-ақ, аталған ойын бір пән аясында да ұйымдастыруы мүмкін.

Әр кезеңнің алдында кезеңнің атауына қатысты түсінік беріп, мақсатын айтып түрлендіруге болады.

Ойынның соңында жиналған ұпайлар саналады, жеңімпаз команда анықталады және рефлексия өткізіледі.

Қазақтың ұмытылған дәстүрлері

Ерулік.

Көшпелі халықтардың қонақжай болғаны ертеден белгілі. Көшпелі қазақтардың өмір салты көшіп-қону болғандықтан, оларға тән әдет-ғұрыптар, ережелер, салт-дәстүрлер қалыптасқан. Осылай орын ауыстырудың қиын жақтарын адамдар бір-біріне көмектесу арқылы жеңілдеткен десек те болады. Осыншама қазақтың кең-маңдай жазық жерде көшіп қонуының жеңіл болу себебі ерулік сияқты дәстүрді сақтағаннан.

Ерулік – бір ауылға жаңадан көшіп келгендерге асын асып, қазанын қайнатып көмек-қолын созу арқылы бұрыннан тұрып жатқан адамдардың көрсеткен ілтипаты. Ол дегеніміз жаңа отбасыға көрсетілген сый-құрмет және тез арада жақын араласып кетудің бір жолы.

Ерулік дегеніміз - үлкен мекендерде жайғасқан көшпелі халықтардың арасында орныққан керемет салт- дәстүр. Көшпелілерге тән қасиет қонақжайлық емес пе? Бір мекеннен екінші мекенге, бір жайлаудан екінші жайлауға орын ауыстыру деген мыңдаған, кемінде 30-40 шақырым болған. Міне осындай алыстаған мекендерге жету үшін жолым жеңіл болсын деп адамдар ешқандай азық-түліксіз жолға шыға берген. Осылайша қоныс жайғандарға, жақын маңда мекендегендер ерулік көрсеткен.

Дереккөз: <https://tengrinews.kz/story/kazaktyin-umyityilgan-dasturler-erulk-361142/>

Үме

Қазақстанның кей жерлерінде, көбіне маусымдық шөп шабу кезінде үмеге шақыру дәстүрі болған. Көмекке келгендерге берілетін ас "үме" деп аталған. Үмеге жақын туысқандар да мал беріп, қымызын әкеліп, тағы басқа көмек көрсеткен. Үме кезінде ұйымдастырушылар тарапынан шөп шабындығына үй тігіледі де, ас әзірленеді. Ас ішіліп, желінгеннен кейін аяқ жағы той-думанға ұласқан. Кейде үлкен үмелерде жігіттер күреске түсіп, қара жарыстар ұйымдастырылған. Үме кезінде әркім өз өнерін көрсетуге тырысқаны ел арасындағы "Үмеге келген үндемей қалмайды" деген сияқты мақалдар айғақтайды.

Бәсіре

Шаңырақта ұл бала дүниеге келгенде сол күндері туған құлынды немесе ботаны «нәрестенің бәсіресі» деп атау салты болған. Қазақ халқының ұғымында дүниеге келген баланың болашағы өзіне атаған бәсіремен тығыз байланысты. Сондықтан оны мінбейді, сатпайды. Бәсіре мүмкіндігінше жүйрік, жорға болғаны дұрыс. Бәсірені баламен бірге қадағалайды, бұла қып өсіреді. Қазақ халқы бәсіресі бар баланың да есейе келе малға деген ықыласы, пейілі түзу болады деп пайымдаған.

Аушадияр

Үйлену тойы кезінде айтылатын дәстүрлі өлең, жыр. Жәй өлең емес, өзіндік айтылар әні, ерекше ұлттық тәрбиелік маңызы бар. Аушадияр деп аталатын бұл жырдың үлгілерін шетелдегі қазақтар сақтап, бізге жеткізген. Қазір Қазақстанда аушадияр айтылмайды.

Қарапайым, тұрмыстық сөздерге құралғандықтан, ол тез жатталады:
Аушадияр бір болар,
Жаманның көңілі кір болар.
Ата-анасын сыйлаған,
Ақ шалмалы би болар.
Аушадияр екі дер,
Ержеткеннің еркі дер,
Омырауы толған он түйме,
Қыз баланың көркі дер.
Аушадияр төрт болар,
Қыздың қойны өрт болар.
Екі жақсы қосылса,
Өле өлгенше серт болар.

Деңгене

Қазақта сайыс ретінде ұйымдастырылатын салт-дәстүрлерді де кездестіруге болады. Солардың бірі – «Қазақ халқының салт-дәстүрлері» кітабында көрсетілген «деңгене» дәстүрі.

Көрші ауылдан келген үш-төрт жігіт алдымен түсетін үйін сайлап алып, сол үйдің жанына барып «Деңгене! Деңгене жеуге келдік» деп айғайлайды. Ал үй иесі бұл сөзді естіген соң, семіз бір қойды сойып, етін түгел қазанға салдыртады. Деңгене дәстүрі бойынша келген жігіттер сол қойдың етін түгелімен жеп, сорпасын ішуі керек. Тауыса алмаса, бір қойды екі қой қылып қайтаруға мәжбүр болған.

Сыралғы

«Батырдан – сауға, аңшыдан – сыралғы» деген мәтел бар. Сыралғы – олжалы, қанжығасы қанданып келе жатқан аңшыдан немесе саятшыдан кездескенде сұралатын дәстүрлі, кәделі жол әрі ырым. Мәрт аңшылар мұндайда «сыралғы» сұрағанның сөзін жерге тастамайды. Есте болатын бір әдет-ғұрып – міндет. Бірақ атып алған аң сыйлыққа жатпайды.

Сірге мөлдірету

Күздігүні бие ағытардағы ақырғы қымызға көрші-қолаңды шақыру кәдесі. Бие ағытар күні берілген қымызды "сірге мөлдіретер" дейді. Бұл дәстүрді өткізу үшін ауылдың ақсақалдары және аналары шақырылады. Ал олар риза болып, алғыс айтады, бата береді. Кейбір аймақтарда бұл дәстүрді басқаша "сірге жияр" деп те атайды.

Дереккөз: <https://informburo.kz/kaz/azaty-myt-bola-bastaan-10-salt-dstr-test-blmzd-tekserz.html>

Босаға майлау.

Жастар шаңырақ көтергенде немесе жаңа үйге кіргенде ағайын-туыстары, жақын-жуықтары келіп жаңа үйдің босағасына май жағады. Бұл осы үй берекелі, майдай жұғымды, көптің үйі болсын деген ұғымды білдіреді. Босағасын майлаған адамға шаңырақ иелері кәде береді. Көктемде бірінші шайқаған майды отбасындағылар ауыз тимей тұрып, есік жақтауын, табалдырықты, киіз үйдің ас-су сақталатын жақ босағасындағы киізді майлау ырымы да бар.

Аунату.

Қазақтар үйіне келіп қонақ болған, қонып кеткен адамдардың отырған, жатқан жеріне «баламыз осы атасына тартсын, бойына осы атасының қасиеттері қонсын» деп балаларын аунатып алатын болған. Елге, ағайынға сыйлы азамат кіндік қаны тамған туған жеріне келгенінде халық, туған-туыстары, дос-жарандары оны сол жердің топырағына аунатып алған. Шыңғыс Айтматов үйіне Мұхтар Әуезов келгенде, ол отырған орындыққа ұлын аунатып алған көрінеді.

Ақсарбас атау.

Қауіп-қатерге ұшырағанда «А, Құдайым оңдасын! Мені осы қиындықтан құтқара гөр! Ақсарбас!» деп айтатын болған. Мұндай жағдайда «Ақсарбас!» деп үш рет айқайлаған. Сосын қауіп-қатерден аман қалғанында әлгі адам ауыл аймағын шақырып құдайы ас берген. Ақсарбасқа шалынатын малдар: бозқасқа (қой), көкқасқа (жылқы), қызыл-қасқа (сиыр). Адам ақсарбас атағанда қай малын айтса, соны құдайыға сойғаны жөн.

Жылу жинау.

Бір бақытсыздыққа ұшырағанында, үй-мүлкі, малынан айырылғанында ауыл тұрғындары, көрші-көлемі, туған-туыстары мал, дүние, ақшалай көмек көрсетеді. Мұны олардың ортасынан бір адам ұйымдастырады. Бұл жәрдем-жылу жинау деп аталады. Арам жолмен шығынға ұшырағандарға жылу жиналмайды. Олар: дүние-мүлкін қартаға салып ұтқызып жібергендер, зинақорлыққа салғандар, ішіп құртқандар, қоғамның, мемлекеттің дүние-мүлкін жеп қойғандар. Қазан шегелеу. Ағайын-туыс немесе әзіл-қалжыңы жарасқан дос-жарандар бір-бірінің үйіне топтаса барып: «Осы үйдің қазанын шегелей келдік» дейді. Үй иесі әзілмен жауап қатып: «Жақсы болды ғой, қазан шегелегіш шебер іздеп отыр едік» деп қонақжайлық танытып, оларға арнап қазан көтереді. «Қазан шегелеу» қыс ортасы ауып, күн ұзарған уақытта басталады.

Дереккөз: <https://turkystan.kz/article/196401-myt-bola-basta-an-6-salt-d-st-r>

Ұмытыла бастаған ұлттық тағамдар

Қазақтың ұлттық тағамы дегенде ет, бауырсақ, құрт-май, тары-талқан мен Ұлыстың ұлы күні – Наурыз мерекесінде әзір-ле-нетін наурыз көжені айтамыз. Бірақ ұлттық тағамдарымыз мұнымен шектелмейтіні сөзсіз. Дегенмен, уақыт сырғып, заман жаңарған сайын барлық ұлттың асханасымен етене жақын таныса бастағанмыз рас. Алайда өзіміздің ұлттық асымызды ұмыт қалдырмағанымыз жөн.

Үлпершек – құрамында түрлі дәрумені бар аса пайдалы тағам. Негізінен, бұл тағам-ы үйінен ұзатылып кеткен қыз төркіндеп келгенде пісіріп береді. Үлпершек «қайда жүрсең де біздің жүрегіміздесің» деген мағынада жылқы немесе сиырдың жүрегінен жасалады. Жүректі тіліп, қанын тазалайды да, ішіне тұз бен бұрыш себеді. Сосын ұсақталып туралған ет және маймен толтырады да, бір ай бойы ұнға батырып қояды.

Сүмесүт – бұл тағамды кейбіреулер сүттік деп те атайды. Бұл үшін марқаның жүнін мейлінше тықырлап, қырқып алып сояды. Терісін сыпырып алғаннан кейін оның жүнін күйдіріп жібермей тағы да қайта үйітеді. Үйітілген теріні күйеден, шаң-тозаңнан тазартып жуады. Артық етін сыдыртады. Енді теріні қойдың қою сүті құйылған қазанға салады да баппен қайнатады. Қайнаған сәтте тері сүтті бойына сіңіріп жұта бастайды. Сүт азайған сайын қазанға еселеп сүт құйып отырады. Тері неғұрлым піскен сайын сүтті молынан сіңіре береді де қалыңдығы бармақтай болып ісіне түседі. Тері әбден «тойғаннан» кейін сүтті әрі қарай сіңірмейді. Бұл сүмесүт дайын болды деген сөз. Осыдан кейін оны алып суытады. Енді бұрынғыдай тері емес, қалың әрі өн бойы сүтке толған жұмсақ желін тәріздес тағам дайын болады. Мұны енді сығылмайтындай етіп, дәмі шықпайтын ыдыстарға салып, күн түспейтін салқын жерде сақтайды. Сүмесүтті бір жапырақ тіліп, ұзақ жолдарда баланың аузына салып қояды.

Қарма – қазақ даласында бұрыннан бар, балық шаруашылығымен айналысатын ру-тайпаларда болады. Балық сүйегін, оған аздап балық етін де қосып қазанға қарып қуырады. Келіге салып, ұнтақтайды. Сосын кәдімгі диірменге тартса, одан қызыл-қоңыр талқан шығады. Қарма деген тағам осылай жасалады. Мұны «балық жармасы» деп те атайды. Денсаулыққа өте пайдалы.

Шалжығар – жана сойылған қойдың етін құйрық, өкпе-бауырымен қоса түгел қарынға тығып, тұз, бұрыш, сарымсақ, пияз қосады да аузы тігілген қарынды шұңқырға от жағып, оның шоғына көмеді де, топырақпен бастырып тастайды. Қарындағы еттің демі шығып тұруы үшін қойдың асық жілігінен түтік жасап, бір басын қарынға тығып, екінші басын пештің мұржасы секілді, топырақтан шығарып қояды.

Түймеш – қазақтың төл асы. Ертеректе қазақтар соғымның сүр етінен түймеш, жентек, парша деген тағамдар жасаған. Ол үшін етті арнайы дөңбекке салып, ағал балға, қолтоқпақ сияқты ұрғылармен жаншып етті ұсақтайтын болған. Түймештелген етке бидайдың немесе тарының талқанын қосып, илеп

қатырады. Етті салқындату мақсатында керсенге салып суық жерде сақтайды. Осыдан кейін барып, етті қамырға салып түйеді. Сондықтан да бұл тағамды қазақтар «түймеш» деп атаған. Көп жағдайда етті ұзатылатын қызға түйдірген. Құдалар жағы қыздың әзірлеген түймешіне қарап, қалыңдықтың ұқыптылығы мен тазалығын байқайтын болған.

Көмбе – тағамның бұл түрін бабаларымыз көбіне далада көшіп-қонып жүргенде немесе аң аулағанда ыдыс жоқ жағдайда жерді қазып, жас етті қарынға салып дәмді етіп пісірген. Көмбені дайындау тәсілі әр өңірде әр алуан. Оңтүстік және солтүстіктің қазақтары аталған тағамды «қарын көмбе» деп атайды. Жерді үлкен қазан көлеміндей етіп қазып, шұңқырдың жан-жағы әбден қызғанша от жағылады. Қызған шұңқырдан оттың күлін алып тастап, тез арада жаңа сойылған қойдың немесе аңың етін қажетті қоспаларға араластырып өз қарнына салып буады. Аузына қамыстан ұзын түтік жасап, әлгі қызған шұңқырға салады. Қарынға қақпақ ретінде шұңқыр ішінен шыққан ыстық топырақты жауып қайта көмеді. Топырақтың үстіне қызуы мол ағаш-тардан от жағады. Қамыстан жасалған ұзын түтіктен будақтап бу шыға бастағанда от жағуды тоқтатады. Дегенмен қарын тағы 2-3 сағат бойы ыстық топырақта жатып, өз буына өзі піседі. Дайын болған асты алу үшін топырақты ақырын ғана алып, қарынның үстіңгі бөлігін ойып жіберіп, ішіндегі етті алады.

Уызқағанақ – қойдың уыз сүтін бүйенге құйып, аузын буып, бақыраштағы суға салып пісіреді. Ол – қойлы ауылдың сүйікті асы.

Қорықтық – жазда ыстық тастың шұңқырына қойды сауып жасайды немесе ыстық малта тастарды бақыраштағы сүтке салып, оны пісіреді. Ол – далада қойшылар жасайтын тағам.

«Жаубүйрек» деген тағам бар. Анасы баласын алыс сапарға шығарып салғанда дайындайды. Бауырды малдың ішкі майына орайды. Ас бұзылмай, ұзақ уақыт сақталады.

Төп – тарының шикі, піскен сөгінен, талқанынан, күріштен әзірленетін тағам. Қазанға су құйылып, тұз салынып пісіріледі де үстіне шыжық, май қосып әкелінеді.

Ежігей – қой сүтінен дайындалған тағам. Ол қайнатылған қатық пен сары ірімшіктің қоспасынан әзірленетін дәмі тәтті, өзі жұмсақ болатын ас.

Бұдан да басқа ұмыт болған ұлттық тағам түрлері көп. Қазақ халқының ұлттық тағамдарының барлығы құнарлы, дәрумендерге өте бай. Олар әсіресе адамға көктем кезінде аса пайдалы. Халқымыз дастарқанға бұл тағамдардың барлығын жыл бойы молшылық болсын деген ниетпен қояды.

Қолдануға ұсынылатын әдебиеттер

Қазақ халқының дәстүрлі мәдени мұрасы. Талбесіктен жербесікке дейін – Құрастырушы: Т.Х. Ғабитов. - Алматы: Қазақтану Орталығы. – 2020 ж. <https://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder10844/%D0%94%D3%99%D1%81%D1%82%D2%AF%D1%80%D0%BB%D1%96%20%D0%BC%D3%99%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82-%20%D0%93%D0%A2%D0%A5.pdf>

Қазақ халқының салт-дәстүрлері = Традиции и обряды Казахского народа = Kazakh traditions and customs [Мәтін] / С. Кенжеахметұлы ... – Алматы : Алматыкітап, 2017. - 310 б., суретті; - Мәтіні қазақ, орыс, ағылш. тілд.

Қазақтар. Тарих және мәдениет = Казахи. История и культура = Kazakhs. History and culture [Мәтін] / ; жоба авт. Ә. Ш. Бимендиев ; ғыл. ред. Қ. З. Өскенбай ; [ауд.: А. М. Бәкір [ж.б.]]. – 2-бас. ., өзгерт.. – Алматы : "АБДИ Компани" АҚ, 2015. - 653 б., суретті; - Мәтіні қазақ, орыс, ағылш. тілд. .

Қазақтың інжу-маржан мекендері = Kazakhstan Landscapes [Мәтін] : фотоальбом / Б. Кәкенов ... – Алматы : Елнұр, 2012. – 238

Қазақ халқының салт-дәстүрлері = Kazakh traditions and customs = Традиции и обряды казахского народа [Text] / С. Кенжеахметұлы ; [орыс тіл. ауд. З. С. Кенжахметова], [ағылш. тіл. ауд. М. Асанова], [суретшісі Е. Бұхарбаева], Қазақстан Республикасының Білім және Ғылым министрлігі, Л. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті... – Алматы : Алматыкітап, 2014. - 310, [1] б., сурет.; - Мәтіні қазақ, орыс және ағылш. тілд. .

Қазақтар. Тарих және мәдениет = Казахи. История и культура = Kazakhs. History and culture [Text] / ; жоба авт. Ә. Ш. Бимендиев ; ғыл. ред. Қ. З. Өскенбай ; [сурет.: Н. А. Володева [ж.б.] ; ауд.: А. М. Бәкір [ж.б.]]... – Алматы : [б. ж.], 2013. - 653 б., сурет.; - Мәтіні қазақ, орыс және ағылш. тілд. .

Қазақ хандары = Казахские ханы = Kazakh khans [Мәтін] : (XV ғ. ортасы - XVIII ғ. басы) / Б. Кәрібаев ; [ауд. А. Ермекбаева ; сур.: А. Қабылбек [ж. б.]]... – Алматы : Сардар, 2015. - 127 б., суретті; – (Қазақ хандығына 550 жыл. - Мәтін қаз., орыс, ағылш. тілд. . – Библиогр.: 123-127 б.

Қазақтың әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері: өткендегісі және бүгіні = Обычай и обряды казахов в прошлом и настоящем = Kazakh customs and rites in the past and present [Мәтін] / ; [ред. алқасы: М. Қ. Қозыбаев [ж. б.]] ; Қазақстан Республикасының білім және ғылым министрлігі ; Ш. Ш. Уәлиханов атындағы тарих және этнология институты... – Алматы : "Ғылым" ғылыми баспа Орталығы, 2001. - 426 б., [18] сурет. п.; - Мәтіні қазақ, орыс тілд. . – Библиогр. мақала соңында . - Предм. указ.: 400-424 б. .

Қазақтың дәстүрлі киім-кешегі = Традиционная одежда казахов = Kazakh Traditional Garments [Мәтін] : ғылыми каталог / ; [ғылыми ред. және жоба жетекшісі Н. Әлімбай; ағылшын тіліне ауд.: Ә. Жанымбекова, С. Шиналиева; фото: А. Қисабаев, М. Қамашбаев] ; Қазақстан Республикасы Мәдениет және

ақпарат министрлігі ; Мәдениет комитеті ; Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Орталық музейі... – Алматы : Өнер, 2009. - 343 б., суретті;– (Этнографиялық коллекциялар сериясы. ; 1-т.- Мәтін қазақ, орыс және ағылшын тілд.; ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігі, Ақпарат және мұрағат комитетінің бағдарламасы бойынша шығарылды; Тұрсынбек Кәкішұлының қоры; Қуаныш Сұлтанов қоры . – Библиогр.: 302-305 б.

Қарасу. Ата-баба жерінде = Карасу. На земле предков = Karasu. The land of ancestors [Мәтін] : фотокітап / ; [құраст.: Р. М. Төлегенова [ж. б.] ; мәтін авт.: Н. Гуренко [ж. б.] ; ред. алқа: Т. Данияров [ж. б.] ; ауд.: У. Бастерова, О. Лапицкая]... – Алматы : Кайнар, 2009. - 324, [2] б., суретті; - Мәтіні қазақ, орыс, ағылшын тілд.

Қазақстан [Мәтін] : фотшежіре ; құраст.: Қ. Игісінова, Қ. Жаныбай ; қазақ тіліне ауд.: Қ. Игісін ; ағыл. тіліне ауд. О. Шарипова ; мәтіні Б.Барманкұлова-Алматы : RUAN, 2005 . – ISBN 9965-9804-2-X, 9965-9804-4-6 (2-т.) (мүқ.) - Мәтін қазақ, орыс және ағыл. тілдерінде қатар . 2-том. .– 192 б.

Дереккөз:

https://nabr.kz/e-catalog?catalog=1&country_edition=&sphere=1&title_first_letter=K&language=kaz&page=10

Тауұлы Ә.: Қазақ салт-дәстүрлері – Балауса баспасы. 2021

Салт-дәстүр сөйлейді. Отбасы хрестоматиясы. / Авторлар: Б.Бопайұлы, С.Керімбай, М.Төлеген, Ә.Нәби, А.Тасболат. 11-басылым – Алматы: «Отбасы хрестоматиясы» КК, – 2022. – 280 бет.

Ер қадірін ел білер, зер қадірін зергер білер: Әдістемелік құрал / Редакциялық алқа мүшелері: С.Қ. Сұрағанов , З.Қ. Сұрағанова, Ж.Қ. Боқанова, Ж.К. Кәрімова, Г.Т. Ілиясова, А.С. Әлмағанбетов. – Астана: «Шикула және К» ЖШС, 2013. – 40 б. – қазақ тілінде

<https://eljastary.kz/upload/iblock/01b/01b74e92977599e5db32ac6b23e606ba.pdf>

Қазақ халқының ұлттық киімдері. Национальная одежда казахского народа. National clothes of Kazakh people. / Б. Хинаят., А. Сужикова. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2021. – 384 бет, суретті. https://www.almatykitap.kz/upload/files/51711_406662_20.pdf

Қазақ мақал - мәтелдері. – Аккозин М.А. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2022. – 272 б.

Тарихи тұлғалар. Тоғысбайұлы Б., Сужикова А.У. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2022. – 384 б.

Саятшылық. қазақтың дәстүрлі аншылығы. Хинаят Б. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2022. – 208 б.

және т.б.

Қазақтың ұмытылып бара жатқан ұлттық ойындары

Асау көк – ешкі астан кейін мейманға ән салғызу, әңгіме-ертегі, жұмбақ немесе жаңылтпаш айтқызу мақсатымен ұйымдастырылады.

Әуелі үй иелері ауылдың алты ауызын айтады да, онан соң қонақ кәдесі деп мейманның өнер көрсетуін сұрайды. Түк білмейтін қонақты айып ретінде мінгізетін керме арқан Асау көк деп аталады. Кермеге мінген қонақ әрі-бері сүрінбей жүруі керек.

Күміс ілу – ептілікті, атқа жақсы отыруды керек ететін ұлттық ойын. Келін түсіру, қыз ұзату салтанатында қалыңдық орамалға түйіп, өзінің күміс шолпысын, әйтпесе жүзігін тастайды. Сондықтан да кей жерлерде бұл ойын жүзік ілу деп аталады. Қатты шауып келе жатқан шабандоз жігіт ат екпінін бәсеңдетпестен, әлгі орамалды іліп алуы керек. Сонда ол беташар айтуға рұқсат алады.

Ағаш аяқ – ағаш аяққа мініп үйренбеген адам алғашқы да дұрыс жүре алмай жұртты қыран-топан күлкіге батырады. Ал жақсы үйренген адам тез әрі шалт жүре алады. Әрі ол сырық үстінде тұрып түрлі сайқымазақ сөздер айтып, қимылдар жасайды, ән айтады, екеуара айтысыды да алады. Қазақ халқының атақты әншісі Әміре Қашаубаев айтуымен кең тараған «Ағаш аяқ» әні осы ойынның атымен аталған.

Санамақ – көпшілік қатысатын ойын. Ойынның шарты: ойын бастаушы қатасушы бір адамды ортаға алып шығады. Ол адам бір тектес атау сөзден жаңылмай, кідірмей аттап жүгіріп айтып шығуы керек. Тоқтамай, қателеспей айтып шықса жүлде алады. Егер қателесе ойыннан шығады. Мысылы: жаңылмай 10 ақынның атын атау керек, жазушыны қаспау керек, немесе 10 өзеннің атын атау керек, көлді мұхитты қоспау керек, немесе тек қыздардың атын, осы сияқты.

Дереккөз: <https://bugin.kz/12827-qazaqtynh-umytyp-bara-dgatqan-ulttyq-oyyndary>

Ақшамшық – бұл дәстүрлі ойын көпшілік арасына «Сақина салу» деп те тарап кеткен. Ауыл жастары жиналып, дөңгелене отырып ойынды бастайды. Ойынға он-он бес адам қатысып, ортаға бір жігітті немесе бір қызды шығарып, қолына сақина ұстатады. Ойын жүргізуші алақанындағы сақина-ны кімге салса да өз еркі. Ол барлық адамдардың алақанына сақина салғандай болғанымен, жүзік біреу ғана. Қолдарын қабыстыра ұстаған ойыншылар жүзіктің кімде екенін білдіртпеуге тырысады. Сақина салушы «Ақшамшығым, шық!» дегенде, жүзікті қолына ұстаған ойыншы қасындағылардың тосқауылына бой бермей, ыршып шығуға тырысады. Ал, егер ұсталып қалса, айыбын өтейді. Айып көбіне ән-күй орындау болған. Сондықтан, ойын думанды, қызықты өткен. Қараңызшы, бір ғана ойында қаншама үлгі-өнеге жатыр? Өзгенің таңсығы осы асыл мұра-мызды алмастыруға тұра ма?

Бес тас – дәстүрімізге бойлар болсақ, ата-бабамыз қызын үкілеп өсіріп, сонымен қатар тұрмыс-тіршілікке де баули білген. Қолына ине ұстатып, кесте тігу, құрақ құрау сынды қолөнер түрлерін меңгерткен. Осындай сәттерде, сергу

үшін «Бес тас» ойынын ойнаған деседі. Тарихына қатысты айтар болсақ, сонау еңбек құралдары ағаш, тас, сүйек болып келетін ғасырлардан бастау алады деген болжам бар. Махмұд Қашқаридың «Түркі тілдері сөздігі» еңбегінде «бестас» ойыны туралы мағлұмат кездеседі. Бұл мағлұматтар арқылы «бес тас» сақ-ғұндардан бері келе жатқан ойын екеніне көз жеткізуге болады. Ойын барысына қарап, «бес тас» ойыншыны жылдамдыққа, қағылездікке, тез шешім қабылдауға үйрететініне күмәнданбайсыз. Бұл ойын жас-кәріні талғамайды. Кішкентай бес жұмыр таспен немесе еліктің асығымен ойнаған. Атау да осыған қатысты қойылған. Ойын «балта шабу», «тоқылдақ», «тарақтау», «кұдыққа салу», «қуалау», «кедергі» сияқты көп кезеңнен тұрады. Қатысушылардан кім бастайтынын шешу үшін бес тасты алақанға салып, қолын жоғары серпіп, қолының сыртымен қағып алады. Кім бес тасты түгел жерге түсірмей қағып алса, ойынды сол бастайды.

Ләңгі тебу – халқымыз малын көбейте жүріп, асық атып, ләңгі тепкен. Осылайша, физикалық тұрғыдан ғана емес, ойды да демалдыратын болған. Үнемі ат үстінде жүретін ер азаматтар «ләңгі» ойнап, денесін шынықтырған. Бұл тақымның мықтылығын күшейтіп, адамды жылдамдыққа бейімдейтін ойын. Сойылған ешкінің терісіне құйылған қорғасынды бекітіп, ләңгі жасаған. Ләңгі тебудің де өзіндік шарттары, ұпай жинау тәсілдері бар. Аяғыңды қия бассаң, көз жылдамдығынан адасып, ұпайдан қағыласың. Сондықтан қырағы жігіттер бұл ойында белсенді болған.

Тымақ ұру – ойыны көгалды алаңда өткізіледі. Ойнаушылардың санына шек қойылмайды. Ойынға әркім өз атымен қатысады. Күні бұрын көмбе белгіленіп 20 метр жерге биіктігі ат бойындай қазық қағылады да, тымақ кигізіледі. Ойынға көз байлайтын орамал керек. Ойыншылар бір сызықтың бойына қаз-қатар тұрады. Басқарушы кезекте тұрған, яғни қатардан өз жағындағы ең шеткі ойыншыны ортаға шақырады. Оның көзін орамалмен байлап, атына мінгізіп, қолына қамшы береді. Осы көзі орамалмен байланған салт атты жігіт қолындағы қамшысымен тымақты дәл ұрып түсіруі керек. Ойын ережесі бойынша тымақты үш рет ұруға еркі бар. Айталық, бір рет ұрғанда тимесе, онда одан ары тымақты іздеп ұруына болады. Онда таба алмаса, тымақты одан ары іздеп тағы ұрады. Осылайша, барлық ойыншылар бір реттен айналып шыққанда, тымақты кім көп ұрса, сол ойыншы жеңімпаз аталады.

Ұлттық ойынды жаңғырту арқылы бойымызға рухани азық жинаймыз. Түп тамырымыздан алыстамайық!

Дереккөз: <https://mezet.org/madeniet/dast-r/item/10367-myt-bolgan-ltтыk-ojyндar.html>

Санның өзіндік қасиеті мен киесі, сыры мен жұмбағы, мән-маңызы туралы
ақпарат

Қазақ тілінде ерекше құбылыс ретінде адам адам туралы бір төбе деуге болады; «бір» сөзі «барлығы», «бірдей»; бір бас «бірдей, қандай да бір айырмашылығы жоқ»; бір бас: бір жеңнен қол, бір жағадан бас – «бірігейік, жұмылайық немесе бір кісідей болды, яғни тапсырманы бірігіп жақсы орындады деген мағынаны білдіреді. Жағымды мағыналармен қатар бір саны адамның дәрменсіздігін де көрсете алады – жалғыздың үні шықпас, жаяудың шаңы шықпас және дауыс беру құқығы жоқ дегенді де білдіреді. Бұл деңгейде жалғыздық, күшсіздік, пайдасыздық мағынасына байланысты бұл санның теріс мағынасы да бар.

Даладағы оқу орындары өз қызметіндегі заңдылықтар мен нақты жүйелерге қарамастан келесі маңызды қағидаға – халықтық педагогикалық тәжірибеге сүйенген. «Үш саулық» қағидасының маңызды болған.

Денсаулық – бірінші байлық; содан кейін отбасының әл-ауқаты тәуелді болатын жақсы әйел; үшінші – отбасындағы молшылық.

Көптеген халықтарды тәрізді, қазақ халқында жеті саны қасиетті сандардың қатарына жатады, мысалы: жеті ру, жеті қазына, жеті жұт, жеті су, жеті ғалам, жеті күн, жеті қат көк, жеті қат жер.

Сондай-ақ халық тәрбиесінің мақсаттарының негізгі ерекшеліктерінің бірі болып саналатын «Жеті Ата» қағидасын ескеру қажет. «Жеті ата» қағидасы бойынша әрекет еткен ұрпақтар ата-бабаларының атын біліп қана қоймай, олардың өнеге болатын жақсы істерін, ерліктерін, мінез-құлықтарын, тіпті ата-бабалары мен замандастарының келбетін де зерттеген. Бұл біртұтас отбасы ретіндегі ұлттың ортақ санасының қалыптасуына ықпал етті, оның құрамына қазіргі адамдар ғана емес, көптеген ұрпақтар жадында өмір сүретін барлық адамдар өмір сүретін сияқты. Демек, «Жеті ата» қағидасы табиғи түрде отбасылық, халықтық махаббатқа негізделген этникалық тұтастықты айқындайтын қуатты өзек, жүрегі ретінде айқындалады.

Үш саны. Қазақ халқы ер жігіттің үш жұрты бар дейді. Олар: өз жұрты, нағашы жұрты және қайын жұрты.

Үш арсыз – ұйқы арсыз, тамақ арсыз, күлкі арсыз;

Үш даусыз – мінез, кәрілік, ажал;

Үш байлық: бірінші байлық – денсаулық, екінші байлық – ақ жаулық, үшінші байлық – он саулық;

Үш ортақ – ай ортақ, күн ортақ, жақсы ортақ деген қанатты сөздер бар.

Үш із: бала, байлық, бақыт – білім.

Үш алыс: жер мен көктің, жас пен кәрінің, жақсы мен жаманның арасы.

Үш қазына: Ер қазынасы – жүрген із,

Ел қазынасы – көне сөз,

Тіл қазынасы – ескі сөз.

Үш кемшілік: атың шабан болса – жалғанның азабы, алғаның жаман болса – дүниенің тозағы, балаң жаман болса – көрінгеннің мазағы.

Төрт саны.

Төрт тұлға: от, су, жел, жер.

Төрт құбыла: шығыс, батыс, оңтүстік, солтүстік.

Төрт маусым: көктем, жаз, күз, қыс.

Төрт тоқсан: қыстоқсан, жазтоқсан, шілдетоқсан, күзтоқсан.

Төрт түлік: Түйе пірі – Ойсылқара

Жылқы пірі – Қамбар ата

Сиыр пірі – Зеңгі баба

Қой, ешкі пірі – Шопан, Шекшек ата.

Бес саны. «Ер қаруы – бес қару» деп қазақ батырлары шайқаста қолданған қару түрлерін айтқан. Бұл қаруларды қазақ халқы XVII-XIX ғасырдың аяғына дейін пайдаланып келді. Қолдану аясына қарай бес түрге бөлген.

Бірінші – шабу қаруы (балта, айбалта, шақан);

екінші – түйреу қаруы (найза, сүңгі);

үшінші – кесу қаруы (қылыш, семсер, сапы);

төртінші – соғу қаруы (шоқпар, гүрзі);

бесінші – ату қаруы (садақ, мылтық). Бес қару қасиетті, киелі саналған.

Жеті саны. Жалпы жеті қазына ертеректе көшпенді халықтың күнделікті тұрмыс-тіршілігіне байланысты қалыптасқан. Қазақ халқы жеті қазынаны ер жігіттің өмірімен байланыстырған. Сол себепті оған жүйрік ат, қыран бүркіт, құмай тазы, берен мылтық, қандыауыз қақпан, майланғыш ау, өткір кездікті жатқызған.

Тоғыз саны. 9 саны да қазақтың ескі салтынан орын тепкен қасиетті сан. Бір рудың екінші руға, бір кісінің екінші кісіге сыйлайтын сыйының, кейде төлейтін айыбының «бір тоғыз», «үш тоғыз», «тоғыз тоғыз» болып келуі осыны толығымен айқындайды.

Тоғыз санының омонимі – «ұзақ өмір».

Үш қуат: ақыл, жүрек, тіл.

Үш жүз: Ұлы жүз. Орта жүз. Кіші жүз.

Үш қасиет: ақыл, ұят, сабыр.

Үш арсыз: күлкі, ұйқы, тамақ.

Үш тоқтам: ой, ақыл, шешім.

Үш із: бала, байлық, бақыт.

Үш қуат: ақыл, жүрек, тіл.

Үш көз: су анасы – бұлақ, жол анасы – тұяқ, сөз анасы – құлақ.

Жеті жетекші:

1. Адамның басшысы – ақыл,
2. Жетекшісі – талап.
3. Жолаушысы – ой.
4. Жолдасы – кәсіп.
5. Қорғаны – сабыр.
6. Қорғаушысы – мінез.
7. Сынаушысы – халық /Саққұлақ би/.

Сан туралы қазақша мақал-мәтелдер

Жұт жеті ағайынды, жиенім сегіз.
жеті атасын білмеген ұл жетесіз.

Жеті атасын білген ұл
жеті жұрттың қамын жер.
Өзін ғана білген ұл
Құлағы мен жағын жер.

Жігітке жеті өнер де аз.

Айла алтау, ақыл жетеу.

Қыстың соңы жеті тоғыс, көктем басы бес тоғыс.

Жігіт бір сырлы, сегіз қырлы болсын.

Жетелі мен іскерге жеті күннің бәрі сәтті.

Егістікті бір рет сыйламасаң, ол сені тоғыз рет қинайды,

Төртеу түгел болса, төбедегі келеді,
алтау ала болса, ауыздағы кетеді.

Ақмола облысы, Қосшы қаласы білім бөлімі Р.Қошқарбай атындағы №1 жалпы орта білім беретін мектебінің «Біртұтас тәрбие бағдарламасын» іске асыру бойынша 2023-2024 оқу жылына арналған тәрбие жоспары

Өскелең жас ұрпақты рухани-адамгершілік қасиетке баулу, тәрбиелеу – барлық кезеңде өзекті. Біздің келешегіміз – жас ұрпақ, ал ұрпақ тәрбиесі адамзаттың мәңгілік тақырыбы.

Ел ертеңі болар бүгінгі балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу, әлеуметтік тұрғыдан барынша қамтамасыз ету, толыққанды білім алуына жағдай жасау, олардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау Қазақ елінің ұлттық саясатының басты бағыттарының бірі.

Тәрбие мен оқыту өзара тығыз байланысты, бір бірінен бөліп алуға болмайтын біртұтас процесс. Білім беру ұйымдарындағы тәрбие пән мазмұны, сынып сағаттарының және мектептен, сыныптан тыс қосымша білім беру мазмұны арқылы жүзеге асады.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы қасиетті Түркістан қаласы, Түркі елінің шаңырағында өткізілген «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» атты II Ұлттық құрылтайда сөйлеген сөзінде: «Адал азаматқа тән қасиеттер әрбір жастың бойынан табылуы керек, ұрпақтың бойында жаман әдет болса, бұл үлкендердің кінәсі» - дей келе, Әділетті Қазақстанды құру үшін бүкіл қоғам болып жұмылу керектігін:

- ең бастысы, әр азаматтың сана-сезімі жаңғыруы қажеттігін;
- халқымыздың дүниетанымы және өмірлік ұстанымдары өзгеруге тиіс екендігін;

- әйтпесе, басқа реформаның бәрі бекер болатындығын нақты атап өтті.

«Біртұтас тәрбие бағдарламасы» – ұлттық, адами құндылықтарға негізделген. Бұл құжатта білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысын толыққанды жүзеге асыру үшін білім алушылардың бойында қалыптастырылуы тиіс құндылықтар мен тәрбиенің мақсаты, міндеттері айқындалады. Жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, әлемдік озық білімді игерген саналы азаматты тәрбиелеу мақсаты көзделеді.

«Біртұтас тәрбие бағдарламасының» мақсаты:

Жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген еңбекқор, адал, саналы, жасампаз азаматты тәрбиелеу.

Міндеттері:

1. Ата-ананың өсиетін тыңдауға, отбасы татулығы мен берекесін қадірлеуге, перзенттік парызын өтеуге тәрбиелеу.

2. Ұлттық мұраны қастерлеуге, қазақ тілін, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, татулық, келісім, ынтымақ және ел бірлігін сақтауға, отаншылдық пен мемлекетшілдікке тәрбиелеу.

3. Жақсылыққа, игілікке бой түзеуге, абыройлыболуға, ар-ұждан, намыс, жауапкершілік, мейірімділік, қамқорлық пен әділдік қасиеттерін жоғары ұстауға баулу және құқықтық мәдениетін қалыптастыру.

4. Денсаулықты қадірлеуге, салауатты өмір салтын ұстануға, ойдың тазалығын және эмоционалды тұрақтылыққа баулу.

5. Табиғатқа, табиғи мұраға ұқыптылықпен қарауға және табиғи ресурстарды үнемді әрі тиімді қолдануға тәрбиелеу және еңбекқорлыққа баулу.

Күтілетін нәтиже:

1. Ата-анасын сыйлайды, перзенттік парызын түсінеді, «қарашаңырақ», «жеті ата», «тектілік» ұғымдарының маңызын бағалайды, отбасы татулығы мен берекесін қадірлейді.

2. Отаншыл, мемлекетшіл, намысшыл, халқына адал қызмет етуді, мемлекет тәуелсіздігін және елі мен жерінің тұтастығын қорғауды борышым деп санайды және ұлттық мәдениетті құрметтейді, салт-дәстүрлерді біледі, оны сақтайды.

3. Әр ісіне, қадамына жауапкершілікпен қарайды, әдепті және мейірімді, сөзіне берік, ісіне адал, кішіге ізет, үлкенге құрмет көрсетеді, ар-ұятты жоғары бағалайды.

4. Жан мен тән тазалығын сақтайды, дұрыс тамақтану мәдениетін түсінеді, эмоционалды жай-күйін басқарады.

5. Тұратын үйін, ауласын, қаласын таза ұстайды, қоғамдық орынға және қоршаған ортаға ұқыптылықпен қарайды, табиғатқа жанашыр және туған жердің қайталанбас ерекшелігін және оның бірегей болмысын таниды және адал еңбекті жоғары бағалайды.

Ұлттық құндылықтар: ҰЛТТЫҚ МҮДДЕ, АР-ҰЯТ, ТАЛАП.

Ұлттық мүдде құндылығы:

- Қазақстан мемлекеттілігін нығайтуға атсалысу.
- Қазақстанның оңтайлы имиджін қалыптастыруға белсенді үлес қосу.
- Ұлттық мұраға ұқыпты қарау.
- Қазақ тілінің қолданылу аясын кеңейту.
- Қазақстан мүддесіне қызмет етуге ұмтылу.
- Қоғам игілігі үшін қызмет ету.
- Қазақстанның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге дайын болу.
- Ұлттық мәдениетті дәріптеу.

Күтілетін нәтижесі:

- отаншыл, мемлекетшіл және намысшыл;
- Мемлекеттік рәміздерді қадірлейді;
- елінің тарихын құрметтейді;
- ұлттық мирасты, мәдениетті дәріптейді;
- құқықтық және экологиялық мәдениеті жоғары.

Ар-ұят құндылығы:

- академиялық адалдық қағидатын қолдау;
- адал еңбекті құрметтеу;
- сөзіне берік, ісіне адал болу;

- халқына адал қызмет ету;
- әдеп нормаларын ұстану;
- шешім қабылдай білу және жауапкершілікті сезіну;
- достарына, сыныптастарына, отбасы мүшелеріне қамқор болу, мейірімділік таныту;

- өзін отбасының, сыныптың, мектептің, қоғамның, Отанның бір мүшесі екенін сезіну.

Күтілетін нәтижесі:

- ар-ұят, адалдықты жоғары бағалайды;
- сөзіне берік, ісіне жауапкершілік танытады;
- ата-анасына сүйіспеншілікпен қарайды;
- достарын, сыныптастарын сыйлайды;
- кішіге ізет, үлкенге құрмет көрсетеді.

Талап құндылығы:

- сыни және креативті ойлау;
- жеке және командамен жұмыс істей білу;
- білуге, жаңаны тануға құштар болу;
- физикалық белсенді болу;
- салауатты өмір салтын ұстану;
- технологиялық және цифрлық дағдыларды ілгерілету;
- дұрыс қарым-қатынас орната білу;
- уақыт пен қаржыны тиімді жоспарлау.

Күтілетін нәтижесі:

- жан мен тән тазалығын сақтайды;
- дұрыс тамақтану мәдениетін түсінеді;
- қоршаған орта тазалығын сақтайды;
- ақпараттық, медиа және қаржылық сауаттылық;
- ізденімпаз, жасампаз тұлға.

(тәрбие жоспарының 2-бағанында – мақсатты аудитория, 3 бағанда – ұйымдастыру түрі, 4-бағанда – аяқталу нысаны және 5-бағанда – жауапты тұлғалар көрсетілген. Үлгіде 1-бағандағы іс-шара түрлерін ұсынамыз).

№	Іс-шараның атауы	Мақсатты аудитория	Ұйымдастыру түрі	Аяқталу нысаны	Жауапты тұлғалар
---	------------------	--------------------	------------------	----------------	------------------

№	Іс-шараның атауы				
➤	1 қыркүйек – Білім күні, сынып сағаттары				
➤	5 қыркүйек – А.Байтұрсынұлының туған күніне арналған «Тіл тазалығы» тақырыбындағы шаралар				
1	1 қыркүйек – білім күні. <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу. <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріштеу				
2	«Сәлем, жаңа оқу жылы». «Тілім менің ғасырларға аманат» (А. Байтұрсынов туған күніне арналған «Тіл тазалаығы») <i>Ұлттық мүдде:</i> салауатты өмір салтын ұстану.				

	<i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу
3	«Тілім менің ғасырларға аманат» (А. Байтұрсынов туған күніне арналған «Тіл тазалаығы») <i>Ұлттық мүдде:</i> салауатты өмір салтын ұстану <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу
4	«Толық адам» ілімі («Жеткіншектің Жеті Жарғысы») <i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану. <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу
5	«Жолда жүру ережелерін білесің бе?» («Жеткіншектің жеті жарғысы» жобасы) <i>Талап:</i> салауатты өмір салтын ұстану. <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету
6	«Еңбек күні» мерекесі «Еңбекқорлық және оның табысқа әсері» <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету <i>Ар-ұят:</i> халқына адал қызмет ету
7	Қамқоршылық кеңесі жұмысы <i>Талап:</i> халқына адал қызмет ету <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету
8	Өзін-өзі басқару ұйымын және мектеп Президентін сайлау. «Ұлттық мектеп лигасы» жобасы <i>Талап:</i> технологиялық және цифрлық дағдыларды ілгерілету <i>Ар-ұят:</i> сөзіне берік, ісіне адал болу қоғам игілігі үшін қызмет ету
9	«Ұлы даланың ұлтаралық тілі» мемлекеттік тілді оқытудың озық әдіс-тәсілдерін көрсету ашық тәрбие сабағы («Жеткіншектің жеті жарғысы» жобасы). <i>Ұлттық мүдде:</i> қазақ тілінің қолдану аясын кеңейту
10	«Денсаулық және дұрыс тамақтану» («Еңбегі адал жас өрен» жобасы). <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстан мемлекеттілігін нығайтуға атсалысу
11	«Ізгілікке қалам тартқан... жас ғұмыр» («Балалар кітапханасы» жобасы). <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу
12	«Баланың бас ұстазы ата-ана» ата-аналар жиналысы. <i>Талап:</i> дұрыс қарым-қатынас орната білу
13	«Дене сергіту» челленджі <i>Талап:</i> физикалық белсенді болу. <i>Талап:</i> салауатты өмір салтын ұстану. <i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану
14	«Ұлы даланың – ұлтаралық тілі» Қазақстан халқының тілдері күніне арналған іс- шаралар <i>Ұлттық мүдде:</i> қазақ тілінің қолдану аясын кеңейту
15	«Оқуға құштар мектеп» жобасы <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу <i>Ұлттық мүдде:</i> қазақ тілінің қолдану аясын кеңейту

16	«Қожа Ахмет Ясауидің хәл хикмет ілімі». Қожа Ахмет Ясауидің туғанына 930 жыл («Жеткіншектің жеті жарғысы» жобасы). <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мұраға ұқыпты қарау. <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу
17	Отбасы күніне арналған іс-шаралар. <i>Ар-ұят:</i> отбасының, өз ортасының абыройын асыру. <i>Ар-ұят:</i> өзін отбасының, сыныптың, мектептің, қоғамның, Отанның бір мүшесі іекенін сезіну
18	«Отбасылық дәстүрлер» («Ғаламтор қауіпсіздігі» жобасы). <i>Ар-ұят:</i> отбасының, өз ортасының абыройын асыру
19	Арнайы мамандармен профилактикалық жұмыс (қыздар және ұлдар жиналысы). Алдын алу түсіндірме жұмыстары <i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану
20	Шығыс мұсылмандарының рухани тәлімгері және діни жетекшісі, ақын, ойшыл, ғұлама Қ.А.Яссауидың туғанына 930 жыл
21	«Электрондық темекінің зияны» <i>Талап:</i> салауатты өмір салтын ұстану
22	Қазақ әдебиетінің ХХ ғасырдағы жарық жұлдыздарының бірі жазушы, драматург Оралхан Бөкейдің туғанына 80 жыл <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу <i>Ұлттық мүдде:</i> қазақ тілінің қолдану аясын кеңейту
23	«Қарттырым – асыл қазынам» («Қарияға қол ұшын соз» жобасы). <i>Талап:</i> дұрыс қарым-қатынас орната білу <i>Ар-ұят:</i> отбасының, өз ортасының абыройын асыру
24	Құқықбұзушылықтың алдын алу жолдары. «Зорлық зомбылықсыз өмір». <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстанның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге дайын болу. <i>Ар-ұят:</i> халқына адал қызмет ету
25	«Қарттарым асыл қазынам». «Қарияға қол ұшын соз» жобасы. <i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану. <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу. <i>Талап:</i> дұрыс қарым-қатынас орната білу
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 1 қазан – Қарттар күні; ➤ 5 қазан – Мұғалімдер күні; ➤ 25 қазан – Республика күні; ➤ Қазақ жазушысы, қоғам қайраткері, Қазақстанның еңбек сіңірген мұғалімі Спандияр Көбеевтің туғанына 145 жыл; ➤ Алаш жұртының әйгілі перзенті, қазақтың көрнекті ақындарының бірі, фольклоршы, ғұлама ғалым Мәшһүр Жүсіп Көпеевтің туғанына 165 жыл; ➤ Ақын, жазушы, философ, тарихшы, композитор Шәкәрім Құдайбердіұлының туғанына 165 жыл; ➤ Қазақтың көрнекті жазушысы, драматург, публицист, қазақ әдебиетін қалыптастырушылардың бірі Жүсіпбек Аймауытовтың туғанына 135 жыл;

	<p>➤ Алаш қозғалысының қайраткері, ақын, қазақ әдебиетінің жарық жұлдызы Мағжан Жұмабаевтың туғанына 130 жыл;</p> <p>➤ Қазақ халқының ХХ ғасыр басындағы аса көрнекті ақын-жазушысы, ақыл-ойшысы, демократ ақыны Торайғыровтың туғанына 130 жыл;</p> <p>➤ Ақын, жазушы, көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері Сәкен Сейфуллиннің туғанына 130 жыл</p>
26	<p>«Бір отбасы – бір кітап» («Балалар кітапханасы» жобасы). <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу <i>Ұлттық мүдде:</i> қазақ тілінің қолдану аясын кеңейту</p>
27	<p>«Ұлы дала перзентімін» («Еңбегі адал жас өрен» жобасы). <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу. <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу</p>
28	<p>«Жас құтқарушылар» командасын жасақтау. <i>Талап:</i> жеке және командамен жұмыс істей білу <i>Талап:</i> салауатты өмір салтын ұстану <i>Ар-ұят:</i> сөзіне берік, ісіне адал болу</p>
29	<p>«Ұстазы жақсының, ұстамы жақсы». («Оқуға құштар мектеп» жобасы). <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету</p>
30	<p>Дублер күні <i>Ар-ұят:</i> адал еңбекті құрметтеу. <i>Талап:</i> дұрыс қарым-қатынас орната білу. <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету</p>
31	<p>«Бес нәрсеге асық бол...». («Жеткіншекті Жеті Жарғысы» <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу</p>
32	<p>«Қоғамдық игілікке қызмет ету» (Еріктілер ұйымы туралы ақпарат беру). «Еңбегі адал жас өрен» жобасы <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу <i>Ар-ұят:</i> халқына адал қызмет ету <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету</p>
33	<p>Республика күні «Көк тудың желбірегені» (25-қазан Республика күні) «Ұрпаққа аманат» жобасы <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстан мемлекеттілігін нығайтуға атсалысу. <i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану</p>
34	<p>Жайдарман ойыны <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу <i>Талап:</i> жеке және командамен жұмыс істей білу</p>
35	<p>«Мемлекеттік рәміздерді қадірлеймін». <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстанның оңтайлы имиджін қалыптастыруға белсенді үлес қосу <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстан мүддесіне қызмет етуге ұмтылу</p>
36	<p>«Спандияр Көбеев шығармашылығы» (қазақ жазушысы, қоғам қайраткері, Қазақстанның еңбек сіңірген мұғалімі Спандияр Көбеевтің туғанына 145 жыл).</p>

	<p>«Мен жастарға сенемін» (Алаш қозғалысының қайраткері, ақын, қазақ әдебиетінің жарық жұлдызы Мағжан Жұмабаевтың туғанына 130 жыл).</p> <p>«Шәкәрім – ұлы тұлға» (ақын, жазушы, философ, тарихшы, композитор Шәкәрім Құдайбердіұлының туғанына 165 жыл).</p> <p>«С.Торайғыров – реалист ақын» (қазақ халқының XX ғасыр басындағы аса көрнекті ақын-жазушысы, ақыл-ойшысы, демократ ақыны Торайғыровтың туғанына 130 жыл).</p> <p>«Мәшһүр Жүсіп Көпеевтің туғанына 165 жыл» (Алаш жұртының әйгілі перзенті, көрнекті қазақ ақындарының бірі, фольклоршы, ғұлама ғалым Мәшһүр Жүсіп Көпеевтің туғанына 165 жыл).</p> <p><i>Талап:</i> Білуге, жаңаны тануға құштар болу.</p> <p><i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу</p>
37	<p>«Әкем айтқан нақыл сөз»</p> <p><i>Ар-ұят:</i> отбасының, өз ортасының абыройын асыру</p> <p><i>Ар-ұят:</i> өзін отбасының, сыныптың, мектептің, Отанның бір мүшесі екенін сезіну</p>
38	<p>Аталар, әжелер, әкелер, аналар мектебі.</p> <p><i>Ар-ұят:</i> отбасының, өз ортасының абыройын асыру</p>
39	<p>Пікір-сайыс клубы (үш тілдік)</p> <p>Дебат клубы.</p> <p><i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу</p> <p><i>Талап:</i> жеке және командамен жұмыс істей білу</p> <p><i>Ар-ұят:</i> Қазақстанның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге дайын болу</p>
40	<p>«Адалдық – атадан қалған мұра» ұрпақтар сабақтастығын насихаттау («Еңбегі адал жас өрен» жобасы).</p> <p><i>Ар-ұят:</i> адал еңбекті құрметтеу</p>
41	<p>«Қоғамға қызмет ет». Волонтерлік қозғалыс, қайырымдылық акциялары.</p> <p><i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету</p>
42	<p>Рөлдік тренинг</p> <p>«Төтенше жағдайлардағы іс-әрекет»</p>
43	<p>«Сәкен жырдың сарқылмас дариясы» (ақын, жазушы, көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері С.Сейфуллиннің туғанына 130 жыл).</p> <p><i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу</p> <p><i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу</p>
➤	15 қараша – Ұлттық валюта күні
➤	Күзгі демалыс
44	<p>«Әкеге-ізет, анаға – құрмет». («Еңбегі адал жас өрен» жобасы).</p> <p><i>Ар-ұят:</i> отбасының, өз ортасының абыройын асыру</p> <p><i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану</p>
45	<p>«Жемқорлыққа жол жоқ»</p> <p><i>Ар-ұят:</i> халқына адал қызмет ету</p> <p><i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану</p>
46	<p>15 қараша – Ұлттық валюта күні.</p> <p><i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстан мемлекеттілігін нығайтуға атсалысу.</p>

	Талап: Уақыт пен қаржыны тиімді жоспарлау
47	«Ал, қанекей әжелер!» <i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану
48	«Оян, ар мен адалдық» («Еңбегі адал жас өрен» жобасы) <i>Ар-ұят:</i> халқына адал қызмет ету
49	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы дүниетанымды қалыптастыруға бағытталған «Саналы ұрпақ» («Жеткіншектің жеті жарғысы» жобасы) <i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету
50	«Екі жұлдыз» <i>Талап:</i> сыни және креативті ойлау. <i>Талап:</i> жеке және командамен жұмыс істей білу. «Отбасылық дәстүрлер» отбасы құндылықтарын насихаттау («Ғаламтор қауіпсіздігі» жобасы) <i>Ар-ұят:</i> отбасының, өз ортасының абыройын асыру
51	«Бабалар салған ізімен...» республикалық айтыс ұйымдастыру. («Өнер мен құндылықтар» жобасы). <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу <i>Ұлттық мүдде:</i> Ұлттық мұраға ұқыпты қарау
52	«Әлемді бағындырған жерлесіміз». «Ұлттық мектеп лигасы». <i>Талап:</i> физикалық белсенді болу <i>Талап:</i> салауатты өмір салтын ұстану
53	Оқушылар арасында сауалнама. «Терроризмге қарсы қауіпсіздік». <i>Ар-ұят:</i> халқына адал қызмет ету <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстанның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге дайын болу
54	«Жолда жүру ережелерін еске түсіреміз» <i>Талап:</i> салауатты өмір салтын ұстану
➤ 16-17 желтоқсан – Тәуелсіздіктің 32 жылдығы	
55	«Тарих пен тіл тамырлас» («Жеткіншектің Жеті жарғысы» жобасы) <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мұраға ұқыпты қарау
56	16-желтоқсан Тәуелсіздіктің 32 жылдығы, «Жас Ұлан», «Жас Қыран» ұйымына қабылдау
57	«Көк тудың желбірегені» («Жеткіншектің Жеті жарғысы» жобасы). <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстан мемлекеттілігін нығайтуға атсалысу
58	«Ақылды қария – ағынды дария» <i>Ар ұят:</i> отбасының, өз ортасының абыройын асыру
59	«Қазақстан – біртұтас жер, біртұтас халық, біртұтас болашақ» («Жеткіншектің Жеті жарғысы» жобасы). <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстанның оңтайлы имиджін қалыптастыруға белсенді үлес қосу
60	«Мейірімділік құндылығы».

	<p><i>Ар ұят:</i> достарына, сыныптастарына, отбасы мүшелеріне қамқор болу, мейірімділік таныту</p> <p><i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу</p>
61	<p>«Жеңісімді Тәуелсіздікке арнаймын!» («Жеткіншектің Жеті Жарғысы» жобасы)</p> <p><i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстан мүддесіне қызмет етуге ұмтылу</p>
62	<p>«Үнемі оқитын адам – табысты адам» (Оқуға құштар мектеп) жобасы</p> <p><i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу. Технологиялық және цифрлық дағдыларды ілгерілету</p>
63	<p>«Таным. Тағылым. Тәрбие» («Еңбегі адал жас өрен» жобасы)</p> <p><i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу</p>
64	<p>«Ұлттық мектеп лигасы» жобасын іске асыру, білім алушылардың денсаулығы мен әл-ауқатын нығайтуда білім ұйымдарымен бірлесе спорттық ойындар өткізу</p>
65	<p>Дөңгелек үстелдер, әңгімелер шеңберінде әртүрлі спорт түрлері бойынша білім алушылармен белгілі спортшылармен кездесу ұйымдастыру</p>
66	<p>«Отбасындағы ортақ тіл»</p> <p><i>Ар ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану</p> <p><i>Ар ұят:</i> отбасының өз ортасының абыройын асыру</p> <p><i>Ұлттық мүдде:</i> қазақ тілінің қолдану аясын кеңейту</p>
67	<p>Бұрымды қыз қалалық сайысы</p> <p><i>Ұлттық мүдде:</i> ♣ Ұлттық мұраға ұқыпты қарау. Ұлттық мәдениетті дәріптеу.</p> <p><i>Ар-ұят:</i> ♣ Өзін отбасының, сыныптың, мектептің, қоғамның, Отанның бір мүшесі екенін сезіну.</p> <p><i>Талап:</i> ♣ Білуге, жаңаны тануға құштар болу.</p> <p>Ұлттық мұраны қастерлеуге дәріптеу</p>
68	<p>Жасөспірімдер ортасында экстремистік идеяларының таралуын алдын алу жұмыстары</p>
<p>➤ Қысқы демалыс</p>	
69	<p>«Елімді жырға қосамын». (Туған өлке ақындарының шығармалары) («Бейбіт күннің қаһармандары» жобасы)</p> <p><i>Ар-ұят:</i> шешім қабылдай білу және жауапкершілікті сезіну</p> <p><i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу</p>
70	<p>«Жайдарман»</p> <p><i>Талап:</i> сыни және креативті ойлау.</p> <p><i>Талап:</i> жеке және командамен жұмыс істей білу.</p> <p><i>Талап:</i> дұрыс қарым-қатынас орната білу.</p>
71	<p>«Парасат – ақыл мінез жарастығы» («Оқуға құштар мектеп» жобасы)</p> <p><i>Талап:</i> дұрыс қарым-қатынас орната білу</p> <p><i>Ар-ұят:</i> сөзіне берік, ісіне адал болу</p>
72	<p>Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың, зорлық-зомбылықтың, қорлаудың, қудалаудың алдын алу</p>

73	<p>«Әкенің ізімен» <i>Ар ұят:</i> өзін отбасының, сыныптың, мектептің, қоғамның, Отанның бір мүшесі екенін сезіну <i>Талап:</i> дұрыс қарым-қатынас орната білу</p>
74	<p>«Төрт тоқсан – төрт өнер» ұлттық мәдени-ағартушылық жобасы «Ұлттық өнер және «Өнер мен құндылықтар» жобасын іске асыру мақсатында мектебімізде шығармашылық ынтамақтастық форматында «Ұрпақтар сабақтастығы».</p> <p>✿ «Ұлттық өнер» Жас ұрпақты нағыз қазақи өнер мен тәрбиелеп, рухы асқақ, көкірегі ояу, санасы таза ұрпақ етіп шығару мектеп пен қоғам алдындағы үлкен бір міндет.</p> <p><i>Ұлттық мүдде:</i> ✿ Ұлттық мұраға ұқыпты қарау. Ұлттық мәдениетті дәріптеу.</p> <p><i>Ар-ұят:</i> ✿ Өзін отбасының, сыныптың, мектептің, қоғамның, Отанның бір мүшесі екенін сезіну.</p> <p><i>Талап:</i> ✿ Білуге, жаңаны тануға құштар болу. Ұлттық мұраны қастерлеуге дәріптеу</p>
75	<p>«Сен өз құқығыңды білесің бе?» (Кәметке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың, зорлық-зомбылықтың, қорлаудың, қудалаудың, балалар ортасында мектептегі атыстардың алдын алу) <i>Ар-ұят:</i> әдеп нормасын ұстану <i>Талап:</i> дұрыс қарым қатынас орната білу <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстанның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге дайын болу</p>
76	<p>«Профи TIME» мамандықтар әлемінде («Жеткіншектің Жеті жарғысы» жобасы) <i>Талап:</i> уақыт пен қаржыны тиімді жоспарлау <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету</p>
77	<p>«Ұлттық мұраны, қазақ тілін ұлықтау» («Жеткіншектің Жеті жарғысы» жобасы) <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу <i>Ар ұят:</i> халқына адал қызмет ету</p>
78	<p>«Қазіргі әлемдегі цифрлық сауаттылық». «Цифрлық гигиена» жобасы <i>Талап:</i> технологиялық және цифрлық дағдыларды ілгерілету <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстанның оңтайлы имиджін қалыптастыруға белсенді үлес қосу</p>
79	<p>«Қалдықтарды табысқа айналдырайық» («Қалдық заттарға екінші өмір сыйла» жобасы) <i>Талап:</i> Салауатты өмір салтын ұстану</p>
80	<p>«Толағай» <i>Ар-ұят:</i> отбасының өз ортасының абыройын асыру <i>Талап:</i> физикалық белсенді болу <i>Талап:</i> салауатты өмір салтын ұстану</p>

81	<p>Қауіпсіздік және алғашқы көмек» <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу <i>Талап:</i> дұрыс қарым-қатынас орната білу <i>Талап:</i> уақыт пен қаржыны тиімді жоспарлау</p>
82	<p>«Отбасылық таланттар» («Ата-аналар мектебі» жобасы) <i>Ұлттық мүдде:</i> қазақ тілінің қолдану аясын кеңейту <i>Талап:</i> сыни креативті ойлау</p>
83	<p>«Кәмелетке толмағандардың қылмыстық, әкімшілік жауапкершілігі» <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстанның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге дайын болу. <i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану.</p>
84	<p>«Мен оқыған бір ертегі» («Оқуға құштар мектеп» жобасы) <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға ұмтылу</p>
85	<p>«Төрт тоқсан – төрт өнер» ұлттық мәдени-ағартушылық жобасы «Ұлттық қол өнері» шығармашылық ынтымақтастық форматында «Ұрпақтар сабақтастығы».</p> <p>✿ «Ұлттық қол өнер» Жас ұрпақты нағыз қазақи өнер мен тәрбиелеп, рухы асқақ, көкірегі ояу, санасы таза ұрпақ етіп шығару мектеп пен қоғам алдындағы үлкен бір міндет.</p> <p><i>Ұлттық мүдде:</i> ✿ ұлттық мұраға ұқыпты қарау. Ұлттық мәдениетті дәріптеу.</p> <p><i>Ар-ұят:</i> ✿ өзін отбасының, сыныптың, мектептің, қоғамның, Отанның бір мүшесі екенін сезіну.</p> <p><i>Талап:</i> ✿ білуге, жаңаны тануға құштар болу. Ұлттық мұраны қастерлеуге үйрету</p>
86	<p>«Мақал – сөздің азығы, жұмбақ – ойдың қазығы» <i>(«Балалар кітапханасы» жобасы)</i></p>
87	<p>«Жол сақшылары», «Жас құтқарушылар» <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстанның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге дайын болу <i>Талап:</i> сыни және креативті ойлау <i>Талап:</i> жеке және командамен жұмыс істей білу</p>
88	<p>«Үйрен жақсы әдептен...» («Ата-аналар мектебі» жобасы)</p>
89	<p>Балалардың ақпараттық қауіпсіздігін және цифрлық сауаттылығын қамтамасыз ету. Кибербуллинг туралы ескерту</p>
90	<p>«Мектептегі мінез-құлық ережелері» («Жеткіншектің жеті жарғысы»)</p>
91	<p>«Отаншылдық және оның мәні» («Тарихқа құрмет» жобасы) <i>Ұлттық мүдде:</i> уақыт пен қаржыны тиімді пайдалану <i>Ар-ұят:</i> халқына адал қызмет ету</p>

92	«Өзіңді мамандықтар әлемінде тап» («Уақытты басқару және өзін-өзі ұйымдастыру» жобасы) <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу <i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету
93	«Тарихқа тағзым» («Тарихқа құрмет» жобасы) <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу
Наурыз – ұлттық салт-дәстүрді дәріптеу айы ➤ 1 наурыз – Алғыс айту күні ➤ 8 наурыз – Халықаралық әйелдер күні ➤ 21, 22, 23 наурыз – Наурыз мейрамы ➤ 27 наурыз – Дүниежүзілік театр күні	
94	«Ана өмірдің шырағы» («Ата-аналар мектебі» жобасы) <i>Ар-ұят:</i> отбасының, өз ортасының абыройын асыру
95	«Зиянды әдеттерден аулақ бол» акция («Еңбегі ерен жас өрен» жобасы) <i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану
96	«Қош келдің, әз-Наурыз» <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу <i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану <i>Талап:</i> сыни және креативті ойлау
97	«Ұлттық өнер» көрме «Төрт тоқсан – төрт өнер» <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мұраға ұқыпты қарау <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу
98	«Жарқ ете қалсам, найзағай болып...» («Балалар кітапханасы» жобасы) <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстан мүддесіне қызмет етуге ұмтылу
99	«Қыз еркем, анасымен көркем» <i>Ар ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу
100	Дүниежүзілік театр күні <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу
101	«Атадан – өсиет, анадан – қасиет» (<i>тыйым сөздердің мағынасы</i>) <i>Ар ұят:</i> отбасының ортасының абыройын асыру <i>Талап:</i> дұрыс қарым қатынас орната білу
102	«Ұлттық киім – ұрпаққа аманат» <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстанның оңтайлы имиджін қалыптастыруға белсенді үлес қосу <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстан мемлекеттілігін нығайтуға атсалысу
Сәуір– экологиялық мәдениет айы ➤ 12 сәуір – Ғылым күні	

103	«Мен және экология» жастарды ынталандыру және кәсіби бағыттау мақсатында кездесулер <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстан мүддесіне қызмет етуге ұмтылу <i>Талап:</i> Салауатты өмір салтын ұстану
104	«Қоқысты қайта өңдеу» («Қалдық заттарға екінші өмір сыйла» жобасы) <i>Ар-ұят:</i> адал еңбекті құрметтеу <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету
105	«Отбасыммен бірге өткізген қуанышты күндерім!» («Ата-аналар мектебі» жобасы) <i>Ар ұят:</i> өзін отбасының, сыныптың, мектептің, қоғамның, Отанның бір мүшесі екенін сезіну
106	«Жүрегім қазақ» жастарды ынталандыру және кәсіби бағыттау мақсатында кездесулер <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу
107	«12 сәуір – Ғылым күні» <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу
108	«Спорт және мен» <i>Талап:</i> физикалық белсенді болу
109	«Табиғат тамашалары» («Еңбегі адал жас өрен» жобасы) <i>Талап:</i> салауатты өмір салтын ұстану
110	«Зиянды әдеттер және олардың денсаулыққа әсері» («Жеткіншектің жеті жарғысы») <i>Ар-ұят:</i> халқына адал қызметету <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету
111	«Ұлы Дала мұрагерлері» <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мәдениетті дәріптеу <i>Ұлттық мүдде:</i> ұлттық мұраға ұқыпты қарау
112	«Сөз қадірі – өз қадірің» («Жеткіншектің жеті жарғысы») <i>Ұлттық мүдде:</i> қазақ тілінің қолдану аясын кеңейту.
113	Таза аула <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету
114	«Туған өлкем» «Төрт тоқсан – төрт өнер» <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстанның оңтайлы имиджін қалыптастыруға белсенді үлес қосу
115	«Тарихқа құрмет» <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстанның оңтайлы имиджін қалыптастыруға белсенді үлес қосу <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстан мүддесіне қызмет етуге ұмтылу
Мамыр – бейбітшілік пен татулық айы	
116	«Ұлттар достастығы» («Балалар кітапханасы»)
117	«Жеңіс деген шат күлкісі баланың» («Жеткіншектің Жеті жарғысы» жобасы)
118	«Біздің қоғамдағы азаматтық жауапкершілігіміз»

	«Менің отбасымның өмірлік жолы» жобасы («Ата-аналар мектебі» жобасы) <i>Ар-ұят:</i> әдеп нормаларын ұстану <i>Талап:</i> дұрыс қарым-қатынас орната білу
119	Жасыл мектеп <i>Талап:</i> салауатты өмір салтын ұстану <i>Ар-ұят:</i> адал еңбекті құрметтеу <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету
120	«Кітапханаға саяхат» («Балалар кітапханасы» жобасы) <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар болу
121	«Отбасы FEST» фестивалі («Ата-аналар мектебі» жобасы)
122	«Сөз қадірі – өз қадірің» («Жеткіншектің жеті жарғысы») <i>Ар-ұят:</i> сөзіне берік, ісіне адал болу <i>Талап:</i> білуге, жаңаны тануға құштар
123	«Еңбекқорлық және оның табысқа әсері» («Жасыл мектеп» жобасы) <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету <i>Талап:</i> дұрыс қарым қатынас орната білу
124	Сыңғырла, соңғы қоңырау! <i>Ұлттық мүдде:</i> Қазақстанның оңтайлы имиджін қалыптастыруға белсенді үлес қосу
125	1-маусым балаларды қорғау күні <i>Ұлттық мүдде:</i> қоғам игілігі үшін қызмет ету

Мазмұны

Кіріспе.....		3
1	Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысындағы ұрпақтар сабақтастығының педагогикалық негіздері.....	5
2	Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз етудегі халықаралық және отандық тәжірибе.....	38
3	Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын педагогикалық қамтамасыз ету бойынша әдістемелік ұсынымдар.....	68
Қорытынды.....		90
Пайдаланған әдебиеттер тізімі.....		92
Қосымшалар.....		96

Введение

Духовное и моральное развитие детей и молодежи, а также их подготовка к самостоятельной жизни, представляют собой одну из наиболее существенных задач, стоящих перед обществом и государством. В этом важном процессе школа выступает в качестве ключевого инструмента, начиная с начальных классов, где дети начинают воспринимать и усваивать важные жизненные ценности и приоритеты.

Выявление ценностных ориентиров образования в их культурно-историческом контексте является актуальным и неотъемлемым процессом. С учетом эволюции государственности и определения ее роли в современном мире, а также строительства гражданского общества, необходимы новые подходы к анализу сущности и содержанию всех социальных явлений. Это требование наиболее очевидно применимо к сфере образования, которая в своей основной задаче ставит формирование личности с высокой социальной значимостью, способной эффективно и профессионально решать задачи общественного развития на всех его уровнях.

Решение этой актуальной задачи заключается в обеспечении качества образования, при адаптации его к современным мировым и национальным контекстам. Важнейшей целью является сохранение исторической преемственности поколений и формирование уважения к истории и культуре родной страны. Преемственность означает не только подготовку к новым вызовам, но также и сохранение ценных элементов из прошлого, обеспечивая связь между старым и новым в развитии образовательного процесса, что служит основой для поступательного его развития. Решение этой важной задачи заключается в обеспечении высокого качества образования и его соответствии с современными мировыми и казахстанскими требованиями. Одним из приоритетов является сохранение исторической преемственности между поколениями и формирование уважения к истории и культуре родной страны. Преемственность означает не только подготовку к новым вызовам, но и, что еще более значимо, сохранение ценностей и развитие тех аспектов, которые имеют целесообразное значение из прошлого, обеспечивая тесную связь между новыми и старыми элементами, что является основой для поступательного развития образовательного процесса.

Преемственность в образовании важна не только для подготовки к новым вызовам, но и для сохранения и развития ценных аспектов из прошлого, обеспечивая тесную связь между новыми и старыми элементами. Это служит фундаментом для поступательного развития образовательного процесса.

Основными областями, в которых происходит непрерывное духовно-нравственное становление личности в процессе её развития, являются семья, система образования и общество. В этих сферах переплетаются государственные, народные и национальные традиции. В педагогической практике и теории достаточно подробно рассматриваются вопросы духовно-нравственного развития личности в каждой из упомянутых сфер жизни.

Основные противоречия возникают при переходе из одной сферы в другую или при взаимодействии между ними. Эти конфликты, часто связанные с определением целей образовательного процесса, его содержания и применяемых методов, могут привести к серьезным вызовам и дискуссиям.

Понятие «высокое качество образования» можно определить через призму единства и преемственности историко-культурной жизни народа, который стремится сохранять лидирующую позицию в мировом развитии. Важным аспектом здесь является развитие нравственного самосознания человека, забота о сохранении собственной культуры и уважение к культурам других народов. Этот подход связывает развитие личности с целостностью мировоззрения, а содержание образования – с динамикой развития наук и технологий в условиях непрерывного обучения на протяжении всей жизни. Государство, в свою очередь, несет ответственность за обеспечение такого образования, направленного на преодоление духовного и экономического кризиса в обществе, восстановление исторической преемственности между поколениями, и воспитание моральных граждан, готовых служить своей Родине.

Среди основных целей и задач образования важное место занимает историческая преемственность между поколениями, а также сохранение, распространение и развитие национальной культуры, с целью воспитания уважения к историческому и культурному наследию народов Казахстана. Образовательная система также направлена на формирование патриотов своей страны, граждан, которые ценят правовые, демократические и социальные принципы государства, уважают права и свободы личности, обладают высокой нравственностью и проявляют национальную и религиозную терпимость, а также уважительное отношение к языкам, традициям и культуре других народов. Эти цели и задачи способствуют формированию гармоничных и ответственных граждан, готовых к активному участию в жизни общества.

Любое общество, в котором присутствует развитое патриотическое сознание и глубокая привязанность к своей стране, в первую очередь стремится передать будущим поколениям основополагающие ценности своей национальной культуры. Исключительная роль в этом процессе принадлежит педагогике, которая отвечает за передачу знаний, умений, навыков, ценностей, опыта в области труда, творчества и духовной жизни, характерных именно для данной культуры. Чтобы общество могло выжить и сохранить свою уникальную культурную идентичность, необходимо передавать духовные и ценностные ориентиры, на которых оно строилось в течение долгих столетий. Важным принципом в историко-педагогическом понимании нашей культуры является акцент на воспитании, которое приобретает приоритетное значение по сравнению с просто передачей знаний в сфере образования.

Воспитание нравственности на основе отечественных духовных ориентиров не является просто одним из компонентов воспитания, оно представляет собой его фундаментальную основу. Сегодня восприятие воспитания часто сводится к социальному механизму адаптации и социализации. В то время как в классической педагогической традиции воспитание связывается

с внутренним миром человека. Нравственный человек – тот, кто уважительно относится к личности другого человека, считает его равным и строит свою жизнь на основе взаимодействия свободных и разумных индивидуумов. Такой человек не рождается с этими качествами, он становится таким через процесс воспитания, который представляет собой целенаправленное организованное взаимодействие с людьми на основе разума и свободы. Это является основной концепцией воспитания.

Человек обладает уникальным набором черт характера и особенностей, часть которых унаследована от его предков, семьи и народа. Каждый человек первично является носителем характера своей семьи и рода. Семья играет важную роль и не является случайным явлением, она является носителем семейных и родовых ценностей. В семейной обстановке человек приобретает навыки совместного сосуществования, учится объединять разнообразные характеры, судьбы и жизненные пути под общей лентой любви. Процесс передачи смыслового мира и других культурных ценностей и традиций из одного поколения в другое называется культурной трансмиссией. Именно через трансмиссию обеспечивается сохранение и непрерывность культурного наследия. Благодаря этому процессу молодое поколение получает возможность начать с точки, на которой остановилось старшее поколение, и дополнять уже накопленные знания, умения, ценности и традиции новыми.

Традиции играют особую роль в передаче знаний и опыта от одного поколения к другому. С одной стороны, традиции представляют собой ценности, которые передаются в соответствии с принципами преемственности и непрерывности. Они могут быть устными или письменными, проявляться в образцах поведения взрослых, функционировании социальных институтов и других аспектах жизни. С другой стороны, традиции не только передаются, но и способствуют формированию инноваций. Они сохраняются, но не требуют строгого соблюдения, их роль становится более гибкой. Государственные законы начинают конкурировать с традициями, отражая новую социальную реальность. Традиции могут рассматриваться как рутина, и к ним начинают проявлять снисходительность в отношении мелких нарушений. Это создает возможность для появления и развития альтернативных традиций.

В настоящее время растет интерес к изучению истории семей и родов. Новые перспективные направления включают в себя исследование истории различных социокультурных групп, таких как дворянство, купечество, духовенство, интеллигенция и предпринимательская сфера. Понимание истории семьи играет ключевую роль в обеспечении преемственности поколений и сохранении культурного наследия. Наоборот, забвение предков может привести к потере нравственных ориентиров, уменьшению уважения к собственному наследию и духовным ценностям.

Очень важно, чтобы педагоги в школе активно сотрудничали с семьями обучающихся и проводили родительские образовательные программы, объясняя значимость семейных традиций. Преемственность между поколениями должна укореняться не только в общественном смысле, но и в каждой семье, чтобы

родители осознанно подходили к воспитанию своих детей, а дети сохраняли уважение и воспоминания о своих родителях.

Существование семейных традиций помогает воспитывать преемственность поколений, продолжая непрерывную связь между поколениями. Семейные обычаи, образ жизни, привычки передаются от родителей к детям, и ребенок берет это с собой во взрослую жизнь, чтобы передать все это своим детям. Традиции, сложившиеся в семье, прививают ребенку чувство гордости за свою семью.

Преемственность поколений – это безграничная связь, которую невозможно разорвать или остановить. Если эти элементы прошлого будут сохранены и по сей день, не потеряв своей ценности, и переданы как духовное наследие будущим поколениям, которые станут лидерами перемен, то возникнет неразрывная связь между прошлой, настоящей и будущей жизнью.

Общение поколений – это, прежде всего, процесс, обеспечивающий преемственность в развитии человечества. Именно эта связь поколений очень важна для людей. Чтобы жить в мире, чтобы создать процветающее общество, необходимо помнить историю своего народа.

Целью разработки методических рекомендаций является предоставление педагогам и администрации образовательных организаций инструментов, стратегий и практических рекомендаций, необходимых для эффективного обеспечения преемственности поколений в процессе воспитания и образования. Эти рекомендации направлены на сохранение и передачу ценностей, традиций и культурного наследия, а также на развитие сотрудничества между семьей и образовательными учреждениями, с целью формирования нравственных, культурных и социальных навыков у студентов и обучающихся, способных преуспеть и служить обществу в будущем.

Задачи могут включать в себя следующие аспекты:

- изучение истории и культурного наследия региона, анализ традиций, ценностей и обычаев, которые были переданы из поколения в поколение;
- создание методических рекомендаций для педагогов по интеграции наследия и культурных ценностей в учебный процесс;
- разработка мероприятий, способствующих передаче традиций и ценностей;
- определение методов взаимодействия с семьями обучающихся для поддержания преемственности.
- внедрение образовательных практик, способствующих формированию нравственных и гражданских ценностей у обучающихся.
- развитие навыков социальной ответственности и уважения к культурному многообразию.

Эти задачи способствуют созданию условий для эффективной передачи культурных ценностей и обеспечению преемственности поколений в воспитательной работе образовательных учреждений.

1 Педагогические основы преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования

Преемственность поколений является ключевым аспектом в сфере образования и воспитания, играя существенную роль в формировании будущего общества и сохранении культурных и социальных ценностей. Передача знаний, опыта и ценностей от старшего поколения к младшему обеспечивает непрерывность и развитие образовательного процесса. Педагогическая система играет важную роль в обеспечении преемственности, исходя из понимания того, что сегодняшние обучающиеся становятся завтрашними лидерами и создателями общества. В данном контексте, понимание педагогических основ преемственности поколений становится крайне актуальным для образовательных учреждений и педагогов, поскольку это способствует более эффективной и последовательной передаче знаний и ценностей, обеспечивая гармоничное развитие обучающихся и подготовку их к будущим вызовам.

В современной науке преемственность поколений – это многогранное явление, которое привлекает внимание исследователей из разных областей. Для более глубокого понимания этого явления и его влияния на развитие общества выделяются различные подходы и методологии. В данном тексте мы рассмотрим пять основных подходов к рассмотрению преемственности поколений и их важность в современном образовании и социальных науках. Каждый из этих подходов предоставляет уникальную перспективу на явление преемственности и позволяет углубить наше знание в этой области

В современной науке выделяются пять основных подходов к рассмотрению явления преемственности, это [1]:

- философский подход ориентирован на философские идеи и концепции, связанные с преемственностью. Он исследует основы и фундаментальные принципы, которые лежат в основе преемственности в культуре и обществе. Анализирует философские аспекты передачи ценностей, традиций и культурных наследий между поколениями;

- социокультурный подход фокусируется на роли культуры и общества в формировании преемственности. Он исследует, как социокультурные факторы влияют на передачу ценностей и традиций. Рассматривает социокультурные изменения и их влияние на преемственность;

- социологический подход анализирует социальные структуры и процессы, связанные с передачей культурных ценностей и норм между поколениями. Исследует роль институтов, таких как семья, образование и общество, в поддержании преемственности;

- психологический подход сосредотачивается на внутренних процессах и механизмах, которые обеспечивают передачу знаний и ценностей между поколениями. Исследует развитие личности, влияние семьи и организаций образования на формирование ценностей и убеждений;

- педагогический подход сфокусирован на роли образования и воспитания в передаче культурных ценностей и навыков от поколения к поколению.

Разрабатывает методики и стратегии обучения, направленные на формирование нравственных и культурных ценностей у обучающихся.

Эти подходы взаимосвязаны и вместе способствуют более полному пониманию и исследованию явления преемственности в различных сферах общества и культуры.

Древнегреческие мыслители из Греции, такие как Аристотель, Гераклит, Пифагор, Платон, Сократ и многие другие, в своих трудах обращали внимание на принцип преемственности. Они обращали внимание на этот феномен как на неотъемлемую часть природы, общества, человека и процесса познания, считая его необходимым для лучшего понимания окружающего мира [2].

В средние века философская наука также проявляла интерес к явлению преемственности. Например, в XIII веке в трудах Фомы Аквинского и Роджера Бэкона обсуждалась тема «перерождения и разложения» в контексте преемственности. В период Нового времени математические работы Декарта и философские сочинения Спинозы подчеркивали непрерывность жизни и постоянную изменчивость как важные аспекты преемственности.

Немецкая классическая философия использовала диалектические законы, такие как «отрицание отрицания» и «переход количественных изменений в качественные», для попыток объяснения принципов существования и воздействия преемственности. Это позволило разработать подходы к пониманию преемственности как общественной концепции, которой классические философы придавали особое значение [3].

Философское определение преемственности выражает «связь между разными этапами или уровнями развития, которая заключается в сохранении определенных элементов целого или отдельных аспектов его организации, даже при изменении самого целого как системы» [4].

Философская концепция преемственности опирается на связь с природой, человеческим мышлением и обществом. Философский энциклопедический словарь рассматривает преемственность как взаимосвязь между разными этапами развития, которая сохраняет ключевые элементы целого при переходе к новому состоянию. Поскольку развитие всегда является процессом, преемственность можно рассматривать как механизм сохранения важных аспектов при последовательной смене этапов развития природы, человеческого мышления и общества, обеспечивая их взаимосвязь.

Философский подход к преемственности в рамках диалектики интерпретирует ее как явление, которое сохраняется в последующем в виде определенных характеристик предыдущего состояния, при этом они обязательно объединяются в единое целое. Следовательно, в философской перспективе преемственность рассматривается как методологический принцип.

В контексте общественной жизни преемственность означает передачу социокультурных ценностей и их усвоение последующими поколениями.

Социокультурный подход к пониманию преемственности опирается на идею, что социализация последующего поколения зависит от связи с

предыдущими поколениями, которая реализуется через взаимодействие традиций и инноваций.

Традиции можно рассматривать как устоявшиеся образцы поведения, которые оказались эффективными средствами выживания на протяжении нескольких поколений. Они характерны для обществ, которые мало подвержены изменениям

Инновации, напротив, возникают там, где традиции противоречат измененной среде обитания. В таких случаях они становятся обязательными правилами, несущими мало смысловой нагрузки. В определенном смысле, новые поколения могут отвергать предыдущий опыт, но по мере своего собственного развития они накапливают собственный опыт, который со временем становится традицией, передаваемой новым поколениям. Таким образом, преемственность можно рассматривать как смысловую основу связи между поколениями.

В современной «постиндустриальной эпохе» развития общества возникают новые вызовы для явления преемственности. Научно-технический прогресс привел к тому, что накопленный опыт предыдущих поколений и опыт подрастающего поколения находятся на разных социальных уровнях.

Возникновение различных средств связи, которые позволяют доступ к огромному объему информации, привело к искажению восприятия книг. В результате этого произошел кризис в передаче опыта от старшего поколения к молодому. Традиционная схема обучения, основанная на учебных материалах и книгах, больше не приносит ожидаемых результатов и требует пересмотра.

В современных условиях дети учатся, общаясь с сверстниками и обмениваясь опытом использования новых средств передачи информации. Взрослые, в свою очередь, оказываются неспособными адаптироваться к этим новым технологиям и остаются верными устаревшим знаниям, которые не применимы к современным техническим новшествам. Несмотря на это, остаются непоколебимыми основные принципы, на которых строится общество. Эти ценности служат основой для передачи социокультурной преемственности и передаются молодому поколению через специальные методы.

По мнению Т.И. Шнуренко, процесс преемственности ценностных ориентаций из поколения в поколение начинается следующим образом:

Передача культурных ориентиров от старших поколений к младшим – это сложный процесс, который осуществляется не только через слова и учебные материалы, но и, прежде всего, через пример и образ деятельности. Этот процесс включает в себя передачу ценностей, традиций, навыков и норм поведения, которые лежат в основе культурного наследия общества [5].

Пример и образ деятельности, установленные старшими поколениями, играют решающую роль в формировании культурных ориентиров у младшего поколения. Взрослые выступают в качестве моделей, демонстрируя через свое поведение и действия те ценности и навыки, которые они считают важными. Этот процесс начинается в семье, где дети наблюдают и подражают своим родителям и старшим родственникам.

Пример старших поколений также проявляется в области образования и профессионального развития. Учителя, наставники и менторы играют важную роль в формировании культурных ориентиров у учащихся и молодых специалистов. Они не только передают теоретические знания, но и демонстрируют, как эти знания могут быть применены на практике, а также как следует вести себя в образовательной и профессиональной среде.

Кроме того, образ деятельности, который старшие поколения создают, оказывает влияние на социокультурную атмосферу в обществе. Это включает в себя участие в культурных событиях, традициях, религиозных обрядах и других аспектах жизни, которые формируют общественную идентичность и ценностные ориентиры.

В целом, передача культурных ориентиров через пример и образ деятельности играет ключевую роль в формировании личности и социокультурной интеграции младшего поколения в общество. Этот процесс способствует сохранению и развитию культурного наследия и обогащению культурного опыта новыми поколениями. Это включает в себя демонстрацию конкретных действий и образа жизни как способа передачи ценностей:

- через переход к вербальным методам трансляции культуры, где слова и обозначения становятся средствами передачи ценностей;

- младшие поколения усваивают предписания и нормы старших поколений, что включает в себя принятие и подчинение определенным правилам и нормам поведения;

- затем происходит трансформация усвоенных ценностей старших поколений, включая выбор и интерпретацию этих ценностей. Это приводит к разработке новых принципов и идеалов, соответствующих новым социально-экономическим условиям и историческому контексту;

- в конечном итоге, новые ценностные ориентации транслируются молодыми поколениями, основанные на ценностях предыдущих поколений, но адаптированные к новым историческим условиям. Этот процесс обеспечивает сохранение преемственности ценностных ориентаций в обществе [5].

Вместе с вышеуказанными механизмами, обеспечивается двойной характер преемственности: содержательная и иерархическая. Согласно содержательной преемственности, единые подходы к определению положительного социального опыта формируют основу для передачи ценностей и знаний между поколениями. Иерархическая преемственность, с другой стороны, включает в себя процессы оценки, концептуализации и качественного преобразования этого опыта, что формирует структуру иерархии ценностей и знаний.

Социологический подход к пониманию преемственности рассматривает ее через призму потребностей общества и государства, которые возникают в результате экономических отношений и принятых в данной цивилизационной модели норм и правил. В этом контексте социокультурный и социологический подходы пересекаются, но социологический подход подчеркивает важность преемственности условий как фактора, влияющего на развитие общества;

– общество должно иметь научные апробированные критерии для того, чтобы осуществлять отбор из наследия прошлого тех культурных ценностей, которые благоприятствуют гармоничному развитию человека и всего человечества в условиях общественного прогресса;

– в обществе должны существовать идеологические и социально-экономические предпосылки для использования передовых традиций, открытый доступ к культурному наследию, равенство прав для всех участвующих в процессе его развития;

– общество показывает готовность к восприятию культурного наследия прошлого и к социальной рефлексии, то есть к соотнесению прошлого и настоящего.

Социальный подход к образованию рассматривает его как часть общественной системы, взаимодействующей с другими элементами этой системы. Образование также является социальным институтом, связанным с другими социальными институтами и образовательными организациями. Следовательно, социальный подход позволяет исследовать субъектов образовательной деятельности и социальные общности, имеющие отношение к образованию.

В рамках социального подхода, преемственность в образовании проявляется в сохранении функций, структур и уровней института образования, а также его взаимодействии с другими социальными институтами, такими как семья, производство, армия, наука, культура и др. Эта преемственность основана на взаимосвязи социальных общностей в области образования [6]. Преемственность способствует систематизации и иерархизации различных этапов учебного процесса, делая его цельным образовательным процессом [7].

В литературе по философии преемственность рассматривается как период развития (Е.А. Баллер, З.А. Мукашев и др.), объективная связь старого и нового в процессе развития (А.И. Зеленков, А.О. Стерия и др.), необходимое условие любого типа развития (Г. Ф. Гегель, П. В. Копнин и др.), как необходимый, характеризующий поступательный признак развития и как функциональное соответствие [8] и т. д.

Специалист по истории и истории культуры, доктор философских наук, российский учёный Е.А. Баллер даёт следующее определение преемственности поколений: «Обучение есть связь между различными этапами и стадиями существования и познания, смысл его состоит в сохранении отдельных элементов целого или его организации при их изменении как целой системы, то есть при переходе из одного состояния в другое» [8].

Далее он подчеркивает, что «преемственность, соединяющая настоящее с прошлым и будущим, формирует устойчивость целого». И Л.П. Депенчук отмечал, что диалектика преемственности состоит в сохранении прошлого в измененном виде и добавлении его как компонента. Он приходит к выводу, что «конкуренция – это отношение человека к прошлому, истории» [8].

В энциклопедических изданиях преемственность определяется следующим образом: «объективная и всеобщая связь между явлениями в

процессе развития в природе, обществе и познании, когда новое, снимая старое, сохраняет в себе некоторые его элементы». Отмечается, что преемственность – «особый механизм памяти общества», который осуществляет накопление и хранение культурной информации прошлого, на основе которой создаются новые ценности ...» [8].

Преемственность можно описать как концепцию, которая выражает непрерывную связь между различными этапами развития или состояниями. Суть преемственности заключается в том, что при переходе к новому состоянию новые элементы сохраняют некоторые характеристики или элементы предыдущего состояния. Это явление наблюдается как в природе, так и в обществе, и в процессе познания, где новое состояние или знание включает в себя элементы предыдущего [8].

Непрерывность можно анализировать с помощью таких аспектов, как временный, культурный, методологический, социальный, технологический, институциональный, постоянство и изменение, творение и исчезновение, целостность и отрицание (таблица 1).

№	Аспекты непрерывности	Описание аспектов непрерывности
1	Временной аспект	Анализируя непрерывность, можно обратить внимание на временной фактор. Это включает в себя изучение того, какие изменения происходили в образовательных методах и подходах с течением времени, и какие элементы были сохранены и переданы из поколения в поколение.
2	Культурный аспект	Непрерывность также может быть анализирована с точки зрения сохранения и передачи культурных ценностей, традиций и обычаев. Это включает в себя изучение, какие аспекты культуры были сохранены и как они влияют на современную образовательную среду.
3	Методологический аспект	Один из важных аспектов непрерывности в образовании – это методологический аспект. Это включает в себя анализ методов обучения и подходов к воспитанию, которые были использованы в прошлом и продолжают применяться в настоящее время.
4	Социальный аспект	Анализируя непрерывность, можно также обращать внимание на социальные аспекты, такие как изменения в социокультурной среде и их влияние на образовательный процесс. Это включает в себя изучение

		социальных изменений и требований, которые влияют на современное образование.
5	Технологический аспект	С развитием технологий непрерывность также может быть анализирована с точки зрения использования новых образовательных технологий и их влияния на образовательный процесс.
6	Институциональный аспект	Этот аспект оценивает изменения в структуре и организации образовательных институтов с течением времени и их роль в поддержании непрерывности в образовании.
7	Аспект постоянства и изменения	Аспект постоянства и изменения является важным аспектом анализа непрерывности в различных областях, включая образование и передачу знаний и ценностей от поколения к поколению. Этот аспект позволяет оценить, какие элементы или аспекты были постоянными и сохранялись со временем, а какие подвергались изменениям или эволюции. Преемственность связана с сохранением некоторых постоянных элементов или характеристик в процессе изменения или перехода к новому состоянию.
8	Аспект творения и исчезновения	В процессе преемственности происходит создание новых элементов или состояний, но при этом остаются следы или элементы из предыдущего состояния, которые могут быть видны или влияют на новое состояние. Этот аспект отражает процесс создания новых ценностей, традиций и практик, а также исчезновение старых, устаревших элементов в передаче знаний и опыта от одного поколения к другому.
9	Аспект целостности и отрицания	Преемственность сохраняет целостность, но при этом может включать в себя отрицательные изменения или элементы, которые исчезают или меняются.

Исследование постоянства и изменения в контексте преемственности поколений может включать в себя следующие вопросы:

Какие традиции и ценности были постоянными и продолжают существовать с течением времени?

Какие изменения произошли в методах обучения и воспитания, и как они сравниваются с методами из прошлого?

Какие социокультурные аспекты остались неизменными, а какие изменились под воздействием общественных и культурных изменений?

Какие элементы культурного наследия продолжают оказывать влияние на современные образовательные практики?

Какие новые вызовы и требования современности потребовали изменений в подходах к передаче знаний и ценностей?

Анализ постоянства и изменения позволяет более глубоко понимать динамику преемственности поколений и ее влияние на современное образование и общество в целом.

В рамках аспекта творения и исчезновения можно задать следующие вопросы и провести анализ:

- творение новых ценностей – может включать в себя новые социокультурные движения, инициативы и ценности, которые отличаются от предшествующих поколений;

- исчезновение устаревших элементов – анализируя этот аспект, можно выявить, какие элементы культурного наследия утратили свое значение и почему;

- сохранение и модификация – важно понимать, какие элементы обогащаются новыми инновациями и какие сохраняют свою традиционную значимость.

Анализ аспекта творения и исчезновения помогает выявить, как можно создать баланс между сохранением культурных традиций и интеграцией новых идей и ценностей. Также он подчеркивает динамику преемственности поколений и ее влияние на эволюцию культурного опыта и образования. Этот аспект позволяет понять, как современные и будущие поколения могут активно формировать и изменять культурное наследие общества.

Аспект целостности и отрицания в контексте преемственности поколений из педагогической перспективы может быть интересным для анализа. Он фокусируется на том, как сохраняется целостность и непрерывность в передаче знаний и ценностей между поколениями, а также какие факторы могут вызвать отрицание или разрыв этой непрерывности.

Целостность преемственности подразумевает анализ того, какие элементы культурного наследия и образовательных практик успешно сохраняются и передаются от поколения к поколению.

Отрицание преемственности позволяет выявить факторы и вызывающие причины, которые могут привести к нарушению преемственности. Это может включать в себя изменения в общественных ценностях, технологических трансформациях, социокультурных конфликтах и другие факторы, которые могут вызвать разрыв в передаче знаний и опыта.

Аспект целостности и отрицания тесно связано с ролью учителей, наставников и воспитателей. Они могут быть ключевыми фигурами в сохранении

преемственности и ее поддержании, а также в преодолении отрицания через обучение и воспитание новых поколений.

Эти аспекты помогают понять и объяснить природу преемственности в различных контекстах, будь то в развитии, образовании, обществе или других областях.

С методологической точки зрения преемственность имеет общенаучный характер и включает в себя правило отклонения, а также всеобщность связей, переход количественных изменений в качественные, связь между эволюционными и революционными процессами и т. д. является одним из важных проявлений законов и процессов диалектики.

Гегель внёс значительный вклад в теоретический анализ непрерывности применительно к понятию диалектического развития. Он обосновал объективную необходимость непрерывности в развитии, определил роль диалектического отрицания, предполагающего не только разрушение, удаление, но и сохранение, сохранение и развитие достигнутого на предыдущем этапе развития.

Преемственность в понимании Гегеля – важное звено в процессе становления и в процессе перехода от одного качественного состояния к другому в процессе диалектического отрицания [9].

Философское понимание непрерывности связано с концепцией диалектического отрицания, которое объединяет начало и результат, целое и часть, периоды прерывистости и непрерывности в развитии. Для диалектического отрицания характерно взаимодействие прерывистых и непрерывных процессов, стремление к гармонии при переходе к новым качественным состояниям.

По мнению А.И. Зеленкова, сущность диалектического отрицания выступает не только как момент разрушения отжившего бытия, но и как момент преемственности в развитии объекта, момент соединения нового со старым. Поэтому сохранение элементов отвергнутой системы осуществляется путем обеспечения согласованности структуры новых уровней организации [8].

Содержание и механизмы преемственности раскрываются при анализе конфликта и его разрешении в практической деятельности, истории, культуре и научном познании. Он тесно связан с законом единства и борьбы противоположностей, а также с законом перехода количественных изменений в качественные, сохраняющие гармонию при любом изменении состояния системы. Поэтому смена поколений – это не случайный процесс, это развитие. Эта особенность показывает смену поколений как естественное явление.

По мнению М. П. Завьялова «преемственность – это необходимая черта, характеризующая характер развития. При этом всегда нужно помнить, что «новое не возникнет на пустом месте, не образуется из ничего. Оно имеет глубокие корни в прошедшем этапе развития, порождается прошлым, вырастает из ушедшего, как дерево из семян, и, в свою очередь, содержит в себе зародыш будущего. Поэтому отсутствие при изменении какого-либо предмета, вещи, явления, элемента преемственности говорит либо о пустом топтании на месте,

либо о таких превращениях их, которые также не являются процессом развития» [10].

Смена между старым и новым – это непрерывный процесс, в котором прошлое играет значительную роль в формировании настоящего и будущего. Прошлый опыт и накопленные знания становятся ценным капиталом, который передается из поколения в поколение. Таким образом, каждое сохранение и сохранение традиций и ценностей не просто подразумевает развитие в новой форме, но и служит важной функцией преемственности.

Преемственность – это ключевой элемент в обеспечении стабильности и развития общества. Она обеспечивает непрерывность и согласованность между разными поколениями, сохраняя важные аспекты культуры, истории и ценностей. Этот процесс обогащает наше понимание прошлого и способствует созданию лучшего будущего на основе усвоенных уроков.

Сохранение традиций и ценностей также играет роль в формировании национальной идентичности и укреплении общественных связей. Оно обогащает наше культурное наследие и помогает нам понимать себя как часть чего-то более крупного и значимого. Это также способствует укреплению нашего единства и сплоченности как общества.

В современном мире, где изменения происходят настолько быстро, сохранение и передача культурных традиций становятся актуальной задачей. Глобализация и технологические изменения могут угрожать утере ценностей и идентичности. Поэтому сохранение и передача культурного наследия становятся неотъемлемой частью нашего стремления к созданию лучшего будущего на основе мудрости и опыта прошлых поколений. В случаях, когда традиции сталкиваются с сопротивлением к изменениям в окружающей среде, это может спровоцировать появление инноваций. В таких случаях традиции становятся лишь формальным принципом, требующим соблюдения, но не несущим определенной смысловой нагрузки.

Иногда новое поколение отклоняет опыт предыдущего, претендуя на создание собственного, уникального образа жизни. Однако в этом процессе нового опыта формируется постепенно и органично, отражая жизненные реалии и ценности современности. С течением времени этот опыт становится неотъемлемой частью нашей культурной памяти и истории. Это становится традицией, которая передается следующему поколению.

Преемственность, в данном контексте, можно рассматривать как фундаментальный механизм для передачи смысла и общения между разными поколениями. Она играет важную роль в сохранении культурных традиций и ценностей, которые определяют нашу идентичность. Прошлые поколения накапливают мудрость и опыт, а новые поколения приносят свежий взгляд и инновации. Этот процесс взаимодействия между поколениями способствует не только сохранению культурных наследий, но и их развитию. Новое поколение может привнести новые идеи и подходы, обогатив тем самым культурное наследие. Таким образом, преемственность становится динамичным процессом, способствующим эволюции и разнообразию культурного наследия.

Важно отметить, что преемственность также обеспечивает устойчивость и стабильность в обществе. Она создает ощущение связи между разными поколениями и позволяет нам чувствовать себя частью большой исторической непрерывности. Это способствует единству и солидарности общества, так как все члены общества осознают свою роль в передаче культурных ценностей и наследия следующим поколениям.

В современном быстро меняющемся мире, где технологические и социокультурные изменения происходят настолько быстро, преемственность становится особенно важной. Она является мостом между прошлым и будущим, обеспечивая непрерывность и согласованность в нашей культурной эволюции.

Современная «постиндустриальная эра» социального развития создает новые задачи и вызовы для явления преемственности. Расширение научно-технического прогресса означает, что накопленный опыт предыдущих поколений и опыт молодого поколения существуют в разных социальных контекстах.

В современной обстановке дети осваивают новые знания, обмениваясь опытом среди сверстников и учась использовать новые средства передачи информации. Взрослые, в свою очередь, часто остаются приверженцами устаревших знаний, которые не применимы к современным технологическим инновациям. При этом принципы, на которых может выжить человеческое общество, остаются прежними. Эти ценности являются основой реализации социокультурной преемственности, которая заключается в передаче их следующим поколениям с помощью определенных методов.

Многие зарубежные исследователи выделяют следующие способы передачи ценностных ориентаций из одного поколения в другое:

- старшее поколение может вдохновить младших своими поступками и образом жизни, устанавливая культурные ориентиры для них;

- передача норм и ценностей от старшего поколения к младшему часто осуществляется через письменные источники и принятие определенных общественных норм;

- развитие новых принципов и идеалов, соответствующих современным историческим и социально-экономическим условиям, происходит путем пересмотра и реконструкции ценностей, переданных из поколения в поколения, а также отбора и интерпретации этих ценностей [5].

Социологический подход – предполагает наличие смены условий как фактора развития общества, а именно:

- в эпоху социального прогресса общество должно обладать научно обоснованными критериями для эффективного выбора долгоживущих культурных ценностей, способствующих гармоничному развитию индивида и всего человечества;

- идеологические и социально-экономические предпосылки использования передовых традиций, открытый доступ к культурному наследию, равенство прав всех участников процесса его развития; каждый участник должен иметь открытый доступ к культурному наследию и равные права на его развитие;

- свидетельствует о готовности общества принимать культурное наследие и проводить социальную рефлексию, то есть анализировать соотношение прошлого и настоящего [1].

Образование, в рамках социального подхода, рассматривается как составная часть социальной системы, взаимодействующая с другими ее элементами. Также оно выступает в качестве социального института, взаимодействующего с другими социальными институтами и образовательными организациями. Таким образом, социальный подход позволяет исследовать участников образовательного процесса и социальные группы, связанные с сферой образования.

Вопрос о передаче опыта и знаний между поколениями не только актуален, но и вызывает серьезное напряжение в современном обществе. Сохранение исторической памяти, адаптация к новшествам и передача этого богатого опыта будущим поколениям являются важными и глубокими задачами настоящего времени. Преемственность между поколениями имеет большое значение как для текущего поколения, так и для истории развития нашего народа. Она является ключевым моментом в поддержании непрерывной связи с нашей историей и культурным наследием. Можно утверждать, что ценности патриотизма, уважения к национальным традициям и толерантности, которые передаются от старшего поколения к молодому в рамках преемственности поколений, остаются актуальными и сохраняются в современном этапе развития нашей страны. Казахстанское общество в результате этой преемственности стало разнообразной социокультурной средой, где мультикультурализм способствует адаптации людей к многоязычной среде и поддержанию мира и согласия.

Эта преемственность предполагает рассмотрение соотношения реализма и идеальности в жизнедеятельности человека, восприятия мира на основе временных связей. Это потому, что время, хотя и состоит из мимолетного проблеска, оно превращается в историческую память и воспоминания, основанные на том, что человек наполняет его смыслом. Таким образом, события, прошедшие с течением времени, определяют особенности национальной гордости и духовного благородства народа. Существование существования приобретает историческое значение через деятельность поколений. Однако время как категория, определяемая бесконечностью, оказывается значимой в спектре времени.

Преемственность поколений – это ключевой аспект исторической и социокультурной эволюции, который формирует ценности, идентичность и общественные отношения [11].

В свете возрождения традиционной культуры и обращения к историческому опыту любого народа, стоит подчеркнуть важность передачи этой ценной информации от старшего поколения к молодому. Это является закономерным явлением для страны, обретшей независимость. Однако, современные вызовы, такие как глобализация, требуют особого внимания к формированию общественного сознания и воспитанию следующего поколения.

Бремя формирования молодого поколения, живущего в условиях глобализации, ставит перед образовательными институтами и обществом в целом серьезные задачи. Необходимо учесть, что молодое поколение может быть подвергнуто воздействию западной модели и потерять связь с национальной культурой и историческим наследием. Поэтому необходимо уделить особое внимание тому, как сохранить и передать традиционную культуру и национальное самосознание молодым поколениям в условиях глобализации. Разработка специальных образовательных программ, которые помогут молодежи понимать и ценить свою историю и культуру, является важным шагом. В наше время стоит перед нами огромная задача - как обеспечить развитие общества, сохраняя наши корни и учитывая современные вызовы. Мы несомненно можем обрести многое, если выберем новый путь, основанный на мудрости и опыте наших предков, и будем передавать это богатство следующим поколениям, придерживаясь наших традиций и обычаев.

Понимание национальной идентичности играет важную роль в нашей идеологии и в процессе развития современного общества. Для этого мы должны идти по путям, которые способствуют укреплению дружбы между народами, углубленному изучению национальной истории, освоению государственного языка и пониманию национальной психологии. Эти шаги помогут нам стать образованным и конкурентоспособным поколением, способным эффективно взаимодействовать в современном мире.

При этом, несмотря на наши амбиции и стремление к развитию, мы не должны забывать о том, что наш богатый опыт, накопленный нашим народом на протяжении веков, является нашим ценным наследием. Важно найти баланс между сохранением традиций и адаптацией к современным вызовам. Это позволит нам использовать нашу уникальную историю как источник вдохновения для будущего развития.

Таким образом, взяв на вооружение мудрость наших предков и приложив усилия к сохранению национальной идентичности, мы можем стать мостом между прошлым и будущим, обеспечивая устойчивое и гармоничное развитие нашего общества.

Другими словами, непрерывность в данном контексте включает в себя:

- право передачи наследства, т.е. олицетворяет собой одно из фундаментальных прав, заключающихся в возможности передать богатый культурный, материальный и исторический опыт, накопленный предками, следующему поколению. Это включает в себя передачу как материальных ценностей, так и более духовных аспектов, таких как традиции, знания и ценности, которые помогают сохранить наследие и укрепить культурную связь между поколениями;

- непрерывное наследование власти, что предполагает постоянное передачу полномочий от одного лица другому, т.е. непрерывное наследование власти представляет собой важный аспект в политической системе общества;

- сохранение и передача культурных традиций, следуя определенным принципам наследования, отражены таблице 2.

Таблица 2 – Основные аспекты передачи культурного наследия

№	Категория	Описание
1	Наследование культуры	Процесс передачи культурных традиций, обычаев и ценностей от одного поколения к другому
2	Установленный порядок	Система правил и обрядов, регулирующая наследование и передачу культурных норм и обычаев
3	Значение наследия	Культурные традиции являются основой национальной идентичности и способствуют сохранению истории.
4	Роль общества	Общество играет ключевую роль в сохранении и передаче культурных традиций через образование и искусство.
5	Современные вызовы	В условиях глобализации и технологических изменений сохранение культурных традиций становится актуальной задачей.

Поэтому преемственность поколений является неотъемлемой связью, которая требует постоянной поддержки, и бесконечной цепью, которую нельзя разорвать. Важно сохранять те ценности и обычаи, которые были созданы и переданы нам нашими предками. Это имеет огромное значение для нравственного воспитания любого народа.

Преемственность поколений – это процесс приобретения, сохранения и правильного использования материальных и духовных ценностей, социальной информации и опыта прошлых и настоящих поколений [12].

На протяжении многих веков ученые из разных областей знаний, включая педагогику и психологию, обращали свое внимание на вопросы, связанные с взаимоотношениями между разными поколениями. Следует подчеркнуть важность данной проблемы: устойчивость и сохранение народной культуры напрямую зависят от непрерывного передачи ее фундаментальных принципов от одного поколения к другому и от понимания этих принципов представителями данной культуры. В случае, если не происходит взаимной идентификации между различными поколениями или не осуществляется передача культурно-исторического опыта, можно предположить, что история перестает развиваться как история, объединяющая поколения внутри общества. Это означает, что сохранение и понимание культурных ценностей и традиций становятся ключевыми факторами для укрепления и продолжения культурного наследия народа.

Смена поколений, сопровождаемая сохранением культурно-исторического опыта, является неотъемлемым элементом процессов широких и глубоких социальных изменений. Этот важный фактор подразумевает переход знаний, ценностей и опыта от старших поколений к молодым, что в свою очередь

воздействует на развитие общества в целом. Сохранение культурно-исторического опыта при переходе от одного поколения к другому содействует передаче культурных ценностей и традиций, обеспечивая непрерывность культурного наследия. Этот процесс способствует сохранению и укреплению идентичности общества.

Общее понятие «поколение» представляет собой многогранный термин. Оно имеет несколько смысловых определений, объясняемых разными характеристиками:

- демографическое поколение – это сообщество сверстников, родившихся примерно в одно время и составляющих молодежную прослойку населения. Демографические поколения имеют важное значение для изучения демографических процессов, а также для анализа социокультурных и экономических тенденций. Они могут оказывать влияние на различные сферы общества, такие как рынок труда, образование и потребительские предпочтения;

- антропологическое поколение – совокупность людей, имеющих общих предков. Антропологическое поколение может быть ключевым для изучения наследственных черт, традиций и культурных аспектов, передаваемых от предков к потомкам. Это понятие помогает антропологам и исследователям лучше понимать эволюцию культурных и генетических характеристик внутри определенной группы людей;

- историческое поколение – включает временной интервал между рождением родителей и рождением ребенка. Исторические поколения могут быть идентифицированы через анализ их общих характеристик, таких как образование, социальные движения, политические события и культурные тенденции, которые сформировали их коллективное сознание. Изучение исторических поколений позволяет лучше понимать влияние исторических факторов на развитие общества и культуры;

- хронологическая генерация, работающая в определенный период времени. Хронологические генерации могут иметь свои уникальные черты, культурные особенности и ценности, которые отличают их от других временных периодов. Изучение хронологических генераций позволяет понять, как исторические события и социокультурная среда влияют на формирование мировоззрения и образа жизни различных поколений;

- символическое поколение – сообщество современников, жизнь которых совпала с особым периодом истории, являющихся участниками определенных событий [13]. Члены символического поколения часто считаются участниками и свидетелями этих важных событий, и их опыт и воспоминания становятся символом и источником для понимания того времени. Это поколение обычно разделяет общие ценности, представления и культурные черты, характерные для этого исторического контекста.

Символические поколения могут оказывать влияние на долгосрочные изменения в обществе и культуре, так как их опыт и восприятие событий формируют понимание и интерпретацию истории. Такие поколения могут

оставить глубокий след в культурной памяти и стать символами своего времени [14].

Поколение характеризуется типологическими признаками: общностью социальных условий формирования и жизненного опыта; общность решаемых задач, социальных ролей и функций, которые необходимо реализовать; доминирующая возрастная характеристика, общность социально-психологических особенностей; общность поколенческого сознания, выражающаяся через общие ценности и ценностные ориентации. Наиболее общепринятым определением, которое мы считаем наиболее уместным, является следующее: поколение представляет собой возрастную группу людей, сформировавшуюся под воздействием конкретных исторических событий, экономических и культурных условий, что приводит к общности и схожести определенных личностных характеристик благодаря схожему социальному опыту, прожитому представителями данного поколения.

На наш взгляд, важен педагогический подход как феномен преемственности, основывающийся на представлении преемственности как диалектическом процессе, признающим значимость рассматриваемого феномена как социокультурного явления, рассматривающим ее (преемственность) как одно из главных качеств педагогического процесса.

В ходе педагогического процесса происходит сохранение и передача опыта последующим поколениям в соответствии с условиями окружающей среды. Этот опыт не ограничивается простым воспроизводством, а включает в себя умножение как материальных, так и духовных ценностей, а также продолжение человеческого рода. В данном контексте педагогическая преемственность означает перенос ценностей из прошлого в настоящее с использованием средств образования.

Анализ преемственности в образовании из философской, социокультурной, социологической и педагогической перспектив показывает, что она имеет многофункциональный характер, разнообразные аспекты, гибкость, и она имеет как личное, так и социальное значение. Преемственность играет роль базового качества образования, реализуемого на разных его уровнях.

Воспитание представляет собой сложный и противоречивый социально-исторический процесс, который включает в себя интеграцию подрастающих поколений в различные аспекты жизни общества. Этот процесс охватывает быт, общественно-производственную деятельность, творчество и духовную сферу. Его целью является формирование подрастающих поколений в качестве развитых личностей и индивидуальностей, которые становятся важным элементом производительных сил общества и активными создателями собственного благополучия. Воспитание также способствует общественному прогрессу и обеспечивает преемственность поколений [15].

Воспитание имеет прямое отношение к явлению преемственности поколений. Воспитание, как процесс передачи опыта и знаний от старших поколений к младшим, отражает ключевой аспект преемственности в обществе:

А) Преемственность поколений видна в том, как воспитание призвано обеспечивать переход функций от уходящих поколений к новым. Это проявляется в передаче опыта и знаний от старших к младшим, что помогает молодому поколению успешно адаптироваться к общественной жизни и продолжать развитие общества.

Б) Воспитание как неотъемлемый компонент человеческой жизни подчеркивает важность преемственности общества и служит фундаментом на котором держится структура общества. Процесс воспитания сохраняется и развивается на протяжении истории человечества, обеспечивая преемственность общественных ценностей и навыков. Этот процесс не только участвует в формировании личности любого человека, но также обеспечивает преемственность ценностей, знаний и навыков внутри общества. Важность преемственности в сфере воспитания проявляется на нескольких уровнях.

Во-первых, воспитание переживает эволюцию на протяжении истории человечества. Оно адаптируется к изменяющимся обстоятельствам, культурным трансформациям и технологическим достижениям. Несмотря на эти изменения, оно остается непрерывным процессом, который вносит свой вклад в развитие общества. Передача традиций и ценностей от поколения к поколению обеспечивает стабильность и устойчивость социокультурной среды.

Во-вторых, воспитание служит связующим звеном между разными поколениями. Младшие поколения учатся у старших, а старшие передают свой опыт и знания молодым. Этот обмен является ключевым механизмом для сохранения и усиления общественных ценностей. Он также способствует социализации и воспитанию детей, формируя их личность и мировоззрение на основе накопленного опыта предыдущих поколений.

В-третьих, воспитание обеспечивает преемственность в области знаний и навыков. Это особенно важно в современном обществе, где происходит быстрое развитие науки и технологии. Старшие поколения передают молодым не только традиционные знания, но и учат их адаптироваться к новым вызовам и изменениям в образовательной сфере.

Таким образом, воспитание, как ключевой элемент общественной жизни, олицетворяет не только процесс формирования личности, но и гарантирует преемственность и устойчивость общественных ценностей, знаний и навыков. Этот процесс продолжает существовать и развиваться, укрепляя связи между поколениями и обеспечивая устойчивость общества в его разнообразных аспектах.

В) Специфический характер воспитания на разных этапах общественно-исторического развития связан с изменяющимися социокультурными и социально-экономическими условиями.

Эти изменения формируют контекст времени и общественных условий, что влияет на цели, методы и приоритеты в воспитательном процессе. Рассмотрим более подробно, как преемственность воспитания может изменяться в зависимости от контекста времени и общественных условий:

- социокультурные изменения – общество постоянно эволюционирует в культурном плане. Изменения в ценностях, нормах поведения, культурных традициях и образе жизни оказывают влияние на воспитательный процесс. Например, в периоды культурных революций или социокультурных перемещений, воспитание может более активно направляться на адаптацию к новым ценностям и нормам общества;

- социально-экономические изменения – экономические и социальные трансформации могут также вносить коррективы в методы и приоритеты воспитания. Например, в периоды экономического кризиса или процветания, акцент в воспитании может смещаться на развитие экономической самостоятельности и адаптацию к новым социальным реалиям;

- технологический прогресс – с развитием технологий меняются и средства образования и воспитания. В современном информационном обществе, где доступ к информации стал намного проще, воспитание может быть ориентировано на развитие информационной грамотности и критического мышления;

- глобализация – глобальные процессы также оказывают влияние на воспитание. Мировая экономика, культурный обмен и миграция создают новые вызовы для образования и воспитания, включая уважение к многообразию культур.

Таким образом, специфический характер воспитания в разные периоды и в разных обществах отражает адаптацию этого процесса к изменяющимся условиям. Преемственность воспитания не означает статичность, а, наоборот, подчеркивает его гибкость и способность эволюционировать в соответствии с вызовами современности, сохраняя при этом важные ценности и традиции общества.

г) Процесс воспитания, основанный на освоении молодыми поколениями социального опыта и взаимодействии с старшими поколениями, иллюстрирует преемственность в действии. Взаимодействие между поколениями формирует личность детей и передает им ценности и навыки, что становится основой для будущей общественной деятельности и развития общества.

Преемственность поколений тесно связана с процессом воспитания и его важными характеристиками такими как: общественное явление, педагогический процесс, педагогическая система и педагогическая деятельность.

Воспитание рассматривается как общественное явление, которое предполагает взаимодействие между обществом и индивидом с целью передачи социального опыта. Это важное общественное явление означает, что преемственность поколений играет ключевую роль в передаче ценностей и норм общества. Старшее поколение, включая педагогов и родителей, должно учитывать и передавать свой опыт и ценности младшему поколению, чтобы обеспечить согласованное развитие и воспитание добросовестных, честных и образованных граждан.

Воспитание как педагогический процесс относится к систематическим усилиям взрослых (педагогов, родителей и других) по формированию ценностей,

навыков и знаний у детей и молодежи. Этот процесс обычно осуществляется в рамках образовательных учреждений и в семье.

Воспитание как педагогическая система подразумевает наличие целей, методов и структуры, которые используются для воздействия на развитие личности. Педагогическая система может быть организована на уровне школы, вуза или другой образовательной организации.

Воспитание как педагогическая деятельность относится к непосредственному воздействию педагогов на детей и молодежь. Это включает в себе планирование, проведение и оценку уроков, занятий и других образовательных мероприятий.

Таким образом, воспитание охватывает широкий спектр аспектов, от общественного взаимодействия до конкретных педагогических действий, и играет важную роль в развитии личности и общества в целом.

В данном контексте, характеристики воспитания включают:

- социальный характер – это отражение особенностей общественного развития человечества в целом;

- исторический характер – это отражение тенденций и особенностей общества на разных этапах его исторического развития;

- конкретно-исторический характер воспитания – это отражение специфики развития мелких и крупных обществ на конкретном историческом этапе развития.

Взрослые, выполняя роль воспитателей, не только стимулирует развитие сущностных сил личности молодого поколения, но и передает свой опыт и знания. Этот опыт может охватывать широкий спектр областей, включая культурные, социальные, и профессиональные навыки. В результате подрастающее поколение может не только строить на этом опыте, но и развивать его, приспособив к современным вызовам и потребностям общества. Информацию о функциях воспитания можно найти в таблице 3.

Таблица 3 – Функции воспитания и их описания

№	Функция	Описание
1	Развивающая функция воспитания	играет важную роль в стимулировании развития сущностных сил личности и, таким образом, связана с преемственностью поколений. Эта функция обеспечивает передачу знаний, навыков и опыта от старшего поколения к младшему, что способствует непрерывности и постоянству образовательного процесса в обществе
2	Воспитывающая функция воспитания	играет важную роль в формировании воспитывающей среды и организации взаимодействия и отношений между участниками воспитательного процесса. Эта

		функция не только способствует развитию личности, но и напрямую связана с преемственностью поколений в сфере образования и воспитания.
3	Обучающая функция воспитания	направлена на передачу знаний и навыков. Данная функция играет ключевую роль в формировании преемственности поколений и развитии образовательной системы. Эта функция не ограничивается просто передачей фактических знаний, но также включает в себя развитие критического мышления, умений анализа и способности к самообучению.
4	Корректирующая функция воспитания	играет важную роль в процессе формирования и развития личности. Она также связана с преемственностью поколений через поддержку и консультирование, формирование ценностей и моральных норм, а также развитие эмоционального интеллекта.
5	Сохраняющая функция воспитания	не только способствует развитию личности, но и играет роль в сохранении и передаче культурных и социальных ценностей. Она помогает сохранить и унаследовать накопленный опыт предыдущих поколений, предотвращая потерю культурного наследия.
6	Адаптивная функция воспитания	способствует адаптации личности к изменяющимся социальным и экономическим условиям. Это включает в себя развитие навыков социальной адаптации, способности к сотрудничеству и адаптации к новым вызовам и требованиям общества.
7	Стимулирующая функция воспитания	может стимулировать интерес и мотивацию учащихся к саморазвитию и обучению. Она способствует формированию стремления к постоянному самосовершенствованию и развитию интеллектуальных и творческих способностей.
8	Этическая функция воспитания	играет важную роль в формировании моральных ценностей и норм поведения. Она помогает учащимся развивать чувство справедливости, честности и ответственности перед обществом.

9	Поддерживающая функция воспитания	также предоставляет поддержку и помощь учащимся в решении психологических, социальных и учебных проблем. Это включает в себя консультирование и сопровождение в процессе воспитания и обучения.
---	-----------------------------------	---

Создание воспитывающей среды означает, что старшее поколение, включая педагогов и родителей, создает атмосферу, в которой молодое поколение может развиваться и учиться. Эта среда включает в себя образовательные учреждения, семью, общественные организации и другие институты, где воспитание и обучение происходят. Организация взаимодействия и отношений между участниками воспитательного процесса включает в себя не только преподавание и обучение, но и формирование ценностей, норм поведения и отношений. Старшее поколение, выполняя роль воспитателей, не только передает знания, но и способствует развитию социальных навыков и моральных ценностей.

Преемственность поколений воспитывающей функций воспитания проявляется в передаче традиций, обычаев и ценностей от старших поколений к младшим. Эти отношения и взаимодействие создают условия для согласованного развития личности молодого поколения, что важно для обеспечения стабильности и непрерывности воспитательного процесса

Обучающая функция воспитания помогает передавать культурное и образовательное наследие от одного поколения к другому. Это включает в себя знания в области искусства, литературы, истории и других аспектов культуры, что обогащает знания и опыт младшего поколения и способствует сохранению культурных ценностей.

Также направлена на развитие практических навыков и компетенций, необходимых для успешной социализации и профессионального роста. Это может включать в себя умения в области коммуникации, информационных технологий, решения проблем и другие навыки, которые могут быть переданы от старшего поколения к младшему. Обучающая функция воспитания также стимулирует развитие критического мышления и способности к анализу информации. Это важно для формирования независимых и самостоятельных мыслителей, способных адаптироваться к изменяющимся условиям и собирать новые знания на протяжении всей жизни.

Корректирующая функция включает в себя предоставление поддержки и консультаций для молодого поколения. Старшее поколение, включая педагогов и родителей, может помогать учащимся разрешать конфликты, преодолевать трудности и преодолевать психологические или социальные проблемы. Эта поддержка помогает учащимся развивать навыки решения проблем и адаптации к различным ситуациям. Также способствует формированию моральных ценностей и норм поведения. Старшие члены семьи, педагоги могут помогать

обучающимся осознавать последствия своих действий и развивать этическое поведение. Это важно для формирования добросовестных и ответственных граждан. Функция, способствующая развитию эмоционального интеллекта, помогает обучающимся развивать умение управлять своими эмоциями, разрешать конфликты и строить здоровые отношения с окружающими.

В целом, данная функция воспитания помогает обучающимся справляться с трудностями, развивать этические ценности и поведение, что способствует их личностному росту и приспособлению к современным вызовам, сохраняя тем самым преемственность поколений в развитии личности и общества.

Таким образом, воспитание выполняет множество функций, которые не только способствуют развитию личности, но и играют важную роль в передаче ценностей и опыта между поколениями, что особенно актуально с педагогической точки зрения.

Иными словами, воспитание выполняет ряд функций, включая стимулирование развития личности, создание благоприятной среды для воспитания, организацию взаимодействия и обучение, а также коррекцию поведенческих аспектов.

Педагогический процесс играет ключевую роль в передаче ценностей и опыта от старшего поколения к младшему, и его значимость нельзя переоценить. Этот процесс представляет собой систематическое и осознанное воздействие воспитателей на воспитанников с ясной целью развития и саморазвития личности ребенка.

В рамках педагогического процесса, представители старшего поколения, включая педагогов и родителей, активно взаимодействуют с младшим поколением. Они выполняют роль наставников и образцов для детей и молодежи, влияя на формирование их ценностей, навыков и знаний. Важно подчеркнуть, что этот процесс осуществляется сознательно и планируется с целью обеспечения наилучшего развития и воспитания молодого поколения.

Таким образом, педагогический процесс становится мостом между поколениями, позволяя передавать и сохранять ценности и культурные особенности от старших к младшим и обеспечивая непрерывность культурного наследия. Это процесс, который формирует не только индивидуальную личность каждого ребенка, но и влияет на будущее общества в целом.

Кроме того, воспитание как педагогический процесс обладает определенными закономерностями и этапами, что подчеркивает системность и последовательность передачи опыта и знаний от одного поколения к другому. Эти закономерности и этапы помогают обеспечить эффективное и непрерывное воспитание молодого поколения.

Когда воспитание рассматривается как педагогическая система, она включает в себя множество составляющих элементов, которые в совокупности обеспечивают ее эффективное функционирование. Эти элементы включают в себя цель, субъекты воспитания, взаимодействие между ними, а также содержание и методы, используемые в воспитательном процессе.

Цель педагогической системы заключается в формировании и развитии личности воспитанника, а также передаче опыта и ценностей от предыдущих поколений. Субъектами воспитания выступают обучающиеся и педагоги, которые взаимодействуют друг с другом в рамках образовательной среды. Содержание и методы определяют какие знания, навыки и ценности будут переданы и каким образом.

Эта педагогическая система обеспечивает целостность и комплексный подход к воспитанию, что существенно важно для успешной передачи ценностей и опыта от одного поколения к другому. Педагогический процесс и педагогическая система играют ключевую роль в преемственности поколений, обеспечивая непрерывность и сохранение культурного наследия и ценностей общества.

Система воспитания не просто совокупность компонентов, а имеет структуру, то есть стройное взаимодействие и связь между элементами, которые отражают внутреннюю цель и целостность воспитательного процесса. Эта структура системы воспитания отражает устойчивые и повторяющиеся причинно-следственные связи между компонентами системы, которые также могут называться закономерностями воспитания [15].

Исследование педагогических основ преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования позволило выявить важные аспекты, которые способствуют успешному и эффективному воспитанию нового поколения. В рамках данного исследования были выработаны следующие ключевые выводы:

Преемственность поколений в воспитательной работе играет решающую роль в формировании ценностей, моральных норм и навыков учащихся. Эффективное наследование и передача опыта предыдущих поколений педагогов обогащает воспитательный процесс и способствует развитию личности обучающихся.

Стабильность и непрерывность воспитательной работы являются важными факторами успеха. Создание психологически благоприятных условий для развития личности обучающихся требует долгосрочных и последовательных усилий со стороны педагогических коллективов. Основой преемственности в воспитательной работе должны быть общие ценности, такие как добросовестность, человечность, честность, порядочность и образованность. Эти ценности должны служить опорой для формирования личностных качеств обучающихся.

Повышение квалификации специалистов психологической службы и их активное участие в воспитательном процессе являются необходимыми элементами обеспечения преемственности и качественной воспитательной работы. Педагогическая психология играет ключевую роль в понимании особенностей развития личности и в разработке методов воспитания, учитывающих психологические аспекты формирования ценностей и качеств личности обучающихся.

В целом, исследование преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования подчеркивает важность сохранения и передачи лучшего педагогического опыта, основанного на нравственных ценностях и академическом подходе. Данные выводы могут служить основой для разработки и внедрения программ и методик, способствующих более успешному воспитанию добросовестных, честных, порядочных и образованных граждан в системе образования.

Педагогический процесс и педагогическая система играют важную роль в преемственности поколений. Они обеспечивают передачу знаний, ценностей и опыта от старшего поколения к младшему. Когда воспитание рассматривается как педагогическая система, она становится инструментом, который позволяет сохранить и передать культурное наследие и ценности общества. Также педагогический процесс создает условия для формирования молодыми поколениями устойчивых ценностей и навыков, а также способствует развитию критического мышления и самосознания, что является важным элементом преемственности поколений.

В итоге изучения педагогических основ преемственности поколений в контексте воспитательной работы организаций образования становится очевидной важность систематического и целенаправленного подхода к вопросу наследования и передачи культурных, нравственных и образовательных ценностей от одного поколения к другому. Принцип преемственности является неотъемлемым элементом образовательного процесса, способствующим формированию у молодого поколения глубокого понимания исторического, культурного и социального контекста своей страны, а также развитию личностных качеств и компетенций, необходимых для успешной жизни и профессиональной деятельности.

Реализация данного принципа требует от педагогов не только высокого уровня профессионализма, но и способности к инновационному мышлению, готовности к постоянному обновлению знаний и методик работы. Важно создавать в образовательных учреждениях атмосферу открытости, уважения к истории и традициям, а также способствовать активному взаимодействию между учащимися разных возрастов и поколений. Только в такой среде возможно успешное осуществление преемственности поколений, которое будет способствовать не только личностному, но и социокультурному развитию общества в целом.

Таким образом, педагогические основы преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования играют ключевую роль в подготовке молодежи к жизни в современном мире, обеспечивая непрерывную связь между прошлым, настоящим и будущим, что является залогом стабильного развития и процветания общества.

2 Международный и отечественный опыт в обеспечении преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования

Основные виды педагогической деятельности в целостном педагогическом процессе – обучающая, воспитательная и развивающая работа.

Воспитательная работа – это не просто одно из направлений деятельности учебных заведений, а ключевой аспект, определяющий качество и эффективность образовательного процесса в целом. Она направлена на формирование у учащихся не только знаний и умений, но и на развитие их личностных качеств, ценностей и мировоззрения.

Международный опыт в этой области подчеркивает важность индивидуализированного подхода и развития критического мышления учащихся. Применение интерактивных методов обучения, таких как проектная деятельность и кейс-методы, способствует развитию творческого потенциала и самостоятельности.

В отечественной практике большое внимание уделяется коллективным и общественно-значимым деятельности. Это способствует формированию у учащихся чувства ответственности, товарищества и взаимопомощи. Учитель в этом процессе выступает не только как передатчик знаний, но и как наставник, ведущий учащихся к осознанному выбору ценностей и жизненных ориентиров.

Учитывая преемственность поколений, особое значение приобретает способность образовательной системы адаптироваться к меняющимся социальным и культурным реалиям, сохраняя при этом базовые принципы и ценности. Постоянное обновление методов и подходов в воспитательной работе, опираясь как на отечественный, так и на международный опыт, является ключом к созданию действительно эффективной и актуальной образовательной среды (таблица 4).

Таблица 4 – Ключевые аспекты учебно-воспитательной работы [16]

№	Аспект учебно-воспитательной работы	Описание
1	Духовно-нравственное, гражданско-правовое воспитание	Формирование уважения к духовным ценностям, культурному наследию, правовым нормам через образовательные программы и мероприятия.
2	Вовлечение в жизнь, традиции, быт родного края	Укрепление связи учащихся с их историческим и культурным наследием через экскурсии, исследования и участие в местных мероприятиях.
3	Сотрудничество школы, семьи и общества	Создание единого воспитательного пространства через родительские собрания, совместные проекты и обмен опытом.
4	Предоставление выбора	Развитие практических навыков и

видов и форм созидательного труда для разных возрастов	самостоятельности учащихся через участие в трудовых практиках, кружках и волонтерских программах.
--	---

Ключевые аспекты учебно-воспитательной работы в образовательных организациях могут быть эффективно реализованы, опираясь на определенные принципы воспитания.

Принципы воспитания – это фундаментальные идеи или нормы, которые служат руководством для организации и проведения воспитательного процесса. Они определяют основные подходы к взаимодействию между педагогами и обучающимися, а также устанавливают рамки для формирования воспитательной среды и методов работы (рисунок 1).

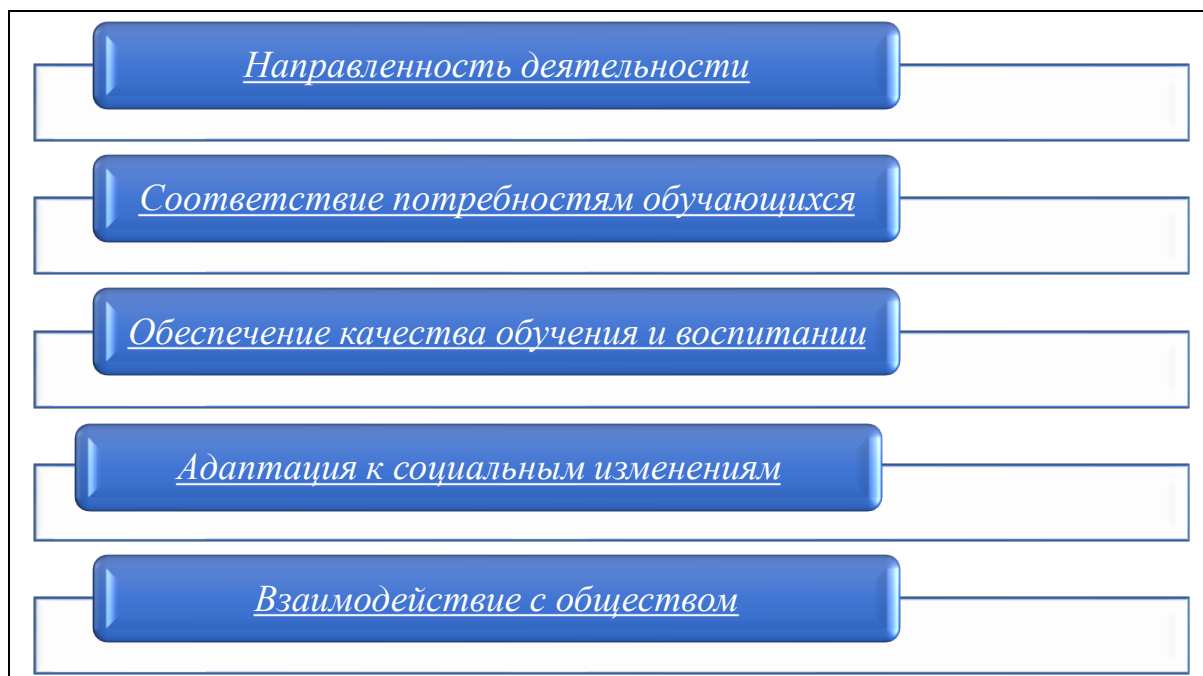

Рисунок 1 – Причины важности принципов воспитания

Принципы воспитания важны по нескольким причинам:

Направленность деятельности: они помогают сфокусировать воспитательную работу на достижении конкретных целей, таких как развитие нравственности, социальных навыков, самостоятельности и ответственности у обучающихся.

Соответствие потребностям обучающихся: Принципы учитывают индивидуальные особенности, интересы и потребности обучающихся, обеспечивая их всестороннее развитие.

Обеспечение качества обучения и воспитания: они способствуют поддержанию высоких стандартов образовательного процесса, гарантируя эффективность и системность воспитания.

Адаптация к социальным изменениям: Воспитательные принципы позволяют образовательным организациям быть гибкими и адаптироваться к меняющимся социальным и культурным условиям, сохраняя при этом свою актуальность.

Взаимодействие с обществом: они подчеркивают важность взаимодействия образовательных организаций с семьей, общественными и культурными учреждениями, способствуя формированию социально ответственной и гармонично развитой личности.

Таким образом, принципы воспитания играют ключевую роль в формировании эффективной учебно-воспитательной работы, обеспечивая её целостность, направленность и соответствие общественным ожиданиям и требованиям (таблица 5).

Таблица 5 – Принципы воспитательной работы в организациях образования

№	Принцип воспитания	Описание
1	Соблюдение законности и прав семьи и ребенка	Включает в себя уважение к конфиденциальности информации о ребенке и его семье, а также гарантирование безопасности обучающихся во время их пребывания в образовательной организации.
2	Создание благоприятной среды для обучающихся и педагогов	Создание условий для эффективного и конструктивного взаимодействия между педагогами и обучающимися.
3	Реализация воспитательного процесса через создание сообщества обучающихся, педагогов и родителей	Формирование такого сообщества подразумевает организацию ярких и содержательных событий, которые способствуют развитию положительных эмоций и доверительных отношений.
4	Системность и целесообразность воспитательного процесса	Необходимо поддерживать последовательный и целенаправленный подход в воспитании для обеспечения его эффективности и соответствия образовательным целям.
5	Индивидуализация обучения и воспитания	Учет индивидуальных особенностей, интересов и потребностей каждого обучающегося для обеспечения его максимального развития и самореализации.
6	Вовлеченность и активное участие обучающихся	Стимулирование активности и самостоятельности обучающихся в учебном и воспитательном процессе, включая практику самоуправления и проектной деятельности.
7	Непрерывность и последовательность	Обеспечение постоянного развития личности обучающегося на всех этапах его обучения,

	воспитательного процесса	согласованность учебных и воспитательных целей.
8	Взаимодействие с социальной средой	Сотрудничество с родителями, общественными организациями, культурными и научными учреждениями для расширения возможностей воспитательной работы и социализации обучающихся
9	Развитие критического мышления и решения проблем	Стимулирование аналитического мышления, способности критически оценивать информацию и самостоятельно решать проблемы.
10	Обеспечения безопасности и заботы	Направлено на освоение основных правил безопасности. Необходимо научить детей основам домашней, школьной и уличной безопасности для обеспечения их защиты в различных жизненных ситуациях. А также, важно обучать детей конструктивному выражению своих чувств и эмоций, а также способности справляться с негативными переживаниями и стрессом. Дети должны постоянно чувствовать поддержку и заботу со стороны родителей и педагогов. Это принцип также подразумевает о необходимости воспитывать у детей умение понимать и уважать чувства других людей.
11	Быть примером и образцом своим поведением	Принцип воспитания, заключающийся в служении образцом для подражания, является эффективным методом воспитания детей. Взрослые могут быть примером для детей своим поведением, действиями и отношением к другим людям, природе и труду. Обучаясь на примерах, дети усваивают культурные и нравственные ценности, социальные нормы, наблюдая за поведением родителей, педагогов и других значимых людей в их социальной среде. Однако важно помнить, что дети воспринимают не только положительные, но и отрицательные модели поведения
12	Обратная связь и поддержка коммуникации	Принцип обратной связи и поддержки коммуникации подразумевает необходимость предоставления открытой и искренней обратной связи, позволяющей детям учиться на собственных ошибках и достижениях. Обратная связь должна касаться конкретных действий

		ребенка, а не его личностных качеств. Этот принцип обучает детей адекватному восприятию и анализу информации, а также способствует укреплению связи между ребенком и взрослым.
--	--	--

Основные воспитательные мероприятия в организациях образования:

- интеграция воспитательных усилий: основа годового цикла воспитательной работы составляют общешкольные мероприятия, в рамках которых происходит интеграция воспитательных усилий педагогов.

- коллективное развитие и анализ: основные мероприятия предусматривает коллективное развитие, планирование, реализацию и анализ результатов, вовлекая в этот процесс и педагогов, и обучающихся.

- возрастающая роль обучающихся: в организациях образования создаются условия для постепенного увеличения роли обучающихся в совместных мероприятиях, начиная от пассивного участия до организаторской деятельности на каждом этапе обучения.

- формирование дружеских отношений: педагоги стремятся к формированию дружеской атмосферы в классах, кружках, секциях и других детских объединениях.

- многофункциональная роль педагогического коллектива: классный руководитель и педагогический коллектив в целом несут ответственность за воспитательный процесс и выполняют организационные функции, способствуя развитию и воспитанию детей, а также помогая в разрешении конфликтов.

Образовательное пространство современного школьника – это все, что окружает его сегодня, как в самой образовательной организации, так и за ее пределами. Открытость школы к конкретным социальным процессам, происходящим в стране, активизация взаимодействия города с образовательными, культурными, религиозными организациями, достижение согласованности целей образовательной деятельности с потребностями и возможностями окружающей среды является важнейшим условием субъективности и личностного самоопределения учащегося. Создание открытой, высокотехнологичной образовательной среды-задача, требующая использования не только всех ресурсов образовательной организации, но и всего образовательного и социокультурного потенциала.

Активными участниками образовательного процесса являются не только учащиеся и педагоги, но также родители и социальные партнёры школы (рисунок 2).

Взаимодействие общеобразовательной школы с социальными субъектами включает последовательную реализацию следующих этапов:

- Моделирование взаимодействия: Разработка моделей сотрудничества общеобразовательной организации с различными социальными субъектами с участием учащихся, родителей и общественности, инициируемая администрацией школы на основе анализа социально-педагогического потенциала социальной среды.

- Проектирование партнёрства: Формирование партнёрских отношений школы с различными социальными субъектами, включая создание договорных отношений с предприятиями, общественными объединениями и организациями дополнительного образования.

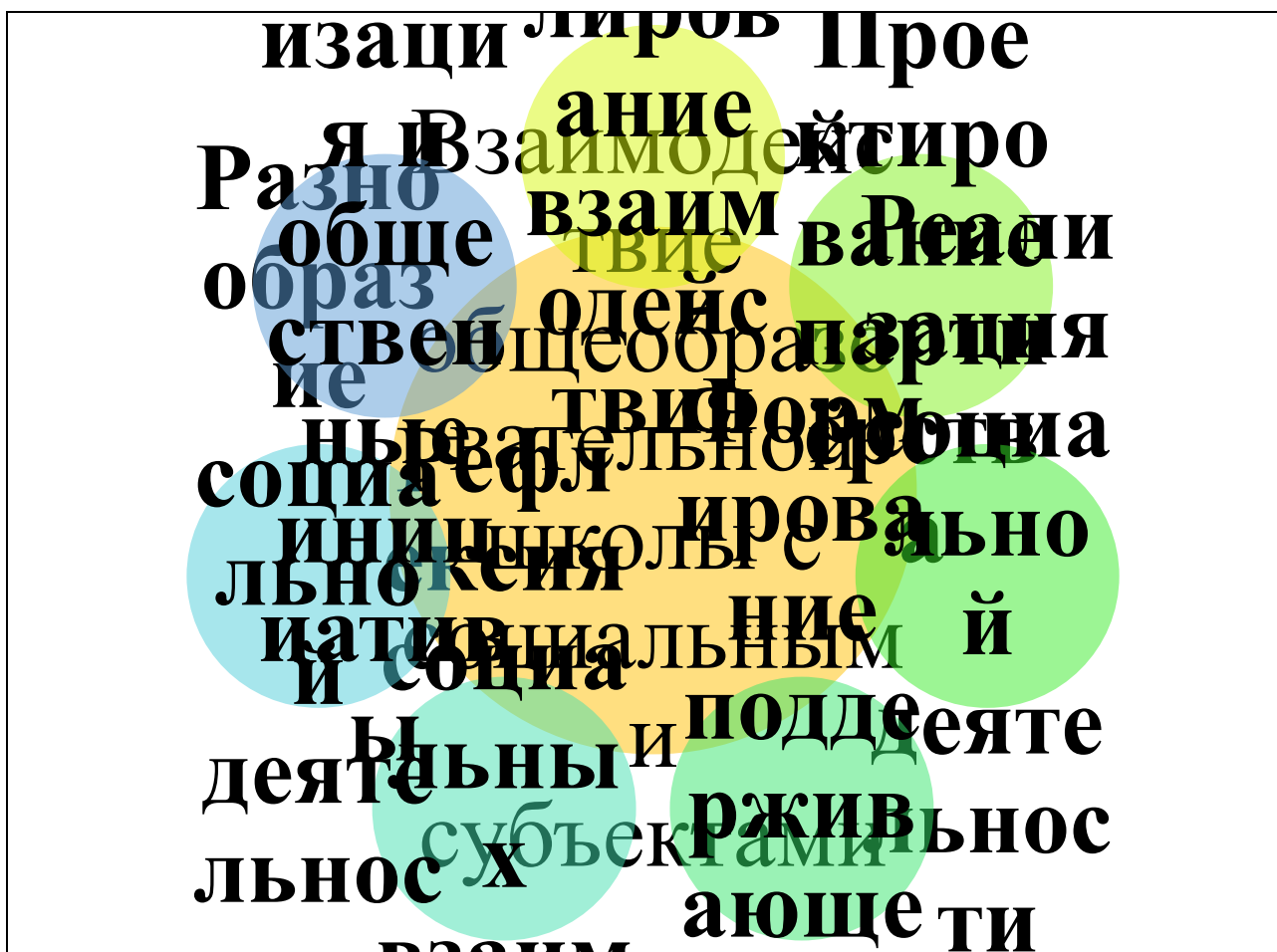

Рисунок 2 – Модель взаимодействия общеобразовательной школы с социальными субъектами

- Реализация социальной деятельности: активное воплощение социальной деятельности в рамках договорённостей школы с социальными партнёрами.

- Формирование поддерживающей атмосферы: создание в школе и социальной среде условий, способствующих развитию созидательного социального опыта учащихся и конструктивных ожиданий.

- Рефлексия социальных взаимодействий: организация анализа социальных взаимодействий учащихся с использованием самоконтрольных дневников и электронных дневников.

- Разнообразие социальной деятельности: обеспечение широты и разнообразия социальной деятельности учащихся по содержанию и формам организации, включая хобби, социальную активность и лидерство.

- Самоорганизация и общественные инициативы: стимулирование самоорганизации учащихся и поддержка их общественных инициатив [16].

Опыт Германии по обеспечению преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования.

Преемственность поколений в воспитании подразумевает передачу знаний, культурных ценностей, навыков и традиций от старших поколений к младшим в

образовательной среде. В Германии этот процесс имеет несколько ключевых особенностей:

Двухуровневая система образования: Германия предлагает разделение учеников после начальной школы на разные типы образовательных учреждений (Gymnasium, Realschule, Hauptschule), что способствует более точному учету индивидуальных способностей и интересов учащихся.

Дуальная система обучения: эта система сочетает теоретическое обучение в школе с практическим обучением на рабочем месте и широко используется для подготовки квалифицированных рабочих. Это обеспечивает преемственность навыков и знаний между поколениями на рабочем месте.

Воспитание в духе демократии и толерантности: В немецких школах важное место занимает формирование социальных и гражданских компетенций, что соответствует демократическим традициям страны.

Сотрудничество с родителями: в Германии большое значение придаётся сотрудничеству с родителями, что проявляется в активном участии семьи в образовательном процессе и воспитательной работе.

Программы международного обмена: широко распространены программы обмена учащимися, что способствует культурному обогащению и международной преемственности.

Воспитание через спорт и культуру: школы и другие организации образования активно используют спортивные и культурные программы для воспитания подрастающего поколения.

Поддержка молодёжи: Государство предоставляет разнообразные программы поддержки для молодёжи, направленные на их профессиональное и личностное развитие.

Большое значение преемственности поколений в учебно-воспитательном процессе середины XIX века придавал немецкий гуманистический педагог Адольф Дистервег. Он подчеркивал важность связи между предшествующим опытом учащихся и новыми знаниями, а также выступал за предоставление учащимся определённой степени автономии. А. Дистервег настаивал на необходимости глубокого усвоения учебного материала перед переходом к последующему, пропагандируя последовательное и детальное обучение без пропусков и скачков.

Педагог особо подчеркивал необходимость индивидуализированного подхода к каждому ученику, учитывая, что то, что воспринимается как непрерывное обучение одним ребёнком, для другого может оказаться перегрузом. Он утверждал, что разные ученики развиваются в разном темпе, что необходимо принимать во внимание в образовательной практике.

Дистервег также выдвигал идею о постепенном и последовательном обучении. Он предлагал учителям на каждом этапе знакомить учащихся с фрагментами следующего учебного материала, чтобы пробудить их интерес, не раскрывая сразу всю тему полностью. Он считал, что обучение должно следовать принципу перехода от знакомого к неизвестному и что развитие природы и мышления подчиняется тому же закону. Ещё один из его принципов заключался

в том, чтобы разбивать учебный материал так, чтобы он систематически повторялся на новом уровне сложности.

Адольф Дистервег в своих работах подчеркивал, что воспитание и обучение должны следовать порядку, аналогичному историческому развитию человечества и продвигал идею исторической преемственности поколений. Дистервег выдвинул концепцию культурного воспитания, акцентируя внимание на важности учета культурных и исторических контекстов, в которых живет человек, особенно значимости национальной культуры. Он утверждал, что преемственность в образовании основывается на устойчивости и глубине знаний, формируемых через развивающееся обучение и автономию учащихся. Дистервег видел ключевую связь между усвоенным материалом и новыми знаниями, считая, что основу преемственности составляет систематизированное знание, которое учащиеся должны осваивать самостоятельно, с учетом их возраста и индивидуальных особенностей.

Тем не менее, Дистервегом, подчеркивал важности самостоятельности и активной роли учащихся в процессе обучения, по-прежнему остается значимой в современных педагогических подходах как в среднем, так и в высшем образовании.

В настоящее время в Германии особое внимание уделяется роли ценностей в воспитании поколений. Ценности определяют основы совместного существования в обществе и поддерживают детей и родителей в их развитии. Подавляющее большинство родителей стремятся быть хорошими опекунами и воспитывают своих детей в духе собственных ценностей. Тем не менее, во многих семьях существует неуверенность относительно того, насколько ценности актуальны, как их прививать и кто несет за это ответственность. Процесс передачи ценностей приобретает особую важность на фоне сосуществования людей из различных культур и религиозных традиций. Здесь проявляется ответственность всего общества.

Германия характеризуется множеством различных этнокультур, что обусловлено большим количеством людей, эмигрировавших в страну и получивших гражданство. Несмотря на широкое этнокультурное разнообразие, многие принимают и усваивают сильные немецкие культурные традиции. Хотя немцев часто воспринимают как сдержанных и строгих, в подходе к воспитанию детей они проявляют спокойствие и терпимость. Как отмечает Sara Zaske, немецкие родители высоко ценят независимость и ответственность у детей. Это объясняет, почему в Германии дети часто ходят в школу сами и играют в парках без присмотра уже с пятилетнего возраста (*the German Way & More*, <http://www.german-way.com/history-and-culture/education/>). Таким образом, дети в Германии привыкают самостоятельно находить решения, а не ждать указаний. В детских садах страны особое внимание уделяется развитию навыков чтения и письма через игру, а не акценту на цифрах и буквах.

В Германии не ожидается, что дети будут знать буквы и цифры к началу обучения в первом классе, так как дошкольное образование больше фокусируется на свободной игре, а не на академических занятиях. Критериями

для поступления являются социальная подготовка и умение держать ручку или карандаш, что существенно отличается от подходов многих других стран. Родители регулярно выходят на прогулки со своими детьми, даже в холодную погоду. По всей стране разбросаны игровые площадки, включая не только стандартные комплексы, но и большие игровые сооружения, канатные дороги, творческие аттракционы, пруды и песочницы. В Германии убеждены, что игры на свежем воздухе способствуют физическому и когнитивному развитию ребенка.

Таким образом, стиль воспитания в Германии укоренён в индивидуалистических культурных ценностях, где независимость и ответственность позволяют детям действовать и играть самостоятельно. Это не означает отсутствие родительской заботы, а скорее демонстрирует веру в то, что дети способны действовать ответственно. Кроме того, этот подход акцентирует внимание на личных потребностях, предпочтениях и правах детей, а не на предписаниях или мнениях других людей. Таким образом, дети обладают свободой действий и выражения своих чувств и мыслей [17].

Опыт Сингапура

Преемственность поколений в Сингапуре основывается на ценностях. Ценностно-ориентированное воспитание было впервые внедрено в школах Сингапура в конце 1950-х годов через уроки граждановедения, этики и религиоведения. Целью такого воспитания является привитие моральных ценностей и подготовка обучающихся к роли ответственных членов семьи и сообщества, а также формирование хороших гражданских качеств.

В ответ на изменения в образовательной политике, национальных потребностях и педагогических подходах учебная программа по воспитанию ценностей эволюционировала от ранних программ, таких как «Гражданство» (1958), «Религиозное образование» (1958) и «Этика» (1959), к более современной программе «Воспитание характера и гражданственности» (2014).

Обязательное ценностное воспитание было введено в Сингапуре в конце 1950-х годов в рамках масштабных образовательных реформ. Эти реформы были направлены на создание централизованной системы образования и разработку малайской учебной программы. Первое значительное упоминание о ценностном воспитании можно найти в образовательной политике 1956 года, в которой правительство объявило о своем намерении ввести гражданское воспитание во всех школах [18].

Целью программы «Этика» было воспитание нравственных качеств, формирование хороших привычек и развитие гражданского сознания. Для поддержки преподавания этой программы был разработан ряд учебных материалов и программ: в рамках программы для начальных школ внедрена программа «Правильное поведение», для средних школ – отдельная программа, а также руководство для учителей и серия из четырех томов рассказов о правильном поведении.

Для более глубокого вовлечения старшеклассников в процесс обучения учителям предлагалось организовывать экскурсии в суды и законодательные органы, чтобы ознакомить учащихся с работой государственных учреждений.

Программа «Гражданство» для средних школ, введенная в ноябре 1958 года, охватывала широкий спектр тем, включая общественное участие, социальные услуги, государственные учреждения, правительство, закон и порядок, оборону, гражданские права и расовое согласие. В 1966 году Министерство образования Сингапура запустило комплексную программу нравственного воспитания и гражданской подготовки для начальных и средних школ.

В рамках программы гражданского воспитания для начальных школ был сделан акцент на формировании характера, развитии хороших привычек, нравственном воспитании и гражданских обязанностях учащихся. Программа для средних школ была разработана на основе аналогичных принципов с целью воспитания благородного характера, поддержания здоровья, формирования хороших привычек, а также развития любви к своей стране и обществу. Эти темы рассматривались в контексте индивидуальности, семьи, школы, общества, нации и мирового сообщества.

После пересмотра программы «Гражданское воспитание» в 1973 году, в начальных школах Сингапура была введена новая междисциплинарная программа, объединяющая элементы гражданского воспитания, истории и географии. Эта программа, получившая название «Образование для жизни», преподавалась на родных языках учащихся – китайском, малайском или тамильском. Реализация программы началась поэтапно с первого и второго классов начальной школы в 1974 году. Преподавание гражданского воспитания продолжалось также и в средних школах [18].

Ценностное воспитание вновь стало предметом особого внимания в 1977 году, когда Министерство образования Сингапура создало специальный комитет для изучения возможностей интеграции нравственного воспитания в школьную программу. Вместо традиционных уроков в классах, комитет предложил интегрировать нравственное воспитание с физическим воспитанием и внеклассной деятельностью. Кроме того, комитет выступил за использование английского языка как основного языка обучения, отходя от использования родных языков.

Ценностное воспитание вновь стало предметом особого внимания в 1977 году, когда Министерство образования Сингапура создало специальный комитет для изучения возможностей интеграции нравственного воспитания в школьную программу. Вместо традиционных уроков в классах, комитет предложил интегрировать нравственное воспитание с физическим воспитанием и внеклассной деятельностью. Кроме того, комитет выступил за использование английского языка как основного языка обучения, отходя от использования родных языков.

Однако эти предложения были отменены в свете публикации отчета о деятельности Министерства образования за 1978 год и нового приказа о нравственном воспитании за 1979 год.

В 1978 году исполняющему обязанности министра культуры Онг Тенг Чеонгу было поручено возглавить группу для оценки существующих программ нравственного воспитания. В своем отчете 1979 года комитет пришел к выводу, что программы «Образование для жизни» и «Гражданское образование» были неэффективны из-за их чрезмерно обширного содержания и сложности языка, что затрудняло понимание учащимися, изучающими английский язык. В результате комитет предложил заменить эти курсы единой программой «Нравственное воспитание», ориентированной на индивидуальное поведение, социальную ответственность и лояльность к стране, с акцентом на обучение азиатским ценностям [18].

Комитет также рекомендовал использовать родной язык учащихся в качестве основного средства обучения, поскольку это было признано более эффективным инструментом для воспитания.

В 1984 году религиозное образование и конфуцианская этика были введены как обязательные экзаменационные предметы для учащихся 3-го и 4-го классов средней школы в Сингапуре. Однако в 1989 году, на фоне религиозного возрождения в стране, правительство отменило эту политику. Правительство объявило о своей нейтральной позиции по религиозным вопросам, подчеркнув, что религиозное образование должно быть в первую очередь задачей родителей, а школы должны играть второстепенную роль.

Министерство образования Сингапура ввело новую программу нравственного воспитания под названием «Гражданское и нравственное воспитание». Эта программа была разработана первоначально для заполнения пробела, возникшего после отмены обучения религии для старшеклассников, и затем была расширена для использования в начальных и средних школах. Программа «Гражданское и нравственное воспитание» больше сосредоточена на развитии гражданственности и включает в себя пять основных ценностей: ставить общество выше личных интересов; поддерживать семью как фундаментальное основание общества; уважать права индивидов и поддерживать общие интересы; решать проблемы через консенсус, а не конфликт; поддерживать расовую и религиозную гармонию.

Была запущена программа «Национальное образование», которая добавила еще одно измерение в воспитание ценностей. Цель этой инициативы – способствовать национальному единству учащихся, воспитывая чувство сингапурской идентичности, рассказать о пути Сингапура как государства, помочь учащимся понять уникальные проблемы и уязвимости Сингапура, а также привить основные ценности, такие как меритократия и расовая гармония. Национальное образование не преподается как отдельный предмет, но включено в школьную программу [18].

Различные области ценностного воспитания – гражданское и нравственное воспитание, национальное воспитание и внешкольная деятельность –

регулируется и представлены в виде интегрированной программы под названием «характер и гражданство». Учебная программа направлена на воспитание личных, моральных и гражданских ценностей, которые готовят молодых сингапурцев к решению проблем меняющегося глобального мира. Программа «характер и гражданство» была введена в 2014 году для учащихся начальной и средней школы и для студентов предуниверситетских курсов. В 2016 году программа «характер и гражданство» была дополнена другими программами, которые прививают ценности через участие в жизни общества, такими как «ценности в действии» и «ценности в опыте», которые заменили программу «участие в жизни общества» [18].

В Сингапуре опыт пожилых людей в воспитательном процессе часто остается незамеченным и неприменим. За последние два десятилетия межпоколенческие программы использовались для расширения прав и возможностей пожилых людей и создания у них нового чувства цели. Эти усилия предпринимаются ежегодно 1 октября в честь Международного дня пожилых людей, в котором отмечается вклад пожилых людей в развитие общества и их сообществ. В книге «Поколение: создание и воспитание следующего поколения» (Journal of Intergenerational Relations, 2019) изучалось, как партнерство между детьми и поколениями пожилых людей может расширить возможности пожилых людей и улучшить их благополучие.

В этом исследовании дети сотрудничали с пожилыми людьми с деменцией и без нее. Мероприятия на первом этапе исследования планируются с учетом культурных праздников и традиций. Эти мероприятия направлены на содействие передаче культуры и знаний между поколениями, поскольку эти традиции исчезают среди молодого поколения Сингапура.

Через шесть месяцев после начала исследования ученые обнаружили, что упрощение и характер действий являются «фундаментальными» для создания полноценного взаимодействия. Несмотря на попытки понять потребности в развитии пожилых людей, мероприятия не отличались разнообразием или были признаны непригодными для участников. Среди других препятствий – избыточный перевод, поскольку язык был барьером между пожилыми людьми, говорящими на мандаринском диалекте, и детьми, говорящими на английском языке.

Эти проблемы были решены на втором этапе исследования. Фасилитаторы прошли хорошую подготовку и получили задание стать связующим звеном между детьми и пожилыми людьми. Их наблюдения также сыграли решающую роль, если необходимо внести изменения в программы. Развлечения, популярные среди пожилых людей, такие как «Бинго», стали образовательным вариантом. Это позволило пожилым людям выучить английские термины, не связывая популярную игру с азартными играми.

В конце исследования было обнаружено, что уровень благополучия пожилых людей остается неизменным. Кроме того, пожилые люди начали чувствовать себя более целеустремленными, делаясь своим опытом и идеями с детьми. Исследователи считают, что такое взаимодействие поколений создает

заботливое и сострадательное общество по отношению к пожилым людям. Подобные программы взаимодействия поколений могут быть разработаны в виде структурированной программы, которая в последствии может быть принята другими центрами по уходу за пожилыми людьми [19].

Швейцарский опыт

Бабушки и дедушки всегда были важными звеньями общественной системы. Исторический анализ показал, что в сельских семьях, в которых активно участвовали бабушки, младенческая и детская смертность была ниже, чем в семьях без их участия. Недавно важность бабушек и дедушек как бесплатных помощников по уходу за детьми была широко признана и опубликована в прессе, особенно во время школьных каникул. Годовой объем таких услуг в Швейцарии оценивается более чем в 8 миллиардов швейцарских франков.

В европейских странах наблюдается усиление связей между бабушками и дедушками и внуками, а также высокая оценка вклада старшего поколения в воспитание детей. Однако в разных странах роль бабушек и дедушек в уходе за детьми и финансовой поддержке внуков различна. В Швейцарии меньше бабушек и дедушек, живущих под одной крышей со своими внуками, по сравнению с Южной и Восточной Европой, а у многих детей есть бабушки и дедушки, которые живут за границей [20].

Две основные причины этого – экономическая неопределенность последних десятилетий, включая финансовый кризис 2008–2010 годов, и «коронакризис» подчеркнул важность сотрудничества поколений. Это особенно верно в странах с высоким уровнем безработицы среди молодежи, где пенсии бабушек и дедушек иногда являются единственным источником дохода для внуков.

Во-вторых, даже после выхода на пенсию пожилые люди остаются здоровыми и активными, что улучшает их отношения с молодежью. Исследования показывают, что активные и здоровые пожилые люди не только дольше остаются здоровыми, но и чувствуют себя моложе своих неактивных сверстников.

Учитывая социальную активность и хорошее физическое состояние старшего поколения в Швейцарии, долгосрочное ограничение контактов не будет эффективным. Вмешательство правительства в семейную жизнь является проблемой и, как показывает практика, может быть неэффективным в долгосрочной перспективе. Кроме того, в Швейцарии, как и в других странах, семья остается ценным социальным учреждением для молодых и пожилых людей, что часто встречается в городских и сельских районах. Отношения с бабушкой и дедушкой являются ключевым элементом этой семейной структуры.

Во многих европейских странах, включая Швейцарию, старшее поколение играет важную роль в оказании социальной и эмоциональной поддержки молодым семьям. Это особенно актуально в условиях современных социальных и экономических трудностей, когда молодым родителям часто трудно совмещать работу и уход за детьми. Бабушки и дедушки часто действуют как надежная

опора, не только заботясь о своих внуках, но и передавая ценные знания и жизненный опыт.

Интересно, что в последние годы наблюдается рост числа межпоколенческих программ, направленных на укрепление межпоколенческих связей. Такие программы не только способствуют пониманию и уважению среди молодежи и пожилых людей, но также предоставляют платформу для обмена знаниями и навыками

Также наблюдается тенденция к увеличению количества исследований, изучающих влияние бабушек и дедушек на благополучие внуков. Эти исследования часто показывают, что наличие активных и заботливых бабушек и дедушек положительно влияет на эмоциональное и социальное развитие детей [20].

Опыт Турции

Связь между поколениями в Турции, особенно в контексте образовательного процесса в школах, является уникальным и важным аспектом турецкого образования и общественной жизни. Турецкая культура глубоко укоренилась в традициях уважения и ценности старейшин, что также отражается в системе образования.

Школы Турции уделяют особое внимание взаимодействию между различными поколениями. Учителя, которые часто воспринимаются как вторые родители, играют решающую роль в передаче знаний и культурных традиций молодому поколению. Это не только обучение академическим предметам, но и воспитание уважения к пожилым людям, понимание семейных ценностей и важности национального наследия.

Школьные программы в Турции часто включают мероприятия, которые развивают связи между поколениями. Например, проекты, в которых учащиеся собирают историю и опыт своих бабушек и дедушек, обсуждают их в классах, чтобы они научились ценить историю и опыт старшего поколения. Такие проекты способствуют не только образовательным целям, но и укреплению семейных и общественных связей [21].

Кроме того, турецкие школы уделяют большое внимание национальным и религиозным праздникам, которые часто отмечаются с участием разных поколений. Эти мероприятия служат платформой для обмена опытом и традициями между старшим и младшим поколениями, способствуя гармонии и взаимопониманию в обществе.

Это особенно заметно в сельской местности, где школы часто служат центром общественной жизни, а учителя действуют как советники и наставники не только для учеников, но и для их семей. Здесь еще более очевидна связь между поколениями, поскольку школа активно взаимодействует с семьями учащихся, организует различные совместные мероприятия.

Можно отметить несколько конкретных мероприятий, которые иллюстрируют связь между поколениями в Турции:

Проекты по сбору устной истории-во многих турецких школах учащимся предлагается задание собрать истории из жизни их бабушек и дедушек, особенно

связанные с Республиканской реформой или историческими событиями в Турции. Это помогает учащимся узнать больше о национальной истории и культуре и укрепляет связи со своими семьями.

Школьные праздники и мероприятия – школы в Турции часто организуют праздничные мероприятия, такие как День Республики (29 октября), когда учащиеся выступают перед своими семьями и местным сообществом. Во время этих мероприятий активно участвуют бабушки и дедушки, что способствует обмену знаниями и опытом между поколениями.

Проекты сохранения культурного наследия-некоторые школы реализуют специальные проекты, направленные на изучение и сохранение местных традиций и ремесел, в которых участвуют как ученики, так и пожилые члены сообщества. Например, проект по изучению традиционных турецких узоров в Ковровом вязании или мастер-классы по приготовлению традиционных блюд

Взаимодействие со старшим поколением в классе – учителя могут пригласить бабушек и дедушек в класс, чтобы поделиться своими знаниями и опытом на уроках социальных наук, истории или литературы. Такие встречи позволяют учащимся получить живой опыт от старшего поколения и узнать больше об их культурном и историческом наследии [21].

Школьные библиотеки-в некоторых школах библиотеки функционируют как место встречи учащихся и пожилых людей. В таких библиотеках можно найти книги и материалы, передаваемые из поколения в поколение, чтобы помочь учащимся узнать больше о своей стране и прошлом своей семьи.

Связь поколений в Турции является важным элементом в контексте школьного образования, способствующим укреплению общественных ценностей, передаче культурного наследия и поддержанию гармонии в обществе.

Отечественный опыт обеспечения преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования

В текущем 2023-2024 учебном году была разработана «Единая программа воспитания», включающая идеологии «Толық адам», «Еңбек адамы», «Адал адам» и направленная на привитие ценностей, превосходящих мораль и качества личности.

В Единой программе воспитания отражены принципы, которые не меняются в воспитании поколений, даже если меняются времена. Его содержание основано на учениях «Парасатты адам» Аль-Фараби, «Құтты білік» Жусупа Баласагуна, «О государстве» Яссауи, «Толық Адам» Абая Кунанбаева, «Ар-ұждан» Шакарима Кудайбердиулы, идеях национальной интеллигенции и просветителей.

Целью воспитания является воспитание трудолюбивого, честного, сознательного, созидательного гражданина на основе общечеловеческих и национальных ценностей.

Решение следующих задач:

- формировать умения и прививать навыки уважения к родителям, взрослым, прислушиваться к их наизиданиям, ценить семейный лад, достойно исполнять свои обязанности перед семьей;

- прививать такие качества как доброта, честь, совесть, достоинство, ответственность, чувство заботы и справедливости, формировать трудолюбие и правовую культуру;

- беречь национальное достояние, уважать казахский язык, национальные символы, сохранять мир, согласие, сплоченность и национальное единство, воспитывать патриотизм и государственность;

- ценить здоровье, здоровый образ жизни, чистоту ума и эмоциональную устойчивость;

- воспитать бережное отношение к природе, национальному и культурному наследию, экономному и эффективному использованию природных ресурсов.

В Единой программе воспитания определены ценности воспитания как национальный интерес, совесть и стремление (рисунок 3).

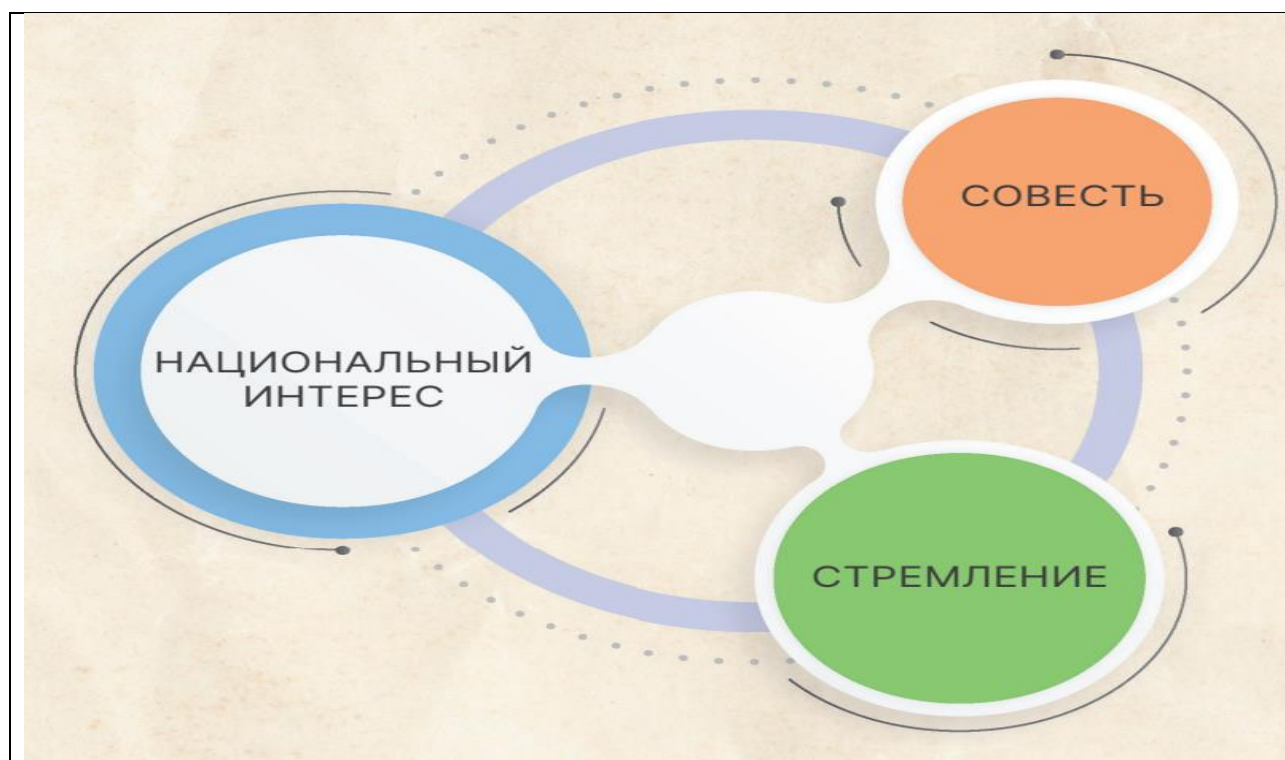

Рисунок 3 – Ценности воспитания

Вложение ценностей воспитания в молодое поколение раскроет яркий облик будущего нашей страны. Ценности воспитанного человека формируют систему его устойчивых взглядов, основу жизненной позиции, умения выбора, принятия решений, определяет его действия и поведение.

Национальный интерес:

участие в укреплении государственности Казахстана;

активно способствовать формированию казахстанского имиджа;

бережно относиться к национальному наследию; расширять сферы применения казахского языка;

готовность служить национальным интересам Казахстана;

служение на благо общества;

быть готовым обеспечить безопасность Казахстана;

прославлять национальную культуру.

Ценность «Национальный интерес» направлена на воспитание патриотической личности с чувством гордости за свою Родину, который уважает государственную символику, ценит историю страны, гордится национальным наследием и культурой, имеет представление о правовой и экологической культуре [22].

Совесть:

поддерживать принцип академической честности; уважать честный труд; быть верным своим словам и делам;

заботиться о чести семьи; честно служить народу;

соблюдать моральные нормы; уметь принимать решения и формировать чувство ответственности; проявлять доброту и уважение по отношению к друзьям, одноклассникам, членам семьи;

чувствовать себя ответственным перед семьей, классом; школой, обществом, страной.

Ценность «Совесть» способствует воспитанию личности, которая ценит честность, справедливость и порядочность, трудолюбие, ответственность за свои действия и поступки, сохраняет верность своему слову, любит и принимает заботу своих родителей, уважает своих друзей и одноклассников и умеет им сопереживать, поддерживает младших и почитает старших.

Стремление:

учиться критически и творчески мыслить;

уметь развиваться индивидуально и в команде;

желать учиться, познавать и постигать новое;

быть физически активным; имеет стремление к общению, к труду и саморазвитию;

продвигать технологические и цифровые навыки;

уметь устанавливать правильные отношения;

эффективно планировать время и собственные ресурсы. Ценность «Стремление» воспитывает личность, которая поддерживает гармонию души и чистоту тела, выявляет свои стремления к обучению, труду, саморазвитию, имеет достижения в информационной, медийной и финансовой грамотности, у нее сформированы такие личностные качества, как любознательность, целеустремленность и познавательная активность.

Чувство преданности и патриотизма к Родине формируется проявлением через уважение и доброту к личности.

Ценность чести призвана воспитать человека, который верен своему слову, остается честен в любых ситуациях, берет ответственность за свои поступки, с любовью относится к родителям, уважает своих друзей и одноклассников, уважает младших и уважает старших.

Стремление как ценность является основой настойчивости, силы воли, ясного сознания и чистого мышления и искренних намерений молодого поколения. Поэтому стремление – это критическое и творческое мышление детей, умение работать индивидуально и в команде, желание учиться, познавать

новое, быть физически активным, вести здоровый образ жизни, пропагандировать технические и интеллектуальные достижения, направлено на развитие навыков эффективного планирования. Стремление как ценность направлено на воспитание любознательной, творческой личности, сохраняющей чистоту души и тела, понимающей культуру здорового образа жизни, обладающей высокой информационной, медийной и финансовой грамотностью [23].

Молодое поколение не только продолжатель человеческой жизни, но и опора, светлое будущее нашей страны. Самая дорогая в жизни, надежда и мечта каждого человека – это ребенок. Ребенок-самостоятельное лицо. В ребенке формируются природные умы, добродетели, высокие нравственные качества в семье, развиваются способности и качества в школе, социальной среде, воспитываются. Ребенок, сформировавшийся к почитанию родителей, будет стремиться любить Родину, добросовестно трудиться, сохранять национальное достоинство, бытие, получать образование, добро.

Одна из глав воспитательного процесса-работа с семьей, воспитание, которое начинается с семьи, продолжается в школьной жизни. Ведь со дня рождения ребенок будет находиться на ладони своего первого учителя – родителей. От бабушки к ребенку родители получают семейное воспитание. Развешивание в гнезде развивается в школе, в общении со сверстниками, получает образование и обучение, раскрываются различные способности. Поэтому родители, сотрудничая со школьными учителями, должны использовать все возможности своих детей в школе, чтобы вовлечь их в образовательную и воспитательную работу и стать самоуправляемыми гражданами.

Школа должна обеспечить гармоничное развитие каждого подрастающего поколения вместе с его родителями, предоставляя полноценное образование для современного ученика, вооружившись необходимыми навыками будущего, создавая материально-технические и социально благоприятные условия для всестороннего развития.

В реальной жизни, в нашем современном обществе, родители и школа действуют вместе для будущего ребенка? Или мысли родителей ограничивались материальной обеспеченностью их ребенка, мысли учителя были омрачены результатами различных рубежных тестов, а воспитание потомства не оставляло равнодушным? В чем причина возникновения различных негативных событий, угрожающих жизни ребенка в обществе? Решение таких непростых вопросов обсуждалось совместно родителями, педагогами, обществом и заинтересованными государственными органами, впервые в истории независимой страны был организован республиканский форум родителей «Ұрпақтар сабақтастығы», который был направлен на выработку общего решения и состоялся 15 мая 2023 года в преддверии празднования Международного Дня семьи в стенах Назарбаев Интеллектуальной школы г. Астаны.

Основной задачей форума является укрепление роли института семьи и активизация участия родительского сообщества в развитии и пропаганде духовно-нравственных ценностей в семейном кругу.

Семья, обладающая стабильностью и благополучием, играет ключевую роль в формировании гармоничного общества и служит надежным фундаментом для государственной стабильности и процветания. Близкие родственники, которые являются образцом и оказывают влияние, направляют формирование таких важных черт личности и гражданина, как патриотизм, ответственность, порядочность, уважение к старшим, трудолюбие и стремление к саморазвитию. В семейной среде заложен фундамент мировоззрения, основанный на высоких моральных принципах и гуманистических идеалах.

Знание своих корней и уважение к семейным традициям всегда играли важную роль в самоидентификации народа. В настоящее время они продолжают играть ключевую роль в формировании нового качества нации, подчеркнув важность преемственности поколений. Он подчеркнул, что задача государства и общества состоит в создании наилучших условий для укрепления института семьи и всестороннего развития молодого поколения, сохраняя и передавая ценности и традиции от одного поколения к

Участники форума выразили единодушное мнение о необходимости укрепления взаимодействия между семьей и школой в процессе воспитания детей, организации объединенных усилий общественных организаций, родительских сообществ и государственных структур для обеспечения безопасности и благополучия подрастающего поколения. Они отметили, что достижение гармонии в семье, основанной на передаче традиций и духовных ценностей от предков к потомкам, а также нравственное воспитание детей невозможны без активного участия ответственных родителей, сохраняющих и передающих ценности и идеалы от одного поколения к другому.

На республиканском родительском форуме «Ұрпақтар сабақтастығы» были затронуты вопросы воспитания детей: «Школа и родители», «Родители и общество», «Здоровье родителей и ребенка», «Безопасность родителей и детей», «Социальная поддержка родителей и детей», «Цифровая культура родителей и детей» обсуждалась в работе секции и на пленарном заседании. В этом сборнике были представлены решения, принятые на форуме, в котором приняли участие представители государственных органов, заинтересованных во всестороннем гармоничном развитии ребенка, воспитании потомков, представители общественных организаций, активно занимающихся воспитанием потомков, учителя школ и родители, материалы данного форума. Материалы форума представлены в приложении 1.

Проведение исследований

Проведено исследование среди педагогов, направленное на изучение педагогического обеспечения передачи ценностей и знаний от одного поколения к другому в воспитательной деятельности организации образования. Исследование затрагивало методы и подходы, используемые педагогами для обеспечения непрерывности образовательного процесса и передачи

нравственных, культурных и исторических традиций между различными поколениями.

Цель исследования: изучить восприятие и взаимосвязь преемственности поколений в образовательном процессе между педагогами.

Исследовательский дизайн. В исследовании использовался комплексный метод оценки преемственности поколений в образовательном процессе, в исследовании использовался структурированный опросник из 10 вопросов. Опрос включал вопросы, касающиеся осведомленности о концепции преемственности поколений, применения соответствующих подходов в образовательной практике и участия в соответствующих образовательных мероприятиях, таких как курсы и семинары. Также были изучены частота интеграции элементов преемственности в учебный процесс, оценка эффективности этих подходов в образовании, используемые ресурсы, трудности, с которыми сталкиваются при реализации этих подходов, а также конкретные вызовы современного воспитания, связанные с различиями между поколениями. Участников попросили представить идеи и стратегии для улучшения воспитательной работы в контексте преемственности поколений. Дизайн вопросов исследования представлен на рисунке 4.

Сбор и анализ данных

В этом исследовании данные были собраны с помощью Google Forms, что позволило эффективно создавать и распространять структурированные опросы. Этот метод обеспечил респондентам легкий доступ, возможность анонимного участия и автоматическое хранение данных в облачном хранилище. Распространение опроса осуществлялось через электронную почту и мессенджер WhatsApp, что способствовало широкому охвату аудитории. Полученные данные автоматически экспортировались для последующего статистического анализа, а результаты исследования анализировались с помощью программного обеспечения IBM SPSS Statistics 22.

Соблюдение исследовательской этики

Этические нормы тщательно соблюдались в ходе исследования. Участникам была заранее предоставлена полная информация о целях и методах исследования, гарантирована полная анонимность и конфиденциальность их ответов для защиты персональных данных. Также было обеспечено добровольное согласие участников на участие в исследовании без какого-либо давления или принуждения. Согласно Кодексу этики исследователей в области образования в Казахстане, при разработке исследований на нескольких языках необходимо учитывать влияние перевода и интерпретации на понимание темы участниками (KERA, 2020).

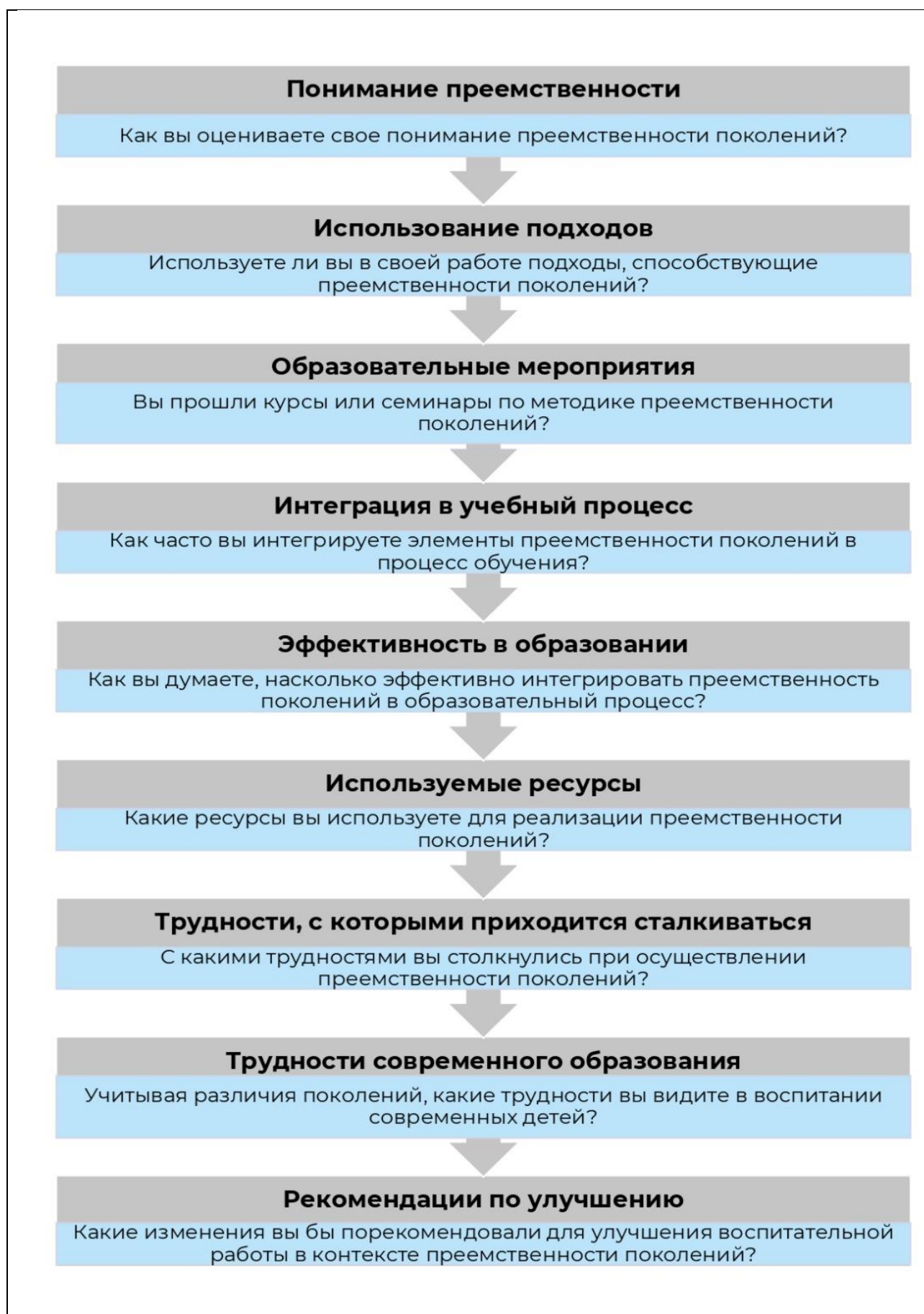

Рисунок 4. Вопросы исследования

Таким образом, вся информация была представлена на двух языках, казахском и русском, для обеспечения ее точности и доступности. В процессе сбора и анализа данных были приняты меры для предотвращения любой предвзятости или искажения результатов, обеспечивая объективность и надежность исследования, а также уважение этических принципов научной работы.

Соблюдение исследовательской этики

Этические нормы тщательно соблюдались в ходе исследования. Участникам была заранее предоставлена полная информация о целях и методах исследования, гарантирована полная анонимность и конфиденциальность их ответов для защиты персональных данных. Также было обеспечено добровольное согласие участников на участие в исследовании без какого-либо давления или принуждения. Согласно Кодексу этики исследователей в области образования в Казахстане, при разработке исследований на нескольких языках необходимо учитывать влияние перевода и интерпретации на понимание темы участниками (KERA, 2020). Таким образом, вся информация была представлена на двух языках, казахском и русском, для обеспечения ее точности и доступности. В процессе сбора и анализа данных были приняты меры для предотвращения любой предвзятости или искажения результатов, обеспечивая объективность и надежность исследования, а также уважение этических принципов научной работы.

Демографические данные

Участники исследования были выбраны по случайной выборке и приняли участие педагоги общеобразовательных школ (N = 15559) по Республике Казахстан.

Территория исследования: 17 регионов Казахстана (город Астана (N = 67), город Алматы (N = 17), город Шымкент (N = 2), Абайская область (N = 1315), Акмолинская область (N = 2287), Актюбинская область (N = 2902), Атырауская область (N = 736), Западно-Казахстанская область (N = 2268), Жамбылская область (N = 633), Жетысуская область (N = 344), Карагандинская область (N = 4), Костанайская область (N = 2392), Мангистауская область (N = 9), Северо-Казахстанская область (N = 1430) Туркестанской области (N = 366), Улытауской области (N = 491), Восточно-Казахстанской области (N = 296)) (таблица 6).

Таблица 6 – Доля регионов по участию в исследовании

№	Регионы	Количество участников	в %
1	Область Абай	1315	8,4
2	Акмолинская область	2287	14,7
3	Актюбинская область	2902	18,6
4	Атырауская область	736	4,7
5	Восточно-Казахстанская область	296	1,9
6	Жамбылская область	633	4,1

7	Область Жетісу	344	2,2
8	Западно-Казахстанская область	2268	14,6
9	Карагандинская область	4	-
10	Костанайская область	2392	15,4
11	Мангистауская область	9	0,1
12	Северо-Казахстанская область	1430	9,2
13	Туркестанская область	366	2,4
14	Область Улытау	491	3,2
15	г. Астана	67	0,4
16	г. Алматы	17	0,1
17	г. Шымкент	2	
	Всего	15599	

В соответствии с целью исследования учитывался и педагогический стаж педагогов. Он относится к 5 категориям (до 1 года / до 1 года (N = 670), 1-5 лет / 1-5 лет (N = 2268), 6-15 лет / 6-15 лет (N = 4901), 16-30 лет / 16-30 лет (N = 4943), свыше 30 лет / свыше 30 лет (N = 2783)) разделено (таблица 7).

Таблица 7 – о педагогическом стаже респондентов

№	Регионы	Количество	в %
1	До 1 года	670	4,3
2	1-5 лет	2268	14,6
3	6 - 15 лет	490	31,5
4	16 - 30 лет	4943	31,8
5	Свыше 30 лет	2783	17,9
6	Всего	15565	100

В исследовании, посвященном языку ведения дисциплины, респонденты обнаружили, что большинство участников (66,9% или 10417 ответов) преподавали на казахском языке, а 33,1% (5148 ответов) - на русском. Общее количество участников опроса составило 15565, один отклоненный ответ, что свидетельствует о преобладании казахского языка в образовательной среде среди респондентов (таблица 8).

Таблица 8 – Языковое образование респондентов

№	Язык обучения	количество	В %
На каком языке вы ведете предмет?			
1	На казахском языке	10417	66,9

2	На русском языке	5148	33,1
	Всего	15565	

Результаты исследования

В исследовании рассматривалась проблема оценки понимания участниками концепции преемственности поколений. Из общего количества разрешенных ответов (15 565) большинство участников оценили свои идеи как «очень хорошо понимаю» (40%, 6224 ответа) или «хорошо понимаю» (50,3%, 7833 ответа). Ответы составили удовлетворительно 8,7% (1356 ответов), в то время как незначительная часть респондентов указала «плохо понимаю» (0,6%, 100 ответов) и совершенно не понимаю (0,3%, 52 ответа). Эти результаты показывают, что большинство участников уверенно или хорошо понимают концепцию преемственности поколений с небольшим процентом участников, испытывающих трудности в этом вопросе. Всего получено 15 566 ответов (таблица 9).

Таблица 9 – Понимание понятия «преемственность поколений»

№	Язык обучения	Количество	% в отчете
Вопрос-как вы оцениваете свое понимание "преемственности поколений"?			
1	Очень хорошо понимаю	6224	40
2	Хорошо понимаю	7833	50,3
3	Удовлетворительно	1356	8,7
4	Плохо понимаю	100	0,6
5	Совсем не понимаю	52	0,3
	Всего	15565	

В исследовании участникам был задан вопрос об использовании в своей работе подходов, способствующих преемственности поколений. Из общего количества разрешенных ответов (15565) значительная часть респондентов (43,9% или 6837 человек) указала, что они регулярно используют такие подходы. Почти половина участников (48,5% или 7550 человек) сообщили, что иногда используют эти методы в своей работе. Небольшое количество участников (5,9% или 915 человек) редко используют подходы, способствующие преемственности поколений, в то время как 1,7% (263 человека) вообще не используют такие методы. Эти результаты показывают, что большинство участников в некоторой степени понимают и интегрируют концепцию преемственности поколений в свою профессиональную деятельность. Общее количество ответов составило 15 566, один ответ – нет (таблица 10).

Таблица 10 – О применении подходов

№	Вариант ответа	Количество ответивших	% в отчете
---	----------------	-----------------------	------------

Используете ли вы в своей работе подходы, способствующие преемственности поколений?			
1	Регулярно использую	6837	43,9
2	Иногда использую	7550	48,5
3	Редко использую	915	5,9
4	Не использую	263	1,7
	Всего	15565	

В этом аспекте исследования участникам был задан вопрос о прохождении курсов или семинаров, посвященных методикам преемственности поколений. Из всех разрешенных ответов (15 565) только 17,8% участников (2 772 человека) подтвердили, что прошли такие курсы или семинары. Однако подавляющее большинство, а именно 82,2% (12 793 человека), ответили отрицательно, что свидетельствует о том, что они не участвовали в таких образовательных мероприятиях. Эти данные показывают, что большинство участников исследования не имеют формального образования или специальной подготовки в области преемственности поколений. Общее количество ответов составило 15 566, из которых один ответ отсутствует (таблица 11).

Таблица 11 – О мероприятиях повышения квалификации

№	Вариант ответа	Количество ответивших	В %
Вы прошли курсы или семинары по преемственности поколений?			
1	Да	2772	17,8
2	Нет	12793	82,2
	Всего	15565	

В этом разделе исследования изучалось, как часто участники интегрируют элементы преемственности поколений в процесс обучения. Из всех действительных ответов (15 565) 9,6% участников (1489 человек) показали, что они делают это очень часто. Более трети респондентов (35,7% или 5556) часто комбинируют эти элементы, в то время как самая большая группа (43,8% или 6818) иногда их использует. Небольшое количество участников (8,8% или 1367 человек) редко используют подходы к преемственности, и только 2,2% (335 человек) вообще не включают эти элементы в процесс обучения. Эти результаты показывают, что большинство участников, по крайней мере, иногда используют концепцию преемственности поколений в своей образовательной практике. Общее количество ответов составило 15 566, из которых одного нет (таблица 12).

Таблица 12 – Об интеграции в учебный процесс

№	Варианты ответа	Количество ответивших	В %
---	-----------------	-----------------------	-----

Как часто вы интегрируете элементы преемственности поколений в процесс обучения?			
1	Очень редко	1489	9,6
2	Редко	5556	35,7
3	Иногда	6818	43,8
4	Никогда	335	2,2
	Всего	15565	

В этой части исследования участникам было предложено оценить эффективность интеграции преемственности поколений в образовательный процесс. Из общего количества разрешенных ответов (15 565) 18,5% участников (2 883 человека) считают интеграцию очень эффективной. Большинство, в частности 54% (8410 человек), оценили его как эффективный. Эта интеграция считается умеренно эффективной 21,8% респондентов (3393 человека). Небольшое количество участников (1% или 160 человек) сочли интеграцию неэффективной, а 4,6% (719 человек) не смогли оценить ее эффективность. Эти данные показывают, что большинство участников исследования положительно оценивают включение элементов преемственности поколений в образовательный процесс. Общее количество ответов составило 15 566, из которых одного нет (таблица 13).

Таблица 13 – Об эффективности в образовании

№	Вариант ответа	Количество ответивших	% в отчете
Как вы думаете, насколько эффективно интегрировать преемственность поколений в образовательный процесс?			
1	Очень эффективно	2883	18,5
2	эффективно	8410	54,0
3	средне	3393	21,8
4	Неэффективно	160	1,0
5	Невозможно оценить	719	4,6
	Всего	15565	

В этой части исследования рассматривалось использование различных ресурсов для реализации преемственности поколений. Из 15 565 ответов наиболее популярными были печатные и цифровые учебные материалы, которые использовали 36,9% участников (5744 человека). Технологические инструменты выбрали 18,9% респондентов (2942 человека), а встречи и мероприятия – 23,1% (3599 человек). 14,2% участников (2214 человек) указали на семейное взаимодействие в качестве ресурса, а 6,8% (1066 человек) заявили, что не используют для этой цели специальные ресурсы. Эти данные отражают разнообразие подходов и инструментов, используемых для реализации концепции преемственности поколений в образовательном процессе. Общее

количество полученных ответов составило 15 566, из них одного нет (таблица 14).

Таблица 14 – Об используемых ресурсах

№	Вариант ответа	Количество ответивших	В %
Какие ресурсы вы используете для реализации преемственности поколений?			
1	Технологические	2942	18,9

Продолжение таблицы 14

	инструменты		
2	Печатные и цифровые учебные материалы	5744	36,9
3	Встречи и мероприятия	3599	23,1
4	Семейное взаимодействие	2214	14,2
5	Не использую специальные ресурсы	1066	6,8

В этой части исследования участники поделились опытом реализации преемственности поколений, а также сложностями. Из 15 565 разрешенных ответов наиболее распространенной проблемой была нехватка ресурсов, указанная 30,6% участников (4761 человек). Отсутствие интереса учащихся отметили 22,5% респондентов (3496 человек), а сложность интеграции преемственности в учебный план отметили 13,7% участников (2136 человек). Недостаточную поддержку администрации школы оказали 3% респондентов (468 человек). Однако 30,2% участников (4704 человека) сообщили, что не испытывают проблем с осуществлением преемственности поколений. Эти данные показывают, что участники исследования сталкиваются с различными трудностями при внедрении концепции преемственности поколений в образовательный опыт (таблица 15).

Таблица 15 – Проблемы, с которыми нужно столкнуться

№	Вариант ответа	Количество ответивших	В %
С какими трудностями вы столкнулись при осуществлении преемственности поколений?			
1	Нехватка ресурсов	4761	30,6
2	Недостаточная поддержка администрации школы	468	3,0
3	Отсутствие интереса учащихся	3496	22,5
4	Сложность интеграции в учебный план	2136	13,7
5	Нет проблем	4704	30,2

	Всего	15565	
--	-------	-------	--

В исследовательском вопросе № 8 рассматривались трудности в воспитании современных детей с учетом различий между поколениями. Из 15 565 разрешенных ответов наибольшую долю составили участники, которые отметили различия в значениях в качестве основного теста (38,3% или 5954 человека). Технологические вызовы разделили 13% участников (2031 человек), а отсутствие интереса к традициям и коммуникативные барьеры – 22,8% (3551 человек) и 9,5% (1479 человек) респондентов соответственно. Кроме того, 16,4% участников (2550 человек) отметили другие трудности, с которыми они сталкиваются при воспитании современных детей. Эти результаты отражают сложность воспитательной работы в условиях быстро меняющейся социокультурной реальности и технологической среды (таблица 16).

Таблица 16 – О трудностях в современном воспитательном процессе

№	Вариант ответа	Количество ответивших	В %
Учитывая различия поколений, какие трудности вы видите в воспитании современных детей?			
1	Технологические вызовы	2031	13,0
2	Различия в ценностях	5954	38,3
3	Коммуникативные барьеры	1479	9,5
4	Отсутствие интереса к традициям	3551	22,8
5	Другое	2550	16,4
	Всего	15565	

В этом вопросе исследования участники предложили изменения для улучшения воспитательной работы в контексте преемственности поколений. Из 15 565 разрешенных ответов большинство участников (51,1% или 7952 человека) считают важным улучшить связь между школой и семьей. Значительная часть участников (16,5% или 2575 человек) видит необходимость внедрения новых образовательных технологий. Обновление учебных программ предложили 13% участников (2031 человек), а повышение квалификации педагогов – 9,4% (1470 человек). Кроме того, 9,9% участников (1537 человек) предложили другие изменения. Эти данные показывают, что участники исследования видят необходимость в комплексных подходах к улучшению воспитательной работы, включая укрепление связей между образовательными учреждениями и семьями, обновление учебного процесса и повышение профессиональной компетентности учителей (таблица 17).

Таблица 17 – О предложениях по улучшению

№	Вариант ответа	Количество ответивших	В %
Какие изменения вы бы порекомендовали для улучшения воспитательной работы в контексте преемственности поколений?			
1	Улучшение связи между школой и семьей	7952	51,1
2	Внедрение новых образовательных технологий	2575	16,5

Продолжение таблицы 17

3	Обновление учебных программ	2031	13,0
4	Повышение квалификации педагогов	1470	9,4
	Другое	1537	9,9

Исследование показало, что большинство участников хорошо понимают концепцию преемственности поколений, почти половина из которых постоянно использует соответствующие подходы в своей работе, хотя лишь небольшая часть прошла специальные курсы или семинары по этой теме. Основными проблемами в осуществлении преемственности являются нехватка ресурсов и отсутствие интереса учащихся, а в воспитании современных детей основными задачами являются различия в ценностях и технологические изменения.

Участники предлагают улучшить воспитательную работу за счет укрепления связей между школой и семьей, внедрения новых технологий, обновления учебных программ и повышения квалификации педагогов, что свидетельствует о необходимости комплексного подхода к образовательному процессу в контексте преемственности поколений.

Кейс-метод. «В рамках исследования успешный кейс» в реализации преемственности поколений в воспитательном процессе мы попытались изучить и проанализировать эффективные практики и стратегии, которые школы используют для интеграции концепции преемственности поколений в образовательную среду. Основная цель состояла в том, чтобы определить успешные методы и подходы, которые можно использовать в образовательных учреждениях для улучшения учебного процесса с учетом динамических изменений в обществе и различий между поколениями. Методология. Для сбора данных мы создали модель «успешного кейса в реализации преемственности поколений в образовательном процессе», которая широко распространена среди образовательных учреждений.

Кейс-метод обучения – это педагогический подход, основанный на использовании реальных ситуаций (кейсов) из практической деятельности для обучения студентов. Кейс-метод часто связывают с применением знаний и опыта предыдущих поколений к текущим ситуациям и проблемам.

Когда рассматривается в контексте преемственности поколений, кейс-метод может быть эффективным инструментом для передачи опыта и знаний от более опытных педагогов к молодым поколениям. Преподаватели могут

создавать кейсы на основе своего опыта и проблем, с которыми они сталкивались в процессе своей работы. Эти кейсы могут включать в себя реальные ситуации из учебного процесса, проблемы управления классом, этические дилеммы, адаптацию к новым образовательным требованиям и т.д.

Педагоги могут использовать кейс-метод, чтобы делиться своими знаниями и опытом с молодыми коллегами, предоставляя им возможность анализа реальных ситуаций и разработки стратегий решения проблем. Этот процесс способствует передаче ценных педагогических навыков и помогает обеспечить преемственность знаний и опыта в образовательной среде.

Модель включала вопросы, направленные на определение конкретных стратегий, методов и практик, используемых школами для внедрения и поддержания преемственности поколений. Распространение шаблона осуществлялось через электронную почту и мессенджер Whatsapp, что обеспечивало удобный и быстрый доступ для участников исследования. Ответы были собраны из 13 школ, что дало нам разнообразный спектр данных для анализа.

Каждое полученное дело было тщательно изучено с целью выявления основных факторов успеха и инновационных подходов, используемых в образовательном процессе. Это позволило сформировать общее представление о современных тенденциях и эффективных практиках в области преемственности поколений в школьном образовании.

Из исследования стало ясно, что педагоги интересуются разнообразными методами и стратегиями, которые могут помочь им во внедрении и поддержании преемственности поколений в образовательном процессе. Они стремятся к пониманию как традиционных подходов, так и новаторских методов, которые могут быть использованы для передачи знаний и опыта от более опытных педагогов к молодым коллегам. Это включает в себя как классические методы обучения, такие как лекции и семинары, так и современные инновационные подходы, например использование цифровых технологий и доступ к онлайн-ресурсам.

Использование электронной почты и мессенджеров, таких как Whatsapp, позволило обеспечить удобный и быстрый доступ для участников исследования. Это способствовало широкому распространению шаблона и сбору данных из 13 школ, что обеспечило разнообразный набор информации для анализа.

Анализ данных выявил ключевые факторы успешной педагогической работы и инновационные подходы, применяемые в образовательном процессе. Среди них особое внимание уделяется использованию интерактивных методов обучения, которые позволяют активно вовлекать учащихся в учебный процесс и стимулировать их активность и самостоятельность. Кроме того, значительную роль играют методы менторства и коучинга, которые способствуют развитию профессиональных навыков педагогов и помогают им эффективнее реализовывать свой потенциал в образовательной среде. Важным является также развитие цифровых компетенций учащихся и педагогов, что открывает новые возможности для обучения и обмена знаниями, а также способствует более

эффективной адаптации к современным требованиям информационного общества.

Таким образом, результаты исследования предоставляют ценную информацию и рекомендации для различных заинтересованных сторон в сфере образования, направленные на поддержку и развитие преемственности поколений в школьной среде.

Изучение международного и отечественного опыта в области обеспечения преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования подчеркивает значимость этого аспекта для формирования полноценной личности и подготовки молодежи к активной жизненной позиции в обществе. Опыт различных стран показывает, что успешное решение задачи преемственности возможно при условии комплексного подхода, включающего интеграцию образовательных программ, культурных и семейных традиций, а также активное использование инновационных педагогических технологий.

Важной составляющей является также учёт национальных и культурных особенностей при разработке и реализации программ воспитательной работы. Международный опыт демонстрирует эффективность вовлечения учащихся в межпоколенческие проекты, волонтерскую деятельность и культурно-образовательные мероприятия, что способствует не только передаче знаний и ценностей, но и развитию у молодежи умения работать в команде, уважению к старшему поколению и ответственности за будущее.

Отечественный опыт, в свою очередь, акцентирует внимание на сохранении и развитии национальных традиций, воспитании патриотизма и гражданской ответственности. Реализация программ преемственности в организациях образования Казахстана ориентирована на формирование у молодого поколения чувства принадлежности к своему народу, интереса к его истории и культуре.

Заключается, что обеспечение преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования требует совместных усилий педагогов, родителей и общества в целом. Опыт разных стран предоставляет ценные идеи и методы, которые могут быть адаптированы и эффективно применены в различных образовательных контекстах, способствуя формированию гармонично развитой личности и устойчивому развитию общества.

3 Методические рекомендации по педагогическому обеспечению преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования

Взаимопонимание и доброжелательное отношение между поколениями, а также уважение к старшим и младшим – это ценности, которые исторически заложены в нашем обществе. Сегодня, в процессе воспитания молодых поколений, школа, наравне с современной системой образования, играет значительную роль в формировании духовной культуры и мировоззрения детей. Эти ценности способствуют развитию нравственности в новом поколении и являются ключевыми аспектами в процессе воспитания.

В современном обществе, где наблюдается быстрое изменение социальных и культурных параметров, обеспечение преемственности поколений в сфере образования становится одним из ключевых вопросов. Эти изменения создают необходимость адаптации образовательных систем к новым условиям, где сохранение связи между различными поколениями и передача ценностей и знаний являются фундаментальными задачами. Преемственность поколений в образовании означает не только передачу учебных материалов и академических знаний, но и сохранение культурных и нравственных ценностей, которые формируют основу общественной идентичности. В условиях быстро меняющегося мира, где технологии, общественные ценности и экономические структуры претерпевают существенные изменения, поддержание преемственности поколений в образовании становится особенно актуальным.

Этот процесс требует не только передачи знаний от старшего поколения к молодому, но и обеспечения перехода опыта и ценностей, которые являются основой для формирования характера, мировоззрения и культурного наследия. Ключевую роль в этом процессе играют образовательные учреждения, которые выступают в качестве основного канала для передачи и сохранения знаний и ценностей от одного поколения к другому. Таким образом, обеспечение преемственности поколений в сфере образования является важным фактором для создания устойчивого и процветающего общества, способного адаптироваться к переменам и сохранять свою культурную идентичность в условиях быстрого развития и изменений.

Технологический прогресс также оказывает влияние на образование, создавая разрыв в понимании и использовании новых технологий разными поколениями. Это ставит перед образовательными учреждениями задачу интеграции современных технологий в учебный процесс, чтобы они были доступны и понятны всем участникам образовательной деятельности. В этом контексте обеспечение преемственности поколений в образовании становится неотъемлемой частью образовательного процесса.

Помимо этого, изменение семейных структур и ролей в современном мире требует пересмотра и обновления подходов к воспитанию и образованию. В условиях глобализации и роста мультикультурализма общества, важно развивать у обучающихся способность взаимодействия и понимания разнообразных

культурных контекстов. Это акцентирует внимание на значимости укрепления межпоколенческого взаимодействия в образовательной среде, что способствует формированию гармоничного и инклюзивного общества. Эти изменения в семейных структурах и образовании подчеркивают необходимость адаптации образовательных программ и методик, чтобы учитывать новые вызовы и потребности современных поколений.

Одной из важных проблем, связанных с обеспечением преемственности поколений в образовании, является недостаточное взаимодействие между различными поколениями в рамках учебных программ. Отсутствие эффективного диалога и обмена опытом между старшими и младшими поколениями может привести к упущению важных аспектов воспитания и обучения. Особенно серьезной становится проблема технологического разрыва между поколениями, который создает барьеры для коммуникации и усвоения учебного материала. Разные поколения имеют разные подходы к использованию современных технологий, и это может привести к неразумению и недопониманию между учениками и учителями. Поэтому необходимо активно искать способы сближения разных поколений в образовательной среде, чтобы обеспечить более эффективный процесс обучения и воспитания.

Стереотипы и предрассудки между разными поколениями могут оказывать негативное воздействие на эффективность обучения и взаимопонимание, что в свою очередь затрудняет процесс обучения и воспитания. Это вызывает необходимость борьбы с такими препятствиями в образовательной среде. Кроме того, изменения в образовательных стандартах и требованиях общества требуют постоянного обновления учебных программ и методик, что представляет собой дополнительную задачу для образовательных учреждений. Эта динамика требует адаптации и внедрения новых подходов, чтобы соответствовать современным вызовам и ожиданиям обучающихся.

Особенно важной является проблема вовлечения родителей в образовательный процесс и воспитательную работу. Активное участие семьи способствует тесной преемственности и передаче знаний и ценностей между поколениями. Для решения этих вопросов разрабатываются методические рекомендации для педагогов по организации образовательного процесса.

Цель методических рекомендаций по педагогическому обеспечению преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования заключается в разработке эффективных стратегий и подходов для обеспечения непрерывной передачи ценностей, знаний и опыта между поколениями, а также в поддержке взаимодействия и диалога между старшими и младшими поколениями в образовательной среде.

Задачи:

- обеспечение включения в учебно-воспитательный процесс элементов, отражающих культурное и историческое наследие общества;
- содействовать созданию в организациях образования платформ для общения и обмена опытом между различными поколениями;

- стимулирование использования современных образовательных методов и технологий для укрепления межпоколенческих связей;

- планирование и проведение мероприятий, привлекающих обучающихся и старшее поколение к совместным мероприятиям.

- разработать конкретные методики и стратегии для внедрения преемственности поколений в учебно-воспитательный процесс;

- предоставить практические рекомендации по организации взаимодействия между разными поколениями в образовательной среде.

Ориентация, которая мотивирует педагогов и руководителей организации образования применять определенный комплекс взаимосвязанных понятий, концепций и методов в своей работе, называется педагогическим подходом или методологической направленностью.

Подходы, применяемые в области педагогической поддержки преемственности поколений в воспитательной работе:

✓ *личностно-ориентированный подход* – позволяет создавать условия для самопознания, саморазвития и самовыражения личности, используя систему связанных концепций, идей и методов действий. Этот подход способствует развитию уникальных качеств и потенциала личности.

Личностно-ориентированный подход в образовании имеет прямое отношение к преемственности поколений. Путем создания условий для самопознания, саморазвития и самовыражения личности каждого обучающегося, этот подход способствует передаче ценностей и знаний от старшего поколения к молодым. Каждое поколение, работая с индивидуальными потребностями и особенностями учащихся, вкладывает свой опыт и знания в образовательный процесс, обогащая его и делая более адаптированным к современным вызовам.

Кроме того, личностно-ориентированный подход способствует развитию уникальных качеств и потенциала каждой личности. Это позволяет не только сохранить и передать традиционные ценности и знания, но и активно адаптироваться к изменяющимся условиям и требованиям современного мира. Таким образом, применение личностно-ориентированного подхода в образовании способствует поддержанию преемственности поколений, обеспечивая успешную передачу опыта и ценностей от одного поколения к другому.

✓ *Деятельностный подход* в воспитании базируется на концепции о взаимосвязи личности с ее активностью, которая оказывает влияние как непосредственно, так и косвенно на структуры личности. В этом контексте личность имеет возможность выбирать соответствующие виды и формы деятельности, которые удовлетворяют ее потребности в развитии личности.

Деятельностный подход в воспитании связан с преемственностью поколений через свою ориентацию на развитие личности через активность. Предполагается, что каждое поколение передает свой опыт, знания и ценности через активную деятельность, которая формирует основу личности. В этом контексте, путем выбора различных видов и форм деятельности, обучающиеся

могут удовлетворять свои потребности в саморазвитии и самовыражении, а также приобретать знания и навыки от предыдущих поколений.

Каждое поколение, используя деятельностный подход в воспитании, активно включается в процесс передачи опыта и знаний молодым людям. Обучающиеся получают возможность выбирать соответствующие виды и формы деятельности, основываясь на опыте и практике предшествующих поколений. Это позволяет сохранить и передать традиционные знания и ценности, а также адаптироваться к изменяющимся условиям и требованиям современного общества.

Таким образом, деятельностный подход в воспитании способствует формированию преемственности поколений путем активной передачи опыта и знаний от старшего поколения к молодым, а также позволяет каждой личности выбирать свой собственный путь развития, основываясь на накопленном опыте и ценностях. Это подчеркивает идею использования опыта и ценностей всех предыдущих поколений как основы для развития и роста нового поколения.;

✓ *Комплексный подход* – обеспечивает единство и целостность образования, а конечный результат – отражает основные, важнейшие стороны учебно-воспитательного процесса, определяющие всестороннее гармоничное развитие личности. Применение комплексного подхода в образовании позволяет сохранить и передать ценности и знания от предыдущих поколений, интегрируя их в современный образовательный процесс. Это позволяет обеспечить преемственность поколений, поскольку современные образовательные программы и методики строятся на основе опыта и достижений предыдущих поколений.

✓ *Аксиологический подход* охватывает общечеловеческие ценности, которые становятся личным смыслом отношения личности к окружающему миру, другим людям и самой себе. Этот подход направлен на создание условий, при которых обучающиеся могут осознавать смысл учебной и жизненной деятельности, а также на воспитание индивидуального смысла всех процессов, связанных с их взаимодействием с природой, обществом и культурой.

✓ *Системный подход* в образовании не только включает в себя анализ структурных компонентов образовательной системы и определение их функций, но и учитывает преемственность поколений как важный аспект. При применении системного подхода к образованию анализируются не только текущие структуры и функции, но и осуществляется анализ исторического контекста и роли предыдущих поколений в формировании системы образования.

Анализ внешних связей в рамках системного подхода также включает в себя рассмотрение влияния социокультурных факторов, исторических тенденций и изменений в обществе на развитие образования. При этом особое внимание уделяется сохранению и передаче ценностей, знаний и опыта от предыдущих поколений, чтобы обеспечить непрерывность и эволюцию образовательной системы в соответствии с меняющимися требованиями и вызовами современного мира.

✓ *Интегративный подход* к разработке учебных программ и образовательных мероприятий предполагает не только объединение различных элементов для достижения целей обучения, но и активное участие представителей разных поколений в образовательном процессе. В контексте преемственности поколений интегративный подход может быть использован для тесного сотрудничества между старшими и молодыми поколениями с целью обмена знаниями, опытом и ценностями. Проекты, которые объединяют историческое и культурное наследие с современными реалиями, могут способствовать преемственности поколений, обеспечивая передачу традиций и ценностей от предыдущих поколений к будущим. Например, создание музейных выставок о истории местного сообщества или проведение тематических мероприятий, посвященных культурным традициям и обычаям, могут стать эффективными способами привлечения внимания к наследию предыдущих поколений.

Активное вовлечение старшего поколения в образовательный процесс, например, путем приглашения бабушек и дедушек на занятия, является еще одним важным аспектом интегративного подхода. Они могут поделиться своим жизненным опытом, передать ценные уроки и навыки, а также стать источником вдохновения и мотивации для молодых поколений.

Таким образом, интегративный подход к образованию не только способствует достижению учебных целей, но и укрепляет преемственность поколений, обогащая образовательный процесс опытом и знаниями предыдущих поколений и создавая условия для сотрудничества и взаимопонимания между разными возрастными группами;

✓ *Диалогический подход* Диалогический подход в образовании подразумевает не только обмен мнениями и идеями между учащимися и педагогами, но и создание атмосферы взаимопонимания и уважения между представителями разных поколений. Организация таких форматов, как круглые столы, дискуссии и дискуссионные клубы, способствует активному обмену опытом, знаниями и точками зрения, что является ключевым аспектом преемственности поколений в образовании.

Круглые столы могут стать площадкой для открытого обсуждения актуальных проблем и вопросов, касающихся как современности, так и истории и культуры. Учащиеся и педагоги разных поколений могут высказывать свои мысли, делиться опытом и идеями, что способствует обогащению образовательного процесса и формированию уважительного отношения к мнению и позиции каждого участника. Проведение дискуссий также позволяет разным поколениям выражать свои точки зрения по различным темам и проблемам, а также обсуждать различные подходы к их решению. Это способствует развитию критического мышления, аналитических навыков и умения выражать собственное мнение, что является важным элементом формирования личности и гражданственности.

Создание дискуссионных клубов предоставляет учащимся возможность самостоятельно выбирать темы для обсуждения и принимать активное участие в формировании образовательного процесса. Это позволяет учитывать интересы и потребности разных поколений, а также способствует развитию навыков коммуникации, коллективной работы и сотрудничества.

Таким образом, диалогический подход в образовании не только способствует обмену мнениями и идеями между участниками образовательного процесса, но и укрепляет преемственность поколений, обогащая образовательную среду разнообразием идей, опыта и культурных ценностей.

✓ *Проектно-ориентированный подход* в образовании представляет собой метод, при котором учащиеся активно участвуют в разработке, планировании и реализации образовательных проектов. Эти проекты могут быть разнообразными и разноплановыми, включая исследовательские работы, социальные инициативы, художественные проекты или культурные мероприятия. Они направлены на укрепление связей между разными поколениями и способствуют формированию позитивного взаимодействия и взаимопонимания. Проекты, предоставляют учащимся возможность работать в коллективе и сотрудничать с представителями разных возрастных групп. Например, исследовательские проекты могут включать в себя совместные исследования старших и младших школьников по интересующим темам или проблемам, позволяя им обмениваться знаниями и опытом.

Художественные и культурные проекты позволяют учащимся выразить свои идеи и чувства через творческую деятельность и совместное творчество. Это может быть создание коллективных произведений искусства, участие в театральных постановках или музыкальных выступлениях, организация культурных фестивалей и выставок. Проектно-ориентированный подход в образовании не только способствует развитию творческих и практических навыков учащихся, но и укрепляет связи между поколениями, стимулируя сотрудничество, взаимопонимание и уважение друг к другу.

✓ *Семейно-ориентированный подход* в образовании направлен на активное взаимодействие и сотрудничество между организациями образования и семьями обучающихся. Этот подход подразумевает вовлечение родителей и других членов семьи в образовательный процесс с целью совместной работы над развитием и обучением детей. Организация совместных мероприятий для обучающихся и их родителей является одним из способов реализации семейно-ориентированного подхода. Это могут быть тематические вечера, семинары, праздники или культурные мероприятия, на которых семьи могут провести время вместе и укрепить взаимоотношения.

Проведение родительских собраний также является важной составляющей семейно-ориентированного подхода. На этих встречах родители могут получить информацию о текущей образовательной программе, обсудить вопросы воспитания и развития детей, а также получить рекомендации и советы от педагогов. Обсуждение вопросов воспитания и образования на семейных встречах позволяет родителям и педагогам обмениваться опытом, выражать свои

мнения и идеи, искать совместные решения и стратегии для поддержки учебного и личностного развития детей.

Создание семейных проектов и заданий также способствует укреплению взаимосвязи между семьями и школой. Это могут быть совместные проекты по изучению определенной темы или предмета, выполнение домашних заданий вместе с родителями, а также проведение исследовательских работ или творческих проектов. Данный подход в образовании способствует созданию партнерских отношений между школой и семьей, что обеспечивает более полное и гармоничное развитие обучающихся, а также укрепляет преемственность поколений через активное участие семей в образовательном процессе.

✓ *Культурно-исторический подход* в образовании ориентирован на изучение и сохранение культурного и исторического наследия, а также на формирование у учащихся глубокого понимания и уважения к своей культуре и истории. Для реализации этого подхода проводятся разнообразные мероприятия, которые позволяют обучающимся погрузиться в историю и культуру своего народа, региона или страны. Экскурсии и посещение музеев являются важной частью культурно-исторического подхода. Посещение исторических и культурных объектов позволяет учащимся непосредственно познакомиться с артефактами и достопримечательностями, увидеть их своими глазами и ощутить атмосферу прошлого.

Изучение местной истории является еще одним важным компонентом культурно-исторического подхода. Обучающиеся могут изучать историю своего региона, его традиции, обычаи и культурные особенности, что способствует формированию гордости за свой родной край и уважения к историческому наследию. Организация тематических выставок и презентаций позволяет обучающимся более глубоко погрузиться в историю и культуру своего народа. Учащиеся могут исследовать различные аспекты культурного наследия, подготовить презентации и выставки, на которых будут представлены результаты их исследований.

Культурно-исторический подход в образовании способствует развитию у обучающихся глубокого понимания и уважения к своей культуре и истории, а также позволяет им познавать мир через призму культурного наследия своего народа. Этот подход укрепляет преемственность поколений, помогая передать ценности и традиции от одного поколения к другому.

✓ *Междисциплинарный подход* в образовании предполагает интеграцию различных учебных предметов с целью создания единой образовательной программы, которая способствует более глубокому и всестороннему развитию обучающихся. Этот подход направлен на формирование у обучаемых более полного понимания мира, обеспечивая связь между различными областями знаний и позволяя им применять полученные знания и навыки на практике. Применительно к преемственности поколений, междисциплинарный подход позволяет обучающимся увидеть связь между разными историческими и культурными аспектами, а также между историческим прошлым и современным миром. Например, при изучении истории обучающиеся

могут обсуждать влияние культурных и социальных изменений на образ жизни и ценности разных поколений. В рамках литературных занятий они могут анализировать произведения разных эпох и обсуждать, как их содержание отражает исторические и культурные контексты.

Данный подход также способствует формированию у обучающихся навыков критического мышления и анализа, а также умения применять полученные знания в различных контекстах. Это помогает им лучше понимать и оценивать значимость исторических и культурных аспектов, а также находить смысл и ценность в традициях и ценностях предыдущих поколений. Междисциплинарный подход не только способствует развитию учащихся как интеллектуальных личностей, но и укрепляет преемственность поколений, помогая им лучше понимать и ценить культурное наследие своего народа и передавать его ценности следующим поколениям.

✓ Способы поддержки непрерывного образования включают поощрение идеи непрерывного образования среди всех поколений. Это может включать в себя разработку программ, позволяющих учащимся и их родителям учиться вместе или обмениваться знаниями и навыками.

Использование данных подходов в воспитательной деятельности организаций образования способствуют формированию образовательной среды, в которой обучающиеся разных поколений ощущают поддержку, понимание и уважение, а также имеют возможность обмениваться знаниями и опытом.

Основные принципы, которые лежат в основе педагогического обеспечения преемственности поколений в воспитательной работе, включают в себя следующие установки и подходы (таблица 18):

Таблица 18 – Принципы педагогического обеспечения преемственности поколений в воспитательной работе

№	Принципы	Описание принципа
1	Принцип взаимодействия и уважения между поколениями	Организация условий для активного взаимодействия и сотрудничества различных поколений в образовательной среде, с целью обмена опытом, знаниями и ценностями. Это способствует более глубокому восприятию и пониманию разных поколений, а также созданию более богатой образовательной среды
2	Принцип интеграции культурного и исторического наследия	Включение в учебный процесс элементов, отражающих культурное и историческое наследие. Это помогает учащимся лучше понять свои корни и развить чувство преемственности с прошлыми поколениями
3	Принцип разнообразия и гибкости	Обеспечение разнообразия и гибкости методов обучения и воспитания, чтобы

	образовательных методов	учитывать разные потребности и стили обучения разных поколений. Это позволяет создать более эффективные и инклюзивные образовательные среды
4	Принцип активного участия семей	Вовлечение семей обучающихся в образовательный процесс и воспитательную работу, с целью поддержки преемственности поколений и передачи ценностей и знаний. Это создает более тесную связь между школой и семьей, что способствует успешному образованию и воспитанию обучающихся
5	Принцип взаимодействия и сотрудничества	Способствовать активному взаимодействию и сотрудничеству между учащимися разного возраста, а также учащимися, воспитателями и родителями. Это означает создание среды, в которой обмен знаниями и опытом между поколениями является нормой
6	Принцип гибкости и индивидуального подхода	Адаптация методов и приемов воспитания к индивидуальным особенностям и потребностям обучающихся разного возраста. Учет индивидуальных интересов, способностей и темпа обучения каждого обучающегося
7	Принцип новизны.	Применение инновационных образовательных технологий и методик. Быть открытым для новых идей и подходов в образовании, которые способствуют созданию динамичной и современной образовательной среды
8	Принцип воспитания толерантности и уважения к разнообразию	Формирование толерантности у обучающихся и уважение к различным культурным и социальным группам. Развитие способности понимать и принимать различия
9	Принцип открытости и взаимопомощи	Создание атмосферы открытости, в которой каждому комфортно выражать свои мысли и идеи, а взаимопомощь и поддержка являются ключевыми ценностями

Эти принципы составляют основу создания образовательной среды, способствующей преемственности поколений, укрепляющей социальные связи и

формирующей уважительное и ответственное отношение учащихся к различным поколениям и культурам.

Организация тематических мероприятий и встреч, посвященных истории и культуре родной страны или региона; проведение проектных мероприятий, направленных на изучение и сохранение исторического и культурного наследия; организация встреч и дискуссий с приглашенными гостями-представителями различных поколений; организация образовательных кружков и клубов, где учащиеся разных возрастов могут совместно заниматься интересующими их темами и учиться друг у друга все эти виды работ способствуют укреплению связей между разными поколениями, созданию дружественной и взаимопонимающей образовательной среды, а также развитию уважения и толерантности к мнениям и опыту друг друга. Данные мероприятия могут включать выставки, лекции, конкурсы, где обучающиеся, педагоги и родители могут обмениваться знаниями и опытом.

В современной школьной педагогике существуют различные подходы к организации преемственности поколений в воспитательном процессе: индивидуально-ориентированный подход, контекстуальный подход, технологический подход, системный подход, коммуникативный подход, семейный образовательный подход, междисциплинарный подход (рис. 5).

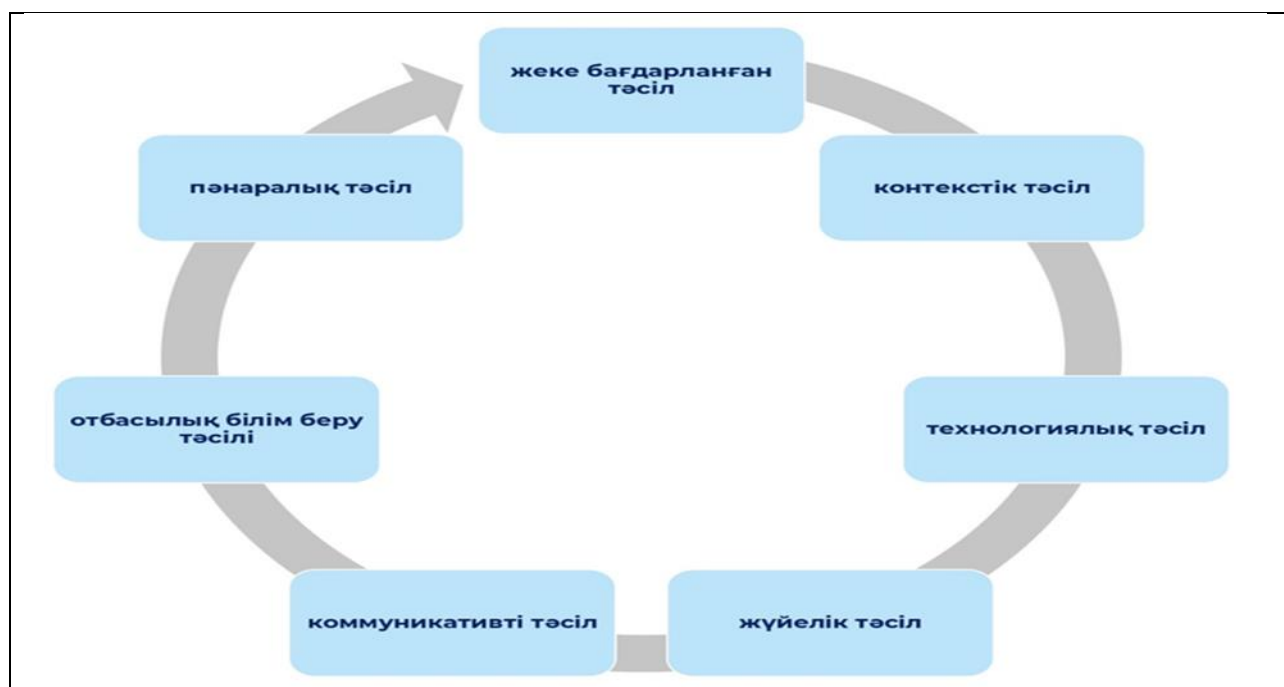

Рисунок 5 – Способы организации преемственности поколений в воспитательном процессе

Личностно-ориентированный подход – это методология, которая сосредотачивается на уникальных потребностях, характеристиках и интересах каждого индивида в рамках системы воспитания. Основной целью данного подхода является создание условий для гармоничного личностного развития,

учитывая индивидуальные особенности и потребности, а также формирование ценностей, морали и социальной ответственности.

Принцип личностно-ориентированного воспитания предполагает тщательное изучение и понимание характеристик каждого обучающегося. Это включает в себя анализ личных ценностей, уровня морального развития, социальной среды, в которой растет каждый человек, а также учет его индивидуальных особенностей, таких как темперамент, стиль обучения и способы восприятия мира.

В рамках стремления к преемственности поколений, индивидуально-ориентированный подход также предполагает активное взаимодействие между представителями разных поколений. Это включает в себя участие опытных педагогов и наставников в обмене знаниями и опытом с молодыми поколениями, а также создание механизмов наставничества и взаимодействия для обеспечения поддержки и передачи опыта.

Важной составляющей данного подхода является также стремление к формированию индивидуального подхода к каждому воспитаннику в рамках коллективной воспитательной среды. Может включать в себя учет различных методов работы с разными личностями, различных подходов к воспитанию и развитию.

Это также означает постоянное взаимодействие между учителями, родителями и самими учениками. Это создает условия для обсуждения индивидуальных планов и целей развития, а также внесения корректировок в подход в соответствии с меняющимися потребностями каждого из участников образовательного процесса.

Подход, ориентированный на индивидуальные особенности, важен для обеспечения преемственности поколений в воспитательной работе. Он является эффективным средством формирования гармоничного и комплексного развития личности, учитывая уникальные черты каждого индивида в рамках общих ценностей и целей образовательной системы.

Рекомендации по организации преемственности поколений в воспитательном процессе, ориентированные на индивидуальный подход, могут быть следующими:

- педагогам следует активно изучать индивидуальные особенности каждого обучающегося, включая их интересы, потребности и стили обучения. Это позволит педагогам лучше понять уникальные черты каждого ученика и адаптировать учебный процесс в соответствии с этими особенностями;

- рекомендуется формировать пары обучающихся и учителей на основе общих интересов. В таких парах обучающиеся могут проводить классные часы, представляя свои хобби и жизненные планы. Это способствует близкому взаимодействию и обмену знаниями между поколениями;

- организация индивидуальных бесед с обучающимися, направленных на обсуждение их интересов, целей и ожиданий от учебного процесса, может способствовать лучшему пониманию индивидуальных потребностей учащихся.

Эти беседы создадут более открытую и доверительную атмосферу в образовательной среде;

- учителя могут создавать совместные программы мероприятий, такие как менторские программы, обмен опытом и совместные проекты. Это способствует сближению разных поколений в школьном сообществе и создает возможность для обмена ценным опытом,

- рекомендуется использовать различные методы обучения и предлагать разнообразные задания, чтобы адаптировать образовательный процесс к разным стилям обучения учащихся. Это позволит каждому ученику учиться в наиболее комфортном для него режиме;

- педагоги могут планировать совместные мероприятия, такие как творческие проекты или социальные исследования, чтобы способствовать взаимодействию учащихся разных возрастов и помочь им учиться друг у друга;

- проведение регулярных бесед и встреч для обмена мнениями и обратной связи между учащимися и педагогами стимулирует открытый диалог и улучшает взаимопонимание. Это помогает учителям лучше адаптировать учебный процесс к потребностям учащихся,

Образование должно способствовать развитию навыков самовыражения учащихся и помогать им определить свои цели, прогресс и потребности в обучении. Это поможет каждому ученику более осознанно учиться и развиваться, а также создаст более гармоничную и целостную образовательную среду.

Контекстуальный подход к организации преемственности поколений в воспитательной работе в организациях образования представляет собой систему стратегий, направленных на глубокое взаимодействие с социокультурной средой. Путем анализа особенностей общественного контекста, обучающиеся создают учебные программы, интегрируют культурные аспекты в образовательный процесс и активно взаимодействуют с сообществом и внешними участниками. Этот метод обеспечивает учет современных вызовов и изменений, содействуя созданию гибкого образовательного пространства. В этом пространстве преемственность поколений совмещается с требованиями современного общества и ценностями, закладывавшимися в предшествующих поколениях. Важным компонентом контекстуального подхода является также обеспечение согласованности образовательных усилий между разными поколениями родителей, общественных организаций и представителей бизнес-сектора. Это способствует созданию благоприятного образовательного сообщества, которое способствует полноценному развитию каждого обучающегося.

Как и культурные богатства и обычаи разных народов, казахский народ обладает своими уникальными национальными традициями, культурой, искусством и обычаями, которые играют важную роль в воспитании молодого поколения. Система традиций любого народа является результатом многолетних усилий в области воспитания. Эта система позволяет каждому народу сохранять свою духовную культуру, образ жизни, поведение и психологические особенности на протяжении последовательных поколений. Поэтому

поддержание преемственности традиций считается закономерностью общественной жизни.

Преемственность – это неотъемлемая связь между новыми и предыдущими поколениями в процессе развития. Традиции и ценности не передаются автоматически из одного поколения в другое; они требуют сохранения и искреннего подхода, и только тогда они становятся эффективным инструментом формирования личности. Преемственность развивается на основе тех видов деятельности, которые повторно подтверждали свою социальную и культурную ценность.

Традиции объединяют поколения и играют ключевую роль в духовно-нравственной жизни народов. Преемственность между прошлыми и будущими поколениями опирается на эти традиции. Именно традиции настоящим образом связывают народ и обеспечивают его единство. Вопрос о соотношении традиций с современностью становится актуальным исследовательским вопросом.

Традиции помогают восстанавливать утраченное наследие, и это становится важным аспектом воспитания. Отношение к наследию, переданному от предков, позволяет новым поколениям открыть духовные ценности и найти способы их сохранения и применения в быстро меняющемся современном мире. Эти традиции уходят корнями в глубокую историю национального сознания и представляют собой фундаментальный капитал народа, достигшего современного уровня научного и технического развития. Можно назвать эти традиции национально-нравственными стандартами к различным культурам и обществам, чтобы подчеркнуть их уникальные ценности и нормы поведения:

- потребность в проникновенной любви к родной земле, своему народу и Родине;

- потребность в соблюдении справедливости, честности, доброты, проявлении любви и щедрости, соблюдении чести и самоуважения, защите истины, поддержке слабых, готовности к самопожертвованию в трудные моменты и проявлении сострадания,

- заветы трудолюбия и мира, преданности дружбе, гостеприимства, щедрости, бережливости, уважения к трудящимся, старшим, младшим и женщинам [24].

Создание преемственности поколений в образовательном процессе общеобразовательных организаций может быть достигнуто через следующие методы и практики:

- внедрение темы преемственности поколений в учебные материалы и уроки различных предметов;

- организация классных часов, посвященных вопросам преемственности поколений;

- проведение воспитательных мероприятий, основанных на идее преемственности, в рамках организаций образования;

- разработка и внедрение методов взаимодействия с родителями, способствующих поддержанию преемственности поколений в образовательной среде.

1. Интеграция аспектов преемственности поколений в содержание тем предметных уроков

Урок, предполагающий представление изучаемых предметов или их образцов, называется предметным уроком. Виды предметных занятий:

- смешанные уроки;
- урок по получению новых знаний;
- урок по закреплению учебного материала;
- урок повторения;
- урок по систематизации и обобщению нового материала;
- разделен на урок проверки и оценки знаний.

Цель учебного предмета «История Казахстана» для 5-9 классов основного среднего образования – формирование у обучающихся исторического сознания, казахстанского патриотизма, уважения к истории своей страны, гордости за достижения своих предков, привитие национальных и общечеловеческих ценностей, развитие исследовательских, мыслительных, коммуникативных навыков [25].

Предлагаем пути интеграции вопросов преемственности поколений в содержание учебного предмета «История Казахстана». Например:

5 класс.

1) Раздел «Жизнь древних кочевников». Тема «Освоение железа на территории Казахстана». Следует изучать, объясняя влияние развития металлургии на различные сферы хозяйства, предоставляя примеры методов и способов, которые можно использовать для достижения цели описания занятий древних людей, а также рассматривая виды труда и вооружения.

Предлагаем примерные виды работ и исследовательских заданий, по данной теме:

- организация похода в археологический музей (организовать посещения музея онлайн), чтобы обучающиеся могли изучать артефакты и останки древних металлургических мастерских.

- создание музейных выставок, на которых будут представлены реплики древних металлических изделий, сопровождаемые исследовательскими отчетами об их создании;

- проведение уроков исследования, где обучающиеся будут исследовать и анализировать исторические источники и документы, связанные с металлургией в Казахстане;

- организация обсуждений и презентаций, на которых учащиеся будут представлять результаты своих исследований и исследовательских проектов, связанных с данной темой.

2) В приложении 2 представлены примеры тем для бесед, связанные с историей освоения железа на территории Казахстана.

6 класс.

3) Раздел «Казахстан в VI - IX веках». Тема урока: Атлахская битва.

Цели обучения: 6.3.2.3 анализировать историческое значение Атлахской битвы; 6.2.2.3 характеризовать достижения кочевников в военном искусстве [25].

Исследование темы «Атлахская битва», которое также называют «Битвой народов», с точки зрения преемственности поколений и воспитания в организациях образования может включать следующие примерные виды работ:

- исторический анализ – проведение анализа Атлахской битвы, изучая исторические документы, исследования историков, различные источники информации. Раскрытие влияния этой битвы на формирование идеологии и ценностей разных поколений;

- социокультурный контекст – исследование социокультурного контекста того времени, когда происходило Атлахская битва. Какие ценности и нормы были актуальными для того поколения? Как они передавались молодому поколению?

- воспитание и образование – рассмотреть систему воспитания и образования того времени, и проанализировать как она способствовала передаче ценностей и знаний от старших поколений молодежи. Определить, какие методы и подходы использовались для формирования характера и мировоззрения;

- сравнительный анализ – сравнить ценности и нормы, существовавшие в эпоху Атлахской битвы, с современными ценностями (можно оформить в виде таблицы). Оцените, какие элементы можно было бы перенести в современное общество для формирования добросовестных, честных личностей.

Данные виды работ должны быть основаны на академических методах и источниках, а язык изложения должен быть логичным и доступным.

4) Примерные виды работ и методов для анализа исторического значения Атлахской битвы и характеристики достижений кочевников в военном искусстве с учетом преемственности поколений и воспитания любви к родине можно прочесть в приложении 3.

5) Раздел «Казахстан в X – начале XIII веков». Тема «Влияние Великого Шелкового пути на экономическое и культурное развитие средневекового Казахстана».

Цели обучения: 6.4.2.1 определять влияние Великого Шелкового пути на развитие городской культуры;

6.4.1.1 выявлять экономическую взаимосвязь между кочевниками и оседлым населением;

6.2.2.2 объяснять особенности средневековых архитектурных памятников.

Предлагаем примерные виды работ и активностей, которые могут помочь обучающимся лучше понять данную тему:

- исследовательский проект – предложить обучающимся выбрать конкретный город или регион в средневековом Казахстане и исследовать, как Великий Шелковый путь влиял на его экономическое и культурное развитие.

Обучающиеся могут провести исследование с использованием библиотечных ресурсов и интернета, а затем представят свои результаты в виде презентации;

- создание карты – раздать карту Великого Шелкового пути. Задание: отметить на карте основные торговые маршруты и ключевые города, связанные с этим путем. Данная работа поможет учащимся понять, какие регионы Казахстана находились на маршруте и какие выгоды это приносило.

- модель торговли – организовать игровую ситуацию, где обучающиеся могут сыграть роли торговцев, обмениваясь товарами между разными регионами вдоль Великого Шелкового пути. Это поможет им понять, какая была роль торговли и какие товары были важными;

- изучение культурных аспектов – рассмотреть культурный обмен между разными цивилизациями, которые взаимодействовали благодаря Шелковому пути. Обучающиеся исследуют и представляют информацию о культурных элементах, таких как язык, искусство и архитектура, которые были на этом пути.

- презентация и обсуждение – разделить класс на группы. Каждая группа должна изучить аспект влияния Великого Шелкового пути на Казахстан (приложение 4). После исследования группы представят свои результаты в виде презентаций и обсудят их с классом;

- сравнение с современностью – обучающиеся сравнивают влияние Великого Шелкового пути на средневековый Казахстан с современными экономическими и культурными аспектами региона.

Все эти виды работ могут помочь учащимся лучше понять и оценить важность Великого Шелкового пути в истории Казахстана и его влияние на экономическое и культурное развитие региона.

Цель учебного предмета «География» для 7-9 классов уровня основного среднего образования – воспитание личности, обладающей географической культурой, включающей в себя географическую картину мира, географическое мышление, знание и применение методов и языка географии [26].

Предлагаем способы интеграции элементов преемственности поколений в содержание учебного предмета «География».

1) В старину, путешествующие кочевники с интересом следили за природой, наблюдая за поведением животных, растениями и атмосферными явлениями. Основываясь на наблюдениях, они формулировали свои прогнозы погоды и давали определения различным метеорологическим явлениям. Примеры интеграции в содержание учебного предмета некоторых малоизвестных народных примет о погоде и известное произведение Ахмета Байтурсынова «Казахские приметы и пословицы» предлагаем в приложении 5.

9-класс.

2) Раздел «Гидросфера». Тема «Казахские гидронимы». Цель обучения: 9.3.3.2 на основе классификации казахских гидронимов объясняет их значение и предлагает транслитерацию на трех языках.

Казахские гидронимы – это названия водных объектов (реки, озера, ручьи и др.) в Казахстане. Для изучения казахских гидронимов можно предложить следующие задания:

- создание карты казахских гидронимов. Создать карту Казахстана и на ней отметить различные водные объекты, используя казахские гидронимы. Это позволит обучающимся изучить названия и научиться распознавать местоположение важных водных ресурсов;

- исследование истории гидронимов. Выбрать один казахский гидроним и исследовать его историю и происхождение. Они могут рассказать о том, какое значение имеет это название и как оно связано с культурой и историей Казахстана;

- мини-проект о водных объектах Казахстана. Разделить класс на группы и дать задание каждой группе исследовать один конкретный водный объект Казахстана, включая его казахский гидроним, географические характеристики, экологическое значение и историю использования;

- составление словаря гидронимов. Создать словарь, включающий в себя список казахских гидронимов и их перевод на русский язык, а также объяснения их значения;

- сравнение гидронимов разных регионов. Сравнить казахские гидронимы из разных регионов Казахстана и выявить общие черты и различия в названиях водных объектов в разных частях страны;

- создание презентации о казахских гидронимах. Подготовить презентации о значении казахских гидронимов для сохранения культурного наследия и важности водных ресурсов в Казахстане.

Эти задания помогут обучающимся изучить казахские гидронимы, их значение и историю, а также развить исследовательские и аналитические навыки.

2) предлагаем задания, которые помогут обучающимся изучить тему «Казахские гидронимы», сохраняя связь между поколениями:

- семейное интервью о гидронимах: Провести интервью с членами своих семей (родителями, бабушками, дедушками и др.), чтобы узнать, какие казахские гидронимы они помнят из своего детства и какие истории связаны с этими названиями водных объектов;

- исследование истории гидронимов родного края. Исследовать историю и происхождение казахских гидронимов родного края. Затем обучающиеся должны рассказать об этом своим родителям или бабушкам и дедушкам и узнать, какие знания у них о гидронимах своего края;

- создание семейного дерева гидронимов. Создать семейное дерево, на котором нужно отразить казахские гидронимы, известные их семьям на протяжении нескольких поколений. Они могут также включать краткие истории или легенды, связанные с этими названиями;

- проект «Гидронимы в культуре Казахстана». Создать проект, включающий исследование истории, культурного значения и влияния казахских гидронимов на казахскую культуру и общество. Создать презентацию перед своими семьями и рассказать о своих открытиях;

- сравнение гидронимов разных поколений. Сравнить список казахских гидронимов, которые они знают, с теми, которые знают их родители или бабушки и дедушки. Выявить общие и различные гидронимы и обсудить, как меняются названия водных объектов с поколения на поколение;

- экскурсия к водным объектам. Организовать экскурсию к близлежащим водным объектам, где можно будет увидеть и узнать больше о казахских гидронимах.

Эти задания помогут обучающимся изучить тему казахских гидронимов, сохраняя связь между поколениями и расширяя свои знания о культурном и историческом значении гидронимов родного края и Казахстана.

3) В приложении 6 представлены разнообразные виды гидронимов с соответствующими описаниями, которые могут быть полезными для проведения уроков географии и разработки заданий, связанных с этой темой и примеры задания по работе с гидронимами.

Например: гидронимы Акмолинской области.

- озеро Копа. Задание: узнать историю названия «Копа». Обучающиеся должны провести мини-исследование о происхождении названия озера «Копа» и узнать какие исторические и культурные аспекты могли повлиять на это название. Они могут представить свои выводы в виде исследовательской работы.

- создание информационной брошюры об озере «Копа». Обучающиеся должны подготовить информационную брошюру или презентацию, в которой они расскажут о географическом положении, истории происхождения названия, экологии и значении озера.

Копа – название озера происходит от казахского слова «копа» (каз. «қопа») – географический термин, указывающий на характер, структуру грунта в значении «рыхлый солончак, заросший камышом, кугой, осокой» и т. д.

II. Классные часы по теме преемственности поколений

Классный час – это форма воспитательной работы, в ходе которой обучающиеся под руководством учителя участвуют в специально организованных мероприятиях, которые способствуют развитию их взаимосвязи с окружающим миром и формированию ценных навыков и знаний.

Этот вид школьной работы ориентирован на социальные аспекты, так как его цель заключается в обучении детей анализу и ориентации в социальной, политической и экономической сферах жизни.

Задачи классного часа в зависимости от цели:

- расширение мышления школьников;
- формирование активной гражданской, нравственной и правовой позиции;
- развитие интереса к общественной жизни;
- образование информационной культуры;
- развитие коммуникативных качеств и самовыражения;
- развитие нравственных качеств и ценностных ориентаций на основе социально значимых тем.

Содержание классного часа связано с праздниками, важными историческими или текущими событиями, новостями науки, культуры, спорта, экологии или экономики и т.п.

Педагоги имеют возможность выбирать разные и интересные для всех участников темы, с помощью которых они смогут влиять на сознание и чувства детей.

Мы предлагаем разнообразные темы для проведения классных часов, направленных на поддержание связи поколений в работе по воспитанию в учебных заведениях. Мы также предоставляем образцы информации и примеры заданий, которые можно использовать на классных часах:

- «Традиции казахского народа» (приложение 7);

- «Преемственность поколений. Семья и семейные ценности». Семейные ценности, продолжающиеся от наших предков:

Доброта, проявляемая в стремлении помочь и поддержать тех, кто находится в более уязвимом положении, а также желание быть полезным, является ключевым аспектом формирования гармонии в семье. Когда члены семьи проявляют доброту друг к другу и к тем, кто нуждается в помощи, они устанавливают теплые и доверительные отношения, основанные на взаимопонимании и заботе друг о друге. Эти отношения важны для поддержания единства и солидарности внутри семьи и способствуют передаче ценностей доброты и заботы от одного поколения к другому. Доброта играет важную роль в формировании преемственности поколений и укреплении семейных связей.

Принадлежность – чувство принадлежности играет важную роль в жизни каждого человека. Очень важно, чтобы каждый член семьи ощущал, что его любят и что он имеет свое место в этой единой семейной обители. Создание тесной семейной связи подразумевает, что члены семьи проводят вместе каждую свободную минуту и организовывают семейные мероприятия, но при этом учитывают индивидуальность каждого из них. Создание крепких семейных отношений – это замечательно, но также важно давать каждому члену семьи свободу для занятий, которые приносят им удовольствие. Когда люди знают, что у них есть это безопасное убежище, дом, куда можно вернуться, если что-то не получилось, они становятся более смелыми и готовыми к риску. Члены семьи собираются всей семьей не только по особым случаям, но и просто проводят время вместе, что помогает укрепить чувство принадлежности друг к другу.

Уважение, которое проявляется в уважении к индивидуальности каждого члена семьи, играет важную роль в формировании преемственности поколений. Когда родители прислушиваются к мнению своих детей и учитывают их точку зрения, они демонстрируют, что каждый член семьи ценен и уважаем. В свою очередь, дети, видя такое уважение к своим мыслям и чувствам, учатся уважать старших поколений и их опыт. Этот взаимный обмен уважением и пониманием создает основу для гармоничных отношений в семье и способствует передаче ценности уважения от одного поколения к другому. Таким образом, уважение играет ключевую роль в формировании преемственности поколений и укреплении связей внутри семьи. Доверие – членам семьи важно научиться

доверять друг другу и научить этому своих детей. Важно делиться с семьей любыми трудностями, неудачами и любым опытом. Укрепление доверия в семейных отношениях – это сложная и требующая самоотверженности задача, но она имеет огромное значение для установления здоровых и позитивных связей с близкими. Путем честности и открытости, соблюдения обещаний, активного прослушивания друг друга, последовательности, установления ясных семейных ценностей и правил, а также проявления сочувствия, сострадания и готовности прощать, семьи могут построить доверие и укрепить свои отношения друг с другом.

Взаимопонимание – членам семьи важно хорошо понимать друг друга, уважать интересы и стремления каждого, в том числе детей. Человек, чувствуя поддержку, не только развивается духовно, но и высоко поднимается в любой сфере и достигает больших успехов. Благодаря взаимопониманию члены семьи могут обмениваться опытом, поддерживать друг друга в трудных ситуациях и вместе радоваться достижениям. Такие позитивные взаимоотношения способствуют передаче ценности взаимопонимания от одного поколения к другому и укрепляют связи внутри семьи, создавая основу для гармоничного развития и успеха каждого ее члена.

Верность – это качество, которое начинает формироваться у человека с детства и охватывает такие аспекты, как соблюдение данного слова, честность в поступках и преданность в дружбе. Когда члены семьи проявляют верность друг к другу, они укрепляют взаимопонимание и доверие в отношениях. Дети, наблюдая за примером родителей и старших родственников, учатся ценить и придерживаться этого качества в своей жизни. Значит, верность является важным элементом формирования семейных ценностей и передачи их от одного поколения к другому.

Любовь – одна из важнейших ценностей семьи. Проявляется в нежности к близким, в стремлении заботиться о них, защищать их и всегда быть рядом с ними. Она является одной из важнейших ценностей, которая проявляется в нежности к близким, в стремлении заботиться о них, защищать и всегда быть рядом с ними. Когда члены семьи испытывают и выражают любовь друг к другу, они создают атмосферу взаимопонимания, поддержки и уважения. Дети, растущие в такой атмосфере, учатся ценить значимость любви в отношениях и в своей будущей семейной жизни. Таким образом, любовь является фундаментальной ценностью, которая передается от одного поколения к другому, укрепляя связи внутри семьи и способствуя ее гармоничному развитию.

Классный час под названием «Нравственные ценности: диалог между поколениями» может включать в себя разнообразные мероприятия, направленные на обсуждение и понимание основных моральных ценностей, а также поощрение диалога между разными поколениями. Примерный план классного часа приведен в приложении 10.

III. Примеры работы с родителями по направлению преемственности поколений

III. Ұрпақтар сабақтастығы бағытында ата-аналармен жүргізілетін жұмыстардың үлгілері

Темы родительских собраний:

- «Традиционные семейные ценности»;
- «Преемственность поколений – движущая сила нации»;
- «Национальное образование – преемственность поколений»;
- «Сознательное поколение – будущее нации»;
- «Роль семьи в передаче ценностей и традиций».

Вопросы для обсуждения:

Какие ценности и традиции важны для вашей семьи?

Как вы передаете эти ценности своим детям?

Какие методы и подходы помогают вам в сохранении и передаче традиций из поколения в поколение?

- «Семейная история и ее значение для детей».

Вопросы для обсуждения:

Расскажите о вашей семейной истории. Какие события и люди оказали наибольшее влияние на вас?

Почему важно рассказывать детям о семейной истории?

Какие методы можно использовать, чтобы заинтересовать детей семейной историей?

- «Уважение и взаимопонимание между поколениями».

Вопросы для обсуждения:

Какие проблемы и вызовы могут возникать в общении между поколениями?

Каким образом вы стараетесь установить уважительные отношения с вашими детьми или родителями?

Какие советы или стратегии вы можете поделиться с другими родителями по укреплению взаимопонимания в семье?

- «Современные технологии и их влияние на семейные отношения».

Вопросы для обсуждения:

Как современные технологии влияют на общение и взаимодействие в семье?

Как можно использовать технологии для укрепления связи между поколениями?

Какие правила и ограничения можно установить, чтобы сохранить баланс между использованием технологий и семейным временем?

- «Семейные традиции и их сохранение».

Вопросы для обсуждения:

Какие семейные традиции вы пытаетесь сохранить в вашей семье?

Какие традиции важны для ваших детей? Что им нравится больше всего?

Как можно создать новые традиции, которые будут приятными и значимыми для всей семьи?

Эти темы помогут родителям обсудить важные аспекты семейной жизни, укрепить связь между поколениями и совместно работать над созданием благоприятной семейной атмосферы.

Все хорошее и плохое формируется в человеке с детства. Все нормы и правила поведения ребенок получает от родителей, бабушек и дедушек. На их примерах он учится и принимает опыт, образцы поведения и отношения к другим. Поэтому важно воспитывать детей с раннего возраста и прививать им семейные ценности. Один из наиболее доступных способов сделать это естественно и легко – это традиция. В каждой семье они могут быть совершенно разными, но решают такую важную задачу, как единство и укрепление семьи.

Виды семейных традиций (рекомендации для родителей):

- *совместные чаепития с различными сладостями.* Очень полезно собираться за одним столом с близкими людьми один или несколько раз в месяц. В комфортной обстановке вы сможете обсудить повседневные дела, интересные новости, поговорить с детьми о достижениях внуков. Эта традиция способствует развитию таких ценностей, как уважение к старшим, любовь и доброта.

Чтобы семейное чаепитие стало плезной традицией, привлекайте детей к процессу приготовления блюд для меню стола. Привлечение детей к выпечке тортов и печенья может стать увлекательным семейным занятием.

Обратить внимание на красивое оформление стола с помощью посуды, цветов и свечей. Комфортная атмосфера способствует приятному проведению времени.

Заранее продумать тему, которая будет обсуждаться во время чаепития, начать разговор о том, как члены семьи провели день или неделю, какие интересные события произошли. Это время может стать прекрасной возможностью укрепить семейные узы.

В комфортной обстановке будет возможность обсудить повседневные дела, интересные новости, узнать о достижениях детей. Эта традиция способствует развитию таких ценностей, как уважение к старшим, любовь и доброта;

- *совместный вечерний отдых – домино, шахматы, лото или другие настольные игры.* Позже дети будут использовать эту традицию в своей семье;

- *поездки в другие города, памятные места, музеи, парки, зоопарки;*

- *здоровый образ жизни* также должен стать традицией. В зависимости от сезона парк можно посещать каждые выходные и катанье на велосипеде, роликах, коньках или санках сделать традицией. Это дарит детям радость и массу впечатлений. Такие воспоминания сохраняются на всю жизнь;

- *совместные путешествия.* Походы в лес, речку, гору – словом, выезд на природу с палаткой, чайником, сон в спальниках, рыбалка, приготовление ухи на костре, пение вечером под гитару, превращение отпуска в семейный отдых, такая традиция, несомненно, займет свое место в воспитании детей.

Для того чтобы сохранить доброту, милосердие, щедрость, честность и благоразумие в нашем обществе, необходимо активно работать над передачей этих ценностей следующим поколениям. Это означает, что мы должны уделять

особое внимание формированию сознательного воспитания у наших детей, а также быть примером для них своими действиями. Семья играет ключевую роль в нравственном воспитании детей, и поэтому взрослым следует осознавать и признавать эту важность. В конечном итоге, каждый из нас должен начать с себя, чтобы обеспечить наше общество ценностями и качествами, необходимыми для его процветания и гармонии

В приложениях 11 и 12 мы предлагаем советы, которые можно использовать на родительских собраниях для продолжения преемственности поколений, направляя семейные отношения на морально-психологическую и нравственно-эстетическую сторону, а не на материальные интересы.

IV. Образовательная деятельность, проводимая вне учебных занятий в общеобразовательных организациях

В осуществлении преемственности поколений внеурочная деятельность играет ключевую роль. Внеклассная деятельность не только укрепляет навыки обучения, но и способствует расширению мышления обучающихся и развитию мыслительных способностей.

Внеклассная деятельность – это деятельность обучающихся класса (классного коллектива) вне уроков (после уроков), в свободное от занятий время, осуществляемая под руководством и совместно с педагогом (классным руководителем). Внеклассная деятельность представляет собой разнообразные занятия, различающиеся по цели, содержанию, методике проведения, а также формам и способам организации. Она включает в себя самостоятельную деятельность, основанную на активности детей и руководствуемую классным руководителем.

Внеклассная работа, в своей сущности, направлена на достижение тех же целей, содержание и методы которых схожи с учебным процессом, и представляет собой его продолжение вне стен класса. Здесь учителя играют важную роль в планировании и организации такой работы. Примером этого может быть активность учителей по расширению и углублению знаний обучающихся программного материала.

Воспитательная работа – это педагогическая деятельность, направленная на организацию образовательной среды и управление разнообразной деятельностью обучающихся с целью решения задач гармоничного развития личности.

Воспитательная работа – это целенаправленная деятельность по организации жизни детей с целью создания условий для всестороннего развития личности. Образование – одно из важнейших категориальных понятий в педагогике. Влияние общества на человека также можно назвать воспитанием.

Воспитательная работа школы включает в себя весь педагогический процесс, объединяющий учебную деятельность, внеклассную жизнь учащихся, взаимоотношения, социальную, природную, предметно-эстетическую среду.

Согласно современным воззрениям, единство и целостность воспитания, принцип педагогического оптимизма, активность учащихся, связь обучения с реальной жизнью, развитие коллективных отношений и совместной деятельности, формирование духовно-нравственных качеств, обучение самообразование относятся к принципам воспитания.

➤ *Принцип единства и целостности воспитания* подразумевает, что воспитание ребенка должно осуществляться систематически и целенаправленно, учитывая взаимосвязь и взаимодействие всех его аспектов. Этот принцип охватывает все сферы развития ребенка, включая его интеллектуальное, эмоциональное, социальное и физическое развитие. Расширенное понимание этого принципа подразумевает не только участие школы в воспитании, но и вовлечение семьи, общества и других институтов в процесс формирования личности ребенка. Это означает, что воспитание должно быть комплексным и охватывать все аспекты жизни ребенка, чтобы обеспечить его гармоничное развитие.

➤ *Принцип педагогического оптимизма* представляет собой правило, основанное на ощущении радости, веселья, через который в полноте может раскрыться творческий и интеллектуальный потенциал личности. Данный принцип предусматривает выражение доверия к воспитаннику. Важно поддерживать даже незначительные достоинства, успехи и достижения обучающихся, давать пережить им чувство радости, гордости за себя, верить в них.

➤ *Принцип активности обучающихся* – активность в обучении тесно связана с самоосмыслением, умением действовать в зависимости от ситуации, умением принимать решения, отстаиванием своей точки зрения.

Свойства, необходимые для реализации принципа:

- навыки самообразования и саморегуляции;
- сознательное мышление;
- познавательная деятельность человека.

➤ *Принцип связи обучения с реальной жизнью* является основой понимания и использования эффективных методов и подходов в образовательном процессе.

Этот принцип направлен на создание условий, в которых обучающиеся сможет проявить свои способности и таланты. Например, если у обучающегося развиты творческие способности, то ему следует предоставить возможность заниматься рисованием, музыкой или другой творческой деятельностью. Педагог должен создать условия, чтобы учащийся мог реализовать свой потенциал и добиться успеха в выбранной сфере.

Каждый ученик обладает уникальными талантами и способностями, которые следует развивать путем организации соответствующих учебных ситуаций. Учет способностей личности помогает сформировать личность и жизненные навыки, подготовить ребенка к успешной и счастливой жизни.

➤ *Принцип развития коллективных отношений и совместной деятельности* – обеспечивает условия для развития обучающегося во

взаимоотношениях с другими детьми. Кроме того, оно включает создание внешних условий, влияющих на внутренние процессы самоопределения и саморазвития учащегося, его инициативу и ответственность.

Основные требования принципа:

- постановка перед командой конкретных целей и задач и вовлечение ее членов в их качественную реализацию;
- квалифицированное управление развитием команды, своевременное решение проблем, которые могут возникнуть в процессе ее развития;
- всяческая поддержка и поощрение добрых начинаний команды и превращения этого в традицию [27].

Поскольку жизнь каждого человека протекает в социальной среде, то есть в коллективе, то коллектив есть и будет важным инструментом реализации воспитательных задач в обществе.

➤ *Принципом формирования духовно-нравственных качеств* является уважение личности ребенка, его прав и достоинства. воспитание должно быть направлено на развитие самооценки, эмоциональной и социальной компетентности, а также на развитие позитивного отношения к себе и другим.

Беседы, круглые столы, дискуссии, встречи, вечера, экскурсии, учебные занятия, предметные кружки, конкурсы, олимпиады, семинары, конференции и наглядные пособия, презентации, картинки, связанные с видами деятельности обучающихся являются мероприятиями или формами воспитательной работы.

Становление народа всегда зависит от силы ее языка, традиций. Духовные начала, формирующие и поддерживающие эти ценности, лежат в преемственности поколений, в семейном воспитании. Семейное воспитание не только влияет на жизнь человека, но и формирует мировоззрение. Человек из образцовой семьи будет иметь высокое положение в обществе. При этом роль бабушек и дедушек в семье особенная. Ведь и дети, и внуки растут, глядя на своих родителей, а затем на бабушек и дедушек. Он усваивает и лелеет воспитание, данные ими [28].

В рамках преемственности поколений рекомендуем возродить работу «*Әке мектебі*» – «*Школы отцов*», «*Ана мектебі*» – «*Школы матери*», «*Әже мектебі*» – «*Школы бабушки*» как связующего звена между школой и семьей.

Каждая семья – это маленькое индивидуальное государство. Основателем и распорядителем этого государства является глава семьи, отец. От отца зависит, чтобы семья была крепкой и не падала духовно и материально. Отец – якорь, катализатор, защитник и опора семьи. Поэтому оценить его сможет только человек, понимающий ценность отца.

Если отцы хотят активно участвовать в жизни школы своего ребенка, можно порекомендовать следующие мероприятия:

- родительские собрания: отличная возможность узнать о жизни школы, обсудить важные вопросы с учителями и администрацией, а также встретиться с другими родителями;
- спортивные и культурные мероприятия. Присутствие или участие отца на таких мероприятиях показывает ребенку, что его папа поддерживает и

интересуется тем, что делает его ребенок в школе, и станет большим мотиватором для дальнейших успехов и достижений в обучении.

- «Классный час отца» – мероприятие, которое можно с легкостью организовать в школе при согласовании с классным руководителем. «Классный час отца» – это возможность научить детей бытовому мастерству и поделиться своими знаниями и опытом. Например, можно провести урок по ремонту велосипеда, приготовлению пиццы или пирога, основам выживания в природе или просто поделиться своими хобби и увлечениями. Такой классный час может не только помочь ребенку приобрести новые навыки и знания, но и укрепить взаимоотношения между отцом и ребенком. Кроме того, такие мероприятия могут помочь детям лучше понимать, что отец заботится и интересуется их жизнью и развитием.

1) Примерный план работы для «Классного часа отца»

Вступление

Приветствие отца и ребенка.

Краткое объяснение цели и задач мероприятия.

Представление темы:

- рассказ отца по выбранной теме (например: выживание в природе, ремонт велосипеда, хобби и увлечения).

Обоснование важности изучения этой темы для ребенка.

Практическая часть:

- демонстрация и объяснение основных шагов или навыков (например, знакомство с правилами которыми следует руководствоваться, чтобы выжить в экстремальных условиях).

Участие детей в выполнении практических заданий под руководством отца.

Обсуждение – полученных знаний и опыта.

Вопросы и ответы от детей.

Обмен мнениями и идеями.

Заключение.

Поддержка ребенка в применении полученных знаний и навыков в повседневной жизни.

Планирование будущих «Классных часов отца» по другим интересным темам.

Этот план поможет организовать интересное и познавательное мероприятие, способствующее развитию навыков и укреплению взаимоотношений между отцом и ребенком.

2) Сыновьям и дочерям необходимо общество отца, они должны получать удовольствие от его компании. Не просто грамотно выбирать стратегию и тактику семейного развития. Советы будущим и молодым отцам для успешного выполнения отцовских обязанностей можно прочитать в приложении 13.

«Школа бабушек»

Когда речь идет о семейных динамиках и процессах воспитания, часто акцентируют внимание на отношениях между родителями и детьми. Однако

влияние на воспитание и развитие ребенка также оказывают его прародители – бабушки и дедушки.

Особое место в воспитании потомства и преемственности поколений занимает школа бабушек и дедушек. Образ бабушки тесно связан с традициями и воспитанием любого народа. Бабушка принимала непосредственное участие в таких традициях, как укладывание в колыбель, пение колыбельных, разучивание скороговорок, рассказы сказок. В казахском обществе всегда было высокое место «школы бабушки», не сбивающей семьи с правильного пути, а направляющей их на правильный путь, воспитывающей у детей нравственные качества с раннего возраста. Бабушки стояли у истоков всего воспитания, всех ценностей. Бабушкины нравы считаются неиссякаемым источником воспитания, которое передается из поколения в поколение и продолжается из века в век. Это особенность и ценность нашей национальной идентичности.

Роль бабушки в семье несет в себе важные моральные ценности. Они оказывают значительное влияние на формирование личностей, которые становятся выдающимися представителями казахского общества, оставляя свой след в истории.

Цель организации школ национального воспитания («Ата» мектебі, «Әже» мектебі, «Аға» мектебі, «Женге» мектебі) – нализировать и объяснять традиции и прославлять их;

- превращение многовековых культурных реликвий и национальных ценностей нашего народа в основное ядро образования;

- обеспечение преемственности поколению и преемственности семейного воспитания.

В связи с этим образец примерного плана работы кружка «Умелые руки» в рамках «Школы бабушек» мы представляем в приложении 14.

Также включение считалок, которые обеспечивают базовое математическое образование и играют важную роль в формировании математических концепций, может быть рассматриваемо как одно из аспектов работы «Школы бабушек». Популярный среди детей любого возраста, этот жанр имеет большое воспитательное значение.

Считалка возникла в глубокой древности и играла серьезную роль, помогая людям распределить работу. В давние времена, когда люди не могли понять законы природы, они испытывали перед ней страх и приписывали ей человеческие черты, считая, что она способна причинять добро или зло. Также люди верили, что животные могут понимать человеческую речь, поэтому при подготовке к охоте они избегали использовать обычные слова, опасаясь, что зверь услышит и поймет их намерения. В результате охотники придумывали специальные «тайные» слова, которые заменяли обычные. Эти слова могли также входить в тексты считалок.

Прежде всего, рифмованные стихи способствуют заинтересованности ребенка в поэзии и улучшают его умение красиво выражать свои мысли. Желание запоминать много стихотворений развивает у него способности к запоминанию

и познавательное мышление. Умение читать стихи в ритме помогает развить красноречие, а чтение стихов без нарушения порядка делает ребенка более внимательным, наблюдательным и дисциплинированным.

Прежде всего, народные считалки использовались как дидактическое средство обучения цифрам маленького ребенка, особенно как приемы освоения счета чисел размером десять. Существует множество видов считалок, которые читаются в форме стихов. Почти все они близки друг другу по содержанию, большинство из них связано с задачами на счет до десяти или до пяти.

Есть также фишки, на которых изображены цифры от одного до семи. В зависимости от специфики организации игрового процесса, их можно классифицировать как счетные игры, загадочные счета и т.д. [29].

Казахи издревле придавали большое значение символике цифр. Так, например, особым смыслом наделялись числа три, семь, девять, двенадцать, сорок. Отсюда «жеті ата» – знание каждым казахом своих предков до семи колен, «жеті қазына» – семь сокровищ и «жеті ру» – название рода. Свод законов хана Тауке XV века, разработанный биями трех жузов при его непосредственном участии, был назван «Жеті жарғы» – Семь установлений [30].

Источник: <https://kzvesti.kz/newspaper-articles/tajnyj-smysl-cifr-72016>

Числа представляют собой универсальные символы, а связь между числами и символами идей объясняется примитивным подходом человека к пониманию окружающего мира. В стремлении измерить и определить количественные характеристики мира, люди привязывали значения чисел к различным аспектам и уровням бытия, включая небесные сферы и планеты, в попытке охватить все нюансы смысла, которые числа могут представлять.

«Значительную часть устойчивых словосочетаний в казахском языке составляют числа «один», «три», «семь». Эти числа являются основой фразеологических сочетаний, так как с древних времен связаны с сознанием и мыслительной деятельностью народа. Данные слова во фразеологизмах в значении числа не используются, но они используются как символы познавательных явлений» [31].

На уроках и во время проведения внеклассных работ можно использовать значения символических цифр. Информацию о природе и значении чисел, его тайнах и загадках можно прочитать в приложении 15.

Виды внеклассной деятельности, направленные на педагогическое обеспечение преемственности поколений в воспитательной работе образовательных организаций, могут быть связаны с программой реализации ценностно-ориентированного подхода в воспитании обучающихся, проектами «Духовные святыни Казахстана – Сакральная география Казахстана», проект «Читающая школа».

Народ как творец педагогической культуры обладал мощным воспитательным потенциалом. Идеи формирования здорового образа жизни накапливались веками и отражались, главным образом, в двух направлениях: через устное народное творчество и традиционную культуру. Это ведущие

воспитательные факторы развития здорового образа жизни подрастающего поколения. Здоровье как бесценное богатство находит отражение буквально во всех фольклорных источниках. Ядром устного слова, сконцентрировавшем идеи здорового образа жизни, были пословицы и поговорки, мудрые изречения: «Тот здоровья не знает, кто болен не бывает», «Здоровье – бесценное богатство». Идея здорового образа жизни находит отражение в устном слове, повествующем бережное отношение человека к воде. В степи считалось жестокостью загрязнять водоемы, колодцы. Отсюда живительная сила мудрых наставлений: «Не плюй в колодец, из которого воду пил» [32].

Благополучному развитию детского здоровья и формированию здорового образа жизни способствовали детские праздники. Не вызывает сомнения то, что ребенок, окруженный вниманием и заботой взрослых, обогащался духовно. Исключительное внимание было к каждому жизненному этапу ребенка. Отсюда целая линия детских традиционных праздников: Шілдеhana, Бесік той, Тұсау кесу, қырқынан шыару, Сүндет той, Атқа мінгізу, Тілашар и др. Они заключали в своей многозначной символике возрастную периодизацию. Традиционные детские праздники в казахском народе – это фундамент, на котором строили «здание» всей жизни человека.

Рекомендуемые внеклассные мероприятия:

- праздничное мероприятие «Шілдеhana – бесік той, Тұсау кесер – сүндет той»;
- познавательный конкурс «Жеті ата – тәрбие көзі» (Семь поколений – источник воспитания) (дословно) (приложение 16);
- организация одного дня школьной жизни «Национальные традиции и обычаи казахского народа» (приложение 17);
- создание волонтерского общества «Исследование родовой традиции» (изучение, чтение, анализ, обмен идеями национального книжного фонда);
- создание виртуального музея «Национальные традиции казахов»;
- конкурс литературных произведений «Читающая семья» (народные сказки и легенды, саги и стихи);
- Конференция «Уважительное отношение ребенка к родителям и старшим в семье»;
- фестиваль «Неповторимые блюда нашего народа»;
- возрождение древних блюд, приготовленных нашими предками, таких как «Өрметас», «Үлпершек», «Қарын бөртпе», «Бұжы», «Жаужүрек», «Қарын көмбе»»;
- Семейные спортивные праздничные мероприятия (спортивные соревнования, олимпиады, викторины и т.п.);
- эстафета «Национальные игры» (приложение 18);
- экскурсия «Турпоходы по сакральным местам родного края» (приложение 19) (можно организовать онлайн экскурсию);
- конкурс стихов, произведений, рисунков на тему «Национальные виды спорта»;
- «Атқа мінгізу мәдениеті».

Сегодня вопрос сохранения традиций является особенно актуальным. У казахского народа богатое наследие традиций и верований. Однако, к сожалению, часто случается, что традиции и ритуалы путают между собой. Наследие, переданное от предков, обладает уникальными чертами, тогда как верования чаще всего связаны с определенными запретами.

Ключ к процветанию любого народа лежит в умении гордиться своим прошлым, адекватно воспринимать текущее положение дел и относиться к будущему с оптимизмом. Основываясь на конкретных примерах, подчеркивается важность осмысления истории, анализа современности и обновления исторического восприятия для того, чтобы с уверенностью двигаться вперед. Примером такого наследия может служить распространение из Великой степи культуры верховой езды и коневодства, что является значимым вкладом в мировую культуру.

Ознакомление с конской упряжью, верховой ездой в приложении 20.

- проведение игр «Садақ тарту» – «Стрельба из лука», «Белдесу» – (борьба – бороться, обхватив поясицу друг у друга), «Асық» с целью тренировки обучающихся ловкости и меткой стрельбы;

- классно-урочные занятия «Охотничьи традиции наших предков», обучающие занятия и подготовка презентации (приложение 21);

- интеллектуальная игра «тоғызқұмалақ»;

- уроки мудрости казахского народа: пословицы и поговорки (приложение 22);

- «Наурыз: праздник весеннего равноденствия и возрождения традиций».

О празднике Наурыз можно прочесть в приложении 23;

- «Наурыз – древний праздник весны» квест-игра (приложение 24).

Квест — это вид интерактивной игры, основанный на выполнении разнообразных головоломок и задач на логику, имеющий развитую сюжетную линию. Если раньше среди молодёжи особой популярностью пользовались онлайн-квесты, то в настоящее время всё больше внимания привлекают так называемые реальные квесты, проходящие в физическом пространстве.

Квест представляет собой командную игру, в которой участвуют от двух человек и более. Количество игроков может меняться в зависимости от правил конкретного квеста, но чаще всего в команде играют 4 или 6 участников. Когда команда прибывает на место проведения игры, ей предоставляют предысторию квеста. Это делается для того, чтобы участники могли лучше понять контекст и настроиться на предстоящую игру.

Концепция квестов уходит корнями в глубокую древность: сказания и мифы, где персонажам для достижения своих целей необходимо преодолевать различные испытания, отгадывать загадки, находить ключевые предметы, делать выбор и решать этические дилеммы, знакомы нам с самого детства. Квесты способствуют развитию креативности, умения критически мыслить и навыков общения. Они играют важную роль в обучении детей: во-первых, улучшают коммуникативные навыки и способность работать в команде; во-вторых, стимулируют мышление и развивают критическое восприятие; в-третьих,

повышают самооценку участников, поскольку успех в выполнении заданий повышает уверенность в собственных силах.

Квест является целенаправленным приключением, которое способствует развитию ряда психологических компетенций, включая самоуверенность, коммуникативные умения, способность к командной работе и сотрудничеству. Он также направлен на формирование участников в умении аргументированно защищать свою точку зрения, определять и достигать поставленные перед собой цели, креативно подходить к решению задач и проявлять гибкость в поведении;

- для внеклассного мероприятия, посвящённого теме того, как кюи хранят или воспевают тайны, важно выбрать название, которое отражало бы глубину и загадочность этой темы, а также культурное наследие, связанное с кюями. Предлагаем примерные названия тем внеклассных мероприятий: «Эхо тайн в кюях: путешествие сквозь музыку»; «Кюй: голоса прошлого, песни тайн»; «Тайные переплетения: исследование мира казахского кюя»; «Загадки души в мелодиях кюя»; «Музыкальные сокровища: кюи как хранители народных тайн»; «Кюй: мосты в мир неизведанного»; «Мелодии тайн: в глубинах кюя»; «Кюи: волшебные ноты загадочности»; «Звуки тайн: поэзия и магия кюя»; «Открывая тайны через кюй: музыкальное наследие казахского народа» (приложение 25);

- внеклассное мероприятие «Цивилизации Великой степи»;

- этнографическая игра-квест «Путешествие к истокам народа»;

- забытые казахские традиции;

- забытые национальные блюда;

- рубрика «Женщины в истории казахов» (знакомство с биографией царицы Тумар, Зарины ханым, Жаған Бегім, Бопай ханым и др.).

Темы, связанные с преемственностью поколений в контексте рубрики «Женщины в истории казахов», могут выделить как вклад этих женщин в культурное и общественное развитие казахов, так и их роль в формировании и передаче ценностей и знаний будущим поколениям. Предлагаем несколько тем, которые можно исследовать:

- «Наследие и новаторство: женщины в сохранении и развитии казахской культуры».

Изучение, как выдающиеся женщины в истории Казахстана, такие как Царица Тумар или Бопай ханым, вносили вклад в сохранение культурных традиций и их адаптацию к меняющимся временам, подчеркивая их роль в качестве стражей культурного наследия;

- «Мост между поколениями: женские фигуры в казахской истории и образовании».

Обсуждение роли женщин, таких как Жаған Бегім, в развитии образования и воспитании, включая их вклад в формирование образовательных институтов или методик преподавания, которые повлияли на последующие поколения;

- «Женщины-лидеры и их влияние на социальные изменения».

Анализ, как лидерские качества и действия женщин в истории казахов, включая Зарину ханым, способствовали социальным изменениям, укреплению

общественной справедливости и расширению возможностей для женщин и детей;

- «Роль женщин в сохранении казахской музыкальной традиции».

Исследование вклада женщин в развитие и сохранение казахской музыкальной традиции, включая создание и исполнение кюев, а также их роль в передаче этих знаний молодым поколениям;

- «Женщины в истории казахов: семейные династии и преемственность».

Рассмотрение семейных династий и их роли в формировании идентичности, культурных и общественных ценностей, а также способы, которыми женщины в этих династиях способствовали преемственности и развитию казахского общества.

Национальные игры играют важную роль в воспитании детей, являясь неотъемлемой частью культурного наследия и преемственности поколений. Эти игры не просто развлечение; они несут в себе глубокий смысл, отражая историю, обычаи и традиции народа. Через участие в национальных играх дети учатся уважать и ценить свои корни, понимать и принимать культурные особенности своего народа. Таким образом, игры становятся мостом, соединяющим прошлое с настоящим и будущим, обеспечивая преемственность поколений.

Каждая национальная игра несёт в себе уникальные уроки. Например, игры на ловкость и силу воспитывают физическую выносливость и здоровье, в то время как командные игры развивают умение работать в команде, взаимопомощь и коллективизм. Игры, требующие интеллектуальных усилий, стимулируют мышление, логику и находчивость. Все эти качества необходимы ребёнку для успешной социализации в обществе.

Особое значение национальные игры имеют в процессе воспитания чувства патриотизма и уважения к своей стране и народу. Через игровую форму дети узнают о значимых событиях истории, значении традиций и обычаев, что способствует формированию идентичности и гордости за свою культуру.

В контексте преемственности поколений национальные игры выступают как инструмент передачи бесценного опыта и знаний от старших к младшим. Родители и учителя, вовлекая детей в эти игры, передают не только умения и навыки, но и духовные ценности, лежащие в основе национального характера.

Таким образом, национальные игры являются ключевым элементом в системе воспитания детей, способствуя не только их гармоничному развитию, но и укреплению связей между поколениями. Они помогают сохранить культурное наследие народа, обеспечивая его преемственность и развитие в современном мире. Предлагаем виды игр и спортивных мероприятий проводимых с участием родителей:

- (Айгөйлек, Белбеу лактыру, Саққұлак, Тымпи, Ақсүйек, Алтыбақан, Тоғыз құмалақ, Аударыспақ, Теңге алу, Тымақ ұру, Бәйге, Жамбы ату, Қыз қуу т.б.)

- казахские национальные игры, которые постепенно уходят в небытие (забываются) (приложение 26).

Эти темы помогут осветить не только исторические достижения этих выдающихся женщин, но и их значимость для современного понимания культурной и социальной динамики в Казахстане, а также вдохновить молодёжь на изучение своего наследия.

В ходе разработки и реализации методических рекомендаций по педагогическому обеспечению преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования были изучены и систематизированы ключевые аспекты и принципы, лежащие в основе этого процесса. Основываясь на комплексном подходе, который включает в себя историко-культурное наследие, семейные традиции, национальные ценности и современные образовательные технологии, была выработана стратегия, направленная на формирование у учащихся уважения к прошлому, ответственности за настоящее и осознанного стремления к будущему.

Практическое применение данных рекомендаций позволит организациям образования эффективно внедрять программы воспитательной работы, способствующие укреплению связей между поколениями, развитию чувства принадлежности к своему народу и государству, а также воспитанию активной жизненной позиции и гражданской ответственности среди молодежи.

Важно подчеркнуть, что успех в достижении преемственности поколений во многом зависит от взаимодействия организации образования с семьей и обществом, а также от индивидуального подхода к каждому обучающемуся, что требует от педагогов высокой квалификации, творческого подхода и постоянного самосовершенствования.

Заключается, что методические рекомендации являются важным инструментом в руках педагогов для реализации целей и задач воспитательной работы, направленных на обеспечение преемственности поколений, и должны регулярно обновляться и адаптироваться к меняющимся условиям и потребностям общества и личности.

Заключение

Проблема отношений между поколениями, их взаимопонимания и последовательности наследования является одним из наиболее сложных и постоянно актуальных в социальных науках. В процессе эволюции общества каждое поколение выполняет определённые роли: оно вносит новшества, способствуя культурному развитию (инновационная функция), сохраняет достижения предыдущих поколений, обеспечивая их передачу будущим поколениям (функция преемственности), а также способствует распространению культурных ценностей (трансляционная функция).

Преемственность поколений, рассматриваемая в узком значении, выступает ключевым элементом в динамике взаимоотношений между поколениями, обеспечивая сохранение культурного наследия (прежде всего необходимо защитить и сохранить то, что было достигнуто до нас, прежде чем создавать новое и передавать его дальше). Однако в более широком контексте, преемственность поколений охватывает все три основные функции – сохранение культурных достижений, их развитие и инновации, а также передачу культурных ценностей и знаний следующим поколениям. Таким образом, преемственность поколений, благодаря своей способности объединять эти функции, выступает в роли уникального социального института, способствующего непрерывному культурному и социальному развитию общества.

В академической литературе справедливо акцентируется важность «специфических воспроизводственных структур», которые непрерывно функционируют в развитии общества. Можно утверждать, что каждое поколение, со всем его многообразием и уникальностью, является неотъемлемой частью разнообразных «воспроизводственных структур» общества, имеющих институциональный характер.

Преемственность поколений, затрагивающая все аспекты социальных институтов, является в некотором роде универсальным «мегаинститутом», представляющим собой самый широкий и включающий социальный институт, задействованный в процессах биосоциокультурного воспроизводства и эволюции общества. Этот механизм в разнообразных исторических контекстах проявляет себя по-разному, обнаруживая специфические черты и модификации, под воздействием обширного массива факторов, включая экономические, социальные, культурные, технологические и природные условия.

От эпохи к эпохе, преемственность поколений адаптируется и трансформируется, обеспечивая передачу и обновление знаний, навыков, традиций и культурных ценностей, что способствует не только сохранению, но и постоянному развитию общества в целом. Таким образом, данная концепция служит краеугольным камнем для понимания механизмов социальной стабильности, адаптации и прогресса.

На пути к созданию современного социального государства стоят ключевые задачи, требующие внимания и решения. Во-первых, крайне важно опираться на научные подходы в социальном управлении, что позволит

обеспечить эффективность и целесообразность принимаемых решений. Во-вторых, необходимо гарантировать реальное улучшение благосостояния всех слоёв населения, что является основой стабильности и процветания общества. В-третьих, критически важно последовательно реализовывать принцип преемственности, поддерживая связь между поколениями и обеспечивая передачу знаний, опыта и культурных ценностей.

Эффективность в решении этих задач определит степень гармоничного развития преемственности между поколениями в современном обществе. Успех в этих направлениях будет способствовать формированию устойчивого, развивающегося социального государства, в котором учитываются интересы как нынешних, так и будущих поколений, создавая основу для их взаимопонимания и сотрудничества. Таким образом, взаимосвязь между научным подходом в управлении, обеспечением благосостояния и принципом преемственности становится фундаментом для достижения социальной гармонии и прогресса.

Через механизмы преемственности поколений осуществляется поступательное развитие культуры и общества. Однако творить новые культурные формы поколения могут, только усвоив материальные и духовные ценности прошлого, что невозможно, естественно, без определенной гармонии в процессах взаимодействия поколений. При этом, как, на наш взгляд, показывает жизнь, усваивать ценности прошлого необходимо и старшим поколениям в течение всей жизни, в том числе и вместе с молодыми поколениями.

Таким образом, преемственность поколений как мегасоциальный институт требует совершенствования взаимодействия различных поколений с учетом новой исторической обстановки. Но при этом необходима и более активная сознательная деятельность, и взаимодействие общественных сил и организаций, направленные на выстраивание и формирование в обществе достойной человека системы ценностных ориентаций. Насущной является деятельность по пропаганде и воспитанию у молодежи ценностных ориентаций, способствующих гармоничной преемственности поколений. И в этой деятельности есть место для сознательных представителей и групп всех поколений.

Список использованной литературы

1. Попов А. А. Различные подходы к изучению понятия преемственности / А. А. Попов. — Текст : непосредственный // Педагогическое мастерство : материалы VII Междунар. науч. конф. (г. Москва, ноябрь 2015 г.). — Москва : Буки-Веди, 2015. — С. 20-22. — URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/184/9125/>
2. Лосев, А.Ф. Природа у Гераклита [Текст] // Природа.— 1970. № 6.— с. 44–49.
3. Орешкина А. К. Методологические основы преемственности образовательного процесса в системе непрерывного образования [Текст]. Автореф. дисс. ... д-ра пед.наук. — М., 2009. — 45 с.
4. Баллер Э. Преемственность / Э. А. Баллер // Философская энциклопедия; Гл. ред. Ф. В. Константинов. — Т.4. — М.: Сов. Энциклопедия, 1967. — С. 360.
5. Шнуренко Т.И. Динамика ценностных ориентаций студенческой молодежи в условиях межпоколенной преемственности, автореферат канд. психол. наук, Курс, 2009. с. 10–11.
6. Архипова С.В. Преемственность в образовании: социологический анализ: автореф канд социол наук, 2009. с. 12.
7. Попов А.А. Сущность проблемы преемственности содержания профессионально-ориентированного образования в системе «школа-вуз» // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. 2015. № 1 (2). Т. 17. С.328–331.
8. Сманцер А. П. Теория и практика реализации преемственности в обучении школьников и студентов [Электронный ресурс] / А. П. Сманцер. — Минск : БГУ, 2011. — Режим доступа : <http://www.elib.bsu>, ограниченный.
9. Гегель, Г.Ф. Наука логики / Г. Ф. Гегель. — М.: Изд-во «Мысль», 1998. — 1072 б.
10. Завьялова М. П., Расторгуев В. Н. Единство и преемственность сознания. — Томск: Том. ун-т, 1988.
11. <https://www.dissercat.com/content/preemstvennost-pokolenii-kak-faktor-sotsiokulturnoi-dinamiki-na-primere-rossiiskogo-sotsiuma>
12. <https://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder17928/%D0%90%D2%A3%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BF%D0%B0%20%D2%9A%D0%B0%D0%B1%D1%83%D0%BB%20%D0%9E.%D2%9A%20pdf.pdf>
13. <https://www.demoscope.ru/weekly/2009/0381/student03.php>
14. Бочаров В. В. Антропология возраста / В. В. Бочаров. — СПб., 2000. — 197 с.
15. <https://www.informio.ru/publications/id3543/Vospitanie-kak-obshchestvennoe-javlenie-i-pedagogicheskii-process>
16. https://nekrschool.edu.yar.ru/plan_vospitatelnoy_raboti.html
17. <https://culturalparenting2016.blogspot.com/2016/07/german-parenting-style-we-often-have.html>

18. <https://www.nlb.gov.sg/main/article-detail?cmsuuid=99663443-930d-418e-b010-4718d0ad7543>
19. <https://www.moe.gov.sg/education-in-sg/21st-century-competencies>
20. https://www.csuchico.edu/futurepossibilities/_assets/documents/singapore-nurturing-our-young.pdf
21. <https://cyberleninka.ru/article/n/glavnaya-zadacha-shkoly-chtoby-ne-razorvalas-svyaz-vremen/viewer>
22. Біртұтас тәрбие бағдарламасы [Мәтін] / Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі. – Астана, 2023. – 52 б.
23. Танирбергена, А. Ш. Біртұтас тәрбие бағдарламасы: зерттеулер мен іске асыру тетіктері [Мәтін] // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – №3. – Б. 143-156.
24. Ұзақбаева С.А. Халықтық педагогикадағы эстетикалық тәрбие: пед. ғыл. докт. ...дисс. автореф. – Алматы, 1993.
25. Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам и курсам по выбору уровней начального, основного среднего и общего среднего образования. Приложение 61 к приказу Министра просвещения Республики Казахстан от 16 сентября 2022 года № 399. Типовая учебная программа по учебному предмету «История Казахстана» для 5-9 классов уровня основного среднего образования <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029767#z207>
26. Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам и курсам по выбору уровней начального, основного среднего и общего среднего образования. Приложение 60 к приказу Министра просвещения Республики Казахстан от 16 сентября 2022 года № 399. Типовая учебная программа по учебному предмету «География» для 7-9 классов уровня основного среднего образования <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029767#z207>
27. https://spravochnik.ru/pedagogika/principy_i_metody_vospitaniya/osnovnye_principy_vospitaniya/
28. <https://okg.kz/post?id=28078&slug=azheler-mektebi-ol-qandai>
29. <https://emirsaba.org/ltti-mazmndi-esepti-sirin-ashu-shin-oni-rilimin-dabilu.html?page=10>
30. <https://kzvesti.kz/newspaper-articles/tajnyj-smysl-cifr-72016>
31. Концепт числа / Статья. © Кусманова К.А. Восточно-Казахстанский государственный технический университет им. Д. Серикбаева, Республика Казахстан, г. Усть-Каменогорск.
<file:///C:/Users/%D0%9D%D0%90%D0%9E45/Downloads/kontsept-chisla.pdf>
32. «Модели воспитательной работы по проекту «Духовные святыни Казахстана - Сакральная география Казахстана». Методические рекомендации. - Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2019. – 258 с.

Приложение

Приложение 1

Материалы республиканского родительского форума «Ұрпақтар сабақтастығы»,
организованного Министерством образования Республики Казахстан
(15 мая 2023 г.)

Содержание республиканского родительского форума «Ұрпақтар сабақтастығы» охватывает различные аспекты воспитания и образовательной деятельности обучающихся, с учетом взаимодействия организаций образования, дополнительного образования, культуры и спорта. Этот форум ориентирован на проведение научных исследований и экспериментов в области воспитания и на формирование квалифицированных и образованных личностей. Он также включает в себя отечественный опыт, условия для педагогов, информацию и мониторинг исследований, а также общественное мнение о формировании личности будущего поколения. Целью этого форума является обеспечение возможности для администрации и педагогов, работающих в различных сферах, таких как семья, дошкольная среда, начальное и среднее образование, для достижения личностного развития и социальной активности учащихся.

1. Начальник управления образования области Абай – Н.Н. Ахметкалиев
Құрметті форумға қатысушылар!

Қазақ халқының ұлы перзенті, педагог-ағартушы Ахмет Байтұрсынов: «Бала тәрбиесін, оқытуын жақсы білейін деген адам әуелі үйрететін нәрселерді өзі жақсы білуі керек, екінші баланың табиғатын біліп, көңіл-сарайын танитын адам болуы керек» - деген өсиеті өзектілігін жоғалтқан жоқ, жас ұрпаққа білім мен тәрбие беруге жауапты адамдардың замануи талаптарына сай құзыреттілігі жоғары болуы шарт. Ұлы данышпан Абай: *«Адамның адамшылығы – ақыл, ғылым, жақсы ата, жақсы құрбы, жақсы ұстаздан болады»* - демекші баланың тәрбиесі өскен, білім алған ортасына байланысты. *Жақсы ортада бала бақытты, сәтсіз ортада қатыгез болып өседі.*

Великий педагог современности Шалва Амонашвили сказал: *«Грубость унижает человека. Дети не жестоки, пока они не столкнутся с первой жестокостью по отношению к себе».*

Жестокое обращение между детьми и подростками, а также по отношению к ним стало серьезной проблемой общества. Об актуальности данной проблемы говорят результаты исследований. *По данным ЮНИСЕФ, в 2020 году в Казахстане 63% детей стали свидетелями насилия и дискриминации, 44% – стали жертвами и 24% – совершили акты насилия и дискриминации в отношении других детей в школе.* Распространяется кибербуллинг: дети выкладывают в социальные сети видео травли или избиения своих сверстников. Резонансным стали недавние случаи с участием девочек, как в нашей, так и в

других регионах. Печальным является как *сам факт жестокости подростков, так и стремление журналистов, блогеров поднять рейтинг за счет таких случаев.*

Психологи отмечают, что дети начинают травить других не от счастливой жизни. Они становятся агрессором для других, если дома у него *нет поддержки, принятия, права голоса и выбора. Прослеживается прямая связь между буллингом в школе и насилием в семье.* Исследования о насилии в отношении детей, проведенное Национальным центром по правам человека в партнерстве с ЮНИСЕФ показало, что 67% представителей взрослого населения применяют насилие в целях дисциплинирования детей дома.

Ребёнок должен расти в свободной доброй обстановке. Поэтому важно в условиях не всегда приветливого мира и постоянных вызовов создавать *сотрудничающую, открытую, дружественную к детям школу.*

Құрметті форумға қатысушылар!

Абай облысының білім басқармасы тәрбие мәселесін бүкіл қоғам, ата-аналар қауымдастығы, білім беру мекемелері мен ұйымдарының жұмысын үйлестіру арқылы қарастырып отыр.

Кәмелетке толмағандарға тәрбие мен білім беруде *бұқаралық ақпарат құралдарының да рөлі зор.* Ақпараттық қауіпсіздіктің әлсіздігі балалардың мінез-құлқын қалыптасуына кедергі келтіруде. *(Мысалы: теледидар арқылы адам өлтіру, қатыгездік, қанқұйлы оқиғалар, алдап-арбау мағынадағы журналдар, фотосуреттер, жарнамалар мұның өзі келешек ұрпақтың мінез құлқының қалыптасуы мен даму процестеріне зиян келтіретіндігі айтпаса да түсінікті).* Жалпы республика көлемінде әлеуметтік желілерді, бұқаралық ақпарат құралдарын бала мен жасөспірімдер тәрбиесіне кері әсер ететін материалдар көрсетуді мейлінше азайтуға және шектеуге заң жүзінде нормалар көзделуі тиіс деп ойлаймын.

Облыстық қоғамдық кеңес отырысында осы мәселе көтеріліп, өңірдің әлеуметтік желілердің әкімшілігіне кәмілет жасқа дейінгі *балаларға тиісті емес, негативті контенттерді жарияламау ұсынылды.*

БАҚ және интернет желісінде ата-аналарға арналған салалық бағдарламалардың аздығы немесе тартылымдығының төмендігі байқалады. Ата-аналарға, оқушылар мен мұғалімдерге психологиялық көмек көрсету мақсатында апта сайын облыстық *«Қазақстан-Семей» телеарнасының «Алдаспан» және «Сәлем Семей» бағдарламаларында* психологтармен кездесулер жүйелі түрде өткізіледі. Қазіргі уақытта әртүрлі тақырыпта 19 кездесу өтті, отбасыларға жеке көмек көрсетілді. *(Мысалы, «Ата-ананың бала тәрбиесіндегі рөлі», «Буллинг, кибербуллинктің алдын-алу», «Аутодеструктивті мінез құлықтың алдын алу» т.б. тақырыптар алынды.)*

Жасөспірімдер арасындағы зорлық-зомбылықтың профилактикасын жүргізу, психологтар арасында кәсіби қарым-қатынас қамтамасыз ету мақсатында Абай облысы бойынша психологтар *қауымдастығы* құрылды. Ассоциация қазіргі таңдағы қоғамның өзекті мәселелерін терең зерттеу өзара тәжірибе алмасу және ата-аналар мен балаларға кәсіби көмек көрсету үшін келесі бағыттар бойынша жұмыс жүргізуде: аутодеструктивті мінез-құлқтың алдын

алу (47 маман – 13%); инклюзивті білім беру (53 маман – 15%); жыныстық қол сұғылмаушылықтың алдын алу (42 маман – 12%); интернетке тәуелділіктің алдын алу және әлеуметтік желідегі буллинг (50 маман – 14%); ғылыми-әдістемелік зертхана (38 маман – 11%).

Келесі ұтымды әлеуметтік-психологиялық жоба – *«Мобильді көмек қызметі»*. Миссиясы: тәуекел тобындағы оқушыларды ерте анықтау, хабарлау, тіркеу, дер кезінде әрекет ету, оларға көмек көрсету және қолдау. Бұл жобаның ерекшелігі: білім беру ұйымдарында әлеуметтік педагог, психолог, тәлімгер, медбике, кәсіби бағдарламашы, сынып жетекші, кіші қызметкерлерден (еден жуушы, вахтер, күзетші) тұратын мобильді топ бірлесіп мектеп ішіндегі зорлық-зомбылықтың, жәбірлеудің алдын-алу бойынша жұмыс атқару.

«Мобильді көмек қызметі» жобасының мобильді топ құрамында *мектепшілік инспекторлары* жетіспейтіні анық. Мектептерге бекітілген полиция инспекторы құқықтық тәрбие беруде үлкен жұмыс атқарғаны бәрімізге мәлім. Зорлық-зомбылыққа, қатыгездікке қарсы іс-әрекеттердің бірі қоғамдық ортада *«Ұлттық ұлан» патрульдік кезекшілігі ұйымдастырылып отыр*. Білім басқармасының ұсынысымен балалар мен жасөспірімдердің қауіпсіздігін сақтау мақсатында білім беру мекемелерінің жанында *«Ұлттық ұлан» патрульдік кезекшілігін* енгізу мәселесі көтеріліп, қазір шешімін табуда.

Көптеген ата-ана *«баламның жоғын түгендеп берсем, қатарынан кем болмай жүрсе болды»* деп ойлайды. Бала тәрбиесіндегі үлкен қателік те осы тұста басталады. Себебі, ата-ана тынымсыз жұмыс істейді де, баланың материалдық жағдайын жасайды немесе жұмыс істемей, ішімдікке үйір болып, сәтсіз отбасына айналады. Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас біртіндеп алшақтай береді. Отбасы екі әлемге айналуының да себебі осы. *Ересектер әлемі* – той-домалақпен, демалыспен немесе қоғамға жат өмір сүрумен уақыт өткізеді. Ал *бала өз әлемін құрып*, дос ретінде жақсы кеңесші, ақылшы таба алмай ерте жастан жат қылықтарға әуестеніп, бұзақылық жасайды. Сонымен қатар, балалар ақылға көнбейтін кезеңді кешіп отырмыз, өйткені жылдан жылға ересектердің беделі төмендеуіне куәміз. Балалар мен жастар бүгінгі күнмен өмір сүріп, келешекке жоспар құру, арманына жету деген қасиеттерін жоғалтып барады. Арман-көкейімдегі ізгі ниет, болашағымнан күтер үміт, алға қойған мақсатым, соған жетемін дейтін жастар аз. Бұл қоғамның түйінді мәселесіне айналып отыр.

Сондықтан, бала тәрбиесінде ата-аналардың көзқарасын өзгерту - бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Олардың педагогикалық және психологиялық мәдениетін, жауапкершілігін арттыру, медиасауаттылығын жетілдіру үшін *«Толық адам» ілімін қалыптастырудағы ата-аналар институты»* жобасы облыста бастау алды.

«Бақытты адамға тек бақытты адам ғана тәрбие бере алады» деген белгілі ұғым бар. Отбасында бақытсыз балаға назар аударып, мейірімділік танытып және онымен жақсы қарым-қатынас жасайтын орта болу керек. Бұл мәселені шешу үшін ересектерге де, балаларға да эмоционалды сауаттылыққа, балалар мен жасөспірімдер үшін қауіпсіз ортаны құруды үйрету, әлеуметтік дағдыларды

дамыту, яғни ұлттық педагогика негізінде педагогтардың замануи тұлғасын қалыптастыру мақсатында облысымызда «*Мерейлі ұстаз*» инновациялық жобасы іске асуда. Бұл жобаның білім беру жүйесінде педагогиканың замануи өзгерістеріне сай педагогтардың тәрбие бағытында медиақұзыреттілігі мен медиамәдениетін де дамытудың маңызы жоғары.

Сонымен, зорлық-зомбылық пен қатыгездік түрлерінен жасөспірімдерді сақтау үшін республика көлемінде кешенді бағдарлама керек екенін уақыт көрсетті.

Исходя из выше перечисленных проблем и в в целях дальнейшего развития диалога, направленного на предупреждение буллинга и насилия в отношении детей, а также формулирования ключевых посылов в рамках данного форума предлагаю:

1. Обучать журналистов и новостных репортеров вопросам освещения насилия в отношении детей;

2. Для более эффективного реагирования на насилие в отношении детей и буллинга необходимо проведение *совместного обучения* социальных работников, специалистов служб защиты детей, здравоохранения, образования, общественной реабилитации, полиции и органов юстиции;

3. С целью осуществления семейного воспитания и тесного общения родителей и детей, эффективного использования их свободного времени, развития индивидуальных способностей с учетом *интересов использовать субботние дни в стенах школ* для дополнительного образования, проведения мероприятий (как показывает практика, дети часто остаются без присмотра родителей в выходные дни).

4. Ввести ограничения на негативный контент в социальных сетях, влияющих на воспитание детей, приводящих к депрессии и другим психическим расстройствам и вреде здоровью.

5. Обеспечить размещение национальной телефонной линии доверия (телеграмм-канал, ватсап, Call-центр правоохранительных органов), работающей круглосуточно на видных местах в городах, районных центрах, в социальных сетях, чтобы дети, молодежь и взрослые могли бесплатно обратиться за помощью.

6. Решить на государственном уровне создание центров психологической помощи в городах и районах для поддержки матерей и детей, ставших жертвами насилия, оказавшихся в сложной жизненной ситуации.

7. Возвратить единицу школьных инспекторов в каждое образовательное учреждение.

8. Увеличить штат школьных психологов.

9. Ввести освобожденные штатные единицы института классных руководителей (кураторов).

2. Тезисы члена Национальной комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте РК, председателя республиканского Совета матерей Ассамблеи народа Казахстана – Н. Шанаи

Семья – это самое важное для человека. А семейные ценности – это важные человеческие установки, значимые для любого общества.

Сегодня мы все являемся свидетелями того, что колоссальные изменения в экономической, политической, социальной и духовной сферах трансформируют институт семьи, брака, семейных отношений.

По данным шестой волны Всемирного обзора ценностей, проходившей с 2011 по 2014 годы, семья является самой важной ценностью для 92,4% казахстанцев, важнее работы, друзей, религии, политики, свободного времяпровождения.

Это говорит о том, что именно данная ценность является двигателем прогресса в обществе, от него зависит настрой и настроение каждого из нас. И потому, формирование *счастливой семьи* – это фактор стабильного развития государства

Президент страны Қасым-Жомарт Кемелович Тоқаев в Послании 2022 года «Новый Казахстан: путь обновления и модернизации» озвучил фразу: «Я желаю, чтобы наши граждане были счастливы сегодня, а не завтра».

Счастливое общество составляют счастливые люди. Счастливый человек – это гармоничный человек. Великий Абай писал о концепте «Толық адам», что в этой связи предлагается сделать идеологему «Толық адам» основой концепции «Гармоничный человек - Счастливое общество».

Главное стремление любого человека – это счастье. Это слово понятно каждому. Государство не может сделать граждан счастливыми, но может способствовать счастью граждан и устранять очевидные причины несчастья. Курс к счастью – это жизнь, посвященная важным значимым целям и помощи другим людям.

Счастливая семья – это царство отца, мир матери, рай ребёнка и опора Государства.

Реалии сегодняшнего времени вносят свои коррективы во все сферы нашей жизни. Под особым ударом от общемировых обстоятельств оказались дети - наше будущее.

Не секрет, что в процессе воспитания детей существует бесчисленное множество всевозможных, потенциальных проблем, с которыми могут столкнуться и сталкиваются все родители без исключения. Среди этих возможных проблем есть такие, которых можно было бы избежать или минимизировать их потенциальный ущерб, если вовремя их заметить и предпринять необходимые действия.

Вот ряд простых, риторических вопросов:

- Как много из здесь присутствующих знают, как определить есть ли у ребенка психическое расстройство и могут отличить его проявления от нормального поведения? Важность этого вопроса заключается в том, что будучи незамеченными эти расстройства будут расти вместе с детьми и то, что возможно было бы решить, если вовремя заметить, может стать очень трудно разрешимой или вовсе неразрешимой проблемой.

- Как много из здесь присутствующих осведомлены о том, что такое суицидальная готовность и как ее не пропустить? На что именно обращать внимание и как себя правильно вести по отношению к суицидально настроенному ребенку?

- Как именно воспитать успешного ребенка, мотивированного на достижение высоких результатов не из под палки, а по собственному желанию и стремлению?

Список подобных вопросов очень огромен и в рамках моего сегодняшнего выступления я не буду их продолжать или пытаться на них ответить. Вместо этого, я представлю Вам возможное решение. Нашим партнером - Институтом Семейного Воспитания разработана:

- Международная онлайн школа для родителей «Sofia». На этой образовательной платформе собраны курсы для родителей детей разных возрастов. Для удобства все материалы сгруппированы по трем возрастным категориям: от 0 до 6 лет, от 6 до 13 и от 13 лет и выше.

Тематики представленных на платформе курсов очень многообразны. Страхи детей и родителей, семейные кризисы и их преодоление, как быть хорошим родителем, буллинг, детский аутизм, девиантное поведение, симптомы психических расстройств, деструктивные секты, суицидальное поведение подростков и многие другие сложные темы.

Также у нас есть отдельный кластер курсов целенаправленно предназначенный для родителей детей с особыми потребностями. Большая часть именно этих тем находится в бесплатном доступе.

- Пару слов хочу сказать о преподавателях. Кто-то может задать вопрос: а чем ваши курсы отличаются от роликов на ютубе? Ведь у нас есть возможность смотреть абсолютно бесплатно видео со всех уголков Земли, а вы нам предлагаете смотреть контент на вашей платформе, да еще и половина курсов доступна за деньги.

Отвечу: На нашей платформе читают лекции только дипломированные специалисты, работающие непосредственно в тех направлениях, которые они освещают в своих курсах. На слайдах Вы можете увидеть, что это детские психиатры, психотерапевты, психологи, врачи, психопатологи, профессора, доценты университетов как Казахстана, так и зарубежных стран.

На ютубе, любой условный «Вася» может направив на себя камеру снять ролики на любые темы и не нести абсолютно никакой ответственности за результаты своих видео. И никто, никогда не узнает, а действительно ли этот человек компетентен рассуждать на эти темы и имеет ли он профильное образование. Тогда как у нас, у каждого лектора приведены все регалии и места работы и любой желающий может удостовериться, что этот специалист действительно соответствует тому, что заявляет.

- Хочу отметить еще несколько крайне важных моментов:

Так как это онлайн платформа, то доступ к ней возможен на любом устройстве подключенном к интернету. Компьютер, планшет, смартфон.

Также, ключевая особенность нашей школы заключается в том, что обучающие материалы и вся платформа доступны на трех языках:

Государственный, русский, английский.

На сегодняшний день, совокупный хронометраж курсов составляет более 60 часов. Мы планируем увеличивать количество контента привлекая больше как отечественных так и зарубежных специалистов, тем самым расширяя географию повышения психолого-педагогической грамотности родителей.

В настоящее время актуален поиск новых видов и способов совместной досуговой деятельности для обеспечения успешной интеграции и социализации семей, воспитывающих детей.

Совместная досуговая деятельность ставит каждого члена семьи в позицию активного участника, дает возможность реализовать семейные творческие замыслы, формирует информационный инструментарий. Это ведет к сплочению семей, воспитывающих ребёнка, развитию коммуникативных навыков, социальной адаптации и развитию личности семьи. Создается обстановка общей увлеченности и творчества. Каждый член семьи вносит посильный вклад в общее дело, выступает одновременно и организатором, и исполнителем, и экспертом деятельности своей семьи, а значит, берёт на себя ответственность за производимое им действие. Позволяет родителям отвлечься от семейных бытовых проблем и неурядиц, заставляет их, обратиться друг к другу с заботой и пониманием, создаёт душевный контакт, что является положительным примером для здорового и психологического климата между родителями и детьми.

Целью является желание сплотить семьи в решении задач, научить их строить свой совместный досуг, и, конечно же, быть ближе друг к другу. Так зародилась идея создание проектов «Спортивная семья», «Творческая семья» и т.д., которые направлены на укрепление общественного (социального) института семьи, семейного досуга, социальной активности семей, где воспитываются дети, на пропаганду здорового образа жизни и творческого направления в развитии семейных отношений.

Институтом разработано и издано на государственном и русском языках методическое пособие для педагогов и родителей по профилактике наркомании, алкоголизма и табакокурения книга «Жок».

Разработаны и изданы: серия из пяти книг по семейному воспитанию для школьных психологов и классных руководителей.

Разработаны методические рекомендации для родителей по буллингу и суициду – «Суицид: как избежать трагедии» и «Буллинг: как избежать беды», на государственном и русском языках.

Разработана республиканская программа «Казахстанские семьи».

Трагические случаи связанные с насилием в школах периодически повторяются по всему миру и в разных формах. Ни одна страна не застрахована от этого, до тех пор, пока не будет внедрена системная работа с Семьями на государственном уровне.

Периодически происходящие негативные случаи с вовлечением несовершеннолетних показывают, что гражданское общество сильно нуждается

в системной работе по повышению психолого-педагогической грамотности родителей и повышению квалификации школьных психологов, классных руководителей по вопросам семейного воспитания, так как все проблемы подобного характера начинаются именно в Семье.

Принимая во внимание то, что у нас в стране работают более 8000 школьных психологов, более 360000 классных руководителей, а также, учитывая рост количества родителей, образуется острая необходимость в постоянном повышении квалификации классных руководителей и школьных психологов посредством их обучения. Если посмотреть на примере на 2019 год в Астане было обучено 756 классных руководителей. Необходимость в обучении более 7000 человек.

Вовремя замеченные отклонения в поведении учащихся и своевременно принятые меры, по предотвращению подобных ситуаций, могли бы сохранить драгоценные жизни подростков и взрослых.

Со стороны государства, в лице министерства просвещения принимаются меры по обучению учителей, работе с родителями, дополнительному образованию для детей, но этого недостаточно, так как все это нацелено не на устранение реальных причин существующих проблем, а на исполнение программных документов.

Совет матерей совместно с Институтом Семейного Воспитания видит свою миссию в том, чтобы всемерно содействовать воплощению в жизнь идеи о том, что образование не подменяет и не заменяет воспитание; и что воспитание подрастающего поколения – общее дело семьи и государства. Есть прекрасная казахская народная пословица: «К Родине любовь у семейного очага рождается». Мы очень рады, что проблемам семьи, защиты материнства и детства уделяется пристальное внимание; что они решаются на высоком государственном уровне. Ведь воспитать настоящего патриота своей страны, способного брать ответственность за себя, за свои решения, за судьбы будущих поколений можно только в стабильной, успешной, любящей семье.

Сегодня перед всеми учреждениями образования РК встает задача повышения качества воспитательной работы с подрастающими поколениями казахстанцев. Институт Семейного Воспитания разработал «Стратегию развития казахстанского общества через повышение качества образования с опорой на семейное воспитание», в которую входят:

1. Программа психолого-педагогического десанта «Семья и школа. Решение актуальных проблем в вопросах воспитания», которая включает в себя наиболее актуальные темы, с которыми школьные психологи сталкиваются в своей работе.

2. Курсы повышения квалификации (47 академических часов, форма обучения он-лайн) воспитателей, классных руководителей, заместителей директоров по воспитательной работе по семейному воспитанию, (с выдачей методического пособия для классных руководителей по семейному воспитанию, на государственном и русском языках)

3. Ежегодные республиканские родительские конференции «Казахстанские родители XXI века. Стань примером своему ребенку» с выдачей раздаточного материала – методических рекомендаций для родителей по профилактике и предотвращению суицида, буллинга среди учащихся школ и колледжей «Суицид: как избежать трагедии» и «Буллинг: как избежать беды», на государственном и русском языках.

4. Курсы по подготовки студентов колледжей и вузов к созданию благополучной семьи и ответственному родительству «Воспитание достойного семьянина».

5. Музыкальный Штурм – коллективный, творческий проект, обучающий талантливую молодежь Республики Казахстан и способствующий формированию устойчивых морально-нравственных ценностей у подростков

6. Международная онлайн школа обучения родителей «Sofia». Проект дистанционного просвещения родителей.

Очевидно, что важным условием продуктивного сотрудничества семьи и школы является повышение компетентности учителей в области семейного воспитания.

Однако, в программах профессиональной подготовки в педагогических вузах этому виду компетентности уделяется недостаточное внимание. Кроме того, результаты современных психолого-педагогических исследований о семье и взаимодействии ее со школой, не находят отражения в классических курсах подготовки педагогов и психологов – тех специалистов, которые отвечают за связь школы с семьями воспитанников.

Поэтому необходимы специальные программы повышения квалификации, цель которых – сформировать ключевую профессиональную компетентность школьного психолога и классного руководителя – способность объединять усилия семьи и школы для воспитания достойного Гражданина своей страны.

Не будучи решенными сегодня, проблемы семейного воспитания могут породить глобальные социальные проблемы в самом ближайшем будущем.

«Мәдениетті ана – мәдениетті ұлт» жобасы аясында әр мектепте Аналар кеңесін ұйымдастыру қажет.

1. Республикалық «Анамның әлдіі» байқауы – конкурс «Колыбельная»;

2. Республикалық «Бүгінгі заман ертегісі» байқауы – конкурс «Сказки сегодняшнего времени»;

3. Республикалық «Әкеме хат» – «Письмо отцу» жобасы;

4. «Анаммен оқыған кітап» хештегімен челлендж ұйымдастыру;

5. Сенім телефондары/ телефоны доверия: «Мен сені тыңдаймын» – «Позвони мне, позвони»; «Сыр айтар серік іздесең – маған жаз, күтемін» – «Напиши мне письмо (смс);

6. «Мамандығым – бақытымның тұғыры» атты кездесулер – встречи на тему «Моя профессия – мое счастливое будущее»;

7. «Кешкі шэй» акциясы (отбасында оң психологиялық климат орнату, балаларымен қарым-қатынасты, сенімді нығайту);

- акция «Вечерний чай» (для создания благополучного психологического климата, повышения уровня доверия и улучшения взаимоотношений в семье)

8. «Еңбекті сүю – отбасынан» атты көпбалалы отбасынан шыққан балалардың еңбекқорлығы, жетістігі туралы ақпарат жинап, БАҚ, интернет желілері арқылы тарату.

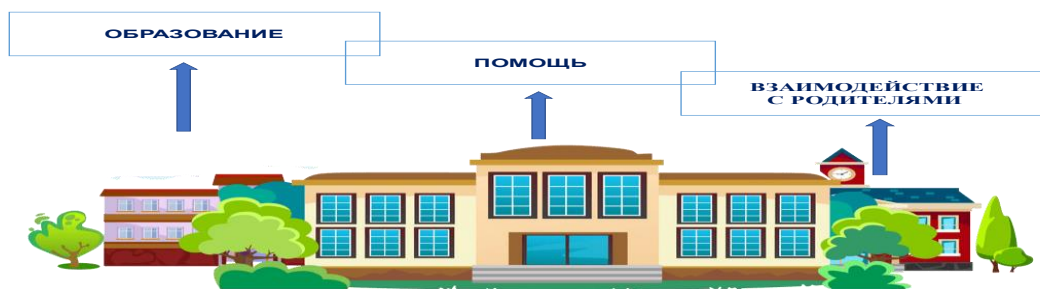
О трудовых достижениях молодежи из многодетных семей на тему «Трудом счастливая семья» для распространения в СМИ и сети интернет;

9. «Дәстүрлі отбасы тәрбиесі» тақырыбындағы семинарлар – семинары на тему «Традиционное семейное воспитание»

10. «Сөз дауа» тақырыбында психологиялық кездесулер (топтық және жеке) – психологические встречи (групповые и личные) на тему «Словом душу излечить». Организация кабинетов психологической разгрузки.

3. Начальник управления образования Карагандинской области – Кожаметова Г. (слайды к выступлению).

АТА-АНА МЕН БАЛА ҚАТЫНАСЫ: БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК МАҢЫЗДЫ ЖОБАЛАР

40% НЕПОЛНЫЕ СЕМЬИ

33% МАТЕРИ - ОДИНОЧКИ

0,02% СОЦИАЛЬНО-НЕБЛАГОПОЛУЧНЫЕ СЕМЬИ

ШКОЛЫ РОДИТЕЛЕЙ

365
«Аналар мектебі»

165
«Әжелер мектебі»

323
«Әкелер мектебі»

21 социально – значимых проектов

«Жас оқырман»

Цель: развитие читательской компетентности воспитанников и их родителей

Охват – более 2500 родителей

«Әжемніңертегісі»

Цель: знакомство детей с культурой родного края через казахские народные сказки

Охват – 80% родителей

«Алғашқы ұстаз ата-ана»

Цель: обучение родителей государственному языку, создание атмосферы, где государственный язык становится частью повседневной жизни семьи

Охват - 1200

«Отбасы сағаты»

Цель: информационная и правовая поддержка родителей через онлайн-встречи и прямые эфиры на платформах ZOOM и Instagram

32 онлайн-встречи

Охват – 12 000 родителей

«Бір отбасы – бір кітап»

Цель: возрождение традиции семейного чтения, формирование духовной добродетели в душах читателей. Привлечение внимания общества и семьи в целом к поддержке и развитию культуры обучения

4 360 мероприятий

Охват – 15 000 родителей

- Проект «Ғибрат» для дедушек и бабушек
- Проект «Ұлағат» для отцов
- Проект «Школа матерей «Мейірім»
- Проект «Клубы для мальчиков «Қаһарманы»
- Проект «Клубы для девочек «Тұмар»

Цель: интеграция семьи и популяризация национальных ценностей

«Аналар мектебі» «Әкелер мектебі» «Әжелер мектебі»

Цель: повышение роли семьи в воспитании детей

Проект «Школа профессионального роста»

Цель: повышение профессиональной компетентности заместителей директоров по воспитательной работе

Обучено 428 педагогов

«Проект «Психолого-педагогическое сопровождение детей сооп с использованием методов прикладного анализа поведения (АВА-терапия)»

Цель: развитие компетенций родителей и применение поведенческих техник в работе с детьми с РАС

Охват – 60 родителей

ОБЛАСТНОЙ ФОРУМ ОТЦОВ

Будущее страны лежит на наших детях. Государство начинается с семьи. Поэтому сейчас всё зависит от нас, родителей, какое воспитание мы даем нашим детям

Охват - 500 отцов

... нужно чаще разговаривать со своими детьми, быть внимательными к ним. Я призываю всех заострить внимание на отношениях в семье — в понимании роли отца и матери.

ОБЛЫСТЫҚ «БІР ОТБАСЫ - БІР КІТАП» акциясы аясындағы «ОҚЫРМАН ОТБАСЫ» байқауы

2020г – чтение книг
Абая Кунанбаева
780 семей

2021г – чтение книг к 30-летию
Независимости
Республики
Казахстан
1800 семей

2022г – чтение книг
Ахмета Байтурсынова
2300 семей

4 000 мероприятий

12 000 родителей

ПРОЕКТЫ В ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ

Проект «Жас оқырман»

Проект «Әжемнің ертегісі»

ПРОЕКТ «СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ОБУЧАЮЩИХСЯ»

ЛАБОРАТОРИЯ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ СОЦИАЛИЗАЦИИ УЧАЩИХСЯ В ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ

С августа текущего года в КГУ «Региональный научно-практический центр» Сарыарка дарыны управления образования Карагандинской области открыта Лаборатория социально-психологического сопровождения социализации учащихся в организациях образования Карагандинской области.

Основная цель лаборатории:
Систематизация социально-психологического сопровождения социализации учащихся в организациях образования Карагандинской области путем формирования последовательности социально-психологических услуг.

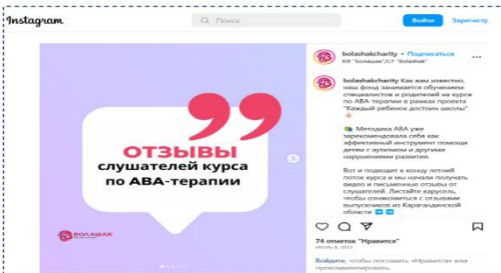
ПРОЕКТ «ОРГАНИЗАЦИИ КОМПЛЕКСА МЕРОПРИЯТИЙ ДЛЯ РОДИТЕЛЕЙ ПО ОБУЧЕНИЮ ПРИКЛАДНОМУ АНАЛИЗУ ПОВЕДЕНИЯ (АВА-ТЕРАПИИ)»

BOASHAK
Корпоративный фонд

обучено:

- 607 педагогов
- 60 родителей детей с РАС

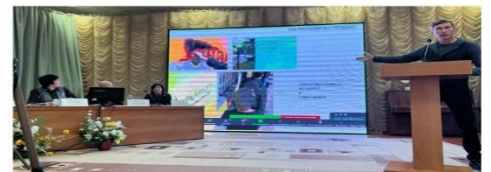

ПРОЕКТ «ОТБАСЫ САГАТЫ»

более 32 онлайн-встреч

Тематика:

- "Безопасное детство"
- "Половая зрелость"
- "Как не подвергать себя опасности"
- "Роль семьи в половом воспитании детей" и др.

БАЛА ДАМУЫ: ОТБАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАЙЛЫ ОРТАНЫҢ ЫҚПАЛЫ

РАЗВИТИЕ РЕБЕНКА: ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНО-КОМФОРТНОЙ СРЕДЫ В СЕМЬЕ

ҚР ОАМ «Балаларды ерте дамыту институты»
Баяндамашы: директор М. Адамова

Астана, 2023

БЛАГОПОЛУЧИЕ РЕБЕНКА: как определяется и от кого зависит ?

БЛАГОПОЛУЧИЕ РЕБЕНКА¹ – СОСТОЯНИЕ РЕБЕНКА, СФОРМИРОВАННОЕ ПРИ СОВОКУПНОМ ВЛИЯНИИ ФАКТОРОВ, НАПРАВЛЕННЫХ НА:

- ПОДДЕРЖКУ И УЛУЧШЕНИЕ ФИЗИЧЕСКОГО И ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ
- ОБЕСПЕЧЕНИЕ КАЧЕСТВЕННЫМ ОБРАЗОВАНИЕМ
- ВОЗМОЖНОСТЯМИ ДЛЯ РАЗВИТИЯ
- ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ
- СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ

СОЦИАЛЬНОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ ДЕТСТВА² ОПРЕДЕЛЯЕТСЯ:

- ЭКОНОМИЧЕСКИМ/ ФИНАНСОВЫМ **БЛАГОПОЛУЧИЕМ СЕМЬИ**
- СОСТОЯНИЕМ **ВЗАИМООТНОШЕНИЙ РЕБЕНКА С СЕМЬЕЙ И СВЕРСТНИКАМИ**
- **СОСТОЯНИЕМ ЗДОРОВЬЯ РЕБЕНКА**
- БЕЗОПАСНОСТЬЮ ПОВЕДЕНИЯ РЕБЕНКА
- ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ДОСТИЖЕНИЯМИ
- УРОВНЕМ СОЦИАЛИЗАЦИИ В ОБЩЕСТВЕ
- ЭМОЦИОНАЛЬНЫМ БЛАГОПОЛУЧИЕМ

ИНДЕКС ВКЛЮЧАЕТ НАПРАВЛЕНИЯ:

- «РЕБЕНОК»
- «СЕМЬЯ И ОБЩЕСТВО»
- «ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА»
- «БЛАГОСОСТОЯНИЕ СТРАНЫ»

ОЦЕНКА ДЕТСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ СПОСОБСТВУЕТ:

- СОЗДАНИЮ УСЛОВИЙ ДЛЯ ДЕТЕЙ
- УЛУЧШЕНИЮ ПОЛОЖЕНИЯ ДЕТЕЙ
- ВЫЯВЛЕНИЮ СДЕРЖИВАЮЩИХ ФАКТОРОВ

¹ «Индекс благополучия детей» РК от 01.02.23 № 21-п <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwip-XC9p-AhX45PEDHUVjCwUQrnoECAgQAQ&url=https%3A%2F%2Fadilet.zan.kz%2Frus%2Fdocs%2FR220000021&usq=AOvVaw3MikkQQRdL-Ez3aVsxogzN>
² <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiAv4vM8vPAhXFRPEdHXg9CFIQrnoECBIQAQ&url=https%3A%2F%2Fvestnik.pstu.ru%2Fvestnik%2F6463%2F&usq=AOvVaw3lF5cuJ1eq-38BHeXkOXe>

СОЦИАЛЬНОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ – ИНТЕГРАЛЬНЫЙ ПОКАЗАТЕЛЬ ЭФФЕКТИВНОСТИ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ РЕБЕНКА

ПРОБЛЕМНЫЕ СФЕРЫ ИНДЕКСА БЛАГОПОЛУЧИЯ ДЕТЕЙ³:

- ДОСТУПНОСТЬ ДО (Астана, Алматы)
- НИЗКОЕ ФИНАНСОВОЕ И МАТЕРИАЛЬНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ СЕМЕЙ (Шымкент, Маңғыстау)
- **ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ В СЕМЬЕ** (ВКО, ЗКО, Ақмола)
- ПРЕСТУПЛЕНИЯ В ОТНОШЕНИИ ДЕТЕЙ (Қарағанда, Қостанай)
- КАЧЕСТВО ВОДЫ, САНИТАРИЯ (Ақмола, Ақтобе, Алматынська, Жамбыл, Қостанай, Павлодар, СҚО, Түркістан, Шымкент)
- ОХВАТ И СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ООП (ВКО, Атырау, Павлодар, Қызылорда, СҚО)
- ВЫСОКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ДЕТСКОЙ СМЕРТНОСТИ (е. Алматы, Ақтобе)
- ОТСУТСТВИЕ ДЕТСКИХ ПЛОЩАДОК (Түркістан)

ПРИНИМАЕМЫЕ МЕРЫ⁴:

- ОХВАТ ДЕТЕЙ КАЧЕСТВЕННЫМ ДОШКОЛЬНЫМ ВОСПИТАНИЕМ И ОБУЧЕНИЕМ ОТ 2 ДО 6 ЛЕТ
- РАСШИРЕНИЕ СЕТИ ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ЗА СЧЕТ РАЗМЕЩЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ЗАКАЗА
- БЕСПЛАТНОЕ ПИТАНИЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ СУСН
- РАСШИРЕНИЕ СЕТИ КОНСУЛЬТАЦИОННЫХ ПУНКТОВ ДЛЯ РОДИТЕЛЕЙ ДЕТЕЙ, НЕ ОХВАЧЕННЫХ ДОШКОЛЬНЫМ ВОСПИТАНИЕМ И ОБУЧЕНИЕМ
- АКТИВИЗАЦИЯ РАБОТЫ КОНСУЛЬТАЦИОННЫХ КАБИНЕТОВ ПРИ ПОЛИКЛИНИКАХ
- ЗАПУСК ЭЛЕКТРОННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ САЙТОВ, ЭЛЕКТРОННЫХ ЖУРНАЛОВ, КАНАЛОВ НА СТРАНИЦАХ СОЦ.СЕТЕЙ
- ВНЕДРЕНИЕ МОБИЛЬНОГО ПРИЛОЖЕНИЯ ДЛЯ РОДИТЕЛЕЙ ПО РАЗВИТИЮ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ СЕМЬИ

³ https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiEptv16_PAhXQSPEDHe7mCoMQFnoECAgQAQ&url=https%3A%2F%2Ffeconomy.kz%2Fru%2FMnenija%2Fid%3D88&usq=AOvVaw03tk-brNYTIDEYyfluk1
⁴ <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiKpRifTAhXFSPEDHSoZAFYQFnoECBIQAQ&url=https%3A%2F%2Fadilet.zan.kz%2Frus%2Fdocs%2FR2300000249&usq=AOvVaw2TJNfHofGKNA1QX9NBpsqO>

НАПРАВЛЕНИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ ДЕТСТВА

ВНУТРЕННЕЕ (обеспечивается в семье)

ПОТРЕБНОСТИ:

- Физические
- Эмоциональные
- Познавательные
- Социальные

СОЦИАЛЬНАЯ, МЕДИЦИНСКАЯ,
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ГРАМОТНОСТИ
РОДИТЕЛЕЙ

ВНЕШНЕЕ (обеспечивается государством)

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА:

- Социальные гарантии
- Обеспечение доступа к ДО
- Создание условий для повышения качества жизни

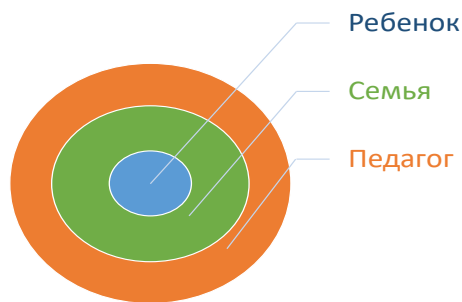
ПРАВОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ
В СФЕРЕ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ
РОДИТЕЛЕЙ

ПОВЫШЕНИЕ ИНФОРМИРОВАННОСТИ СЕМЕЙ И РОДИТЕЛЕЙ

КАК МЫ МОЖЕМ ПОВЛИЯТЬ НА СОЦИАЛЬНОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ ДЕТЕЙ?

НЕЭФФЕКТИВНЫЕ ПОДХОДЫ
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ С РЕБЕНКОМ

АКТИВИЗАЦИЯ РЕСУРСОВ БЛИЖАЙШЕГО ОКРУЖЕНИЯ
В ПРОЦЕССЕ ПОВЫШЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ ДЕТСТВА

Мнение экспертов: «В первую очередь, должна вестись работа с семьей, с родителями и, причем, с самого раннего детства каждого ребенка... Необходимо развивать и совершенствовать другие сферы (образование, медицина), но с семьями должна вестись работа в первую очередь».

ФОРМА РАБОТЫ С РОДИТЕЛЯМИ

ВИДЫ РАБОТ:

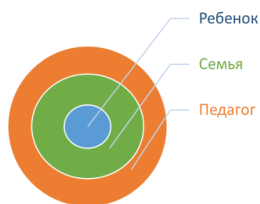
БЕСЕДА, КОНСУЛЬТАЦИЯ
ТРЕНИНГИ, СЕМИНАРЫ-ПРАКТИКУМЫ

МЕТОДЫ РАБОТЫ:

ДИАГНОСТИКА, НАБЛЮДЕНИЕ,
БЕСЕДЫ

ОЖИДАЕМЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ:

ПРОЯВЛЕНИЕ У РОДИТЕЛЕЙ
ИНТЕРЕСА К УЧАСТИЮ В
ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ПРОЦЕССЕ,
ВОВЛЕЧЕННОСТЬ

В ПРОГРАММЕ ДВО ПЕДАГОГ УЧИТ РЕБЕНКА:

1. ПОНИМАТЬ, ЧТО ПРАВИЛЬНО И ЧТО НЕПРАВИЛЬНО
2. БЫТЬ ВЕЖЛИВЫМ И ДОБРОЖЕЛАТЕЛЬНЫМ
3. ДРУЖИТЬ, УВАЖАТЬ, ПОМОГАТЬ, ДЕЛИТЬСЯ
4. ПРОЯВЛЯТЬ ЛЮБОЗНАТЕЛЬНОСТЬ, НАУЧИТЬ НАБЛЮДАТЬ, ИССЛЕДОВАТЬ ОКРУЖАЮЩИЙ МИР
5. СЛУШАТЬ, ПОНИМАТЬ И ГОВОРИТЬ ОСОЗНАННО
6. СОБЛЮДАТЬ ПРАВИЛА БЕЗОПАСНОГО ПОВЕДЕНИЯ И ЗДОРОВЫЕ ПРИВЫЧКИ
7. ПОДДЕРЖИВАТЬ ФИЗИЧЕСКУЮ АКТИВНОСТЬ, В ТОМ ЧИСЛЕ ЧЕРЕЗ ПОДВИЖНЫЕ ИГРЫ
8. ИГРАТЬ САМОСТОЯТЕЛЬНО
9. ПОМОГАТЬ ВЗРОСЛЫМ, ТРУДОЛЮБИЮ;
10. ЛЮБИТЬ И УМЕТЬ ПРОЯВЛЯТЬ ЗАБОТУ К РОДИТЕЛЯМ, ДРУЗЬЯМ, РОДНОМУ КРАЮ, ЦЕНИТЬ СЕМЬЮ
11. ЗАБОТИТЬСЯ О СЕБЕ И ПРОЯВЛЯТЬ ИНИЦИАТИВУ

ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТИРЫ В ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

ПРИОБЩЕНИЕ ДЕТЕЙ К:

- ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИМ ЦЕННОСТЯМ
- СОЦИОКУЛЬТУРНЫМ НОРМАМ
- ТРАДИЦИЯМ СЕМЬИ, ОБЩЕСТВА И ГОСУДАРСТВА
- ЗНАКОМСТВО С ГОСУДАРСТВЕННЫМИ СИМВОЛАМИ РК, СТОЛИЦЕЙ
- НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ
- ФОРМИРОВАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ И СОТРУДНИЧЕСТВА

ИЗМЕРЯЕТСЯ ЧЕРЕЗ КРИТЕРИЙ МОНИТОРИНГА:

- С 1 ГОДА - 11 КРИТЕРИЕВ
- С 2 ЛЕТ - 12 КРИТЕРИЕВ
- С 3 ЛЕТ - 14 КРИТЕРИЕВ
- С 4 ЛЕТ - 23 КРИТЕРИЯ
- С 5 ЛЕТ - 37 КРИТЕРИЕВ

ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ РАБОТА НА УРОВНЕ ДВО

МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ДОШКОЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ И ОБУЧЕНИЯ

50. ВОВЛЕЧЕНИЯ РОДИТЕЛЕЙ АКТИВНЫМИ УЧАСТНИКАМИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА.

ДЛЯ ДОСТИЖЕНИЯ ДАННОЙ ЦЕЛИ ПРЕДУСМАТРИВАЕТСЯ:

1) УСТАНОВЛЕНИЕ ПАРТНЕРСКИХ ОТНОШЕНИЙ С СЕМЬЕЙ;

2) ОБЪЕДИНЕНИЕ УСИЛИЙ СЕМЬИ И ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ;

3) СОЗДАНИЕ АТМОСФЕРЫ ВЗАИМОПОНИМАНИЯ, ОБЩНОСТИ ИНТЕРЕСОВ;

4) ПОДГОТОВКА ПЕДАГОГОВ ДЛЯ УСТАНОВЛЕНИЯ КОНСТРУКТИВНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА С СЕМЬЕЙ.

51. В РАБОТЕ С РОДИТЕЛЯМИ БУДУТ ИСПОЛЬЗОВАНЫ НОВЫЕ ФОРМАТЫ СОТРУДНИЧЕСТВА С СЕМЬЕЙ.

52. ФОРМИРОВАТЬ ЛИЧНОСТНЫЕ КАЧЕСТВА РЕБЕНКА НА ОСНОВЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ ЧЕРЕЗ НАЦИОНАЛЬНУЮ КУЛЬТУРУ И ТРАДИЦИИ.

РАСШИРИТЬ ФОРМЫ СОТРУДНИЧЕСТВА С СЕМЬЕЙ.

- Стандарт
- ТУП
- ТУПр
- Мониторинг

- ИМП
- Руководство к ТУПр
- Разъяснение
- Размещение информации

В ПРОГРАММЕ ДВО ПРЕДУСМОТРЕНО

Физическое развитие:

- Привитие здорового образа жизни
- Понимание важности правильного питания
- Физическое воспитание

Коммуникативное развитие:

- Культура речи
- Культура общения
- Побуждение интереса к чтению книг

Познавательное и интеллектуальное развитие:

- умственное воспитание
- экологическое воспитание

Творческое развитие:

- Эстетическое воспитание
- Трудовое воспитание

Социально-эмоциональное развитие:

- Патриотическое воспитание
- Нравственное воспитание
- Духовно-нравственное воспитание
- Гражданское воспитание
- Трудовое воспитание
- Экономическое воспитание

ӨНЕГЕЛІ ӘЖЕ, ТӘРБИЕЛІ НЕМЕРЕ, ШЕБЕР АНА, ЕҢБЕКҚОР БАЛА

МАРТ - 2023

■ В целях популяризации семейных и национальных ценностей, совместно с детьми, родителями, бабушками и дедушками проведены творческие конкурсы «Шымырлық пен шеберлік күні» и «Әжем, анам және мен».

■ На региональном этапе принимали участие 11 000 детей вместе с родителями из 850 ДО.

■ На Республиканском этапе из 350 ДО принимали участие 6000 семей с детьми.

■ Способствование продолжению в каждой семье сообразного примера мудрой бабушки, воспитанного внука, умелой мамы, заботливого отца, трудолюбивого ребенка

СЕНТЯБРЬ - 2023

■ Будет проведен конкурс «Қазақшаң қалай балақай?»

НАУЧНО ОБОСНОВАННЫЙ ПОДХОД К СОТРУДНИЧЕСТВУ С СЕМЬЕЙ

2021–2023 – «Научные основы модернизации системы образования и науки»

Подзадача: «Провести исследование качества дошкольного образования и разработать критерии его оценки»

Разработка и внедрение критериев качества ДВО

2023–2025 – «Научно-педагогические основы развития речи ребенка в контексте реализации модели развития ДВО»

Обоснование подходов для педагогов по развитию речи ребенка, разработка дидактических ресурсов педагогам и родителям

2023–2024 – Совместная разработка и валидация содержания программы Thrive by five с Фондом Minderoo (Австралия)

Программа для родителей сочетающее традиционное воспитание и нейробиологический подход к развитию детей раннего возраста

2023–2025 – В межведомственной рабочей группе рамках страновой программы сотрудничества между ЮНИСЕФ и Правительством РК до 2025 года

Разработка Стратегии по повышению осведомленности и наращиванию практических знаний родителей и специалистов в отношении этапов развития и мониторинга детей в возрасте 0- 6/7 лет.

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ ПРИ МОНИТОРИНГЕ

ГРУППА ДО	высокий	средний	низкий
➤ Раннего возраста (1 года)	36,3%	41,2%	22,4%
➤ Младшая (2 года)	39,2%	40,3%	20,3%
➤ Средняя (3 года)	44,5%	37,7%	17,6%
➤ Старшая (4 года)	43,2%	37,9%	18,7%
➤ Предшкольная (5 лет)	48,4%	36,7%	14,8%

РОДИТЕЛЬСКИЙ ОПРОС:

- оқуға қызығушылық танытпайды, монолог құра алмайды, қарапайым жазу дағдылары жоқ (қалам ұстау, сурет салу, штрихтау) (Ақмола, Түркістан, Павлодар, Қызылорда, Астана)
- тәулік мезгілі, жылдам – баяу ұғымдары сияқты қарапайым математикалық түсініктері жоқ (Қызылорда, БҚО, Қарағанды облыстары, Шымкент, Астана)
- конструктивті дағдылары жоқ, яғни топта жұмыс істей білу, материалдарды таңдауда дербестік таныту (Ақтөбе, Түркістан, Қызылорда, ШҚО)
- ана тіліндегі дыбыстарды дұрыс айтуды білмейді (Қостанай, Маңғыстау, Астана)

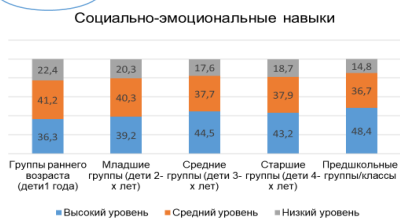
МОНИТОРИНГ УСВОЕНИЯ ТУПр⁵

⁵ <https://irdd.kz>

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ

12,1 %

УМЕЮТ

- узнают себя и близких членов семьи на фотографии;
- откликаются на свое имя; узнают своих родителей и других взрослых, ближайшего окружения, называют их имена;
- знают дом и квартиру, где проживают;
- бережно относятся к растениям и животным;
- знают правила безопасного поведения на прогулке и во время игр с водой, песком;
- обыгрывать роли членов семьи в сюжетно-ролевых играх;
- наблюдать за обитателями уголка природы;
- различать овощи и фрукты;
- понимают важность трудолюбия и ответственности;
- помогают по домашним делам, стараются ответственно выполнять порученные задания;
- знают элементарные правила дорожного движения;
- проявляют бережное отношение к труду взрослых;
- любят свою Родину, имеют представление о казахстанской армии

ФОРМИРУЕТСЯ

- проявлять интерес к предметам ближайшего окружения и явлениям природы;
- овладеть навыками культурного поведения: здороваться, прощаться, благодарить;
- узнать о свойствах природных материалов;
- соблюдать элементарные правила безопасного поведения на дорогах для пешеходов и пассажиров транспорта;
- называть предметы быта казахского народа;
- рассказывать о городе и поселке, столице Республики Казахстан, государственных символах;
- определять предметы, описывать их качества и свойства;
- понимать причинно-следственные связи между живой и неживой природой, явлениями природы;
- различать и называть перелетных и зимующих птиц, закреплять представления о пользе птиц.

УРОВЕНЬ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ

Уровень развития навыков

У детей дошкольного возраста преобладает формирование и развитие следующих навыков:

- социально-эмоциональные (42,7%),
- физические (42,0%)
- творческие (41,5%).

РЕКОМЕНДАЦИИ :

- продолжать работу по сохранению и укреплению здоровья детей;
- развивать у детей дошкольного возраста познавательную активность, любознательность, внимание, память;
- расширять представления воспитанников о родном крае, углублять представления о Родине, прививать любовь ко всему;
- развивать связную речь и звуковую культуру;
- уделять внимание развитию практических ориентировок в быту, на улице, научить через моделирование ситуаций в игре, в виде рисунка, чертежа;
- активизировать родителей для формирования в детях социально-эмоциональных навыков через семейные ценности, культуру и уважение.

МАТРИЦА ПОКАЗАТЕЛЕЙ СОЦИАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ СЕМЬИ

№	Показатели	Баллы
1. Состав семьи		
2. Санитарно-жилищные условия семьи		
3. Доход семьи		
4. Педагогический стиль семьи		
	Постоянная поддержка, атмосфера доверия	5
	Слепая любовь, гиперопека	4
	Недостаточное внимание	3
	Равнодушие, отсутствие заботы о детях, безнадзорность	2
	Напряженно-конфликтные отношения с детьми, различные формы насилия к детям	1
5. Уровень социального здоровья семьи		
	Атмосфера взаимной поддержки, любви	5
	Здоровый образ жизни	4
	Напряженные взаимоотношения в семье	3
	Противоправные действия родителей	2
	Родители находятся на диспансерном учете	1
6. Ценность детей в семье		
	Дети – главная ценность в семье	5
	Дети – равнозначная ценность наряду с супружеством	4
	Дети укрепляют супружеские отношения	3
	Дети – элемент социального статуса: «как у всех»	2
	Дети – это обуза	1
7. Отношения семьи с ДО		
	Высокая вовлеченность семьи в педагогический процесс, сотрудничество с ДО	5
	Обращение к педагогам за консультацией, участие в собраниях и тренингах	4
	Интерес к жизни ребенка в ДО односторонний: только у матери	3
	Критика ДО, уклонение от посещения родительских собраний, мероприятий	2
	Отсутствие интереса к развитию ребенка в условиях ДО	1

Примеры тем для бесед, связанные с историей освоения железа на территории Казахстана

№	Примеры тем	Описание работы
1	Как бы вы обеспечили металлом древних кочевников?	Позволить обучающимся представить себя древними жителями Казахстана и обсудить, как они могли бы добывать и обрабатывать железо.
2	Исторические фигуры металлургии	Попросить обучающихся выбрать исследователей и мастеров металлургии из прошлого и представить их в форме диалога или интервью.
3	Металлургия и культура	Беседы о том, как развитие металлургии влияло на культурные аспекты древних кочевников, такие как искусство, архитектура.
4	Разговор с археологом	Пригласить археолога или эксперта в области металлургии для обсуждения своих исследований и открытий.
5	Битва оружия	Рассмотреть различные виды металлического оружия, которые использовали древние кочевники, и обсудить их преимущества и недостатки.
6	История инноваций	Проведение беседы о том, какие инновации в металлургии внесли значительный вклад в развитие древних обществ.
7	Будущее металлургии	Размышление о том, как современные технологии металлургии могут изменить будущее и какие принципы преемственности поколений мы можем увидеть в современных разработках.
Эти разговоры могут стать увлекательным способом погружения в историю металлургии и преемственности поколений в этой области.		

Краткое описание Атлахской битвы (Таласская битва) – сражение, решившее дальнейшую судьбу Центральной Азии.

Таласское сражение – единственное в истории арабо-китайское сражение на реке Талас под небольшим городом Атлах, произошедшее в 751 году н.э., и оно имело важное историческое значение, связанное с сопоставлением мусульманской и китайской цивилизаций. Вот некоторые аспекты исторического контекста этой битвы:

- конфликт между Арабским халифатом и Китаем: Таласское сражение было результатом конфликта между арабскими войсками, представляющими Арабский халифат (Аббасидскую династию), и китайскими войсками, принадлежащими к Танской династии;

- торговые и культурные связи: регион Таласа имел стратегическое значение в связи с торговыми и культурными связями между Востоком и Западом. Здесь пересекались пути шелкового пути, и это было местом обмена товарами и идеями между разными цивилизациями;

- переход к пользе ислама: Арабский халифат в то время был в процессе распространения ислама в регионах Центральной Азии. Таласское сражение сыграло роль в этом процессе и способствовало более широкому распространению ислама в этих землях;

- политическая и культурная борьба: Сражение также отражало политическую и культурную борьбу за влияние в регионе и решение, под какой цивилизацией (исламской или китайской) будет развиваться Центральная Азия в дальнейшем.

В итоге, Таласское сражение завершилось победой арабских войск, что содействовало дальнейшему распространению ислама в Центральной Азии и оказало влияние на культурное и религиозное развитие этого региона. Это событие стало важным моментом в истории и имеет глубокий исторический контекст в отношении борьбы двух разных цивилизаций в этом регионе.

Примерные виды работ и методов для анализа исторического значения Атлахской битвы и характеристики достижений кочевников в военном искусстве

№	Примеры тем	Описание работы
1	Историческое время	исследования исторического контекста Атлахской битвы, обратить внимание обучающихся на период, в котором она произошла, и народы, участвовавшие в битве. Рассмотреть географические, социокультурные и политические аспекты того времени.
Географические аспекты: - расположение Таласской долины – Таласская долина находится на		

<p>пересечении важных торговых маршрутов Шелкового пути. Это делало ее стратегически значимой территорией для торговли и культурных обменов между Востоком и Западом;</p> <p>- граница между Китаем и Центральной Азией – Таласская долина на границе современного Кыргызстана и Китая, что добавляло важность этой территории в контексте геополитических интересов.</p> <p>Социокультурные аспекты:</p> <p>- многонациональность – регион был домом для разных этнических групп, включая китайцев, тюрков и другие. Это создавало многокультурную и многорелигиозную обстановку, в которой разные цивилизации и религии взаимодействовали и конкурировали между собой.</p> <p>Политические аспекты:</p> <p>- Арабско-Китайские отношения – в период Таласского сражения существовали сложные взаимоотношения между Арабским халифатом и Китаем. Оба государства стремились к контролю над стратегически важными регионами и торговыми путями;</p> <p>- борьба за влияние в Центральной Азии: регион Центральной Азии был ареной борьбы за влияние между разными империями и цивилизациями, включая китайцев, арабов. Таласское сражение стало символом этой борьбы и решения, какая цивилизация будет оказывать влияние на этот регион.</p>		
2	Анализ военной стратегии	Изучить военную стратегию кочевников и их тактические достижения в Атлахской битве. Какие уникальные методы и тактики были использованы ими и как они могли передавать это знание следующим поколениям?
3	Роль лидеров	Оценить роль и лидерство кочевников в битве. Какие качества лидеров способствовали их успеху, и какие из этих качеств можно было бы воспитывать у молодых поколений?
4	Преемственность поколений	Рассмотреть как кочевники передавали свои военные знания и навыки от старших поколений молодежи. Какие образовательные и воспитательные методы использовались для этой цели?
5	Воспитание любви к родине	Исследовать как кочевники формировали чувство принадлежности к своей родине и патриотизма у молодого поколения. Какие исторические события и культурные элементы способствовали этому?

Примерные аспекты для работы в группах по теме «Влияние Великого Шелкового пути на Казахстан».

А) примеры тем и описание работ

№	Примеры тем	Описание работы
1	Экономическое влияние	Группа должна исследовать, как Великий Шелковый путь способствовал развитию торговли и экономики Казахстана в средневековье. Это: обмен товарами, такими как шелк, специи, драгоценности и другие товары, а также влияние на развитие ремесленности и рыночных отношений.
2	Культурное влияние	Группа должна рассмотреть, какие культурные элементы, такие как язык, искусство и архитектура, были переданы через Шелковый путь и как они влияли на культуру и образ жизни населения Казахстана в средневековье.
3	Геополитическое влияние	Группа должна исследовать, какие геополитические изменения происходили в регионе Казахстана в результате торговых и политических связей, созданных Шелковым путем. Это включает в себя взаимодействие с соседними империями и влияние на внешнюю политику Казахстана.
4	Социокультурные аспекты	Группа должна сосредоточиться на влиянии Шелкового пути на социокультурные аспекты, такие как образование, наука, религиозные практики и образ жизни. Какие новые знания и идеи пришли в Казахстан благодаря этим контактам?
5	Инфраструктура и города	Группа должна исследовать, как строительство и развитие городов и инфраструктуры, связанной с Шелковым путем, влияло на урбанизацию Казахстана и создание центров торговли и культуры.

При создании групп для исследования этих аспектов, убедитесь, что каждая группа имеет доступ к соответствующим источникам информации, таким как исторические документы, книги, статьи и ресурсы в интернете. После завершения исследования группы могут представить свои результаты

остальному классу в форме презентаций или докладов, обсудить их и сделать выводы о влиянии Великого Шелкового пути.

Б) Примерные виды работ и методов для:

- определения влияния Великого Шелкового пути на развитие городской культуры:

- выявления экономической взаимосвязи между кочевниками и оседлым населением;

- объяснения особенностей средневековых архитектурных памятников.

№	Вид работы	Описание работы
1	Анализ городов-пунктов на Шелковом пути	Учитель может предоставить информацию о городах-пунктах, расположенных вдоль Шелкового пути, и рассмотреть, какие культурные элементы и архитектурные особенности были внесены в эти города благодаря торговому обмену. Учащиеся могут сравнить различные города и определить сходства и различия в их культурной эволюции
2	Проект «Города на Шелковом пути»	Учащиеся могут разработать проект, где каждый из них выбирает один город-пункт на Шелковом пути и исследует его историю, культурные артефакты, архитектурные памятники и их влияние на современную городскую культуру
3	Моделирование торговых отношений	Учитель может провести симуляцию торговли между кочевниками и оседлым населением, где учащиеся будут представлять разные роли, включая кочевников, купцов и горожан. Это поможет им понять взаимодействие между этими группами и важность обмена товарами.
4	Анализ экономических данных	Учащиеся могут исследовать исторические данные о торговле и обмене между кочевниками и оседлыми населенными пунктами вдоль Шелкового пути. Они могут создать графики и графики, чтобы визуализировать эту взаимосвязь и делать выводы на основе данных.
5	Анализ архитектурных памятников	Учитель может предоставить изображения средневековых архитектурных памятников, связанных с Великим Шелковым путем. Учащиеся должны проанализировать эти памятники, выявив их особенности, структуру

		и архитектурный стиль.
6	Экскурсии и виртуальные туры	Можно организовать экскурсию или провести виртуальные туры к местным музеям и историческим местам, где можно увидеть и изучать архитектурные памятники.

Краткая информация:

Города: Сайрам, Тараз, Туркестан, Отырар; Костобе, Сауран, Кулан, Саудагент, Талгар, Баласагун и другие.

Тараз – один из древнейших городов Казахстана, известный уже в VI веке. Город на протяжении веков оставался важнейшим центром цветной металлургии. Местные мастера отличались высоким художественным исполнениемковки и литья. Примером литейного искусства может служить ритуальный казан мавзолея Ахмеда Яссави в Туркестане.

В древнем Таразе существовало высокоразвитое производство гончарных изделий, что обусловлено наличием ценных глинистых почв. Чеканили монеты, ткали ковры и ткани, пряли шерсть и вязали из нее полезные и красивые изделия, дубили кожу, делали из глины изящную керамику – посуду и предметы быта. Как свидетельствуют археологические находки, гончарное ремесло достигло расцвета в здешних краях именно в средние века.

Источник: <https://ztgzt.kz/ot-drevnosti-do-nashih-dnej-keramicheskie-izdeliya-mogli-by-stat-vizitnoj-kartochkoj-regiona/>

Отрар был свидетелем расцвета Казахстана в эпоху Великого Шелкового пути, оставаясь важным торговым центром до средневековья. В этом городе располагались множество знаковых учреждений, таких как монетный двор, роскошные восточные бани с уникальной системой отопления и огромная библиотека, сравнимая с самыми известными библиотеками древности.

Отрар был источником процветания в области науки, медицины, образования и торговли. Город привлекал ученых, поэтов, музыкантов, писателей и мудрецов. В его структуре были медресе-мечети, кузницы, крупные торговые базары и бани. Мастера по изготовлению стеклянных изделий создавали изящные миниатюрные сосуды для благовоний, что сегодня называется духами. Кузнецы ливнили и ковали металлические светильники, а также изготавливали ювелирные украшения из драгоценных металлов. В Отраре функционировал монетный двор, и наука и образование были в цветущем состоянии.

Малоизвестных народные приметы

Таблица – Примеры интеграции малоизвестных народных примет о погоде в учебные материалы географии

№	Народные приметы	Интеграция в содержание предмета
1	<p>«Бес конак» Резкое весеннее похолодание, которое наступает в середине апреля, жители тюркских народов называют «бес конак». Само название дословно переводится как «пять гостей».</p>	<p>1) Анализ климатических данных. Обучающиеся исследуют и анализируют климатические данные региона, где живут. Они должны выявить периоды резкого изменения погоды в середине апреля и оценить, насколько часто происходит «бес конак» в данной местности.</p> <p>2) Исследование географического положения. Обучающиеся изучают географическое положение своей местности и определяют, какие факторы могут влиять на погодные изменения в апреле (это включает в себя близость к горам, океанам, рекам и другим географическим особенностям).</p> <p>3) Сравнение с другими регионами. Обучающиеся выберут несколько других регионов Казахстана или мира и сравнят данные о погоде в апреле. Они могут выявить сходства и различия в климатических особенностях и определить, есть ли аналогичные приметы в других культурах.</p> <p>4) Создание презентации или доклада. Обучающиеся могут подготовить презентацию или доклад о своих исследованиях по народным приметам и представить его классу или школе. Это поможет им развить навыки обработки данных и общественного выступления.</p>
<p>Изучение «бес конак» с географической точки зрения может помочь учащимся лучше понять природные феномены и их влияние на культуру и поведение в различных регионах мира.</p>		

Наурыз Казбека (Қазбек наурызы) наступает 23 февраля. Считается, что если мышь, выбравшись на поверхность земли, нырнет в подземную нору снова, то суровая зима еще в силе.

Наурыздың ақша қары – в переводе на русский означает «белый снежок Наурыза». Так, с 10 по 15 марта выпадают осадки в виде снега. По старому календарю это начало Нового года. В древности его отмечали, как праздник «Наурыз-айт».

Куралай знаменует резкое похолодание, которое наступает с 19 по 21 мая. Словом «куралай» казахи называют детенышей сайгака с красивыми черными глазами. В народе бытовало мнение, что в конце мая природа таким образом помогает сайгакам, которые заставляют детенышей идти против ветра для развития иммунитета.

Б) Предлагаем хорошо ныне известное произведение Ахмета Байтурсынова которое называется «Казахские приметы и пословицы». Статья была опубликована в 1895 году в № 39 «Тургайской газеты» в Оренбурге.

Казахские приметы и пословицы

- Восход солнца в тумане предвещает жаркую погоду.
- Закат солнца в ясный край неба очень красная заря при этом предвещают жаркую погоду.

- Закат солнца летом в облако предвещает дождь, а зимой – снег.

- Появление солнечного круга предвещает глубоко снежную зиму, а появление лунного круга – суровую зиму. Эти приметы выражаются в поговорке: «Күн кораланса, күрегінді сайла; ай кораланса, арысыңды сайла», «если появляется солнечный круг, то запасайся лопатами; если появляется лунный круг, то запасайся верблюдами». Это значит, что круг солнца предвещает глубокий снег, из-под которого придется лопатами добывать корм для скота; круг же луны предвещает суровую зиму, когда приходится искать другую местность, где зима для скота благоприятнее.

- Если новая луна имеет наклонное положение, то в этом месяце погода должна быть неблагоприятной для скота, а если вертикальное, то погода будет благоприятная.

- По наблюдению за небесными светилами, звезды «уркер» (т.е. звезды расположены группой) не выходят из горизонта с 1 мая. Затем начиная с 10 июня, звезды появляются на небе, а 21 они уже находятся рядом с луною. Такое расположение звезд, называемое «тогыс», бывает в году 10 раз: с 21 июля, 19 августа, 17 сентября, 15 октября, 13 ноября, 11 декабря, 9 января, 7 февраля, 5 и 3 апреля. 1-го же мая звезды исчезают и до 10 июля их не видать. Если при этом звезды «урькер» и луна стоят близко друг к другу, то, значит, между ними царит мир, и месяц этот должен пройти спокойно.

Из этого вывели такое заключение: если летом небо имеет цвет светлее обыкновенного, то зима будет суровой. Вследствие долголетних проверок справедливость этого заключения оказалась очевидной, по этой примете предсказывают суровую зиму нередко очень удачно.

Полный текст материала можно найти по источнику:

<https://matritca.kz/old/news/63360-ahmet-baytursynov-kazahskie-primety-i-poslovicy.html>.

Казахские гидронимы

Гидронимы – один из классов топонимов – названия водных объектов (рек, озёр, морей, заливов, проливов, каналов и т. п.).

Гидронимы по виду и роду водных объектов делятся:

<i>пелагонимы</i> (названия морей и их частей)	<i>лимнонимы</i> (названия озёр, прудов)	<i>потамонимы</i> (названия рек)	<i>гелонимы</i> (собственные имена болот, заболоченных мест)
---	---	-------------------------------------	---

Народные географические термины в составе пелагонимов

Пелагонимы	Описание пелагонимов
Айдын	открытая водная поверхность большого водоема
Атырау	побережье большого озера или моря, изрезанное многочисленными заливами и дельтам ирек; дельта. Старый термин, в настоящее время встречающийся преимущественно в виде географических названий
Бұғаз	пролив, узкая полоса воды. Термин иногда входит в состав собственных географических названий
Қайраң	подводная мель, мелководье крупной реки, озера или моря
Түп	дно, может входить в состав топонимов (Түпқараған)
Шығанақ, шыған	залив, термин часто входит в состав собственного названия (Қарашығанақ)

Лимноним (от греческого λίμνή — «озеро», ονομά — «имя») — тип топонима из класса гидронимов (географических названий водных объектов) — устойчивые именованья озёр, искусственных водоёмов (прудов, водохранилищ).

Термины	Значение	Лимнонимы
Көл, теңіз, шалқар, жалтыр, жалпақ	Большие по площади, широкие озера	Алакөл, Теңіз, шалқар, жалтыркөл, Жалпақкөл
Сор, батпақ, балқаш, ми	Өзера с топким дном	Атансор, Батпақкөл, Балқаш, Милысор
Томар, қопа, былқылдақ, саз	Озера с обильными выходами грунтовых вод, заболоченные, с опасными зыбунами и трясинами	Қызылтомар, Қосқопа, Былқылдақ, Саздыкөл
Бидайық, ой, шұңқыр,	Озера, расположенные в	Қарабидайық,

шығанақ	низинах с хорошей луговой растительностью	Ақбидайық, Сарыой, Қараой, Шұңқыркөл, Шығанақ, Сарышығанақ
Қақ, тақыр	Мелководные, пересыхающие летом озера, с образованием солонцеватых пустырей на месте их котловины	Жалтырқақ, Қаксор
Жалтыр	Открытое незаросшее озеро, открытая местность	Жалтыр, Жалтыркөл
Жасылкөл	Общее название высокогорных озер, питающихся ледниковыми водами. Такие озера обычно имеют прозрачную воду голубовато-зеленого цвета	Жасылкөл (например два озера в районе Алматы, одно – в Жетысуском Алатау)

Естественный водный поток больших размеров с природным течением по руслу от истока до устья называется рекой. Имя собственное любой реки называется *потамонимом*. В формировании их названий принимают участие природные географические термины.

Казахские народные географические термины в составе потамонимов

Потамонимы	Описание потамонимов
Айнабұлақ	родник или ручей с чистой прозрачной водой с подземным питанием
Ақсу	река, питающаяся снеговыми или ледниковыми водами независимо от ее цвета
Бақанас	сухие русла в районе низовьев реки Или
Бастау	верховье, родник или ручей, являющийся истоком реки
Бұлақ	родник, образующий ручей с грунтовым питанием
Дария	на юге Казахстана и с Средней Азии – большая река (Сырдария, Амудария)
Жарма	Прорыв, речка или канал, имеющие глубокое русло с крутыми берегами, расщелина
Жылға	ручей, речка, текущая в овраге
Қарасу	а) отдельные более или менее крупные плесы, на которые летом распадается маловодная степная река;

	б) река, питающаяся грунтовыми водами
Қасқабұлақ	быстрый горный ручей с большим падением и бедной растительностью по берегам
Қызыл су	вода, выступающая поверх льда перед вскрытием рек и озер
Нура	удлиненная балка или лощина с крутыми склонами, падь
Өзек	в южных и западных районах Казахстана – проток, или рукав реки
Өзен	река
Сай	балка, лощина, сухое русло небольшой реки, малая горная река
Су	Термин часто употребляется в значении реки – Сарысу, Көксу и др.
Суат	водопой, удобное для водопоя место реки или озера

Примеры задания по работе с гидронимами:

- создать альбом «Легенды об озерах и реках Казахстана». Проект может помочь обучающимся изучить гидронимы и связанные с ними легенды, расширить знания о культурном наследии Казахстана и развить творческие навыки;

- написание легенд о гидронимах родного края. Обучающиеся могут написать собственные легенды или истории, связанные с определенными гидронимами. Они могут использовать свою фантазию, чтобы придумать увлекательные рассказы, которые объясняют происхождение названий водных объектов родного края;

- создание аудиовизуальных материалов о гидронимах родного края. Обучающиеся могут создать небольшие видеоролики или аудиопрезентации, в которых они расскажут легенды и представят их с иллюстрациями или анимациями;

- исследование истории гидронимов родного края. Обучающиеся могут провести исследование о происхождении конкретных гидронимов и найти исторические и культурные аспекты, связанные с этими названиями. Затем они могут подготовить информационные тексты, брошюры или презентации.

Примерный план классного часа на тему «Традиции казахского народа»

Цель классного часа – помочь обучающимся глубже понять и уважать исторические и культурные традиции казахского народа, а также осознать их важную роль в формировании национальной идентичности и сохранении культурного наследия, развивая при этом культурное разнообразие и толерантность.

Задачи:

- познакомить обучающихся историческими и культурными традициями казахского народа;
- продемонстрировать важность уважения к традициям и культурным ценностям казахского народа;
- побудить учащихся задуматься о значении соблюдения и передачи традиций в семье и обществе.

Ход урока.

Обычай – это устоявшиеся исторически сложившиеся практики и действия, которые повторяются в определенных ситуациях и являются отражением образа жизни и норм социальной среды, такой как группа, семья и другие коллективы.

Традиции (с латинского – «передача») – разновидности (или формы) обычаев, отличающихся особой устойчивостью и направленными усилиями людей сохранять неизменными унаследованные от предыдущих поколений формы поведения.

Обычаи традиции, а также индивидуальные предпочтения и вкусы формируют характерные черты и различия между этническими группами.

1. Обычаи гостеприимства у казахов

Традиции гостеприимства в Казахстане схожи с восточными обычаями, где особое внимание уделяется уважению к гостям. В прошлом у казахов существовали строгие нормы и выговоры за неудачную встречу даже незваного гостя. Прием гостей начинался с приветствия, после чего они приглашались занять самое почетное место, чаще всего это была дальняя часть центральной части юрты. Гостей радовали кумысом, различными закусками и подавали мясо. В некоторых случаях гости получали различные подарки, а почетным гостям могли дарить шапан (халат), но подарками могли быть и другие предметы.

Традиции гостеприимства у казахов включают в себя множество различных обычаев, которые применяются в зависимости от ситуации и от статуса гостя.

№	Название обычая	Описание
1	Ат мінгізіп шапан жабу	обычай самого высокого почета, заключающийся в дарении гостю коня и шапана
2	Бата	благословление при уходе гостя, особенно если

2	Бата	благословление при уходе гостя, особенно если гость потом собирается в дальнюю дорогу. Обычно эта традиция выражается в красивой поэтической форме
3	Белкөтерер	угощения для самых пожилых гостей, и символизируют заботу и уважение к старшим
4	Бесжақсы	обычай, который переводится как «пять даров», схожий с «Ат мінгізіп шапан жабу». Включает в себя подарок из верблюда, коня, ковра, сабли и шубы
5	Ерулік	древний обычай гостеприимства в отношении новоселов племени или деревни, когда новым соседям оказывается некоторая материальная помощь, проходит знакомство с жителями, способствующие адаптации к местной жизни
6	Көрімдік	подарок, который дарит гость за право увидеть молодую невестку или новорожденного
7	Қонақасы	это угощения, которые надо обязательно подать, даже если пришел случайный или незванный гость

Легенда, повествующая о том, как зародился казахский обычай «Қонақасы».

Давным-давно, в те времена, когда еще было совсем мало людей на свете, жил премудрый старец, который приручил диких верблюдов, лошадей, коров, овец, коз и стал первым скотоводом в казахских степях. Было у него три сына. Добрые сыновья во всем повиновались отцу, и с великим усердием пасли, охраняли его стада, табуны и отары.

Совсем одряхлев, старик призвал к себе сыновей и сказал: Скоро умру, дети. Оставляю вам все, что нажил трудом и умом. Разделите мой скот на четыре равных стада, возьмите себе каждый по стаду и продолжайте с успехом дело отца. Изберите лучшие пути для кочевков, любите и умножайте скотину, живите дружно и учите добру свое потомство...

Поклонились сыновья отцу, поблагодарили за дар, но прежде чем выйти из юрты, обратились к нему с вопросом:

- Не ослышались ли мы, родитель наш, и верно ли поняли твой наказ? Нас трое, а ты распорядился разделить скот на четыре части. Кому ты оставляешь четвертую часть?

Умирающий ответил: Четвертую часть скота я оставляю вашему гостю. Пусть всякий, кто нуждается в пище и в крове, кто по желанию или по нужде явится в ваше жилище, найдет у вас приют, ласку и обильное угощение. И если гость ваш из скромности станет отказываться от пищи и питья, скажите ему, что он ест и пьет свое, а не ваше, ибо в вашем достоянии есть и его доля.

Миновали века. Распространились люди по степи. Род старшего сына образовал Старшую орду, среднего – Среднюю, младшего – Младшую. Много переменилось в жизни с тех пор. Но во все века, годы и дни крепок был в степи обычай гостеприимства. Кто бы ни заходил среди дня и ночи в жилище казаха, каждого ждали привет и почет, мирный отдых и щедрое хлебосольство – «Қонақасы».

2. Викторина «Семейные обряды»

Учитель описывает один из семейных обрядов или традиции казахской семьи, и обучающиеся должны угадать, о каком обычае идет речь.

№	Описание семейного обряда или традиции	Название
1	Один из первых обрядов в жизни ребенка, церемониальное укладывание в люльку	Бесікке салу
2	Обряд купания ребенка, когда ему исполняется 40 дней	Қырқынан шығару
3	Обряд перерезания веревок, связывающих ноги, перед тем как ребенок начнет ходить	Тұсау кесу
4	Первая посадка на лошадь, с целью подготовить ребенка к кочевой жизни	Атқа отырғызу
5	Традиция разделять жизнь на 12-летние циклы	Мүшел жас
6	Обряд для уезжающих в дальнюю дорогу, где накрывают дастархан гостям. Во время этого обряда говорят пожелания тому, кто уезжает	Тоқымқағар
7	Древний обычай требует знать семь поколений своих предков и запрещает браки внутри рода. Все потомки одного деда до седьмого колена считаются близкими родственниками	Жеті ата
8	Памятные сувениры, которые привозят люди, вернувшиеся из дальних путешествий, чтобы подарить их своим родным и друзьям	Базарлық
9	Человек пришедший в чей-то дом, обязательно должен присесть или преклонить колено	Тізе бұғу

3. «Угадай традиционное блюдо». Учитель описывает традиционное казахское блюдо, его ингредиенты и приготовление, а дети должны угадать его название.

№	Описание блюда	Название
1	Нежная домашняя колбаса из конины	Қазы
2	Молодой барашек долго томится на огне – так мясо становится очень нежным. Это –	Сірне
3	Творог, который имеет слегка сладковатый вкус даже без добавления сахара.	Ірімшік

4	Очень полезный напиток из кобыльего молока	Қымыз
5	Кусочки дрожжевого теста, обжаренные в большом количестве масла	Бауырсақ
6	Десерт из толченого творога, пшена, сахара, изюма и сливочного масла.	Жент
7	Горячее жирное жаркое из бараньей печени, почек, сердца, легких и курдючного жир	Қуырдақ
8	Оригинальная колбаса из бараньего мяса	Әсіп
9	Казахские лепешки, напоминающие блины	Шелпек

Источники: <https://www.advantour.com/rus/kazakhstan/dishes.htm>

<https://www.nur.kz/food/recipes/973352-kazakhskie-nacionalnye-blyuda-kodnyu-p/>

4. «Казахская народная музыка». Угадать музыкальный инструмент или жанр казахской народной музыки по звукозаписи (можно предоставить обучающимся название инструмента, а они должны описать его).

№	Название инструмента	Описание инструмента
1	Сазсырнай	Инструмент был создан чабанами, которые смешивали глину с шерстью и придавали смеси форму кулака или куриного яйца. Иногда музыкальный инструмент напоминал летящую птицу. Для воспроизведения мелодии, созвучной песне степного ветра, у его основания вырезали до шести отверстий, а для украшения использовали растительный орнамент
2	Сыбызғы	Характеристики: внешне сыбызғы напоминает свирель. Его длина достигает 65 см. Для создания этого инструмента использовали две полые трубочки, изготовленные из тростника или отлитые из серебра, которые затем соединяли нитями. В Казахстане существует два варианта этого инструмента: западный (длинный и тонкий) и восточный (конусообразный, менее по диаметру и длине)
3	Домбыра	Важным символом музыкальной культуры казахов стала именно домбыра – это щипковый инструмент. Для ее изготовления использовались древесина сосны или ели, а также карагача или джиды. С помощью этой музыки можно передать самые разнообразные

		чувства и эмоции, будь то радость и влюбленность, грусть и нежность, которыми наполняются мелодии, исполняемые на домбыре
4	Адырна	Древний инструмент, который внешне напоминает изогнутый лук, символизирует воинственный дух кочевников. На адырне играют так, как на арфе: музыкант перебирает струны, создавая мелодию. Интересно, что корпус этого инструмента выполнен из дерева и очень легкий, поскольку внутри он пустой. Вместо струн в нем используются кусочки специально выделанных кож, сухожилий и нити из верблюжьей шерсти.
5	Шертер	Этот музыкальный инструмент имеет тюркское и казахское происхождение и внешне напоминает уменьшенную домбру. У шертера есть гриф, но отсутствуют лады. При изготовлении инструмента используется сырое дерево, которое изгибают, чтобы придать ему нужную форму, после чего оно высушивается. Затем на инструмент натягивается обработанная кожа, а струны изготавливаются из конских волос. Звучание у шертера очень мощное и выразительное.

5. «Казахские национальные украшения».

Ювелирное искусство у казахов развивалось на основе старинных традиций предков и являлось отдельным направлением и высокоценным мастерством, которое определялось особенностями производства. Изготовление ювелирных украшений передавалось исключительно по наследству, передаваясь от отца к сыну.

Ювелирные украшения не ограничиваются всего лишь изделиями; они представляют собой настоящее искусство и важную часть казахской национальной культуры и истории, корни которой уходят глубоко в прошлое.

В древности, чтобы получить подробную информацию о женщине, можно было просто рассмотреть ее украшения. По ним немедленно становилось ясно, состоит ли она в браке, имеет ли предложения от женихов (каков ее семейный статус), а также каков социальный статус ее семьи. Орнаменты и тамги на украшениях позволяли точно определить, из какого региона, жуза и рода она происходит.

Задание: показывать изображения различных казахских национальных украшений, а обучающиеся угадывают их названия.

№	Изображение национального украшения	Название
1		Білезік
2		Шашбау
3		Тұмарша
4		Жүзік «Құс тұмсық»

Советы родителям

Уважение

Уважение является важным компонентом как личности, так и межличностных отношений. Ощущение уважения – это основное право человека. Неуважение может привести к разрыву отношений и даже насилию. В семье родители должны учить детей уважать себя, своих родителей и взрослых.

1. Слушайте внимательно. Показывайте интерес к мнению и чувствам других людей, давая им возможность выразить свои мысли без перебивания или суждений.

2. Будьте спокойны и никогда не повышайте голос. Если вы хотите научить ребенка уважению, то важно всегда говорить мягко, подавая пример в отношениях с ним. Повышать голос на человека также неуважительно. Постарайтесь не повышать голос, если действия и поведение вашего ребенка в определенный момент вас расстроили.

3. Будьте внимательны к чужим границам. Уважайте личное пространство и личные границы других людей. Не вторгайтесь в них без разрешения.

4. Не используйте оскорбления и негативные комментарии. Говорить ребенку «ты плохой» или «ты глупый» не только задевает его самооценку, но и приводит к неуважению. Поэтому, если ребенок делает что-то не так, объясните ошибку, сказав: «Ты сделал это не так». При этом не ругайте и не обвиняйте ребенка, обращайтесь внимание на его действия и направляйте его.

5. Будьте толерантны. Принимайте и уважайте различия между людьми, включая различия в культуре, мнениях, убеждениях и образе жизни.

6. Выражайте благодарность: Цените усилия и вклад других людей, выражая им признательность и благодарность за их помощь или поддержку.

7. Будьте вежливы. Используйте вежливые обращения и поведение во всех областях жизни, будь то в общении с коллегами на работе, с соседями или с незнакомыми людьми.

8. Уважайте время других. Будьте пунктуальны и уважайте время других людей, не заставляя их ждать вас без веской причины.

9. Помогайте другим. Будьте готовы оказывать помощь и поддержку тем, кто нуждается в вашей помощи, проявляя заботу и эмпатию.

10. Покажите уважение к мнениям. Даже если вы не согласны с мнением другого человека, вы можете выразить свою точку зрения с уважением и толерантностью.

11. Будьте добрыми и доброжелательными. В конечном итоге, проявление доброты и доброжелательности к окружающим людям является одним из лучших способов проявления уважения.

12. Уважайте своего ребенка. Уважайте вкус и предпочтения ребенка. Точно так же, как вы не стали бы заставлять взрослого, не заставляйте его делать то,

чего он не хочет. Предлагайте, поощряйте, советуйте, но не заставляйте. Если ваш ребенок ведет себя не так, как вы ожидали, позвольте ему это сделать.

13. Извинитесь, если допустили ошибку. Как научить детей уважению? Очень важно извиниться перед ребенком, если вы допустили ошибку, не выполнили обещанное или были слишком суровы с ребенком. Таким образом, мы можем не только научить его важности скромности и извинений, но и уважения.

Эти советы помогут вам построить здоровые и гармоничные отношения с окружающими и проявить уважение к другим людям.

10 заповедей для родителей в воспитании ребенка:

- ✓ если вы постоянно критикуете своего ребенка, он научится ненавидеть;
- ✓ если ребенок живет в постоянной вражде, он вырастет агрессивным;
- ✓ если ребенка постоянно дразнят и высмеивают, он вырастет замкнутым и изолированным;
- ✓ если ребенка постоянно ругают, он учится жить виноватой жизнью;
- ✓ если ребенка постоянно поощряют, он учится верить в себя;
- ✓ если ребенка постоянно хвалят, он научится выражать благодарность;
- ✓ если ребенок вырастет, видя все время честность, он научится быть справедливым;
- ✓ если ребенок всегда живет благополучно, он учится доверять людям;
- ✓ если ребенка постоянно поддерживать, он научится ценить себя;
- ✓ если ребенок живет в постоянном взаимопонимании и дружбе, он учится находить любовь в окружающем мире.

Заповеди для детей в семье:

- ✓ если защитишь свои мысли от злонамеренности и подлости, ты укрепишь духовную чистоту мира;
- ✓ если защитишь себя от зла, подлости и зависти – то ты увидишь удивительную красоту мира;
- ✓ если защитишь свои уши от сплетен, лжи и прозвищ, то ты услышишь истинный голос мира;
- ✓ если будешь честным – ты установишь справедливость в мире;
- ✓ защитив себя от грязи, ты защитишь чистоту мира;
- ✓ если твое отношение и намерения чисты, ты осветишь мир светом любви.

Источник: «Ұлттық және отбасылық құндылықтарды қалыптастыру» Әдістемелік ұсынымдар.– Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2022. – 85 бет.

<https://uba.edu.kz/ru/metodology/3>

Отличительным признаком семейных отношений является духовное продолжение поколений, передача духовных ценностей старшим поколением следующему поколению.

Основные ценности семьи:

1. *Доверие в семье.* В семьях, где устанавливается доверительная обстановка, важно обсуждать семейные вопросы и внимательно слушать друг друга, предоставлять детям правильные советы и поддерживать их. Уверенность в семейных отношениях помогает ребенку научиться самостоятельно решать проблемы и преодолевать трудности, с которыми он сталкивается в жизни.

2. *Уважение к старшему, уважение к младшему.* Истинное уважение в семье проявляется тем, что члены семьи не уважают друг друга из-за страха перед наказанием. Они понимают, что уважение не связано с чувством страха. Уважение проистекает из искреннего и честного сердца. В этих семьях недопустимы такие отрицательные черты, как ложь и обман. Семья - это место, где никогда не принято говорить неправду. Эти семьи ценят верность и искренность. Иногда они могут быть суровы в своей критике и прямы в выражении правды, однако воспитание детей в семье на верность и искренность, отсутствие лицемерия и лжи, является основой семейных ценностей.

3. *Сохранение традиций.* Семейные ценности и традиции неразрывно связаны между собой. В рамках круга родства каждая семья имеет свои традиции: например, празднование семейных праздников (национальные праздники и религиозные праздники, такие как день рождения, праздник наурыз, праздник матери, а также выход с семьей на прогулку, посещение кино, театров, путешествия, встреча за праздничным столом в выходные дни и т.д.). Чем крепче традиции в семье, тем крепче «фундамент».

5. *Прощение.* В любой ситуации, несмотря на трудности и обиды, семья всегда остается надежным опорным пунктом для прощения. Это место, где в любое время вы можете вернуться, и вас поймут и простят за ваши ошибки и негативные поступки, даже если вам удалось сильно разозлиться, поссориться и закрыть за собой дверь. В уважительной семье такие негативные проявления не приветствуются, и члены семьи готовы поддержать друг друга и прощать. Процветание семьи невозможно без прощения между родителями, детьми и другими членами семьи. Основные ценности семьи заключаются в понимании и прощении, и это является одним из ключевых аспектов семейной

6. *Семья в родственных отношениях.* В такой семье ребенок понимает, что каждый член семьи, близкие люди, родные играют важную роль в его жизни. Родитель оказывает большое влияние на привитие ребенку чувства родства. Поддержание родства – важная миссия в жизни ребенка. В этих семьях ребенок растет, прививая чувства братства и сострадания.

7. *Щедрость.* Здесь речь идет не только о материальном, но и о духовном развитии, духовной поддержке, чувственности. Щедрость, выражаемая каждым членом семьи в обмене своим искусством, творчеством. Помощь, общение,

духовная и материальная поддержка членов семьи, приспособливая ребенка к жизни, пробуждают в нем чувство заботы, благоразумия.

8. *Любовь* – самое ценное качество в семье. Любовь к родным и близким в казахской семье-это национальное достояние, исходящее от наших предков. На сегодняшний день во многих семьях наблюдается снижение сохранности этого свойства. Бескорыстная любовь в семье, уважительные чувства друг к другу, совершение любящих поступков, употребление нежных, вежливых слов, забота, умение концентрироваться и желание помочь друг другу-все это ведет к укреплению семьи, воспитанию у ребенка положительного характера, доброжелательности

Источник: Разработка программы для реализации ценностно-ориентированного подхода к воспитанию обучающихся. Программа. – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2021. – 590 с. <https://uba.edu.kz/ru/metodology/3>

№	Ценности семьи	Пояснения по теме
1	<p><i>Уважение к старшему и младшему</i> – это важные аспекты взаимоотношений в семье, обществе и на работе. Это принцип, который помогает поддерживать гармонию и уважение между людьми разного возраста и статуса.</p>	<p>Уважение к старшему означает признание опыта, мудрости и достижений людей, которые старше нас или обладают большим опытом в определенной области. Это включает в себя следующие аспекты:</p> <ul style="list-style-type: none"> - признание авторитета и понимание, что его мнение и рекомендации могут быть ценными из-за его опыта и знаний; - внимание к потребностям означает учитывать его потребности и уделять внимание его мнению и предпочтениям; - помощь и поддержка включает оказание помощи и поддержки в случае необходимости, особенно в ситуациях, когда старший человек нуждается в помощи из-за возраста или состояния здоровья. <p>Уважение к младшему означает признание его прав на уважение, внимание и развитие. Это включает в себя следующие аспекты:</p> <ul style="list-style-type: none"> - понимание потребностей включает понимание его потребностей, желаний и чувств, и уделять внимание его развитию и благополучию; - поддержка и поощрение означает поддержку его усилий и поощрение его достижений, помогая ему развиваться и достигать своих целей;

		<p>- защита и забота включает защиту и заботу о нем, особенно в ситуациях, когда он находится в более уязвимом положении, например, в детстве или при столкновении с трудностями</p>
2	<p><i>Сохранение традиций</i> играет важную роль в жизни каждой семьи, поскольку оно способствует укреплению идентичности, связей и ценностей внутри семейного круга</p>	<p>Сохранение традиций важно:</p> <ul style="list-style-type: none"> - укрепление семейной идентичности. Традиции помогают определить семейную идентичность и ощущение принадлежности к определенному культурному или этническому наследию. Они создают ощущение единства и принадлежности к семье, укрепляя связь между ее членами; - передача ценностей и культурного наследия. Традиции являются механизмом передачи ценностей, норм и культурного наследия из поколения в поколение. Через традиции родители могут обучать своих детей основным ценностям и навыкам, необходимым для успешной адаптации в обществе; - традиции создают воспоминания и взаимные связи между членами семьи. Они помогают создать уникальные и особые моменты, которые остаются в памяти и укрепляют связь между поколениями; - традиции создают ощущение стабильности и устойчивости в жизни семьи. Они помогают семье справляться с переменами и трудностями, обеспечивая опору и надежность в повседневной жизни; - традиции объединяют членов семьи в общие цели и интересы. Они способствуют созданию общности и взаимопонимания между ее членами, что укрепляет взаимоотношения и делает семью более согласованной и сплоченной. <p>Таким образом, сохранение традиций является важным аспектом семейной жизни, который способствует ее устойчивости, согласованности</p>

Виды работ, проводимых совместно с коллективом школы, родителями и обучающимися

<i>Мероприятия</i>	→	Неделя и декада языков
	→	Языковые курсы
	→	Классные часы
	→	Дни спорт (дни национальных игр)
	→	Организация мероприятия связанные с днем рождения
	→	Создание видеороликов под рубрикой «Ценности, оставленные нашими предками» с использованием словосочетания «Ұят болады», «обал болады» и др.
	→	Организация тематических классных часов с целью активизации направления преемственности поколений
	→	Походы на рабочее место родителей
	→	Деятельность, направленная на продвижение национальных ценностей
		Совместная деятельность по реализации «Біртұтас тәрбие бағдарламасын»

5 действенных принципов эффективной работы с родителями

<i>Принципы</i>	→	Посредством взаимного доверия создание гармоничной среды
	→	Формирование общего понимания
	→	Ставить короткие и четкие цели и ожидание логичных результатов
	→	Учитывать мнения родителей, консультации, оказание поддержки
	→	Участие в социальных и культурных мероприятиях

Примерный план классного часа на тему «Нравственные ценности: диалог поколений»

Цель классного часа: создать условия для формирования у обучающихся гармоничного представления о семье, основанного на любви, уважении и заботе друг о друге, способствуя развитию чувств гордости за свою семью и уважения к семьям одноклассников, а также пониманию жизненного идеала семьи и традиций народов Казахстана, что сплочает коллектив и создает атмосферу взаимопонимания и солидарности.

Задачи классного часа:

- способствовать формированию нравственных качеств и пониманию того, что благодаря семье крепнет и развивается государство, растет благосостояние народа;

- способствовать воспитанию общечеловеческих нравственных ценностей;

- способствовать развитию навыков общения, работы в коллективе, умение анализировать жизненные ситуации и давать им соответствующую оценку;

- способствовать развитию духовно-нравственного самосознания обучающихся;

- создать условия для воспитания доброты, милосердия, уважения друг к другу и окружающим, стремления прийти на помощь, совершать добрые дела, поступки.

Ход классного часа:

Вступительное слово и объяснение темы. Краткое вступительное слово, о нравственных ценностях и их значении в нашей жизни. Объяснение, что каждое поколение имеет свои особенности и ценности, и важно обсудить, как они влияют на нашу жизнь.

Уважаемые учащиеся и уважаемые педагоги!

Тема нашего классного часа «Нравственные ценности: диалог поколений». Это важная тема, которая затрагивает основы нашей жизни – ценности, которые формируют наше общество и определяют наше поведение.

Нравственные ценности – это то, что определяет наши поступки, наши отношения с окружающими, наше отношение к миру в целом. Эти ценности передаются из поколения в поколение, и сегодня мы хотим обсудить, как они меняются со временем, как их воспринимают разные поколения, и как мы можем сохранить и укрепить их в нашей семье, в нашем обществе.

Мы будем обсуждать, какие нравственные ценности являются важными для нас, как они влияют на нашу жизнь, и как мы можем передать их нашим детям и внукам. Мы также поговорим о взаимодействии между поколениями, о том, как мы можем учиться друг у друга, какие уроки мы можем извлечь из опыта наших старших, и как мы можем быть поддержкой для наших молодых.

Вместе мы создадим атмосферу открытого диалога, где каждый из нас сможет высказать свои мысли, поделиться своими взглядами и услышать точку

зрения других. Давайте встретимся с открытыми сердцами и умами, готовыми к обсуждению и взаимному обучению.

Спасибо, что присоединились к нам сегодня. Пусть наш классный час будет полезным и вдохновляющим опытом для каждого из нас!

Притча.

Когда-то жил очень старый человек. Глаза его ослепли, слух притупился, колени дрожали. Он почти не мог держать в руках ложку и во время еды часто проливал на скатерть суп, а иногда кое-что из пищи выпадало у него изо рта. Сын и его жена с отвращением смотрели на старика и стали во время еды сажать его в угол за печку, а еду подавали ему в старом блюдечке. Оттуда он печально смотрел на стол, и глаза его становились влажными. Однажды руки его так тряслись, что он не смог удержать блюдечко с едой. Оно упало на пол и разбилось. Молодая хозяйка стала ругать старика, но он не сказал ни слова, а только тяжело вздохнул. Тогда ему купили деревянную миску. Теперь он должен был есть из неё.

Как-то раз, когда родители сидели за столом, в комнату вошёл их четырёхлетний сын с куском дерева в руках.

- Что ты хочешь сделать? - спросил отец.

- Деревянную кормушку, - ответил малыш. - Из неё папа с мамой будут кушать, когда я вырасту.

О чём поведала вам притча? Какой вывод вы сделали?

Вывод: Главная семейная ценность – это наши родители, которые дали нам жизнь, вырастили и воспитали нас. Родителей надо уважать и оберегать их старость. Счастливая старость наших родителей – это залог и нашей счастливой старости, потому что дети учатся у своих родителей отношению к старшим.

В семье все идет своим чередом: рождаются дети, которые, повзрослев, сами становятся сначала родителями, а потом стариками: дедушками, бабушками, прадедушками и прабабушками. Когда они были маленькими, то о них заботились их родители, а когда они сами стали родителями, то стали заботиться о своих детях и о своих пожилых родителях. И так повторяется из поколения в поколение на протяжении всей истории человечества.

Запомните главную обязанность семьи: (разгадайте фразу) (слайд)

ИЬМЕС ИМАНЕЛЧ ИМЫРАТС И ИМЫНЬЛОБ АЗ ДОХУ И ЙЕТЕД
ЕИНАТИПСОВ

Ответ: воспитание детей и уход за больными и старыми членами семьи.

Игра «Мост поколений».

Разделить класс на группы по несколько человек из разных возрастных категорий (например, младшие, средние и старшие классы).

Вопросы о нравственных ценностях, например: «Что для вас значит быть честным?» или «Как вы понимаете понятие дружбы?».

Обчающиеся должны обсудить вопросы внутри своей группы, а затем представить свои ответы перед всем классом. Это поможет понять, как разные поколения воспринимают нравственные ценности.

Групповая дискуссия.

Провести групповую дискуссию о том, какие нравственные ценности считаются важными для каждого участника и как они были переданы им от их семей и предыдущих поколений.

Для проведения дискуссии о нравственных ценностях и их важности в контексте преемственности поколений можно использовать следующие вопросы:

Какие нравственные ценности были наиболее значимыми для предыдущих поколений? Как они отражались в их повседневной жизни?

Как эти нравственные ценности влияют на наше общество и культуру сегодня? В чем их актуальность и значимость?

Какие изменения произошли в восприятии и понимании нравственных ценностей с течением времени? Есть ли некоторые ценности, которые остаются неизменными?

Как можно передать и сохранить эти нравственные ценности для будущих поколений? Какую роль здесь играют семья, образовательные учреждения, общество в целом?

Как современные технологии и изменения в обществе влияют на формирование и передачу нравственных ценностей? Какие новые вызовы и возможности они создают?

Каким образом преемственность поколений может способствовать сохранению и укреплению нравственных ценностей? Как можно совместить традиции и современные потребности в этом вопросе?

Эти вопросы могут стать отправной точкой для глубокой и продуктивной дискуссии о нравственных ценностях и их роли в жизни разных поколений.

Попросить учащихся поделиться своими личными историями и рассказать, как они применяют эти ценности в своей повседневной жизни.

Ролевая игра

Предложить учащимся сыграть роли представителей разных поколений (детей, родителей, бабушек и дедушек) и сыграть ситуации, где возникают вопросы нравственности. Например, сценка о том, как ребенок решает проблему с друзьями, или ситуация, где подросток сталкивается с выбором между собственными желаниями и ожиданиями семьи. После каждой сценки обсудите, какие нравственные уроки можно извлечь из этой ситуации.

Викторина.

Приготовить пословицы, связанные с темой семьи (нужно подобрать их продолжение из второго столбика и объяснить их смысл)

1	Дом вести	не бородой трясти
---	-----------	-------------------

2	В гостях хорошо	а дома лучше
3	Не нужен клад	когда в семье лад
4	Когда семья вместе	так и душа на месте
5	Семья в куче	не страшны и тучи
6	Дома и стены	помогают
7	Мой дом	моя крепость
8	Дом без хозяйки	сиротка
9	Чем богаты,	тем и рады
10	Чтоб узнать человека, надо с ним	пуд соли съесть
11	Не красна изба углами	а красна пирогами
12	При солнышке тепло, а при матери	добро
13	Как родители жили, так и нас	благословили

Другой вариант викторины

1	Слово семья на латыни	Фамилия
2	Назовите самую семейную геометрическую фигуру	Круг. Семейный круг
3	О какой русской игрушке эти слова из энциклопедии: «Она олицетворяет идею крепкой семьи, достатка, продолжения рода, несет в себе идею единства»?	О матрешке
4	Как говорят о тех, кто разглашает внутренние семейные неприятности и ссоры?	Выносить сор из избы
5	Какая птица олицетворяет семейный очаг и материнство?	Аист
6	Ребенок моего отца – мне не брат. Кто это?	Сестра
7	Какое растение олицетворяет одновременно и родного, и приемного родственника?	Мать-и-мачеха -
8	Чей голос в семье считается ключевым?	Главы семьи
9	Как связаны между собой семья и дождевые облака?	Семья в куче – не страшна и туча
10	Что объединяет семью и крупное многолетнее растение?	Семейное (родословное или генеалогическое) древо
11	В каком случае в семейном деле ставится под сомнение ценность клада?	На что и клад, коли в семье лад
12	Что в семье всего дороже?	Семейное согласие

Создание дерева ценностей. Нарисуйте на доске изображение «Дерева ценностей». Каждый ученик класса должен рассказать об одной ценности, ее значении и связать ее с жизнью наших предков.

После заполнения дерева выявить ценности, которые были важны для наших предков, выявить причину;

- написание писем будущим поколениям. Попросите детей представить, какое наследие они хотят оставить будущим поколениям (своим внукам, правнукам). Изложите свои мысли в форме письма.

Поделитесь своими мыслями о том, о какой ценности всегда следует помнить для преемственности поколений;

- использование художественных инструментов. Выразить свои мысли о ценностях, передаваемых из поколения в поколение картинками, стихами, музыкой, поговорками и доказать, почему человек выбрал именно этот вид творчества. По завершении работы организация творческой выставки.

Семейные традиции в образовании. Проведение классного часа, на котором ученики могут поделиться семейными историями о том, как их родители и бабушки/дедушки получали образование и какие ценности передавались через поколения.

Значимые события и личности. Рассмотрение важных исторических событий и выдающихся личностей в регионе. Попросить учащихся искать информацию и подготовить доклады о том, как эти события и люди влияют на настоящее время.

Этика и ценности. Обсуждение этики и ценностей, которые передаются через поколения в организации образования. Попросить учащихся поделиться своими рассказами о том, какие принципы они унаследовали от предыдущих поколений.

Примеры работ и видов деятельности могут включать в себя подготовку презентаций, докладов, мультимедийных материалов, а также проведение интервью и дискуссий. Важно, чтобы обучающиеся могли активно участвовать и делиться своими собственными историями и знаниями в рамках выбранной темы.

Заключительные мысли и обсуждение. Завершить классный час с обсуждением того, что учащиеся узнали и какие уроки они извлекли из обсуждения. Подчеркнуть важность диалога между поколениями и понимания различных точек зрения на нравственные вопросы.

Примерный план работы совета отцов

№	Вид работы	Время	Ответственные	Результат
1	Заседание Совета отцов. Обсуждение и утверждение годового плана работы Совета	Сентябрь	Председатель Совета отцов	Протокол
2	Участие на совещаниях и заседаниях администрации школы по вопросам образования и воспитания	1 раз в четверть	Администрация школы, члены совета отцов	Информация
3	Дежурство на школьных тематических вечерах	Согласно воспитательному плану школы	Члены совета отцов	Информация
4	Участие в родительских собраниях, общественной жизни школы	Постоянно	Члены совета отцов	Информация
5	Участие в рейдах «Подросток»	Зависимо от спроса	Члены совета отцов	Информация
6	Беседы о профилактике правонарушений среди учащихся 5-11 классов, советы по профилактике правонарушений.	В зависимости от конкретных обстоятельств	Члены совета отцов	Информация
7	Беседы с учащимися и их родителями, нарушающими Устав школы	В зависимости от конкретных обстоятельств	Члены совета отцов	Информация
8	О вреде для здоровья наркомании, курения, алкоголизма	Декабрь, апрель	Члены совета отцов, медицинский работник	Информация
9	Собрание отцов	Декабрь	Председатель Совета отцов	Протокол
10	Встречи с ветеранами афганцами	Февраль	Члены совета отцов, администрация	Информация в социальных

			ШКОЛЫ	сетях
11	Участие в работах по благоустройству школы	В течении года	Члены совета отцов	Информация
12	Организация спортивных соревнований	По плану	Члены совета отцов, администрация	Информация
13	Организация поездок на природу и в музеи с классом	Согласно учебному плану классов	Классный руководитель, члены совета отцов,	Размещение информации и фотографий в социальных сетях
14	Организация встреч с ветеранами труда и различными специалистами	Согласно учебному плану классов	Классный руководитель, члены совета отцов	Размещение информации и фотографий в социальных сетях
15	Участие в организации и проведении классных часов и мероприятий по темам «Преемственность поколений», «Ұлт болашағы – ұлағатты отбасы»	Согласно учебному плану классов	Классный руководитель, члены совета отцов,	Размещение информации и фотографий в социальных сетях
16	Участие в организации и проведении конкурса «А ну-ка, парни!»	Согласно учебному плану классов	Классный руководитель, члены совета отцов	Размещение информации и фотографий в социальных сетях
17	Итоговое заседание Совета отцов и планирование летних каникул обучающихся	Май	Члены совета отцов	Протокол

Примерный план работы «Школы отцов»

№	Мероприятия	Время	Ответственные
	Әкелер кеңесі мүшелерін бекіту, әкелер мектебінің жұмыс жоспарын әзірлеу, талқылау бойынша ұйымдастыру жиналысы	Сентябрь	
1	Родительское собрание «Отцы и дети» (круглые столы, конференции) (роль отцов в воспитании детей)	В течении года	Члены совета отцов, классные руководители
2	«В здоровом теле здоровый дух!»	Сентябрь	Члены совета отцов, отцы
3	Беседы с обучающимися о правилах дорожного движения, мероприятия по практическому ознакомлению	В течении года	Члены совета отцов
4	Организация различных спортивных соревнований и обеспечение участия отцов в соревнованиях	В течении года	Члены совета отцов
5	Организация дружеских встреч между классами с участием отцов по случаю Всемирного дня футбола.	Декабрь	Члены совета отцов, учитель физкультуры
6	Помощь в организации новогодних праздников	Декабрь	Члены совета отцов, учитель физкультуры
7	Организация спортивных соревнований на открытом воздухе «Зимние забавы».	Январь	Члены совета отцов, родители
8	Тематические дискуссии, круглые столы, встречи и беседы, организованные отцами на темы «Героями не рождаются...», «Быть мужчиной непросто»	Февраль	Члены совета отцов, родители
9	Спортивные мероприятия «Сильные, смелые, ловкие, творческие» с участием отцов	Февраль	Члены совета отцов, отцы
10	Общешкольный праздник между мальчиками и папами под названием «Битва героев»	Февраль	Члены совета отцов, отцы, учителя физкультуры
11	Праздничные мероприятия посвященные Международному женскому дню 8 марта	Март	Члены совета отцов, отцы
12	Праздничные мероприятия посвященные	Март	Члены совета

	к Наурызу		отцов, отцы
13	Организация и проведение общешкольного дня здоровья «В здоровом теле здоровый дух!»	Апрель	Члены совета отцов, отцы
14	Беседы с обучающимися о правилах дорожного движения, мероприятия по практическому ознакомлению	Апрель-май	Члены совета отцов
15	Оказать всестороннюю помощь в организации работ по ремонту и благоустройству школ.	На летних каникулах	Члены совета отцов, отцы
16	Участие в заседаниях Совета отцов	По плану	Члены совета отцов, отцы
17	Участие в организации летнего отдыха обучающихся (экскурсии, организация соревнований)	Июнь-август	Члены совета отцов, отцы

15 советов для отцов по воспитанию детей

1. Определитесь с приоритетами

Дети – самое важное, что есть в нашей жизни. Но кроме них есть и другие заботы. Дети не должны становиться самоцелью. Нужно четко понимать, что и у отца и детей своя собственная жизнь. В идеале эти жизни гармонично переплетаются. Отец, который живет полноценной жизнью – пример, модель будущего для ребенка. В то же время самостоятельные дети – гордость и отрада отца

2. Инициатива – поощряется

Постарайтесь, как можно больше участвовать в жизни ребенка. Ухаживайте за ним. Скажите себе: «Я смогу с этим справиться» – и Вам действительно удастся успокоить малыша, уложить его спать, искупать, накормить и переодеть. Сказать: «Я не умею» или «Мне это не под силу» всегда можно, но позвольте, а когда же вам еще научиться, как не сейчас?

3. Опыт – приходит со временем

Ни одна женщина не рождается мамой. Все навыки общения с детьми она приобретает во время появления в семье детей. Просто, в отличие от вас у нее нет выбора – и она учится, учится, учится... Поэтому – вперед! Незнание легко устранить при помощи соответствующей литературы или совета более опытных старших.

4. Не пытайтесь заменить маму

У Вас – свой подход к воспитанию детей. Не копируйте мать. Выработайте свою схему общения с ребенком. Это могут быть те сферы жизни, в которых Вы лучше разбираетесь, например, игры, силовые нагрузки, соревнования, спорт, юмор и т. д.

5. Относитесь к своим детям так, как Вы бы хотели, чтобы Ваши родители относились к Вам

Старая истина. Не допускайте ошибок, допущенных Вашими родителями. Проанализируйте подход к воспитанию Вашего отца. Если все устраивает, смело берите пример. Если же вспомнили какие-то погрешности – самое время их исправить.

6. Воспринимайте мнения детей как взрослые

Стремитесь организовывать семейные советы и открытые обсуждения. Чаще спрашивайте мнение ребенка по тому или иному поводу. Так Вы воспитываете в нем собственную точку зрения и способность ее выражать. Так же это полезно для выработки уверенности в себе.

7. Не шантажируйте ребенка

Не стоит говорить ребенку: «Съешь кашу, иначе не куплю тебе игрушку»
При этом Вы даете возможность ребенку, во-первых, все же не съесть кашу, а во

вторых в следующий раз он может вовсе не есть кашу, до тех пор, пока Вы не пообещаете ему игрушку. Не попадитесь в собственную ловушку.

8. Научитесь говорить: «Нет»

Иногда вовремя, сказанное твердое «Нет» важнее тысячи уговоров и аргументов. Ребенок должен видеть в Вас авторитет и слушаться. Конечно, не стоит при этом кричать, употреблять ненормативную лексику или принимать угрожающие позы. Всегда лучше после отказа аргументировать свое решение.

9. Не стройте из себя идола

Быть авторитетным отцом совсем не означает поддерживать имидж недостижимого идеала, вознесенного над обыденностью. Оставайтесь частью жизни, не превращайте свой образ в недостижимое божество. Признавайте свои недостатки, не отрицайте собственных ошибок, не бойтесь извиниться перед ребенком.

10. Воспитывайте преданность семье

Семейные ценности и традиции должны быть с детства привиты. И это вполне в Ваших силах. Вы можете подавать личный пример. Но помните детей, вряд ли удастся обмануть, если они почувствуют фальшь – Ваше мнение всегда будет ставиться под сомнение.

11. Чаще проявляйте свои чувства

Для ребенка нет ничего важнее любви. Однако само слово «любовь» для него мало что значит. Без конца повторять «Папочка тебя любит» – абсолютно бессмысленно. Дети этого не понимают. А вот, что лучше всяких слов, так это – поцелуи, объятия и ласки. Многие отцы стесняются, открыто проявлять нежность к детям. Преодолейте это, и вы никогда-никогда об этом не пожалеете.

12. Насилие – это не метод

Бить ребенка – аморально. Если Вы не можете доступно объяснить детям, что совершать тот или иной поступок нельзя, то Вам, прежде всего, стоит поискать причину в себе. Ведь при непослушании подчиненных на службе Вам и в голову не придет поднять на них руку. Причинить физический вред существу, которое не в силах Вам ответить – это заведомый провал мужчины как отца.

13. Доверьтесь интуиции

Все что кажется, Вам не правильным делать не стоит. Так как знаменитое чувство присуще не только женщинам. В вопросах отцовства есть один замечательный метод: подумайте, сможете ли Вы рассказать об этом своим собственным родителям. Одобрят ли они это? Будете ли Вы испытывать при этом смущение? Если нет, то смело совершайте действие.

14. Развод – не повод для отказа от отцовства

Даже после развода существует масса способов сохранить и развить отношения с ребенком. Встречи, прогулки, совместные походы в кино, театры и кафе, разговоры по телефону, письма – всего перечислить невозможно. Родители должны сотрудничать и поддерживать друг друга ради их общего дела – ради их детей.

15. Наслаждайтесь моментом

Вы и опомниться не успеете, как Ваши дети вырастут и станут самостоятельными. Так что постарайтесь во всю использовать отведенное время для проведения с детьми. Ходите в парки, катайтесь на аттракционах делайте вместе поделки и домашние задания и так далее.

Отец – это звучит гордо! Хорошими отцами не рождаются, ими даже не сразу становятся с появлением младенца. Еще Аристотель замечал, что отцовство – признак зрелости, гражданской и личностной.

Пусть любовь к детям, освещенная сознанием высокой человеческой мысли, поможет Вам воспитать замечательных людей, гармонично развитых, высоконравственных. Думайте, фантазируйте, изобретайте вместе с детьми, ведь нет ничего прекраснее счастливых детских глаз.

Источник: https://ds19yar.edu.yar.ru/pamyatka_dlya_ottsov.pdf

Советы отцам о воспитании детей.

1. Показывайте активное участие, проявляйте заботу и любовь в роли отца. Отцовская забота и внимание могут внести позитивный настрой в жизнь растущего ребенка, и он научится уважать своих родителей, учителей и окружающих его людей.

2. Позитивное воспитание предполагает, что важно руководить растущим ребенком с позитивным наставничеством. Строгие наказания редко помогают в исправлении ошибок вашего малыша. Поэтому старайтесь избегать излишнего наказания и устанавливать четкие границы. В качестве отца вы всегда можете указать ребенку на негативные последствия его поступков. Ваш позитивный подход поможет ему осознать собственные ошибки и попытаться их исправить.

3. Будьте примером для подражания. Отцы всегда являются образцом для своих растущих детей. Обучайте своего ребенка ценностям, таким как ответственность, честность, человечность, а также важность благородных поступков и соблюдения слова.

4. Заслужите право быть услышанным. Важно начинать разговор с ребенком сразу, когда замечаете, что он сталкивается с трудностями или переживает тяжелый период в жизни. Особенно значимо проявлять внимание и слушать своего ребенка, стараясь разобраться в его проблемах и заботах.

5. Ответственный отец должен научить своего малыша различать добро и зло, учить его принимать здоровые решения и делать правильный выбор для своего будущего.

6. Проведение семейных обедов или ужинов является важным аспектом здоровой семейной жизни. Это время позволяет всем членам семьи укрепить взаимоотношения и поддерживать тесную связь друг с другом. Регулярные семейные трапезы предоставляют возможность выслушать своих детей, понять их потребности и реагировать на них своевременно. Поэтому старайтесь всегда ужинать вместе всей семьей, чтобы поддерживать важные разговоры и укреплять взаимопонимание.

7. Не отвлекайтесь. Когда ваш ребенок делится с вами своими проблемами или мыслями, постарайтесь не отвлекаться, так как ваше внимание очень важно для него. Невнимательность может разочаровать малыша и сделать его менее склонным делиться своими чувствами и переживаниями в будущем.

8. Если вы замечаете, что ваш ребенок находится в стрессовой ситуации, старайтесь вмешаться как можно скорее.

9. Переподключайтесь к жизни ребенка. Если ваша повседневная жизнь становится скучной, попробуйте добавить в нее ярких моментов. Совместное путешествие на выходные поможет вам укрепить связь с вашими детьми и подчеркнуть их значимость.

10. Будьте готовы к игре. Чтобы вдохновить ребенка, играйте с ним в разнообразные игры, такие как бильярд, настольный теннис, шахматы, бадминтон, или попробуйте другие увлекательные занятия, такие как плавание, езда на велосипеде или фотографирование.

11. Будьте любящим отцом. Постарайтесь всегда быть любящим отцом, чтобы ваш ребенок восхищался вами и наслаждался вашей компанией.

12. Открывайте новые возможности. Вместе с вашим ребенком исследуйте новые увлекательные занятия, такие как игры, головоломки, или просмотр фильмов – это способствует укреплению связи между вами.

13. Будьте внимательным слушателем. Постарайтесь терпеливо выслушивать проблемы своего ребенка и предлагать ему подходящие советы.

14. Будьте самым большим поклонником мамы. Поощряйте ребенка стать поклонником мамы и прививайте уважение к ней.

15. Будьте уверенным в себе. Отец играет важную роль в поднятии боевого духа ребенка, поддерживая его участие в различных соревнованиях и воодушевляя бороться за победу.

16. Передавайте положительные сообщения. Старайтесь вдохновлять вашего ребенка только позитивными и воспитательными идеями о жизни.

17. Прививайте правильные ценности. Ваш ребенок должен учиться здоровым и правильным ценностям у вас, как у отца. Важно, чтобы он восхищался вами и уважал вашу личность.

Источник: <https://ru.childdevelop.com.ua/articles/upbring/1760/>

Кружок «Умелые руки» создание лоскутного одеяло (күрақ көрпе)

Казахские ремесла, как и все национальные ценности нашего народа, являются достоянием и гордостью поколений. Ловкостью рук превращать безграничность человеческой фантазии в изобразительное искусство, разрабатывать товары для хозяйственных нужд – благородное искусство, передающееся от предков. Одним из продуктов, который бросается в глаза и удовлетворяет ваши потребности, когда вы его потребляете, является лоскутное одеяло. Это, во-первых, искусство, во-вторых, предмет домашнего обихода, в-третьих, оно зародилось из идеи использовать обрезки тканей, использовавшихся в прежние времена, когда материал был твердым, чтобы они не становились отходами, то есть отличный способ экономить и превращать лоскутки в изделие.

Изготовление лоскутного одеяло на с древних времен передавалось от матери к дочери и невестке. Сегодняшнее поколение стремится развивать и всесторонне совершенствовать самобытное искусство, оставленное предками и матерями, на современный лад.

Красивые одеяла, сумки, которые можно было сделать только в пределах имеющихся возможностей. Сегодняшние мастера используют ткани – мягкие или твердые, с рисунком или без рисунка, с цветочным узором или без, пушистые или непушистые, белые, красный, зеленый, желтый – сложили рядом и использовали по желанию, создав одеяло. Но ее корни все равно лежат в наследии предков.

Задачи кружка:

Обучение детей различным видам ремесленных и художественных навыков под руководством опытных и талантливых бабушек.

Содействие развитию творческого мышления и умений ребят в области ручной работы и искусства.

Воспитание ответственности, уважения к традициям и труду, а также усвоение ценностей, передаваемых от поколения к поколению.

Создание атмосферы дружбы, взаимопонимания и сотрудничества между участниками кружка и бабушками-наставниками.

Проведение выставок, мастер-классов и других мероприятий для показа и обмена опытом и результатами творческой деятельности участников кружка.

Таблица – примерный план кружка «Умелые руки»

№	Тема	Формирующие навыки
1	Организационная работа, знакомство с планом работы, инструментами, необходимыми для изготовления лоскутного одеяло или сумки. Введение в историю происхождения «күрақ көрпе».	Разработка необходимых инструментов для работы

2	Типы тканей, обычно используемые при изготовлении лоскутного одеяла (құрақ көрпе). Секрет красок в создании лоскутного одеяла	Маталардың түрлерін ажырату. Түстерді сәйкестендіру
3	Қолөнердегі ұлттық символдар; түрлері, пайдаланылу аясы	Различать виды национальных орнаментов
4	Технология шитья: требования к изготовлению лоскутного одеяла, выбор ткани, разработка выкройки (цель)	Изготовление образца
5	Вырезание ткани по выкройке құрақ	Вырезание образца по выкройке
6	Работа по сметыванию лоскутков (құрақ)	Шитье иглой
7	Шитье на швейной машине (закрепление швов)	Шитье на швейной машине.
8	Сшивание лоскутков (құрақ) закрепляя между собой	Шитье сметывая иглой
9	Способы исправления дефектов в сшитых лоскутках	Шитье
10	Способы декорирования лоскутного одеяла (құрақ)	Декорирование, украшение
11	Знакомство с материалами которыми можно заполнять лоскутное одеяло (құрақ көрпе) (вата, овечья шерсть и др.)	Правила укладки
12	Знакомство с овечьей шерстью: свойства, виды, способы обработки	Знание свойств овечьей шерсти и способы обработки шерсти
13	Сшивание шерсти к ткани	Шитье
14	Готовое изделие	

Информация необходимая для уроков связанная с преемственностью поколения:

- 1) в представлении нашего народа синий цвет – символ неба;
- красный – огня, крови, жизни;
- зеленый – растения, весны, начала;
- белый – высоты, неба, цвет милосердия и чистоты. В казахской концепции белый цвет – знак справедливости, честности, чистоты, добра, добрых чувств;
- желтый – мудрости, знаний. У казахского народа этот цвет обозначал движение, тоску, бесконечную жизнь, простор и весомость. Таким образом, желтый цвет в понимании казахов означает длительный, непрерывный вид движения.

В казахской концепции синий цвет – символ мира, единства и процветания. Синий цвет означает силу, победу, высокий дух, доминирование, гордость.

Группировка цветовой гаммы или цветовая гармония. Важно выбирать ткань по ее цвету:

- серый цвет – улучшает любую гамму. К теплomu серому больше подойдут оттенки теплых цветов (желтый, золотой, оранжевый, красный), к его холодным тонам – холодные (голубой, синий, сиреневый, зеленая палитра);

- использование белого цвета в качестве фона придает композиции деликатность;

- красный цвет в сочетании с белым. Светлый оттенок нейтрализует насыщенность красного. А также такое сочетание визуально расширяет пространство. В сочетании с серым – это спокойствие и комфорт. Серый оказывает такое же воздействие, как и белый.

Бір бұйымға өте көп материал қолданудың қажеті жоқ, 3- 5 түрі жеткілікті. Құрақпен жұмыс істеу үшін матаға суреттің қандай тәсілмен түсірілгенін білу керек. Мата түстерін таңдағанда – ашық түс пен күңгірт түстерді, матаның реңіне қарай қарама-қарсы түстерді, топтық түстер гаммасын жасауды басты назарда ұстау қажет.

Источники: <https://arqau.kz/kz/article/quraq-qurau-onerdin-sarqilamas-qaynar-kozi.html#gsc.tab=0>

https://massaget.kz/mangilik_el/shanyirak/62195/

<https://laparet.ru>

2) Виды орнаментов:

«Мүйіз» (бараний рог) – древнейший стиль казахского орнамента. В орнаментах казахского народа очень много и часто встречаются завитки бараньего рога. Он означает силу, доброту, достаток. Люди, мечтающие о том, чтобы их потомки стали такими, наносили орнамент бараний рог на изделия, которые они делали для своих детей. Элементами рога разделяются: «аймүйіз» (белый рог), «сыңармүйіз» (одинокый рог), «сынықмүйіз» «сломанный рог», «қырықмүйіз» (сорок рогов), «маралмүйіз» (рог оленя), «қошқармүйіз» (бараний рог) и т.д.

Орнамент «қосмүйіз» изображает только два рога овцы, козы, коровы, а узоры, называемые иногда «ритмом», а иногда «петлей», называются «қосмүйіз».

Орнамент под названием «арқармүйіз» представляет собой разновидность орнамента, изображающего рог овцы.

«Қошқармүйіз» орнамент в виде овечьей головы и закрученных в обе стороны рогов, а из подмышек ее выходят два коротких рога, по форме напоминающие овечьи уши.

«Қырықмүйіз» – это разновидность орнамента из рога, орнамент которого соединен друг с другом.

«Сынықмүйіз» – он образует хрупкий ломанный прямоугольник и четыре раза загибается внутрь, по виду напоминает сломанный рог животного;

«Өркеш» – орнамент изображает двойной горб верблюда, а также является символом процветания и воспроизводства;

«Түйетабан» – узор представляет собой сложный узор, изображающий следы верблюда;

«Сыңарекеш» – узор рога подобен верху сапога, и он бесконечно продолжается;

«Қосалқа» – орнамент похож на ожерелье с богато украшенной бусы и так далее.

Дереккөз: <https://arqau.kz/kz/article/qazaqtin-ulttiq-oyu-ornegi.html#gsc.tab=0>

3) Ткани для «кұрақ көрпе»:

Қамқа – плотная узорчатая шелковая ткань, сотканная из тонких позолоченных или посеребренных нитей.

Қатипа (бархат) – тонкая шелковая ткань с полосками.

Торқа – самая дорогая шелковая ткань.

Батсайы – плотная шелковая ткань.

Торғын – разновидность дорогой шелковой ткани.

Мақпал – это разновидность плотного, мягкого, ворсистого бархата.

Қыжым – высококачественная шерстяная ткань, плюш.

Парша – плотная блестящая шелковая ткань с примесью золота, серебра и

т. д.

Дереккөз: <https://arqau.kz/kz/article/quraq-qurau-onerdin-sarqilamas-qaynar-kozi.html#gsc.tab=0>

4) Свойства овечьей шерсти:

- овечья шерсть максимально прочная; его прочность можно сравнить как с прочностью проволоки, так и с ее тонкостью;

- овечья шерсть легче всех вещей такой же тонкости;

- овечья шерсть хорошо сохраняет тепло;

- овечья шерсть эластична; одежда из овечьей шерсти и т. д. это зависит от того, чтобы изделия (текстиль, коврики, ковры, сумки) не гнулись от воды и сырости;

- овечья шерсть хорошо впитывает краситель, долго не теряет цвет.

Виды овечьей шерсти: тонкая шерсть, мериносковая шерсть, полугрубая шерсть и т.д.

Источники: https://el.kz/oy_zh-ni_21098/

https://fetr.org/articles/vidy_shersti_ovec_tipy_syrya/

Информация о значении чисел, его тайнах и загадках

Например, в казахском языке об исключительном явлении, человеке могут сказать бір төбе (буквально одна вершина); один (бір) имеет также значение «как все», «одинаковый»; бір бас (буквально одна голова в значении «одинаковый, без каких-либо различий»), «все вместе»: бір жеңнен қол, бір жағадан бас (из рукавов – рука, из воротника голова видна в значении «объединиться, сплотиться») или бір кісідей болды (как один человек в значении «дружно, сплоченно выполнили работу»). Наряду с позитивными значениями число один может указывать и на бессилие человека – жалғыздың үні шықпас, жаяудың шаңы шықпас – один и права голоса не имеет. На этом уровне присутствует и негативная коннотация у этого числа, обусловленная значением одиночества, бессилия, бесполезности.

В основном число один в символическом переосмыслении несет положительную коннотацию и это число рассматривается как число созидания.

Источник: <file:///C:/Users/%D0%9D%D0%90%D0%9E45/Downloads/kontsept-chisla.pdf>

Следующий важный принцип, на который независимо от закономерностей и определенных систем в практике своей деятельности опирались воспитательные институты в степи – это опора на народно-педагогический опыт.

Здоровье – выступало первым богатством; затем хорошая супруга, от которой зависело семейное благополучие; и третье – это достаток в семье.

Это и три источника света – Солнце, Звезда, Луна; три начала – небо, земля, человек; три высших области – земля святая, земля реальная, земля бессмертная и т.д. Существует три измерения пространства – высота, длина, ширина; три стадии времени – прошлое, настоящее, будущее; три состояния вещества – твердое, жидкое и газообразное; три царства природы – животное, растительное и минеральное. Поэтому число три устанавливает то, что твердо, реально, вещественно, завершено и цельно – божественное совершенство. Число три в основном связано с космической системой Вселенной. Это понятие ясно отражается в казахской традиции.

Число 3. Казахи говорят, что у жигита (юноши) три семьи. Это: өз жұрты – родственники по линии отца, нағашы жұрты – родственники по линии матери и қайын жұрты – родственники жены.

Үш арсыз (три непристойности) – ұйқы арсыз (сон непристойен), тамақ арсыз (еда непристойна), күлкі арсыз (смех непристойен);

Үш даусыз (три бесспорных) — характер, старость, смерть;

Үш байлық (три богатства): бірінші байлық – денсаулық, екінші байлық – ақ жаулық, үшінші байлық – он саулық;

Здоровье – выступало первым богатством; затем хорошая супруга, от которой зависело семейное благополучие и третье – это достаток в семье.

Үш ортақ (три общих) – ай ортақ (луна общяя), күн ортақ (солнце общее), жақсы ортақ (добро общее).

Юрта внутри также делилась на три части: околodверную, серединную и тор – центральную. Юрта были символом космоса и триединства Вселенной, символом освоенного пространства.

Сакральная троекратность определенных действий – прослеживается в образных системах многих современных языков – в казахском языке ер кезегі үшке дейін – в значении «повторить еще раз». Эта номинативная единица уходит корнями в традицию, когда народные батыры боролись до трех раз, вступали в различные состязания тоже до трех раз. Это число часто использовалось в народной философии в исследуемых языках как обозначение определенной дистанции в отношениях, в расстоянии: казахское үш қайнаса, сорпасы қосылмайды – отсутствие каких-либо отношений между людьми, чужие люди; русское за тридевять земель – очень далеко.

Число 5.

«Оружие батыра – пять оружий» – такие виды оружия использовали в бою казахские богатыри. Казахи использовали это оружие до конца XVII-XIX веков. По сфере применения он делится на пять типов.

Первое – режущее оружие (топор, айбалта, рубка) (шабу қаруы (балта, айбалта, шақан));

второй – колющее оружие (копье, копье) (түйреу қаруы (найза, сүңгі));

третье – режущее оружие (меч, шпага, рукоять) (кесу қаруы (кылыш, семсер, сапы));

четвертый – ударное оружие (дубинка, палица) (соғу қаруы (шокпар, гүрзі));

пятый – огнестрельное оружие (лук, ружье) (ату қаруы (садақ, мылтық)).

Пять видов оружия считался священными.

Число 7.

Известно, что число семь у казахов (как и у многих других народов) относится к священному, магическому, например: жеті шәріп (семь святых мест или предметов), жеті ру (семь родов трех жузов), жеті казына (семь благ, богатств), жеті жұт (семь бед), жеті су (семь рек, Семиречье), жеті ғалам (семь частей Света), жеті күн (семь дней недели), жеті қат көк (семь небесных тел), жеті қат жер (семь сфер подземелья), жеті тозақ (семь кругов ада) [31].

Необходимо также учитывать одну из ключевых особенностей воспитательных целей, что каждое из них вдохновлялось основным принципом «Жеті Ата».

Действуя по принципу «Жеті ата», потомки не только знали имена своих предков, но и изучали их замечательные деяния, подвиги, характеристики, а также даже внешний облик своих предков и их современников. Это способствовало формированию общего сознания нации как единой семьи, в которую, будто бы живые, включены не только современные люди, но и все те, кто живет в памяти на протяжении многих поколений. Таким образом, принцип «Жеті ата» закономерно определяется как могучее определяющее ядро, сердце этнической целостности на основе семейно-родовой любви.

Всего в более ранние времена в результате повседневной жизни кочевого народа образовалось семь кладов. Казахский народ связывал с жизнью человека семь сокровищ. Поэтому ему приписывали скакун, хваткий беркут, борзая собака, берендачи (ружье), капкан, сеть и острый меч.

Число 9.

Число 9 также является священным числом древней казахской традиции. Это полностью объясняет тот факт, что дар одного рода другому роду, одного человека другому человеку, а иногда и уплата долга составляет «одна девятка», «три девятка».

Омоним числа девять – «долгая жизнь».

Үш қуат: ақыл, жүрек, тіл.	Три силы: разум, сердце, язык.
Үш жүз: Ұлы жүз. Орта жүз. Кіші жүз.	Три жуза: Старший жуз. Средний жуз. Младший жуз
Үш қасиет: ақыл, ұят, сабыр.	Три достоинство: ум, стыд, терпение.
Үш тоқтам: ой, ақыл, шешім.	Три решения: мысль, разум, решение.
Үш із: бала, байлық, бақыт.	Три следа: ребенок, богатство, счастье.
Үш қуат: ақыл, жүрек, тіл.	Три силы: разум, сердце, язык.
Үш көз: су анасы – бұлақ, жол анасы – тұяқ, сөз анасы – құлақ.	Три источника: мать воды – родника, мать дороги – копыто, мать речи – ухо (дословно).

Примерный план проведения познавательного конкурса
«Жеті ата – тәрбие көзі» (Семь поколений – источник воспитания)

Цели и задачи конкурса:

- формирование у обучающихся уважения к семейным традициям и истории;
- развитие исследовательских навыков и умений в области генеалогии;
- воспитание чувства ответственности за сохранение исторического и культурного наследия;
- стимулирование интереса к истории и культуре Казахстана.

Этапы конкурса

1. Подготовительный этап

Организационные мероприятия: подготовка методических рекомендаций для педагогов и обучающихся, организация информационных встреч, формирование жюри.

Регистрация участников: обучающиеся подают заявки на участие в конкурсе, указывая свою тему исследования.

2. Исследовательский этап

Сбор материалов: участники собирают информацию о своих предках до седьмого колена «Жеті ата», используя семейные архивы, рассказы старших родственников, архивные документы.

Исследование: анализ собранной информации, выявление историй успеха, значимых событий, участия предков в исторических событиях.

3. Творческий этап

Подготовка презентаций: участники создают презентации, рассказывающие о своих предках, значимых исторических событиях в жизни семьи, семейных традициях.

Использование творческих форм: создание видеороликов, эссе, художественных работ, посвященных истории своей семьи.

4. Заключительный этап

Проведение конкурса: участники представляют свои работы на школьном, районном, областном и республиканском уровнях.

Награждение победителей: лучшие работы награждаются грамотами, призами, публикациями в местных СМИ.

Методические рекомендации для педагогов.

Проведение семинаров и мастер-классов по методам исследования семейной истории, работе с архивными документами.

Примерный план организация одного дня школьной жизни
«Национальные традиции и обычаи казахского народа»

Организации тематического дня «Национальные традиции и обычаи казахского народа» в школе направлены на глубокое погружение обучающихся в культурное наследие, историю и традиции казахского народа, а также на воспитание уважения к национальной культуре и идентичности. Разработка такого мероприятия должна учитывать как образовательные, так и воспитательные аспекты, способствуя формированию у молодого поколения чувства патриотизма и гордости за свою страну и ее культурное богатство.

Цель проведения дня «Национальные традиции и обычаи казахского народа» заключается в формировании у обучающихся уважения и глубокого понимания национальных традиций, культуры и истории казахского народа, а также в развитии интереса к изучению и сохранению национального наследия.

Задачи проведения

Образовательные задачи:

- познакомить обучающихся с историей, культурой и традициями казахского народа;
- расширить знания обучающихся о национальных символах, обычаях и культурных достижениях Казахстана;
- развить исследовательские навыки обучающихся через участие в проектах и исследованиях, связанных с национальными традициями.

Воспитательные задачи:

- воспитать у обучающихся уважение к своему народу, его истории и культуре;
- способствовать формированию чувства гордости за свою страну и национальную принадлежность;
- развить чувство ответственности за сохранение национальных традиций и культурного наследия.

Социокультурные задачи:

- содействовать социализации обучающихся через участие в коллективных мероприятиях, направленных на изучение и воспроизведение национальных традиций;
- способствовать укреплению межкультурного диалога и взаимопонимания в многонациональном образовательном пространстве;
- создать условия для обмена знаниями и опытом между поколениями в процессе изучения национальных традиций и обычаев.

Креативные и творческие задачи:

- развить творческие способности и инициативу учащихся через участие в художественных, музыкальных и театральных проектах, посвященных казахской культуре;

- поощрять учащихся к самовыражению и самореализации через создание собственных проектов, отражающих их понимание и видение национальных традиций.

Ход мероприятия (примерный план)

Утренняя линейка

Тематическое приветствие – краткое вступительное слово директора школы или учителя истории о значении дня, его целях и задачах.

Выступление обучающихся с краткими рассказами о значении национальных традиций и обычаев казахского народа.

Сто наций, сто народов, сто племен,
 Всем Вам рахмет и низкий Вам поклон!
 Пусть дружба, о которой пел Абай,
 Как солнце освещает мирный край!

Краткие описания некоторых национальных традиции и обычаев казахского народа (таблица)

№	Названия	Описание
1	Традиции гостеприимства	В казахской культуре гостеприимство занимает ключевое место, отличаясь высоким уровнем уважения и внимания к каждому пришедшему гостю, включая тех, кто прибыл без предварительного уведомления. Основным элементом этого обычая – предложение еды гостю и предоставление ему лучшего места в доме или юрте. Честь быть одаренным шапаном (традиционным халатом) сохраняется за особо почетными гостями, что является выражением глубокого уважения и почитания. Культура гостеприимства в Казахстане внимательна к мелочам и обладает богатым спектром традиционных особенностей.
2	Свадебные традиции	Свадебная церемония занимает особое место в жизненном пути каждого человека, однако в казахской культуре это событие приобретает еще большее значение и сопровождается множеством традиционных ритуалов и обычаев. Процесс начинается задолго до самого торжества с договоренностей между родителями будущих супругов. После этого происходит церемония сватовства, в ходе которой также осуществляется передача "калыма" в знак компенсации за невесту.

		Свадебное торжество традиционно разделяется на две части: одна проходит в доме невесты, а другая – в доме жениха
3	Семейные традиции	Для казахов концепция семьи является фундаментальной основой существования. Все аспекты семейной жизни, включая взаимоотношения внутри семьи, воспитание подрастающего поколения и систему родственных связей, глубоко укоренены в уникальных обычаях и традициях народа. Особое значение придается принципу «жеті ата», который подчеркивает важность знания семи колен предков и акцентирует внимание на передаче наследия по мужской линии. В процессе воспитания детей существуют специфические правила, а важные моменты в жизни ребенка отмечаются через призму уникальных казахских церемоний
4	Бытовые и спортивные традиции	Жизнь казахского народа обогащена множеством традиций, которые, могут формируют уникальную этническую культуру этого народа. В быту, на улице и во время значимых событий казахи следовали определенным обычаям, включая бытовые и спортивные практики. Кроме того, разнообразные игры, как например, детские уличные забавы и конные состязания, с течением времени приобрели статус народных традиций

У каждого из народов, обитающих на территории Казахстана, имеются свои уникальные традиции и обычаи, которые отражают их жизненный уклад, повседневные привычки и национальные характеристики.

Что представляют собой традиции и обычаи?

Традиции представляют собой глубоко укоренившиеся, обобщенные нормы и принципы межличностных отношений, которые формировались исторически, передаются от одного поколения к другому и поддерживаются авторитетом общественного мнения.

Обычаи же являются широко признанными и исторически устоявшимися правилами и нормами поведения, которые определяют действия людей в различных сферах социальной жизни.

Выступление фольклорного ансамбля (школьного художественного коллектива) с национальными песнями и танцами.

Тема: Путешествие по культуре Казахстана

Цель: знакомство зрителей с богатством и разнообразием казахской национальной музыки и танцев.

Продолжительность: 45-60 минут

Вступление

Краткое вступительное слово о культуре Казахстана, ее уникальности и многообразии. Представление школьного художественного коллектива.

Часть 1: Национальные песни

- исполнение песни, посвященной красоте казахских степей (фоном может идти проекция степей);

- исполнение песни о гостеприимстве казахского народа с сопровождением национальных инструментов.

Ведущий 1: Короткое слово о значении танца в казахской культуре.

Часть 2: Национальные танцы

- танец с элементами национальной казахской хореографии, демонстрирующий быстроту и ловкость;

- лирический танец, отражающий красоту и грацию казахских девушек.

Основное движения рук – кол қимылы «айналма», в котором отражены сакральные мысли на тему бесконечности: один поворот кистей рук, символизируя цикл полного оборота приема и отдачи небесного благополучия, имея свой глубокий философский смысл, является отличительной чертой казахского танца. Вся кочевая культура, начиная с бытового уклада жизни, показывает открытость нашего народа и его гостеприимство. Взаимодействие с окружающим миром и природой отразилось не только в орнаментальном, декоративно-прикладном искусстве, но и в специфических положениях и движениях рук казахского танца, таких как «қос өркеш» (два верблюжьих горба), қошқар мүйіз (бараний рог), қызғалдақ (тюльпан,) «бота мойын» (верблюжья шея), «толқын» (волна), «қайнар бұлақ» (родник) и др.

Техника мужского танца построена на элементах скачек «атшабыс», «жорға», и не только. Национальная хореография сочетает в себе ритуально-обрядовые, идентификационные, коммуникативные, экспрессивные функции танца. Текстовый код можно расшифровывать в танцевальных элементах. И даже философские идеи тенгрианства удачно вплетаются в хореографию. Например, сакральная ритуально-обрядовая пляска связана с понятиями трех миров. В ряде специфических положений рук мужского танца есть, например, положение «жоғары-төмен» (космогонического характера), которое обозначает верхний и нижний уровни мироздания, особое отношение человека к небу, а сам человек – в центре этого мироздания. Танцевальная пластика формировалась и развивалась в культуре баксы (шаманы), далее в искусстве сал-сері (народные актеры кочующего театра).

Источник: <https://vechastana.kz/krasota-i-filosofiya-kazahskogo-tanca/>

Ведущий 2: рассказ о важности лошадей в жизни казахского народа и введение в следующий номер.

Среди четырех основных видов домашних животных (төрттүлік мал) конь по значимости занимал первое место. Одним из идеологических проявлений, связанный с почитанием коня и восходящий к древней традиции первых коневодов евразийских степей, является образ особого патрона-покровителя лошадей Қамбара-ата (Жылқышы-ата). Считалось, что Қамбар-ата – один из пастухов, который после всемирного потопа и спасения пророком Ноем (Нұх) на своем судне по два животному каждого вида, пас лошадей в горах Казыгурта.

Источник:

https://www.kt.kz/rus/culture/otrazhenie_kuljta_konja_v_kuljturnoj_tradicii_kazahov_i_kirgizov_1153651796.html

Часть 3: Игры и конкурсы

«Қазақша күрес», «Тоғызқұмалақ», «Аламан бәйге», «Көкпар», «Алтыбақан», «Аударыспақ», «Жамбы ату», «Арқан тарту», «Қыз қуу», «Теңге алу» и т.д..

Выступление 5: Демонстрация элементов национальных игр, возможно с участием зрителей (например, бестас).

Среди казахских национальных игр немало развивающих физиологию детей, чтобы совершенствовать такие качества, как ловкость, быстроту реакции, а также находчивость и смекалку. Наши предки, судя по таким развивающим играм, очень внимательно заботились о будущем своих детей. В тюркском словаре Махмуда Кашгари, в частности, встречается пояснение и об игре Бестас. Благодаря его труду достоверно известно, что эта игра дошла до наших дней со времен Саков и Гуннов, создававших первые могучие ханства на территории Центральной Азии. Смысл и способ игры заложен в переводе названия, который обозначает «пять камней». Безусловно, Бестас имеет свои особенности в правилах и требует немалого напряжения и сноровки от участника. Не случайно опытный игрок и новичок легко распознаются в состязании.

Примечательно, что в этой игре нет ограничений по численности участников. Начать состязания могут не менее 2 человек. Все начинается с подбора подходящих пяти камней, и по условиям игрок должен подкинуть 5 камней на оговоренную между участниками высоту и обратно постараться поймать как можно больше из них в ладонь. Отсюда определяется лидер для следующего этапа. Существует еще, как минимум, семь этапов с различными уровнями сложности и условиями в игре Бестас, причем для разных возрастов, исходя из возможностей и навыков игроков. Среди них такие, как «балта шабу», «тоқылдақ», «тарақтау», «құдыққа салу», «қуалау», «кедергі». Последний уровень способен успешно пройти далеко не каждый игрок.

Часть 4: Национальные орнаменты (мастер класс – выкройки с помощью готовых трафаретов)

В казахских орнаментах, как и в народных мифах и сказках, таятся смыслы и знаки, идущие из глубины веков. Некоторые из них были утрачены, а иные, передаваясь от поколения к поколению, народными мастерами и мастерицами, дошли до нас в своем первоизданном виде. Их предназначение не только в дословном переводе – «украшать» утварь, одежды и другие предметы народно-прикладного искусства. Изначально, совсем в недалекие времена, когда и наши предки обладали магическими знаниями, и жили в единении с природой, орнаменты служили им оберегами, были способны притягивать удачу и счастье своему хозяину.

Источник: <https://www.caa-network.org/archives/15372>

Зооморфные – стилизованные изображения животных, имеющих большое значение в жизни народа – лошадей, баранов, верблюдов, птиц. Это узоры «рога», «ступня», «птичье крыло», «горб верблюда», «гусиная шейка». Читайте больше: <https://www.nur.kz/family/school/1551418-kazakhskiy-ornament-ego-znachenie/>

1	«Қошқар мүйіз» широко распространен на войлочных, тканых и других изделиях декоративно прикладного искусства казахов (мастер класс по созданию орнамента)	
2	Түйетабан – Верблюжий след Орнамент Түйетабан означает дальнюю дорогу. Такой орнамент наносили на вьючное седло верблюда, на его покрытие и другие изделия, необходимые каравану. Таких находок было много найдено вдоль Великого Шелкового пути, поэтому, можно предположить, что такие орнаменты были распространены	

<p>3 Құсмұрын – Птичьи клюв. На одежду молодых девушек и парней, на изделия быта молодых семей наносится много фигурных знаков в виде птичьего клюва. Құсмұрын означает быть свободным, счастливым, парить, как птица</p>	
<p>5 Растительный орнамент включает мотивы – листья, трилистники, бутоны, цветки, имеющие специфические названия «арпабас» (ячменная головка), «үш, бес, алты, сегіз, он екі жапырақты гүлдер» (трех-, пяти-, шести-, восьми-, двенадцатилистные цветы), «кызгалдақ» (тюльпан), «райхангүл» (роза), «гүл» (цветок), «жетігүл» (семицветик) и др.</p>	
<p>Элемент «дерево» (агаш) Это один из распространенных растительных узоров в вышивании. Им декорировали одежду. В сочетании с цветами и листьями его часто используют в вышивке нарядов девушек и девочек.</p>	

Источники: <https://e-history.kz/ru/news/show/32356>
<https://www.nur.kz/family/school/1551418-kazakhskiy-ornament-ego-znachenie/>

Часть 5. Мастер класс по изготовлению национальных украшений

Шашбау – лента с украшениями, которую вплетали в длинные косы казахской девушки. Шашбау украшали драгоценными камнями, бусинками на длинном серебряном шнурке или шнурке из дорогой ткани с прикрепленными на конце серебряными монетами. Шашбау с металлическими деталями создает звон. Традиционно такое украшение использовали для защиты девушек на выданье от похищения. Если девушка находилась неподалеку, звон шашбау был хорошо слышен. Если он стихал — родные беспокоились и бросались в погоню за похитителями.

Шашбау с бантом: YouTube/Gulnur Ibaidulla Читайте больше: <https://www.nur.kz/leisure/diy/1545848-kazakhskie-nacionalnye-ukrasheniya-sv/>

Для изготовления шашбау подготовьте материалы:

- лента шириной 4 см; колечки;
- коннекторы-овалы;
- подвески;
- резинка для волос;
- плоскогубцы;
- ножницы;
- нож;

клеевой пистолет.

Пошаговое изготовление:

1) Отрезать кусок ленты (80 см) и завязать на руке двойной бант. Кончики ленты обрезать наискосок.

2) Соединить два коннектора-овала между собой кольцом.

3) Разжать колечко кончиком ножа и зацепите подвеску-стрелу. Присоединить колечко в отверстие коннектора-овала так, чтобы стрела свисала вниз.

4) Повторить такой же процесс и прикрепите к выступающим отверстиям коннекторов еще 4 стрелы.

5) Вставить кольцо в верхнее отверстие овального коннектора и соединить с резинкой для волос.

5) Приклеить бант на место соединения металлического украшения с резинкой.

Такое шашбау подойдет маленьким девочкам и подросткам. Резинка плотно прилегает к концам заплетенной косы, а металлические украшения тихо звенят во время движения.

Источник: <https://www.nur.kz/leisure/diy/1545848-kazakhskie-nacionalnye-ukrasheniya-sv/>

Часть 6: Знакомство с киіз үй – юртой на школьном празднике представляет собой прекрасную возможность познакомить обучающихся с богатой культурой и традициями казахского народа.

Цель: познакомить школьников с историей, культурным и символическим значением юрты (киіз үй) в жизни казахского народа.

Оборудование и материалы:

- элементы для сборки юрты;
- мультимедийное оборудование для показа презентаций и видеоматериалов;
- музыкальное сопровождение (традиционная казахская музыка).

Основные этапы мероприятия:

Вступление

Краткое введение в историю и значение юрты в культуре казахского народа.

Юрта является традиционным жилищем казахов – функциональным и удобным для переноски домом, который можно без труда разобрать и переместить в ходе кочевого образа жизни с одного места на другое. Она отражает культурное наследие Казахстана и других тюркских народов, ведущих кочевой образ жизни. Слово «юрта» в себе несет глубокий смысл, ассоциируясь с понятиями родины, отечества и даже нации. В казахской культуре она также символизирует космическую модель мироздания.

Теоретическая часть

Презентация о юрте: история, конструкция, символизм.

Рассказ о значении юрты в жизни казахов: как жилище, как символ гостеприимства и как часть кочевой культуры.

Юрта, или киіз үй, является одним из самых узнаваемых символов казахской культуры, отражая уникальные традиции и образ жизни казахского народа. Это не просто жилище, но и воплощение мудрости, гостеприимства, и

связи с природой, которые являются ключевыми элементами для понимания казахской идентичности.

Историческое значение

Юрта служила идеальным жилищем для кочевников благодаря своей мобильности, простоте сборки и универсальности. Способность к быстрому разбору и сборке давала возможность казахам переходить из одного места в другое в поисках лучших пастбищ для своего скота, что было жизненно важно в условиях сурового климата и изменчивости природных ресурсов.

Символическое значение

Каждый элемент юрты имеет своё символическое значение, отражающее мироощущение казахов. Круглый свод неба, центральный столб, поддерживающий всю конструкцию, символизирует ось мира, соединяющую небо и землю. Расположение элементов внутри юрты следует строгим правилам, отражающим гармонию и порядок в устройстве мира.

Социальное значение

Юрта является центром семейной жизни, местом встречи поколений, где передаются традиции и знания. Это пространство, где казахское гостеприимство раскрывается во всей красе, ведь в юрту всегда рады гостям. Здесь учатся уважению к старшим, заботе о семье и значении сообщества.

Культурное значение

В современном мире юрта стала символом устойчивости казахской культуры и её способности адаптироваться к новым условиям, сохраняя при этом связь с традициями. Юрты используются не только в повседневной жизни в сельской местности, но и на культурных мероприятиях, как символ национального идентитета и гордости.

Юрта не просто жилище, а живой символ культуры казахского народа, истории его выживания и адаптации к жестоким условиям степи. Она отражает мудрость, гостеприимство, и связь с природой, являясь неотъемлемой частью казахской идентичности. Восприятие юрты как наследия и сохранение её традиций в современном мире – это дань уважения к истории и культуре казахского народа, позволяющая будущим поколениям сохранить связь с корнями и традициями.

Практическая часть

Демонстрация сборки юрты (если возможно). Объяснение функций каждой части.

Мастер-классы по изготовлению элементов юрты или традиционных украшений.

Заключение. Обсуждение увиденного и узнанного.

Возможность задать вопросы специалистам или гостям, знакомым с традициями казахского народа.

Фотосессия для участников в юрте или в народных костюмах.

Рефлексия. Подведение итогов мероприятия.

Благодарности участникам и гостям.

Замечания:

Важно уделить внимание безопасности при сборке и разборке юрты.

Мероприятие должно быть интерактивным, с вовлечением учащихся в процесс, чтобы они не только слушали, но и принимали активное участие.

Поощряйте учащихся задавать вопросы и делиться своими мыслями о казахской культуре.

Источник:

Часть 7. Национальная кухня казахов (викторина)

1. Шұбат изготавливают из (верноблжего) молока.
2. Нежная домашняя колбаса из конины (Қазы).
3. Мясо молодого барашка долго томят на огне – так мясо становится очень нежным. Это – (Сірне).
4. Творог, который имеет слегка сладковатый вкус даже без добавления сахара (Ірімшік).
5. Очень полезный напиток из кобыльего молока (Қымыз).
6. Молоко которое содержит много витаминов: тиамин (В1), рибофлавин (В2), витамин В12, биотин, витамин С, фолиевую и пантотеновую кислоты (Кобылье молоко).
7. Кусочки дрожжевого теста, обжаренные в большом количестве масла (Бауырсақ).
8. Десерт из толченого творога, пшена, сахара, изюма и сливочного масла (Жент).
9. Горячее, жирное жаркое из бараньих печени, почек, сердца, легких и курдючного жира (Қуырдақ).
10. Бульон по-казахски, который готовят из баранины (Сорпа).
11. Смесь айрана с водой называлась (Шалап).
12. Кисломолочный продукт, который обычно представляет собой белые шарики (Құрт).
13. Прожаренный и измельченный ячмень (Талқан).
14. Блюдо буквально переводится как «медовая сметана» (Балқаймақ).
15. Это блюдо должно состоять из семи ингредиентов и оно основное блюдо весеннего праздника (Наурыз-коже).

Источники: <https://www.advantour.com/rus/kazakhstan/dishes.htm>

<https://www.nur.kz/food/recipes/973352-kazakhskie-nacionalnye-blyuda-kodnyu-p/>

<https://visitkazakhstan.kz/ru/about/130/>

Заключение

Дополнительно. Возможно включение интерактивных элементов, таких как мастер-классы по игре на национальных музыкальных инструментах или обучение элементарным движениям танца, после основной программы.

Оформление зала и сцены в национальном стиле с использованием традиционных узоров и атрибутов.

Примерный сценарий эстафеты «Казахские национальные игры» с привлечением родителей

Организация эстафеты «Казахскими национальными играми» – это прекрасная возможность для школьников и их родителей познакомиться с культурным наследием Казахстана, укрепить дружеские и семейные узы, а также провести время активно и весело.

Цели и задачи:

- знакомство с казахскими национальными играми;
- сплочение коллектива учащихся и их родителей;
- развитие физической активности и ловкости.

Продолжительность: примерно 1,5-2 часа.

Место проведения: школьный стадион или спортивная площадка.

Необходимое оборудование и материалы:

Атрибуты для игр (веревки, мешки для прыжков, ленты, мячи).

Музыкальное сопровождение (традиционная казахская музыка).

Основные этапы мероприятия:

1. Вступление

Приветственное слово организаторов.

Краткое введение в историю и правила казахских национальных игр.

Казахские национальные игры – это неотъемлемая часть казахской культуры. Они совмещают в себе отголоски трудовой и духовной деятельности. Так, в каждой игре можно увидеть своеобразный этнокультурный опыт, который может быть интересен как детям, так и взрослым. Некоторые национальные игры уходят корнями в глубокую древность, однако сохранились до наших дней. В данной статье приведены примеры самых популярных конных, интеллектуальных и детских игр.

Разделение участников на команды (с участием как учеников, так и родителей).

2. Эстафеты и игры

Асык ату (игра в кости)

Асык ату – одна из древнейших игр кочевников. По мнению ученых-этнографов, она появилась на территории Казахстана еще в первом тысячелетии до нашей эры и связана с животноводством и охотой. Возрастного ценза для участия в игре нет: соревноваться на меткость могут и школьники, и пенсионеры. Игра асык ату была включена в репрезентативный список нематериального культурного наследия человечества ЮНЕСКО.

Правила игры в асыки несложные. Косточки выставляются в ряд (на кон), задача игроков – с определенного расстояния выбить один или сразу несколько из них своим асыком (сака). Те косточки, которые удастся выбить, становятся добычей игрока.

Сака имеется у каждого, кто играет в асык ату. Обычно для него выбирается самый крупный и, соответственно, самый тяжелый асык из имеющихся в коллекции. Для большего утяжеления в биток заливают свинец и обматывают медной или алюминиевой проволокой. В древности у привилегированных ханских и султанских детей сака заливался даже золотом. В казахской народной сказке «Алтын сака» («золотой сака») хорошо передана ценность этого асыка. Ради нее мальчик чуть не погибает от рук злой колдуньи.

Очередность бросания определяется следующим образом: битки игроков собираются в руку одного из игроков и затем выбрасываются наподобие игральных костей. Каждый асык может принять четыре основных положения:

айқұр (алшы) – меньшая грань асыка с углублением, первая по значимости при выборе очереди броска;

таба – плоская грань асыка, вторая по значимости;

бүк – выпуклая поверхность асыка, третья по значимости;

шік – поверхность асыка с углублением, последняя по значимости.

Если выпадают несколько айқуров, то право первого броска разыгрывается между ними.

Источник: <https://mir24.tv/articles/16362133/asyk-atu-bouling-dlya-kochevnikov>

Участники кидают асыки (специальные кости) на расстояние, цель – попасть как можно дальше или в определенную цель.

Арқан тарту (перетягивание каната)

Популярная национальная игра, подходящая для проведения как на открытом воздухе на лужайке, так и в помещении спортивного зала. Для организации игры необходима прочная пеньковая веревка, длиной приблизительно 10 метров. В центре веревки кладется полотенце в качестве маркера, а также делаются отметки на расстоянии 1.5-2 метра от центра в обе стороны для указания позиций. Игроки разделяются на две команды по 10-12 человек, располагаясь в порядке возрастания роста.

По команде ведущего игроки, стоящие в шеренгу в ряд, начинают с правого края и отсчитывают количество рядов «один, два, три»... до левого края. Таким образом, нечетная сторона выделяется отдельно, а четная – отдельно.

«Жапақтар және қарлығаштар» («Ястребы и ласточки»). Активная подвижная игра для обучающихся начальных классов.

В игре должны участвовать дети одного возраста. Правила игры:

- участников делят на 2 команды;

- «Ласточки» и «ястребы» становятся в шеренги спиной другу к другу;

- ведущий выкрикивает «Лас!» или «Яс!»;

- команда, чье название было произнесено полностью, начинает догонять членов другой команды.

Участники стараются убежать за отмеченную территорию. Те, кого догнали, переходят в ловящую команду. Когда команда увеличивается в несколько раз, игру заканчивают.

Игру можно повторить несколько раз и определить, кто самый ловкий и быстрый. Дети не устают от игры и с удовольствием начинают играть снова.

Источник: <https://www.nur.kz/leisure/entertainment/1761905-kazahskie-nacionalnye-igry-dla-detej-skolnogo-vozrasta-idei/>

«Аксүйек» («Белая кость»).

Веселая казахская игра для детей, в которой задействовано неограниченное число участников и ведущих. Главным атрибутом станет «белая кость» – кегля или мяч. Условия игры: Участники выстраиваются в шеренгу лицом к ведущему, держащему в руках «белую кость». Ведущий бросает «белую кость» вдаль над головами участников с такими словами «Белая кость – знак счастья, ключ, лети до Луны, до белых снежных вершин! Находчив и счастлив тот, кто тебя вмиг найдет!». Участники не видят, куда падает кость. По команде ведущего «Ищите кость – найдите счастье скорей! А найдет его тот, кто быстрее и ловчей!» они бросаются на поиски главного атрибута. Побеждает в игре тот, кто быстрее всех найдет «кость» и принесет ведущему. Если предмет в руках игрока заметил другой участник и успел коснуться его рукой, «кость» придется отдать.

Источник: <https://www.nur.kz/leisure/entertainment/1761905-kazahskie-nacionalnye-igry-dla-detej-skolnogo-vozrasta-idei/>

«Тақия тастамақ!» («Есть идея!»).

Детская игра требует внимания, вырабатывает у детей быструю реакцию и смекалку. Играют по таким правилам: Ведущий с головным убором в руке объявляет громко: Тақия тастамақ!. Присядем в кружок!». Участники садятся в круг. Ведущий идет вокруг с такими словами «Не спеша, неторопливо обойду я круг. В это время незаметно тюбетейку подложу кому-нибудь. Если не заметишь ее, тебя я ею же и побью, и тебе придется начинать игру». Ведущий подкладывает тюбетейку одному из сидящих игроков. Когда его речь заканчивается, игроки оглядываются. Игрок, который нашел тюбетейку, старается догнать ведущего и надеть ему головной убор. Бегут они один круг до места, где сидел игрок. Игрок, которому удалось надеть тюбетейку, становится ведущим. Если ребенок не заметил тюбетейки, ведущий хватается за нее. Прозевавший шапку игрок выбывает из игры.

Источник: <https://www.nur.kz/leisure/entertainment/1761905-kazahskie-nacionalnye-igry-dla-detej-skolnogo-vozrasta-idei/>

«Түйме алу» («Подними монету»).

В игре одновременно участвуют 5-6 детей. Правила игры:
- на площадке делают разметку, отмечая на противоположных сторонах линии старта и финиша;

- ведущий раскладывает по площадке много монет (камешков);
- участники выстраиваются на линии старта;
- по сигналу ведущего они начинают «скачки», высматривая монеты;
- «Джигиты» передвигаются от линии старта до линии финиша и собирают монеты.

Выиграет в игре тот, кто пройдет дистанцию быстрее всех и соберет больше монет.

Источник: <https://www.nur.kz/leisure/entertainment/1761905-kazahskie-nacionalnye-igry-dla-detej-skolnogo-vozrasta-idei/>

Тоғызқұмалақ (настольная игра). Интеллектуальная игра для тех, кто предпочитает спокойные виды активности. Команды решают задачи на логику и стратегию.

В игре «тоғызқұмалақ» используется специальная доска с двумя рядами маленьких лунок (по девять в каждом ряду) и двумя большими лунками, которые называются «казанами». Нижний (ближний) ряд лунок считается стороной игрока, противоположный ряд – стороной противника. «Қазан» игрока находится ближе к стороне противника, а «қазан» противника – ближе к стороне игрока.

Игроки ходят по очереди, вынимая камни из одной из лунок и раскладывая их в другие лунки следующим образом:

- игрок вынимает все камни из одной из лунок на своей стороне.

Если выбранная лунка содержала больше одного камня, то первый вынутый камень кладется обратно в ту же лунку, из которой он был взят. Все последующие вынутые камни игрок раскладывает в лунки против часовой стрелки (слева-направо в своих лунках и справа-налево в лунках противника). В каждую лунку он кладет по одному камню.

Если выбранная лунка содержала всего один камень, то он кладется в следующую лунку против часовой стрелки.

Отличительная особенность казахских национальных игр для детей – подвижность, ловкость и внимательность. В национальной игре детям передается мудрость поколений и достояний казахского народа. Игры воспитывают у детей чувство соперничества, командной поддержки и желание стать победителем.

3. Завершение

Подведение итогов и награждение победителей.

Благодарственные слова участникам и гостям.

Заключительное слово и фотосессия для участников.

Замечания:

Экскурсия «Турпоходы по сакральным местам родного края»
(можно организовать онлайн экскурсию)

Цель экскурсии: углублении знаний и понимания культурного и духовного наследия региона среди участников разных поколений. Мероприятие направлено на создание условий для передачи богатого опыта, исторических традиций и духовных ценностей от старших поколений к младшим, способствуя тем самым укреплению социальных связей и взаимопонимания между ними. Экскурсия призвана воспитывать у участников уважение к истории своего края, осознание важности сохранения культурного и духовного наследия для будущих поколений, а также стимулировать интерес к изучению и практическому исследованию сакральных мест, как носителей уникальных знаний и традиций.

Для организации экскурсии «Турпоходы по сакральным местам родного края» важно тщательно спланировать все этапы мероприятия, чтобы участники могли максимально погрузиться в историю и культуру исследуемых мест. Вот подробный план мероприятия.

Участники: школьники, их родители, учителя, местные историки и краеведы.

Продолжительность мероприятия: в зависимости от расстояния и количества посещаемых мест.

Этапы мероприятия:

1. Подготовительный этап. Формирование группы участников: подбор заинтересованных участников разных возрастов.

Выбор мест: определение сакральных мест для посещения с учетом их исторической и культурной значимости.

Логистика: организация транспорта, питания, медицинского сопровождения.

Информационная подготовка: создание информационных материалов о посещаемых местах для предварительного ознакомления участников.

2. Образовательная программа.

Лекции и презентации: проведение кратких лекций о значении каждого сакрального места, его истории и культуре.

Работа с краеведами и историками: привлечение экспертов для более глубокого погружения в историю местности.

Интерактивные задания: организация квестов, викторин и творческих заданий на местности для участников.

3. Практическая часть.

Пешие походы: организация пеших маршрутов к сакральным местам с остановками и рассказами гидов.

Совместные мероприятия: проведение ритуалов или традиционных обрядов (при возможности и соответствии культурным нормам), направленных на укрепление духовных связей и понимания значимости мест.

4. Заключительный этап.

Обсуждение и рефлексия: проведение совместного обсуждения увиденного и услышанного, обмен впечатлениями между поколениями.

Фиксация результатов: создание фото- и видеоотчетов, написание рефлексивных эссе или докладов участниками.

Церемония закрытия: подведение итогов, благодарности участникам и организаторам, раздача сертификатов участия.

Особенности:

Уделите особое внимание безопасности: убедитесь, что маршрут безопасен и все участники осведомлены о мерах предосторожности.

Например: турпоход по Карагандинской области

На карте Карагандинской области отметить Аулиетау (Акмешит), гору Едиге, Алтын Шоки, гору и пещеру Бектау ата и населенные пункты между ними и вдоль дороги.

Первая остановка. Ее можно назвать «Литературная жизнь Карагандинской области» и познакомить с поэтами и писателями региона.

Вторая остановка – Аулиетау (Акмешит) самая высокая вершина Улытау (читайте легенды о пещере Акмешит).

Гора в области Улытау на территории национального парка «Улытау» в 2 км от села Улытау, самая высокая точка горного массива Улытау. Высота 1131 м.

По поверью, именно на её вершине встречаются Небо и Земля[1]. По мнению исследователей, сакральное значение гора имела уже в эпоху бронзы, что подтверждается многочисленными археологическими памятниками — курганами, святилищами, городищами, расположенными в регионе. По одной из легенд, в пещере на горе получил первое откровение Заратуштра. По другому преданию, на вершине горы Акмечеть-Аулие похоронен легендарный казахский философ Асан Кайгы.

Хотя высота этих гор не является значительной, их настоящая ценность заключается в сакральном значении. Они считаются «главными почитаемыми горами», где с давних времен находили укрытие святыни кочевых народов. В этих местах расположены древние могильники. Согласно легендам, в этих горах произошло рождение Заратустры, а в средние века здесь были захоронены такие исторические личности, как Жошы хан, Алаша хан, Тохтамыш хан, Едыге и другие знаменитые представители казахского народа. Эти горы являются хранителями этнической истории и величия нации. В истории казахов и древних тюркских племен эти места играли ключевую роль, связанную также с древней легендой о шести алашских племенах, которые считаются прародителями казахов.

В радиусе 40–60 км от сакральной вершины массива Улытау – горы Аулиетау – расположилось 9 ханских ставок. Если углубиться в устное народное творчество местных жителей, то можно узнать о том, что горы Улытау являются не только наивысшей точкой Западной Сары-Арки, но также её пупом, точкой, где творение имеет свое начало – корень, «центр мира».

Источник: <https://russia-islworld.ru/in-world/sakralnye-mesta-kazahstana-cast-1/>

Третья остановка – легенда о горе Едыге.

Пик Едыге, который находится на расстоянии 35 километров к западу от села Улытау, увековечил в своем названии память о Едыге би – выдающемся бие, чье захоронение расположено на его вершине. Кроме того, на этой же вершине почивает знаменитый хан Золотой Орды Тохтамыш. Таким образом, гора стала священным местом поклонения и символом величия исторических личностей.

С ранних лет его судьба предопределила ему роль лидера и правителя, что нашло отражение в многочисленных легендах, доставшихся нам сквозь века. Эти рассказы демонстрируют его неустрашимость, мудрость и предвидение. Он никогда не колебался высказывать истину перед ханом, проявляя себя как истинный вождь, оратор и мудрец, благодаря чему его имя окружено славой великого героя. В народных поэмах его храбрость и преданность народу описываются так:

«Едыге – истинный воин, забота о народе – его призвание. Когда к границам приближается враг, он первым готов стать на защиту родины».

Источник: <https://russia-islworld.ru/in-world/sakralnye-mesta-kazahstana-cast-1/>

Четвертая остановка – Алтын Шоки, гора, отмеченная Амиром Темиром (1336 – 1405) на хребте Улытау.

Пятая остановка – Бектау-Ата. Легенда Асана Кайгы, странствовавшем по миру в поисках «Жерұйық».

Бектау-Ата — одна из ярких достопримечательностей Казахстана, слухи о которой расходятся далеко за пределы страны.

Урочище представляет собой участок посреди степи, где находятся каменные глыбы различных форм и высоты. Максимально высокая точка Бектау-Ата достигает более тысячи метров и называется Пик. Менее высокая — «Сундук», уходит в высоту на 700-800 метров.

«Бектау-Ата» означает «гора великого отшельника Бека». Существует несколько преданий, касающихся его жизни. По одному из таких преданий, святой отшельник Бектау-Ата, укрываясь от преследователей, обрел убежище в просторной пещере. Страдая от нехватки воды, он воззвал к Высшим силам с молитвой, и его мольбы были услышаны – в глубине пещеры возник источник. Так как пещера располагалась на определенной высоте, а не у подножия горы, преследователи так и не смогли обнаружить отшельника.

Источник: <https://astana.zagranitsa.com/article/4266/nezemnaia-krasota-urochishche-bektauata>

Примерный план классного часа

«От узды до седла: путешествие сквозь поколения в мире конной культуры»

Организация классного часа на тему «От узды до седла: путешествие сквозь поколения в мире конной культуры» предполагает не только знакомство учащихся с историческими и культурными аспектами использования лошадей, но и подчеркивает значение передачи знаний и умений от старших к младшим.

Цели классного часа:

- познакомить обучающихся с историей конной упряжи и верховой езды в контексте культурного наследия;
  - подчеркнуть важность преемственности поколений в сохранении традиций;
  - развивать у обучающихся уважение к истории и культуре своего народа.
- Продолжительность – 1 академический час (45 минут).

Ход классного часа

Введение.

Краткое приветствие и объяснение целей классного часа.

Вступительное слово о значении лошади в истории и культуре, особенно акцентируя на преемственности поколений.

Сегодня мы собрались здесь, чтобы погрузиться в удивительный мир конной культуры и узнать больше о значении лошади в истории и культуре нашего народа. Лошадь не просто животное; она — символ силы, выносливости и благородства, сопутствующий человечеству на протяжении многих веков.

Лошади играли и продолжают играть важную роль в развитии цивилизаций. Они были неотъемлемой частью войн и путешествий, сельскохозяйственной деятельности и спорта, транспорта и обмена культурами. Но одно из самых значимых их предназначений — это способность укреплять связи между поколениями.

В каждой культуре у лошади своя уникальная роль и значение. Они стали героями множества легенд, песен и историй, которые передаются из уст в уста, из поколения в поколение. Эти истории несут в себе не только знания о прошлом, но и уроки мудрости, смелости и доброты.

Сегодня мы также обратим внимание на преемственность поколений в контексте конной культуры. Умение ухаживать за лошадьми, верховая езда, участие в соревнованиях и праздниках — все это знания и навыки, которые передаются от старших к младшим, сохраняя и обогащая наше культурное наследие.

Мы рассмотрим, как в разные эпохи лошади помогали людям в их стремлениях и достижениях, и как сегодня мы можем черпать вдохновение из этого богатого наследия для собственного развития и самосовершенствования.

Позвольте нам вместе отправиться в эту увлекательную путешествие по страницам истории, чтобы открыть для себя мир, где лошадь и человек шагают бок о бок, создавая непреходящую цепь преемственности и взаимопонимания между поколениями.

Исторический обзор.

Рассказ об истории возникновения конной упряжи и верховой езды.

Культура верховой езды развивалась на обширных территориях и имеет в своей основе ключевой элемент – седло (ертоқым). Этот важный атрибут конной экипировки первоначально создавался не только для обеспечения удобства наездника, но также служил для защиты спины лошади. Со временем седло претерпело эволюцию от простой подстилки к более сложным конструкциям, включая мягкие и жесткие варианты, и было усовершенствовано добавлением стремян. Первые упоминания о чем-то похожем на седло датируются IX веком до нашей эры, когда для защиты лошадей использовались попоны.

Древние народы Евразии, такие как скифы и саки, использовали первобытные седла, состоящие из пары кожаных подушек. Эти подушки, сделанные из кожи и наполненные травой или животным волосом, были найдены в различных курганах, включая Туэктинские, Ак-Алахинские, Пазырыкские, Башадарские и Берельские, расположенные на территориях современной Монголии, Алтая и Казахстана. Особенно знаменательным является изображение на пазырыкском ковре из пятого кургана, датированном VI-V веками до нашей эры, на котором виден всадник, чья лошадь оснащена седлом с нагрудными и подхвостовыми ремнями.

Хомут (қамыт) – предназначен для эффективного распределения нагрузки на шею и плечи лошади, облегчая ей задачу передачи силы для тяги сельскохозяйственных инструментов, таких как соха, плуг, борона, или транспортировки грузов на повозке. Этот элемент снаряжения позволяет лошади прикладывать максимум усилий для выполнения работы, оптимизируя использование силы её задней части тела и задних ног для продвижения груза вперёд. В отличие от ярма или нагрудных ремней, которые распределяют вес

груза преимущественно на плечи животного, хомут обеспечивает более равномерное и сбалансированное распределение нагрузки.

Стремена (үзеңгі) – важный элемент седельного оснащения, облегчающий наезднику процесс взбирания на лошадь и помогающий удерживать стабильность во время езды.

Это изобретение, появившееся в IV веке благодаря кочевым народам, быстро нашло применение по всему миру. С введением стремян в практику, всадники получили возможность с большей силой наносить удары саблей и выполнять более точные выстрелы из лука, что существенно повысило их боевую эффективность. Такое нововведение дало кочевникам преимущество в изменении военной тактики и арсенала.

Узда, уздечка (жүген) – представляет собой вид упряжи, которую надевают на голову лошади для контроля над животным во время верховой езды или вождения. Процесс надевания уздечки на лошадь известен как "мост". Используя уздечку, всадник может управлять движением лошади: поворачивать её голову с помощью поводьев для изменения направления или останавливать, стягивая поводья с обеих сторон. Также, при необходимости, уздечка позволяет заставить лошадь двигаться назад. Подковывают лошадей обычно только в периоды активного использования (например, при езде), в остальное время предпочтение отдаётся использованию простых оголовий. Важно также отметить, что особое внимание следует уделить уходу за упряжью, добавив в список забот необходимость посещения специализированных магазинов для поддержания её в хорошем состоянии.

Источники: <https://mezet.org/tarikh/item/10626-sedlo-v-razviti-i-stepnoj-tsvilizatsii.html>
<https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D2%AF%D0%B3%D0%B5%D0%BD>

Примеры использования лошадей в разные исторические периоды и значение преемственности поколений.

Обсуждение, как знания и умения, связанные с лошадьми, передавались от старших к младшим.

Использование лошадей на протяжении истории человечества было разнообразным и менялось в зависимости от эпохи, культуры и технологических достижений обществ. Вот несколько примеров использования лошадей в различные исторические периоды:

Древний мир

Бронзовый век (около 3000–1200 гг. до н.э.): лошади начали использоваться для тяги боевых колесниц, что революционизировало ведение войн. Это было особенно распространено в древнеегипетской, хеттской и ахеменидской империях.

Древняя Греция и Рим: лошади использовались как в военных, так и в гражданских целях, включая гонки колесниц, в кавалерии, а также как средство передвижения для мессенджеров и торговцев.

Средние века

Византия и Европа (V–XV вв.): лошади были критически важны в крестовых походах, как для транспортировки войск, так и для боевых действий кавалерии. Рыцари использовали тяжеловооруженных боевых лошадей.

Монгольская империя (XIII–XIV вв.): Монголы использовали лошадей для быстрых и мобильных военных походов, что позволило им создать одну из самых больших империй в истории.

Новое время

XVI–XVIII вв.: в эпоху Возрождения и Нового времени лошади продолжали использоваться в кавалерии, но также находили применение в сельском хозяйстве, для перевозки грузов и как средство личного транспорта.

XIX век: На заре промышленной революции лошади использовались для тяги канальных лодок, в городском транспорте (лошадные трамваи), а также в кавалерии во время Наполеоновских войн и Гражданской войны в США.

XX век и современность

Первая и Вторая мировые войны: лошади использовались для транспортировки войск и снабжения на фронтах, хотя их роль начала уменьшаться с развитием моторизации.

Современный мир: сегодня лошади в основном используются в спортивных соревнованиях (например, конный спорт, скачки), в рекреационных целях, в терапии и в некоторых регионах для работы в сельском хозяйстве.

Таким образом, лошади играли и продолжают играть значимую роль в истории и развитии цивилизации, будучи неотъемлемой частью как военной тактики, так и экономической жизни обществ.

Казахская лошадь — порода лошадей, родиной которой является Казахстан. Это местная степная порода, которая до сих пор разводится на своей исторической территории
Источник: Казахская порода лошадей | Породы лошадей.

Под воздействием разнообразных климатических факторов Казахстана и в результате скрещивания с туркменскими, монгольскими, а на севере ареала – с лесными лошадьми – внутри казахской породы образовались разные экологические типы и отродья (адаевская лошадь, джабе и другие).

Характеристика породы. Рост в холке небольшой: 138-145 см.

Адаев – рыжий, белый, золотистый, гнедой; небольшая голова, длинная шея, ровная спина, слегка скошенный круп. Адаевская лошадь – верховая лошадь с лёгкой конституцией и живым темпераментом. Боится суровых климатических условий.

Джабе (пони) — тёмно-гнедая, гнедая, тёмно-рыжая, серая (мышастая); маленький пони с небольшой и тяжёлой головой, шея короткая и мускулистая, компактное тело, прямые плечи, сильные мускулистые ноги, густая шерсть.
Источник: Казахская порода лошадей

Источник: <http://fourhoofs.ru/?id=314&r=breeds>

Практическая демонстрация или видеопрезентация.

Демонстрация видеоматериалов о верховой езде, дрессировке лошадей, соревнованиях.

При возможности – непосредственная демонстрация элементов упряжи, седла, уздечки.

Лошади могут быть классифицированы по различным критериям, отражающим их предназначение, происхождение, размеры и другие характеристики. Некоторые из основных способов деления лошадей:

По предназначению:

Спортивные лошади – породы, выведенные и обученные для участия в конном спорте (джампинг, дрессировка, троеборье).

Рабочие лошади – крупные и сильные лошади, используемые для тяжелой работы в сельском хозяйстве или как тягловая сила.

Верховые лошади – лошади, предназначенные для верховой езды, обладают хорошим темпераментом и управляемостью.

Пони – маленькие лошади, часто используются для обучения детей верховой езде, а также в качестве домашних животных.

По размеру:

Тяжеловозы – крупные породы лошадей с мощным телосложением, предназначенные для тяжелой работы.

Легковозы – лошади среднего размера, часто используются в спорте и для верховой езды.

Пони – маленькие лошади высотой в холке менее 148 см без подков.

По происхождению:

Местные (аборигенные) породы – породы, формировавшиеся естественным образом в определенном регионе и адаптированные к его условиям.

Селекционные породы – породы, созданные человеком путем селекции и скрещивания для достижения определенных характеристик.

По характеру использования:

Универсальные лошади – лошади, подходящие как для работы, так и для верховой езды.

Специализированные лошади – лошади, выведенные или обученные для выполнения конкретных задач, например, скаковые лошади или лошади для дрессуры.

Каждая категория включает множество пород с уникальными особенностями, адаптированными под конкретные условия и задачи. Разнообразие лошадей делает их незаменимыми помощниками во многих сферах жизни человека.

Интерактивная часть.

Викторина или кроссворд по теме мероприятия.

- 1) По породе лошади делятся (арғымақ, қазанат, жабы, тобышақ, текежәуміт, қазақ аты, қарабайыр, пырақ, дүлдүл т.б.).
- 2) Детеныш кобылы (жеребенок).
- 3) Жеребенок старше 6 месяцев (жабағы).
- 4) Жеребенок старше года (тай).
- 5) Молодая лошадь 2- 2,5 года (құнан).
- 6) 3 летняя лошадь (дөнен).
- 7) В честь какого русского путешественника, географа и натуралиста назван подвид дикой лошади? (Лошадь Пржевальского).
- 8) Молоко кобылы – любимый напиток скифов и казахов (қымыз).
- 9) Вид движения лошади, при котором она переставляет одновременно две ноги, расположенные по диагонали (рысь).
- 10) Сообщество лошадей (табун – табын).

11) Предприятие для разведения породистых и племенных лошадей (завод).

12) Один из основных видов конного спорта – соревнования по преодолению разнообразных препятствий (конкур).

13. Физическая величина измеряемая в лошадиных силах (мощность).

14) Для чего подковывают лошадей? (подковы помогают животному не скользить на мокрой траве или обледенелой дороге, осуществляют коррекцию деформированных копыт, уменьшают дискомфорт при ходьбе у лошадей с травмами ног).

Обсуждение с учащимися их собственного опыта и знаний о лошадях.

Заключение.

Подведение итогов мероприятия.

Важность сохранения и передачи знаний о верховой езде и конной упряжи как части культурного наследия.

Напутствие учащимся активно изучать и участвовать в сохранении культурных традиций.

Материалы и оборудование:

Презентация с иллюстрациями исторических событий, видов конной упряжи, портретов знаменитых коневодов.

Видеоматериалы для демонстрации.

Раздаточные материалы для интерактивной части (викторины, кроссворды).

Примерный план проведения классно-урочного занятия (классного часа, внеклассного мероприятия) «Охотничьи традиции наших предков»

Организация классно-урочного занятия на тему «Охотничьи традиции наших предков» для обучающихся 8-9 классов требует тщательной подготовки и структурирования материала, чтобы сделать урок информативным, интересным и образовательным.

Цели занятия:

- познакомить обучающихся с историческими аспектами охотничьих традиций их предков;
- рассмотреть культурное и практическое значение охоты в разные исторические периоды;
- развивать у обучающихся уважение к наследию, традициям своего народа и осознанному отношению к экологии, подчеркивая важность сохранения природных ресурсов и биоразнообразия для будущих поколений..

Ход урока

Введение

Краткое обсуждение с учащимися их представлений о охоте и охотничьих традициях.

№	Виды вопросов	Вопросы для обсуждения
1	Вступительный вопрос	Что вы знаете о охотничьих традициях народов Казахстана?
2	Обсуждение представлений о охоте	<p>Попросить обучающихся поделиться своими мыслями:</p> <ul style="list-style-type: none"> - как вы считаете, какие цели преследовала охота у наших предков? - какие охотничьи традиции известны в нашей местности или в нашей стране? - какое значение имеют эти традиции сегодня?
3	Обсуждение важности охоты для выживания и культуры	<p>Почему охота была жизненно важной деятельностью для древних людей?</p> <p>Какие изменения произошли в охотничьих традициях с развитием цивилизации?</p>
4	Роль охоты в современном мире	<p>Как вы думаете, какова роль охоты в современном мире?</p> <p>Как она сочетается с принципами устойчивого развития и охраны природы?</p>
5	Вопросы об экологической ответственности	Как охотничьи традиции могут способствовать сохранению природы и биоразнообразия?

Это вступительное обсуждение поможет учителю оценить уровень осведомленности учащихся о предмете и настроить их на восприятие более глубокой информации, которая будет представлена в дальнейшем. Также, это обсуждение способствует формированию критического мышления учащихся и стимулирует их интерес к изучаемой теме.

Исторический обзор охотничьих традиций.

1) Охотничьи традиции казахского народа уходят корнями в глубокую древность и тесно связаны с кочевым образом жизни, который предполагал постоянное перемещение в поисках пастбищ и воды. Эти традиции передавались из поколения в поколение, становясь неотъемлемой частью культурного и социального уклада казахского народа.

Казахи, наследники кочевых культур, всегда высоко ценили охоту, проявляя к ней особое уважение. В их национальной культуре и литературе многочисленны примеры, демонстрирующие участие различных поколений в охоте на птиц и зверей с ценной шерстью. При этом значимо подчеркнуть, что увлечение охотой не привело казахов к бездушному отношению к природе. Напротив, с раннего детства казахи обучаются жить в гармонии с окружающим их миром флоры и фауны, развивая себя в единстве с природой

2) Презентация с обзором охотничьих традиций казахского народа (образец презентации)

«Охотничьи традиции казахов и связь с природой»

Введение.

Казахи, наследники кочевников, глубоко уважают охоту, что отражено в культуре и литературе через поколения. Это уважение к охоте подчеркивает гармонию с природой, а не жестокость, с воспитания с детства в духе единения с окружающим миром.

Любовь и уважение к природе воспитывалось с малых лет

Многочисленные исторические данные отражают вековую связь казахов с природой и их предпочтение различным натуральным промыслам.

❖ Охота с хищными птицами.

❖ Охота с борзыми.

Исторический контекст

Живя в сложных условиях, кочевники бережно относились к беркутам, борзым и коням. Особое уважение казахи выражали к мастерам охоты с собаками и птицами, что отражено в мифах и легендах фольклора.

Казахи считают, что бұркіт – это священная, неприкосновенная птица, своего рода Бог всех птиц, обладающая чудодейственными свойствами

Древняя традиция бережно хранится и по сей день. «Құсбегі», «Бұркітші» – так называют профессиональных ловцов птиц, занимающихся их выучкой.

Эти мастера обладают даром воспитания и тренировки диких птиц.

Құсбегі (дрессировщики) отдавали предпочтение пернатым, которые отличались:

- ❖ *Бдительностью*
- ❖ *Силой*
- ❖ *Скоростью*
- ❖ *Смелостью*
- ❖ *Стойким характером*

Особенности казахской охоты

Охотники всегда разрабатывали детальный план, который учитывал важнейшие особенности зверя или птицы:

- ❖ *Ареал его обитания*
- ❖ *Привычный рацион;*
- ❖ *Повадки;*
- ❖ *Степень агрессивности;*
- ❖ *Скорость передвижения;*
- ❖ *Основные способы маскировки и так далее.*

В казахской культуре охота включала в себя несколько понятий:

- ❖ *Праздник*
- ❖ *Отдых*
- ❖ *Поиск необходимой добычи*
- ❖ *Соревнование*

Особое отношение к охотничьим животным

Рассказ о бережном отношении к беркутам, борзым и коням.

Легенды и мифы

Примеры легенд о профессиональных охотниках и их охотничьих животных

Особенности охотничьих птиц

У каждой птицы есть свое название не только по типу, но и по возрасту:

беркут-подросток (до 1 года) – балапан

2-летняя птица – тірнек

3-летняя – тастүлек и қантүбіт

4-летняя – тастүлек ана бүркіт

до четырех лет, в этом возрасте под хвостом и крыльями появляется белый цвет

5-летняя – мұзбалақ

В этом возрасте белый цвет под хвостом и крыльями исчезает и не заметен

6-летняя – көктүбіт аталған

7-летняя – қана немесе құмтүлек

8-летняя – кутүлек

9-летняя – майтүбіт (сүмтүлек, қоңыртүлек)

10-летняя – барқын (кәрі түлек)

11-летняя – баршын (ақтүлек) относится к старым беркутам

Самый старший – 12-летний беркут – шөгел. Это слово часто используется как синоним мудрости, жизненного опыта, уважения к человеку.

Заключение. Важность сохранения охотничьих традиций как части культурного наследия.

Роль этих традиций в развитии уважения к природе и ответственному отношению к охоте

Источники: <https://eastroute.com/ru/post-kazakstan/russkij-osobennosti-tradicionnoj-ka/>

https://massaget.kz/mangilik_el/shanyirak/kansonar/63840/

Значение охоты для жизни и выживания. Обсуждение роли охоты в обеспечении пищей, одеждой и другими необходимыми ресурсами.

Современные охотничьи традиции и охрана природы.

Обсуждение, как современные охотничьи традиции сочетаются с принципами охраны природы и устойчивого использования ресурсов.

Заключение. Несмотря на то, что некоторые могут считать эти традиции устаревшими, казахи продолжают уважать наследие своих предков. Каждая охота для них — это возможность следовать не только правилам, переданных дедами и прадедами.

Уроки мудрости казахского народа: пословицы и поговорки

Казахская поговорка утверждает «Речь без пословиц подобна еде без соли». Так же, как соль придает вкус пище, пословицы и поговорки обогащают и оживляют речь. Невозможно представить казахскую речь без этих ярких элементов народной мудрости.

Эти мудрые слова отражают не только исторические события, но и развитие национальной идентичности, бытовые особенности, уникальные способы выражения мыслей, а также этические и юридические принципы, художественные предпочтения. Пословицы уникальны тем, что позволяют сжато и точно описать сущность целого народа.

Пословицы и поговорки, являясь лаконичными и яркими выражениями, зеркально отображают исторические корни, поэтический талант и народную мудрость.

№	Пословицы	Описание на русском языке
1	«Малым – жанымның садақасы, жаным – арымның садақасы»	«Богатством жертвуй ради жизни, жизнью жертвуй ради чести». Как иначе можно передать суть свободолюбивого, независимого народа, для которого честь превыше самой жизни?!
Известно, что для казаха самыми ценными являются семья и домашний очаг – кара шаңырақ. Важнейшим принципом воспитания молодых казахов служит глубокое уважение к старшим, особенно к родителям, которых каждый казах почитает как святыню		
2	«Әке – асқар тау, Ана – бауырындағы бұлақ, бала – жағасындағы құрақ»	«Отец – неприступная гора, мать – родник у подножия горы, дитя – тростник, растущий на берегу реки».
Для казаха отец является непоколебимой горой, вершиной авторитета и примером для подражания, что отражено в казахских поговорках и пословицах		
3	«Әкеге қарап ұл өсер»	«Глядя на отца, растет сын»
4	«Әке көрген оқ жонар»	«Сын, воспитанный отцом, сам смастерит стрелу». Отец не только наставник, но и главный судья поступкам своих детей.
5	«Ата – балаға сыншы»	«Отец – главный критик своего ребенка» – гласит народная мудрость. Быть достойным отцом, гордостью детей – участь нелегкая.

6	«Атаның жүгі – атанның жүгі»	«Ноша отца тяжела, как вьюк верблюда».
7	«Жақсы әке – жаман балаға қырық жылдық ризық»	«Добрая слава отца сорок лет служит непутевому сыну».
Известно, что у казахов особое отношение к детям. В казахских семьях обычно много детей, и наибольшим горем для казаха считается неимение потомства		
8	«Балалы үй – базар, баласыз үй – мазар»	«Дом с детьми, что базар – шумлив и весел, дом без детей, что могила – тих и печален».
9	«Атадан ұл қалса – өзі қалғаны, қыз қалса – ізі қалғаны»	«Если после отца остался сын – значит, остался он сам, если осталась дочь, значит остался след».
Также стоит отметить уникальное положение девушек в казахской семье. Вопреки распространенным представлениям, казашки всегда отличались активностью и голосом в семейных и общественных делах. В отличие от своих центральноазиатских сверстниц, казашки традиционно не носили паранджу с давних времен.		
10	«Қыз жоқ жерде қызық жоқ»	«Где нет девушек – нет веселья».
11	«Астың дәмін тұз келтірер, ауылдың сәнін қыз келтірер»	«Вкус пицци – соль, краса аула – девушки».
12	«Ырыс алды қыз»	«Предвестник счастья – дочь».
13	Қыз – қонақ.	«Дочь – гостья».
14	«Жібекті түте алмаған жүн етеді, қызды күте алмаған күң етеді»	«Не умеющий расчесывать шелк – превратит его в шерсть, не умеющий заботится о дочери – превратит ее в рабыню».
Интересны отношения казахов к снохам и зятьям, а главное - к сватьям		
15	«Жақсы келін – қызындай, жақсы күйеу – ұлындай»	«Хорошая невестка, как дочь родная; хороший зять – как сын родной».
16	«Күйеу жүз жылдық, құда мың жылдық»	«Зять на сто лет, сват – на тысячу».
Гостеприимство — одна из ключевых черт казахского народа. Истинный казах всегда открывает двери своего дома для гостей, считая их посланниками высших сил, и предоставляет им лучшее угощение и место для отдыха, исходя из убеждения		
17	«Қонаққа кел демек бар да, кет демек жоқ»	«Гостю можно говорить «приходи», «уходи» говорить нельзя».
18	«Таспен ұрғанды аспен ұр»	«На удар камня отвечай угощением».

Издавна скотоводство являлось главным занятием казахов, обеспечивая их продовольствием, одеждой и тягловой силой. Поэтому неудивительно, что множество казахских пословиц и поговорок находят свое вдохновение в скотоводстве.		
19	«Малы бірдің жаны бір».	«У кого скот общий, у того и душа едина».
20	«Мал ашуы – жан ашуы».	«Боль за скот – боль души».
21	«Бірінші байлық – денсаулық, екінші байлық – ақ жаулық, үшінші байлық – бес саулық».	«Первое богатство – здоровье, второе богатство – семья, третье богатство – наличие скота».
Многие изречения направлены на привитие молодежи ценностей трудолюбия, мужества, отваги, а также любви к своему народу и родной земле. Темы родины и патриотизма традиционно занимают важное место в фольклорных жанрах.		
22	«Туған жерге туыңды тік».	«Водрузи свой флаг на родной земле».
23	«Жері байдың елі бай».	«Кто богат землей, у того богатая страна».
24	«Ер туған жеріне, ит тойған жеріне».	«Человека тянет туда, где он родился, собаку тянет туда, где она наелась».
25	«Бейнет қыл да зейнет қыл».	«Потрудись, а потом и требуй».
26	«Еңбектің көзін тапқан, байлықтың өзін табады».	«Кто найдет источник труда, тот найдет само богатство».
27	«Жас келсе іске – кәрі келсе асқа».	«Молодому – дело, старому – угощение».

Источник: <https://standard.kz/ru/post/uroki-mudrosti-kazaxskogo-naroda-poslovicy-i-pogovorki>

Наурыз: праздник весны и изобилия О казахской культуре и национальных традициях

Наурыз считается одним из древнейших праздников, его история насчитывает более пяти тысяч лет. Этот праздник весны и обновления природы празднуется множеством народов Передней и Средней Азии.

Праздник Наурыз начинается с древнего обряда приветствия утренней зари и очистки источников, «Если увидишь родник – расчищай его исток» подчеркивая глубокое уважение к природе. «Пусть останется в памяти от человека дерево, нежели стадо», «Срубил одно дерево – посади десять!» – люди сажают деревья, напоминая о важности оставить после себя живую память, а не имущество. Праздничные вестники в нарядных костюмах, напоминая героев народных сказаний, призывают всех к участию в торжествах. Церемонии и игры в дни Наурыза отражают желание благополучия и гармонии, воплощая древние обычаи радушия, уважения и связи с природным миром.

По завершении ритуалов, трое в ролях жыршы – глашатаев, в нарядных костюмах обходили места общего сбора, приглашая всех на празднование Наурыза. Они могли изображать героев казахских сказок, таких как Алдар Көсе, Жиренше и Қарашаш. Затем начинались праздничные гуляния: люди обменивались поздравлениями с Новым годом, дарили пожелания блага, исполняли традиционные песни Наурыз жыр, участвовали в играх и состязаниях, включая борьбу между мужчиной и женщиной, скороговорки – жаңылтпаш и решение загадок – жұмбақ.

В период Наурыза готовится обильное количество пищи, символизирующей процветание и богатство в предстоящем году. Ровно в полдень в определённом месте рядом с поселением происходило забоение быка, из мяса которого готовилось традиционное блюдо бел-көтерер», название которого переводится как «укрепляющий стан». Бык, будучи одним из самых крепких животных, делал это блюдо источником силы и стойкости для людей.

В каждом доме к Наурызу сервировался дастархан, и обед начинался в полдень, когда мулла произносил молитвы в честь ансцев. По окончании трапезы, самый старший среди собравшихся высказывал благословение (бата), моля о неуклонном благополучии семьи. Во время Наурыза для казахов традиционно важно наличие числа «7», символизирующего вечность и время: аксакалам подавались семь чаш с Наурыз-көже, сделанным из семи видов зерновых. В рецепт напитка входили семь ингредиентов: мясо, соль, жир, лук, пшеница, құұрт и ірімшік (творог).

Праздник Наурыз традиционно оживлялся общенародными играми, скачками и различными развлечениями. Среди самых популярных игр выделялись «Айқыш-ұйқыш» («Встреча»), где участники шли навстречу друг другу, и «Аударыспак», где джигиты старались вытянуть противника из седла. На Наурызе также проводились спортивные состязания, открытые как для молодых

людей, так и для девушек. В этих соревнованиях девушка могла вызвать на борьбу джигита, ставкой в которой была рука и сердце победителя. Если побеждала девушка, юноша обязывался исполнять ее желания. Таким образом, Наурыз иногда становился поводом для свадебных торжеств.

Во время празднования Наурыза все жители, независимо от их возраста, пола или социального статуса, временно освобождались от ежедневных задач, равноправно участвуя в праздничных мероприятиях и играх. Этические ограничения в отношениях между мужчинами и женщинами, включая традиционные запреты между старшим деверем и невесткой, на время снимались. По мнению ученых, эта практика веселья является эхом древних времен, когда в дни оживления природы происходили свободные встречи и общие развлечения между родами или группами, временно отменяясь все обычные ограничения во взаимоотношениях.

Завершение дня Наурыза отмечалось выступлением двух акынов, которые в стихах соревновались в мастерстве пения. Их поэтические дуэли заканчивались на закате, символизируя триумф добра над злом. После этого зажигался костер, и люди, неся факелы, освещенные его огнем, проходили вокруг поселения, исполняя песни и танцы, тем самым подчеркивая окончание праздника, посвященного весеннему пробуждению и равноденствию.

Источник: <https://www.orexca.com/rus/kazakhstan/culture/feasts/nauryz.htm>

«Наурыз – древний праздник весны»
квест-игра

Цели:

дидактическая – ознакомить учеников с культурой и обычаями казахского народа, обогатить и структурировать их знания об истории и традициях казахов, в частности празднике Наурыз, делая процесс обучения интересным и захватывающим.

Развивающая – содействовать улучшению коммуникативных способностей учащихся, включая умение выражать собственное мнение, расширение общего кругозора, усовершенствование логического мышления и способности к командной работе, а также внимание к мнениям других.

Воспитательная – способствовать формированию культуры взаимодействия, самоорганизации, чувства ответственности, патриотических чувств, а также развитию любви и уважения к национальным традициям.

Задачи квест-игры «Наурыз – древний праздник весны»:

- участники должны собрать информацию о традициях и обычаях празднования Наурыза, включая исторические факты о происхождении праздника и его значение для казахского народа. Это поможет углубить и систематизировать знания учащихся об истории и культуре казахов;

- в ходе игры участники должны активно взаимодействовать друг с другом, обсуждая задания и вырабатывая общую стратегию действий. Задача направлена на развитие умений высказывать своё мнение, аргументировать свою точку зрения, слушать и учитывать мнения других членов команды;

- командам предстоит создать что-то свое, уникальное, например, оформить плакат, поделку или короткую сценку, отражающую дух Наурыза. Это способствует развитию творческих способностей и логического мышления;

- участники должны проявить организованность, ответственность за выполнение заданий и уважение к культуре и традициям, отраженным в квесте. Особое внимание уделяется развитию патриотических чувств и воспитанию уважения к национальным традициям через практическое знакомство с культурным наследием;

- разработать интерактивные задания и вопросы, которые позволят участникам узнать больше о различных аспектах праздника Наурыз, включая народные игры, песни, кулинарные традиции и символику праздника;

Эти задачи помогут сделать квест-игру образовательной, интересной и мотивирующей, позволяя участникам активно участвовать и узнавать новое о празднике Наурыз в увлекательной форме.

Ход игры

Можно использовать следующие подходы на этапе мотивации к квесту мотивации:

Информационная встреча	Организовать встречу или презентацию, на которой рассказать о значении праздника Наурыз, его истории и уникальных традициях. Подчеркнуть, как участие в квесте поможет глубже понять культурное наследие и важность сохранения традиций.
Видеоролик	Создать и показать увлекательный видеоролик о празднике Наурыз, включающий яркие моменты празднования, народные игры и обычаи. Видео должно вдохновлять на участие в квесте и погружение в атмосферу праздника.
Приглашение от «героев»	Использовать персонажей казахских сказок или исторических фигур в роли «приглашающих» на квест. Это может быть в виде писем, видеобращений или живого выступления актеров, переодетых в костюмы этих персонажей.

2. Активизация полученных знаний.

Командам предлагается придумать название команды, девиз и выбрать капитана команды.

Оценивается выполненное задание о 5 бальной шкале.

1-тур. «Путешествие в истоки Наурыза».

Цель задания: исследовать и собрать информацию о традициях, обычаях празднования Наурыза и его историческом происхождении, чтобы углубить знания о культуре и истории казахского народа.

№	Категория задания	Описание
1	Исторические корни	Участники исследуют происхождение Наурыза и его значение в древние времена. Они должны найти ответы на вопросы о том, как и почему началось празднование Наурыза

Задания для выполнения:

- составить краткую презентацию или буклет о Наурызе, включающий историческую справку, описание традиций и обычаев, а также фотоматериалы или рисунки;

- провести интервью с казахским старейшиной или экспертом по культуре, чтобы узнать личные истории или малоизвестные факты о празднике.

Команды оцениваются по следующим критериям:

- полнота и точность собранной информации;

- творческий и привлекательный подход к оформлению презентации/буклета;

- умение работать в команде и распределять обязанности;

- качество и оригинальность подготовленного буклета.

Результат задания: Участники не только углубят свои знания о Наурыззе, но и научатся ценить богатство и разнообразие культурного наследия казахского народа, а также развивают командный дух и исследовательские навыки.

2-тур. «Тайны казахской юрты».

Цель задания: изучить устройство казахской юрты, её культурное и практическое значение в жизни казахского народа.

Описание задания: командам предстоит исследовать уникальные аспекты казахской юрты - традиционного жилища казахов, погрузиться в историю её создания, особенности конструкции и символическое значение украшений. Участники должны выполнить ряд задач, связанных с юртой, чтобы лучше понять её роль в культуре и быту казахов.

Задания для выполнения:

№	Категория задания	Описание
1	«Архитектор юрты»	Командам предлагается собрать модель юрты из подготовленного конструктора. Задача – не только собрать конструкцию, но и правильно назвать каждую часть юрты, объяснив её назначение.
2	«Секреты узоров»	Изучить узоры и орнаменты, используемые в украшении юрты, и расшифровать их символическое значение. Команды получают фотографии различных узоров с заданием определить, к какой части юрты они относятся и что символизируют.
3	«Традиции юрты»	Участники исследуют традиции, связанные с юртой, включая правила гостеприимства, распределение пространства внутри юрты и обычаи, связанные с переездом. Задание может включать в себя краткое интервью с экспертом по традиционному образу жизни казахов или просмотр обучающего видео.
4	«Юрта как дом»	Создать презентацию или буклет, в котором будет отражена информация о жизни в юрте: как устроен быт, какие предметы домашнего обихода используются, какие праздники и семейные события традиционно отмечаются в юрте.

Команды оцениваются по следующим критериям:

- точность и полнота сборки модели юрты;
- глубина исследования и правильность интерпретации узоров и орнаментов;
- качество и содержательность презентации или буклета о жизни в юрте;
- креативность и оригинальность подачи материала.

Результат задания: участники не только узнают о конструкции и устройстве казахской юрты, но и познакомятся с богатым культурным наследием казахского народа, его традициями и обычаями, связанными с домом и семейной жизнью.

3-тур. «Праздничный калейдоскоп Наурыза».

Цель задания: изучить и представить традиции, обычаи, ритуалы, кулинарные особенности и игры, характерные для празднования Наурыза.

Описание задания: омандам предстоит погрузиться в атмосферу праздника Наурыз, исследуя и демонстрируя разнообразие традиционных обычаев и ритуалов, кулинарные традиции, а также игры и соревнования, которые проводятся в честь встречи весны.

№	Категория задания	Описание
1	«Кулинарные традиции Наурыза»	Командам нужно исследовать и представить одно из традиционных блюд, готовимых на Наурыз. Это может быть приготовление Наурыз-коже или другого праздничного блюда, с подробным описанием рецепта, истории происхождения блюда и его символического значения.
2	«Игры и соревнования»	Участники должны организовать и провести одну из народных игр или соревнований, традиционно устраиваемых во время Наурыза, например, кокпар, аударыспак, или казахскую борьбу. Важно не только провести игру, но и объяснить её значение и правила.
3	«Традиции и ритуалы»	Исследовать и представить информацию о специфических обычаях и ритуалах, совершаемых на Наурыз, таких как встреча рассвета, очищение источников воды, посадка деревьев. Рассказать о символическом значении этих ритуалов.
4	Презентация праздника	Создать презентацию или видеоролик, в котором будет отражена собранная информация об обычаях, кулинарии, играх и традициях Наурыза, демонстрируя их

		культурное значение и место в жизни казахского народа.
--	--	--

Оценка задания:

- полнота и глубина исследования традиций Наурыза;
- креативность и оригинальность в подаче материала;
- умение работать в команде и взаимодействовать с аудиторией во время демонстрации игр и соревнований;
- качество и профессионализм в создании презентации или видеоролика.

Результат задания: участники не только углубят свои знания о Наурызе, но и активно вовлечутся в воссоздание праздничной атмосферы, продемонстрируют свои исследовательские, креативные и организационные способности, а также способность работать в команде.

4-тур. «Весенний калейдоскоп: викторина к празднику Наурыз»

Цель: глубже познакомить участников с историей, традициями и обычаями празднования Наурыза, развить их культурное осознание и уважение к наследию казахского народа, а также способствовать командному духу и взаимодействию через совместное решение задач.

Объясните значение слов, которое обозначает одежду и найти рисунок этого вида одежды

№	Описание	Ответ
1	Высокий конусообразный головной убор, высотой около 70 сантиметров, украшенный серебряными и золотыми монетами, жемчугом и кораллами, один из древних головных уборов, бытовавший у казахов до самого конца 19 века.	Сәукеле
2	Легкая распашная одежда, сшитая по фигуре сверху, а снизу пола расширяется. Камзол без рукавов назывался женсиз кемзал, с рукавами – женди кемзал или шолак жен кемзал. Молодые девушки носили камзолы ярких цветов.	Қамзол
4	Своеобразное платье, в форме рубашки. Этот вид одежды шили из разных тканей, для повседневной носки – из дешевых, праздничную – из дорогих. Оно выполнялось из цельного куска ткани сложенного пополам. От подмышек до линии низа оно сшивалось по боковым срезам	Жиде
5	Он был сугубо домашней одеждой; выезжая	Қамзол

	за пределы аула, мужчина обязательно надевал поверх него другую одежду	
6	Самый распространенный и обязательный элемент верхней одежды: просторный длинный халат прямого покроя с длинными и широкими рукавами	Шапан
7	Высокий белый тюрбан, который женщина носит после рождения первого ребенка, и до конца жизни.	Кимешек
8	Утепленная верхняя одежда, сшитый из свалявшейся шерсти овец или верблюдов, он был на подкладе	Күпі
9	Древнейший вид нательной женской одежды туникообразного покроя	Көйлек (рубаха-платье)
10	Старинная верхняя одежда женщины – прямой широкий халат с длинными рукавами	Шапан
11	Казахская шапочка-тюбетейка, которую носят люди всех возрастов. Ее шьют из шелка, бархата, сукна и других материалов. Иногда она служит подкладкой под другой головной убор. Также она популярна у молодых казахов вышитая золотой или серебряной нитью.	Тақия
12	Шапка с меховой опушкой, изначально из меха волка, а сегодня из меха выдры, лисицы, бобра. Его носят летом и зимой. Они делятся на женские и мужские, отличающиеся лишь дизайном.	Бөрік
13	Теплая зимняя шапка из овчины, которая сшита так, что зимой в степи отлично защищает голову, шею и плечи от ветра и холода. Также, используется в качестве главного инвентаря в игре «... ұрып жығу».	Тымақ

Источники: <https://bankreferatov.kz/kultura/177-kazodezhda.html>
<https://www.advantour.com/rus/kazakhstan/culture/clothes.htm>

Внеклассные мероприятия

Цель мероприятия «Открывая тайны через кюй: музыкальное наследие казахского народа» – повышение интереса и любви обучающихся к казахской культуре, музыке и чтению.

Продолжая преемственность поколенческой связи, мы погрузимся в изучение жизни и истории Курмангазы Сагырбайулы, в рамках проекта «Читающая школа», создавая мост между прошлым и настоящим.

Виды работ:

- знакомство с жизнью Курмангазы Сагырбайулы;
- «Сарыарка» – кюй гения своей эпохи Курмангазы;
- прослушивания кюя «Балбырауын»;
- кюй «Ақсақ киік»;
- кюй «Адай»;
- кюй «Көбік шашқан»;
- кюй «Қайран шешем» и другие; прослушивание кюев и чтение об истории мелодии.

Игра «Литературное путешествие или литературный караван». Эта игра также проводится по темам краеведения, географии, истории, художественной литературы.

Обязательный элемент путешествия – наличие карты или схемы с названиями остановок, дорог, лесов и гор, названия населенных пунктов и водоемов.

Предложенное мероприятие находит своё отражение в ключевых аспектах программы по внедрению ценностно-ориентированного подхода в процесс воспитания обучающихся, включая такие направления, как «Дәстүр және ғұрып», «Развитие средовой культуры с раннего возраста», «Духовные святыни Казахстана – Сакральная география Казахстана» и проект «Читающая школа».

Данная игра может быть использована для совмещения представления особо ценных памятников природного наследия, сакральных объектов государственного значения Казахстана с формированием желания читать.

Акция «Бабалар үні». Цель: пропаганда эпических поэм.

Литературные творения, возникшие в устной форме и передающиеся от одного поколения к другому, например, сюжеты казахских эпосов, основаны на реальных событиях жизни народа. Они в основном славят героизм и отвагу, призывая молодёжь ценить и защищать родину. Также в этих произведениях находит отражение тема любви и значимых исторических моментов. Организация мероприятий, направленных на пробуждение интереса у

обучающихся к устной литературе казахского народа, может быть осуществлена под такими названиями, как «Бабалар Үні» (голос предков – дословно), «Батырлар жыры – ұрпаққа мұра» (песнь о батырах – наследие поколениям), «Тұлпар мініп ту алған».

Целью этих мероприятий является пропаганда эпических поэм, которые являются основой наследия народной литературы.

Аудитория мероприятия: учащиеся 5-11 классов, родители, педагоги.

Форматы мероприятий включают: соревнование по декламации эпосов, онлайн-конкурс рисунков на тему «Эпос», коллективное чтение выбранного эпоса во время перерывов и на классных часах с разделением текста на роли, а также создание мини-театральной постановки по мотивам одной из эпических сюжетных линий.

Эпосы рекомендуемые к прочтению:

Эпосы о героизме: «Қобыланды батыр», «Алпамыс батыр», «Қамбар батыр», «Көлұғлы», «Ер Тарғын», «Құбығұл» и другие.

Эпосы о любви: «Қозы Көрпеш-Баян сұлу», «Қыз Жібек», «Айман-Шолпан», «Мақпал қыз», «Сұлушаш», «Есім сері-Зылиқа» и другие.

Для наследования культурных традиций поколениями, информацию о продвижении эпоса предлагается распространять через размещение объявлений в коридорах школы, на официальном сайте организации образования и в социальных сетях.

Например: эпос Құбығұл, эпос Айман-Шолпан

Эпос рассказывает историю Уали-хана и его сына, Кубыгул-батыра, охватывая периоды от детских лет героя до момента обретения им истинной любви и доходя до поздних лет жизни хана.

Құбығұл – это батыр, который любит жизнь. С юных лет он жаждет свободы и приключений. Повзрослев, он путешествует по чарующему лесу, где встречает свою любовь – девушку.

«Айман-Шолпан» — лирико-эпическая поэма.

Сюжет эпоса описывает общественную жизнь и быт казахской степи первой половины XIX века. Айман – умная девушка, которая заботится о мире в стране и единстве общества.

По случаю акции «Бабалар Үні» в 2016 году издательством Издательской корпорации «КазИнформация» выпущены образовательные сборники под названием «Казахские ханы», «Казахские танцоры-ораторы», «Казахские батыры», «Женщины в история Казахстана» под общим названием «Ұлы даланың дара тұлғалары». В этих сборниках собраны краткие сведения о жизни и истории великих людей, ставших выдающимися деятелями своего времени на казахской земле в этот период истории.

Дереккөз: <http://blog.karlib.kz/kz/node/1091>

Цель проведения национальных игр в школе, включая забытые национальные игры казахов, заключается в возрождении и сохранении культурного наследия казахского народа через активное вовлечение обучающихся в изучение и практику традиционных игр. Мероприятие направлено на укрепление связей между поколениями, развитие у школьников и их родителей уважения к национальным традициям, культурным ценностям и истории своего народа, а также на формирование навыков командной работы, лидерства и креативного подхода к решению задач. Эта инициатива способствует не только физическому развитию детей, но и их социальному и эмоциональному взрослению, воспитывая чувство гордости за свою культурную идентичность и способствуя межкультурному обмену и пониманию.

Краткая информация о национальных играх

«Тымақ ұру» («Сбивание тымака») является традиционной казахской игрой, открытой для всех, кто уверенно чувствует себя на лошади и имеет собственного скакуна. В этой игре используется шест, длина которого не превышает рост всадника, укрепленный в земле, на вершине которого размещают тымак – головной убор. Участникам предварительно показывают местоположение тымака, после чего им завязывают глаза и вручают камчу. Затем наездника раскручивают на месте и отправляют в поиск цели со словами: «Попробуй теперь сбить тымак». Если участнику не удаётся попасть по цели с трех попыток, он может получить дополнительную возможность для участия в игре, исполнив песню или сделав импровизацию по усмотрению ведущего. В игре могут принять участие любое количество желающих, обладающих лошадью.

«Түйме алу» – линии старта и финиша размечаются на противоположных концах игровой зоны. На самой площадке разбрасываются множество монет (или камней) для сбора. Игроки выстраиваются у линии старта, и по данному сигналу начинают имитацию скачек на лошадях, двигаясь в сторону финиша. В процессе движения джигиты, продолжая движение, должны наклоняться и собирать монеты с земли, не прерывая скачки.

Побеждает тот, кто смог во время скачек собрать больше монет.

«Ағаш аяқ» – человек, не привыкший кататься на деревянной ноге, не сможет с первого раза ездить правильно и рассмешит всех. Хорошо обученный человек может быстро выучить язык. Он стоит на шесте и говорит разные смешные слова, делает движения, поет и спорит. Песня в исполнении знаменитого певца казахского народа Амире Кашаубаева «Ағаш аяқ» названа в честь этой игры.

«Ақсүйек» – участники выстраиваются в одну линию. Ведущий держит в руках предмет, символизирующий счастье (например, белую кость, резиновый

мяч или деревянный предмет белого цвета), и напевает о том, что этот предмет является посланником счастья, способным достичь самых далеких вершин. Затем предмет метко бросается за спины игроков, которые не должны оборачиваться, чтобы не видеть направление его полета. После падения предмета ведущий призывает участников найти его как можно скорее, ведь тот, кто окажется самым быстрым и смекалистым, найдет счастье.

Задача игроков – обнаружить предмет и тайком отнести его ведущему. Если кто-то заметит предмет у участника, он может поймать его и, коснувшись плеча, забрать находку, после чего сам попытаться доставить её ведущему. Участники могут использовать различные уловки и хитрости, чтобы незамеченными доставить предмет до цели, включая отвлекающие маневры и обманные действия.

Победителем становится тот, кому удастся принести предмет ведущему. Этот участник, обретший символ счастья, может попросить остальных исполнить его желание, будь то пение песен, чтение стихов или имитация звуков животных, подчеркивая тем самым веселый и творческий аспект игры.

«Орамал» – ведущий передаёт платок, завязанный в узел, одному из игроков. Участники располагаются вокруг ведущего, формируя круг. По сигналу ведущего «Раз, два, три!» все начинают убегать в разные стороны. Задача ведущего – догнать того, кто держит платок, коснуться его плеча и забрать платок у него. Во время погони держатель платка имеет право передавать его другому участнику, и так по цепочке. Если ведущий умудряется поймать обладателя платка, последний должен выполнить любое пожелание ведущего, например, спеть песню или произнести стих. После выполнения задания этот игрок становится новым ведущим.

«Асау мэстек» – игра проходит на открытой равнинной местности. Игроки по очереди садятся на особую конструкцию, называемую «асау мэстек», и стараются поднять с земли как можно больше тубетеек, не потеряв равновесия.

Другую версию игры можно найти по ссылке

https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%81%D0%B0%D1%83_%D0%BС%D3%99%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BA

Структура

Введение.....		203
1	Педагогические основы преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования.....	207
2	Международный и отечественный опыт в обеспечении преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования.....	231
3	Методические рекомендации по педагогическому обеспечению преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования.....	262
Заключение.....		295
Список использованной литературы.....		296
Приложение.....		299

Білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысында ұрпақтар сабақтастығын педагогикалық қамтамасыз ету бойынша әдістемелік ұсынымдар

Әдістемелік ұсынымдар

Методические рекомендации по педагогическому обеспечению преемственности поколений в воспитательной работе организаций образования

Методические рекомендации

Басуға 08.12.2023 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 25.

Подписано в печать 08.12.2023 г. Формат 60×84 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Шрифт Times New Roman. Усл. п.л. 25